GABRJEL KORBUT

LITERATURA POLSKA

OD POCZĄTKÓW DO WOJNY ŚWIATOWEJ

KSIĄŻKA PODRĘCZNA INFORMACYJNA
DLA STUDJUJĄCYCH NAUKOWO DZIEJE
ROZWOJU PIŚMIENNICTWA POLSKIEGO

Tom II

OD WIEKU XVIII DO R. 1820

Wydanie drugie, powiększone.

WARSZAWA
SKŁAD GŁÓWNY W KASIE IM. MIANOWSKIEGO, PAŁAC STASZICA
1929

Drukarnia i Litografja
p. f. „JAN COTTY"
w Warszawie, Kapucyńska 7

Czasy Saskie.

„Czasy Saskie" to druga doba Okresu Barokowego; to doba upadku ostatecznego oświaty i szkolnictwa i zwyrodnienia baroku sarmackiego w języku i w literaturze. Ale poezja doby saskiej niesłusznie, jak się zdaje, ryczałtem została osądzona.

Pod koniec tej doby (1741—1764) poczyna się zwrot ku odrodzeniu dobrego smaku (piękna) w języku i literaturze, pod wpływem klasycznej literatury francuskiej 2-ej poł. XVII i 1-ej poł. XVIII w. Za inicjatywą Konarskiego występują pierwsi pisarze, wzorujący się na dziełach klasycyzmu francuskiego (Załuski, Rzewuski, Bohomolec).

Jednocześnie Konarski przeprowadza reformę szkół pijarskich i rozpoczyna w ten sposób wielką reformę szkolnictwa polskiego, którą dokona Komisja Edukacyjna w 2-ej poł. XVIII w.

Literatura do czasów saskich. Kołłątaj: Stan oświecenia w Polsce w ost. latach panowania Augusta III. — Kitowicz: Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III. — Matuszewicz: Pamiętniki. — Łukaszewicz: Historja szkół.— Czermak: Uniwersytet Jagielloński w czterech ostatnich wiekach. *Przegl. Pol.*, 1900, czerwiec. — Finkel i Starzyński: Historja Uniwersytetu Lwowskiego. Lwów. 1894. J. Kochanowski: Dzieje Akad. Zamojskiej. — Karbowiak: Ilustracje polskie z życia uniwersyteckiego XVII i XVIII w. Kraków, 1887. — Załęski: Jezuici w Polsce. — Smoleński: Przewrót umysłowy w Polsce w. XVIII. Kraków. 1891, wyd. 2. Warsz. 1923. — Smoleński: Towarzystwa naukowe i literackie w Polsce w. XVIII. *Ateneum*, 1887 (i w „Pismach histor.", II, 1901). = Chomętowski: Dzieje teatru polskiego od najdawniejszych czasów do 1750 r. Warszawa, 1870. — St. Tync: Nauka moralna w szkołach Komisji Eduk. Narod. Kraków. 1922. (Rozdz. I, II, III). — Riezanow: K istorii russkoj dramy. Ekskurs w obłast' tieatra jezuitow. Nieżyn, 1910. — R. Lubicz (Łopaciński): Próbka komizmu zeszłowiecznego. („Prawda". Książka zbior. ku uczczeniu A. Świętochowskiego, 1899 r.) — W. Gomulicki: Dyjalog wielkopostny z r. 1724.

Wędrowiec, 1901 r. — L. Bernacki: Motyw Romea i Julji Szekspira w dyjalogu jezuickim z r. 1730. *Pam. Liter*.. 1906. — Janik: Z dziejów wymowy w XVII i XVIII w. *Pam. Liter*. 1908—1910. — Chlebowski: Udział niemieckiej oświaty Prus Wschodnich w życiu umysłowym polskim. („Pisma", I). — Pilat: Początek publicystyki literackiej w Polsce. I. Czasopisma uczone. Lwów. 1882. (Odb. z *Przew. nauk. i liter*. — Smólski: O polskim czasopiśmiennictwie najstarszej doby. (Od jego zaczątku do okresu Stanisławowskiego, t. j. do roku 1764). *Bibl. Warsz*., 1910, I. — Smoleński: Kalendarze w Polsce w. XVIII. *Bibl. Warsz*. 1889, II (i w „Pismach histor.", II). — Weyssenhoff: Polskie kalendarzyki polityczne. Kraków. 1926. (Przedtem w *Bibl. Warsz*. 1907). — Kraushar: Pamflety astronomiczne. *Tyg. ilustr*., 1888 r. (i w jego „Drobiazgach histor.", I, 1891). — Chmielowski: Epopeja z czasów Saskich. („Studja i szkice"). — K. Bartoszewicz: Małpa-człowiek. *Ateneum*, 1882, III, IV. — Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. Warsz., 1902 r. — Tyszyński: Komedja polska w XVIII w. („Wizerunki polskie"). — Sinko: Polski głosiciel „Stanu natury" z początku XVIII w. Kraków, 1908. (*Rozpr. wydz. filol. Ak. Um*., t. 45). — A. Wołyński: Książęta Jabłonowscy w literaturze. *Tyg. Ilustr*., 1880, II. — A. Wodziński: Nieznany rymopis polski z pierwszej połowy przeszłego wieku. *Aten*. 1899, IV. (Omawia wiersze K a ź m i e r z a M i c h a ł a W o d z i ń s k i e g o, stolnika kowalskiego (ur. 1675, zm. 1751), przechowywane w rękop. w bibl. Kościelskich w Miłosławiu).— Bruchnalski: Z dziejów panegiryka w Polsce. *Kwart. histor*. 1917. (Obliczenie produkcji panegirycznej w Polsce). — Brückner: Poezja polska czasów Saskich *Enc. pol*. Akad. Um. XXI. (1918). — Gubrynowicz: Rozwój powieści w Polsce. Cz. I. *Enc. pol*. XXII. — Bruchnalski: Epistulografja. (Tamże). — Bruchnalski: Panegiryk. (Tamże). — Bruchnalski: Rozwój wymowy w Polsce, (Tamże). — Sinko: Hist. poezji łaciń... w Polsce. *Enc. pol*. XXI. — T. Grabowski: Krytyka literacka w Polsce... (Kraków. 1918). Rodz. IV i V. — Szyjkowski: Dzieje nowożytnej tragedji polskiej. Typ pseudoklasyczny. 1661—1831. (Kraków. 1920). — Danysz: Jezuicki kanon lektury starożytnych autorów i przykład jego stosowania w szkole polskiej. („Studja z dziejów wychow. w Polsce". Krak. 1921). — Windakiewicz: Teatr polski przed powstaniem sceny narodowej. (Kraków. 1921. — Windakiewicz: Teatr kollegjów jezuickich w dawnej Polsce (Kraków. 1922. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol*. t. LXI). — Z. Birkenmajerowa: Z młodzieńczych lat J. D. Janockiego. Przyczynek do dziejów kultury polskiej w epoce saskiej. Poznań. 1925. — J. Lechicka: Pisma polityczne z czasów przedostatniego bezkrólewia. *Kwart. histor*. 1927. — J. Feldman: Czasy saskie. Wybór źródeł. Kraków. 1928 (*Bibl. Narod*.). — L. Simon: Nieznany djalog pijarski o Bolesławie Śmiałym. [z r. 1723]. *Pam. liter*. 1929.

A, Prozaicy polscy i łacińscy.

1. ANDRZEJ CHRYZOSTOM ZAŁUSKI.

Ur. ok. r. 1650, z o. Aleksandra, cześnika rawskiego (czy Wawrzyńca, kasztelana gostyńskiego?) i Katarzyny Olszowskiej z domu. Wychowany przez wuja, prymasa Olszowskiego, uczył się początkowo w szkołach jezuickich, następnie zagranicą. Wszedszy w zawód dy-

plomatyczny, posłował do Portugalji i Hiszpanji (w r. 1674—1675). Powróciwszy do kraju wyświęcił się na księdza. Z sekretarza kor. został w r. 1689 biskupem kijowskim, potem w r. 1691 łuckim, w końcu (1698) bisk. ks. warmińskim. Od r. 1703 piastował urżąd kanclerza w. kor. Zm. 12 maja 1711, w Gutstadzie.

1. „Epistolae historico-familiares". Brunsberga, 1709—1711, 3 tomy. Tom 4. Wrocław, 1761.

2. „Mowy na radach i sejmach różnemi czasy miane". Oliwa, 1689; 2 wyd. pomnoż. Kalisz, 1718 (dod. listy); 3 wyd. p. t. „Mowy sejmowe ks. bisk. warmiń.". Kalisz, 1734 r.

3. „Mowy różne...". Warszawa, 1690; 2 wyd., Kalisz, 1730 r.

4. „Kazania, które się naprędce zebrać mogły..." Warsz., 1696. (Niektóre mowy w „Swadzie pol." Daneykowicza).

List z r. 1709 do nieznanej osoby, ogł. Wł. Skrzydylka w „Listach z czasów Jana III i Augusta II". (Kraków, 1870).

J. Bartoszewicz w *Enc. Orgelbr.* — J. Bartoszewicz: Hist. liter., t. II, str. 45—47. — Mecherzyński: Hist. wymowy, III, 207—217. 304—306, 358—360. — Bartoszewicz: Poselstwo księdza Jędrzeja Załuskiego do Portugalji i Hiszpanji 1674—1675. „Dzieła" t. IX. (Przedtem w *Księdze świata*, 1856).

2. JERZY DZIEDUSZYCKI.

Jerzy Stanisław D. ur. się ok. r. 1665, z o. Franciszka, woj. podol., i Zofji z Jabłonowskich. Za Jana III został starostą grodowym żydaczewskim. Poseł lwowski na sejm konwokacyjny r. 1696. W r. 1698 udaje się do Rzymu z zawiadomieniem o elekcji Augusta II. W r. 1700 należał do poselstwa Rafała Leszczyńskiego do Turcji. W r. 1703 łowczy w. kor. W r. 1704 koniuszy kor. Oż. z Marjanną Zamojską. Osiadł w Cumłowcach pod Żydaczewem (ok. Halicza). Zm. 6 września 1730 r.

1. „Obserwacje należące do koni i stad polskich". Napis. w r. 1705. Z rękop. bibl. Załuskich wyd. St. Przyłęcki. Lwów, 1852.

2. „Traktat o elekcji królów polskich", z r. 1707, wyd. z rękop. Załuskiego Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.* Warsz., 1906.

3. Mowa łacińska do Fryd. Augusta Saskiego, królem pol. obranego, z r. 1697, wyd. z przekł. niem. B. m. i r.

Jego (rękop.) opis podróży po Holandji i Francji z r. 1691 omawia Brückner.

M. Dzieduszycki: Kronika domowa Dzieduszyckich. Lwów. 1865. Str. 119—203. — J. Bartoszewicz: D. J. *Enc. Orgelbr.* t. 7 (źródł.) — Rembowski w rozpr.

o „Głosie wolnym" Leszczyńskiego. „Pisma", III, 170—2. — WIERZBOWSKI w przedmowie do „Traktatu o elekcji". — BRÜCKNER w rec. tego wyd. w *Książce*, 1906. — BRÜCKNER: Dzieje liter. wyd. 3, I, 270.

3. STANISŁAW DUNIN KARWICKI.

Herbu Łabędź. Pochodził z rodu osiadłego w Karwicach, w Opoczyńskim. W r. 1697 jako cześnik sandomierski był delegatem do paktów konwentów z Augustem II. Należał do konfederacji sandomierskiej, zawiązanej za Augustem (1710). W r. 1709 za rządów Leszczyńskiego, napisał po łacinie traktat p. t.

„De ordinanda republica", wyd. dopiero w r. 1871 w Krakowie, przez St. Krzyżanowskiego.

J. BARTOSZEWICZ: Systemat Karwickiego reformy Rzplitej w r. 1709. *Przegl. Pol.*, 1868—69 (i w „Dziełach", VII). — CHMIELOWSKI w Hist. liter. pol., II, 130—32. — E. S. ŚWIEŻAWSKI w *Złotej Przędzy*, IV. — ST. KRZYŻANOWSKI wstęp do wyd.

4. STANISŁAW ANTONI SZCZUKA.

Ur. r. 1654. Podczaszy wiski, sekretarz królewski, referendarz kor. w r. 1688, marszałek sejmu 1690 i w tym samym roku poseł Rzpltej do Prus. Podkanclerzy W. Ks. Litewskiego za Augusta II Sasa (od r. 1699). Zm. w r. 1710.

„Eclipsis Poloniae orbi publico demonstrata autore Candido Veronensi". Zaćmienie Polski światu powszechnemu wykazane przez Szczerotę Prawdzickiego. Tłumacz i wydawca Fr. Ks. Kluczycki. Kraków. 1902. 1-sze wyd. w Warszawie. 1709.

(Przypisywano Szczuce mylnie autorstwo broszury „Rozmowa ziemianina z sąsiadem" (1733).

J. BARTOSZEWICZ: Ant. St. Szczuka. *Tyg. Ilustr.*, 1862, II. — J. BARTOSZEWICZ: S. A. S *Enc. Orgelbr.* — TARNOWSKI: Hist. liter., III, 37—38. — FR. KS. KLUCZYCKI we wstępie do wyd. „Eclipsis" z r. 1902.

5. KAZIMIERZ WIERUSZOWSKI.

Jezuita. Kaznodzieja prymasa Teodora Potockiego. Zm. w Łęczycy 15 czerwca 1744 r.

Głośny ze swej opozycji względem „nowinek" stylowych Konarskiego. Pierwszy teoretyk zepsutego smaku w stylu za Sasów, jako autor:

„Fama polska publiczne stany i młódź szlachetną informująca". Poznań, 1720. (5 wydań). (Wzory listów makaron.). Inne jego pisma wymienia Brown.

BROWN: Bibl. pisarzów Tow. Jezus. — CHMIELOWSKI: wzmianki w art. o Bystrzonowskim w *Enc. Wych.* i w „Dziejach krytyki liter.". — JANIK: Z dziejów wymowy w w. XVII i XVIII. *Pam. Liter.* 1908—1910.

6. WOJCIECH BYSTRZONOWSKI.

Ur. w Małopolsse 15 kwietnia 1699 r. Wstąpił do zakonu Jezuitów w Krakowie w r. 1713, poczem przez lat kilkadziesiąt uczył w kolegjach humaniorów, matematyki, filozofji, teologji moralnej, prawa kościelnego i teologji scholastycznej. Rządził kolegjami poznań., lwow. lubel., i jarosławskiem, jakoteż całą małopolską prowincją. Rok śmierci nieznany.

Gł. dzieło: „Polak sensat...". Lublin. 1730.

W przeciągu lat conajmniej 20-tu powszechnie używane w kolegjach jez. i miało w tym czasie 11-cie wydań (w Warsz., Lubl., Wilnie, Poznaniu, Kaliszu, Krakowie).

Ogłosił nadto m. in.:

„Informacja matematyczna rozumnie ciekawego Polaka...". Lublin, 1743. Wyd. 2, 1749. (Występuje przeciwko systemowi Kopernika).

Bystrzonowski, wraz z Kaz. Wieruszowskim, teoretyk zepsutego smaku za Sasów (prawodawca tego smaku w szkołach jezuickich).

BROWN: Bibl. pisarzów. Tow. Jezus. — CHMIELOWSKI: B. W. *Enc. Wych.* II. — CHMIELOWSKI: Dzieje krytyki liter. Warsz., 1902. — Zob. też Janika: „Z dziejów wymowy w. XVII i XVIII. *Pam. liter*, 1908 i Smoleńskiego: „Przewrót umysł.".

7. „Krótkie opisanie miasta Petersburga i dziejów w niem, anno 1720". Jest to opis pobytu w Petersburgu w r. 1720 poselstwa polskiego pod Stanisławem Chomętowskim, woj. mazow., wysłanego przez Augusta II do cara Piotra Wielkiego. Kto jest autorem tego dyjarjusza niewiadomo; prawdopodobnie któryś z członków poselstwa; być może, jak przypuszcza W. Kętrzyński, *Michał Puzyna* pisarz W. Ks. Litewskiego.

Dyjarjusz ten w zmienionej nieco formie ogł. z rękop. Ossol. W. Kętrzyński w *Przew. nauk. liter.* z r. 1877 i w kalendarzu petersburskim „Gwiazda" na r. 1882. (Zob. Brückner: „Dzieje liter., I, 390).

8. „Kawaler polski". Toruń. 1722. Powieść. Przekład z franc. Préchac'a „Le beau Polonais" (1681). Wyd. razem z „Pastor fido" Guariniego. Przełożył Stanisław Działyński, starosta kiszewski. Drugi przekład, Stanisława Słowińskiego, bibliotekarza

J. K. Mości p. t. „Historja polska polityczno-moralna Walewskiego, kawalera polskiego, z Beraldą, ...awantury przyjaźni opisująca". (Warszawa. 1754).

Wierszem powieść tę przełożył J. E. Minasowicz w r. 1753 („Zbiór rytmów, t. IV). Drugi przekład wierszem, przez Antoninę Niemiryczową wyszedł p. t. „Feniks rzadki na świecie..." 1750. Wyd. 2 p. t. „Historja o kawalerze polskim Walewskim, wojewodzicu chełmińskim, z Beraldą, w intrygach statecznej miłości zostającym". B. m. 1783. (Wedł. Gubryn. ma to być przedruk prozaicznego przekładu Słowińskiego (?).

Gubrynowicz: Romans w Polsce za Stan. Augusta. — Chomętowski: Kilka słów o dawnym romansie. *Kron. rodzinna.* 1869. — Estreicher: Bibliogr. t. 25, pod Préchac. — Brückner: Dzieje liter. wyd. 3, I, str. 370.

9. PRZYBYSŁAW DYAMENTOWSKI.

Stolnik urzędowski. Ur. 1694., zm. 1774 r. Sławny fałszerz dyplomatów, rodowodów i kronik. Jest autorem zmyślonej kroniki, jakoby z r. 996 pochodzącej, którą wydał Hip. Kownacki, p. t. „Kronika polska przez Prokosza w w. X napisana, z dodatkami z kronik Kagnimira". Warszawa, 1825.

Lelewel w *Bibliotece Polskiej,* 1825 i 1827; przedruk. w „Rozb. dzieł" (Poznań. 1844) i w. t. XVII i XVIII zbior. wyd. dzieł Lelewela. — Sobieszczański: w *Enc. Orgelbr.* — Chmielowski w *W. Enc. ilustr.*

10. GABRJEL RZĄCZYŃSKI.

Jezuita. Piastował urzędy w Sandomierzu i Ostrogu. Zm. w Gdańsku 12 listopada 1737 r.

Gł. dzieło:

„Historia naturalis curiosa Regni Poloniae, M. Ducatus Lithuaniae...". Sandomiriae, 1721. Tom II p. t. „Auctuarium Historiae Naturalis...". B. m. i r. (1742).

Dubois: Essai sur l'histoire littéraire de Pologne. Berlin, 1778 r. — Bentkowski: Hist. liter., II, 407—410. — Załęski: Jezuici w Polsce, III. — Szyjkowski: Dzieje polskiego upiora przed wystąpieniem Mickiewicza. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.,* LV, 1917.

11. KASPER NIESIECKI.

Ur. 31 grudnia 1682 r. w Wielkopolsce. Kształcił się w Lublinie (1701—1704) i w Krakowie (1707—1711). Nauczał w Bydgoszczy,

Chojnicach i Kaliszu. W r. 1716—1723 był kaznodzieją w Krakowie, Lublinie, Lwowie, Krasnymstawie. Jezuita. Najznakomitszy heraldyk polski. Przemieszkiwał we Lwowie. W r. 1724 osiadł w Krasnymstawie. Zm. 9 lipca 1744 r. w Krasnymstawie (u Maryl. data śmierci 18 maja 1743 r.),

„Korona Polska...“ (drugi tytuł: „Herby i Familie Rycerskie...“). Lwów, 1728—1743, 4 t. (t. 5 w rękop.). Nowe wyd. w Lipsku (u Bobrowicza) w 10-iu tomach, w l. 1839—1846 (z dopełnieniami Ign. Krasickiego i Joach. Lelewela).

List N. do J. A. Załuskiego zr. 1732 podał K. Tyszkowski.

Brown: Bibl. pisarzów Tow. Jezus. — J. Bartoszewicz o N. w Historji liter. pol., II, 59—61. — E. S. Świeżawski w *Złotej Przędzy*, t. IV. — Ks. Załęski: Jezuici w Polsce, III, cz. 2. — K. Tyszkowski: Niesiecki a Załuski. *Exlibris* VI. 1925.

12. JAN KAROL LIPSKI.

Ur. w r. 1690 w Kielcach, z o. Wacława. Uczył się u jezuitów w Kaliszu i w kolegjum w Rzymie, W 1731 biskupem łuckim, w r. 1732 bisk. krakowskim; podkanclerzy; głowa stronnictwa dworskiego. W r. 1737 kardynałem. Zm. w r. 1746 w Kielcach.

Dzieła Lipskiego wymienia Estr. w Bibliogr. XXI. Ma być, wedł. Brücknera, autorem broszury politycznej:

„Wolność polska, rozmową Polaka z Francuzem roztrząśniona...“. B. m. i r. (ok. 1730 r.). Przedrukował Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poetów i proz. pol.* (Warsz., 1904 r.);

Mylnie natomiast, jak się zdaje, Brückner przypisuje Lipskiemu autorstwo „Rozmowy pewnego ziemianina z sąsiadem“. Zob. pod St. Konarski.

F. M S.: L. J. K. *Enc. Orgelbr.* — Kl. Kantecki: Stan. Poniatowski, I, str. 139—142. — Rembowski w przedmowie do „Głosu wolnego“ Leszczyńskiego, wyd. z r. 1903. — Brückner w *Pam. liter.*, str. 318. — Wł. Kon (Konopczyński): L. J. K. *W. Enc. ilustr.*

13. JAN STANISŁAW JABŁONOWSKI.

Ur. w r. 1669, z o. Stanisława, hetm. w kor., i Marji Kazanowskiej, wojewodzianki bracławskiej. Kształcił się u jezuitów we Lwowie i Pradze. Potem odbył podróż zagranicę. W r. 1687 chorążym w kor. W r. 1692, mając l. 23, wojewodą wołyńskim. Popierał Augusta II, za co został wojewodą ruskim (1697). W roku 1702 starostą czehryńskim. Potem popierał siostrzeńca swego Stanisława Leszczyńskiego, za co

został kanclerzem w. kor. Za Augusta II, za stosunki z Karolem XII, był w l. 1713—1717 więziony w Koenigsteinie. Żonaty był z Joanną, markizą de Bethune, siostrzenicą Marji Kazimiery. Zm. 28 kwietnia 1731 r. we Lwowie.

Pierwszym druk. utworem Jabł. jest mowa łaciń. do Augusta II, nowoobranego króla, w r. 1697, p. t. „Oratio ad regem Poloniae Augustum II...", Kraków. 1697.

Oprócz dzieł treści dewocyjnej (religijnej), wierszem i prozą, jak „Zabawa Chrześcijańska" (Lwów, 1700), „Myśli i refleksje pewnego penitenta" (Warszawa, 1714) i innych, oraz mów, napisał;

a) „Skrupuł bez skrupułu w Polszcze, albo Oświecenie grzechów narodowi naszemu polskiemu zwyczajniejszych, a za grzechy nie mianych..." Lwów, 1730 r. (dwie ed.). 3 wyd. 1741; 4-te, Lwów, 1776; 5-te b. m. 1779. Przedruk. Tur. w Krakowie, 1858;

b) „Historja Telemaka...", Sandomierz, 1726 (przeróbka wierszem dzieła Fénélona);

c) „Ezop nowy polski... Sto i oko bajek...". Lipsk, 1731. Wyd. 2-e w Supraślu, 1750; 3-e, Lipsk, 1767; (cz. przedruk. w „Bajkach Krasickiego". Warsz., 1821).

„Pamiętniki" J. St. Jabł-go. Z autografu wydał Aug. Bielowski. Lwów, 1862.

„Dziennik" J-go, cz. I (1694—5) wyd. Chomętowski w *Gaz. Pol.*, 1865 r. i osobno (Warszawa, 1865).

Niektóre mowy Jabł. i listy w „Swadzie" Daneykowicza, I.

W r ę k o p. Zbiór przysłów, p. t. „Politika włoska y polska albo przysłowia włoskie po włosku zebrane y na polski język przetłumaczone, polskiemi... przysłowiami przyczynione... W Konigstaynie anno 1715". Przedmowę i wyciągi podał Wóycicki w „Przysłowia narodowe" (Warszawa, 1830). (Rękop. w bibl. uniw. warsz.).

Z rękop. Ossol. wydruk. Bielowski przy „Pamiętniku": a) mowę na sejmie r. 1702; b) list do pap. Klemensa XI po obiorze Leszczyńskiego, w oryginale łac. i przekładzie polskim; c) „Epitaphium Reinholdi Patkul" (napis nagrobkowy).

Spis dzieł Jabł. druk. i rękop. podaje Bielowski w życiorysie.

J. Bartoszewicz: J. St Jabł. woj. ruski i jego dziełko „Skrupuł bez skrupułu". („Dzieła" t. X Kraków, 1881 przedtem w *Księdze Świata*, 1859, I). Zob. też *Enc. Orgelbr.* — Bielowski: J. St. J. przy „Pamiętniku" (1862). Zob. *Bibl. Ossol.*, 1862, I. — Jarochowski: J. St. Jabł. woj. ruski i zatarg jego z Augustem II. „Opowiad. histor.". Warsz., 1877.—Wołyński: Książęta Jabłonowscy w literaturze. *Tyg. Ilustr.* 1880, II.—

Brückner: „Przysłowia". *Ateneum*, 1895, lipiec. — Brückner: „Ezopy polskie". *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. 34 (Kraków, 1902). — Tarnowski: Hist. liter., III. 38—50. — Krzemiński: Jabł. J. St. *W. Enc. powsz. ilustr.* — Gubrynowicz: Romans w Polsce za ezasów Stan. Augusta. We Lwowie, 1904, str. 28.

14. „Rozmowy umarłych Polaków..". Wyd. Wójcicki w *Bibl. staroż. pis. pol.*, t. VI. Przedruk. Turowski. Sanok, 1856. Autor nieznany.

Broszura polityczna, w formie dwu dyjalogów, napisana w 1-ej połowie XVIII w., pod wpływem „Skrupułu bez skrupułu" Jabłonowskiego; są bowiem ślady, że autor z niej korzystał. Wedł. Sozańskiego (zob. „Ciekawe szczegóły z literatury i bibliografji", st. 229—231) autorem był prawdopodobnie ksiądz. Autorstwo jej Tarnowski i Brückner przypisują J. St. Jabłonowskiemu.

Tarnowski: Hist. liter., III, 44-45.

15. TERESA ZAŁUSKA

„Starościna Rawska". Z Rostworowa. (Ur. 1676 r.) Była prawdopodobnie trzecią żoną Józefa Załuskiego. Zm. 23 kwietnia 1759 r. w Warszawie.

Słynna jej mowa polska, wypowiedziana przed trybunałem piotrkowskim w r. 1732, podana w t. I „Swady" Daneykowicza.

Rozprawa starościny rawskiej p. t. „O przymiotach i wadach kobiety polskiej" zaginęła.

Podobiznę jej podpisu podaje Kraushar.

Wyj. z listu podaje Kantecki.

Święcki: Historyczne pamiątki. Lwów, 1876. — J. Bartoszewicz w *Enc. Orgelbr.* — Kantecki: Pani Starościna Rawska. („Dla Zagrzebia". Album Koła literackiego we Lwowie, 1881). — Kantecki daje uzupełn. o niej w *Tyg. Ilustr.* z r. 1881. — Smoleński: Starościna Rawska. *Prawda*, 1881, Nr. 41. — Kraushar: Starościna Rawska. Nowy przyczynek do życiorysu Teresy z Rostworowa Załuskiej, oratorki polskiej (1676—1759). *Ateneum*, 1890, II. (i w „Drobiazgi histor.", I).

16. ABRAHAM MICHAŁ TROTZ.

Pochodził z mieszczan warszawskich, z rodziny kupieckiej. Kiedy się urodził i czyim był synem niewiadomo. Ur. się może ok. r. 1689, może był synem Michała i Florentyny. W r. 1726 przeniósł się z Warszawy do Lipska, jak się zdaje nie dobrowolnie. Był nauczycielem jęz. polskiego przy uniw. w Lipsku. Zm. 2 czerwca 1769 r. w Lipsku.

Wyd.: a) „Argienidę“ Barklajusza w przekładzie W. Potockiego w wyd. „Bibliotheca polonico-poetica“. Lipsk, 1731. (W 2-im t. Ezopa Jabłonowskiego (?).

b) Przekład „Telemaka“ Fenelona, 1750; 2-gie wyd., 1768 (tytuł.); 3-ie, 1775.

c) „Dykcjonarz francusko-niemiecko-polski“, w 2-ch t., 1764—1765 r. Dykcjonarz polsko-francusko-niemiecki w 1-m tomie, 1744? (Tom 4-ty, dykcjonarz niemiecko-polsko-francuski wyd. St. Moszczyński). Wedł. Brücknera, „właściwy autor tego słownika“ J. A. Załuski. („Przyczynki do dziejów jęz. pol.“, V, 63 (=217).

F. S. Dmochowski: A. M. Trotz. Jego życie i prace. (W jego „Satyrycznych pow. i gaw.“. Warsz., 1859). (Praca źródł.). — Gubrynowicz: Romans za Stan. Aug. Str. 28, wzmianka o przekładzie „Telemaka“. — Brückner: Język W. Potockiego (wzmianka o Słowniku) odb. str. 3 (277).

17. TADEUSZ KRUSIŃSKI.

Jezuita. Ur. w r. 1675 w Małopolsce. Był 18 lat misjonarzem w Konstantynopolu i w Persji (tu w l. 1720—24). Przebywał następ. przez 5 lat w Rzymie. W 1729 r. do Kamieńca; następ. do Jarosławia, Lwowa i Ostroga (prokuratorem kolegjum). W 1740—1741 w Persji. Powróciwszy do kraju, był czas jakiś w Brześciu i w Warszawie. Zm. 22 maja 1756 r. w Kamieńcu.

1) „Relatio de mutationibus memorabilibus regni Persarum“. Rzym, 1727. Przełoż. na jęz. turecki, franc., holenderski, niem., i angiel.

2) „Prodromus ad tragicam vertentis belli Persici historiam...“. Lwów. 1733; 2 wyd., 1734; 3 wyd., t. 1740.

3) „Tragica vertentis belli Persici historia...“. Lwów, 1740.

4) „Analecta ad tragicam belli Persici historiam“. Lwów, 1755.

5) „Pragmatographia de legitimo usu ambrozji tureckiej, to jest opisanie sposobu należytego używania kawy tureckiej“. Warszawa, 1769.

Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. — F. Zieliński: Ksiądz Krusiński. *Bibl. Warsz.*, 1841, IV. — Muchliński w *Pam. relig.-moraln.*, 1861. — F. M. S. *Enc. Orgelbr.*

18. TOMASZ STANISŁAW WOLSKI.

Ur. w Uniejowie (woj. sieradzkie) r. 1700, uczył się u pijarów w Warszawie. W r. 1726 odbył pielgrzymkę do Jerozolimy. Walczył następ. przeciwko Turkom na morzu Śródziemnem, za co przez pap. Benedykta XIII mianowany został admirałem. W r. 1735 i 1736 potykał

się znowu z Turkami na Węgrzech, jako ochotnik pod chorągwią cesarską. Słynny podróżnik. Zm. podobno w r. 1736 w Wiedniu.

Autor opisu podróży po Europie, Azji i Afryce p. t. „Illustris peregrinatio Jerosolimitana". Lwów, 1737; 2 wyd., 1748; 3 wyd., 1764.

K. Milewski: Tomasz Stan. Wolski, admirał floty papieskiej, w jego „Pamiątkach historycznych krajowych". Warsz., 1848. — Wł. Chomętowski: Stanisław Tomasz Wolski i jego podróże. *Kółko domowe*, 1863. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Kraushar: Wędrówki po Europie i Azji JMCi Pana Tomasza Wolskiego, kawalera maltańskiego, admirała floty papieskiej (1721—1736). Kraków, 1889. (Odb. z dwutyg. ilustr. „*Świat*").

19. STANISŁAW LESZCZYŃSKI.

Ur. 20 paźdz. r. 1677 we Lwowie, z o. Rafała, w. podskarbiego kor. i Anny z Jabłonowskich. Kształcił się w kraju i zagranicą. Starosta odolanowski, podczaszy w. kor. (1697); wojewoda poznański w r. 1699. W r. 1703 regimentarzem konfederacji wielkopol. (?). Od 1704—1709 królem polskim. Od 1714—20 przebywa w Księstwie Dwu Mostów. W r. 1720 przenosi się do Francji i wydaje córkę Marję (z Katarzyny Opalińskiej, zaślub. w r. 1698) za Ludwika XV (1724). Po śmierci Augusta II obrany królem, ustąpić musiał przed Augustem III. W r. 1736 zostaje księciem Lotaryngji i Baru i osiada w Luneville. Zm. 23 lutego 1766 r. w Luneville.

Gł. dzieło; „Głos wolny wolność ubezpieczający". (Bezim. i b. m. „Roku Pańskiego 1773" (druk. w Nancy?). Druk antydatowany, traktat bowiem napis. ok. r. 1738, a drukowany prawdop. w r. 1749 (wedł. Tretiaka, Boyé i Rembowskiego). Tekst w pierwotnej redakcji, w autografie Leszczyńskiego, stylistycznie znacznie się różniący od tekstu pierwodruku, co do treści nieznacznie, wydał poraz pierwszy Rembowski z rękopisu bibl. Krasińskich p. t. „Głos wolny króla Stanisława Leszczyńskiego z rękopisu królewskiego wydał i przedmową poprzedził A. R.". Warszawa, 1903. („Biblioteka Ordyn. Krasiń. Muz. Konst. Świdzińskiego". Tom 19). Rękop. tekstu druk. w 1749 r. w Poznaniu, Kórniku, Warszawie, Krakowie, Szczorsach.

W r. „1733" (1749) wyszły dwa wydania, większego i mniejszego formatu. 2 wyd. b. m. wyszło w r. 1790 (z przedm. Stanisł. Bukara). Przedruk. Turowski w r. 1858 w Krakowie (*Bibl. Pol.*). Przekład. francuski Solignaca p. t. „La voix libre du citoyen, ou Observations sur le gouvernement de Pologne", 1749: 2 wyd. 1764. Przekł. niemiecki p. t. „Freimütige Beherzigungen eines Bürgers von Polen", 1771.

Boyé zakwestjonował autorstwo Leszczyńskiego, przypuszczając, że „Głos wolny“ jest owocem rozmyślań otoczenia króla: dwu braci Załuskich, Tercier'a i Solignac'a, z czem się nie zgadza Rembowski, uważając Leszczyńskiego za rzeczywistego autora, nie zaś redaktora tylko cudzych pomysłów.

Z innych pism Leszczyńskiego wyróżnić należy: „Rozmowy duszy z Panem Bogiem“, 1745, wiersz. przekł. książki księdza Clément. Poemat: „Historja Starego i Nowego Testamentu... Z francuskiego wierszem polskim przetłumaczona“ W Nancy, 1761 (przeszło 25 tys. wierszy).

Nadto napisał L. dużo dzieł treści moralno-filozoficznej i religijnej, przeważnie w języku francuskim.

Zbiorowe wyd. wyszło p. t. „Oeuvres du philosophe bienfaisant“, 4 t. Paryż, 1764. Wybór pism p. t. „Oeuvres choisies de Stanislas, Roi de Pologne, Duc de Lorraine...“. Paris, 1825. Przekł. polski tego wydania przez Kajetana Lubicz-Niezabitowskiego wyszedł p. t. „Rys życia i wybór pism Stanisława Leszczyńskiego... (Warszawa, 1828). Zawiera m. i. nast. pisma:

a) „List Stanisława króla polskiego do córki Marji Królowej Francuskiej, opisujący podróż z Gdańska do Kwidzyna r. 1734“. (Przedtem osobno p. t. „Opis podróży z Gdańska do Kwidzyna... Warsz., 1824).

b) „Rady, dane Marji córce, Królowej Francuskiej, w czasie jej zamężcia“.

c) „Odpowiedź na odezwę Delfina, obejmująca plan wychowania młodych książąt“. („Réflexions sur l'éducation et particulièrement sur celle des Princes, adressèes au Dauphin“).

d) „Rozmowa Europejczyka z wyspiarzem z Królestwa Dumokala“. („Entretien d'un Européen avec un insulaire du Royaume de Dumocala“).

e) „Odpowiedź na rozprawę uwieńczoną przez Akademję w Dijon przez Obywatela Genewskiego napisaną [t. j. J. J. Rousseau]...

(Art. Leszczyńskiego ukazał się w *Mercure de France*, 1751 p. t. „Réponse au discours qui a remporté le prix de l'Academie de Dijon“.— Replika Rousseau'a p. t. „Réponse de Jean Jacques Rousseau au Roi de Pologne“).

Niewydruk. w wyd. zbior z r. 1764 pisma Leszczyńskiego wyd. Proyart w 2 tomie „Histoire de Stanislas...“, 1784 (tu m. in. „Réflexions sur l'éducation...) i Lacroix: „Opuscules inédits...“, 1866

Z pism franc. Leszczyńskiego wyróżnia Tretiak: „Discours adressé à l'Académie de Nancy“, „Réponse au discours...“ (Russa), „Entretien d'un Européen...“, Reflexions sur l'éducation ..“, „L'incredulité com-

battue par le simple bon sens"—jest, wedł. T, najlepsza z rozprawek Leszczyńskiego, w których występował przeciw współczesnej filozofji franc. Jego uczniami pod tym względem (godzenia filozofji z religją chrześc.) byli: Konarski i Krasicki (zob. też rozpr, Sinki „Polski Anti-Lukrecjusz"). „Lettre du roi de Pologne Stanislas I à la Reine de France sa Fille..." — autobiograficzny opis ucieczki z Gdańska w r. 1734, napisany dla córki, jeden z najbardziej zajmujących utworów pamiętnikowych. „Avis du roi à la reine sa fille" — przestrogi dla córki, wstępującej na tron francuski.

Brosz. polityczne Leszcz.: a) „Lettre d'un seigneur polonais à un de ses amis"; b) „Lettre d'un habitant de Dantzic à un de ses amis demeurant à Varsovie". Obie broszury pisane po ucieczce z Gdańska, w Królewcu w r. 1735.

Listy: a) Listy do córki Marji ogł. Boyé (zob. niżej); b) „Correspondance inédite de Stanislas Leszczyński avec les rois de Prusse Frédéric-Guillaume I et Frédéric II", 1906; c) Listy do Krzysztofa Urbanowicza, starosty hubskiego, podał A. Przeździecki w art. „Krzyszt. Urbanowicz" w *Bibl. Warsz.*, 1856, III; d) dwa listy: jeden polski (z r. 1709) i jeden francuski (z r. 1743) ogł. w podobiznie, z rękop. bibl. Zamoj. Rembowski przy wyd. „Głosu wolnego" z r. 1903.

PROYART: Histoire de Stanislas I Roi de Pologne, Duc de Lorraine et de Bar. 2 t. Lyon, 1784. — Biographie Universelle (Michaud'a) t. 43 (1825) art. „Stanislas".— QUERARD: La France littéraire. Paris, 1833, t. V. — HOFFMAN: Król wygnaniec. 2 tomy. Lipsk, 1856. — HOFFMAN: Historja reform polit. w dawnej Polsce. Lipsk, 1867. — LACROIX: Opuscules inédits du Roi Stanislas. Nancy, 1866. — Przekł. tej pracy przez Duchińską p. t. „Rękopisma króla Stanisława Leszczyńskiego", w *Bibl. Warsz.*, 1866, IV.— MOHL: Die Staatsromane w „Geschichte und Litteratur der Staatswissenschaften", I (1855). — L. STEIN: Lehrbuch der Finanzwissenschaften, 4 wyd. Leipzig, 1878 (o „Głosie wolnym)." — REMBOWSKI: Stan. Leszczyński jako statysta. *Niwa*, 1878. i osobno, Warsz., 1879. — ZIEMBA: Filozof dobroczynny, Stan. Leszczyński. *Przew. nauk. i liter.* 1888.—KLEINWÄCHTER: Die Staatsromane. Wien, 1891. — (Kirchenheim): Schlaraffia politica. Leipzig. 1892. — TRETIAK: O Głosie wolnym w *Sprawozd. z posiedzeń Akad. Um. w Krakowie.* Rok 1891. — BOYÉ: La cour do Luneville. Nancy, 1891. — MARCHLEWSKI: Fizjokratyzm w dawnej Polsce. Warsz., 1897. — BOYÉ: Stanislas Leszczyński et le troisième traité de Vienne. Paris, 1898. — BOYÉ: Les derniers moments du roi Stanislas. Nancy, 1898. — REMBOWSKI: Wygnańcze losy Stan. Leszczyńskiego. *Tyg. ilust.*. 1900, nr. 46 i n. — TARNOWSKI: Hist. liter., III, 54—96. — BOYÉ: Lettres inédites du roi Stanislas à M. Leszczyńska. Paris, 1901. — WALISZEWSKI: Król filozof. *Kraj.* 1902, nr. 42. — TRETIAK: Leszczyński Stan. *Enc. Wych.*, VI, 1903. — REMBOWSKI: O „Głosie wolnym" w przedmowie do wyd. warszaw. z r. 1903 (i w *Pismach*, t. III, 147—238). — MAUGRAS: Les dernières années du roi Stanislas, 1906. — REINHOLD: „Głos wolny" jako dzieło polityczne. *Sprawozd. wyższej*

szkoły realnej w Stanisławowie, 1907/8. — Ettinger: Stanisław Leszczyński i Jan Lamour. *Lamus*, 1911/12.—Sinko: Polski Anti-Lukrecjusz. *Rozpr. wydz filol Ak. Um.*, t. XLIX, str. 318—325. — Szyjkowski: Myśl J. J. Rousseau w Polsce XVIII w. Kraków, 1913. — Zob. też bibliogr. u Niezabitowskiego i u Ziemby.

20. JAKUB KAZIMIERZ RUBINKOWSKI.

Sekretarz królewski, rajca, burgrabia król. i pocztmistrz toruński. Żył w końcu XVII i w pierwszej połowie XVIII w.

a) „Janina zwycięzkich tryumfów...". Poznań. 1739, 2 wyd. t. 1744; 3. Supraśl, 1754; 4. Lwów, 1757; 5. Poznań, 1759. Przedruk. w „Pamiątkach z dziejów dawnej Polski", wyd. przez Ja. Ka. Ra., t. II. Poznań, 1842.

b) „Promienie cnót królewskich po śmiertelnym zachodzie Najjaśniejszego słońca Augusta II". Poznań, 1742.

c) „Gemma coronae Sarmatiae Jacobus Ludovicius primogenitus Joannis III filius. Poznań, 1746.

Przełożył St. H. Lubomirskiego „De vanitate consiliorum" na jęz. pol. p. t. „Próżność i prawda rady" (1739).

Rękop. Rubinkowskiego w zbior. Załusk. Zob. *Pam. liter.*, 1911, str. 575—6, art. Brücknera; Por. Dzieje liter., I, 394.

21. HILARJON FALĘCKI.

Karmelita bosy, sławny kaznodzieja krakowski 1-ej połowy XVIII w. Autor osławionej książki:

„Wojsko serdecznych noworekrutowanych na większą chwałę Boską afektów...". Poczajów, 1739 (dwie ed.), 3 wyd., 1740; 4, Lwów, 1740; 5, Poznań, 1746.

Ogł. nadto: „Pańskie życie, Pańska śmierć, Pańska w Niebie Korona J. O. X. Marjanny z Lubomirskich Sanguszkowej...". Lublin, 1729.

22. PIOTR KWIATKOWSKI.

Jezuita. Był pod koniec życia prefektem u Św. Piotra w Krakowie. Zm. 30 kwietnia 1747 r. w Krakowie.

Jest m. in. autorem nowel wierszowanych p. t. „Theatrum życia ludzkiego w historycznych exhibicjach na widok publiczny przez... wystawione". Kalisz, 1740. (Inne wyd. Kraków, 1736? i Kalisz, 1744?).

Wyj. z pow. o Gryzeldzie przytacza Bernacki.

Radoszkowski o K. w *Muzeum Domowem*, 1836. — Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. — Brückner: Dzieje liter. pol., I. 397. — Bernacki: Przyczynek do dziejów dawnej powieści polskiej. *Pam. liter.*, 1903, str. 582—3.

23. WŁADYSŁAW ALEKSANDER ŁUBIEŃSKI.

Ur. 1 listopada r. 1703. Syn Macieja, łowczego sieradzkiego, i Marjanny z Stokowskich. Szkoły jezuickie ukończył w Kaliszu; poczem wysłany został na dalsze studja zagranicę (w Rzymie i we Francji). W r. 1727 księdzem. W r. 1742 mianowany przez Augusta III pisarzem w. kor. i przebywał przy boku króla w Dreznie przez lat 15. W r. 1757 arcybisk. lwowskim a wr. 1759 prymasem arcb. gnieźn. i przebywał odtąd w Łowiczu. Ogłosił i koronował Stanisława Augusta królem. Zm. w Warszawie 21 czerwca 1767 r.

Gł. dzieło: „Świat we wszystkich swoich częściach większych i mniejszych...“. Wrocław, 1740.

Rozdział o Polsce przedrukowany osobno p. t. „Historja Polski z opisaniem urzędów Polskich... W Wilnie, 1763.

W rękop. jego „Diarium peregrinationis“. Wyjątki z pamiętników ogł. Askenazy w *Ateneum* 1895, p. t. „Z pamiętników Prymasa“.

Bartoszewicz: Znakomici mężowie polscy XVIII w., t. II. Petersburg, 1856.— Korytkowski: Arcybiskupi Gnieźnieńscy... 1887/8. — Askenazy w przedm. do „Pamiętników prymasa“. (*Ateneum*, 1895) oraz w 2 serji „Dwóch stuleci“. Warsz. 1909.— Wł. K. w *W. Enc. powsz. ilustr.* — Tarnowski: Hist. liter., III, 48—51.

24. GOTFRYD LENGNICH.

Ur. 4 grudnia 1689 r. w Gdańsku. Syn kupca. W r. 1710, po ukończeniu gimn. w Gdańsku, wstąpił do uniwer. w Halli, w którym w r. 1713 otrzymał stopień dr. prawa. W r. 1729 nauczyciel gimn. gdańskiego. W r. 1737 nauczycielem historji synów woj. mazow. Stanisława Poniatowskiego, między nimi późniejszego króla Stan. Augusta Od. r. 1750 był syndykiem m. Gdańska. Zm. 28 grudnia 1774 r.

W l. 1718—1719 wyd. czasop. *Polnische Bibliothek* (w Szymbarku t. j. Tannenbergu, nie w Gdańsku).

Z licznych dzieł jego w jęz. łac. i niem. najważniejsze:

a) „Historia Polona a Lecho ad Augusti II mortem“. Lipsk, 1740; 2 wyd. Gdańsk, 1750;

b) „Jus publicum Regni Poloniae, 2 t., Gdańsk, 1742—1746; 2 wyd. t. 1765—6. Przekł. pol. ks. M. Moszczeńskiego p. t. „Prawo pospolite Królestwa Polskiego“. 2 t. Kraków, 1761. Nowe wyd. ogł. Helcel w Krakowie, 1836.

Wyd. z rękop. Kadłubka i Galla.

Ossoliński o L. w *Bibl. Ossol.* 1842. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — (J. Popliński): Nowe wypisy polskie. Leszno, 1838, str. 304—6. — G. Smólski:

O polskiem czasopiśmiennictwie najstarszej doby. *Bibl. Warsz.*, 1910, I. — Konopczyński: Spór o wrota morza Bałtyckiego. („Mrok i świt". Warszawa, 1911). — Chodynicki: Poglądy na zadanie historji w epoce St. Augusta. Kraków, 1915. — (Zob. bibliogr. liter. o L. u Estr.).

25. FRANCISZEK RADZEWSKI (pseud. *Fr. Poklatecki*).

Podkomorzy poznański. Szczegóły życia nieznane. Zm. w r. 1748. Jest autorem następ. pism:

a) „Kwestje polityczne obojętne...". Poznań, 1743; 2 wyd. t. 1749.

b) „Poselstwo wielkie... Rafała Leszczyńskiego... do Porty Ottomańskiej.. r. 1700 odprawione...". Poznań, 1744.

c) „Remonstracja Stanom Rzplitej Polskiej o trybunałach...". B. m., 1748.

Rembowski w przedmowie do „Głosu wolnego" Leszczyńskiego, wyd. 1903, str. XXXIV—XL. — Zob. Estr. Bibliogr., XXVI.

26. STANISŁAW PONIATOWSKI.

Ur. 15 września 1676 r. z o. Franciszka i Heleny Ligęzianki. Nauki szkolne pobierał w Krakowie, poczem w r. 1689 wyprawiony przez ojca zagranicę, do Wiednia; wstępuje do wojska austrj. i bierze udział w walkach przeciwko Turcji; adjutantem Michała Sapiehy. Po zawarciu pokoju Karłowickiego wraca do Polski. Walczy pod Olkienikami. Zostaje gorliwym stronnikiem Karola XII i Stanisława Leszczyńskiego. Walczy pod Połtawą; mianowany gienerałem. Po bitwie Połtawskiej towarzyszy Karolowi XII do Turcji. Po śmierci Karola XII (1718) przechodzi na stronę Augusta II, a następnie Augusta III. W r. 1731 wojewodą mazowieckim. W r. 1752 kasztelanem krakowskim. Oż. 2 v. z Konstancją Czartoryską, był ojcem króla Stanisława Augusta. Zm. 29 sierpnia 1762 r. w Rykach (pod Lublinem).

Jest autorem „znakomitej" (Kantecki, Bobrzyński) broszury politycznej: „List ziemianina do pewnego przyjaciela...". B. m. i r. (1744). Przedruk. Kantecki z unikatu bibl. Czartor. w dod. do swej monografji; współczesny przekład franc. ogł. Roepell w „Polen um die Mitte des XVIII Jahrh.".

Przypisują mu też: „Remarques d'un Seigneur Polonais sur l'histoire de Charles XII... par M. Voltaire" (Haga, 1741).

Pamiętnik Poniatowskiego z r. 1734 w jęz. franc. z arch. Czartor. ogł. Kantecki w przekł. pol. w *Przew. nauk. i liter.*, 1877.

Listy: 5 listów franc. do Flemminga (1719—23) ogł. Kantecki w dod. do monogr. oraz list do niewymienionej osoby z r. 1714.

Kl. Kantecki: Stanisław Poniatowski, kasztelan krakowski, ojciec Stanisława Augusta. 2 t. Poznań, 1880. — Roepell: Polen um die Mitte des XVIII Jahrh. Gotha, 1876. — Kantecki: Karol XII w Polsce i Turcji. *Przew. nauk. i liter.*, 1877.

27. JAN OSTROWSKI-DANEYKOWICZ.

Sekretarz królewski Jana III, następ. sekretarz Jana Fryd. Sapiehy „Thesaurarius districtus Pinscensis".

Zebrał i ułożył: „Swada polska i łacińska...". 2 tomy. Tom I. Lublin. 1745; tom II. „Suada latina..." Lublin, 1747. (Ed. kaliska z r. 1684, o której wspomina Bentkowski, według Estr. nie istniała).

Wedł. J. Bartoszewicza (Hist. liter.), (który idzie zapewne za Niesieckim i Krasickim), „Swada" nie jest dziełem Daneykowicza, lecz J. F. Sapiehy, kanclerza w. lit. (1680—1751), który wydał ją pod imieniem swego sekretarza. (Za zdaniem Bartoszewicza idzie Sobieszczański w *Enc. Org.*, t. 22, str. 940) i J. Szujski. Przeczy temu Estr. Bibliogr. XXIII (pod Ostrowski-Daneykowicz).

28. BENEDYKT CHMIELOWSKI.

Proboszcz firlejowski, dziekan rohatyński, kanonik kijowski. Szczegóły życia nieznane.

Twórca pierwszej encyklopedji polskiej, wyd. p. t. „Nowe Ateny albo Akademja wszelkiej scyencyej pełna...". Lwów, 1745—6, 2 t.; wyd. 2 w 4 t. wyszło w r. 1753—56.

Wyd. nadto „Krótki zbiór herbów polskich". Warsz., 1765 r.

Gloger: Encyklopedje polskie. (*Enc. Staropolska*, II). — Chmielowski: Hist. liter. pol., t. 2. str. 116. — Szyjkowski: Dzieje polskiego upiora przed wystąpieniem Mickiewicza. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, LV, 1917.

29. FAUSTYN GRODZICKI.

Jezuita. Ur. 15 lutego 1709 r. na Litwie. W r. 1726 wstąpił do zakonu jezuitów w Krakowie. Był nauczycielem retoryki w kolegjum lwowskim, przełożonym w Łaszczowie, rektorem w Kamieńcu, przez 2 lata prokuratorem. Od r. 1770 był w Porycku misjonarzem. Przeciwnik Konarskiego.

Gł. dzieło: „Theatrum eloquentiae...". Lwów, 1745. (Mylnie, wedł. Estr., podawane też z tyt. „De perversa atque inepta styli... conformatione". Lwów, 1746).

Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. — Janik: Z dziejów wymowy w wieku XVII i XVIII. *Pam. liter.*, 1910, str. 7—12.

30. ADAM MALCZEWSKI.

Jezuita. Ad. Skarbek M. ur. ok. 1680 r. w Wielkopolsce. W r. 1697 wstąpił do zakonu jezuitów. Był rektorem kolegjów w Sandomierzu i Ostrogu. Przez lat kilkanaście przebywał w Rawie. Zm. 7 czerwca 1754 r. w Poznaniu.

Przeciwnik Konarskiego.

Ogł. m. in.: a) „Umbra ligatae Praecursio solutae eloquentiae...". Poznań, 1747.

b) „De vera eloquentia dissertatio...". Poznań, 1748.

c) „Eloquentia propugnata...". Poznań, 1751.

Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. — Janik: Z dziejów wymowy w wieku XVII i XVIII. *Pam. liter.*, 1910, str. 12 i n.

31. STANISŁAW JAWORSKI.

Jezuita. Ur. 26 kwietnia 1711 w Wielkopolsce. W r. 1728 wstąpił do zakonu jezuitów w Krakowie. Był nauczycielem wymowy i poetyki w kolegjach jezuickich w Jarosławiu, w Krasnymstawie, w Kaliszu, w Piotrkowie, w Lublinie, we Lwowie, w Krzemieńcu, w Krosnie i w Gdańsku.

a) „Pro M. T. Cicerone atque styli oratorii adjumento...". Sandomierz, 1748.

b) „Pro vera eloquentia oratio..." Lublin, 1751.

Wyd. zbior. pism: „Specimina litteraria...". Warsz., 1767 r.

Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. — Janik: Z dziejów wymowy w wieku XVII i XVIII. *Pam. liter.*, 1910, str. 17—21.

32. JÓZEF ALEKSANDER JABŁONOWSKI.

Wojewoda nowogrodzki. Ur. 4 lutego 1711 r., z o. Aleksandra, chorążego w. kor. i Teofili Sieniawskiej, wojewodzianki wołyńskiej, hetmanówny p. kor. Synowiec Jana Stanisława. Uczył się u jezuitów we Lwowie. Stronnik Stanisława Leszczyńskiego. W r. 1733 towarzyszy mu do Gdańska, potem posłuje do Ludwika XV. Wraca z Konarskim do kraju w r. 1736. W r. 1744 otrzymał od ces. Karola VII tytuł książęcy. W r. 1756 przebywał w Lunevillu. W r. 1770 osiadł w Lipsku; tu założył Tow. im. Jabłonowskich (Societas Jablonoviana) w r. 1774. Wydawał od r. 1771 *Acta Societatis Jablonovianae*. Ożył 1 v. z Karoliną, wdową po Kaźmierzu Sapieże, z domu Radziwił-

łówną, 2 v. z Franciszką ks. Woroniecką. Zm. 1 marca 1777 roku w Lipsku.

Pisał po polsku, po francusku i po łacinie; m. in.:

a) „Ostafi.. (Placyd), tudzież nauka o wierszach i wierszopisach polskich". Lwów, 1751. Poemat. Wyjątki u Juszyń. „Dykcjon.", I.

b) „Museum Polonum". Lwów, 1752.

c) „L'Empire des Sarmates". Norymberga, 1748. (Toż w Halli, 1742).

d) „Lechi et Czechi adversus scriptorum recentissimum Vindiciae". Lipsk, 1771. (Przeciwko Schloetzera „Dissertatio de Lecho").

T. Lipiński: Życiorys ks. J. A. Jabłonowskiego. *Bibl. Warsz.* 1842, II. — A. Wołyński: Książęta Jabłonowscy w literaturze. *Tyg. Ilustr.* 1880, II. — Dr. Antoni J.: Jeden ze szczepów zasłużonego rodu. („Opowiadania". Ser. IV. t. I). — Smoleński: Towarzystwa naukowe w Polsce. („Pisma historyczne", II). — Brückner: Dzieje liter. pol., I, str. 383—4. — Francew: Polskoje sławianowiedienje, str. 44—45. — Kraushar: W sprawie fundacji naukowej Tow. im. J. A. Jabłonowskiego w Lipsku. Warszawa, 1912.

33. JAN AUGUST HYLZEN.

Ur. na pocz. XVIII w. w Inflantach, z o. Jerzego, starosty marjenhauskiego i podkomorzego nadwornego (szambelana) króla Augusta II. Za młodu podróżował zagranicą. Powróciwszy oż. się z Konstancją Platerówną, wojewodzianką inflancką. Starosta marjenhauski; regient kancelarji w. litew.; starosta brasławski. W r. 1744 kasztelanem inflanckim. W r. 1750 był marszałkiem trybunału litewskiego. W r. 1754 wojewodą mińskim. Zm. 14 lutego 1767 r. w Warszawie.

Niektóre mowy jego sejmikowe i listy (do Jana Fryderyka Sapiehy i inn.) w „Swadzie" Daneykowicza.

„Inflanty w dawnych swych i wielorakich aż do wieku naszego dziejach i rewolucjach...". Wilno, 1750.

J. Bartoszewicz: J. A. Hylzen. („Znakomici mężowie polscy w XVIII wieku". II. Petersburg, 1856). — Bartoszewicz: H. J. A. *Enc. Orgelbr.* (streszcz. i dopełn. rozpr. poprzedn.).

34. STEFAN GARCZYŃSKI.

Rodzina pochodziła z Prus Król. Ur. pod koniec w XVII, z o. Damjana, który przeniósł się do Wielkopolski, i Anny z Radomickich, kasztelanki kaliskiej. Uczył się w szkołach na Śląsku. W r. 1717 chorąży wschowski: w r. 1726 bierze udział w sejmie grodzieńskim i w na-

stępnych sejmach, warsz. i grodz. W r. 1729 kasztelan gnieźnieński. W r. 1737 jako kasztelan kaliski wprowadza Birona do Kurlandji. W r. 1742 w Berlinie pisze „Anatomję Rzptej". W r. 1749 kasztelan poznański; w r. 1750 wojewoda kaliski i w tym samym r. 1750 wojewoda poznański. Zon. z Zofją z Tuchołków Czapską, podkomorzyną malborską. Zm. 24 września 1755 r. w Zbąszyniu w Wielkopolsce.

1) „Anatomja Rzeczypospolitej polskiej, synom Ojczyzny ku przestrodze i poprawie tego co z kluby wypadło..." B. m. i r. (Warszawa, 1751). 2 wyd. (rozszerzone). Wrocław, 1753. (Pracował nad dziełem od r. 1733).

Ogłaszał drukiem liczne mowy i odezwy, sejmowe i okolicznościowe, z których Estr. przytacza tylko dwie.

2) Mowy: a) „Mowa J. W. Imć. Pana Garczyńskiego, kasztelana gnieźn., przy powitaniu marszałka poselskiego... 1733. (W „Swadzie polskiej" Ostr. Daneykowicza).

b) „Mowa Stef. Garczyńskiego, wojewody kaliskiego, miana na sejmie w Warszawie r. 1748". (Warsz.).

c) „Respons J. O. MP. Garcz., kasztelana kaliskiego a marszałka natenczas Komisji Województw Wielkopolskich". (W t. II „Źródeł do dziejów Polski" Fr. Nowakowskiego. Berlin 1841, str. 359—360).

Wegner: Stef. Garczyński, woj. pozn., i dzieło jego Anatomja Rzptej polskiej. 1706—1755. Poznań, 1871. (Przedruk z *Roczn. Tow. P. N. Pozn.*).—Tarnowski: Garczyńskiego Stefana „Anatomja Rzeczypospolitej", *Kron. Rodz.*, 1876.—E. S. Świeżawski: St. z Garczyna Garczyński. *Złota Przędza*, IV (szczegóły biograf.). — L.: Stefan Garczyński. *Enc. wych.*, t. IV.

35. KAROL ANTONI ŻERA.

Szlachcic podlaski, ur. na początku XVIII w. Chodził do szkół w Drohiczynie. Był, jak się zdaje, franciszkaninem w klasztorze drohickim na Podlasiu.

Ok. połowy XVIII w. założył księgę („silva rerum") p. t. „Vorago rerum torba śmiechu...", do której wpisywał dykteryjki i facecje. Wydał je Z. Gloger p. t. „Ze starych szpargałów ś. p. Karola Żery. Fraszki i opowiadania". Warszawa, 1893.

Gloger we wstępie do wyd. — Gloger: Art. „Dykteryjka" w *Encyklopedji Staropolskiej*, t. II. 87—88.

36. „PODGORZANIN" (Zatorski?). Pisarz nieznany, autor:

a) „Uwagi do zupełnego zabierających się w stan małżeński szczęścia służące". Wrocław, 1768.

b) „Przydatek do Uwag zupełnemu stanowiących się szczęściu służących... osobliwy... To jest Listów rozlicznych do delikatney o pozwoloną przyjaźń negocjacji służących“, tomików dwa. Tomik drugi.. Wrocław, 1760.

„Przydatek“ jest, wedł. Brücknera, utworem z czasów saskich, i wyszedł drukiem w r. 1746. Ma to być „pierwszy oryginalny romans polski listowny“.

Brückner: Dzieje liter., I, 308–9.

37. ARNULF ŻEGLICKI.

Ur. 1696 r. w Głogowie. Pijar. Nauczał w Rzeszowie, Międzyrzeczu i w Warszawie. Rektor kolegjów w Chełmie, Podolińcu, od r. 1754 w Warszawie. Zm. 22 października 1766 r. w Podolińcu.

Wyd. m. in.: a) „Inwentarz praw i konstytucji koronnych...“. Warszawa, 1754.

b) „Adagia polonica...“. B. m. i r.; 2 wyd. Warszawa, 1751 r.

38. ERAZM OTWINOWSKI.

O życiu jego szczegółów nie mamy. Pochodził prawdop. z Krakowskiego; mieszkał gdzieś blisko Częstochowy. Żył za czasów Augusta II Sasa.

Pamiętniki jego od r. 1696 śmierci Jana III do r. 1728 wydał z rękop. bibl. Jagiell. poraz pierwszy E. Raczyński, ale niedokładnie, bo zmienił język i obciął niektóre ustępy, p. t. „Pamiętniki do panowania Augusta II, Poznań. 1838. Drugie wyd., dokładne i zupełne, wyszło p. t. „Dzieje polskie pod panowaniem Augusta II, od r. 1696 do 1728“. Kraków, 1849 (u J. Czecha). Autorstwo E. Otwinowskiego niepewne

Wycinek z rękopisu w Kw. Nauk., 1836, III.

Wyróżnia go z pośród pisarzy 1-ej poł. XVIII w. Korzon, jako jedynego doby saskiej dziejopisa „rozumującego uczciwie i mądrze, obserwującego trafnie, piszącego rzetelnie“. (Zob. rozpr. „Historjografja“ w *W. Enc. Illustr.* i w „Listach otwart.“, II).

F. Suryn: Erazm Otwinowski i pamiętnik jego do panowania Augusta II. *Tyg. Ilustr.*, 1880, II. — Tarnowski: Hist. liter. pol., III, 51—54 (nazywa go ostatnim kronikarzem, pamiętniki bowiem jego mają charakter kroniki). — J. Bartoszewicz: Hist. liter., II, 26—27.

39. MARCIN MATUSZEWICZ.

Ur. w r. 1714, w Jelnej na Podlasiu (wojew. brzesko-lit.), z o. Jerzego, starosty stokliskiego. Uczył się w szkołach w Drohiczynie i u jezuitów w Brześciu i w Warszawie. Został muszkieterem Augusta II. Po r. 1733 walczył w sprawie Leszczyńskiego. W 1739 pisarzem grodzkim brzeskim. W 1740 podstolim brzesko-litewskim; posłem na sejm r. 1748. Stolnikiem brzeskim ok. r. 1752. Wysługiwał się możnym panom — Sapiehom, Czartoryskim, Radziwiłłom, trzymając się partji to jednych, to drugich. W 1756 r. ożenił się z Zofją Chełchowską, miecznikową kowieńską (Szczyttówną z domu). W 1765 r. został sędzią ziemskim brzeskim. W 1767 r. był sekretarzem konfederacji Radomskiej. W 1768 r. kasztelanem brzeskim. Zm. w r. 1773.

a) „Pamiętniki". Warszawa, 1876, 4 t., wyd. A. Pawiński. Obejmują l. 1714—1765. Zaczął je spisywać po r. 1754. W rękop. mają tytuł: „Dyjarjusz życia mego, ile pamiętać mogę, dla wiadomości potomkom moim spisany, oraz dla przestróg, czego się wystrzegać, a co do naśladowania jest pożyteczne".

b) „Satyry wszystkie Horacjusza..." (Bezim.). Wilno, 1784 r.

Rękopis przechowuje się u Przeździeckich; przedtem był własnością Henryka Rzewuskiego (ten sam?). Przekładu dokonał M. w l. 1752—62. Jest właściwie parafrazą z amplifikacjami. Do niektórych satyr M. „przyczynił przydatki własne". Bartoszewicz przytacza z rękopisu: a) Przedmowę tłumacza do czytelnika; b) urywek kończący przydatek do satyry 2-ej, ks. I; c) ustęp z satyry „Qui fit Maecenas..."; d) satyrę 8-mą, ks. II. Tekst rękopisu różni się od tekstu drukowanego.

Tłumaczył M. nadto listy Horacjusza i poezje liryczne, okolicznościowo; pisał też wiersze oryginalne, polskie i łacińskie, ody, erotyki i t. p. pozostały w rękop. (?) (tytuły przytacza Bartosz.). Pomagał O. Korytyńskiemu w przekładaniu ód Horacego i w pisaniu poematu o Wojnie Olkinickiej.

Układał też (wedł. Bartosz.) mowy (niektóre druk.) i broszury polityczne. Estr. tych utworów nie przytacza, tylko jedną mowę jakiegoś innego Marcina Matuszewicza.

„Dyjarjusz rady wschowskiej z r. 1755 zaginął.

Jest ślad, że przekładał satyry Boileau? (Sat. „O prawdziwym punkcie honoru").

Matuszewicz był jednym z celniejszych poetów końca epoki saskiej, mających poczucie smaku, rozpoczynających epokę Stanisławowską.

J. Bartoszewicz: O kasztelanie brzeskim Matuszewiczu jako poecie. („Dzieła", t. IX, przedtem w *Dzienn. Warsz.*, 1854 nr. 279 i n.). — J. Bartoszewicz: M. M. *Enc. Orgelbr.* — Pawiński: O życiu i pismach Marcina Matuszewicza. (Wstęp do t. I Pamiętników). — Spasowicz: M. Matuszewicz jako pamiętnikarz. *Ateneum*, 1876. (Toż w jego „Studjach nie z natury". Wilno, 1881 r. i w „Pismach", I). — J. Bartoszewicz: Konkury Matuszewicza o pannę Ossolińską. Romans z XVIII w. *Kółko domowe*, 1863. — (H. Rzewuskiego sąd o Matusz. w przedmowie do zamierzonego w r. 1853 wydania powtórnego „Satyr Horacjusza", przytacza Pawiński).

40. STANISŁAW DUŃCZEWSKI.

Z Łaz. Ur. 8 maja 1701 r. Dr. obojga prawa i fil., prof. astronomji i matematyki w akademji Zamojskiej. Zm. 27 września 1767 r. (wedł. Estr.). (Wadowski tych dat nie zna i przypuszcza tylko, że umarł w 2-ej poł. 1767).

Ogł. m. in.: a) „Herbarz wielu domów Korony polskiej i W. Ks. Litew...", 2 t. B. m., 1757.

b) „Ciekawość o komecie r. p. 1744".

c) „Traktat o starostwach...". Warszawa, 1758.

Głośne były jego kalendarze, wydawane p. t. „Kalendarz Polski i Ruski...". Wydawał je przez lat 40, od r. 1725 do 1766; wychodziły one i po jego śmierci pod jego nazw. aż do r. 1775. (Pierwszy wyszedł w Krakowie, 1725, następne w Zamościu i indziej).

List do Jerzego Mniszcha z r. 1759 ogł. Wierzbowski w „Materjał.", II.

C. B. (Biernacki) w *Enc. Orgelbr.* — Kraushar: Pamflety astronomiczne („Drobiazgi histor.", I, 1891 r.), — Smoleński: Kalendarze w Polsce w. XVIII. *Bibl. Warsz.* 1889, II. — Smoleński: Przewrót umysłowy w Polsce, str. 96—118. — Wadowski: Anacephaleosis. — Kochanowski: Dzieje Akad. Zamojskiej. — Lewicki: Gieografja za czasów Komisji Eduk. Narod., *Muzeum*. 1910. (Dod. Przyczynki do dziejów. wych., str. 92).

41. JAN POSZAKOWSKI.

Jezuita wileński. Prof. teolog. w akad. wileń. Był nauczycielem u Radziwiłłów. Kierował kolegjami w Słucku i Nieświeżu. Zm. w r. 1755.

Wydawał w Wilnie, od r. 1737, pierwsze kalendarze „polityczne".

O innych jego dziełach zob. u Estr.

Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. — Smoleński: Przewrót umysł... — Estreicher: Bibliogr. t. 25. — Weyssenhoff: Pol. kalendarzyki polityczne.

42. MACIEJ DOGIEL.

Pijar. Ur. 6 sierpnia 1715 r. w pow. wileńskim. Kształcił się w Lipsku i Paryżu. Był następ. rektorem kolegjum pijarskiego w Wilnie. Odbył, za poparciem Augusta III, podróż do Niemiec i Francji, gdzie zebrał w bibliotekach i archiwach dużo dokumentów. Zm. 24 lutego 1760 w Warszawie.

Wyd. pierwszy dyplomatarjusz w Polsce (3 tomy): „Codex diplomaticus Regni Poloniae et M. D. Lithuaniae". Tom I. Wilno, 1758; t. IV t. 1764; t. V t., 1759.

Inne nie wyszły.

(Dogiel): „Informacja o drukowaniu księgi intytułowanej Codex diplomaticus. *Bibl. Warsz.*, 1861, III. — A. Moszyński w *Wizer. i roztrząs. nauk.*, 1838. — F. M. S. D. M. *Enc. Orgelbr.* — J. T. Baranowski: Udział Stanisława Augusta i jego otoczenia w przygotowaniu „Kodeksu dyplomatycznego Polski...". *Przegl. Histor.*, 1911:

43. STANISŁAW KONARSKI.

Hieronim K. pochodził z możnej rodziny, w w. XVII jeszcze protestanckiej. Ur. 30 września 1700 r., w Żarczycach, woj. sandomiers., z o. Jerzego, miecznika sandom. (później kasztelana zawichojskiego), i Heleny z Czermińskich, spokrewnionej z dygnitarską rodziną Tarłów. Po śmierci rodziców zaopiekował się pacholęciem wuj, kaszt. Czermiński. W l. 1709—1715 uczył się w szkołach pijarów w Piotrkowie. Po ukończeniu szkół, wstąpił w r. 1715 do zakonu pijarów, w Podolińcu na Spiżu, i przybrał do chrzestnego imienia Hieronim, imię zakonne Stanisław. Przez dwa lata (1719—21) był nauczycielem poetyki i retoryki w koleg. pijar. w Podolińcu, następnie przez 4 lata w koleg. pijar. w Warszawie (1721—25). W r. 1725 wysłany przez wuja, bisk. Tarłę, na dalsze studja do Rzymu. Po dwuletnich studjach w pijarskim Collegium Nazarenum, był przez dwa lata następne 1727—29 nauczycielem retoryki w tym kolegjum. Z Rzymu udaje się w r. 1729 do Paryża, gdzie bada urządzenia szkolne. W r. 1731 wraca do kraju. W r. 1734 wyjeżdża w sprawie Leszczyńskiego, jako sekretarz poselstwa Jerzego Ożarowskiego, do Francji. Po upadku sprawy Leszcz., wraca w r. 1736 do Polski. Obrany w r. 1741 prowincjałem Pijarów, przeprowadza reformę szkół pijarskich (1753—54). W l. 1741 zakłada Collegium Nobilium w Warszawie. W 1742 jest w Rzymie. W r. 1747 pobyt we Francji — w Luneville i w Wersalu. W r. 1749—50 i w 1754 w Rzymie. Zm. 3 sierpnia 1773 r. w Warszawie.

Ważniejsze dzieła Konarskiego:

Rozpoczął twórczość literacką od mów panegirycznych, łac. i pol., druk. w l. 1721—15, i od ód i elegji na cześć Marji Panny łac., wyd. p. t. „In numerum annorum divinae Matris B. V. Mariae. Elegiarum libri III... adjicitur septima Decas lyrica...". (Warszawa, 1724).

W l. 1732—39 wyd. 6 tomów t. zw. Volumina legum p. t. „Leges, statuta, constitutiones, privilegia Regni Poloniae, M. D. Lithuaniae...". Tytuł t. II (1733) i nast.: Prawa, konstytucje i przywileje Królestwa Polskiego i W. Ks. Litewskiego..." Tom I poprzedził rozprawą „De legum..." Tomy 7 i 8 wyszły już po śmierci Kon. w r. 1782. „Istotna praca Konar., nie sięgnęła, wedł. Krzemińskiego, poza dwa pierwsze tomy".

„Epistolae familiares". Warszawa, 1733. (Krzemiński i Chmielowski tytułują tę broszurę: „Litterae familiares").

Rozmowa pewnego ziemianina ze swoim sąsiadem o teraźniejszych okolicznościach". B. m., 1733. (Dwa wyd. in 4-to warszawskie, i infolio—lipskie).

Wedł. Brücknera, „Rozm. ziem. z sąsiadem" nie jest ani Szczuki (jak chciał Hoffman), ani Konarskiego, lecz pióra Jana Lipskiego, bisk. krak. i podkanclerzego koron., któremu przypisują też autorstwo broszury „Wolność polska rozmową Polaka z Francuzem roztrząśniona" (przedruk. przez Wierzb. w r. 1904). wbrew Estreicherowi, który ją uważa za utwór Konarskiego (por. *Pam. liter.*, 1904 str. 318). Brückner poszedł za Kanteckim („Stanisław Poniatowski, kasztelan krakow., ojciec Stan. Augusta". Poznań, 1880. T. I, 139—141). St. Kossowski (*Pam. liter.*, 1904, 690—98), twierdzi, że Konarski nie był autorem „Rozmowy"; sam to jakoby Konarski wyznaje w liście do Jana Tarły; pośredniczy tylko w jej wydaniu; nie był nim jednak, wedł. niego, i Lipski. Kwestję rozstrzyga Krzemiński: wedł. niego „Rozmowa" jest pióra Konarskiego; broszura zaś z podobnym tytułem: „Rozmowa ziemianina z sąsiadem o nieszczęściach ojczyzny, pochodzących z fakcji prywatnych" (1733) jest utworem biskupa Lipskiego. Askenazy za autora „Rozmowy" uważa również Konarskiego. (Dwa stulecia, I). Tegoż zdania jest i Konopczyński.

„De emendandis eloquentiae vitiis". B. r. Warszawa, 1741.

„Otto, tragedya... Roku 1744 reprezentowana". Warszawa B. r. (1744). Przeróbka trag. Corneilla.

„Ordinationes Visitationis Apostolicae... A. D. MDCCLIII". (Warszawa. 1753). Druk ukończ., wedł. St. Kota, prawdop. w końcu 1755 r.

W 5-ciu częściach. Dzieło Cyprjana Komorowskiego, Konarskiego, i Felicjana Mąkolskiego. Cz. IV „De Scholis“ i V Ordinatio Coll. Nob. Varsaviensis“, są pióra Konarskiego. Trzy rozdziały cz. V mają tekst polski. Przekład polski „Ordinationes“, z pewnemi opuszczeniami, ze wstępem St. Kota, wyd. p. t. „St. Konarski. Ustawy szkolne“. Kraków. 1925. *(Bibl. pol. pisarzy pedag.)*.

„De viro honesto et bono cive...“ Warsz., 1754. Przekł. polski w Fr. Bizonia „Hist. wych.“ 1920. Str. 176—185.

„Tragedja Epaminondy“. Napis. w r. 1756. Z rękop. bibl. Suskiej Branickich wydał F. Nowakowski w *Archiwum do dziejów liter. i ośw. w Polsce*. Tom II (1880). Nowe wyd. w oprac. W. Klossa (Warsz. 1923).

„Rozmowa o uszczęśliwieniu własnej ojczyzny“ (1757) w 3 tomowych „Rozmowach w ciekawych i potrzebnych ... materjach...“ W. 1760—62.

„O skutecznym rad sposobie albo o utrzymywaniu ordynaryjnych sejmów“. W 4 częściach. Warszawa. 1760—63. Przedruk anastat. Warsz. 1923. Dwie pierwsze części wyszły w przekładzie niemieckim w Warszawie w r. 1762.

„Mowa o konwiktach...“. Warszawa, 1760. (Odpowiedź na „Skargę ubogiej szlachty“ M. Czackiego).

„List ciekawy...“ (Wołłowicza) wraz z responsem... B. m. i r. (ok. 1762).

„Myśli na myśli...“ B. m. i r. (Warsz., 1763). Przeciwko brosz. W. Rzewuskiego „Myśli o niezawodnym utrzymaniu sejmów...“.

„Uwagi szlachcica polskiego nad usposobieniem sąsiedzkich mocarstw względem naszych sejmów“. Memorjał dla Paulmy'ego z r. 1763, wyd. Nabielak w *Bibl. Ossol.*, 1865, VI.

„Rozmowy dwuch kawalerów, katolika z dyssydentem...“. B. m. i r. (1767).

„Réponse aux remontrances des messieurs les dissidents...“ (Theiner: Monum., IV).

„Institutiones oratoriae seu De arte bene cogitandi ad artem dicendi bene necessaria“. Warszawa, 1767.

„O religji poczciwych ludzi...“. Warsz., 1769. Nowe wyd. Kraków, 1887. („Nowa bibl. uniwers.“). Toż po łac.: „De religione honestorum hominum“. Warszawa, 1771.

W y d a n i a z b i o r o w e g o dzieł Konarskiego brak.

„Wybór pism politycznych" oprac. Wł. Konopczyński. Kraków. 1921. *(Bibl. Narod.)*

Wyd zbiorowe wierszy: „Opera lyrica". B. m. (Warsz.) 1767. „Opera lyrica", Editio tertia. Warsz., 1826.

„Carmina posthuma". Warszawa, 1778.

„Wiersze wszystkie z łacińskich na polskie przełożone". Warszawa, 1778. Przekład pijara Urbana Szostowicza; są tu też tłumaczenia niektórych wierszy przez W. Jakubowskiego, Kniaźnina, O. Korytyńskiego i innych, oraz samego autora, jak „Wiersz o Fortunie do Najjaśn. Stan. Augusta w dzień jego urodzenia, 1768".

Wiersz „O cnocie", druk. w *Monitorze*, 1766.

Wiersz „Na dzień ślubny JW. Ign. Potockiego..." (1772) w przekł. samego autora. Przedruk. Wł. Włoch w dod. do „Polska elegja patrjotyczna", str. 84—86.

„Wybrane ody", tłum. B. Butrymowicz. *Spraw. gimn. św. Jacka* 1902.

Wybór poezji Konarskiego, łacińskich w przekładzie pol. i wyj. z „Tragiedji Epaminondy", wyd. A. Lange w „Skarbcu poezji polskiej". Warszawa, 1903.

Broszury mylnie przypisywane Konarskiemu: a) „Suum cuique". B. r. (przez Pilata, wydawcę. Przegl. pol. 1869). Szlachtowski za Janockim przypisuje ją Naruszewiczowi; Estreicher (za F. Bernatowiczem) ks. Ad. Czartoryskiemu j. z. p. b) „Prawdziwe racje..." (Przez Tarnowskiego i Chmielowskiego. c) „Refleksje przyjaciela do przyjaciela" (przez Askenazego i Konopczyńskiego (dawniej).

„Informacja o zupełnie odmienionym sposobie loterji..." (Warsz. 1748). Przedruk z podobizną wyszedł w Warszawie r. 1918.

Listy: a) „Korespondencję z Janem Tarłą", wyd. Biegeleisen w *Przew. nauk. i liter.*, 1883; b) List z r. 1759, do Ant. Rogalińskiego w *Kłosach*, 1877 II; c) List do J. M. Lubomirskiego z r. 1764 ogł. Wierzbowski w „Materjałach", II. d) 99 listów podaje Konopczyński w monogr.

Bibliogr. pism Konarskiego podają: Biegański: Poczet prac X. Stan. Konarskiego (1896); Estreicher w Bibl. t. XX, 1904. Krzemiński w art. o K. w *W Enc. powsz. ilustr.*

Monografja: Wł. Konopczyński: Stanisław Konarski. Warszawa. (Krak). 1926. = Janocki: Lexicon..., 1755. — (M. Krajewski): Pochwała St. H. Konarskiego, Warsz. 1783. — M. Anioł Durini: Wybrane poezje o Stan. Konarskim. Kraków, 1885. — S. Bielski: Vita et scripta... Warsz. 1812. — Brodziński w „Pisma",

IV, 267—270. — F. Ksaw. Dmochowski: Wiadomość o życiu i pismach St. K. „Pisma rozm.", II Warsz., 1826. (*N. Pam. Warsz.*, 1803). — Theiner: Monum. veter. Pol et. Lith., 1860 -65. — Theiner: Histoire du pontificat de Clement XIV. Paris, 1852. — Łukaszewicz: Historja szkół. 1849—51. — Ks. Ricci: Di St. Konarski. Firenze, 1860. — Kołłątaj: Stan oświecenia w Polsce w ost. latach panowania Augusta III (1750—64). Poznań, 1841. — Krupiński: St. Konarski. *Enc. Orgelbr.*, t. 15. Warsz., 1864. — Hoffman: Hist. reform polit. w dawnej Polsce. Lipsk, 1867. — M. Dzieduszycki: Rzut oka na stan religijno-obyczajowy Polski w XVIII w. *Czas*: Dod. listop., 1857. — A. Sarg: Die Piaristenschulen im ehemaligen Polen u. ihre Reform durch Konarski (1864). — Pilat: Nieznane pismo polityczue St. Konarskiego p. t. Suum cuique. *Przegl. pol.*. 1869. — Szlachtowski: O piśmie polit. p. t. Suum cuique i jego autorze. *Przegl. pol.*, 1870. — J. Bartoszewicz: O przedrukowaniu Voluminów legumi („Dzieła", VIII). — Ks. Załęski w *Przegl. lwow*, 1875. — Ks. Moszyński: Słówko o dawnym konwikcie szlacheckim Konarskiego. *Kron. Rodz.*, 1875.—Roepell: Polen um die Mitte des XVIII Jahrh. Gotha, 1876. — Biegeleisen: Korespondencja St. Kon. z wujem Janem Tarło, woj. sand. z l. 1738-46. *Przew. nauk. i liter.*, 1883. — Biegeleisen: St. K. jako dyplomata. *Bibl. Warsz.*, 1883. — Nacher: Dwa dzieła Kon.: O religji pocz. ludzi i De relig. honest. hominum. *Spraw. szk. real. Stryj.*, 1883.— Fr. Nowakowski: Tragedja Epaminondy. Kraków, 1880. (*Archiwum do dz. liter. i ośw.*, II). — Łagowski: Konarski jako reformator szkół. *Przegl. pedag.* (i osobno), 1884.— Łagowski: Collegium Nobilium. *Przegl. pedag.* 1887—8 (i osobno). — Łagowski: Wychowanie moralne w szkole. *Przegl. pedag.* 1884 r. — Nehring: Konarski. *Allg. Encykl. d. Wiss u. Künste v. Ersch. u. Gruber.* 2 Section 38 Teil, 1885. — „Ku czc. wielkiego reformatora St. Kon.". (*Szkoła*, 1884). — Krzemiński o K. w *Kłosach*, 1887 i w *Złotej Przędzy*, t. IV, 1887. — Falkiewicz: Zasługi Kon. około nadania Konst. 3 maja. (*Szkoła*, 1891. Lwów.). — K. Wojciechowski: Młodość St. Konar. Lwów, 1895. — Ks. Biegański: Poczet prac ks. St. Kon. Mikołów, 1896. — Ks. Biegański: Konarsciana. Mikołów, 1897. — Ks. Biegański: Do życiorysu Kon-go. *Muzeum*, 1897. — Sienicki: Reformy Kon. w szkolnictwie polskiem. *Spraw. gimn. IV we Lwowie*, 1898. — Biegeleisem: St. K. w procesie Jezuitów z Pijarami, *Muzeum*, 1896. — Biegański: Poczet autorów którzy o Konarskim pisali. Kraków, 1900. — Chlebowski: Stan. Kon. *Ateneum*, 1900, wrzesień. — Wernic: St. Kon., jego życie i działalność wychowawcza. Petersburg, 1900. — Gomulicki: St. K. Sylwetka. *Kraj*, 1900, nr. 6— 7. — Chrzanowski: St. Kon. *Tyg. Ilustr.*, 1900, nr. 40—41. — Chmielowski: St. Kon. *Kur Codz.*, 1900, nr. 20. — Krzemiński: Miejsce urodzenia St. Kon. *Ateneum*, 1901, II. — Majchrowicz: Historja pedagogji. Drohobycz, 1901. Wyd. 4. Warsz. 1922. — Chrzanowski: St. Konarski. („*Okruchy literackie*", Warszawa, 1903).— Lange: St. Kon. *Skarbiec poezji pol.*, I. Warsz., 1903. — Załęski: Hist. jezuitów, III. Kraków, 1902. — Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej. Warsz., 1902. — Snowacki: St. Konarski, sein Leben und Wirken. Diss, an d. Univ. Breslau. Posen, 1903. — Krzemiński: Kon. Hier. St. *W. Enc. Powsz.* T. 37. 1904. — Łagowski: Konarski St. *Enc. Wych.*, VI, 1902. — Chrzanowski: Wielka reforma szkolna Konarskiego. *Książki dla wszystk.*, nr. 405 Warsz., 1908. — Weissblum: St. K. i jego działalność między r. 1725—36. *Spraw. gimn. w Złoczowie*, 1903. — Janik: Z dziejów wymowy w w. XVII i XVIII. Rozdz. III i IV. (O „De emend. el. v." i „De arte bene cogit."). *Pam. liter.*, 1910. — Askenazy: Dwa stulecia, I. — Ścibor-Rylski: Pierwsze pisma polityczne ks. Stan. Konarskiego. Lwów 1904. — St. Kossowski: Ocena prac Weissblu-

ma i Rylskiego. *Pam. liter.*, 1904 (690—698). — Smoleński: Przewrót umysłowy w Polsce XVIII w. — Konopczyński: St. Konarski jako reformator polityczny *Przegl. Narod.*, 1908. — Konopczyński: System konstytucyjny Konarskiego. *Przegl. polski*, 1911. (60 i 61 przedruk. w Konopczyńskiego książce: „Mrok i świt", 1911. — Bizoń: Konarskiego Ustawy szkolne („Ordinationes"). Lwów, 1911 r. — Pilat: Hist. liter. pol., IV, cz. I, str. 24—46, 57—59. — Sinko: Polski Anti-Lukrecjusz. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* t. XLIX, str. 325—330. — Wł. Włoch: Polska elegja patryjotyczna w epoce rozbiorów. Kraków, 1916. (*Prace histor.-liter.*, Nr. 6). — Tretiak: Stanisław Konarski jako poeta i filozof. *Księga pamiątk. ku czci B. Orzechowicza*. Lwów, 1916.— Sinko: Hist. poezji łaciń. *Enc. pol.* Akad. Um. XXI, str. 173. — Konopczyński: Wstęp do „Wyboru pism polit.". — St. Kot: Sejmiki szkolne w Polsce w. XVIII. *Spraw. Akad. Um.* 1921. — St. Tync: Nauka moralna w szkołach Kom. Eduk. Narod. Kraków. 1922. (Rozdz. III). — Kot: Reforma szkolna Stan. Konarskiego. Kraków. 1923.— Majchrowicz: Wielka reforma szkolna St. Konarskiego i Komisji Eduk. Narod. Lwów. 1923. —Hahn: Ks. St. Konarski jako reformator teatru szkolnego. (W wydawn. zbior. „Epoka wielkiej reformy". Lwów. 1923). — A. Bednarowski: Horacy a Opera lyrica Stanisława Konarskiego. *Eos.*1923. — Kot: Histor. wychowania. Kraków. 1924.

(Zob, też bibliografję u Krzemińskiego, Snowackiego, Estreichera (XX), Finkla, Pilata (Hist. liter., IV) i Konopczyńskiego.

44. ANTONI WIŚNIEWSKI.

Ur. w r. 1718 w Łęczycy. Po odebraniu nauk elementarnych u jezuitów w mieście rodzinnem, przeszedł w 14-ym roku życia do pijarów w Łowiczu, a w kilka lat później wstąpił do ich zgromadzenia. Filozofję studjował w Podolińcu, teologję w Warszawie, gdzie też rozpoczął w konwikcie Konarskiego na Żoliborzu zawód pedagogiczny. W r. 1746 w „Propositiones philosophicae ex physica recentiorum" oświadczył się za nowym w nauce kierunkiem. „Tłumaczył doniosłość odkryć w dziedzinie fizyki doświadczalnej, nastawał na płonność dociekań scholastycznych". Na dalsze studja udał się zagranicę w r. 1747. Przez kilka lat słuchał wykładów w Rzymie, w Turynie, w Wiedniu, w Paryżu; był w Londynie, w Holandji, w Halli i Lipsku. Po powrocie do kraju objął w konwikcie Konarskiego wykład matematyki i fizyki, króry prowadził przez lat 12-cie. W r. 1756 towarzyszył poselstwu Mniszcha do Turcji. Po powrocie otrzymał godność teologa nadwornego i probostwo w Lebiczu. W r. 1759 objął zarząd kolegjum pijarskiego; w r. 1765 obrany prowincjałem. Zm. 14 marca r. 1774.

Ogł. m. in.:

a) „Propositiones philosophicae ex physica recentiorum". Warszawa 1746.

b) „Kolęda warszawska", I, 1752.

c) „Oratio de utilitate ex Varsaviensi bonarum artium et scientiarum academia". Lipsk, 1753; 2 wyd. Warszawa. 1754 r.

d) „Epistola ad auctorem apologiae pro arte disputandi peripateticorum". Elbląg, 1755 (pod pseudon. Carpophorus Philaletha).

e) „De vera felicitate". Warszawa, 1775.

Tłumaczył niektóre utwory Sarbiewskiego i Horacego.

Bielski: Vita et scripta... Piarum... Warszawa, 1812. — Janocki: Lexicon... — Krupiński: Filozofja w Polsce. (Dod. do przekł. Hist. filoz. Schweglera, str. 414—16.— F. M. S. w *Enc. Orgelbr.* — Smoleński: Przewrót umysł. w Polsce XVIII w., str. 38—44. — Janik: Z dziejów wymowy w w. XVII i XVIII. *Pam. liter.*. 1910, str. 27-29.— Struve: Historja logiki jako teorji poznania w Polsce.

45. AUGUSTYN KOŁUDZKI.

Sędzia ziemski inowrocławski. Zm. w r. 1720.

Jest autorem dwu dzieł:

a) „Promptuarium legum et constitutionum Regni Poloniae ac Magni Ducatus Lithuaniae..." Poznań. 1695 (Wyd. z r. 1697 jest tytułowe). Tekst po polsku.

b) „Thron oyczysty abo pałac wieczności w krótkiem zebraniu monarchów, książąt i królów polskich..." Poznań. 1707; 2 wyd. w Supraślu, 1727; 3 wyd. Poznań. 1727. Kołudzki pierwszy podał bajkę o rokoszu Gliniańskim, którą zbił Załuski w „Specimen".

46. JÓZEF JĘDRZEJ ZAŁUSKI.

Ur. 12 sierpnia 1702 r. w Załuskach pod Czerskiem, z o. Aleksandra (wedł. in. Andrzeja Józefa), wojewody rawskiego, i Teresy z Potkańskich. Wychowywał się u stryja, Jędrzeja Chryzostoma Załuskiego, kanclerza i bisk. warmiń. († 1711). (Kształcił się najprzód w kraju, u pijarów w Szczucinie?). Gdy miał 13—14, wyprawiono go, wraz z bratem Jędrzejem Stanisławem (późniejszym bisk. krak.) na naukę zagranicę; zwiedził Niemcy, Francję i Włochy; w Rzymie uczył się u jezuitów do r. 1718; poczem wrócił do kraju. W r. 1720 udał się do Paryża na studja teologiczne; odbył je w Sorbonie i w seminarjum u Św. Sulpicjusza; otrzymawszy stopień bakałarza, wrócił do kraju. (Wedł. Kleczeń. studjował w Paryżu teologję w l. 1729—33). W 26-ym roku życia wyświęcony na kapłana. 19 czerwca 1728 r. został referendarzem koronnym. Po śmierci Augusta II był gorącym stronnikiem Leszczyńskiego. W r. 1734—37 był posłem Leszczyńskiego w Rzymie przy papieżu Klemensie XII. Osiadł następnie na dworze Leszczyńskiego

w Lunevillu; był wielkim jałmużnikiem króla i kanclerzem królowej. Po 4-letnim pobycie w Lotaryngji, wrócił do kraju. W r. 1747 otworzył swoją bibliotekę do publicznego użytku. 1758 został biskupem kijowskim. Skutkiem wystąpienia przeciwko dyssydentom na sejmie r. 1767, wywieziony wraz z innymi senatorami, przez Repnina w głąb Rosji (13 października 1767). Przebył w „niewoli moskiewskiej" w Smoleńsku i w Kałudze lat 5 przeszło (1767—1773). Wrócił do kraju 18 marca 1773 r. Zm. 7 stycznia 1774 r. w Warszawie.

Z dzieł Załuskiego najważniejsze:

a) „Programma litterarium...". Warszawa, 1732 (po polsku). Toż w przekł. łac. wyszło pod tym samym tytułem w Gdańsku 1743.

b) „Specimen historiae polonae criticae...". Gdańsk, 1733. (2 wyd. tytuł. Varsaviae, 1735) (obalił podanie A. Kołudzkiego o rokoszu Gliniańskim). (Pierwszy przykład krytyki historycznej w naszej historjografji (wedł. Bartosz.).

c) „Dwa miecze przeciwko dyssydentom w Królestwie Polskiem wydobyte". Warsz., 1731.

d) „Bibliotheca poetarum polonorum, qui patrio sermone scripserunt". Warszawa, 1752. (Dodawane do warsz. ed. z r. 1754 „Ksiąg wszystkich" Wirgiljusza w przekł. pol.

e) Różne wiersze Zał-go, m. niemi tragiedje tłumaczone (m. in. Woltera Catilina) i oryginalne („Tragedja o św. Kazimierzu, królewiczu polskim", „Witenes"), znajdują się w t. II i III „Zebrania rytmów, przez wierszopisów żyjących, lub naszego wieku zeszłych, pisanych" Warszawa, 1754 r.

f) „Próba pióra nowego poety w trzech starych satyrach", 1753. Do nich dodana 4-ta satyra, wyd. 1754 r. (Jest to parafraza czterech utworów Boileau'a: listu XII, satyry VIII, sat. X i sat. XII).

g) „Bibliographia Zalusciana". Berdyczów i Warszawa, 1763—66.

h) „Biblioteka historyków, prawników, polityków..." Kraków, 1832 Wyd. Muczkowski. (Wierszem). (Jest to właściwie część dzieła obszernego Zał. na wygnaniu pisanego, p. t. „Polska w obszernych wiadomościach swoich skrócona". Dwa inne ustępy tego dzieła, dotyczące mordów rytualnych u Żydów, ogłosił K. Bartoszewicz w brosz. „Morderstwa rytualne w Polsce do połowy XVIII w.". (Warszawa, 1914).

i) „Ludzkość litująca się czyli Obraz nędzy ludzkiej", tragikomedja 5 akt. Warszawa, 1768; 2 wyd. 1795.

k) „Przypadki niektóre J. W. X. Józefa Załuskiego, bisk. kijow., które mu się w niewoli moskiewskiej pół szóstoletniej trafiły r. 1767—

1773, wierszem od niego podróżnym w Regnowie opisane 1773 r. Wydał J. E. Minasowicz.

W rękopis. pozostały następ. dzieła Załuskiego:

a) „Magna bibliotheca polona universalis", w 10-ciu tomach (wedł. Bentk.).

b) „Polska w obszernych wiadomościach swoich skrócona".

c) „La Pologne, ditte paradis des Juifs".

d) „Historia comitiorum Poloniae" (1550—1774) (rękopis zaginął).

Memorjały Załuskiego, dotyczące biblioteki, podane królowi Stanisławowi Augustowi, ogłosił Sobieszczański w *Bibl. Warsz.*, 1848, t. II.

28 tomów prac literackich, wierszem i prozą, znajduje się dziś w Bibl. uniw. warszaw.; wyliczył je i treść ich omówił St. Turowski w komunikacie p. t. „Prace J. A. Załuskiego w niewoli moskiewskiej". (*Sprawozd. Akad. Um.*, 1914, nr. 5). (Jest tu m. in. autobiografja Zał.).

Bibliogr. pism Zał. u Bentk.

Załuski wydał m. i. „Zebranie rytmów przez wierszopisów żyjących lub naszego wieku zeszłych—pisanych". Tom I zawiera dzieła Drużbackiej (1752); t. II i III dzieła Załuskiego (1754); t. IV i V dzieła J. E. Minasowicza (1755—1756).

Monografji brak. — JANOCKI: Józef Andrzej Hrabia na Załuskach Załuski. Z tekstu łaciń. przełożył Ks. Kamil Kantak. Warszawa. 1928. (Oryginał łaciński ogłosz. przy Friese'go „De episcopatu kioviensi". Warsz. 1763). — JANOCKI: Janociana III. — BENTKOWSKI: Hist. liter., I, 28—38 i indziej. — LELEWEL: Bibliograf. ksiąg dwoje. — POPLIŃSKI: Nowe wypisy polskie. (Historja prozy polskiej). Leszno, 1838. (Str. 306—309). — HELLENIUSZ: O poświęceniu się i pracach Józefa Załuskiego. (W „Kilka rysów i pamiątek". Poznań, 1860). — MINZLOFF: Catalogue des publications de la bibiothèque Imperiale. St Petersbourg, 1861. — J. BARTOSZEWICZ: Józef Jędrzej Załuski. I. Dziecinne lata Załuskiego. *Tyg. ilustr.*, 1862, I, — J. BARTOSZEWICZ: Z. J. J. *Enc. Orgelbr.*, t. 28, str. 244—249. — (Weinert): Wykryty rękopism J. Załuskiego, bisk. kijow. *Bibl. Warsz.*, 1867, II. — ESTREICHER we wstępie do t. I „Bibliografji". — ESTREICHER w brosz. o Janockim. — RADZISZEWSKI: Wiadomości historyczno-statystyczne o bibliotekach. Kraków, 1875. — MINZLOFF: Progułka po S. Pburgskoj Impieratorskoj Publicznoj Bibliotiekie. Petersburg, 1872. — PTASZYCKI: Biblioteki i archiwa petersburskie. „Gwiazda". Kalendarz Petersb. na r. 1884. — (Bezim.): Z bibliotek rosyjskich, I. Kraków, 1898. — KRAUSHAR: Biblioteka Załuskich. *Tyg. Ilustr*, 1899 nr. 9—10. — SMOLEŃSKI: Przewrót umysł. w Polsce XVIII w. — SMOLEŃSKI: Towarzystwa naukowe i literackie w Polsce w. XVIII. „Pisma" II, 1901. — KLECZEŃSKI: Dzieje biblioteki Załuskich. Przemyśl, 1902. — TARNOWSKI: Hist. liter. pol., III, str. 124—129. — BRÜCKNER: Dzieje liter. pol., I, 407—409, 441. — CHMIELOWSKI: Metodyka historji liter. pol. Warsz., 1899., str. 152—154. — CHMIELOWSKI: Hist. liter., II, 155, — TUROWSKI: O rękop. Z. z. r. 1760 „La Pologne, ditte Paradis des Juifs.". *Kwart. poświęc. przeszłości Żydów w Polsce*, 1912. — IGN. BARANOWSKI: Biblioteka Za-

łuskich w Warszawie. Warsz., 1912. — K. BARTOSZEWICZ: Niewydane dzieło J. Andrzeja Załuskiego, bisk. kijow. *Tyg. Ilustr.*, 1914, nr. 8—9. — K. BARTOSZEWICZ: Józ. Andrz. Zał. i jego biblioteka. *Świat*, 1914, nr. 9. — K. BARTOSZEWICZ: J. J. Zał. (Notatka biograficzna). *Nowa Reforma*, 1914, nr. 58—74. K. BARTOSZEWICZ: Wstęp do „Morderstwa rytualne w Polsce". Warsz., 1914. — G. KORBUT: Początki wpływu Boileau'a w Polsce. *Sprawozd. Tow. Nauk. Warsz.* Wydz. I, 1910. — J. BARTOSZEWICZ. O przedrukowaniu Voluminów legum, 1732. „Dzieła", VIII. — TUROWSKI: Prace J. A. Załuskiego w niewoli moskiewskiej. *Sprawozd. z czynności i posiedzeń Akad. Um.*, XIX, 1914, nr. 5. — K. CHODYNICKI: Poglądy na zadania historji w epoce Stan. Augusta. Kraków, 1915. (*Prace hist.-liter.*, 5).

47. JAN DANIEL JANOCKI.

Właściwe jego nazwisko było Jänisch. Z pochodz. Niemiec. Ur. w końcu r. 1720 w Międzychodzie w Wielkopolsce (nie w Wiborgu w Finlandji, jak mylnie utrzymywał Estr.); kształcił się w Dreznie i w Schulpforcie. W r. 1745 zrobił go Załuski swoim sekretarzem, a następnie bibliotekarzem. W r. 1750 przeszedł z luteranizmu na katolicyzm. Załuski mianował go następnie kanonikiem kijowskim i proboszczem babimojskim, ale posiadał tę godność tytularnie tylko. Przez lat 30 z górą (od r. 1750) był bibliotekarzem bibl. Załuskich. W r. 1779 utracił wzrok. Zm. 29 października r. 1786. „Pierwszy bibliograf w Polsce" (Estr.).

Ważniejsze dzieła:

1. „Kritische Briefe..." (Drezno, 1745). Praca młodzieńcza.
2. Nachricht von denen in der Hochgräflich Zaluskischen Bibliothek sich befindenden raren polnischen Büchern. Drezno. Wrocław. 1747—53, 3 t.
3. Specimen catalogi codicum manuscriptorum Bibliothecae Zaluscianae. Drezno, 1752.
4. Lexicon derer itztlebenden Gelehrten in Polen. Wrocław, 1755, 2 t.
5. Excerptum Polonicae Litteraturae huius atque superioris aetatis (t. 1764).
6. Musarum Sarmaticarum specimina nova (t. 1771).
7. Janociana... (Wrocław, Lipsk) 2 t., 1776—79; t. 3 w Warsz., (1819), wyd. Linde.

Listy. a) do Ign. Potockiego z r. 1775 w bibl. wilanowskiej (wyj. u Estr.). b) do Załuskiego, z r. 1769, (łaciń.) podaje Z. Birkenmajerowa.

Monografji brak. — BENTKOWSKI: Hist. liter., I, 43—49. — X. E. CZARNECKI: Wiadomość o życiu i pismach J. D. Janockiego. *Roczn. W. Tow P. N.* 1821. — WISZNIEWSKI: Hist. liter., I, 124—127. — ESTREICHER: Jan Daniel Andrzej Janocki:

Kraków, 1869. (odb. z *Roczn. Tow. Nauk. Krak.*) — KLECZEŃSKI: Dzieje Bibl. Załuskich. Przemyśl, 1902. — BARANOWSKI: Bibl. Załuskich. Warsz., 1912. — CHMIELOWSKI: Metodyka hist. liter. pol., str. 155. — Z. BIRKENMAJEROWA: Z młodzieńczych lat Jana Daniela Janockiego. Poznań. 1925. Odb. z IV t. Prac Komisji histor. Tow. P. N. w Poznaniu.

48. WAWRZYNIEC MITZLER (Mizler) KOLOFF.

Zasłużony w Polsce wydawca czasopism i dzieł historycznych. Ur. 25 lipca 1711 r. w Saksonji; syn urzędnika. Kształcił się w uniw. lipskim (od r. 1730), gdzie studjował zrazu teologję, następ. filozofję i muzykę, wreszcie prawo i medycynę. Redagował czasop. „Musikalische Bibliothek" od r. 1739 i wydał kilka dzieł z zakresu muzyki w jęz. niem. W r. 1743 sprowadzony przez Jana Małachowskiego, kanclerza w. kor., do Polski, był zrazu nauczycielem domowym, potem oddał się praktyce lekarskiej (stop. dr. med. otrzymał w r. 1747 w Erfurcie). W r. 1749 osiadł w Warszawie. W r. 1753 otrzymał tytuł konsyljarza i został lekarzem nadwornym króla Augusta III, a później otrzymał tytuł: „historiographus Regni Poloniae". Stan. August nadał mu szlachectwo polskie (1764) i obdarzył medalem *Merentibus*. Zm. 8 maja 1778 w Warszawie.

Wydawał w Warszawie za Sasów pierwsze u nas czasopisma naukowe (t. zw. „uczone").

W l. 1753 — 55 (1754 — 55) wydawał „Warschauer Bibliothek"; w l. 1756—1764 „Acta litteraria Regni Poloniae et Mag. Duc. Lithuaniae"; w l. 1758—1761 „Nowe wiadomości ekonomiczne i uczone".

W r. 1761 wyd. 5 tomów „Historiarum Poloniae et M. D. Lithuaniae scriptorum... omnium collectio magna...". (Warszawa, 1761), gdzie m. in. wydruk. kroniki Galla, Kadłubka, „Boguchwała", Długosza.. Wyd. nadto w r. 1755 Historję polską (w oryg. łac.) Rudawskiego i Poezje Simonidesa.

W rękop. zostawił podobno Historję numizmatyki polskiej. Spis dzieł swoich podał w t. I Acta litteraria i przy dziele Rudawskiego.

„Brief eines Gelehrten aus Wilna... (Warsz. 1775) przedruk. Bernacki w „Teatr, dramat i muzyka za Stan. Augusta" I.

MATHESON: Musikalische Ehrenpforte... 1740. — SOBIESZCZAŃSKI: M. W. *Enc. Orgelbr.*, t. XVIII (art. niedokładny). — GĄSIOROWSKI: Zbiór wiadom. do historji sztuki lekarskiej, II. — PILAT: Początek publicystyki literackiej w Polsce. Lwów, 1882. — SMOLEŃSKI: Przewrót umysłowy w Polsce w. XVIII. — CZAJEWSKI: Czasopiśmiennictwo (warszawskie). Warsz. 1896. — STRUVE: Hist. logiki... Str. 89—92. — SMÓLSKI: O polskim czasopiśmiennictwie najstarszej doby. *Bibl. Warsz.*, 1910, I. —

WAGNER: Warschauer deutsche Zeitungen in der Vergangenheit, IV. Laurentz Mitzler von Kolof, Friese und ihre litterarische Zeitschriften. *Deutsche Warschauer Zeitung*, 1916, nr. 84, 87 i 89. — BERNACKI: Teatr, dramat i muzyka za St. Augusta. I. Wstęp. Str. VII.

49. SZYMON MAJCHROWICZ.

Jezuita. Ur. 1727 r. w Galicji. W r. 1741 wstąpił do zakonu jezuitów w Samborzu. Po ukończ. nauk był nauczycielem w Samborzu aż do kasaty (1747—73). Potem misjonarzem w Galicji. Zm. 1798 r. w Krośnie (wedł. Estr. zm. 1789).

Bossuet polski jako historjozof.

Gł. dzieło: „Trwałość szczęśliwa królestw albo smutny ich upadek, wolnym narodom przed oczy stawione...". 4 t. Lwów, 1764. Wyd. 2-gie. Kalisz, 1783.

BROWN: Bibl. pis. pol. Tow. Jezus. — SMOLEŃSKI: Szkoły historyczne w Polsce, 1887, str. 2—3. — SMOLEŃSKI: Przewrót umysł. w Polsce XVIII w., str. 13 i n. — STRUVE: Historja filozofji w Polsce. Wiadomości przygotowawcze. Warszawa, 1900, str. 47, 57.

50. KAZIMIERZ NIESIOŁOWSKI.

Kasztelan smoleński (1742). Stronnik Augusta III. Marszałek konfed. woj. nowogr. Autor popularny. Zm. w 1750 (?)

„Otia publica". B. m. (Pińsk), 1743.

„Otia domestica". B. m. 1745. Wedł. Brücknera oba dzieła wydane po r. 1752.

„*Dziennik Warsz.*". 1825, II, 353—363. — A. KRZYŻANOWSKI: Dawna Polska, I. (Str. CIX). — BRÜCKNER: Silva rerum. („Charitas". Petersb. 1894).

51. LUDWIK SIENNICKI.

Herbu Bończa. Ur. 1677 z o. Pawła i m. Konstancji Stankarówny. Stronnik Stan. Leszczyńskiego. Regimentarz dywizji białoruskiej. W r. 1707 wzięty przez Moskali do niewoli. Więziony w Moskwie, następnie zesłany do Tobolska i Jakucka, gdzie przeżył lat kilkanaście. Uwolniony w r. 1722, wrócił do ojczyzny. Z kalwina katolik.

Opisał przygody swoje syberyjskie p. t. „Dokument osobliwego miłosierdzia Boskiego..." (Wilno. 1754).

J. BARTOSZEWICZ w *Księdze Świata*. 1857, II. — LIBROWICZ: Polacy w Syberji. Kraków. 1884. — JANIK: Literatura polska syberyjska. Złoczów. 1907. — JANIK: Dzieje Polaków na Syberji. Kraków. 1928.

52. FLORJAN JAROSZEWICZ.

Reformat. Ur. ok. r. 1694 w okolicach Sokala. Mając l. 16 wstąpił w r. 1710 do zakonu reformatów. W r. 1720 wyświęcony na kapłana. Pełnił odtąd pokolei obowiązki gwardjana, lektora retoryki, filozofji i teologji w seminarjum. W r. 1741 sekretarzem prowincji małopol., następ. (1743) kustoszem prow. małopol. Od r. 1756 jeneralnym archiwistą klasztorów sobie podwładnych (przebywając bądź w Rawie, bądź w Chełmie). W 1766 przeniesiony ze Lwowa do Rawy ruskiej, w 1768 r. do Chełma. Zm. 11 lutego 1771 r. w Chełmie.

Gł. dzieło: „Matka Świętych Polska". Kraków, 1767. Wyd. 2 w Niemieckich Piekarach na G. Śląsku, 1850, w 4 t. Wyd. 3-ie w Poznaniu, 1893—96, staraniem ks. Ant. Kanteckiego.

W rękop. „Monumenta Provinciae Reformatae Minoris Poloniae" (w bibl. klasztornej w Rawie ruskiej).

TARNOWSKI: Hist. liter. pol., III, 153—4. — Ks. A. MARJAŃSKI: Życiorys Jaroszewicza (przy wyd. „Matki Świętych". Poznań, 1893). — M. D. (Dubiecki): J. Fl. *W. Enc. Powsz. Ilustr.* — SIEMIEŃSKI: Ksiądz Florjan Jaroszewicz. (Niestara gawęda). („Dzieła", VIII). — X. M...: Krótka wiadomość o życiu O. Flor. Jar. Reformata. Poznań, 1893.

B. Poeci polscy i łacińscy.

1. WOJCIECH STANISŁAW CHROŚCIŃSKI.

„Najznakomitszy saskich czasów poeta" (wedł. Brücknera). Zob. Tom I, str. 572.

2. Satyra nieznanego autora z r. 1702, p. t. „Spowiedź Pana Wojewody Kaliskiego przed księciem kardynałem". Odnosi się do woj. kalisk. Feliksa Lipskiego i prymasa Radziejowskiego.

Ogł. ją z rękop. arch. książęc. w Pszczynie, E. Zivier w art. „Przyczynek do historji Wojny północnej, w *Ateneum*, 1901, czerwiec.

3. Satyra polityczna: p. t. „Perora kwietnioniedzielna dla Synów Koronnych", napisana od Bakałarza Jowialisza w Jovpolu r. 1703. Autor nieznany. Wyd. ją z rękopisu A. E. Koźmian w „Rękopism historyczny polski..". (Wyciągów Piotrowickich poszyt II). Wrocław, 1845, str. 141—158).

4. Autor satyry p. t. „Małpa-człowiek" nieznany. Zob. niżej pod Antoni Poniński.

Tytuł dokładny: „Małpa-Człowiek w obyczajach i w kraju, to jest nakształt ludzkiej, ale nie cale ludzka wieku teraźniejszego manjera. Przez pewnego szlachcica polskiego na świat wystawiona. Roku Pańskiego 1715".

Kilka rozdz. wydrukow. *Monitor*, 1769, p. t. „Małpa-człowiek w obyczajach". Całość niewydana. (Dwa odpisy w bibl. uniw. warsz., jeden w bibl. publ. petersburskiej, jeden w Dreźnie).

K. Bartoszewicz: Małpa-człowiek. *Ateneum*, 1882, III (dokładne streszczenie i wyjątki). — Chrzanowski: Z dziejów satyry polskiej XVIII w. Warsz., 1909 (str. 62, 101—102 i indziej). — Sinko: Polski głosiciel stanu natury. Kraków, 1908. — Brückner: Z dziejów satyry pol. XVIII w. *Pam. liter.*, 1910. — Brückner: w rec. rozpr. Sinki. *Pam. liter*, 1910, str. 144.

5. „Deskrypcja łowów w Sidrańskim boru", expedyowanych roku 1736...". Utwór nieznanego poety 1-ej połowy XVIII w. Ogł. z rękop. w *Pam. Warsz.* 1822, I, str. 333—344.

6. JAN DAMASCEN KALIŃSKI.

Pijar. Wielkopolanin. Ur. ok. 1663 r. Przez lat kilka pełnił obowiązki teologa i kaznodziei na dworze Stanisława Rzewuskiego, wojewody podlaskiego. Zm. w r. 1726.

Z dzieł jego najważn. poemat w heksam. pod pseudonimem „Jana Damascena od Matki Bożej" (Joan. Damasc. a Matre Dei) wyd.: „Viennis..." (Warszawa, 1717).

Inne pisma podaje Chmielowski.

Chmielowski: Epopeja z czasów saskich. („Studja i szkice z dziejów liter. pol.", I. — Chmielowski w Hist. liter. pol., II, 119—121. — S. Bielski: Vita et scripta... Piarum... Warszawa, 1812.

7. STANISŁAW GOLAŃSKI.

Kanonik łucki, oficjał biecki, proboszcz brzostecki. W latach pomiędzy 1720 a 1735 odbył podróż do Rzymu i Ossjaku.

Wydał: 1) Spolia ex certamine erudito collecta ac inter VIII Primae Laureae Candidatos divisa... 1720. Panegiryki do uczonych profesorów krak. akademji.

2) „Boleslaus II Rex Poloniarum S. Stanislai Episcopi et martyris Cracoviensis occisor...". Kraków, 1735.

Poemat ten w 6-iu księgach heksametrem, z wstawioną komedją— przypisuje Estreicher ks. Gleissenbergiusowi, opatowi ossjackiemu.

Jabłonowski: Museum Polonum... Lwów, 1752. — Juszyński: Dykcjonarz poet., I). — A. E. Balicki: Zapomniana epopea („Bolesław Śmiały i św. Stanisław Szczepanowski w poezji polskiej". Kraków, 1905, str. 38—61).

8. FRANCISZEK ŁOSKI.

Piotr Franc. Alojzy Ł. ur. ok. 1661 roku w dobrach Łoś, w księstwie mazowieckiem, z o. Andrzeja Daniela (herbu Brodzic) i Katarzyny Wężykówny. Po ukończeniu szkół pijarskich w Warszawie, oddał się nauce prawa; poczem został pisarzem ziem. zakroczymskim; w 1687 sędzią grodzkim warszawskim; przez czas jakiś był sekretarzem króla Jana III. W r. 1691 podczaszym zakroczymskim. W r. 1697 podstarościm warszawskim. W r. 1709 chorążym, a w r. 1717 podkomorzym warszawskim. W r. 1719 regientem kancelarji mniejszej koronnej. Brał udział we wszystkich niemal sejmach w l. 1693—1726. Zm. 4 grudnia 1728 r. w Warszawie.

Wydał: 1) „Głosy oratorskie..." Warszawa, 1727 r. (Zbiór mów sejmowych 65, wraz ze zbiorem poezji).

2) „Dźwięk na wdzięk Opatrzności Boskiej...". Warszawa, 1724; 2 wyd., 1727; 3 wyd. 1734. Poemat religijny, który Szajnocha wyróżnia jako utwór w dobie saskiej niepospolity.

3) „Lutnia rozstrojona". (Zbiór ok. 70 epigramatów). Niektóre jego drobne utwory i wyjątki z poematu przytacza J. Łoski.

Szajnocha. Stary poemat o niebie. *Dziennik literacki*, 1852. (lwowski). — J. Łoski: Frańciszek z Łosia Łoski, podkomorzy warszawski, regient koronny. *Bibl. Warsz.*, 1864, II.

9. MIKOŁAJ JUNIEWICZ.

Paulin częstochowski, żyjący w pierwszej poł. XVIII w. Sekretarz prowincji polskiej zgrom. Paulinów. Wierszopis.

„Refleksje duchowne na mądry Salomona sentyment...". Częstochowa, 1731 (dwie odmienne ed.).

W rękop. (w bibl. Jasnogór.): „Akta prowincji polskiej księży paulinów".

Brückner w Dziejach liter. pol., I, str. 373. — Chrzanowski: Z dziejów satyry polskiej XVIII w. (str. 102).

10. FRANCISZEK GOŚCIECKI.

Jezuita. Misjonarz w Turcji, potem w Moskwie. Ur. 1668. Wstąpił do zakonu w r. 1684. Rządząc nowozałożoną rezydencją w Samborze, zm. 1 maja 1729 r.

Jest autorem poem. histor. wzorowanego na „Legacji" Twardowskiego: „Poselstwo wielkie JW. Stanisława Chomętowskiego, wojew. mazowieckiego, od Najj. Augusta II króla polskiego... do Achmeta II sułtana tureckiego...". Lwów, 1732. Wyj. u Juszyń. Dykcj., I.

Chmielowski: Hist. liter., II, 119. — Brückner: Dzieje liter., I, 389—90 — Brown: Bibl. pisarzów Tow. Jezus.

11. DOMINIK RUDNICKI.

Litwin. Ur. ok. r. 1676. Wstąpił do zakonu jezuitów w Wilnie. Był następnie kaznodzieją w Słucku i w Warszawie; potem prokuratorem prowincji i rektorem kolegjów w Pułtusku i w Łomży. Zm. 10 października 1739 r. w Warszawie.

Pisał poezje po polsku i po łacinie.

Ogł. m. i. zbiór p. t. „Głos wolny w wiązanej mowie"... Warszawa, 1741; 2 wyd. Kalisz, 1743; 3 wyd. Poznań, 1743. Stąd „Lament prowincji polskich nad umarłą Matką Ojczyzną Polską" przedruk. Wł. Włoch. 1-sze wyd. „Głosu", jak przypuszczaa Estr., wyszło w r. 1723.

Brodziński przytacza dwa wiersze Rudn-go. Brückner wspomina o jego wierszach w rękop. Bibl. publ. peters. i Ossolin. się znajdujących i przypisuje mu autorstwo niektórych wierszy, ogłoszonych przez A. Croiset van der Kop w „Pokłosiu z rękopisów petersburskich" (*Pam. liter.*, 1913), jak: „Krucy w Rzymie witali cesarza", „Rozmyślanie wielkopostne w Polszcze", „Trwoga w Koronie", „Elogium Samogitiae", „Wesele ptasze".

Brückner nazywa Rudnickiego „ostatnim staropolskim poetą", „zapomnianym niesłusznie autorem"; „przypomina poniekąd siłą wyrażenia W. Potockiego"; „zasłużył ze wszechmiar (choćby dla zacięcia humorystycznego i motywów ludowych) na wskrzeszenie z niepamięci, na opracowanie ciekawych wierszy, odbijających silnie na tle ponurym niezdarności saskiej".

Brodziński: Pisma, IV, 248—249. — Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. — Wł. Włoch: Polska elegja patryotyczna w epoce rozbiorów. Kraków, 1916. — Brückner w *Pam. liter.*, 1916, str. 326—7. — Zob. *Pam. liter.*, 1902, str. 553.

12. ANTONI PONIŃSKI.

Referendarz koronny, instygator kor., później (od r. 1738) wojewoda poznański. Stronnik zrazu i chwalca Karola XII i Stanisława Leszczyńskiego, przeszedł później do obozu saskiego i został poetą nadwornym Augusta II. Po śmierci Aug. II był marszałkiem sejmu koronacyjnego 1734 r. Zm. w r. 1744 (wedł. Chmiel. 1742?).

Gł. utw.: „Sarmatides seu Satirae", 1741. (Warsz.?).

Zbiór panegiryków, wydawanych jako dzieła „Equitis Poloni" w l. 1719—38 ogłosił p. t. „Opera heroica...". (Warszawa, 1739).

Brückner przypuszcza, że Poniński jest też autorem satyry: „Małpa-człowiek".

Juszyński: Dykcj. poet., II. — Chmielowski: Hist. liter. pol., II, 122—23. — T. Sinko: Polski głosiciel „Stanu natury" z początku XVIII w. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. 45, 1908. — Brückner w ocenie tej rozprawy w *Pam. liter.*, 1910.— Zob. o P. wzmiankę w Krasickiego „O rymotw. i rym.".

13. JAN SKORSKI *(czy Skórski)*.

Małopolanin. Jezuita. Ur. 1691 r; w 1715 r. wstąpił do zakonu Jezuitów. Uczył po kolegjach filozofji i teologji. Zm. w Lublinie 26 lutego 1752 r.

Oprócz panegiryków, napisał poemat „Lechus, carmen heroicum..." Lwów, 1745. W przekładzie polskim franciszkanina Benedykta Kotfickiego wyszedł p. t. „Lech polski...". (Lwów, 1751 r.).

O utw. w rękop. zob. Bentkowski: Histor. liter., I, 638 (za Lindem).

Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. Poznań, 1862. — Brodziński: Pisma, IV, 252-4. — Chmielowski: Hist. liter. pol, t. II, str. 121—2. — Brückner: Dzieje liter. pol., I, 387. — St. Pilch: Jana Skorskiego „Lechus". *Eos.* XXI.

14. JERZY KAROL SKOP.

Syn chłopa. Ur. ok. r. 1670 w Podhorcach (pow. stryjski). Uczył się w Anglji. Udał się potem do Szwecji, gdzie dosłużył się stopnia rotmistrza jazdy. Powróciwszy do kraju, „został znowu rolnikiem" w Podhorcach, dobrach ks. Jabłonowskich. Zm. ok. 1754 r.

„Podhorecensia...". Lwów, 1754 r. (Zbiór utworów poetyckich w jęz. łacińskim, dedykowany Józefowi Aleks. Jabłonowskiemu, (założycielowi Societas Jablonoviana w Lipsku).

Krasicki w „O rymotw. i rym.". — Sinko: Jerzy Karol Skop, chłop humanista z XVIII w. *Eos*, 1907 r. — (Uzupełn. w rozpr. tegoż. „Polski głosiciel stanu natury". *Rozprawy wydz. filol. Akad. Um.*, t. XLV, str. 350 (62).

15. Bezimienny tłumacz „Dyanei". Przełożył wierszem prozą napisany romans włoskiego poety Jana Franciszka Loredano (1606—1661), p. t. „Dyanea", wtrąciwszy do opowieści szereg własnych dygresji. Poeta ten, piszący językiem obrazowym, dokonał dzieła swego, jak się zdaje, w dobie saskiej. Tytuł przekładu: „Piękna Dyanea".

Ogłosiła przekład ten w obszernych wyjątkach, z rękop. bibl. Krasińskich, M. Dynowska w *Archiwum do dziejów liter i ośw. w Polsce*, t. XIV, 1914.

M. Dynowska: Jan Franciszek Loredano i polski tłumacz anonim „Dyanei". *Archiwum do dziejów liter. i ośw. w Polsce*. t. XIV. Kraków, 1914.

(„Dyanę" tłumaczyli współcześnie i inni. Wierszem, p. t. „Zwierciadło przeciwnego ludzkim rzeczom sukcesu i przykrej od pięciu królewien doznanej alternaty", Kazimierz Ogiński, woj. trocki, potem wileński. Prozą: Barbara z Zawiszów Radziwiłłowa i ks. Paweł Załuski. Przekłady te w rękop. Zob. Brückner: Dzieje liter., I. 385—6).

15. ELŻBIETA DRUŻBACKA.

Z domu Kowalska. Ur. w r. 1695 na Pomorzu czy w Wielkopolsce. Rodzice nieznani. Wychowywała się w domu i na dworach magnackich. W młodym wieku przebywała na dworze Sieniawskiej, kasztelanowej krakowskiej. Ok. r. 1725 wyszła za Kazim. Drużbackiego, skarbnika żydaczowskiego, i osiadła na wsi, najprzód w Cieplicach, następnie w Rzemieniu nad Wisłoką (w woj. sandom.). Po śmierci męża bawiła często na dworach Sieniawskich, Czartoryskich, Sanguszków i Krasickich. Po śmierci córki i wnucząt osamotniona, osiadła w klasztorze bernardynek w Tarnowie. Zm. 14 marca 1765 r. w Tarnowie.

Zbiór jej utworów wydał poraz pierwszy Załuski w I tomie „Zebrania rytmów przez wierszopisów żyjących lub naszego wieku zeszłych pisanych„, p. t. „Zbiór rytmów duchownych, panegirycznych, moralnych i światowych W. JCi P. Elżbiety z Kowalskich Drużbackiej. skarbnikowej żydaczewskiej...". (Warszawa, 1752).

Zbiór ten zawiera, oprócz wierszy drobnych, następujące poematy duchowne: „Opisanie życia św. Dawida", „Pokuta św. Marji Egipcjanki" i „Pokuta św. Marji Magdaleny"; powieść fantastyczną: „Fabuła o książęciu Adolfie, dziedzicu Roksolanji"; wiersze opisowe: „Opisanie czterech części roku", „Opisanie czterech elementów", Pochwała lasów"; powiastki alegoryczne: „Forteca od Boga

wystawiona, pięcią bram zamknięta, to jest Dusza ludzka z pięcią zmysłami", „Snopek na polu życia ludzkiego związany...", Trzy monarchinie..."; wiersze satyryczne, jak „Skargi kilku dam"; i inne.

„Zbiór rytmów" przedrukował Breitkopf et Haertel p. t. „Poezje Elżb. Drużb." 2 tomiki. Lipsk, 1837.

„Historja chrześcijańska księżny Elafantyny Eufraty...". Poznań, 1769.

Wydano nadto z rękopisów:

a) w *Zabawach przyj. i pożyt.*, 1776, wyd. Ign. Krasicki kilka drobnych wierszy i poem. „Cefal i Prokris";

b) w *Dzienniku Wileńskim*, 1816, drobne wiersze;

c) w *Pamiętniku Warszawskim*, 1823, drobne wiersze;

d) dwa wiersze: „Raj białostocki" i Refleksja nad śmiercią", ogł. W. Bojarski w *Spraw. gimn. w Przemyślu*, 1895 r.;

e) „Historja Ortobana...", powieść wiersz. wydał A. Lange w *Lamusie*, IV. 1912.

Utwory Drużb. w rękop. przechowują w bibliot. Krasińskich, Ossolineum, Wileńskiej, Suskiej.

Treść i wyjątki z pow. wiersz., p. t. „Przykładne z wiernej i statecznej miłości małżeństwo" podał Biegeleisen w *Świcie*, 1886.

Wybór poezji Drużb. wydał A. Lange w *Skarbcu poezji polskiej*, I. Warsz., 1903. Zawiera m. in. znaczną część „Hist. ks. Eufraty", poem. „Cefal i Prokris" i wszystkie wiersze rozproszone po czasopismach.

Janocki: Polonia literata nostri temporis, 1750. — Janocki: Lexicon der itzt lebenden gelehrten Polen, 1755.—Wójcicki: Życiorysy znak. ludzi. Warsz. 1849-50.— Chomętowski: Kilka słów o dawnym romansie. *Kron. Rodz.*, 1869. — Siemieński: Niektóre szczegóły o Elżb. Drużb. *Kron. Rodz.*, 1869 r. — Tyszyński: Elżb. Drużb. („Wizerunki pol.". Warsz.. 1875.). Bełcikowski: E. z Kow. Drużb. („Ze studjów nad liter. pol.". Warsz, 1886). — Biegeleisen: Nieznana powieść Elżb. Drużb. *Świt*, 1886 — Tretiak: Elżb. Drużb. (w „Charitas". Księga zbior. Petersb., 1894 r.). — Bojarski: E. z K. D. życie i pisma. *Spr. gimn. w Przemyślu* z r. 1895.—Szycówna. Wzmianki o dzieciach w poezji Drużb. *Tyg. Pol.*, 1899. — Lange: E. Drużbackiej pisma nieznane. *Wędrowiec*, 1903. — Lange: E. D. jako pierwsza powieściopisarka polska. *Świat kobiecy*, 1905. — Gomulicki w art. o Niemiryczowej w „Kłosy z pol. niwy". Warsz., 1912. — Szyjkowski: Dzieje polskiego upiora... Str. 353—4. — Porębowicz o gienezie „Fabuły o ks. Adolfie" w *Pam. liter.*, 1903, str. 122. — Pilat: Hist. liter., III. 246—63. — W. Borowy: Drużbacka i pani d'Aulnoy. *Pam. liter.*, 1920. — K. Klein: O historji pewnego motywu słów kilka. *Ruch liter.* 1927. — Zob. też bibliogr. u Pilata.

17. FRANCISZKA URSZULA RADZIWIŁŁOWA.

(Z Wiśniowieckich). Ur. 13 lutego 1705 r. w Czartoryjsku, z ojca Janusza Korybuta ks. Wiśniowieckiego, kasztelana krakowskiego (później wojewody krak.) (autora zbioru elegji p. t. „Niektóre akty strzeliste bez litery *r*". (B. m. i r.) i matki Teofili z Leszczyńskich, 1-o v. Konarzewskiej. W r. 1725 (23 kwietnia) poślubiła Michała Kazimierza Radziwiłła „Rybeńku", późniejszego wojewodę wileńskiego i hetmana W. Lit., i osiadła w Nieświeżu. Była matką Karola Radziwiłła „Panie Kochanku". Zm, 23 maja 1753 r. w Pucewiczach pod Nowogródkiem.

Pisma Radziwiłłowej:

1. „Listy do męża pisane", w r. 1728 (prawdop.) kiedy przebywał w Wilnie, jako marszałek Trybunału Litewskiego. Ogł. je z rękopisu J. Mycielski w *Przegl. Polskim*, 1882 r. Pisane są wierszem; jest ich 4, z których czwarty urwany.

2. „Przestrogi córce mojej Annie Marji", dane r. 1738, wierszem, wydane w Nieświeżu 1755 r., p. t. „Przestrogi zbawienne". Podobizna unikatu, znajdującego się w Muzeum Czapskich w Krakowie, ogłosił St. Kossowski w 2 wyd. Historji liter. Chmielowskiego (z r. 1914, tom I, str. 455).

3. „O obowiązkach żołnierza chrześcijańskiego", 1748. (U Estr. tyt.: „Żołnierskie nabożeństwo, powołaniu wojskowych ludzi służące". Wilno, 1748).

4. „Komedje i tragedje przednio-dowcipnym wynalazkiem, wybornym wiersza kształtem, bujnością rzeczy i poważnemi przykładami znamienite... przez wiernego Domu Książęcego sługę do druku podane...", 1754. (B. m). (Wydawca Jakub Pobóg Fryczyński, „kapitan i komendant żółkiewski"). Zbiór ten „komedji i tragiedji" zawiera 16 sztuk; pisała je Radziwiłłowa, jak się zdaje, w l. 1746—1752. Wśród tych sztuk trzy są przełożone z Moliera: „Le médécin malgrè lui", „Les précieuses ridicules" i „Les Amants magnifiques". Do jednej ze sztuk dodane są „czytane na teatralnej sali enigmata albo zagadki" wierszem, z których dwie przytacza Mycielski w swoim szkicu. Grane były na teatrum książęcym w Nieświeżu.

Brodziński: Pisma, V, str. 27. — Jaszowski: O życiu i dziełach Urszuli z ks. Wiśniow. ks. Radziwiłłowej... *Pszczoła polska*, 1820 (Lwów). — Sowiński: O uczonych Polkach. Warszawa, 1821. — Kotłubaj: Galerja Nieświeżska. Wilno. 1857, str. 458. — J. Śmigielska: Franc. Ursz. z ks. Korybutów Wiśniowieckich ks. Radziwiłłowa. *Kółko domowe*, 1862—63. — Chomętowski: Dzieje teatru polskiego... Warszawa, 1870. (Str. 112—135). — Tyszyński: Komedja polska w XVIII w. („Wizerunki

pol."). — MYCIELSKI: Matka ks. Panie Kochanku. *Przegl. Pol.*, 1882. — TARNOWSKI: Hist. liter. pol., III, 120. — BRÜCKNER: Dzieje liter. pol., I, 397. — J. P.: Teatr na zamku Nieświeskim. *Tyg. Ilustr*, 1903, nr. 8. — BERNACKI o gienezie trag. „Złoto w ogniu" w *Pam liter*, 1903, str. 583. — KIELSKI: O wpływie Moliera na rozwój komedji polskiej. Kraków, 1906. — KĄSINOWSKI: Wstęp do „Zabobonnika" Zabłockiego w wyd. Westa. — PILAT: Hist. liter. pol., t. IV, cz. 1, str. 59—63. — ST. WASYLEWSKI: U księżnej pani. *Kronika powsz*, 1913 i osobno w książce pod tym tyt. 1918). — M. DIENSTL: Teatr U. Radziwiłłowej w Nieświeżu w r. 1740. *Kłosy*, 1914 (warsz.). — SZYJKOWSKI: Księżnej U. Fr. Radziwiłłowej Przepis na żony (1750). *Ilustr. Kur. Codz.* 1919, nr. 160.

18. ANTONINA NIEMIRYCZOWA.

Z Jełowickich. Ur. ok. 1702 r. w woj. ruskim, z o. Józefa, miecznika a następ. łowczego wołyńskiego. Uczyła się w klasztorze bernardynek we Lwowie. Ok. r. 1722 wyszła za Karola Niemirycza (Niemierzyca), oboźnego polnego litewskiego i zamieszkała w Czerniechowie, w Owruckiem. Zm. ok. 1760 r.

Pisma: 1. „Krótkie ze świata zebranie różnych konjektur...". Lwów, 1743. (Wzorowane na odach J. B. Rousseau).

2. „Feniks rzadki w świecie, t. j. Przyjaciel w awanturach stateczny Walewski, wierszem przez... Lwów, 1750. (Przekład Préchac'a „Le beau Polonais").

3. „Zebranie wierszów polskich" (1753) (w rękop.).

4. „Rady dla mojej przyjaciółki. 1750, przekł. z franc.

J. SOWIŃSKI: O uczonych Polkach. Krzemieniec, 1821. — W. GOMULICKI: Zapomniana poetka polska („Kłosy z polskiej niwy". Warszawa, 1912). — A. PROHASKA: O Antoninie Niemiryczowej. *Pam liter.*, 1913. — CHMIELOWSKI w *W. Enc. powsz. ilustr.*

19. STANISŁAW WINCENTY JABŁONOWSKI.

Syn Jana Stan. i Joanny, margr. de Béthune, wnuk Stan. Jana Jabł., hetm. w. kor. Uczył się u jezuitów we Lwowie; w r. 1736 wojew. rawskim; starosta białocerkiewski. Oż. 1 o v. z Joanną Potocką; 2-o v. z Dorotą Radomicką, Broniszówną z domu. Zm. 25 września 1754 r, w Lublinie.

Jest autorem m. in. poematu: „Pamiętne uprowadzenie wojska z cieśni Bukowińskiej J. W. JMCP. Stanisława Jabłonowskiego...". Zamość, 1745.

WOŁYŃSKI: Książęta Jabłonowscy w literaturze. *Tyg Ilustr.* 1880, II. — BRÜCKNER: Wiersze historyczne. *Bibl. Warsz.*, 1896, I.

20. JAN KAJETAN JABŁONOWSKI.

Ur. ok. 1700 r. (Estr. 1699) z o. Jana Stanisława, woj. ruskiego. Starosta czehryński. W r. 1754 wojewoda bracławski. Ož. był 1-o v. z Teresą Wielhorską, kasztelanką wołyńską; 2-o v. z Anną Sapieżanką. Zm. 6 marca 1764 r.

„Księgi Ester, Judyt, Zuzanny, z Pisma św. wybrane, na polski wiersz przetłumaczone. Lwów, 1747. Inne wyd. p. t. „Historje arcypiękne do wiedzenia potrzebne, to jest Estery, Judyty i Zuzanny, wierszem polskim opisane". Lwów, 1749.

b) Paralelle dwóch świętych Józefów Starego i Nowego Testamentu... Wierszem polskim krótko objaśniona... Roku 1749, d. 16 maja zakończona. B. m.

J. Bartoszewicz: Anna z Sapiehów Jabłonowska, („Dzieła" X). — A. Wołyński: Książęta Jabłonowscy w literaturze. *Tyg. Ilustr.*, 1880, II. — Brückner: Dzieje liter., I, 383—5.

21. MATEUSZ KOCHANOWSKI.

M. Hieronim Korwin K., poeta XVIII w. Skarbnikowicz poznański. Wychowanek szkół jezuickich.

Od r. 1747 ogłaszał utwory w stylu panegirycznym:

„Jasność herbownej strzały... Annie z Kostrowickich Zambrzyckiej", 1746.

„Apollo w rezonancji głośno brzmiącej cytary... pod zaszczytem p. Falkierzamba", 1747.

„Głosy wolne...". W Supraślu, 1750 (zbiór mów).

„Miscellanea życia ludzkiego...", 1748; 2 wyd. 1765. (Wedł. Brücknera, najciekawszy jego utwór).

Przypisywano mu autorstwo, według Załuskiego i Estreichera mylnie, satyry (biskupa Dembowskiego) p. t. „Punkt honoru" (1749).

K. to niby poprzednik satyry Naruszewicza, Piotrowskiego i Krasickiego.

Brückner w *W. Enc. ilustr.* — Estreicher: Bibliogr., XIX, 370—371.

22. ANTONI SEBASTJAN DEMBOWSKI.

Ur. 2 lutego 1682 r. w Zambrowie na Podlasiu, z o. Florjana, sędziego ziem. płockiego, i Ewy z Ciechanowieckich. Uczył się w Pułtusku i w Warszawie. Był następ. sekretarzem w kancelarjach kanclerza Jędrzeja Załuskiego i podkancl. Szembeka. W r. 1713 zwiedził

Niemcy, Włochy, Francję i Holandję. W roku 1716 sekretarzem króla Augusta II. W r. 1724 oż. się z Salomeą Zuzanną Rupniewską. W r. 1730 referendarzem kor. Około r. 1735 wstąpił do stanu duchownego. W r. 1737 biskupem płockim. W r. 1741 bisk. kujawskim. Zm. 22 września 1763 r. w Bętkowie (pod Wolborzem).

Jest autorem m. in. satyry wierszowanej p. t. „Punkt honoru". B. m. i r. (1749), mylnie przypisywanej Mat. H. Kochanowskiemu (zob).

Wyj. z wspomnień ogł. w *Dzienniku Warszawskim*, 1854, nr. 253—5.

Mowy w „Swadzie" Daneykowicza.

Komedje polskie w rękop. w bibl. Załuskich.

J. Bartoszewicz w *Enc Orgelbr*.. t. VI, 945—952. — Brückner: Dzieje liter., I, 409. — Estreicher: Bibliogr.

23. UDALRYK RADZIWIŁŁ.

U. Krzysztof R., syn Mikołaja Faustyna, wojewody nowogrodzkiego, i Barbary Zawiszanki, córki Krzysztofa, wojew. mińskiego. Ur. 19 lutego 1712 r. w Zdzięciole na Litwie. Kształcił się w kraju i w akademji wojskowej lignickiej, poczem podróżował po Europie przez lat kilka. Był mianowany przez Augusta III koniuszym W. Ks. Litewskiego (1734); w r. 1747 został regimentarzem jeneralnym wojsk W. Ks. Lit. Dwukrotnie żonaty: 1740 r. z Zofją Rejówną, wdową po kasztelanie Janie Pepłowskim, i z Eleonorą Kamieńską. Zm. w r. 1770(?) (Zm. w r. 1769, wedł. Bartosz.).

Bardzo płodny autor; przygotował do druku, jak utrzymuje Janocki, przeszło 50 dzieł wierszem i prozą.

Drukiem ogł. m. in.: a) „Słowo nie w swojej przyzwoitości opisane". B. m. i r. (wierszem).

b) „Opisanie zgryzot ludzkich we wszystkich stanach". B. m. (w Poczajowie), 1741 (wierszem).

c) „Mowa miana na sejmie warszawskim 1746 r." Lublin, 1746.

W *Monitorze* 1768 r. nr. 22 wiersz. przekł. z Thomasa; w N. wiadom. ekonom. (Mitzlera) art. o nowej machinie.

Wiersz na pochwałę W. JMCi Pani Elżb. Drużbackiej..." w „Zbiorze rytmów" E. D., str. 505.

Elegje moralne, umieszczone w I t. „Zbioru rytmów" Drużbackiej, są utw. U. Radz.; jak świadczy Załuski w Przemowie do t. III „Zebrania rytmów".

Rękopisy w bibl. Szczors., Zamoj., Krasiń., Załus., m. in. „Uczone zabawy wierszem i prozą“. Z utworu przerobionego z franc. p. t. „Krytyki światowe albo Satyry...“, 1754 przytacza wyj. Chrzanowski. „Kunsztu kochania argumentów cztery“ w *Głosie*, 1910 r., nr. 36.

J. Bartoszewicz: Książe Udalryk Radziwiłł. *Pismo zbior. Wileńsk.* na r. 1859.— Kotłubaj: Galerja Nieświeska. Str. 365—366. — Brückner: Dzieje liter., I, 409—410. — Chrzanowski: Z dziejów satyry pol. XVIII w. Str. 45 i 100. — A. Weinert: Do Redakcji Bibl. Warszawskiej. *Bibl. Warsz.* 1874. IV. (O obserwacji przejścia Wenery przez słońce, dokonanej 6 czerwca 1761 przez U. Radziwiłła). — Konopczyński: „Feniks samojedny“. Z życia księcia Udalryka Radziwiłła. *Bibl. Warsz.*, 1911, II i p. t. „Książe Udalryk Radziwiłł“. (Z dziejów naszej bezpartyjności), w książce „Mrok i świt“. Warszawa, 1911. — Estreicher: Bibliogr. XXVI. 96—97.

24. JAN BIELSKI.

Jezuita. Ur. 8 marca 1714. W r. 1730 wstąpił do zakonu jezuitów. Po ukończeniu studjów teolog. w Rawie, był nauczycielem wymowy w kolegjach jezuic. (w Kaliszu?, Lublinie?, Poznaniu?). Zm. 10 grudnia 1768 w Poznaniu.

Napisał kilka tragedji szkolnych:

a) „Zayfadyn, król Ormuzu, tragedya...“. Kalisz, (1747); 2 wyd., Lublin, 1750.

b) „Tytus Japończyk, tragedya...“. Lublin, 1750.

c) „Apollonjusz Chrystusów rycerz... tragedya...“. Poznań, 1755.

d) „Aleksy, cesarz wschodni, tragedya...“. Poznań, 1774 r.

Wydał nadto podręcznik: „Widok Królestwa Polskiego...“, 2 t. Poznań, 1763; 2 wyd. t. 1765 w 3 t. i kilka innych dzieł; zob. Brown.

Chomętowski: Dzieje teatru pol... Warsz., 1870, str. 135 (wzmianka). — Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. — Brückner: Dzieje liter., I, 403.

25. WOJCIECH MĘCIŃSKI[1]).

Jezuita. Ur. 1 kwietnia 1715 w Małopolsce. Do zakonu wstąpił w r. 1731. Po ukończeniu studjów nauczał w Krośnie, Przemyślu, Jarosławiu. W końcu był kaznodzieją w Ostrogu. Zm. w r. 1773 w Ostrogu.

Jest autorem kilku dramatów szkolnych w smaku jezuickim:

a) „S. Aloizy zakonnik Zgromadzenia Jezusowego. Drama prozą“. Sandomierz, 1754.

---

[1]) Nie trzeba go mieszać z innym Wojciechem Męcińskim, jezuitą misjonarzem, umęczonym w Japonji w r. 1643.

b) „Drama o powołaniu S. Stanisława Kostki do Zakonu S. J...". Przemyśl, 1755.

c) „Muley Mahomet król Fezański... Drama". B. m. i r. (1756).

d) „Regulus tragedya...". Lublin (1753).

Szczegółowe streszczenie tej tragedji, wraz z krytyką Trembeckiego pierwotnego jej tekstu, rękopiśmiennego, który autor pod wpływem jakoby tej krytyki w druku przerobił [1]), podał Biegeleisen w art. „Nieznane prace St. Trembeckiego". *Bibl. Warsz.* 1897, III, 301—312.

26. FRANCISZEK PRUSZYŃSKI.

Jezuita. Ur. 4 paźdz. 1716 r. Wstąpił do jezuitów w r. 1731. Nauczał w kolegjach w Ostrogu, w Krzemieńcu, w Łucku i Kaliszu; w końcu był przełożonym rezydencji Łaszczowskiej. (Daty śmierci Brown nie podaje).

Jest autorem dramatu: „Tymoklia, tragedja..." Lublin, 1751.

SZYJKOWSKI: Dzieje nowożytnej tragiedji polskiej. Str. 75 i n. — HAHN: Γυναικῶν ἀρεταί Plutarcha w liter. pol. („Charisteria Casimiro de Morawski". 1922).

27. PATRYCY MNIŃSKI.

Pleban sieradzki. Zakonnik św. Pawła (paulin). O jego życiu nic nie wiemy.

Przetłumaczył wierszem polskim w r. 1761: „Ecclesiastes Salomona". Wyd. z rękopismu Edw. Marjan Galli. Żytomierz. 1860.

Odznacza się pismo to „niezwyczajną na czasy saskie czystością i jasnością wysłowienia się". (Wyd. z r. 1860 poprzedza rzecz: „Kilka słów o stanie literatury polskiej za Augustów Sasów").

28. ADAM KEMPSKI.

Sekretarz laski w. kor. Był bibliotekarzem marszałka w. kor. Franc. Bielińskiego.

Jest m. in. autorem poematu: „Myśli o Bogu i człowieku w mowie człowieka i ducha wyrażone". Warszawa, 1756 r. (St. Konarski zachwycał się tym utworem).

BRÜCKNER: Dzieje liter., I. 376—7.—SMOLEŃSKI: Przewrót umysłowy w Polsce.

29. JÓZEF BAKA.

Jezuita. Ur. 18 marca 1707 r. na Litwie. Był synem skarbnika mińskiego. W r. 1723 wstąpił do zakonu jezuitów. Przez lat kilka

[1]) Domniemana data napisania krytyki (1786), znacznie późniejsza od daty ukazania się w druku tragedji (1753) przeczy temu.

nauczał w kol. w Duksztach. Że ok. r. 1760 był profesorem poetyki w akademji wileńskiej, wiadomość wątpliwa. Był przez lat 20-cie misjonarzem. Czas jakiś prefektem kaplicy Bożego Ciała przy kościele św. Jana w Wilnie i wziętym kaznodzieją. Zm. 2 czerwca 1780 r. w Warszawie.

Jest autorem osławionej książeczki p. t. „Uwagi śmierci niechybnej...". Bezim. Wilno, 1766.

Zachowała się w jednym tylko egzemplarzu; Estr. powątpiewał niesłusznie o wydaniu „Uwag" z r. 1766 i uważał autorstwo Baki za mistyfikację. Przedruki: Wyd. 2-ie p. t. „Uwagi o śmierci niechybnej...". Wilno, 1807 (R. Korsaka); wyd. 3-ie, Warszawa, 1828, wyd. 4-te p. t. Baka odrodzony". Wilno, 1855. (Wł. Syrokomli).

Wydano też jego: „Nabożeństwo codzienne chrześcijańskie". Wilno, 1808.

L Borowski: Porównanie życia Szurłowskiego i Baki na wzór Plutarcha. *Tyg. Wileń.*, 1820. (Przedruk. K. Bartoszewicz w „Księgach humoru pol". III). — Kraszewski w „Wędrówkach literackich", 1839. (Przedruk. w wydaniu Baki 4-ym z r. 1855). — J. Bartoszewicz w *Księdze świata*, 1851. — Syrokomla we wstępie do wyd. z r. 1855. — J. Bartoszewicz w *Enc. Orgelbr.* — Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. — M. Baliński: Dawna Akademja Wileńska. Str. 209. — Syrokomla w art. o Mińsku w *Tece Wileńskiej.* — Chmielowski w *W. Enc. ilustr.* — Nitowski: Pierwsze wydanie „Uwag" ks. Baki. *Pam. liter.*, 1902 r. — L. Korotyński w art. o Pamiętniku literackim w *Kur. Warsz.*, 1903, nr, 189. — K. Bartoszewicz: Księgi humoru polskiego, III, str. 46.

30. WACŁAW RZEWUSKI.

Ur. 29 października 1706 r. w Rozdole, z o. Stan. Mateusza woj. bełskiego i hetm. w. kor., i Ludwiki Kunickiej, podczaszanki czerniechowskiej. Uczył się w szkołach pijar. bełzkich; poczem odbył podróż zagranicą. Za powrotem starostą romanowskim (1724), nast. drohobyckim; w r. 1732 pisarzem poln. kor. Po śmierci Augusta II popierał (jako poseł chełmski) Stan. Leszczyńskiego); po jego upadku przebywał czas jakiś zagranicą, poczem wrócił i pogodził się z Augustem III. W r. 1752 hetmanem pol. kor.; w r. 1762 wojewodą krakowskim. Za Stan. Augusta bierze udział w konfeder. Radomskiej. Jako oponent na sejmie 1767 r. wywieziony przez Repnina do Kaługi, przebył tu 6 lat. Za powrotem, w r. 1773 hetmanem w. kor., ale już w r. 1774 złożył buławę; w r. 1778 kasztelanem krak. (Oż. był z Anną Lubomirską, wojewodzianką czerniechowską). Zm. w Siedliszczach, 27 października 1779 r.

Oprócz panegiryków na cześć Augustów II i III, polskich i łacińskich, mów i innych pism, ogłosił osobno:

a) Dramaty:

„Żółkiewski“. Warszawa, 1758 (trag.).

„Natręt“. Poczajów, 1759 (komed.).

„Władysław pod Warną“. Lwów, 1760 (trag.).

„Dziwak“. Lwów, 1760 (komed.).

b) „Wiersz na siedm psalmów pokutnych“. Wilno, 1773 r. Przedruk. w tymże roku w Warszawie, Lublinie i Lwowie; wyd. 2-ie, Warszawa, 1806; wyd. 3-ie p. t. „Psalmy pokutne“, Berlin, 1860. (Dod. trzy wiersze: „Pieśń Matki Boskiej“, Psalm 90-ty i „Pieśń o św. Józefie“). Jest to przekład siedmiu psalmów, dokonany z łaciń. w Kałudze.

c) Pisma polityczne:

„Myśli o niezawodnym utrzymaniu sejmów i liberi veto...“, 1764. (Przeciw Konarskiemu).

„Myśli o mądrych uwagach naganiających niezawodny sposób utrymania sejmów i liberi veto“, 1764.

Wł. Konopczyński przypisuje mu nadto autorstwo broszury: „Objaśnienie nieszczęśliwych skutków z tylu zerwanych sejmów wynikających“ (1762).

Jest też prawdop. autorem następ. pism: *a)* „List ojczyzny“ (1763) i *b)* „Myśli w teraźniejszych okolicznościach Rzeczypospolitej“. Poczajów, 1756.

d) „Zabawki dziejopiskie...“. Lwów, 1766.

Wyd. zbior. a) utw. poet.: „Zabawki wierszem polskim. Warszawa, 1760; wyd. 2-ie p. t. „Zabawki wierszopiskie i krasomowskie“. Poczajów, 1762, zawiera nadto poemat: „O nauce wierszopiskiej“ i traktat „O nauce krasomowskiej“. (Tekst w niekt. utw. w tym wyd. zmieniony).

b) „Mowy i listy“. Poczajów, 1761 (dwie edycje; inne wyd. w Supraślu, 1788). (Dwa listy: łaciński do pap. Klemensa XII i polski do gen. Kuczyńskiego, ogłosił Ż. Pauli w dod. do „Psalmów pokutnych“ (1860).

Rękopisy w archiwum w Podhorcach i w Ossolin. M. i. Dyjarjusz drogi z Lublina do Drezna, Dziennik podróży po Polsce, i inne.

Bibliogr. druków zupełna u Estr. XXVI.

Niektóre utwory swoje W. Rzewuski ogłosił pod imieniem Józefa Rzewuskiego, starosty drohobyckiego.

L. CARACCIOLI: La vie du comte W. Rzewuski. Liège, 1782. — ESTREICHER: Rzew. Wacł. *Rozmaitości*, pismo dodatkowe przy *Gaz. lwow.*, 1858. — L. RZEWUSKI: Kronika Podhorecka. 1706—1779. Kraków, 1860. (Życiorys Rzew). — Ż. PAULI: W. R. h. w. kor. (życiorys przy „Psalmach pokutnych", (1860). — J. BARTOSZEWICZ: W. R. w dziele „Hetmani polscy". Warszawa, 1860. — TYSZYŃSKI: Komedja polska w XVIII w. („Wizerunki polskie"). Warsz. 1875. — K. M. GÓRSKI o Wacł. Rzew. w monogr. o Karpińskim („Pisma literackie", str. 349—352 (przedtem w *Bibl. Warsz.*, 1891). — BEM: Teorja poezji polskiej. Petersburg, 1899, str. 402—3. — TARNOWSKI: Hist. liter., III. 116—120. — CHMIELOWSKI: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. Warsz. 1902. Str. 78—83. — KIELSKI: O wpływie Moliera na rozwój komedji pol. Kraków, 1906, (*Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. 42. 1906). — PILAT: Hist. liter. pol., IV, 63—68. — KONOPCZYŃSKI: Polska w dobie wojny siedmioletniej, 2 t. 1908—11. — KONOPCZYŃSKI: Mrok i świt. Warszawa, 1911. Str. 312—315 i indziej.— BRODNICKI: W przededniu odrodzenia literatury polskiej (1706—1779). Wacław Rzewuski. Poznań, 1913: (Odb. z *Filarety*). — TUROWSKI w *Spraw. Ak. Um.*, 1914, maj.— ESTREICHER: Bibliogr. XXVI, 1915. — M. DYNOWSKA: Filip Nereusz Golański na tle współczesnej epoki.

31. JÓZEF EPIFANI MINASOWICZ.

Pochodził z Ormian. Ur. 7 kwietnia 1718 r. w Warszawie. Po ukoczeniu szkół jezuickich, wstąpił do zakonu, ale opuścił go później. W r. 1737 wstąpił do akad. krak. na prawo. Pozostawał w bliskich stosunkach z Załuskim, który wyrobił mu tytuł sekretarza królewskiego i kanonika kijowskiego, lubo kapłanem nie był. Zm. 15 listopada 1796 r. w nędzy, w Warszawie. (Inne daty urodzenia i śmierci podaje Wójcicki).

Wyd. zbior. jego utworów p. t. „Zbiór rytmów polskich Józefa Epifanjusza Minasowicza, J. K. M. sekretarza", w 4-ch częściach, składa t. IV i V „Zebrania rytmów przez wierszopisów żyjących..." (Warszawa, 1755—1756) (wyd. Załusk.). Zawiera, oprócz przekł. z łaciń. i franc. m. i. 4-ch dyjalogów Lucjana, z Anakreonta, z Horacjusza, z Marcjalisa, z Auzonjusza, Bajek Fedra, z Sarbiewskiego, z satyr Ant. Ponińskiego; „Historję o Walterze hrabi z Tyńca", wierszem; A. M. Fredry „Przysłowia mów potocznych" z prozy na wiersz przełożone", „Sto i oko fraszek", „Parodia Carminis Macaronici Jana Kochanowskiego", „Tron ojczysty albo życia książąt i królów polskich... rytmem domowym przez J. E. M. określone 1752", „Siedm cudów świata Sarmackiego albo życia królowych polskich z Arcyksiążęcego Rakuskiego domu ojczystą Muzą ogłoszone 1755"; „Kawaler Polski w przyjaźni stateczny, z francuskiej prozy J. P. Préchaca (Le beau Polonais) rytmem ojczystym przełożony an. 1753.

Osobno wyszły m. i. przekłady: a) Marcjalisa epigram. 1759 i 1766; b) Auzonjusza epigram., 1765; c) Szymonowicza „Joel prorok,

z łac. wierszem polskim nierytmowym przełożony", 1772; d) „Fedra... bajek ezopowych ksiąg 5", 1777; e) Pieśni Horacjusza (106) w „Horacjusza pieśniach wszystkich przekładania różnych" (1773); f) „Satyra przeciw bożnikom czyli bezbożnym deistom, z franc. z innemi przydatkami przełożona". Warszawa, 1766, ed. druga, 1786 (Gröll).

„Załuszczyzny albo zbiór rymów imieniowi Załuskiego przypisanych". Warszawa, 1773.

„Zbiór mniejszych poezji". Warszawa, 1782.

Niektóre utwory ogłosił w *Monitorze* i w *Zabawach przyj. i poż.* Bibljografję wszystkich jego utworów druk. i rękop. podają: Bentkowski, Barącz, Brown, Estreicher i sam Minasowicz w „Zbiorze mniej. poezji"; uzupełnia Brückner w *Pam. liter.*, 1910.

List do króla Stanisława Augusta b. d. w „Archiwum domowym" Wójcickiego.

Bentkowski: Hist. liter., I, 384—391. — Brodziński: Pisma, IV, 252. — Wójcicki: Cmentarz Powązk., III. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr* — Barącz: Żywoty sławnych Ormian w Polsce. Lwów, 1856, str. 206—217. — Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. — Tarnowski: Hist. liter., III, 130—4. — Pilat: Hist. liter., IV, str. 306-8.— Smoleński: Przewrót umysł. w Polsce. — Chrzanowski: Z dziejów satyry. — Brückner w *Pam. liter.*, 1910, I, 142—3. — Bartoszewicz: Hist. liter. pol.

32. FRANCISZEK BOHOMOLEC.

Ur. 29 stycznia 1720 r. w woj. witebskiem, z o. Pawła Józeia, stolnika witebskiego, i Franciszki z Cedrowskich. Uczył się u jez. w Wilnie W r. 1737 wstąpił do zakonu. Po ukończeniu akademji wileń. i trzyletniej praktyce nauczycielskiej wysłany przez Zakon na dalsze studja do Rzymu. Powróciwszy do kraju wykładał retorykę w koleg. jeż. w Wilnie. Przeniesiony w r. 1752 do Warszawy, był od r. 1752—62 prof. retoryki w Coll. Nob. jezuickiem. Od r. 1762 do 1773 był „prefektem" drukarni jez., następ. aż do śmierci zarządzał pojezuicką „nadworną". Po kasacie jezuitów (1773) otrzymał godność konsyljarza JKMci. Zm. 24 kwietnia 1784 r.

Od r. 1765—1774 redagował *Wiadomości Warszawskie* (wedł. Czaj. red. je od r. 1761 do 1764, od 1765 Łuskina). Od r. 1765—1784 red. *Monitora*. Był też, wedł. Czajewskiego, redaktorem *Kurjera Warszawskiego*, 1762—65.

Gł. dzieła: „Komedje...", 5 t. Warszawa, 1755—60. (Przedruk 3 tomow w r. 1757 w Lublinie i we Lwowie, 1758; wyd. 2-ie 5 tomów w Warszawie, w l. 1772—75. (Są to t. zw. komedje szkolne Bohomolca).

Komedje, przeznaczone dla teatru publ. (z rolami kobiecemi) ogłaszał osobno każdą lub w częściowych zbiorach, wzajem się uzupełniających, w l. 1766 i 1767:

„Małżeństwo z kalendarza". Warszawa, 1766 i kilka innych osobno.

„Komedje na teatrum JKMci wypracowane". Warszawa, 1767 (dwa zbiory).

„Nędza uszczęśliwiona", Kantata, Warsz. 1770. (egz. druk. nie odszuk.). Tekst z autografu wyd. Bernacki w „Teatr, dramat i muzyka za Stan. Augusta", t. II. (1925). W przeróbce W. Bogusławskiego (wyd. w r. 1778) z muzyką M. Kamieńskiego, grana w Teatrze Narod. w r. 1778.

Komedję p. t. „Monitor" przedruk. w całości, z kilku innych podał obszerne wyjątki K. Bartoszewicz w II t. „Ksiąg humoru polskiego".

Jest też autorem (podobno) słynnej pieśni „Kurdesz nad kurdeszami". Autorstwo Bohomolca kwestjonuje H. Łopaciński i przypisuje je (idąc za Gołębiowskim: Dwory i domy, 122) Franciszkowi Chomińskiemu, tłumaczowi Horacego. (J. Bartoszewicz sądził, że autorem jej był Celestyn Czaplic, łowczy w. kor. (zm. 1804). Z innych pieśni Bohomolca, „Pochwała wesołości" wywołała wiersz Krasickiego, na który Boh. odpowiedział „Odpisem na wiersz". (Inne wiersze Boh. w *Zab. przyj. i poż.* i w jego *Rozrywkach*).

Autorstwo słynnej ody „Do bizuna", przypisywane Naruszewiczowi, K. Bartoszewicz przypisuje Bohomolcowi („Księgi humoru pol."); Erzepki zaś Zabłockiemu („Pisma" Zabł. 1903). Przedruk wyd. pierw, bez m. i r. i bezim. wyszedł w Krakowie, w r. 1888.

„Tetrasticha na twarzyczki malowane" ogł. z rękop. Bernacki w *Pam. liter.* 1928.

Inne dzieła:

„Orationes...". Warsz., 1758.

„De lingua Polonica colloquium". Warsz., 1752. (Toż po polsku: „Rozmowa o języku polskim" w „Zabawki poetyckie niektórych kawalerów...". Warsz., 1758).

„Rozrywki ucieszne i dowcipne". Warsz., 1763; 2-gie wyd., 1768; 3-cie Wilno, 1777.

„Życie Jana Zamojskiego" (Heidensteina). Warsz., 1775 (kilka wydań).

„Życie Jerzego Ossolińskiego". Warsz., 1777 (kilka wydań).

Wydał: „Zbiór dziejopisów polskich", 4 t., 1764—68, Warsz.; Dzieła: Jana Kochanowskiego, Sarbiewskiego (pośmiertne), Fredry

(„Przysłowia"), P. Kochanowskiego („Goffred"), Orzechowskiego („Żywot Tarnowskiego") i inne.

Dwa listy Boh. do króla Stan. Aug. (jeden z r. 1773) ogłosił Wisłocki w *Przewodniku bibliogr.*, 1883, str. 146—7. Przedruk. w *Pam. liter.* 1928.

Bibliografję zupełną pism Boh. podaje Biegeleisen w rozprawie o nim i Estr. Bibliogr. XIII.

Podobiznę autografu strony wstępnej „Nędzy uszczęśliwionej" podał Bernacki w dod. do t. II „Teatr, dramat ... za Stan. Augusta" (1925).

Batowski: R. Hejdensztajn i Fr. Boh., 1854 r. (przedtem w *Dzienniku Liter.*, 1853). — Estreicher: Fr. Boh. (*Rozmaitości* (lwow.)) 1858). — Brown: Bibl. pisarzów Tow. Jezus. — Biegeleisen: Żywot ks. jez. Fr. Boh. Lwów, 1879 (nadb z „Albumu uczącej się młodzieży polsk. pośw. J. I. Kraszewskiemu"). — Łagowski: Fr. B. *Enc. Wych.*, II. — Bełcikowski: Pierwszy sceniczny pisarz polski (w „Ze studjów nad liter. pol.". Warsz., 1886, przedtem w *Ateneum*, 1885, I). — Malinowski: O języku komedji Fr. Boh. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, 24, 1895. — Łopaciński: Kto był autorem pieśni Kurdeszowej? *Wisła*, XI, 1897. — Schnür-Pepłowski: U kolebki teatru. (*Przew nauk. i liter.*). Lwów, 1894. — Chmielowski: B. Fr. *W. Enc. Ilustr.* — K. Bartoszewicz: Księgi humoru pol., II. — Tarnowski: Hist. liter. pol., III, 134—144. — Chmielowski: Najdawniejsze nasze feljetony. *Pam. liter.*, 1902 r. — Gloger w art. „Kurdesz" w *Enc. Staropol.*, III. — Paczosa: Ks. Fr. Boh. S. J. Życie i dzieła. (*Spraw. gimn. w Jaśle* za r. 1904). Jasło. — Strusiński: Komedje ks. Fr. Boh. w stosunku do teatru francuskiego i włoskiego. *Pam. liter.*, 1905. — Kielski: O wpływie Moliera na rozwój komedji pol. Kraków, 1906. — Bernacki: Kłopoty panów, kom. Fr. B. *Pam. liter.*, 1906. Toż rozszerz. w „Teatr... za Stanisława Augusta". II. — Pilat: Hist. liter. pol., IV, 68—85. — Chrzanowski: O komedjach Fredry. — Szyjkowski: Dzieje komedji polskiej. — J. Gołąbek: Komedje konwiktowe ks. Fr. Bohomolca w zależności od Moliera. *Rozpr. Pol. Akad. Um. wydz. filol.* LX. 1922. — Stender-Petersen: Die Schulkomödien des Paters Fr. Bohomolec. Heidelberg. 1923. (Monogr. źródłowa). — K. Wojciechowski: Wiek Oświecenia. Lwów. 1926. — L. Simon: „Podejrzliwi", komedja Bohomolca. *Ruch liter.* 1928, str. 4.

PIŚMIENNICTWO PSEUDOKLASYCZNE.

W okr. 1750—1820 (wzgl. 1830).

Literatura polska tego okresu rozwija się pod wpływem literatury francuskiej XVII i XVIII w., t. j. klasycyzmu franc. czyli pseudoklasycyzmu, który był modyfikacją klasycyzmu rzymskiego. Cechy jego zasadnicze to racjonalizm czyli panowanie zdrowego rozsądku (bon sens) (a zanik fantazji i uczucia) nawet w poezji, i wykwintność formy czyli dbałość o „dobry smak" (bon goût) jako wynik jej dworskiego charakteru i panującego na dworze „dobrego tonu". Kodeksem poetyckim, obowiązującym wzorowego „rymotwórcę", była L'Art poètique" „prawodawcy smaku" (législateur du goût) Boileau, (zbiór reguł dotyczących techniki „poetyckiej", którą u nas przerobił i zlokalizował Dmochowski („Sztuka rymotwórcza", 1788).

Z pisarzy fran. XVII i XVIII w. największy wpływ wywarli: Boileau, Molière i jego szkoła, Racine, Lafontaine, Voltaire, Rousseau i Condillac.

Zwyrodnienie smaku pseudoklasycznego nastąpi u nas w dobie porozbiorowej (1795—1830). Jasność i lekkość stylu i dowcip franc. zastępuje ciężki sarmacki barok i rubaszny żart.

Tendencja oświatowa i reformatorska przenika całą niemal literaturę doby Stanisławowskiej (1764—1795); jest ona umiarkowaną modyfikacją, godzącą postęp z tradycją, dążności radykalno-rewolucyjnych franc. „Wieku Oświecenia (XVIII w.)". Stąd panującym kierunkiem

w poezji Stanisł. jest kierunek dydaktyczno-satyryczny (bajka, satyra, list poetycki, komedja, powieść satyryczna), którego głównymi przedstawicielami są: Krasicki, Trembecki, Naruszewicz, Węgierski, Zabłocki i Niemcewicz.

Nieco później wystąpił obok kierunek uczuciowy (sentymentalny, czułostkowy), pod wpł. Gessnera i Rousseau, który głównie wyobrażają Karpiński, Kniaźnin i Szymanowski.

Pod koniec doby Stanisławowskiej zaczynają przenikać do literatury polskiej nowe pierwiastki (prądy), z których najważniejsze: ludowość i osjanizm, w lat kilkadziesiąt później staną się składowemi pierwiastkami pol. romantyzmu.

Najważniejszymi objawami w dziejach kultury pol. w tym okresie są: założenie pierwszej świeckiej, państwowej i obywatelskiej szkoły (Korpusu Kadetów czyli Szkoły Rycerskiej w Warszawie, 1765) założenie pierwszego teatru publicznego w Polsce (Teatr Narodowy, 1765) i założenie Komisji Edukacyjnej, pierwszego ministerjum Oświecenia w Polsce i Europie, które przeobraziło w nowym duchu całe szkolnictwo pol. niższe i wyższe (obie akademje: Krakowską i Wileńską).

Czasy Stanisławowskie.

Literatura. Oświata. Szkolnictwo. — Łukaszewicz: Historja szkół... — Czermak: Uniwersytet Jagielloński w czterech ostatnich wiekach. — Finkel i Starzyński: Historja Uniwersytetu Lwowskiego. — J. Kochanowski: Dzieje Akademji Zamojskiej. — Załęski: Jezuici w Polsce. — Śniadecki: Żywot Kołłątaja — Baliński: Pamiętniki o Janie Śniadeckim. — J. Drozdowski: Pamiętniki. *Ateneum,* 1883, III. — Mecherzyński: O reformie Akademji Krakowskiej, zaprowadzonej w r. 1780 przez Kołłątaja. Kraków, 1864. — Janik: Hugo Kołłątaj.— K. Koźmian: Pamiętniki.— Kraszewski: Polska w czasie trzech rozbiorów. — Smoleński: Przewrót umysłowy w Polsce XVIII w. — H. Mościcki: Szkoła Rycerska („Generał Jasiński i powstanie Kościuszkowskie") (O Korpusie kadetów). — Danysz: Konwikty szlacheckie przy szkole pijarskiej w Rydzynie. („Studja z dziejów wychow. w Polsce". Kraków. 1921).— St. Tync: Nauka moralna w Szkole Rycerskiej. („Nauka moralna w szkołach Kom. Eduk. Nar.". Rozdz. IV). — Smoleński: Towarzystwa naukowe i literackie w Polsce w. XVIII. — Pawiński: Michał Gröll... Z dodaniem spisu wydawnictw Grölla, ułożonego przez Z. Wolskiego. Kraków, 1896. — Zob. nadto literaturę do rozdz. „Komisja Eduk. Narod.".

Charakterystyki literatury Stanisławowskiej ogólne: Poglądy romantyków na liter. Stanisławowską: Brodzińskiego (w „O klasyczn. i romantycz."), Mochnackiego („O literaturze pol. XIX w.", str. 126—132; zob.

tegoż „Myśli o literaturze pol." i „Woronicz" w „Pismach", wyd lwow., 1910), Goszczyńskiego („Nowa epoka poezji pol."), Witwickiego („Co u nas działo się w literaturze..." w „Wieczorach pielgrzyma"), Majorkiewicza: „O literaturze polskiej od czasów saskich do najnowszych czasów" (w „Pismach pomniejszych", II). — Mecherzyński: O poetach czasów St. Augusta. *Rocznik Tow. Nauk. Krak.*, 1865. — Bełcikowski: Dwie epoki naszego pseudoklasycyzmu (w „Ze studjów..."). — Bełcikowski: O narodowym charakterze i zasługach literatury z czasów Stan. Augusta (tamże). — Chmielowski: Literatura polska Wieku Oświeconego. *Pam. III zjazdu historyków polskich w Krakowie,* 1900. — Chrzanowski: Poezja za czasów Stanisława Augusta. *Enc. pol.* XXI. (Najdokładniejsza charakterystyka poezji Stanisławowskiej). — Pilat: Hist. liter. pol. t. IV (1908). — K. Wojciechowski: Wiek Oświecenia. Lwów. 1926. (Monogr. nieukończ.). — St. Dobrzycki: Hist. liter. pol. I. Rozdz. IV. (Poznań. 1927).

Rozprawy i przyczynki: — Tomkowicz: Z wieku Stanisława Augusta. Kraków, 1882. — Chrzanowski: Z dziejów satyry polskiej, XVIII w. Warszawa, 1909. — J. Bartoszewicz: Znakomici mężowie polscy w XVIII w. 3 t. Petersburg, 1853—6. — K. Chłędowski: Paszkwil polski. *Przew. nauk. i liter.* 1879.—St. Estreicher: Szekspir w Polsce XVIII w. W Krakowie, 1892. (Odb. z *Czasu,* 1891). — Bernacki: Shakespeare w Polsce do końca XVIII w. Kraków, 1914. (Odb. z XII t. Dzieł Szekspira). (Toż. w „Teatr, dramat. i muzyka za St. Augusta").—Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. Warszawa, 1902. — Smoleński: Kuźnica Kołłątajowska. Kraków, 1885. — Smoleński. Publicyści anonimowi z końca XVIII w. Warszawa, 1912. — Szyjkowski: Ossjan w Polsce... (*Rozpr. Wydz. filol. Akad. Um.*, t. LII, 1912). — Smolarski: Studja nad Wolterem w Polsce. Lwów. 1918. — Kalinka: J. J. Rousseau i jego wpływ w Polsce. („Sejm Czterol.", II, § 154). — Szyjkowski: Myśl J. J. Rousseau w Polsce XVIII w. Kraków, 1913. — Szyjkowski: Gessneryzm w Polsce. Kraków, 1914. (*Rozpr. Wydz. filol. Akad. Um.*, t. LIII, 1914.— Chodynicki: Poglądy na zadania historji w epoce Stan. Augusta. Kraków. 1915. — Wl. Włoch: Polska elegja patryjotyczna w epoce rozbiorów. Kraków. 1916. — E. Baliński: O wpływach zewnętrznych na literaturę okresu Stanisławowskiego. (*Spraw. gimn. w Podgórzu* za r. 1910). — K. M. Morawski: Z wieku Łazienek. Kraków, 1913. — Chrzanowski: O wydaniach poetów Stanisławowskich. *Pam. liter.*, 1908. — M. Mazanowski: Z r. 1792 i 1793. (*Spraw. pryw. szkoły żeńskiej.* Kraków, 1904). — Dobrzycki: Z dziejów języka krytyki literackiej polskiej. *Prace filol.*, VII. — Bruchnalski: Rozwój wymowy w Polsce. *Enc. pol.* Ak. Um. XXII. — T. Grabowski: Krytyka literacka w Polsce w epoce pseudoklasycyzmu. Kraków, 1918. (Rozdz. V, VI, VII). — Sinko: Hist. poezji łaciń. w Polsce. Tamże XXI. — Marchlewski: Fizjokratyzm w dawnej Polsce. Warsz: 1897. — Grabski: Zarys rozwoju idei społeczno-gospodarczych w Polsce. I. Kraków, 1903. — Czarnowski: Filozofja społeczna w Polsce w końcu XVIII i pocz. XIX w. *Bibl. Warsz.* 1904, listop.—M. Dadlez: Pope w Polsce w XVIII w. Kraków. 1923.—Smoleński: Monteskjusz w Polsce w. XVIII. Warsz. 1927. — Gubrynowicz: Walka o mitologję. Epizod z dziejów krytyki literackiej w Polsce w XVIII w. *Prace Filolog.* XII. 1927 — Zob. nadto literaturę do rozdz.: Czasopiśmiennictwo; Teatr, Dramat; Powieść; Literatura polityczna Sejmu Czteroletniego.

CZASOPIŚMIENNICTWO W DOBIE STANISŁAWOWSKIEJ.

Czasopisma wydawane w dobie Saskiej były efemerydami i miały charakter sucho informacyjny. Pierwsze czasopisma żywotne, uprawiające publicystykę, społeczne, literackie i polityczne, zaczęły wychodzić dopiero w dobie Stanisławowskiej. Szerzyły one ideje Wieku Oświeconego i wywierały wpływ na umysły czytelników. Głównemi organami kierunku postępowego były: *Monitor*, *Zabawy przyjemne i pożyteczne*, *Pamiętnik polityczny i historyczny* i *Gazeta Narodowa i Obca*. Przeciwstawiała się im jako organ publicystyki wstecznej i reakcyjnej *Gazeta Warszawska*.

Monitor był pierwszem naszem czasopismem społecznem; wydawał go i redagował Fr. Bohomolec w latach 1765—1784, wzorując się na *Spectatorze* angielskim. [1]) *Zabawy przyjemne i pożyteczne*, pierwsze u nas czasopismo literackie, wychodziły w l. 1770—1777; wydawane były przez Naruszewicza i Albertrandiego. (Wedł. jednych (Bentkowski, Chodynicki, Chmielowski, Czajewski, Brückner). redagował je najprzód Naruszewicz, potem Albertrandi; wedł. innych (J. Bartoszewicz, Pilat, Czarnowski, Gorski, a za nimi St. Kossowski) zpoczątku Albertrandi, następnie Naruszewicz). *Pamiętnik polityczny i historyczny* wychodził w l. 1782—1792 pod redakcją Ks. Piotra Świtkowskiego. *Gazetę Narodową i Obcą*, pierwsze nasze czasopismo polityczne, wydawali w latach 1791—1792 i redagowali Tad. Mostowski, J. U. Niemcewicz i Józ. Weyssenhoff Osławioną *Gazetę Warszawską* redagował w l. 1774—1793 jezuita Stefan Łuskina.

Obszerne wyjątki z *Monitora* podaje K. Bartoszewicz w „Księgach humoru polskiego“, t. II, 30—77.

Literatura o czasopiśmiennictwie Stanisławowskiem. — CZARNOWSKI: Dziennikarstwo słowiańskie i polskie. Kraków, 1895. — CHMIELOWSKI: Dziennikarstwo polskie. *W. Enc. ilustr.* — CZAJEWSKI: Czasopiśmiennictwo (warszawskie). Warszawa, 1896 r. — ST. GORSKI: Dziennikarstwo polskie. Zarys historyczny. Warszawa. 1905. (*Książki dla wszystkich* Nr. 245). — SMOLEŃSKI: Zatargi kierunków skrajnych w publicystyce ostatniej ćwierci wieku. („Przewrót umysłowy w Polsce w wieku XVIII“. Rozdz. IX). — BRÜCKNER: Dzieje liter.. I, 454—6 — PILAT: Hist. liter. pol., IV, str. 52—56. — SMOLEŃSKI: Kuźnica Kołłątajowska. Kraków, 1885. Str. 176 do 179 i 197—201. — WOJCIECHOWSKI: Wiek Oświecenia. Lwów, 1926. Str. 67—97.

[1]) *Monitora* Bohomolca poprzedził *Monitor* Czartoryskiego z. r. 1763, którego ukazały się tylko 4 numery; wyjątki z niego podane w *Bibl. Warsz.* 1871 (I, str. 162—4). Zob. też art. Bernackiego (tu podobizn.) i Gubrynowicza.

Literatura o *Monitorze*. — BIEGELEISEN: Żywot ks. jez. Fr. Bohomolca. *Album uczącej się młodzieży pol.* poświęcony J. I. Kraszewskiemu. — CHMIELOWSKI: Krasicki. („Studja i szkice“, I. 238—242). — SMOLEŃSKI: Towarzystwa naukowe i literackie w Polsce XVIII w. *Ateneum*, 1887. — OFFMAŃSKI: Znaczenie czasopisma *Monitor*. *Przew. nauk. i liter.*, 1895. — KOPPENS: Ze studjów nad znaczeniem czasopisma *Monitor*. *Spraw. gimn. w Bąkowicach* 1894/5. — CHMIELOWSKI: Najdawniejsze nasze feljetony. *Pam. Liter.*, 1902 r. — CHRZANOWSKI: Przyczynek do gienezy „Pijaństwa“ i „Żony modnej“ Krasickiego. *Pam. liter.*, 1902. — CHRZANOWSKI: Krasicki jako autor *Monitora* z r. 1772. *Pam. liter.*, 1904 (Oba studja Chrzan. przedruk. w jego „Z dziejów satyry polskiej XVIII w.“. Warszawa, 1909, str. 151. — W. ORŁOWSKI: Satyra na łamach *Monitora* Bohomolcowego. *Bibl. Warsz.*, 1912, kwiecień.— KRČEK: Przyczynki do oceny krytycznej *Monitora* Bohomolcowego. Lwów, 1910. (O stosunku rocznika 1765 do *Spectatora*). — BERNACKI: A. Czartoryskiego, g. z. p. „Monitor“ z r. 1763. *Exlibris*. 1920. — GUBRYNOWICZ: Na marginesie *Monitora* („Studja staropolskie“, dla Brücknera).

1. STEFAN (Szczepan) ŁUSKINA. Białorusin. „Autor“ Gazety Warszawskiej. Pochodził z witebskiej szlachty. Ur. (wedł. Bartosz. ok. r. 1724) wedł. Browna i Estr.: 31 grudnia 1725 r. Pobierał nauki w akad. wileńskiej i wstąpił do zakonu jezuitów w r. 1749. Uczył się czas jakiś w szkołach jez., poczem wysłano go na dalsze studja do Rzymu, zwiedził następnie Niemcy i Francję. Wróciwszy do kraju, uczył w kolegjach przez lat 3. Następnie przez lat 11, aż do śmierci króla, był spowiednikiem Stanisława Leszczyńskiego w Lotaryngji (w Nancy); poczem wrócił do kraju; uczył matematyki i astronomji w kolegjum warszawskim; przez 3 lata był jego rektorem. „Astronom królewski“. Czas jakiś był współpracownikiem Bohomolca w jego *Wiadomościach Warszawskich*. W r. 1773 objął po nim redakcję a otrzymawszy od króla przywilej (monopol) na wydawanie gazet, zaczął „Wiadomości“ wydawać od r. 1774 pod zmienionym tytułem *Gazety Warszawskiej* i prowadził ją aż do śmierci, namiętnie broniąc swego monopolu. (Jego wystąpienie przeciwko Świtkowskiemu). Zm. 21 sierpnia 1793 r.

(Zob. wiersz Naruszewicza na cześć Łuskiny; Węgierski o Łuskinie w w. „Do ks. Węgierskiego“, „Do Ogińskiego“; wiersz bezim. przeciw Łuskinie z czasów Targowicy).

Z pism Ł. nb.: „Starodawna sława Prześwietnej Akademji Zamojskiej obroniona przez X. Szczepana Łuskinę...“.

Odpis ks. Łuskiny, dany Krasickiemu w Warszawie 1780 r. *(Przyj. ludu*, 1845); odp. na „Monachomachją“.

BARTOSZEWICZ: Gazeta księdza Łuskiny („Znakom. mężowie...“, I.) — BROWN: Bibl. pis. Tow. Jezus. — KRAUSHAR: Pamflety astronomiczne. *Tyg. Ilustr.*, 1888 r.

(i w „Drobiazg. histor.", I, 1891). O polemice ze Stan. Duńczewskim, prof. Akademji Zamojskiej. — SMOLEŃSKI: Przewrót umysł. w Polsce XVIII w. (str. 95—106, 333—337, 347—353). — SMOLEŃSKI: Żywioły zachowawcze i Komisja Eduk. *Ateneum*, 1889 i „Pisma", II.—CZAJEWSKI: Czasopiśmiennictwo warszawskie. Warsz. 1896, str. 93-99.

2. PIOTR ŚWITKOWSKI. Urodz. 28 czerwca 1744 r. Uczył się u jezuitów w Krakowie. Do zakonu wstąpił w r. 1765. Po ukończeniu kursów filozoficznych, był nauczycielem w kolegjach w Łęczycy i Poznaniu do r. 1773. Po zniesieniu zakonu osiadł w Warszawie. Zm. 28 grudnia 1793 r. w Warszawie. Ruchliwy publicysta. Postępowiec. Wydawał trzy czasopisma: a) znakomity miesięcznik *Pamiętnik historyczno-polityczny*[1]), 1782—1792.

b) *Magazyn Warszawski*, 1784—1785

c) *Zabawy obywatelskie*, 1792—1793.

Ogłaszał nadto różne broszury praktyczne, jak: „Budowanie wiejskie". Warsz., 1782 (2 wyd. p. t. „Budownictwo wiejskie", I. Warsz., 1793). Testament Świtkowskiego ogł. Smoleński w *Przegl. histor.*, 1915.

BROWN: Bibl. pis. Tow. Jezus. — BARTOSZEWICZ: Gazeta księdza Łuskiny. („Znakomici mężowie w Polsce XVIII w.", I). — SMOLEŃSKI: Przewrót umysł. w Polsce XVIII w. Warsz., 1891. (Str. 337—346 i indziej). — CZAJEWSKI: Czasopiśmiennictwo (warszawskie). Warszawa. 1896. (Str. 119—124). — SZYJKOWSKI: „Génie du Christianisme", a prądy umysłowe w Polsce. Lwów, 1908. (Str. 50 i n.). — SZYJKOWSKI: Ossjan w Polsce. Kraków, 1912. (Str. 43—47). — KORZON: Wewnętrzne dzieje Polski za Stan. Augusta I, 10—13. — ST. GORSKI: Dziennikarstwo polskie. Warsz., 1905, str. 47—53. — Zob. nadto: CHMIELOWSKI: Hist. liter. pol.. II, 173. — ZALEWSKI: Sztuka rymotwórcza Dmochowskiego, str. 56.

3. STANISŁAW SZYMAŃSKI.

Syn mieszczanina warszawskiego. Ksiądz. „Konsyljarz nadworny J. K. Mości". Współpracownik ks. Łuskiny; późniejszy redaktor *Gazety narodowej i obcej*, wydawanej w l. 1791—2 przez J. Weyssenhoffa, Niemcewicza i T. Mostowskiego.

Pisał wiersze i komedyjki, m. i. popularną operę „Zośka czyli wiejskie zaloty" (1784, 2 ed.; wystaw. 1780) tłumaczył różne dzieła z francuskiego i niemieckiego. (Szczegóły życia nieznane).

SMOLEŃSKI: Przewrót umysłowy w Polsce w. XVIII. Wyd. 2 (1923). Str. 327. — SMOLEŃSKI: Mieszczaństwo warszawskie w końcu w. XVIII. Warszawa. 1917. Str. 56—57. — L. GALLE: W. Bogusławski, str. 191—2. — J. DIHM: Niemcewicz jako polityk i publicysta w czasie Sejmu Czteroletniego. (1928).

[1]) Pierwotnie nazywał się: *Pamiętnik polityczny i historyczny*.

KOMISJA EDUKACJI NARODOWEJ.

(KOMISJA EDUKACYJNA).

Komisja Edukacji Narodowej (pierwsze ministerjum oświaty w Polsce i w Europie) ustanowiona została na sejmie r. 1773, na wniosek Joachima Chreptowicza, podkanclerzego litew., po kasacie w tym roku jezuitów i przeznaczeniu funduszów pojezuickich na cele wychowania publicznego. Składała się pierwotnie z 8-iu członków: Ignacego Massalskiego, bisk. wileńsk., Michała Poniatowskiego, bisk. płock., późniejszego prymasa, Augusta Sułkowskiego, wojewody gnieźn., Joachima Chreptowicza, Ignacego Potockiego, pisarza litew., Adama Czartoryskiego, g. z. p., Antoniego Ponińskiego, starosty kopanickiego, i Andrzeja Zamojskiego, b. kanclerza w. kor.; liczbę członków później powiększono. Przewodniczącym Komisji był najpierw biskup wileński Ign. Massalski, później, od r. 1778 (wedł. Wierzb., czy od r. 1784 wedł. Krzemiń.) prymas Michał Poniatowski. Sekretarzem Komisji był *Grzegorz Piramowicz*. Istniała Komisja Edukacyjna do r. 1794. Dokonała reformy szkolnictwa w Koronie i na Litwie. (Akademja krakowska i wileńska otrzymały nazwę *Szkół Głównych*; reformę krakowskiej przeprowadził ks. Hugo Kołłątaj; reformę wileńskiej—ks. Marcin Poczobut. Wszystkie szkoły średnie, zarówno akademickie, jak i zakonne (pijarskie, bazyljańskie, dominikańskie i inne), podzielono na *wydziałowe*, 6-klasowe z kursem 7-letnim, i *podwydziałowe*, 3-klasowe z kursem 6-letnim; nadto zakładano szkoły *parafjalne*).

Wydała Komisja, przez Piramowicza zredagowane: „Ustawy Komisji Edukacji Narodowej dla stanu akademickiego i na szkoły w krajach Rzeczypospolitej przepisane". Warszawa, 1783. (Przedruki: St. Sobieskiego (Lwów, 1872), D. Fr. Bujalskiego. (Warszawa, 1902), L. Skoczylasa. (Lwów, 1917).

Z łona Komisji Edukacyjnej powstało w r. 1775, na wniosek Ign. Potockiego, Towarzystwo do Ksiąg elementarnych. Zadaniem jego było przygotowywanie dobrych podręczników szkolnych. W czasie jego istnienia (1775—1794) członkami byli m. in.: Ks. Jan Albertrandi, Grzegorz Piramowicz, Ignacy Potocki, Antoni Popławski, Andrzej Gawroński, Hugon Kołłątaj, Onufry Kopczyński, Marcin Poczobut, Józef Wybicki, Franciszek Zabłocki (od r. 1788 „zastępca sekretarza") i inni. Przewodniczącym Towarzystwa był Ignacy Potocki; sekretarzem Grzegorz Piramowicz. Wydało Towarzystwo szereg „ksiąg elementarnych" czyli podręczników do nauki szkolnej.

(Wyliczył je, rozebrał i ocenił Karbowiak w rozpr. „O książkach elementarnych na szkoły wojewódzkie z czasów Komisji Edukacji Narodowej". Lwów, 1893. (Odb z *Muzeum*).

Literatura o Komisji Edukacyjnej. Monografji brak. — T. Wierzbowski: Komisja Edukacji Narodowej 1773—1794. Monografja historyczna. Tom I. Warszawa. 1911. Zawiera tylko omówienie literatury, dotyczącej Kom. Eduk.: opracowań i źródeł drukowanych oraz spis źródeł archiwalnych. Monografja miała się składać z 8-iu tomów.

Przyczynki najważniejsze do monografji: — Śniadecki: Żywot literacki Hugona Kołłątaja z opisaniem stanu Akademji Krakowskiej... Wilno, 1814. — Łukaszewicz: Historja szkół.. t. II. — Mecherzyński: O reformie Akademji Krak. w r. 1780 przez Kołłątaja.. Kraków, 1864. — Fr. Nowakowski: O Elementarzu Komisji Edukacyjnej. Lwów, 1871. — Wisłocki: Poczet chronologiczny prac... G. Piramowicza, *Rozpr. wydz. filol. Akad Um.*, t. V (1877). — Chmielowski: Chreptowicz Joachim. *Enc. Wych.*. II, (1882). — J. T. Lubomirski: Dupont de Nemours... *Enc. Wych.*, III, (1885). — Leniek: Książka pamiątkowa ku uczczeniu jubileuszu 300-ej rocznicy założenia gimn. św. Anny w Krakowie. Kraków, 1888. — Bądzkiewicz: Stanowisko korepetytorów w dziejach szkolnictwa polskiego. *Muzeum*, 1888. — Smoleński: Żywioły zachowawcze i Komisja Edukacyjna. *Ateneum*. 1889, I, II (i w „Pismach histor.", II. Kraków, 1901). — Smoleński: Przewrót umysłowy w Polsce w. XVIII. (Rozdz. VII) — J. Wł. Dawid: Nauka o rzeczach. Warsz., 1892, str. 191—207. — Leniek: Kandydaci stanu akademickiego. (Przyczynek do dziejów szkolnictwa z czasów Kom. Eduk.). Tarnopol, 1891. (Odb. z Spraw. gimn.). — Karbowiak: O książkach elementarnych na szkoły wojewódzkie z czasów Komisji Edukacyjnej Narodowej Lwów, 1893. (Odb. z *Muzeum*). — Mandybur: Nauka historji w szkołach Komisji Eduk. w Polsce. *Muzeum*, 1894. — Karbowiak: Wychowanie fizyczne Komisji Eduk. Narod. w świetle historji pedagogji. *Muzeum*, 1901 i 1902 i odbitka. Lwów, 1902. — Mandybur: Ignacy Krasicki a reformy Kom. Edukacyjnej. (w „Księdze pamiątkowej... dla L. Ćwiklińskiego. Lwów, 1902). — Chłapowski: Życie i prace ks Józ. Rogalińskiego. *Rocznik Tow. Przyj. Nauk. Poznań.*, 1902 i 1905. — Karbowiak: System dydaktyczno-pedagogiczny Komisji Eduk. Narod. *Przegl. Histor.*. 1905. — Koprowicz: Wychowanie religijno-moralne w szkołach Komisji Eduk. Narod. Kraków, 1905. — Karbowiak: Pierwiastek patryotyczny w pedagogice Komisji Eduk. Narod. *Muzeum*, 1906. — Załęski: Jezuici w Polsce, t. V. cz. 1. (Kraków, 1906). — Karbowiak: Pedagogika Komisji Eduk. Narod. w świetle systemów pedagogicznych XVIII w. *Przew. nauk. i liter.* 1907 r. — Karbowiak: Edukacja i instrukcja moralna i religijna Komisji Eduk. Narod. *Rodzina i Szkoła*. Lwów, 1911. — K. M. Morawski: Ignacy Potocki a Komisja Edukacyjna 1773—1788. *Bibl. Warsz.*, 1909, IV. — Lewicki: Gieografja za czasów Komisji Edukacji Narodowej. Lwów, Warszawa, 1910. Odb. z dod do *Muzeum*, 1910. — K. M. Morawski: August Sułkowski a Komisja Edukacyjna. *Kwart. histor.*, 1911. — Szybalska: Praca Komisji Edukacji Narod. nad językiem polskim. *Wychowanie w domu i szkole*, 1911. — Tokarz: Zatarg o sprawę reformy Akademji Krakowskiej w l. 1777—82. *Spraw. Akad. Um.* 1910.—Z. Kukulski: Krasicki a Komisja Eduk. *Bibl. Warsz.*, 1913, III.—Z. Szybalska: Głosy społeczeństwa w kwestji wychowania i nauki z czasów Komisji Eduk. Narod. *Muzeum*, 1916. — Kot: Geneza Komisji Eduk. Narod. *Spraw. Ak. Um.* 1919. — Ks. Szydelski: Ko-

misja Eduk. Narod. a wychowanie religijne młodzieży, *Miesięcznik katechetyczny*. 1917. — Osterloff: Elementarz Komisji Eduk. Nar. *Szkoła powsz*. 1920. — Wierzbowski: Szkoły parafialne w Polsce i na Litwie za czasów Komisji Eduk. Narod. Kraków. 1921. — Lewicki: O rozwoju pomysłu państwowej władzy wykonawczej przed Komisją Edukacji Narodowej. Warsz. 1922. (Odb. z *Przegl. pedag*.). — St. Tync: Nauka moralna w szkołach Komisji Eduk. Nar. Kraków. 1922. — Lewicki: Geneza Komisji Eduk. Narod. Warsz., 1923. (Odb. z *Przegl. pedag*.). — Kot: Komisja Eduk. Narodowej. 1773—1794. Kraków. 1923. — Kot: Hist. wychowania, 1924. (Rozdz. XVII). — Majchrowicz: Wielka reforma szkolna ks. St. Konarskiego i Komisji Eduk. Nar. Lwów. 1923. — Tokarz: Komisja Edukacyjna i Uniwersytet Jagielloński. *Przegl. Warsz*. 1923. — Smoleński: Zadania narodowo-państwowe Komisji Eduk. (w dod. do 2 wyd. „Przewrotu umysł"). — „Epoka Wielkiel Reformy. Studja i materjały do dziejów oświaty w Polsce XVIII wieku". Lwów. 1923. — T. Bielecki: Współcześni o Komisji Eduk. Narod. *Przegl. Współcz*. 1923.

Ogólne omówienia działalności Komisji Edukacyjnej. — Zarański: Komisja Edukacji Narodowej Kraków, 1870 r. (Odb. z *Roczn. Tow. Nauk. Krak*.). — J. I. Kraszewski: Komisja Edukacyjna, jej prace i zasługi na polu wychowania publicznego (w „Na pamiątkę stuletniej rocznicy ustanowienia Komisji Eduk. Narod.". Lwów, 1873). — Bem: Z dziejów oświaty. *Prawda*, 1883. — Majchrowicz: Historja pedagogji. Drohobycz, 1901. str. 135 do 147. — Galle: Kom. Eduk. *Enc. Wych*., VI (1902). — Galle i Krzemiński: K. E. *W. Enc. ilustr*., t. 38 (1905). — K. Lutosławski: System oświecenia publicznego stworzony przez Komisję Eduk. Narod. *Muzeum* 1904. — Witkowska: Komisja Edukacji Narodowej. Warsz., 1905. — A. Potocki: Wychowawcze zadania ogółu. Lwów. 1907. — Krzemiński: Komisja Edukacyjna. Warszawa, 1908. (*Książki dla wszystkich*).

Materjały (źródła) do dziejów Komisji Edukacyjnej. Dokumenty z czasów działalności Komisji Edukacyjnej, mianowicie: *a*) Raporty szkół wydziałowych i podwydziałowych, składane Szkole Głównej Koronnej; *b*) Raporty szkół niższych; *c*) Raporty gieneralnych wizytatorów. *d*) Protokuły posiedzeń: Komisji Rozdawniczej Koronnej, Komisji Edukacyjnej, Towarzystwa do ksiąg elementarnych..., ogłaszał od r. 1901 ze zbiorów archiwalnych T. Wierzbowski w wydawnictwie: „Komisja Edukacji Narodowej i jej szkoły w Koronie. 1780—1793. (Zbiór materjałów)". Warszawa. Dotychczas (od r. 1901—1915) wyd. 21 zeszytów. Osobno wyjdą materjały do dziejów Komisji Eduk. i jej szkół na Litwie. Szczegółowy spis tych dokumentów, przechowywanych niegdyś w b. archiwum Komisji Edukacyjnej, a rozproszonych obecnie po różnych bibliotekach i archiwach, podaje Wierzbowski w t. I swej monografji, „Komisja Edukacji Narodowej" (Warszawa, 1911), str. 101—176. Podaje tam również (str. 177—180) plan całego wydawnictwa. Przed rozpoczęciem wydawnictwa Wierzbowskiego lub poza jego wydawnictwem wydano dotychczas następujące tylko dokumenty z archiwum Kom. Eduk.: *a*) Trzy raporty wizytacyjne: 1) „Raport wizyty gieneralnej ks. Szczepana Hołowczyca odprawionej w r 1782". (*Archiwum do dz. liter. i ośw*., I); 2) „Wizyta Szkoły Głównej Koronnej przez Feliksa Oraczewskiego, komisarza edukacyjnego, r. 1786—1788". (*Arch. do dz. liter. i ośw*., III). 3) „Hugona Kołłątaja raport z wizytacji Akademji Krakowskiej w r. 1777". (*Arch. do dz. liter. i ośw*., XIII). *b*) Dwa dyjarjusze szkolne z polecenia Kom. Eduk. spisane: 1) „Dzieje domowe albo opis przez dni osobliwszych dziejów i wypadków zdarzonych w szkołach wydziałowych wileńskich 1781—1824. (Wilno, 1876). (Wyd. W. Tekieliński); 2) „Dzieje

domowe albo opis przez dni osobliwszych dziejów i przypadków, zdarzonych w szkołach większych kaliskich wydziału poznańskiego od r. 1781...". (*Arch. do dz. liter. i ośw.*, VIII). (Wyd. Br. Wojciechowski).—„Ustawodawstwo szkolne za czasów Komisji Eduk. Narod.", ze wstępem Józefa Lewickiego. Kraków, 1925.

Bibliografja literatury dotyczącej Komisji Edukacyjnej. — LEWICKI: „Bibliografja druków odnoszących się do Komisji Edukacji Narodowej...". Lwów, 1908. (Odb. z dod. do *Muzeum*, 1907 r.). (Oceny: I, L. JANOWSKIEGO w *Kwart. Histor.*, 1909. 2. ST. KRZEMIŃSKIEGO w *Przegl. Bibliotecznym*, 1910. 3. T. WIERZBOWSKIEGO: w t. II monogr „Komisja Eduk. Narod." (1911). Str. 85—87. — Omawia krytycznie całą niemal literaturę o Komisji Edukacyjnej w porządku chronologicznym T. WIERZBOWSKI w monografji o Kom. Eduk. Narod. Tom I. A. Opracowania i źródła drukowane (str. 9—96).

1. JOACHIM CHREPTOWICZ.

Ur. 4 stycznia 1729 r. w Jasieńcu, z o. Marjana i Reginy Wojnianki. Kształcił się najprzód w domu w Szczorsach, następ. u jezuitów: w akad. wileń., w kolegjum w Brunsberdze, w Nieświeżu i w Wilnie. Zaciągnął się do wojska litewskiego. W r. 1752 stolnikiem nowogrodzkim. Posłuje na sejmy. W r. 1766 żeni się z Konstancją Przeździecką. W r. 1770 odbywa podróż zagranicę. W r. 1773 podkanclerzym w lit. Inicjator Komisji Edukacyjnej i jej członek. Był czas jakiś prezesem sądów asesorskich, członkiem Rady Nieustającej i czł. Straży. W r. 1792 przystępuje do Konfed. Targowickiej, kt. go mianuje kancl. w. lit. (1793). W r. 1793 składa pieczęć w. lit. i wyjeżdża zagranicę. W r. 1794 bierze udział w powstaniu Kościuszkowskiem. Po upadku kraju osiada w Warszawie. Należy do założycieli Tow. Przyj. Nauk. Zm. 4 marca 1812 r. w Warszawie. (Pochowany u Kapucynów).

Napisał Chreptowicz:

1) „O prawie natury, pismo oryginalne jednego z współziomków". Wyd. S. K., 1814.

2) „Reprodukcja coroczna krajowa" (przy przekładzie Turgota „O składaniu się i podzieleniu majątków w społeczności". Warsz. 1802).

3) Art. „Poezja" w „Zbiorze potrzebniejszych wiadomości", 1781, wyd. przez Krasickiego.

Pisał wiersze łac. i pol. np. „Na obraz Rafaela" (łac.). Przekł. poem. Delille'a „O imaginacji" (pol.). Za Ks. Warszawskiego pisał wielce cenione wówczas artykuły.

Listy: a) do Jana Śniadeckiego z r. 1807 w Balińskiego Pam. o J. Śniad., II. b) List do tegoż z r. 1788 przytacza Baliński w „Żywocie J. Śniadeckiego". (Dzieła, I, 140). c) List do Andrzeja Zamoyskiego w dod. do Wybickiego „Życie moje".

Ks. Bohusz: Pochwała pogrzebowa JW. Jo. hr. Ch. *Roczn. T. P. N.*, X, 1815.— Brodziński: Pisma, IV, 273—3. — Autobiografja Chreptowicza w *Tece Wileń.*, V i w Balińskiego „Dawnej Akad. Wil.“ (515—18). — „Pamiętnik rodu Chreptowiczów“. *Kron. Rodz.*, 1890—1891 (tu życiorys, *Kron. Rodz.*, 1891, str. 77—78). — Chmielowski: Ch. J. *Enc. Wych.*, II. — Baliński: Pamiętn. o J. Śniadeckim (tu listy Chr.). — Ks. L. Zalewski: Kto jest autorem art. o poezji, zawartym w „Zbiorze potrzebniejszych wiadom. r. 1781“? *Pam. liter.*, 1907 r. — Podernia: Wiadomość o rodzinie Chreptowiczów (w Cz Jankowskiego „Pow. Oszmiański“, I, 277—299).

2. GRZEGORZ PIRAMOWICZ.

Ur. 25 listopada 1735 r. we Lwowie, z rodziny kupieckiej „narodu ormiańskiego“. Uczył się u jezuitów we Lwowie; do zakonu jez. wstąpił w r. 1754; poczem nauczał w różnych kolegjach jez. W. l. 1768—1770 przebywał w Rzymie jako mentor młodych Potockich. Powróciwszy do ojczyzny, był w l. 1771—73 prof. filozofji w kolegjum jez. we Lwowie. Po kasacie jezuitów otrzymał probostwo w Kurowie, niedaleko Puław. Po utworzeniu Komisji Edukacyjnej został jej sekretarzem i pełnił ten obowiązek aż do jej zwinięcia (1773—95). Rozwinął w tym czasie wiekopomną działalność pedagogiczną. Stworzył „Ustawy Kom. Eduk. Narodowej“ (1783). W r. 1779 otrzymał od uniw. Jagiell. stop. dr. obojga praw. Po upadku powst. Kościuszk. udaje się do Drezna. W r. 1797 więziony w Krakowie. W r. 1800 obejmuje probostwo w Międzyrzeczu na Podlasiu. Członkiem Tow. Przyj Nauk w Warszawie. Zm. 14 listopada 1801 r. w Międzyrzeczu.

Główne dzieła Piramowicza:

a) „Ustawy Komisji Edukacji Narodowej“. Warszawa, 1783; 2 wyd., Wilno, 1819. Nowe wyd.: Lwów; 1872; Warszawa, 1902.

b) „Powinności nauczyciela“. Warszawa, 1787; 2-ie wyd. t., 1817, 9-te, Lwów, 1894 (wyd. Tow. Pedag.).

Inne dzieła Piram. m. i.

1) „Fedra Augustowego wyzwoleńca bajki wybrane“. Lwów, 1767.

2) „Nauka obyczajowa dla ludu“ (w „Elementarzu dla szkół parafialnych narod.“. Kraków, 1785). Wyd. osobne: Warszawa, 1800, 1802 i inne. Nowe wyd., Lwów, 1876.

3) Mowy w dzień rocznicy otwarcia Towarz. do ksiąg element. miane w l. 1776—88, wydawane osobno. Wszystkie razem p. t. „Mowy w Tow. do ksiąg elem.“. Lwów, 1894 r.

4) „Wymowa i poezja dla szkół narodowych“. Tom I. Kraków, 1792. Tom II. 1801; cz. II, Kraków, 1815; cz. III, Kraków, 1819.

5) Wiersze druk. w *Zabaw, przyj. i poż.*, 1771—1776.

6) „Piosenki dla pociechy ludu“ (druk.?). [Tak je nazywa Woronicz].

7) „Przemowa do wojska pod Gołębiem przy poświęceniu sztandarów...“ 1791 (Gröll). [Kaz. o miłości ojczyzny i obowiązkach żołnierza].

8) „Uniwersał do narodu pod dniem 29 maja 1792“.

List do M. Molskiego z r. 1801, ogł. Wierzbowski w „Materjałach“, II.

St. Potocki: Pochwała G. Piramowicza. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk.*, II. Odb., Warsz., 1802. (Przedruk. w „Pochwałach, mowach i rozprawach Potockiego. Warszawa, 1816, I). — Fr. Ks. Dmochowski: Wiadomość o życiu i pismach Grzeg. Piramowicza *Nowy Pam. Warsz.*, 1803. (Przedruk. w Dmoch. „Pismach rozmaitych“, I. Warsz., 1826). — Brodziński o podr. do nauki wymowy. („Pisma“, VIII, 112, V, 138). — Tańska w *Rozrywkach dla dzieci*, IX, 1828, nr. LI (przedruk. w „Dziełach“, VI). — T. Dziekoński: Rys historji retoryki w Polsce. (*Popis publiczny uczniów Warsz. Liceum*, 1825). — Woronicz w Rozpr. I o pieśniach narodowych, 1803. — Łukaszewicz: Hist. szkół..., II. — Sadok Barącz: Żywoty sławnych Ormian w Polsce, 1856. — Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków, II. — Kuliczkowski: G. P., ustęp z dziejów dydaktyki polskiej. (*Szkoła*, Lwów. 1869). — Ks. Wilczyński (Roman z Pawłowic): Pogląd na czasy i prace G. P.. Odb. z *Gaz. Lwow.*, 1871 (odczyt). — St. Sobieski: Wstęp do wyd. lwowskiego „Powinności nauczyciela“ z r. 1872. — Wisłocki: Poczet chronologiczny prac druk. i rękop. Grzeg. Piram. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, V, 1877. — Parasiewicz: O życiu i pismach G. Pir. Lwów, 1879. — Majchrowicz: Historja pedagogji. — Próchnicki: Fr. Karpiński. — Król: G. P. jako hygienista. *Przegl. pedag.*, 1902. — Prażmowska: Sylwetki pedagogów. *Wychowanie*, 1910. — K. Dąbrowski: Pir. G. *Enc. Wych.*, VIII. — Smoleński: Publicyści anonimowi z końca w. XVIII, 1912. — Niemcewicz: Pamiętniki czasów moich. — Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej (str. 100—101). — St. Tync: Nauka moralna w szkołach Komisji Eduk. Narod. Str. 278 i n.

3. ANTONI POPŁAWSKI.

Ur. w woj. krak. r. 1739. Uczył się u pijarów i następ. wstąpił do ich zgromadzenia, rozpoczynając nowicjat w Podolińcu. Uczył następ. w szkołach pijar. w Warszawie i indziej. Wysłano go na dalsze studja zagranicę, do Rzymu i Paryża. Po 3-ch latach wrócił do kraju ze stopniem dr. fil. i obojga praw, poczym nauczał w szk. pijar. w Warszawie wymowy, prawa natury, narodów i publicznego. Z projektów reformy szkolnictwa, napisanych na wezwanie Komisji Eduk., projekt Popł. otrzymał pierwszeństwo i nagrodę (1774). Na nim oparte zostały późniejsze „Ustawy Kom. Eduk. Narodowej“. Zostaje członkiem Towarz. do ksiąg element. od jego utworzenia. Od r. 1778 był se-

kretarzem Tow., wreszcie rektorem Seminarjum nauczycielsk. otwartego w r. 1780 w Krakowie. Zm. w r. 1786.

Dzieła:

1. „Zbiór niektórych materji politycznych". Warszawa, 1774.

2. „O rozporządzeniu i wydoskonaleniu edukacji obywatelskiej. Projekt prześwietnej Komisji Ed. N... podany". Warszawa, (1774).

3. „Moralna nauka dla szkół narodowych" na kl. I i II. W., 1778; na kl. III, wyd. 2. W., 1790.

4. „Mowa w dzień rocznicy otwarcia Tow. do ksiąg elem...". (W., 1780).

5) „Mowa przy otwarciu Seminarjum na profesorów narodowych stanu akademickiego..." (1780).

KORZON: Wewn. dzieje Polski za Stan Aug. — BIELIŃSKI: P. A. *Enc. Wych.*, VIII. — Z. PIETKIEWICZ: Ekonomiści w Polsce, IV. Ks. Ant. Popławski. *Dod. mies. Przegl. Tyg.*, 1889. — J. B. MARCHLEWSKI: Fizjokratyzm w dawnej Polsce. Warsz., 1897 r. — DICKSTEIN: Głos ks. Ant. Popławskiego, pijara (1774) w sprawie reformy wychowania narodowego. („Na powodzian". Księga zbior., 1904). — DAWID: Nauka o rzeczach. Warsz., 1892, str. 194—5. — KARBOWIAK: Pedagogika Komisji Eduk. Narod. *Przew. nauk. i liter.*, 1907. — LEWICKI: Gieografja za czasów Komisjl Eduk. Nar. *Muzeum*, (Dod.), 1910. — ST. TYNC: Podręczniki ks. A. Popławskiego: „Moralna nauka,.." (Rozdz. VII „Nauki moral. w szkołach Kom. Eduk. Nar.").

4. FRANCISZEK BIELIŃSKI.

Synowiec Fr. B. marszałka w. kor., syn Michała, wojew. chełmińskiego i Tekli z Pepłowskich, ur. ok. 1740 r. W r. 1757 starosta osiecki w 1762 starosta czerski. W r. 1763 wysłany do Francji z oznajmieniem o śmierci Augusta III. W r. 1776 członkiem Komisji Eduk. W r. 1782 konsyljarzem Rady Nieustającej. W r. 1784 pisarzem w. koronnym. (W dobie Sejmu Czterol. przebywał we Włoszech). Ož. był z Krystyną Sanguszkówną. Zm. w r. 1809.

„Sposób edukacji w XV listach opisany, które do Komisji Edukacji Narodowej od bezimiennego autora były przesyłane R. P. 1775". Nowe wyd., Kraków, 1888. (*Bibl. pedagog. Tow. Naucz. Szkół Wyższ.* Tom I).

CHMIELOWSKI: Bieliński Fr. *Enc. Wych.*, II. — ST. SIEDLECKI: wstęp. do wyd. z r. 1889. — DAWID: Nauka o rzeczach. Warsz., 1892. Str. 192—194. — KARBOWIAK: Pedagogika Komisji Edukacji Narod. *Przew. nauk. i liter.*, 1907.

5. ONUFRY KOPCZYŃSKI.

„Prawodawca języka polskiego". Ostatni poeta łaciński Starej Polski. Ur. 30 listopada 1735 r. w Czerniejewie (wojew. gnieźn.).

Uczył się w szkoł. pijar. w Warszawie. W r. 1752 wstąpił do zgrom. pijarów w Podolińcu na Śpiżu; w 1754 wyświęcony. Od r. 1756 był kolejno nauczycielem w kolegjach pijar. w Szczuczynie, Radomiu, Piotrkowie, Rzeszowie, Złoczowie i Podolińcu (1768). Następ. udaje się zagranicę, zwiedza Wiedeń, Paryż. Za powrotem zostaje nauczycielem w Coll. Nob. w Warszawie. W r. 1780 członkiem Towarz. do ksiąg elementarnych. W r. 1783 pomocnikiem bibliotekarza Bibl. Załuskich. W r. 1794, po upadku powstania, znalazł się w Dzikowie; potem był więziony przez rząd austryjacki (do r. 1802). W r. 1802 wraca do Warszawy; w tym samym roku wybrany członkiem Tow. Przyj. Nauk. W l. 1804—7 był prowincjałem pijarów; w r. 1804 eforem szkół. Za Ks. Warszawskiego członkiem Izby Edukacyjnej i wizytatorem szkół. Zm. 14 lutego 1817 r.

Gł. pisma:

1. „Gramatyka dla Szkół Narodowych". Warszawa, 1778—1783, 3 cz.
2. „Nauka pisania i czytania w Elementarzu dla szkół paraf. narod.". Kraków, 1785.
3. „Układ gramatyki dla Szkół Narod.". Warsz., 1785.
4. „Zbiór nauki chrześc. i obyczajowej". Warsz., 1786.
5. „O duchu języka polskiego". (*Roczn. T. P. N.*, 1807).
6. „Poprawa błędów w ustnej i pisanej mowie pol.". W. 1808.
7. „Treść gramatyki pol. służąca za wstęp do nauk filozoficznych". Wilno, 1806.
8. „Gramatyka języka polskiego. — Dzieło pozgonne". Warsz. 1817.

Wyd. nadto kilka innych dziełek i szereg wierszy łacińskich okoliczn. (Zob bibliogr. w t. II *Stu lat myśli pol.*). Wiersz „Ad Alexandrum Rossiarum Imperatorem" wraz z przekł. pol. J. D. Minasowicza przedruk. w „Tworach" Minas. t. III.

Bibliografję prac Kopczyńskiego drukowanych podali: A. Osiński w „Pochwale Kopcz." (niedokł.) i Estr. w Bibliogr. II i XX.—Spis rękopisów po śmierci Kopcz-go pozostałych, podaje Osiński (niedokł.) i „Catalogus librorum Bibliothecae Collegii Regii Varsaviensis cler. reg. Schol. Piar renovatus" (Varsaviae 1822; str. 497). Wykaz S. Bielskiego przytacza Kraushar w „Tow. Przyj. Nauk", t. V, str. 19. Tablice, w ilości kilku tysięcy, w których rozłożył wyrazy polskie, według swego systemu, w kilka tomów oprawne, Kopczyński złożył „na wieczną pamiątkę" w Bibliotece Załuskich. (Ob. Wstęp do „Układu Gram". str. 31). — „Wyjątek z rękopisma X. Kopczyńskiego" (z „Dykcjonarza pol.") podany w *Pam Warsz.* t. VI. 1823.

Przyczynki do życiorysu: S. Bielski: Vita et scripta quorundam e Congregatione Sch. Piarum in prov. Pol. professorum. Vars., 1812. — A. Osiński: Pochwała X. Onufrego Kopczyńskiego. Wyd. drugie. Warsz. 1819. (Odb. z *Roczn. Tow. Przyj. Nauk* z r. 1818; w końcu dod.: list Kopczyńskiego z r. 1809, „Zdanie Kopczyńskiego o nowym Słowniku X. Al. Osińskiego" i Rajm. Korsaka „Elegja na śmierć Kopczyńskiego"). — „Uroczystość oddania medalu złotego X. O. Kopczyńskiemu S. P. w d. 30 listopada r. 1816... z ryciną tegoż medalu i mowami przy tej okoliczności mianemi". Warsz. 1817. (Są tu mowy: Ks: Sawickiego, ks. Szweykowskiego, St. Potockiego, Oda Brodzińskiego „Przy oddaniu medalu Kopczyńskiemu" i mowa Kopczyńskiego, która wyszła i osobno. Mowy Szweykowskiego i Potockiego ogłoszono współcześnie w *Pam. Warsz.*, 1817). — Opis pogrzebu Kopczyńskiego, mowy uczniów szkół pijarskieh, Leona Potockiego i Fr. Sal. Dmochowskiego, oraz wiersz z powodu jego zgonu Stan. Wyżewskiego w *Gaz. Koresp. Warsz. i Zagr.*, 1817, nr. 14-15. — Kudasiewicz: K. O. *Enc. Orgelbr.* (1864). — Wójcicki: Cmentarz Powązk. — Wisłocki: Poczet chronologiczny prac Piramowicza. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* V. 1877, str. 311, 351 i 399–400. — Kraushar: Tow. Przyj. Nauk. — Lector: Onufry Kopczyński jako austryjacki więzień stanu. *Kraj*, 1904, nr. 51 (streszczenie z *Czasu*). — K. Bartoszewicz: Drobny przyczynek do 3 maja. *Świat*, 1906, nr. 22. — Rozbiory i oceny: — Bohusz: Dodatek do książki p. t. Poprawa błędów. Warsz., 1808. — Feliński: Przyczyny używanej przezemnie pisowni. („Pisma" I. 1816). — Mroziński: Odpowiedź na recenzję. Warsz., 1824. — „Rozprawy i wnioski o ortografji polskiej przez Deputację od Tow. P. N. wyznaczoną". Warsz., 1830. — Wisłocki: Nauka języka polskiego w szkołach polskich przed Kopczyńskim. — Kryński: Kwestja językowa. Warsz., 1873. (Wykazał bezzasadność odróżniania rodzaju nijakiego od męskiego w deklinacji przymiotników). — Hanusz: O zakończeniu instrumentalu i locativu sing. masc. neutr. i instrum. plur. deklinacji zaimkowej i złożonej w jęz. pol. Kraków, 1880. — Br. Bieńkowski: Gramatyka polska. *Enc. Wych.* V. — Karbowiak: O książkach elementarnych Komisji Eduk. Narod. Lwów. 1893. Odb z *Muzeum*. Str 54–58. — Chmielowski: Stylistyka polska. Warsz., 1903, str. 38. — G. Korbut: K. O. *Sto lat myśli polskiej*, II, (1907). Tenże: art. w *W. Enc. powsz. ilustr.* — P. Kopko: Krytyczny rozbiór Gramatyki Narodowej O. Kopczyńskiego. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* t. 46. (1909). — Z. Szybalska: Praca Komisji Eduk. Narod. nad językiem polskim. Odb. z *Wychowania*, 1911. — M. Rudnicki: Z dziejów polskiej myśli językowej i wychowawczej. Poznań, 1921. — O „Nauce pisania i czytania" pisali: Zarański w „Zarysie dziejów nauki czytania". (Krak. 1868). i Fr. Nowakowski: w „O Elementarzu Komisji Edukacyjnej". (Lwów, 1871) i w art. „Elementarz" w *Enc. Wych.* III. — Zob. nadto bibliogr. liter. o K. w *Sto lat myśli pol.*

A. Poeci.

1. Pieśni Konfederackie. (Pieśni konfederatów barskich).

Autorowie ich (z wyj. paru utworów) nie są znani z nazwiska; współcześnie, w w. XVIII, nie były drukowane, przechowały się natomiast w licznych odpisach. Pierwszy Karol Sienkiewicz ogłosił kilka

z nich w „Skarbcu historji polskiej" (Paryż. 1839); między niemi najsławniejszą pieśń barską: „Stawam na placu z Boga ordynansu", którą Słowacki niebawem sparafrazował w „Księdzu Marku". Pierwszy zwrócił uwagę na te pieśni Mickiewicz i omówił je w prelekcjach paryskich (1842). — Poezja konfederacka to przedewszystkiem pieśni religijne i wojenne (żołnierskie); należą jeszcze do niej wiersze okolicznościowe — satyryczne i paskwiliczne. Pierwszy zbiór pieśni konfederackich religijno-patrjotycznych ukazał się dopiero w r. 1845 (w Paryżu) p. t. „Książeczka do nabożeństwa, w czasie Konfederacji Barskiej ułożona..." [1]. O tej poezji konfederackiej wyraził się Mickiekiewicz, że w niej „zamyka się nasienie nowej literatury polskiej." Niektóre z tych pieśni stały się bardzo popularne i przeszły w usta ludu, jak np. „Pieśń o Drewiczu". (Zob. Bystroń „Historja w pieśni ludu polskiego", str. 70—79 i T. Seweryn: „Z żywym kurkiem po dyngusie" (Kraków. 1928, str. 32: „Jedzie Drzewic, jedzie...).

Wyd. zbiorowe utworów wierszowanych konfederatów barskich ogł. z rękopisów K. Kolbuszewski p. t. „Poezja Barska". (Kraków. 1928. *Bibl. Narod.*).

Zaliczane dawniej do poezji Barskiej „Proroctwo ks. Marka", ogłosz. przez L. Siemieńskiego w „Trzech wieszczbach" (Paryż. 1841) powstało, jak to stwierdził Chrzanowski, na lat pięć przed Konfederacją Barską i łączenie go z osobą ks. Marka nie ma podstawy; ale, dodaje Chrzan., słusznie zaliczane jest do poezji barskiej, gdyż stało się własnością duchową konfederatów. W druku wyszło jeszcze w w. XVIII, p. t. „Wieszczba dla Polski w r. 1763 napisana". (B. m. i r.; egz. w bibl. Zamoj.).

MICKIEWICZ: Liter. słowiańska, II. Lek. XV (str. 157—162). — S. MORAWSKI: Materjały do konfederacji barskiej. Lwów, 1851. — TARNOWSKI: Hist. liter. III, 221—232. — TRETIAK: Najświętsza Panna w poezji polskiej. Kraków, 1904, str. 52—56.— CHRZANOWSKI: Poezja patrjotyczna za Stan. Augusta. *Spraw. Akad. Um.* 1915. — CHRZANOWSKI: Z dziejów satyry pol. XVIII w. — CHRZANOWSKI: Poezja za czasów Stan. Augusta *Enc. Pol.* Ak. Um. XXI. — J. ST. BYSTROŃ: Drewicz i Konfederaci (1769—72) („Historja w pieśni ludowej pol.", Kraków, 1925). — WOJCIECHOWSKI: Wiek Oświecenia. (1926). — K. KOLBUSZEWSKI wstęp do „Poezji Barskiej" (1928). — DOBRZYCKI: Do „Poezji Barskiej". *Ruch liter.* 1928, nr. 2. — M. DUNAJÓWNA: Nieznana pieśń konfederatów barskich na zesłaniu. *Ruch liter.* 1928, nr. 7. — CHRZANOWSKI: Ocena „Poezji barskiej" Kolbuszewskiego. *Ruch liter.* 1928, nr. 8.—K. KOL-

[1]) Do wyd. 2, lipskiego, z r. 1865, włączono niewłaściwie szereg wierszy późniejszych, nie konfederackich, nawet z XIX w., np. „Suplikacje" Kornela Ujejskiego!

Buszewski: Do Poezji barskiej. *Pam. liter.* 1928. — Do poznania nastroju Barszczan zob. Wł. Konopczyńskiego: „Konfederacja Barska". Wybór tekstów. *Bibl. Narod.* 102. (1928).

2. GRACJAN PIOTROWSKI.

Ur. w r. 1735 w Sandomierzu. Wychowaniec, a później prof. szkół pijarskich. W zgromadz. ks. pijarów pełnił różne zaszczytne urzędy, w Warszawie, w Górze i w Rzeszowie; w końcu proboszczem w Lisku. Głośny kaznodzieja; współpracownik *Monitora*; satyryk. Zm. w r. 1785.

Artykuły Piotr. w *Monitorze* z r. 1770 i z r. 1771 wskazuje Chrzanowski w „Z dziejów satyry pol. XVIII w." (str. 96).

„Kazania przeciwko zdaniom i zgorszeniom wieku naszego...". Warszawa, 1772.

Gł. utwór: „Satyr przeciw zdaniom i zgorszeniom wieku naszego". Tom I. Warszawa, 1773. (25 satyr. Niektóre podaje Bartoszewicz w „Księgach humoru pol.", II).

Bibliografję utworów Piotr. zupełną podaje Chrzanowski. („Z dziejów satyry...", str. 96).

Chrzanowski: Ks. Gracjan Piotrowski i jego „Satyr". *Bibl. Warsz.*, 1902, III—IV. — Chrzanowski: Przyczynki do pism G. Piotrowskiego. *Pam. liter.*, 1903. Oba art. przedruk. w książce tegoż: „Z dziejów satyry polskiej XVIII wieku". Warszawa. 1909. Zob. też: Brodziński: O satyrze („Pisma", V). — L. Osiński o satyrze. („Dzieła", III, 337). — Korzeniowski: Kurs poezji. („Dzieła", XII, 127). — Tretiak: O satyrach Krasickiego. („Szkice literackie", 1896).

3. ADAM NARUSZEWICZ.

Ur. 20 października 1733 r. w Pińsku lub w okolicy, z o. Jerzego, łowczego pińskiego, i Pauliny z Abrahamowiczów. Po ukończ. szkół jez. w Pińsku w r. 1748, wstąpił do zakonu jez. Przez lat 5 uczył w kolegjum; następ. wysłany został na dalsze studja do Lyonu. Powróciwszy, przez dwa lata (1754—55) był nauczycielem jęz. łac. w akad. wileńskiej; poczem wyprawiony został powtórnie (kosztem Michała Czartoryskiego, kanclerza w. lit.) zagranicę. Powróciwszy, został prof. poetyki w akad. wileń. W krótce przeniesiono go do Warszawy, na prof. poetyki (nast. teologji) kolegjum jez. Tu z obowiązku jako prof. poetyki, pisze pierwsze ody swoje. Zasłynąwszy jako poeta, wchodzi w bliższe stosunki z królem Stan. Augustem (ok. r. 1771) i staje się niejako nadwornym jego poetą. Po kasacie jezuitów (1773) otrzymał od króla dwa probostwa na Litwie: w Niemenczynie (pod Wilnem)

i Oniksztach. Ok. r. 1774 poleca król N-owi opracowanie historji narodu pol. i wyrabia mu koadjutorstwo biskupstwa smoleńskiego. W r. 1779 przenosi się do Warszawy, na żądanie króla. W r. 1781 mianowany pisarzem w. lit. Od r. 1782—86 był sekretarzem Rady Nieustającej. W 1787 towarzyszy królowi na zjazd do Kaniowa. W r. 1788 biskupem smoleńskim i bierze udział w Sejmie Wielkim. W r 1790 biskupem łuckim i osiada w Janowie (nad Bugiem). Zm. w Janowie, 6 lipca 1796 r.

Pierwsza jego praca literacka — wydanie nieznanych poezji Sarbiewskiego („Mathiae Casimiri Sarbiewski e S. J. poemata". Wilno, 1757). Pierwsze jego utwory poetyckie druk.: „Wiersz polski" b. m. i r. (na śmierć Augusta III) i „Fejerwerk życia ludzkiego" (w zbiorku „Wiersze podczas akademji Załuskich mówione w Warszawie, 1766" (b. m.).

W l. 1770—1777 drukuje w *Zabawach przyj. i pożyt.* których był, wraz z Albertrandim, współredaktorem, ody, sielanki, satyry, bajki i epigramaty. Wykaz ich podaje Chmielowski przy „Wyborze poezji" z r. 1882.

„K. Korn. Tacyta Dzieła wszystkie". Warsz. Tom I, 1772 II, 1773, III, 1776, IV, 1783.

„Gwido hr. Blezu". B. m. i r. (1770) trag. (egz. zaginęły).

„Pieśni wszystkie Horacjusza przekładania różnych". 2 t. Warsz., 1773. (Przekł. Naruszewicza, Kniaźnina i in.). Wyd. 2, t., 1819.

„Anakreon, poeta grecki". Warszawa, 1774 (przekł.).

„Memorjał względem pisania historji narodowej" (1775).

„Na ruinę Jezuitów". B. m. i r.

„Historja Narodu Polskiego". Warszawa. Tom. II, 1780, III, 1781, IV, 1783, V, 1784, VI, 1785, VII, 1786; Tom. I. Warsz., 1824. Wyd. 2, Warsz., 1803—4; wyd. 3, Lipsk. 1836—7; wyd. 4, Kraków, 1859—60.

„Historja Jana Karola Chodkiewicza". Warszawa, 1781, 2 t.

„Tauryka...". Warsz., 1787. Wyd. 2, t., 1805.

„Dyaryusz podróży Najjaśn. Stanisł. Augusta, k. p., na Ukrainę...". Warsz., 1788; wyd. 2 p. t „Dziennik podróży Króla JMC...". Warsz., 1788; wyd. 3. Warsz. 1805.

„Głos Ad. Nar... przy założeniu pierwszego kamienia na kościół Opatrzności Boskiej r. 1792 d. 3 maja na placu Ujazdowskim miany...". B. m.

Wyd. zbiorowe poezji: „Adama Stanisława Naruszewicza... Liryka", 4 t. Warsz., 1778; 2 wyd. p. t.: „Wiersze różne". 2. t. Warsz., 1804—5; 3 wyd. p. t.: „Dzieła poetyczne", 2 t. Wrocław, 1826; 4 wyd.

p. t.: „Poezje“, 3 t. Lipsk, 1835; 5. wyd. p. t.: „Wybór poezji, z dołączeniem kilku pism prozą oraz listów“. Warszawa, 1882. (*Bibl najceln. utw. lit. europ.*, ze wstępem Chmielowskiego). Wyd. to zawiera oprócz poezji przedmowę do tłomaczenia Tacyta, „Memorjał względem pisania historji narodowej“, „Głos przy poświęceniu kościoła Opatrzności“ oraz listy.

Przypisywane dawniej Naruszewiczowi autorstwo ody „Do bizuna“ (wyd. b. m. i r., ok. 1778) zakwestjonowane później zostało, przez jednych na rzecz Bohomolca, przez drugich na rzecz Zabłockiego.

„Opisanie festynu, danego w Łazienkach,... z okoliczności inauguracji statui króla Jana III... (Warsz. 1788) przedruk. wraz z „Kantatą“ Bernacki w „Teatr... St. Aug.“ I, 440 in.

„O tragedjach Naruszewicza; „Gwido hr. Blezu“ (druk.) i „Tankred“ (rękop.) mamy tylko wiadomość od Brodzińskiego i Osińskiego.

Narusz. wydał podobno podczas Sejmu Wielkiego kilka pism politycznych bezimiennie, (nieznane). Jest podobno autorem broszury: „List senatora do przyjaciela“ w obronie króla, z powodu brosz. Kołłątaja: „Co to też się dzieje z nieszczęśliwą ojczyzną naszą“. (Niesłusznie mu przypisywano autorstwo brosz. „Suum cuique“).

Po śmierci Narusz. ogłoszono nadto:

„O małżeństwie Zygmunta I z Boną“ (*Nowy Pam. Warsz.*, 1807). „Wanda“ (*Pam lwow.*, 1818). „Notice sur les armoires de la famille des Comtes Czernichew“ (w Wyciągach Piotrow.“ A. E. Koźmiana). „Rodowód Ad. Naruszewicza, bisk. łuckiego“ (tamże).

W rękop. oprócz trag. „Tankred“, „Życiorysy uczestników obiadów czwartkowych“. („Życiorysy sławnych Polaków“ w Ossolin.). Wiersze treści lekkiej (obscoena) w bibl. Akad. Umiejętn.

„Wieśniak do poety dziennego“ (utw. z 310 wierszy) z r. 1771, w obronie St. Augusta, ogł. Chrzanowski w „Z dziejów satyry pol. XVIII w.“. (Por. *Sprawozd. Tow. Nauk. Warsz.*, 1908, zesz. 4—5).

Listy. 16 listów Narusz. do króla St. Augusta z lat 1776—84 i jeden list z r. 1790 do Trembeckiego (przedtem w *Gaz. Codz.*, 1854, nr. 265) wydał Wójcicki w *Archiwum domowem* (Warszawa; 1856), przedruk. Chmielowski przy „Wyborze poezji“ (1882) oraz list 17-ty z *Tyg. Illustr.*, 1881. (Listy króla do Narusz. ogłosił A. E. Koźmian w „Wyciąg. Piotrow“.). — List Narusz. do Kazim. Wężyka, z r. 1796 podał Tomkowicz w „Żywocie i pamiętn. Franc. Wężyka“. (Zob. Wężyka „Poezje z pośm. rękop.“, II, 297).—List franc. do Brunet'a z r. 1779

i polski z r. 1794 do niezn. osoby, ogł. Wierzbowski w „Materjałach", II. List do J. Albertrandego z r. 1782 w *Pam. liter.*, 1928.

Bibliografję dzieł Naruszewicza podają Brown i Estreicher; bibliografję utworów poetyckich, osobno i zbiorowo wydanych, oraz wykaz poezji pomieszczonych w *Zabawach przyj. i poż.*, — Chmielowski (zob. „Wybór poezji" z r. 1882, str. XXVI—XXVIII i 497—498).

Podobizny autografów w Bernackiego „Teatr...".

Steiner o Historji w *Polnische Bibliothek*. 1787—1788. — Brodziński: Pisma: t. IV, 274—292; t. V, 62—63 i 515—519. — Osiński: Dzieła III, 222—4 (o Gwidonie). — E. Słowacki: Dzieła III i II. — M. Grabowski o sat. (zob. art. K. Podwysockiego w *Piśm. krajow.*, dod. do *Gaz. Por.*, 1840, nr. 22—23. — (Tańska). O Ad. Nar. w *Rozrywkach dla dzieci*, 1827, nr. XL, (t. VII). — Lelewel: Rozbiór prac historycznych Ad. Naruszewicza i Tad. Czackiego *Roczn. Tow. Przyj. Nauk*, 1827, (Przedruk. w „Rozbiorach dzieł...". Poznań, 1844 i w „Polsce, dziejach i rzeczy jej", XVII (Poznań, 1865). — Klimaszewski: „Porównanie Trembeckiego z Naruszewiczem". („Rozbiór poezji St. Tremb.". Wilno, 1830, str. 137—41). — Dmochowski: Mowa na obchód pamięci Ign. Krasickiego (1802). (Por. Chmielowskiego: „Stylistykę polską", 245—246). — Bartoszewicz: Biskup Naruszewicz. („Znakomici męż. pol. w XVIII w., I, 1853). — Lelewel: Porównanie Karamzina z Naruszewiczem. („Rozbiory dzieł". Tom II, w „Polska, dzieje i rzeczy jej". Tom XVIII. Poznań, 1865). — Kraszewski: N. jako poeta. („Nowe studja literackie", 1843 i w Wyborze pism, X). — Bartoszewicz: Wiadomość o ks. Ad. Naruszewiczu i pisma tegoż. (Przy Hist. narodu pol. — ed Tur.). — Bełcikowski: Ad. Narusz. jako poeta. („Ze studjów nad liter. pol.". 1886 (pierw., 1868). — St. Badeni: O satyrze. Lwów, 1870. — St. M. Rzętkowski o Satyrach Nar. *Tyg. Ilustr.*; 1871. — Brown o N. w Bibl. pis. Tow. Jezus. — K. Sienkiewicz o N. w „Skarbcu hist. polskiej", I. Paryż, 1839. (Staje w obronie Nar. przeciw M. Wiszniewskiemu w „Pomnikach hist. i liter. pol., I, str. XXVI — XXIX). Toż w „Pismach" K. Sienk. Prace historyczne i polityczne. Paryż, 1862. (Por. też zdanie Bartoszewicza w „Znak. męż. pol.", I, 142 i odpow. Wiszniewskiego w „Myślach o ukszt. siebie samego", str. 86—87). — J. Łoski: Pamiątki po Adamie Naruszewiczu w Janowie. *Tyg. Ilustr.* 1876, I. — Tomkowicz: Z wieku Stanisława Augusta. Kraków, 1882. — Chmielowski: Ad. Naruszewicz jako poeta (przy „Wyborze poezji", 1882). — Kurpiel: Kilka słów o Ad. Narusz. (*Pamiętnik słuchaczy Uniw. Jagiel.* Kraków, 1887). — Ks. A. P. z W.: Ad. Narusz. *Przegl. Katol.*, 1898, nr. 4-5. (Charakterystyka N. na podstawie tradycji. O ostatnich chwilach Nar.). — Wł. Maślak: Charakterystyka ód Naruszewicza i ich znaczenie we współczesnej literaturze. (*Spraw. gimn. w Przemyślu* za r. 1899). — Mandybur: Ślady wpływu satyryków rzymskich na polskich. (*Spraw. gimn. w Jarosławiu* za r. 1888). — Chrzanowski: O satyrach Naruszewicza. *Pam. liter.*, 1902. Toż w „Z dziejów satyry polskiej XVIII w.". Warsz., 1909). — Chmielowski i J. K. Kochanowski: Nar. Ad. *W. Enc. powsz. ilustr.* — Niemcewicz: Żywoty znacznych w w. XVIII ludzi. Kraków, 1904. — Spasowicz o N. w „Dzieje liter. pol.". — Tarnowski: Hist. liter., III, 277—290, 319—327 i 479—482. — Brückner: Dzieje liter. pol., I. — Bem w ocenie Hist. liter. pol. Chmielowskiego w art. „Nowy obraz dziejów liter. polskiej" w *Prawdzie* 1900. — Pilat: Hist. liter. pol. IV. — Wł. Włoch: Polska elegja patryjot. w epoce rozbio-

rów, str. 17. — Szyjkowski: Gessneryzm w poezji polskiej, str. 173—179. — K. Chodynicki: Poglądy na zadanie historji w epoce Stanisława Augusta. Kraków, 1915. (*Prace hist.-liter.*, nr. 5). — Handelsman: Zagadnienia teoretyczne historji. Warsz., 1919. Str. 11—14. (Por. tegoż „Historyka". Wyd. 2, 1928, str. 80—82). — K. Wojciechowski: Wiek Oświecenia.

4. IGNACY KRASICKI.

Pochodził z rodziny magnackiej (hrabiowskiej). Ur. 3 lutego 1735 r. w Dubiecku, w Sanockiem, na Rusi Czerw., z o. Jana, kasztelana chełmskiego, i Anny z Starzechowskich. Żeby nie rozdrabiać majątku, rodzina starająca się o splendor domu, przeznaczyła 4-ch (z 5-ciu) synów, między nimi najstarszego Ignacego, do stanu duchownego. Ignacy nauki szkolne pobierał w kolegjum jezuickiem we Lwowie. Po ukończeniu szkół, nie mając jeszcze święceń, otrzymywał różne godności duchowne: kanonika poznańskiego, kan. kijowskiego, kan. przemyskiego (1787), proboszcza katedr. przemysk., wreszcie koadjutora opactwa wąchockiego (1789, za staraniem bisk. Załuskiego). W r. 1759 (wedł. Krasz. i Chmiel.) wyjeżdża do Rzymu (wedł. Kurpiela i Pilata), 1758 r.). Wrócił do kraju w r. 1761. Po śmierci Augusta III (1763) został sekretarzem prymasa Wład. Łubieńskiego. Należał do partji saskiej (stos. z Fr. Sal. Potockim, woj. kijow.); zawiązuje jednak stos. z stolnikiem litewskim, późniejszym królem; (K. oportunista). W r. 1763 kustoszem lwowskim. Po elekcji Stan. Augusta zostaje jego kapelanem. (Wedł. Pilata, Stan. Aug. po wstąpieniu na tron wyrobił mu posadę kustosza lwow.). W r. 1765 prezesem trybunału małopol., urzędującego w Lublinie, nast. we Lwowie. W r. 1766, za staraniem Stan. Augusta, obrany koadjutorem biskupa warmińskiego, i w tymże roku (28 grud.), po śmierci biskupa Grabowskiego, w 31 roku życia biskupem warmińskim z książęcą godnością (X. B. W.). Rezyduje w Heilsbergu; ale w l. 1768—72 przebywa w Warszawie (wedł Pil. bawi w l. 1768—70 prawdob. w Paryżu) W r. 1772, wskutek 1-go rozbioru Polski, Kras. zostaje poddanym pruskim i przebywa odtąd często na dworze Fryderyka W., w Berlinie i w Sanssouçi W r. 1782 i w 1789 odwiedza Warszawę. W r. 1795, po ostatnim rozbiorze, mianowany przez króla prus. Fryd. Wilhelma arcybiskupem gnieźnieńskim (po Michale Poniatowskim); przenosi się z Heilsberga zrazu do Skierniewic, potem do Łowicza. Przyczynił się do założenia Tow. Przyj. Nauk w Warszawie. Zm. 14 marca 1801 r. w Berlinie. Pochowany w Gnieźnie.

Dzieła Krasickiego:

Najdawniejszym utworem Kras. miał być przekład wierszem poe-

matu Ludwika Racine'a „O religji", którego drukiem nie ogłosił. Utwór nieznany.

„Kazanie X. Ign. hrabi Krasickiego, natenczas kanonika kijowskiego... miane w Berdyczowie, w r. 1756, podczas koronacji obrazu Marji Panny, druk. w opisie uroczystości, w książce p. t. „Ozdoba i obrona Ukraińskich krajów Przecudowna w Berdyczowskim obrazie Marja Watykańskiemi Koronami... przez J. O. książęcia JM. Kajetana Ignacego Sołtyka... ukoronowana... to jest Opisanie tejże Koronacji...". (Berdyczów, 1765).

„Kazanie miane podczas koronacji Stanisława Augusta", druk. w „Dyjarjuszu Sejmu Coronationis". Warszawa, 1764.

Pięć kazań homiletycznych, z przedmową napisaną w r. 1764, druk. p. t. „Kazania Ign. Krasickiego, Arcybiskupa Gnieźn." Warszawa, 1819.

Artykuły w *Monitorze*. Znane są: dwa artykuły o sądownictwie w Polsce w *Mon.* z r. 1765, nr. 8—9; w roczniku *Mon.* z r. 1768: wiersz do ludu z francuskiego., rozprawka o rozdźwięku między mądrością człowieka a jego wartością moralną, i streszczenie kilku rozdziałów dzieła Monteskjusza „O duchu praw"; wszystkie artykuły w roczniku z r. 1772; są one streszczeniem lub przeróbką artykułów *Spektatora* angiel. w przekł. franc.

Wiersze w *Zabawach przyj. i pożyteczn.*: „Hymn do miłości ojczyzny" w roczniku z r. 1774; „Czerwony złoty" (1775); „Laur" (1776); „Do mego gabinetu", „Kontent z siebie", „Przy oddaniu Myszeidos" (1777).

„Myszeidos pieśni X". Warszawa, 1775; 2 wyd. t. 1778; 3 wyd. 1780; 4 wyd. 1786. Treść I i II pieśni Myszejdy, spisaną własnoręcznie przez Kras. w jęz. franc. ogłosił z rękopisu bibliot. Bawor. we Lwowie, Bernacki w „Przyczynki do gienezy i dziejów Myszejdy Krasickiego" (Lwów, 1910). Powstała w jesieni 1774 r. Na jęz. franc. przełożył współcześnie Dubois p. t. „La Myseide", i Lavoisier p. t. „La Souriade" (Wilno, 1817). Przekł. niem. p. t. „Die Mäuseade" (Warschau, 1790). 24 ilustracje Norblina do Myszejdy, przeznaczone, jak się zdaje, do wyd. z r. 1778, przechowują się w Muzeum Wielkopolskiem w Poznaniu. Wyd. krytyczne „Myszeidy", z ilustr. Norblina, w oprac. W. Bruchnalskiego. Lwów. 1922.

„Mikoł. Doświadczyńskiego przypadki, przez niegoż samego opisane...". Warszawa, 1776. Autograf „Przypadków" przechowuje się w bibl. Czartoryskich w Krakowie; zawiera na czele niedrukowaną w 1-ym wyd. w żartobliwym tonie napisaną dedykację WM. JMćP.

Józefowi Boznańskiemu, cześnikowi Kruszwickiemu, którą ogłosił poraz pierwszy Kurpiel w *Pam. Liter.*, 1904 (str. 116—117), a przedrukował Gubrynowicz w „Romans w Polsce za czasów Stan. Aug.“ (str. 74—75). Gubryn. podał tamże dwa ustępy z rękopisu, opuszczone w druku (str. 77 i 83). Na podstawie autografu wyd. krytyczne „Przypadków“ sporządził Gubrynowicz (*Bibl. Narod.).* W tym samym roku 1776 co oryginał, wyszedł u Grölla przekład niemiecki „Przypadków“ p. t. „Begebenheiten des Nic. Doświadczyński...“. Przekł. franc. Lavoisier p. t. „Aventures de Nic. Doświadczyński“ w r. 1828.

„Monachomachia czyli Wojna Mnichów“. B. m. i r. bezim. (Warszawa, 1778) (dwie ed.) Niemcewicz podaje wiadomość (w „Żywotach znacznych w XVIII w. ludzi“), że Zabłocki jeździł do Królewca drukować tam „Monachomachją“ [1]). Autograf „Monachomachji“ przechowuje się w archiwum kapitulnym we Frauenburgu w Warmji. Kurpiel wydruk. poraz pierwszy w *Pam. liter*, 1906 (s. 78) dwie zwrotki, rozpoczynające pierwotnie pieśń III, w rękop. przekreślone przez Krasickiego. „Noty“ w wydaniu z r. 1778 są prawdop. (wedł Chmiel.) pisane przez samego Krasickiego. Przekł niem. wyszedł p. t. „Monachomachia oder der Mönchenkrieg“ (Hamburg, 1782) [2]).

„Pan Podstoli na trzy księgi podzielony“. Warszawa, 1778. Tylko część I-sza. Część II razem z cz. I wyszła tamże w r. 1784; część III wydał Dmochowski w wydaniu zbior., 1804. Przekł. niem., cz. I, p. t. „Herr Untertruchsess“ (Warsz., 1779). Wyd. krytyczne „Pana Podstolego“ w oprac. J. Krzyżanowskiego w *Bibl. Narod.* (1927).

„Historja na dwie księgi podzielona“. Warsz., 1778; 2 wyd. Warsz. 1779. Przekł. niem. p. t. „Eine gefundene Geschichte“. Berlin, 1785. Przekł. franc. Lavoisier p. t. „L'Histoire“. Paryż, 1817.

„Satyry“. Warszawa, 1779. Bezim. (3 edyc.); 2 wyd. 1794; 3 wyd. 1800. Zawierają: wiersz: „Do króla“ i 12 satyr (XII-ta „Palinodia“= „Odwołanie“). Przedtem w czasopismach nie były ogłoszone. Autograf w Ossolin. Część druga Satyr, obejmująca 8 satyr: (Pochwały milczenia Pochwała wieku, Pochwała głupstwa, Wziętość, Człowiek i zwierzę, Klatki, Mędrek i Małżeństwo), wyszła w zbiorze: „Wiersze X. B. W.“

---

[1]) Wątpliwa; prawdopod. druk. u Grölla w Warszawie. Zob. list Kras. do Dmoch. z 22 grudnia 1800 r. (Por. Dod. do Satyr i Listów wyd. Bernackiego, str. 238).

[2]) Z powodu „Monachomachji“ wyszedł bezimiennie obszerny wierszowany „Reskrypt na uszczypliwe satyry, wydane od Jaśnie Oświec. X-cia JMci Krasickiego, biskupa warmińskiego“, który Smoleński wydruk. z rękopisu w dodatkach do 2 wyd „Przewrotu umysł.“ (1923). Zob. też „Satyry i Listy“, wyd. Bernackiego, str. 238

(Warszawa, 1784). Satyrę „Podróż“ wydruk. z rękop. Dmochowski w wyd. zbior. Dzieł w r. 1802. Dwie satyry niedruk.: „Czy dobrze ten uczynił w Atenach szalony“ (bez tytułu) i „Mąż“ (właśc. bez tyt.) ogłosił poraz pierwszy z autografu (rękop. bibl. uniw. warszawskiego) Bernacki w wyd. kryt. „Satyr i Listów“ (we Lwowie, 1908). Sat. „Małżeństwo“ ogłoszono poraz pierwszy w r. 1782, „Człowiek i zwierzę“ — w r. 1783.

„Listy“. Listy: Do Rodkiewicza, Do Lucińskiego, Do ks. Stanisława Poniatowskiego, wyszły każda osobno w r. 1780. Inne listy wyszły w dwu zbiorach: „Wiersze X. B. W. (Warsz., 1784) (tu listy: Do ks. St Poniatowskiego, Do Ant. Krasickiego. Do Ad. Naruszewicza i Do Rodkiewicza) i „Listy i pisma różne X. B. W.“ Tom II. Warsz. 1788 (tu listy: Do króla, Do Krzysztofa Szembeka i Do Pawła). Wyd. krytyczne p. t. „Satyry i Listy“. Wyd. kryt. Ludw. Bernackiego. We Lwowie, 1908. Zawiera nadto wiersze: Do wojewody“, „Do księdza plebana“ i „Kasztelan“ oraz bibliografję wydań Satyr i listów i przekładów.

„Bajki i przypowieści na cztery części podzielone“. Warszawa, 1779[1]). Drugi zbiór bajek Kras. ogł. poraz pierwszy Dmochowski w wyd. zbior. Dzieł Kras. (1802 — 4) p. t. „Bajki Nowe“. 10 bajek z tej grupy wydruk. już w r. 1786 w t. I „Listów i pism różnych X. B. W.“ — Kurpiel podał na podstawie autografu, przechowywanego w archiwum kapitulnym we Frauenburgu (w Warmji), odmianki do niektórych bajek grupy z r. 1779. Udowadnia, na podstawie autografu, że przypisywana Trembeckiemu, Węgierskiemu i Zabłockiemu bajka p. t. „Snycerz i statua“ („Snycerz“), jest utworem Krasickiego. Podaje tekst zupełny bajki „Mathedory“, ogłoszonej poraz pierwszy przez Kraszewskiego (str. 186), oraz 9-iu nieznanych bajek Krasickiego: „Pijak“, „Szkapa i rumak“, „Dzwon“, Sułtan w piekle“, „Brytan w obroży“, „Człowiek i zwierciadło“, „Drzewo“, „Jowisz i żaby“, „Koniec“. (*Pam. liter.*, 1906 w art. „Nieznane bajki Krasickiego“). O prozaicznym obrobieniu bajki „Dzieci i żaby“, zob. Chrzanowski „Z dziejów satyry...“ (str. 181). Przekł. franc. bajek: de Vienne'a p. t. „Fables polonaises de Krasicki...“. (Paryż, 1828); i Gravin'a „Fables...“ (Kalisz, 1830). Przekł. łaciń. p. t. Fabulae principis poloni... (Warszawa, 1796) praca pijara J. J. Markwarta. (Przedruk. Ehrenberg w dod. do „Wykładu bajek“). Tegoż przekł. niem. p. t. „Fabeln eines polnischen Fürsten“

---

[1]) Bibliogr. wydań bajek w rozpr. Ehrenberga „Wykład bajek Krasickiego“.

(Warsz., 1796). „Krasicki's Fabeln verdeutscht u. mit einem Vorwort versehen von Adolf Loewenfeld". *(Spraw. pryw. gimn. realn. w Chrzanowie*, 1913. (W odb. p. t. „Die älteren Fabeln von Ignaz Krasicki... in's Deutsche übertragen...", Chrzanów, 1913). „Krasicki's Fabeln (Zweiter Teil). Die neuen Fabeln und Lehrgedichte verdeutscht von..." (*Spraw. gimn. realn. w Chrzanowie*, 1914).

„Wojna Chocimska". Warszawa, 1780.

„Komedje". Trzy komedje: „Solenizant", „Statysta" i „Łgarz" wyszły, każda osobno, pod pseudonimem Michała Mowińskiego, w r. 1780 (Warsz., Gröll). Były grane w teatrze warszawskim w r. 1779. Cztery inne: „Frant", „Mędrzec", „Krosienka" i „Pieniacz", wydruk. dopiero w r. 1832 — 1833 w wyd. zbior. Dzieł Kras., Glücksberga. W rękop., niewydana, nieskończona komedja p. t. „Satyryk". — Autografy kom.: Solenizant, Frant, Po modnemu (= Krosienka) i Statysta przechowują się w bibl. Ossolin. Wyd. w Poznaniu, 1841, mylnie jako utwór J. Wybickiego „Mędrzec" jest ostatnią redakcją komedji, zawierającą tekst zupełniejszy od tekstu warsz. z r. 1833 (akt III i 6 scen aktu IV).

„Antimonachomachia". B. r. (1780). (1-e wyd. wyszło wedł. Estr. XX w r. 1778).

„Zbiór potrzebniejszych wiadomości...". 2 tomy. Warszawa, 1781 (2 wyd., 1831).

„Wiersze X. B. W.". Warszawa, 1784. Zawierają, oprócz niektórych satyr i listów, wiersze drobne.

„Listy i Pisma różne X. B. W.". Tom I. Warsz., 1786; Tom II. Warsz., 1788. Zawierają m. i. „Powieści wschodnie", „Dziekan z Badajoz" i inne, i listy prozą, przeplatane wierszem.

„Organy czyli odpowiedź na list przyjaciela z Warszawy". B. r. i m. (wedł. Estr. XX, druk. w r. 1789). Pamflet polit. prozą i wierszem. Egz. w bibl. Krasiń. (dwie odmienne edycje) i w bibl. uniw. lwow. i w Ossolin. Przedruk. w t. IV Dzieł Kras., wyd. warsz., 1878. (Zob. „Satyry i Listy" w wyd. Bernack. str. 250).

„Kalendarz Obywatelski". Warszawa, 1794.

„Powieść prawdziwa o narożnej kamienicy w Kukurowcach". Bezim. Warszawa, 1794. Tekst wydań następnych różni się znacznie od pierwodruku. (Por. tekst w czasop. „Co tydzień", 1798). Tytuł w tych wydaniach odmienny: „Prawdziwa powieść o kamienicy narożnej w mieście Kukurowcach, przez Błażeja Bakałarza tamże opisana". Tekst z pier-

wodruku z r. 1794 przedruk. Wł. Korotyński w wyd. p. t. „Powieść o narożnej kamienicy i wybrane wiersze patrjotyczne". Warsz., 1918.

„Co tydzień". Czasopismo wydawane przez Krasickiego w r. 1798 i 1799 w Łowiczu, drukow. w Poznaniu. Wedł. Estr. „cała treść pióra Krasickiego".

Poraz pierwszy ukazały się, wydane z rękopisu, w pierwszej edycji zbior. „Dzieł" Krasickiego (Dmochowskiego, w 1802—4) następ. utwory Kras.:

a) „O rymotworstwie i rymotworcach";

b) „Pieśni Ossjana". Przekład wierszem z tłumaczenia franc.;

c) Rozmowy zmarłych", z Lucjana, i na wzór Lucjana;

d) „Życia zacnych mężów", z Plutarcha, i na wzór Plutarcha; przeróbka, nie przekład; 3 żywoty podał Sinko w wyd. „Żywotów" Plutarcha w *Bibl. Narod.* (1921).

e) „Uwagi" — artykuły różnej treści;

f) „Listy o ogrodach". Ostatnie dzieło Kras. (przedtem w *N. Pam. Warsz.*, 1801).

H e r b a r z (i genealogja rodzin szlacheckich), dokładniejszy od herbarza Niesieckiego, w 8-miu tomach, z których 5 się tylko dochowało, w rękopisie. Niektóre dopełnienia Krasickiego ogłosił Bobrowicz w wyd. „Niesieckiego" z r. 1845.

Kilka nieznanych utworów Kras., wierszy: „Pieśń", „Noc", list „Do Dulfusa", „Poselstwo do Rzymu", oraz kilka bajek, ogłosił z rękop. Kurpiel w *Pam. liter.* z r. 1904 i 1906.

W „Dyjarjuszu z Heilsberga" (1790—92) ks. Foxa, wydanym w Krakowie w r. 1898, znajdują się dopiski Krasickiego.

St. Bielawski przypisuje, jak się zdaje bezpodstawnie, autorstwo paszkwilu rękopiśm. p. t. „Komedja Warszawska" z drugiej poł. XVIII w. Krasickiemu.

P a m i ę t n i k i Kras., o których wiadomość podana w *Kwart. histor.*, 1902, str. 707, zaginęły.

Urywek d z i e n n i k a Krasickiego z r. ok. 1781, ogł. Bernacki w *Pam. liter.*, 1907. Tu dwuwiersz napisany pod wrażeniem wiersza Zabłockiego: „Do J. O. Książęcia JM. Krasickiego, Biskupa Warmińskiego" (Warszawa, Gröll, 1780): „Bieląc zdatną satyrą, co w błędu czernidle, Mimo przysłowia, wskórał Zabłocki na mydle".

L i s t y. 7 listów do Antoniego i Róży z Charczewskich Krasickich z l. 1764—96 z arch. famil Krasickich w Dubiecku (w kt. znajduje się przeszło 160 listów Kras.) ogł. w *Bibl. Ossol.*, I, 1847. — Z te-

goż archiwum ogł. Kraszewski wiele wyjątków z listów K., pisanych do rodziny, w swej monogr. o Kras. — Dwa listy do Dmochowskiego z r. 1800, ogł. w *N. Pam. warsz.*, 1801, t. IV; przedruk. je Bernacki w Dod. do wyd. Satyr i Listów (Lwów, 1908). — Wyj. z listów do Fr. S. Potockiego podał Maliszkiewicz w *Kłosach*, 1878.—List z Warszawy z r. 1767 (29/I) w *Tyg. Ilustr.*, 1864, I, nr. 234. — List do siostrzenicy z Berlina z 5/II 1777 w *Tyg. Ilustr.*, 1864, II, nr. 248 — Znaną do r. 1878 (nie wszystko) korespondencję Kras. i wiele listów z rękop. ogł. Chmielowski w t. VI Dzieł Kras., wyd. Lewentala (1879). — List do Krzysztofa Szembeka ogł. Bernacki w wyd. Satyr i Listów (1908). — List z 24 czerw. 1790 r. prawdop. do sekretarza król., ogł. Kurpiel w *Pam. liter.*, 1904 (str. 117). — Listy do ks. kan. Kajetana Ghigiottiego w rękop. — List o trefnisiach czyli błaznach. *Bibl. warsz.*, 1850, I. — Kilka listów (8): do J. A. Mniszcha, K. Rościszewskiego, do Fryderyka II (po franc.) i do Ign. Krasickiego, ogł. Wierzbowski w „Materjałach", II.

Wyd. zbiorowe dzieł Krasickiego:

a) „Dzieła wierszem i prozą". Ed. Dmochowskiego, 10 tomów. Warszawa, 1802—1804. Wyd. sporządzone na podstawie wskazówek autora i rękopisów, przez samego Krasickiego poprawionych. Następne wyd. 10-tomowe: wileńskie z r. 1819, wrocławskie z r. 1824, lipskie z r. 1834—5 i 1-tomowe paryskie (Barbezata) z r. 1830, są tylko przedrukami wyd. Dmochowskiego;

b) Wyd. warszawskie (Glücksberga) z r. 1829 w 10 t. jest również przedrukiem wyd. Dmochowskiego; dalsze natomiast tomy (XI—XVIII) zawierają „Dopełnienia" do ed. Dmoch-go, Warsz.; 1830—33, mianowicie: „Zbiór potrzebniejszych wiadomości", „Kazania", „Komedje", „Konsolacja", Wiersze różne, artykuły z pisma „Co tydzień";

c) „Dzieła Ign. Kras." 6 tomów. Warszawa, 1878—79 (wyd. Lewentala, w *Bibl. najceln. utwor. liter. europ.*). Wyd. redagow. przez Chmielowskiego. Zawiera prawie wszystko, co wyd. Glücksberga z r. 1833, z wyj. „Zbioru potrzebn. wiadom.", z którego przedrukowano tylko dziewięć rozprawek; nadto wszystkie komedje, „Organy", rzecz o trefnisiach, Kazanie w czasie koronacji Stan. Augusta oraz korespondencję.

„Wybór pism". Warsz., 1900.

Wyd. poszczególnych utworów z objaśnieniami:

„Bajki i przypowieści" oprac. Kurpiel. Brody, 1903. *Arcydz. pol. i obcych pis.* Westa). „Myszeis" z objaśn. K. Króla. Warsz., 1908. 2 wyd.

1922. *(Wybór pisarz. pol.)*. „Mik. Doświadczyńskiego przypadki" w wyj. oprac. Król. *(Wybór pisarz. pol.)*. „Pan Podstoli", w wyj. opr. Król. *(Wybór pisarz. pol)*. „Monachomachja" i „Antimonachomachja", z obj. Z. Gąsiorowskiej *(Pisarze polscy i obcy)*.

Autografy Kras. przechowują się w Bibl. Uniwers. Warsz., w bibl. Czartor., w Ossolin., w archiwum Krasickich w Dubiecku, w Frauenburgu.

O rękop. Kras. pisali: Chmielowski w t. VI Dzieł wyd. Lewent. w dod. Od Redakcji, str. I—VIII; Bernacki we wstępie do wyd. Satyr i Listów (1908): Wejnert o rękop. Herbarza w „Wiadomość o wynalezieniu najobszerniejszego dzieła Ign. Krasickiego". Warsz., 1876 (odb z *Bibl. Warsz.*). Tomkowicz w „Z wieku Stanisława Augusta. Kraków, 1882.

Podobizny autografów satyr „Do Króla" i „Pochwały milczenia" i listu „Do Króla" podał Bernacki w dod. do krytycz. wyd. Satyr i Listów (1908).

Bibliografja wydań utworów Kras: *a*) w t. VI Dzieł wyd. Lewentala (1879); *b*) w Bibliogr. Estreich., XX (1905).

Monografji brak. — Książka Kraszewskiego o Krasickim (zob. niżej) nie ma charakteru monografji.—Zarys monograficzny K. Wojciechowskiego: Ignacy Krasicki. Wyd. 2, Lwów, 1922.

Życiorysy i omówienia twórczości w ogólności: J. Bartoszewicz: Ignacy Krasicki (w jego „Znakomici mężowie polscy w XVIII stuleciu". Tom III. Warszawa, 1856. — Kraszewski: Krasicki. Życie i dzieła. *Ateneum*, 1878 i osobno, Warszawa, 1879. — Chmielowski: Charakterystyka Ign. Krasickiego (w jego „Studjach i szkicach", t. I. Kraków, 1886. Przedtem w *Niwie*, 1879). (Ocena Pilata w *Kwart. histor.*, 1887). — Nehring: Poezje Krasickiego (w jego „Studjach literackich" Poznań, 1884). — Asnyk: Krasicki jako poeta. *Nowa Reforma*, 1884 i *Wędrowiec*, 1884. — Nehring: Krasicki *(Allgem. Encykl. der Wissensch. u. Künste von Ersch und Gruber*. 2 S., 39 T. (1886). — A. Mazanowski: Ign. Krasicki. („Charakterystyki literackie pis. pol. VIII"). *Bibl. Powsz.* Złoczów. — Tarnowski: Hist. liter. pol., III. — Brückner: Dzieje liter. pol. I. — Gomulicki: O Ign. Krasickim w sto lat po zgonie. *Gaz. Pol.*, 1901, nr. 72—73 (i w jego „Kłosach z polskiej niwy". Warszawa, 1912).—Kąsinowski: Ign. Krasicki. *Dzien. Pozn.*. 1901, nr. 142—9.—Tretiak: Ign. Krasicki. Charakterystyka w ramach szkicu biograficznego. *Bibl. Warsz.*, 1901, IV. (Ocena Kurpiela w *Pam. liter.*, 1902). — Pilat: Hist. liter. pol., t. IV.—Belcikowski: Jeden rozdział z monografji o Ign. Krasickim (w „Ze studjów...". Warsz., 1886). — Chrzanowski: Poezja polska za czasów Stan. Aug. *Enc. pol.* XXI — Dobrzycki: Hist. liter. pol. I.

Dawniejsze charakterystyki ogólne twórczości Krasickiego. Fr. Ks. Dmochowski: Mowa na obchód pamiątki Ign. Krasickiego, miana w r. 1801 (w „Pismach rozmaitych". Warsz., 1826, II).—St. Potocki: Pochwała Ign.

Krasickiego (w jego „Pochwałach, mowach i rozprawach", I, 1816). — MICKIEWICZ: Literatura słowiańska (lek. XVI). — W. WRÓBLEWSKI: O Krasickim i oryginalności w literaturze. *Ateneum*, 1841, V. — MAJORKIEWICZ: Słówko o Krasickim i duchu pism jego (w jego „Pismach pomniejszych", I. (1852). (Głównie o „Historji"). — K. PODWYSOCKI: O K. w „Rusałce", II (A. Grozy). Wilno, 1839. — SKIMBOROWICZ: Krasicki i Kraszewski dwaj polimaci. *Bluszcz*, 1878.

P r z y c z y n k i d o ż y c i o r y s u K r a s i c k i e g o. NIEMCEWICZ: Żywoty znacznych w XVIII w. ludzi. Kraków, 1904. — FR. MORAWSKI: Anegdoty o Krasickim (w „Pismach", t. IV (1882). — MIELESZKO-MALISZKIEWICZ: Kilka szczegółów do biografji Ign. Krasickiego. *Kłosy*. 1878. — TRETIAK: Ign. Krasicki jako prezydent trybunału. Przyczynek do biografiji poety. *Rozpr. wvdz. filol. Akad. Um.*, tom XXIV (1895) (i w jego „Szkicach literackich", II (1901). — KURPIEL: Przekonania religijne Ign. Kras. Kraków, 1893. — KURPIEL: Polityczne i społeczne przekonania Ign. Krasickiego. *Spraw. gimn. w Jarosławiu* za r. 1896. — „Dyjarjusz z Heilsberga", od r. 1790—92. Kraków, 1898. (Dyjarjusz ks. Foxa, sekretarza i bibliotekarza Krasickiego, z dopiskami samego Kras.) — T. GRABOWSKI: O bibljotece Ign. Krasickiego, *Pam. liter.*, 1903. — KURPIEL: Kilka szczegółów do żywota i twórczości Ign. Krasickiego. *Pam liter.*, 1904. — WEJNERT: Wiadomość o wynalezieniu najobszerniejszego dzieła. I. Kras. *Blbl. Warsz.*, 1876, II (o rękop. Herbarza). — I. KRASICKI: W sprawie pamiątek Ign. Kras. *Kwart. histor.*, 1902. — BERNACKI: Urywek dziennika Ign Kras., *Pam. liter.* 1907. — KURPIEL: „Prawa ręka" X. Biskupa Warmińskiego. *Pam. liter.* 1907.— MOUY: Correspondance inédite do roi Stanislas Auguste Poniatowski et de M-me Geoffrin. Paris, 1875. — SIEMIEŃSKI: Listy Stanisława Augusta do pani Geoffrin od r. 1764—1777. Kraków, 1876. — BERNACKI: Trzy biografje Ign. Krasickiego. *Pam. liter.*, 1926. — B. GRUŻEWSKI: Napad na prezydenta Trybunału. *(Pamiętnik 30 l. pracy naukowej P. Dąbkowskiego.* 1928).

R o z p r a w y i s t u d j a o p o s z c z e g ó l n y c h u t w o r a c h K r a s i c k i e g o: BOROWSKI: Uwagi nad „Monachomachją" Kras. *Dziennik Wileński*, 1818, II.— E. SŁOWACKI: Dzieła, III (o Wojnie Chocimskiej, Myszeidzie, Monachomachji, Satyrach i Listach). — BRODZIŃSKI: Pisma, IV, str. 292—355. — OSIŃSKI: Henrjada i Wojna Chocimska; Myszejda, Monachomachia. (Dzieła, II). — MACIEJOWSKI o bajkach Kras. („Pismienn. pol.", I. 758). — SIEMIEŃSKI: Bajka Krasickiego (o bajce „Czapla, ryby i rak", (Dzieła, II). — EHRENBERG: Wykład bajek Krasickiego. Kraków, 1871. — TYSZYŃSKI: Komedja polska w XVIII w. (w jego „Wizerunkach polskich". Warszawa, 1875). — BEM: Śmielsze błyski humoru satyrycznego w literaturze staropolskiej. („Ognisko". Książka zbiorowa dla Jeża. Warszawa, 1882 i jego „Studjach i szkicach literackich", 1904). — KONARSKI: Metodyczny rozbiór satyry Krasickiego pod tyt. „Marnotrawstwo". Lwów, 1884.—GRUSZCZYŃSKI: O znaczeniu „Myszejdy" Krasickiego. Poznań, 1863. — KS. CHOTKOWSKI: O Myszeidzie Ign. Krasickiego. Poznań, 1874. — K. M. GÓRSKI: Studja nad bajkami Krasickiego. *Przegl. Pol.*, 1887 (i w jego „Pismach literackich". Kraków, 1913). (Oceny: ZATHEY'A: Nowe studjum o bajkach Kras. *Przegl. Powsz.*, 1888. NEHRINGA w *Kwart. histor.*, 1888). — MANDYBUR: Ślady wpływu satyryków rzymskich na polskich. *Spraw. gimn. w Jarosławiu* za r. 1888. — MANDYBUR: Ign. Krasicki w stosunku do Lucjana i Erazma z Rotterdamu. *Ateneum*, 1891, IV.— TRETIAK: O satyrach Krasickiego. *Świat* (krak.), 1893 i *Niwa* (warsz.), 1893 (i w jego „Szkicach literackich", I. — MANDYBUR: O „Historji" Ign. Krasickiego. *Kwart. histor.*,

1895. — Szycówna: Dzieci w literaturze polskiej, II. Ojcowie, matki i nauczyciele w dziełach Ign. Krasickiego. *Przegl. pedag.* 1896. — Szycówna: Świat dziecięcy w literaturze pol. Pogląd Kras. na kształcenie chłopców i dziewcząt. *Tyg. Pol.*, 1899.— Szycówna: Pogląd Kras. na wychowanie moralne *Tyg. Pol.*, 1899. — Kawczyński o „Doświadczyńskim" w rozpr. o Apulejusza Metamorfozach. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. XXXI (1900). Str. 271. — Chrzanowski: Przyczynek do gienezy „Pijaństwa" i „Żony modnej", *Pam. liter.*, 1902.— Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. Warsz., 1902. Str. 104—11. — Bielawski: Komedja „warszawska". Kartka do oceny żywota i pism Kras. *Spraw. gimn. w Kołomyi* za r. 1903. Oceny M. Mazanowskiego w *Książce*, 1904 i Wł. Jankowskiego w *Pam. liter.*, 1904.—Turowski: „Do króla". Satyra Kras. *Pam. liter.*, 1903. — Kurpiel: Wstęp do „Bajek i przypowiesci" Kras. Brody. 1903. (*Arcydz. pol. i obc. pis.*). — Mączewski: Mik. Doświadczyńskiego przypadki. *Pam. liter.*, 1904. — Gubrynowicz: Działalność powieściopisarska Kras. (w jego „Romans w Polsce za czasów Stanisława Augusta". Lwów, 1904). (Ocena H. R. w *Bibl. Warsz.*, 1904, IV). — Tenner o bajce „Mysz i kot" w „Estetyka żywego słowa". Lwów, 1904. (Rozdz. XX).—Chrzanowski: Krasicki jako autor „Monitora" z r. 1772. *Pam. liter.*, 1904. — Kurpiel: Nieznane bajki I. Kras. *Pam. liter.*, 1906.—Kielski: O wpływie Moliera na rozwój komedji polskiej. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. 42 (1906), str. 171—78. — Wojciechowski: Zagadnienia społeczne w powieści polskiej w XVIII w. i w pocz. XIX w. Lwów, 1906.—Ryniewicz: „Listy" Ign. Krasickiego. *Spraw. szk.realn. w Stanisławowie* za r. 1906—7. — Zalewski: Kto jesta utorem art. o poezji, zawartego w „Zbiorze potrzebniejszych wiadomości" r. 1781? *Pam. liter.*, 1907. — Pszon: Reminiscencje w „Monachomachji" i „Wojnie Chocimskiej" Ign. Kras. *Pam. liter.*, 1908. — Bernacki· wstęp. do „Satyr i Listów" Kras. wyd. lwowskiego z r. 1908. — Chrzanowski: Pierwsze utwory Krasickiego (w jego „Z dziejów satyry polskiej XVIII w. Warsz., 1909). — Bernacki: Przyczynki do gienezy i dziejów „Myszejdy" Krasickiego. Lwów, 1910 (odb. ze *Sprawozd. Zakł. im. Ossol.*). — Folkierski: Krasicki a Lafontaine. *Bibl. Warsz.* 1911. — Szyjkowski: Ossjan w Polsce. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* t. 52 (1912). Str. 54—63. — Kielski: „Nowa Heloiza" jako jedno ze źródeł „Pana Podstolego". („Pamiątkowa księga ku uczcz... J. Tretiaka", 1913) i odb. — Szyjkowski: Rousseau a Krasicki (w książce „Myśl J. J. Rousseau w Polsce XVIII w.". Kraków, 1913, 220—226).—Erzepki: Drobne przyczynki do literackiej twórczości niektórych poetów epoki Stanisławowskiej. I. Ign. Krasicki. *Literatura i sztuka*, 1913.—Folkierski: Ślady Boileau'a w Monachomachji i Satyrach Krasickiego. *Bibl. Warsz.*, 1914, III. — Leitgeber: Obce ślady w poematach Krasickiego. *Literatura i sztuka*, 1914, nr. 13—14. — Szyjkowski: Gessneryzm w poezji polskiej. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. 53 (odb., str. 66—68). str. 202—204. — Szyjkowski: Dzieje polskiego upiora... Str. 391. — Z. Gąsiorowska: Wpływ Moliera na komedje Krasickiego *Pam. liter.*, 1914—1915. — Mandybur: Ign. Krasicki a reformy Komisji Edukacyjnej („Księga pamiątkowa ku czci L. Ćwiklińskiego". Lwów, 1902). — Karbówiak: Wychowanie fizyczne Komisji Edukacji Narodowej w świetie historji pedagogji. *Muzeum*, 1901, październik. — Kukulski: Krasicki a Komisja Edukacyjna. *Bibl. Warsz.*, 1913, III.— Wł. Włoch: Polska elegja patryjotyczna w epoce rozbiorów. Str. 18. — Chrzanowski: O komedjach Krasickiego w książce „O Komedjach Fredry".—Smolarski: Studja nad Wolterem w Polsce. Lwów, 1918.— Z. Gąsiorowska: Źródła „Monachomachji" Krasickiego. *Prace Tow. Nauk Warsz.* I, 1920. — Bruchnalski: Wstęp do „Myszeidy" w wyd. lwowskiem z r. 1922.— Klei-

NER: Bajki i przypowieści. („Studja z zakresu literatury i filozofji". Warsz., 1925. Przedtem w *Przegl. Warsz.* 1922 i 1923 t w *Pam. liter.*, 1922 i 1923). — BERNACKI: Myszeida Ign. Krasickiego. *Pam. liter.* 1925. — L. KISIEL: Pan Podstoli wobec *Monitora*. („Księga pam. gimn. Słowackiego w Kowlu". 1926). — BERNACKI: Krasiciana. Odb. uzupełniona ze „Studjów staropolskich" ku czci A. Brücknera". Kraków, 1927. — KLEINER: Krasicki jako przeciwnik literatury dworskiej. („Studja staropol." dla Brücknera). — M. BRAHMER: Monachomachja a Orland szalony. *Pam. liter.* 1928. — GUBRYNOWICZ: Wstęp do „Doświadczyńskiego" w wyd. *Bibl. Narod.* — J. KRZYŻANOWSKI: wstęp do „Pana Podstolego" w wyd. *Bibl. Narod.* — ČERNOBAĚV: Dvě slavjanskiě pěrěrabotki odnogo anglijskogo originala. (*Izvěstija Otdělenija Russkogo jazyka i slověsnosti Akad. Nauk.* Leningrad, 1927, II) (O „Azemie"). — L. SIMON: Pseudo-Krasickiego tragedja o Zygmuncie Auguście. *Tyg. Ilustr.* 1928, nr. 40. — Dawniejsze sądy o K. omawia Chmielowski w swojej rozprawie.

5. STANISŁAW TREMBECKI.

Data urodzin niepewna. Ur. w l. 1735—37 (wedł. Woron.) (wedł. Baran. w l. 1730—33) w ziemi proszowskiej (woj. krak.), z rodziców zamożnych (ojciec szlachcic h. Prus) z o. Jakóba (czy Stanisława); jak była z domu matka, nie wiemy. W których szkołach się kształcił nie wiemy; w r. 1752 wstąpił do Akad. Jagiell.; jak długo tu przebywał niewiadomo. Potem wyjechał zagranicę (w r. 1757?); najdłużej przebywał w Paryżu (jeździł dwukrotnie (trzykrotnie); zwiedził Włochy i Rzym. Pod koniec r. 1768 wrócił do kraju. W r. 1769 zbliżył się do króla Stan. Augusta. Został zrazu ajentem króla przy generalności konfed. barskiej, następ. wogóle ajentem polit. zagr. (1769—72 trzecia podróż zagranicę). W r. 1770 szambelanem król. W. r. 1772 był komisarzem Komisji wojskowej. W r. 1777 sekretarzem król. W r. 1792 podpisuje wraz z królem akces do Targowicy i zostaje cenzorem przez nią mianowanym. W r. 1795 towarzyszy królowi do Grodna, w r. 1797 do Petersburga. Ces. Paweł I mianował Tremb. rzeczywistym radcą stanu i bibliotekarzem (jednym z bibl.) bibl. Załuskich przewiezionej do Petersburga, ale był nim tylko nominalnie. W r. 1802 opuścił Petersburg i osiadł w Granowie (na Podolu) u Czartoryskich, a pod koniec r. 1803 lub w r. 1804 osiedlił się jako rezydent u Szczęsnego Potockiego, w Tulczynie. W r. 1800 obrany członkiem przybranym Tow. Przyj. Nauk. Zmarł w Tulczynie, 12 grudnia r. 1812.

Pierwsze utwory swoje (bajki i listy poetyckie) drukował w *Zabawach przyj. i pożyt.* w l. 1773—1777. (Z roku 1772 pochodzi jego Oda na powitanie ks. Jerzego Michała Poniatowskiego).

Osobno wyszły: „Syn marnotrawny... przez Ludw. Azarycza, dwo-

rzanina Rady Nieustającej". Warsz., 1780. (Przeróbka komedji Woltera).

„Gość w Heilsbergu", 1784, b. m. dr.

„Do Najjaśniejszego Pana", 1787.

„Antidotum przeciw zbyt rozmnożonym w Warszawie paszkwilom". B. m. dr. i r.

Przekład aktu I „Sieroty chińskiego", trag. Woltera, wyszedł razem z przekł. następn. aktów przez Radowickiego, pod jego imieniem w Warszawie, r. 1806.

„Zofjówka sposobem topograficznym opisana". Lipsk (Wilno), 1806. (Zawiera tekst nie całkowity: brak 20-tu wierszy). Przedtem ogłosz. w *Dzienniku Wileńskim*, 1806. Wydanie oddzielne drugie, p. t. „Sophiowka poème polonais par Stanislas Trembecki. Traduit en vers français par le comte De Lagarde, membre de l'académie de Naples". Vienne, 1815, zawiera tekst całkowity, wraz z przekładem francuskim; z „notami" na podst. dzieł Jana Potockiego i z życiorysem Szczęsnego, skreślonym przez Jana Potockiego. Tekst wszystkich innych wydań „Zofjówki" jest przedrukiem tekstu wyd. 1-go (z r. 1806), a więc nie zupełny. Tekst zupełny z autografu Bibl. Uniw. Warsz. (niegdyś Towarz. Przyj. Nauk.) z tytułem: „Sofiówka w sposobie topograficznym opisana wierszem przez Jana Nepomucena Czyżewicza", ogłosił krytycznie, z zestawieniem wszystkich odmian z innych edycji, Wład. T. Baranowski w „Pracach Komisji do badań nad historją literatury i oświaty" Tow. Nauk. Warsz. Tom I, 1914 (Opuszczone w poprzednich wydaniach Sofjówki wiersze podali: Klimaszewski, Makuszew i Chrzanowski (w *Pam. liter.*, 1908).

Wyd. zbiorowe: Pierwsze wyszło p. t. „Pisma rozmaite wierszem". Lipsk (Wilno), 1806. Z innych wydań najważn.: „Poezje St. Tremb." 2 t. Wilno, 1822; (zawiera objaśnienia do „Zofiówki" Adama Mickiewicza). — „Rozbiór poezji Stan. Trembeckiego przez H. Klimaszewskiego. Część I. Wilno, 1830; (zawiera tekst: „Zofiówki", „Powązek", „Początku księgi IV Eneidy Wirgiljusza" i „Listu Horacego do Augusta", wraz z objaśnieniami i rozbiorami; więcej nie wyszło). — Najzupełniejsze wyd. p. t. „Pisma St. Tremb.". 2 t., Lwów, 1883, ze wstępem Teofila Ziemby (i przedrukiem objaśnień do Zofijówki Mickiewicza). — Wyd. popularne: „Sofiówka i wybór poezyj". Oprac. W. Jankowski. Kraków. 1925. *Bibl. Narod.*, 80). Wydania zupełnego i krytycznego utworów Trembeckiego brak.

Przekład początku IV ks. Jerozolimy Wyzw. Tassa, wydruk. pod

imieniem Alberta Miera w *Nowym Pam. Warsz.*, 1801 (t. IV) i przytoczony w Krasickiego „O rymotworstwie i rymotw." pod życiorysem Tassa.

Przekład monologu „Hamleta" Szekspira podług Woltera, ogłosz. w *Tyg. Wileń.*, 1820.

Em. Dobronoki w liście do Redakcji *Pamiętnika Warszawskiego* (1820, wrzesień) podaje wyciąg z listu do siebie przez Michała Mackiewicza, wicemarszałka nowogrodzkiego († 1824), w r. 1819 pisanego, z którego wynika, że słynny wiersz „Do Marjańskiego kowala", z czasów Sejmu Czteroletniego, wyd. poraz pierwszy przez Grölla (1792) oraz wydruk. w *Pam. Warsz.* w r. 1818, nie jest utworem Trembeckiego, lecz Mackiewicza. W *Pam. Warsz.* (1820, wrzesień, str. 92—98) jest ten utwór podany w tekście zupełnym i w brzmieniu poprawnym p. t. „Wiersz Michała Mackiewicza do Jana Marjańskiego kowala w Warszawie, z powodu darowanych przez niego dwóch wozów dla wojska Rzptej 1792 r.". Drugi wiersz Mackiewicza: „Na Konstytucję 3 Maja" wyd. też Gröll osobno, p. t. „Dzień Trzeci Maja 1791".

Niektóre nieznane wiersze Tremb. ogłosił Tomkowicz w „Z wieku Stan. Augusta" (Kraków, 1882). (Przekłady dwu ód i satyry z Horacego, wiersza poety rosyj. Nieledyńskiego i „Odę nie do druku" (do biskupa Michała Poniatowskiego). Wiersz ogł. tamże przez Tomkowicza jako Zabłockiego: „Cóżto słyszę? Co zmysły me uśpione budzi?..." jest wedł. Wł. Konopczyńskiego utworem Trembeckiego.

Wiersz „Własność soli" ogł. Biegeleisen w *Bibl. Warsz.*, 1897, III.

„Nagrobek Jerzemu Henrykowi Butzau, który zasłaniając od królobójców króla Stan. Augusta, poległ w 1771", przytacza X. Zubowski w swoich „Helikonkach" (1789).

„Epitalamion" („Niech będzie Tobie dziś poświęcon... *Znicz*, 1834.

„Rozmowa pomiędzy Bartkiem a Maćkiem o porwaniu króla przez konfederatów barskich" (1771) jest być może, zdaniem Chrzanowskiego utworem Tremb. (zob. „Z dziejów satyry XVIII w.", str. 4).

„Pieśń dla chłopów krakowskich przez Wisłę przepływających 7. 7bri 1788. ogłosz. w *Mater. antropol. archeol. i etnogr. Akad. Um.*, II, 1896. Pieśń tę (kuplet) podał też poprawnie z rękop., wraz z drugim kupletem, Bernacki w „Teatr... za St. Aug." I, s. 436—440, i (z kilku innemi wierszami) w „St. Tremb. Nieznane wiersze" (Lwów. 1925).

Wiersze ogłosz. w *Bibl. Ossolin.*, 1866, jako Trembeckiego, są utw. Zabłockiego. Również i wiersze podane jako Tremb. przez K.

Bartoszewicza w „Księdze pamiątk. setnej rocznicy Konst. 3 maja". Tom I (Krak., 1891) są, wedł. Erzepkiego, utw. Zabłockiego (212—215).

Wiersz „Spędzenie czasu" podaje z rękop. K. M. Morawski w art. „Ze studjów nad kobietą polską w XVIII w. (*Przegl. Histor.*, 1911).

Wiersz „Nagrobek kmiotka" (autorstwo niepewne) ogł. Ign. Chrzanowski w całości w 3 wyd. (z 1918) swojej „Histor. liter. Pol. niepodl.", str. 487.

Rękopisy. Z prac publicystyczno-historycznych Tremb., mianowicie z zamierzonych, z polecenia króla, ale jak się zdaje nie napisanych, odpowiedzi na książki Wielhorskiego („O przywróceniu dawnego rządu". 1775) i Garrana („Recherches politiques sur l'état ancien et moderne de la Pologne". 1795) pozostały tylko: uwagi, skreślone na marginesach książki Wielhorskiego i w rękopisie Akad. Um., jak to stwierdził T. E. Modelski, oraz „Noty nad refleksjami o książce Garrana", które przytoczył z rękop. Tomkowicz. Odpowiedź Wielhorskiemu miała mieć tytuł: „O rządzie polskim i odmianach jego w różnych czasach", przyczem Tremb., jak widać z not i uwag, sięgał dziejów pierwotnej Słowiańszczyzny, stąd powstała legenda o pisanej jakoby przez niego Historji Słowian.

Zachowały się: krytyka tragedji Wojciecha Męcińskiego p. t. „Regulus" (Lublin, 1753) (ogł. Biegeleisen w *Bibl. Warsz.*, 1897, III); rozprawka o wyr. krasopistwo (belles lettres) (ogł. Biegeleisen tamże); art. „Pokarmy" (druk. Astrea, 1822). Rękop. listów i poezji rozproszone po bibliotekach. (O pracach Tremb. prozą w rękop. pisali: Kraszewski (1859), Tomkowicz (1882), Biegeleisen, Woroniecki, ostatnio Modelski; o autografach Tomkowicz).

Listy. Niektóre listy przytaczają Siemieński i Tomkowicz. Listy Tremb. do króla Stan. Augusta przechowują w bibl. Czartoryskich w Krakowie; część ich ogłosił Biegeleisen w *Ateneum*, 1897, IV i w *Bibl. Warsz.*. 1897, III. Listy do ks. Ad. Jerz. Czartoryskiego, do pułk. Witskiego, do szambelana Niewieścińskiego, ogłosił z bibl. Zamoj. Wł. T. Baranowski w *Pracach Kom. do badań nad liter. i ośw.* Tow. Nauk., I. List do ks. Józefa Poniatowskiego (po śmierci króla pisany) przytoczył Ziemba we wstępie do wyd. „Piśm" z r. 1883. List z r. 1765 w art. Szyjkowskiego w *Bibl. Warsz.*, 1912. List do kasztelanowej Czechowskiej z r. 1783 w „Cment. Powązk." Wójcickiego, I, 243—45. List do W. Engeströma ogł. w *N. Pam. Warsz.* 1802, przedruk. w *Pam. liter.* 1928. Tamże trzy bilety.

„Historja Stanisława Augusta", pisana już po śmierci króla, zaginęła.

Przekł. pornograf. „Ody z Pirona“ w rękop.

„Polanka“ jest drukowana zwykle w skróceniu, z opuszczeniem wierszy pieprznych.

W l. 1785—88 wydaje Tremb. szereg pism politycznych z wymowną obroną polityki Stan. Augusta.

Pseudon. Tremb.: Bielawski, Marewicz, Ludw. Azarycz, L'abbé Nonnote, Korytyński. J. N. Czyżewicz, Wojciech Żółtowski.

M. Konarski: Kilka szczegółów o życiu i dziełach S. Tremb. *Dziennik Wileński*, 1815. (Wójcicki w życiorysie M. Konarskiego w *Tyg. Ilustr.*, 1862, II, przytacza z *Dzien. Wil.* dwa listy jego o Tremb.). — „St. Trembecki w Paryżu“. *Pam. dla płci pięknej*, 1830. — „Niektóre szczegóły o St. Tremb“. — tamże. — Mickiewicz: Objaśnienie do „Zofijówki“ przy wyd. poezji Tremb. wileń. z r. 1822. — Klimaszewski: Rozbiór poezji St. Tremb. Wilno, 1830. — Feliński: „O wierszowaniu“. (Dzieła, II, 1840). — Brodziński: Pisma, IV. — „Kilka słów o Trembeckim“. *Przyj. ludu*, 1837 — A. Magier: Dwór i zarysy domowego życia króla Stan. Augusta (w „Archiwum domowem“ Wójcickiego. Warszawa, 1856). — Wołodkowicz o spuściźnie rękopiśm. Tremb. *Tyg. Peters*, 1846, nr. 5. — Wójcicki: Powązki i Trembecki („Cmentarz Powązk.“, I, 243—245). — Szczegóły do życiorysu w Rzewuskiego „Listopadzie“ (rozdział XXXV) i „Pamiętnikach B. Michałowskiego“ (bałamutne) i w Kaczkowskiego „Staroście Hołobuckim“. — Mickiewicz: Liter. słowiańska, II. — Wójcicki: Życiorysy znak. ludzi, I. — Siemieński: Portrety literackie, III (i w „Dziełach“, IV) (przedtem w *Bibl. Ossol.*, VIII. 1866). — Siemieński: Do Aug. Bielowskiego. O niedrukowanych dotąd poezjach St. Tremb. *Czas*, 1866, nr. 256. — Tyszyński: Komedja polska w XVIII w. („Wizerunki polskie“, 1875). — Dr. Ant. J.: Dwór Tulczyński. Losy pięknej kobiety. („Opow. histor.“. Lwów, 1875). („Losy pięknej kobiety“ osobno, Warszawa, 1914). — Biegeleisen: Życiorys Tremb. (*Sprawozd. Czytelni Akademickiej we Lwowie*, 1877). — Makuszew: Stanisław Trembeckij, zamieczatielniejszij storonnik Rossiji w polskoj poeziji konca XVIII w. (*Drewniaja i Nowaja Rossija*, II, 1878). — Biegeleisen: Charakteristik Trembecki's. Leipzig, 1882. — Fr. Morawski: Kilka słów o Trembeckim („Pisma zbior.“, IV, 1882). — Plenkiewicz: Wiadomość o przekładzie pieśni IV Jerozolimy Wyzwol. Tassa, dokonanym przez Tremb. *Kłosy*, 1880. — Spasowicz o Tremb. w „Dzieje liter. pol.“. — Kraszewski: St. Tremb. jako historyk. (art. z r. 1859, przedruk. w t. X Wyboru pism, wyd. Lew.). — W. Przyborowski: Niewieście ideały poetów pol, 1881. — Tomkowicz: Z wieku Stanisł Augusta (I) i II. Kraków, 1882 (odb. z *Czasu* i *Przegl. pol.*). (Zawiera następ. artykuły o Trembeckim: *a)* „Trembecki i wynalazek balonu“; *b)* „Erudycja Trembeckiego“; *c)* „Jeszcze o uczoności Tremb. i kilka nieznanych jego tłumaczeń poetyckich“; *d)* „Wiersze nieznane tudzież warjanty Naruszewicza, Krasickiego, Trembeckiego“). — Bem: St. Tr. Profil. *Prawda*, 1883, nr. 29 (i w „Studjach i szkicach“, 1904). — Ziemba przy wyd. poezji Tremb. lwowskim z r. 1883. — Smoleński: Kuźnica Kołłątajowska. Warsz., 1885, str. 159—162. (O „Sen czyli sąd“). — Tretiak: Mickiewicz i Trembecki. *Przegl. pol.*, 1886 i *Przegl. liter. Kraju*: 1887. (Przedr. w „Szkicach liter.“, I, 1896). — Pilat: Rec. rozpr. Tretiaka w *Pam. Mick*, I, 1887. — Chmielowski o Tr. w rozpr. „Estet. kryt. poglądy Adama Mickiewicza“, w *Pam. Mick.*, II. — K. E.: O polskich przekła-

dach Eneidy. *Ateneum*, 1888, paźdz. — Biegeleisen: Nieznane prace St. Trembeckiego. *Bibl. Warsz.*, 1897, III. — Biegeleisen: Listy Trembeckiego do króla. *Ateneum*, 1897 grudzień.—Biegeleisen: Udział Trembeckiego w sprawie Dugrumowej. „Prawda". Książka zbiorowa dla Świętoch... 1899. — St. Estreicher: Szekspir w Polsce XVIII w. Kraków, 1892. — Tarnowski: Hist. liter., III, str. 290 i nast. — M. Szyjkowski: Stanisław Trembecki. *Bibl. Warsz.*, 1912, luty. — E. Woroniecki: Stan. Trembecki jako słowianofil. *Bibl. Warsz.*, 1913, luty — marzec. — Płoszewski: Trembecki jako tłumacz Tassa. *Pam. liter.*, 1912. — Talar: Kilka luźnych szczegółów o życiu i pismach St. Tremb. (*Spraw. gimn. w Sanoku* za 1905/6). — Chrzanowski: O wydaniach poetów Stanisławowskich. *Pam. liter.*, 1908. — Gomulicki: Polski Tołstoj. *Kur. Warsz.*, 1910, nr. 342 (i w jego „Kłosach z polskiej niwy", 1912). — Sinko: Polski Anti-Lukrecjusz. (Kraków, 1911 (str. 26—29). — Bernacki: Shakespeare w Polsce do końca XVIII w. Kraków, 1914. — Wł. Baranowski: wstęp do wyd. Sofiówki z autografu. *Prace Kom. do badań nad hist. liter. i osw.*, I (Tow. Nauk). — Wł. Baranowski: St. Tremb. nieznane listy (ib). — Konopczyński: Tajemnica Trembeckiego. *Przegl. Narod.*, 1913. — Woroniecki: S. Trembecki w Tulczynie. *Tyg. Ilustr.*, 1912. — W. Dalecka: S. T. *Kur. Litew*, 1912, nr. 274—5. — Leitgeber: Tremb. jako polityk. (*Praca*, 1913). — K. Wiakowski: St. Tremb. na tle współczesnej epoki. Cz. I. (*Sprawozd. gimn. I w Tarnopolu*, 1914) (do r. 1789). — P. Danek: Stosunek Tremb. do Rosji. *Spraw. gimn. I w Tarnowie*. 1914. — St. Wasylewski: U księżnej pani. Lwów, (b. r.).—M. Piszczkowski: Kształt i ruch w poezji Trembeckiego. Lwów, 1924. — Bernacki: St. Trembeckiego nieznane wiersze. Lwów, 1925. Odb. uzupełn. z „Księgi pamiąt. ku czci O. Balzera". — Wojciechowski: Wiek Oświecony. — J. Biernacka: Oryginalność „Sofiówki" Trembeckiego. *Rocznik Koła polonistów S. U. W.* Warsz., 1927. — J. Rostkowska: Domniemana data powstania „Powązek" Trembeckiego. *Ruch. liter.*, 1927, styczn. — Pigoń: Kartka z autografu „Sofjówki" Tremb. (tamże).—T. E. Modelski: Nieznane uwagi marginesowe Tremb. („Studja staropolskie" dla Brücknera, 1928).

6. TOMASZ KAJETAN WĘGIERSKI.

Starościc korytnicki. Ur. w r. 1755 w Węgrach, na Podlasiu, z o. Tomasza, starosty korytnickiego, i Anieli z Paprockich. Uczył się w kolegjum jez. w Warszawie (pod kier. Naruszewicza?), które ukończył w r. 1770. W l. 1776—1777 był kancelistą Rady Nieustającej w Dep. Sprawiedliwości. W r. 1777, z powodu memorjału przeciw Józ. Wilczewskiemu (kaszt. podl. i staroście wizkiemu), który mu wieś zagrabił, odsiadywał wieżę (przez rok i 6 tygodni) i utracił posadę w Radzie. W r. 1779—1780 był we Włoszech. W roku 1783 (wedł. Koss. w r. 1779) opuścił kraj nazawsze. Przebywał w Paryżu, potem odbył podróż do Stanów Zjednocz. Ameryki (1783—1784), był na Martynice i na St. Domingo (1783), był w r. 1784—1785 w Anglji, w r. 1785—1786 był w Szwajcarji i w południ. Francji (w Avignonie, Aix). Zm. 11 kwietnia 1787 r. w Marsylji.

(Węg. nie był szambelanem król., ani brał udział w obiadach czwartk., jak podaje mylnie Tańska).

Pierwociny literackie Węgierskiego:

a) „Mowa do J. Kr. Mci, miana w Coll. Nob. S. J. od J. P. Kajetana Węgierskiego, starościca Korytnickiego". B. r. (dod. do *Wiadom. Warsz.*, 1770). Przedruk. w „Zbiorze mów wyborn.". (Wilno, 1784).

b) Utwory, druk. w *Zabawach przyj. i poż.* w l. 1771 do 1777. („Porównanie Karola V, ces., z Franciszkiem I, królem francuskim", przekład (prozą) (1771); „Oda do Naruszewicza" (1772); „Kozłowie", bajka (1774); „Kolaska" (sen) (1777); „Potok" (sen) (1777); „Dwa strumyki", bajka (1777); „Róża i lilja", bajka (1777); „Hilas i Celeryna", sielanka (1777).

c) „Listy..." b. m. i r. (wyd. przed r. 1776). Zawiera 4 listy: list do człeka łączącego smak z umiejętnością, o równości losu ludzkiego, o potwarzy, do wierszopisów. „Listy edycja nowa". Warszawa, 1776. Zawiera wyd. to 6 listów: 4 z pierwszej edycji i dodane dwa nowe. Inne listy, późniejsze, zebrane w wyd. zbior. poezji Węgierskiego. Z listów najważniejsze: „Do wierszopisów", „Do księdza Węgierskiego", „Do Ogińskiego", „Do Jędrzeja Zamojskiego", „Do Bielińskiego" („Myśl moja"), „Do Monitora", „Moja ekskuza" (Do ks. Gracj. Piotrowskiego), „Do Trembeckiego" („Ty co niezwiędłem liściem...") i „Do Trembeckiego" („O równości losu ludzkiego", przeróbka listu Woltera „De l'égalité des conditions").

d) „Organy", poema heroi-komiczne w 6-u pieśniach, przez Teodora Weichardta, konsyljarza JKMci... do druku podane, 1784 (b. m.). Wyd. 2-gie p. t. „Xiądz pleban dyecezji X. B. W. (Warmińskiego). Brunsberg, 1788. Powstały w l. 1773—1775. Poprzedzone przedmową „Do Ignacego Krasickiego", podpisaną 22 stycznia 1777 r. Są przeróbką Boileau'a „Le lutrin". (Ustępy panegiryczne z Boala opuścił, natomiast wstępy satyryczne na pocz. p. II, III, IV i V przejął z „La Pucelle d'Orléans" Woltera).

e) „Portrety pięciu Elżbiet" (t. j. Branickiej, Czartoryskiej, Lubomirskiej, Potockiej i Sapieżyny). Pięć 6-wierszowych epigramów satyr., pisanych jako odpowiedź, jak się zdaje, na bezimienną „Odę do ojczyzny na dzień 19 listopada w r. 1774", w r. 1774 lub 1775. Ogłosił je po raz pierwszy z rękop. Estreicher w „Pismach" Węgiersk. wyd. lwowskiego, 1882.

f) Satyry, jak: „Na bal ks. Marcina Lubomirskiego, „Ostatni wtorek", „Na wjazd do Warszawy senatora" (z r. 1778), „Sąd czterech

ministrów" i inne, ogłoszone poraz pierwszy w wyd. zbiorowych utw. Węgierskiego.

g) „Uwagi w sprawie Węgierskiego z Wilczewskimi" (1777). B. m. i r. (Warsz.).

h) Marmontel. „Powieści moralne". Warszawa, 1776—1777. 3 t. Inne wyd., 1805. Przekład.

i) Montesquieu. Listy perskie. Warszawa, 1778. 2 t.: 2 wyd. Warsz. (Drezno), 1785; 3 wyd. Drezno (Warsz.) 1804. (Wedł. Estr. 1-sze wyd. z r. 1785).

j) „Pigmalion", scena liryczna J. Jak. Rousseau, wierszem przełożona. Warszawa, 1778 (Gröll). Toż, Kraków, 1799. Toż, Kraków, 1823.

Wydane pod nazw. Węgierskiego „Listy Heloizy i Abeilarda" (Kraków. 1795) przetłumaczone z przeróbek franc. Colardeau i Dorata utworu Pope'a, nie są jego przekładem, (jak to stwierdził St. Helsztyński; zob. Pam. liter. 1928, str. 481).

Wyd. zbiorowe: a) „Wiersze różne". Warszawa, 1803 (wyd. Mostowskiego);

b) „Poezje". Lipsk, 1837 (wyd. Bobrowicza);

c) „Poezje". Warszawa, 1872 (Breslauer);

d) „Pisma wierszem i prozą". Lwów, 1882. Ze wstępem K. Estreichera (*Bibl. klasyków. pol.*, VI, Altenberga). Wyd. z dotychczasowych najlepsze, ale niekrytyczne; nie jest zupełne; z pism prozą zawiera tylko „Mowę" z r. 1770, i „Porównanie Karola V...", oraz we wstępie Estr. („T. K. Węgierski") „Uwagi w sprawie Węgierskiego z Wilczewskimi" (XXXVII—XLI).

Autentyczność wielu utworów, przypisywanych Węgierskiemu, niepewna; niektóre przypisywane są też Trembeckiemu, Zabłockiemu, Karpińskiemu, Kniaźninowi, Szymanowskiemu. Wiersz niejeden, przypisywany Trembeckiemu, jest Węgierskiego.

Wiersze „Fircyk", „Słowik", przypisywane Naruszewiczowi, może są Węgierskiego.

Z wierszy, pomieszczonych w wyd. Estr. (z r. 1882) nie są Węgierskiego: w. „Do St. Trembeckiego" („Szczygieł między kanarki w ptaszarni zamkniony") druk. w *Zabawach przyj. i poż.*, 1772, p. t. „Do NN.", odnosi się do Naruszewicza (w rękop. zatyt. „St. Tremb. do Nar.") i jest utworem Trembeckiego (str. 8). „Pszczoły" (str. 116) jest utw. Trembeckiego; „Żądania moje" (82)—ks. Koblańskiego; „Do

przyjaciela na wieś" (132)—Zabłockiego; „Snycerz" (112)—Krasickiego; „Fanatyzm"— Karpińskiego(?).

Niema w wyd. Estr. w. „Odpis imieniem pewnej damy na bilet od nieznajomego jej do loży rzucony"; jest niewątpliwie (wedł. Biegel.) utw. Węgierskiego.

„Satyra „Żądania zabawne", wydruk. przez Kaz. Bartoszewicza w „Księdze pamiątk. setnej rocznicy ustanow. Konstytucji 3 maja" (Kraków, 1891, I, 226—228) jest, wedł. Chrzan. (Z dziejów satyry pol. XVIII w.", str. 94), utworem Węgierskiego.

Dwuwiersz: „Sto tysięcy na pomnik! jabym dwakroć łożył—Gdyby Staś był skamieniał, a Jan III ożył" ma być Wegierskiego (?). Wedł. innych Al. Sapiehy.

„Portret trybunału 1780—81 r." (wydruk. przez Estr. w „Pismach" na str. LXXIII—LXXX) jest, być może, Węgierskiego.

Testament Węg. pisany w Marsylji w 1787 r., 27 lutego, druk, w *Bibl. Warsz.*, 1851, II, i w Wójcickiego „Archiwum domowem" (Warsz., 1856); osnowę jego podaje i Siemieński.

Z rękopisów Węg. w jęz. francuskim przechowały się w bibl. Jagiell. i w bibl. Szczorsowskiej, w stanie zdefektowanym następ.: 1) „Listy do przyjaciółki w Paryżu, pisane w formie dziennika podczas podróży do Martyniki w r. 1783" („Lettres écrites en forme de journal à une amie à Paris pendant le voyage à la Martinique en 1783"); 2) Opis podróży po Ameryce Północnej („Voyage dans l'Amérique septentrionale"); 3) Listy (12-e) do różnych osób (w przekł. z angiel.) m. i. do Dickinsona, Washingtona, Księcia Wallji (póżniej. Jerzego IV), do Bukatego, do króla St. Augusta (w streszcz.) i inne, z l. 1784 i 1785; 4) Ułamki dziennika z l. 1785, 1786 i 1787; 5) Dziennik podróży po Włoszech z r. 1779 i 1780 („Voyage en Italie") (bibl. Szczors.). Rękopisy te (z wyj. „Voyage en Italie") ogłosił drukiem, w oryginale francuskim i przekładzie polskim, St. Kossowski w *Przew. nauk. i liter.*, z r. 1908. L. Siemieński w studjum „Podróże i pamiętniki T. K. Węgierskiego" (*Bibl. Wars.*, 1850) podał tylko kilka wyjątków z tych rękopisów (właśc. tylko z ręk. Jagiell.).

Rękopisy wierszy Węgier. w bibl. Jagiell. (tu m. in. rękop. „Organów"), w bibl. Akad. Um., w Ossolin.

W rękop. m. in. satyra na Katarzynę II, p. t. „Katarynejda".

NB. broszurę: „Władysław Laskonogi. Rok 1206. Dziejów narodu polskiego ułomek historyczny". Warszawa, 1790. (Dufour). Zob. Estrei-

cher: Pisma Węgierskiego (1882), str. XXV i XXVI i Smoleński: Przewrót umysłowy XVIII w., str. 317.

Listy: List do Ign. Potockiego z r. 1782 po franc. w *Pam. liter.*, 1928 i dwa listy franc. do króla Stan. Augusta z r. 1784 i 1786 tamże, ogł. L. Bernacki.

Brodziński: O satyrze. (Pisma, V, 513—515). — Tańska (Hoffmanowa): Opis obiadu czwartkowego. (Dzieła, IV, i osobno. Warsz., 1917). — (Odyniec): Życiorys Węg. przy wyd. Bobrowicza z r. 1837. — Siemieński: Podróże i pamiętniki T. K. Węgierskiego. *Bibl. Warsz.*, 1850, IV. — Siemieński: Wieczornice. Wilno, 1854, I. — Siemieński: Portrety liter. i w „Dzieła", III. — Baliński: Pamiętniki o Janie Śniadeckim, I, 123—4. — Estreicher: T. K. W. *Kłosy i kwiaty*, 1869 i przy lwow. wyd, „Pism" (1882) i osobno. — Biegeleisen: Rozbiór ed. Estreichera. *Bibl. Warsz.*. 1883. marzec.—W. Przyborowski: K. W., stud. liter. *Tyg. wielkopol.* 1870 i w „Niewieście ideały poetów pol.", 1881. — Bem: Śmielsze błyski humoru satyrycznego w liter. staropol. (*Ognisko*, dla Jeża, 1882) i w „Studja i szkice liter.". Warsz., 1904. — W. Korotyński: T. K. W. *Tyg. powsz.*, 1887. — Gomulicki: Zapoznany. *Prawda*, 1887, nr. 15. — J. I. Kraszewski: Ign. Krasicki. — Wójcicki: T. K. W. („Życiorysy znak. ludzi", II). — K. Chłędowski: Paszkwil polski. *Przew. nauk. i liter.*, 1879. — Smoleński: Przewrót umysł. w Polsce XVIII w., (317). — Z. Batowski: Węgierskiego wiersze drobne w stosunku do poezji Woltera. *Czasop. akad* Lwów, 1897. — Akt zejścia Węgierskiego ogłosił Feliks Verany, redaktor dziennika „*Le Soleil du Midi*" (1898). — Tarnowski: Hist. liter. pol., III, 331—340.—Gomulicki: Ekslibrysy polskie. *Tyg. ilustr.*, 1902, nr. 19.—Gloger: Nieznany portret Kaj. Węgierskiego. *Tyg. ilustr.*, 1902, nr. 44. — Szyjkowski: T. K Węgierskiego „Organy". *Przew. nauk. i liter.*, 1907. — Pilat: Hist. liter. pol., IV, cz. I. — Kossowski: Z życia Kajetana Węgierskiego. Pamiętniki i listy. *Przew. nauk. i liter.*, 1908. — St. Komęza: T. K. Węgierskiego „Organy". *Spraw. wyższej szkoły realnej w Jarosławiu* za r. 1909.—Chmielowski: Hist. liter. pol. — Chrzanowski: Hist. liter., 486—92. — Chrzanowski: Z dziejów satyry polskiej XVIII w. Warsz., 1909. — Smolarski: Studja nad Wolterem. — Wojciechowski: Wiek Oświecony. — Mościcki: Wspomnienia K. Węgierskiego z pobytu w Ameryce w r. 1783. *Kur. Warsz.* 1926, nr. 181. Zob. też bibliografję w stud. Estreichera o Węgier.

7. ONUFRY KORYTYŃSKI.

Sekretarzował na dworach magnatów: Hier. Radziwiłła, M. Matuszewicza, bisk. Sołtyka, Cetnera, woj. bełzkiego, Jędrzeja Zamojskiego i Augusta Czartoryskiego. (Szczegóły życia nieznane). Zm. w styczniu 1770 r.

1. Przekłady z Horacego i wiersze oryginalne druk. w *Monitorze* i w *Zabaw. przyj. i pożyt.;* 4 wiersze panegiryczne wyd. (w 1769) pojedyńczo osobno. W zbiorze „Pieśni wszystkie Horacjusza przekładania różnych". (Warsz., 1773) znajduje się 13 ód w przekładzie Korytyńskiego.

2. Horacjusza „O sztuce rymotworskiej". Księga do Pizonów... Warszawa, 1770; wyd. 2-ie p. t. O sztuce rymotwórczej... t., 1795; 3-ie (z tekstem łac.) t., 1814.

3. „Olkinicka potyczka". Poemat oryginalny, wydr. w „Źródłach do dziejów polskich" (Grabowskiego i Przeździeckiego). Wilno, 1843.

Tomkowicz przytacza przekł. satyry VI, ks. II Horacego jakoby O. Korytyńskiego, ale przypuszcza, że to Trembecki podszył się pod jego nazwisko.

SMOLEŃSKI: Onufry Korytyński *Ateneum*, 1893, IV i w „Pismach histor.", I, 1901). — TOMKOWICZ w art. „Jeszcze o uczoności Trembeckiego" z „Z wieku Stan. Augusta". Krak., 1882 (przedtem w *Przegl. pol.*, 1881). — ESTREICHER: Bibliogr., XX.

8. WOJCIECH JAKUBOWSKI.

Ur. 1712 r. w woj. krakowskim, z o. Franciszka i Katarzyny z Rupniewskich. Kształcił się w koleg. jez. we Lwowie. Był protegowany przez Tarłów, następ. przez Stanisł. Leszczyńskiego. Przybywszy do Francji, wstąpił do wojska francuskiego (wr. 1734); wr. 1749 dosłużył się stopnia pułkownika. Brał udział w wojnie Francji z Austrją. Od r. 1754 przebywał prawie ciągle w Polsce, jako ajent rządu francuskiego. W r. 1768 mianowany przez rząd franc. gienerałem brygadjerem, w 1780 marszałkiem polnym (maréchal de camp) wojsk franc. Oż. od r. 1768 z Salomeą Łoską. Zm. 3 grudnia 1784 r. w Warszawie.

Ogł.: 1. „Oda o mądrym królu..." z łac. Warsz. b. r.; 2 wyd. Warsz., 1761.

2. Wiersze okoliczn. w *Zabawach przyj. i pożyt.* w l. 1769—1777.

3. Wyd. „Stan. Konarskiego wiersze wszystkie z łac. na pol. przełożone" (Warsz., 1778). kt. poprzedził życiorysem Kon. i wierszem „Na śmierć St. K. żal przyjacielski"; i dwie pieśni w swoim przekładzie.

4. Art. prozą: „O przymiotach wymowy dla płci obojej" w *Zab. przyj. i poż.*, XV.

5. Jedna pieśń Horacego w przekł. Jak. w wyd. Naruszewicza: Pieśni Horacjusza przekładania różnych (1773).

6. „Bajki Ezopa wybrane, wierszem francuskim przez de La Fontaina ułożone, a przez W. Jak... polskim językiem z przydatkami wydane. Warszawa, 1774.

„Przyjaciel białych głów". Warsz., 1760. (Przekład z franc.).

Kilka wierszy przytacza z rękop. Tomkowicz w „Z wieku Stanisł. Augusta".

W rękop., korespondencja dyplomatyczna po franc. i listy polskie do Stan. Leszczyńskiego i jego córki.

Listy do Jana Klem. Branickiego z l. 1758—71 wyd. w opr. J. Bartoszewicza w *Bibl. Ord. hr. Krasiń. Muz. Świdzińskiego*, t. VII. Warszawa, 1882.

Łoski: W. J. marszałek polny wojsk francuskich. *Bibl. Warsz.*, 1873, IV. — Łoski: W. J. *Tyg. Ilustr.*, 1873, II. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Niemcewicz w studjum o Bajce w przedm. do swych Bajek. W., 1820.

9. MICHAŁ KORYCKI.

Jezuita. Ur. w r. 1714 w Dzitrykach, w Lidzkiem na Litwie. Uczył się u jezuitów Bobrujsku. W r. 1730 wstąpił do jezuitów w Wilnie; poczem był nauczycielem w kolegjach jez. i kaznodzieją w Wilnie. Potem był rektorem koleg. warszawskiego i nieświeskiego i prowincjałem mazowieckim przez lat 5. Osiadł nast. w Bobrujsku, gdzie był kaznodzieją aż do kasaty zakonu. Po kasacie był rektorem szkół w Mińsku. Przez Stan. Augusta obdarzony medalem Merentibus. Zm. 10 marca 1784, w Mińsku.

Sławny poeta łaciński.

Kilka utworów ogłosił osobno. Wiele utw. wydruk. Janocki w „Musarum Sarmaticarum specimina nova".

Wyd. zbior.: „Carmina...". Połock, 1817.

„Wiadomość o życiu i pismach X. M. Koryckiego..." *Dziennik Wileń.*, 1817, II.— Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Chodynicki: Dykcjonarz uczon. Pol., I, 342—3.

10. FRANCISZEK LEŚNIEWSKI.

Jezuita. Ur. 29 wrześn. 1720, w Małopolsce. Do zakonu wstąpił w 1735. Był nauczycielem w kolegjach przez lat kilkanaście; prokuratorem. Dokonał życia ok. 1790.

Poeta łaciński. Członek Rzymskiej Arkadji („Deiphilus Ismariensis").

„Lyrica, elegiae et epigrammata selectiora". Lwów. 1790.

O nim wspomniał Krasicki w „O rymotwór.".

Sinko: Historja poezji łaciń. humanist. w Polsce. *Enc. pol.* XXI, str. 173—4.

11. IGNACY NAGURCZEWSKI.

Ur. w Nagurkach (pow. piński) 22 marca 1725 r. (Brown), z o. Karola, regienta pińskiego; w r. 1740 wstąpił do zakonu jezuitów; słuchał filozofji w Nowogródku, a teologji w Warszawie; potem nauczał w szkołach w Pułtusku i w Warszawie. Był kaznodzieją i prefektem w warsz. konwikcie szlacheckim. Po kasacie zakonu (1773), król przeniósł go na profesora korpusu kadetów, przyczem powierzył mu naukę bratanka ks. Józefa. Przy zawiązaniu się Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie wybrany został na członka. Zm. w Warszawie w r. 1811.

Przełożył:

a) „Ksiąg dziesięć Pasterek Wirgiljusza, w wyd. Załuskiego zbior. p. t. „Publjusza Wirgiljusza Marona Księgi wszystkie“ (Warsz., 1754) i osobno p. t. „Eklogi czyli Bukoliki to jest Pasterki“ (Warsz., 1770; wyd. 3-cie, tamże, 1778).

b) „Mowy Cycerona przeciwko Katylinie i za M. Marcellem“ Warsz., 1763; wyd. 2-ie, 1771.

c) „Filipiki Demostenesa, z przyłączeniem uwag historycznych i politycznych. Warsz., 1774.

Niektóre utwory w *Zabawach przyj. i pożyt.*

Przełożył 19 ksiąg Iljady, z kt. 3 i 4 umieścił Dmochowski w 3-im tomie swego przekładu Iljady.

W rękop. dzieło o literaturze polskiej.

KOŹMIAN: Mowa na uczczenie pamięci Ign. Nagurcz. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk.* IX i w „Pismach prozą K. K“. Kraków, 1888.—BROWN: Bibl. pisarzów Tow. Jezus.— SOBIESZCZAŃSKI: N. Ign. *Enc. Orgelbr.* — ZAŁĘSKI: Jezuici w Polsce, III, cz. 2.

12. IGNACY WILCZEK.

Jezuita. Ur. 29 lipca 1728 r. Pochodził ze Słowaczyzny. Wstąpił do Towarz. w r. 1747. Uczył w kolegjach jez. (m. in. w Kaliszu(?) przez lat kilkanaście aż do kasaty Zakonu w r. 1773. Rok śmierci nieznany.

Z utw. najważniejsze:

„Carmina...“ (Kalisz, 1785). Zawierają poemat w 5-ciu pieśniach, rodzaj teodycei; (pojedyńcze jego części wychodziły przedtem osobno w Poznaniu i Warszawie, 1777—85); i 4 traktaty fizykalne wierszem. Poemat Wilczka nazywa T. Sinko „polskim Anti-Lukrecjuszem“, a Wilczka „ostatnim wielkim humanistą“.

BROWN: Bibl. pisarzów Tow. Jezus. — SINKO: Polski Anti-Lukrecjusz. *Rozprawy wydz. filol. Akad. Um.*, t. 49. Kraków, 1911.

13. FRANCISZEK KSAWERY DMOCHOWSKI.

Ur. się 2 grudnia 1762 r. w Oprawczykach, na Podlasiu. (Ojciec i matka z imienia nieznani?). W r. 1778, po ukończeniu szkół pijar. w Drohiczynie, przeszedł do nowicjatu pijar. w Podolińcu na Śpiżu. W r. 1783 ukończył studja i rozpoczął zawód nauczyciela w konwikcie pijar. w Radomiu; w r. 1785 uczył w konwikcie warszawskim, w 1786—7 w Łomży: w 1788 znowu w Radomiu; od 1789—91 w szkołach wydz. w Warszawie. Za wpływem Kołłątaja (kt. go chciał użyć do prac publicystycznych w „Kuźnicy“, na miejscu zmarłego kanonika Jezierskiego), otrzymał, po zwolnieniu od ślubów zakonnych, probostwo w Kole (wedł. Smol.) (w Piątku, w W-polsce, wedł. innych) w r. 1791. Po upadku Konstytucji 3 maja, udał się ex-pijar za Kołłątajem, w końcu r. 1792, do Lipska i współpracuje w dziele „O ustan. i upadku Konst. 3 maja“. Po ogłoszeniu insurekcji w Krakowie w r. 1794, zrzuca suknię duchowną i zostaje członkiem Najwyższej Rady Narodowej, obejmując wydział Instrukcji. Od 1 lipca do 2 listop. 1794 r. wydaje (redaguje) z Siarczyńskim *Gazetę Rządową* (i drugą ed. pamfletu „O ust. i upadku Konst. 3 maja“). Po zdobyciu Pragi wyjechał zagranicę; czas jakiś przebywał w Wenecji, następnie we Francji, w Paryżu. Przed Dyrektorjatem bronił sprawy swego narodu słowem i pismem. Po powrocie do kraju (na wezwanie Krasickiego), jako organizator i członek Tow. Przyj. Nauk, redaktor i wydawca *Nowego Pamiętnika Warszawskiego* (1801—1805) (oraz wyd. puścizny literackiej Krasickiego) budzi ruch umysłowy. Ok. r. 1800 ożenił się, bez dyspensy, (pomimo że był księdzem), z Izabellą Mikorską. Za Ks. Warsz. usunął się z Warszawy na wieś (na Kujawy). Zm. 20 czerwca 1808 r. (na popasie między Błoniem a Nową Wsią).

Do najdawniejszych prac jego należą;

a) „List Sandomierzanki do Podolanki“. Kraków, 1784. (Broszura wymierzona przeciwko ks. M. Krajewskiego „Podolance, wychowanej w stanie natury“). (Utwór Dmochowskiego, wedł. Smoleńskiego („Kuźnica Kołłątaj.“); wedł. Gubrynowicza natomiast („Romans w Polsce“), a za nim Szyjkowskiego („Myśl J. J. Rousseau w Polsce“) — utw. Siarczyńskiego).

b) „Sąd ostateczny. Poema Edwarda Junga anglika, po francusku przez p. le Tourneur prozą, a z francuskiego na polski język wierszem przełożone“. Warszawa, 1785. Wyd. 2-gie, 1803.

c) „Orzeł i paw“. Druk. 1786 (Gröll).

d) „Bajka Pan w dobrach Pana Podstolego". Warsz. 1786 (Gröll).

e) „O cnotach towarzyskich i występkach im przeciwnych". Warszawa. 1787. (2 ed.) Kilka wydań.

f) „Pochwała dobroczynności Jegomości Pana Karpia, chorążego upitskiego". Warszawa, 1787.

g) „Nocy Junga" (Noc pierwsza). Przekład z l. 1787—1798. Wyd. Warsz., 1803.

h) „Ułomki z Raju Utraconego Miltona". Przekład z-r. 1786 i n. Wyd. Warsz., 1803.

i) „Sztuka rymotworcza. Poema we czterech pieśniach". Warsz., 1788. (Dwie ed. z r. 1788, różniące się tylko pod względem typograf. i pisowni). Wyd. 2-ie (Wilno, 1820) jest prostym przedrukiem 1-go; wyd. 3-ie w II t. „Pism rozmaitych". Warszawa, 1826 (i osobno), jest przerobieniem wyd. 1-go. Tekst tego wyd. znacznie się różni od tekstu wyd. 1-go: zmiany są stylowe i rzeczowe. (Styl wygładzony w smaku pseudoklasycyzmu doby porozbiorowej). Czy dokonał ich sam autor niema pewności. Zmiany wykazuje L. Zalewski w rozpr. o „Sztuce rymotworczej" (1910. „Sztuka rymotworcza" jest przeróbką „L'Art poétique" Boileau'a.

Pisma z doby Sejmu Czterol.:

1. „Iljada Homera". Przekładania Fr. Ks. Dmochowskiego Scholarum Piarum". Tom I. Warszawa, 1791 (zawiera ksiąg ośm). (Przedtem wydał: „Iliada Homera". Księga I... B. m. i r.). Tłumaczenie ukończył na emigracji i wyd. całość p. t. „Iljada Homera". Warszawa, 2 t., 1800. (Tłumaczył nie z oryginałn greckiego, lecz z przekładu łacińskiego i parafrazy francuskiej, wzorując się na przekładzie Pope'a). Wyd. popularne, skrócone i poprawione przez T. Sinkę, wyszło w *Bibl. Narod.* (1922).

2. „O religji uważanej jako jedynej szczęśliwości i prawdziwej filozofji zasadzie". Dzieło Jejmości Pani hr. De Genlis...". Warsz., 1789.

3. Oratio pro instauratione studiorum in scholis Varsaviensibus Scholarum Piarum habita a Francisco Dmochowski professore eloquentiae. B. m., 1789.

4. Mowa o potrzebie i sposobie uczenia się łaciny, przy dorocznem otwarciu szkół warszawskich XX Scholarum Piarum, miana przez X. Fr. Ks. Dmoch., nauczyciela wymowy". Warszawa, 1790.

5. „Zakus nad zaciekami wszechnicy krakowskiej czy Uwagi nad niektóremi tej akademji dysertacjami". Warszawa, b. r. (1789). (Broszura wymierzona przeciwko prof. krak.: M. Fijałkowskiemu, Przybyl-

skiemu i ks. Trzcińskiemu, napisana do spółki przez Dmoch. i Siarczyńskiego (o Trzcińskim). Wedł. Estr. nie jest utworem Dmoch., lecz w całości Siarczyńskiego.

6. „Urywek bicza kręconego w Krakowie...“. Warszawa, 1789. Satyra wierszem na Przybylskiego, napisana z powodu jego wierszowanej odpowiedzi p. t. „Heautoumastix czyli bicz na siebie samego“. (Kraków, 1789).

7. „Do Stanów z okoliczności uchwały sto tysięcy wojska“. B. m. i r. (Wiersz polityczny).

8. „Do J. O. Książ. JMci Karola Radziwiłła, wojewody wileńskiego, z okoliczności ofiarowanego Rzeczypospolitej legjonu 6210 ludzi“. B. m. i r. (Wiersz polit.).

Dmoch. był też autorem rozpowszechnionych w rękopisach wierszyków z okazji obicia w Warszawie Borzęckiego i Suchorzewskiego. (Smol.).

Był współpracownikiem Kołłątaja przy wydawnictwie „Listów“; układał dla posłów głosy i mowy.

„Oda o sprawiedliwości“ (zob. Smol. „Kuźn.“).

9. „Do JWPanów Tadeusza Czackiego, starosty nowogrodzkiego i Mikołaja Wolskiego, szambelana J. K. Mci, z okoliczności wydanego pisma o Konst. 3 maja...“. B. m. i r. (1791).

Pisma z doby Targowicy i porozbiorowej:

a) Współpraca w dziele „O ustanowieniu i upadku Konstytucji 3 maja“. Metz (Lipsk) 1793. Dmoch. napisał podobno rozdziały: 1, 2, 5, 7 cz. I i 5 i 7 cz. II. (Wedł. Siemieńskiego „Listy H. Kołłątaja, II, 99). Drugą edycję dzieła ogłosił Dmoch. w r. 1794 w Warszawie (na karcie tytuł. figuruje Lwów i r. 1793).

b) W l. 1795—98 ogł. Dmoch. na emigracji (w Paryżu) po francusku sześć broszur politycznych, z których jedna wyszła też w przekładzie polsk. („List Jana Woytyńskiego, Polaka, do gienerała Dombrowskiego, komenderującego legjony polskie“. (B. m. 1798). Anonim Podolanin wspomina o pamflecie franc. druk. pod kryptonimem F. D. w Paryżu p. t. „La Savoie est á nous“ i o broszurze druk. pod im. ks. Wolskiego p. t. „Ksiądz małżonek, nic nowego, nic dziwnego“.

c) „Mowa na obchód pamiątki Ignacego Krasickiego“. Warszawa, 1801.

d) „Eneida“. Warszawa, 1809. Przekład pierwszych ksiąg 9-ciu, z uzupełnieniem (3 ost. księgi) pijara Wincentego Jakubowskiego.

Wyd. 2-ie wyszło w r. 1830, z uzupełnieniem F. S. Dmochowskiego i Frac. Kowalskiego (autora „Piosnek żołnierskich").

e) Ułomki z przekładu „Odyssei" ogłoszono w *Pam. Warsz.*, 1818.

f) Horacjusza Flakka Listów Księgi dwie. M. n. List do Pizonów O sztuce rymotwórczej. („Pisma rozm.", 1826).

g) Przełożył nadto: dwie ody Horacjusza: do Mecenasa i do Augusta, elegję I Tybulla, elegję I Propercjusza, wyjątki z Farsalji Lukana i wyjątki z poematu Delille'a „Ziemiaństwo". (Druk w „Pism. rozm.", 1826).

h) Życia uczonych mężów. Wiadomość o życiu i pismach Stan. Konarskiego, Karola Wyrwicza, Teodora Wagi, Teod. Ostrowskiego, Ign. Zaborowskiego, Mikołaja Wolskiego, Józefa Rogalińskiego, Grzegorza Piramowicza i Józefa Szymanowskiego. (Druk. w „Pism. rozm." 1826).

i) Mowa o potrzebie i sposobie uczenia się łaciny. („Pisma rozm." 1826).

Wyd. zbiorowe: „Pisma rozmaite", 2 t. Warszawa, 1826.

Listy: *a)* Dwa listy do Jana Śniadeckiego, z r. 1804 i 1805, druk. w *Pam. liter.*, 1904; *b)* list do M. Molskiego z r. 1801 i list do Lindego z l. 1807—8. ogł. Wierzbowski w „Materjał.", II; *c)* list do Barssa z r. 1796 przytacza Smoleński w „Emigracja polska w l. 1795—97". *(Przegl. histor.*, 1910).

Mylnie przez Smoleńskiego Dmochowskiemu przypisywana „Pochwała Stan. Hier. Konarskiego" (Warszawa, 1783) jest utworem pijara Michała Krajewskiego. — Przypisują mu nadto: *a)* „Do stanów sejmujących (Warszawa, 1788) i *b)* przekł. Goldoniego „Mecenas poczciwy" (1779) (?). — Smoleński („Konfeder. Targow.") przypuszcza, że Dmochowski (lub Kołłątaj) jest autorem brosz.: „O rokoszu pod Targowicą rzecz krótka" (1792), wcielonej później z pewnemi zmianami do dzieła „O ustanow. i upadku Konstytucji 3 maja".

M. Fiałkowski: O gienjuszu, guście, wymowie i tłumaczeniu. Kraków, 1790.— Trembecki: „Sąd Apollina" i obj. w t. II Pism Tremb. (Lwów, 1883, str. 1—7). — L. Osiński: O życiu i pismach Fr. Ks. Dmochowskiego: *a)* przy wyd. Eneidy z r. 1809 i wyd. z r. 1830; *b)* w *Roczn. Tow. Przyj. Nauk*, VIII, 1812; *c)* w *Pam. Warsz.*, 1809. Toż w „Dziełach", IV (1862). — L. Osiński: Enejda Wirgiljusza. Dzieło pośmiertne Fr. Dm. „Dzieła", IV (przedtem w *Pam Warsz.*, 1809). — L. Osiński: O tłumaczeniach z obcych języków (ib.). — Brodziński: Dmoch. Franc. („Pisma", IV, 432—437). — Mickiewicz: O krytykach i recenzentach warsz. — F. S. Dmochowski (syn): „Odpowiedź". — S. Bielski: Vitae et scripta... (Warsz., 1812). — „Z Pamiętników Anonyma Podolanina" (Cieszkowskiego) przy t. IV „Pamiętników J. D. Ochoc-

kiego". Wilno, 1857. Przedtem w *Gaz. Warsz.*, 1856, nr. 341—342 (i sprost. w *Gaz. Warsz.*, 1857, nr. 5). Przedrukował Wójcicki w dod. do t. II „Cmentarza Powązk." (256—262). Toż w „Pamiętniku anegdotycznym z czasów Stanisł. Augusta", wyd. przez J. I. Kraszewskiego (Poznań, 1867). — Wójcicki: Cmentarz Powązk., I. — F. S. Dmochowski: Wspomnienia. Warsz., 1858. — Kraszewski: Fr. Dmoch. (Pamiętnik anegdotyczny z czasów Stanisława Augusta). Poznań, 1877. Przedruk. w *Bibl. dz. wybor.* Warszawa, 1906. — H. Zathey: Homer w Polsce. Wyd. 3. Poznań, 1886. — Chmielowski: Próby nowego przekładu Iljady. *Ateneum*, 1877, kwiecień. — Ćwikliński: Homer i homerycy. Lwów, 1881. — Smoleński: Kuźnica Kołłątajowska. Kraków, 1885. (Toż. w „Pismach histor.", II. Krak., 1901). — Chmielowski: D. Fr. Ks. W. *Enc. powsz. ilustr.* — K. E.: O polskich przekładach Eneidy. *Ateneum*, 1888, paźdz. — Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej. Warsz., 1902. — Kossowski: Z korespendencji Fr. Ks. Dmochowskiego z Janem Śniadeckim. *Pam. liter.*, 1904.—Sinko: Hellenizm Słowackiego. Krak., 1909. (Rozdz. I.). — K. L. Zalewski: Sztuka rymotwórcza Fr. Ks. Dmochowskiego. Studjum z dziejów krytyki liter. w Polsce. Warszawa, 1910. (Zob. ocenę A. Drogoszewskiego w *Bibl. Warsz.* 1912, I, str. 368-378).— Smoleński: Publicyści anonimowi... Warszawa, 1912.—Pilat: Hist. liter., t. IV, cz. I.— Galle: D. Fr. Ks. *Sto lat mysli polskiej*, II. — St. Mleczko: Wiadomości i objaśnienia wstępne do przekł. Iljady (Warsz., 1894). — Czubek: O „chłopskiej" i o „pańskiej" Iljadzie słów kilka. *Przegl. humanist.* 1922. — Sinko: wstęp do Iljady w wyd. *Bibl. Narod.* (1922). — Sinko: O charakter Iljady. *Przegl. humanist.* 1923.— Czubek: O „charakter" czy przekład Iljady? *Przegl. humanist.* 1923. — Sinko: Pomoce naukowe Dmochowskiego przy tłumaczeniu Iljady. *Eos.* 1923. (Por. *Spraw. Akad. Um.* 1923, nr. 5). — St. Tync: Nauka moralna w szkołach Kom. Eduk. Nar. Str. 228. — Estreicher: Bibliogr. t. 15, str. 252—254. — Zob. nadto: Życiorysy w *Przyj. ludu*, 1839, w *Tyg. Ilustr.*, 1861, w *Rozmaitościach* lwow., 1825, w *Bibl. Warsz.*, 1871, III.

14. JACEK PRZYBYLSKI.

Ur. w Krakowie 1 września r. 1756. Syn krawca Bartłomieja i Jadwigi z Mańków. Skończywszy szkoły średnie i uniwersytet w Krakowie, został nauczycielem w Tarnowie. Po uzyskaniu w r. 1775 stopnia dr. fil. i nauk wyzw., wstąpił do stanu duchownego i wysłany został na prof. poetyki i wymowy do Chełmna 1775 r., a następnie 1781 r. do Lublina i Warszawy. W 1783 r. otrzymał tyt. konsyljarza Nadwornego J. K. Mci. W r. 1785 powołany na bibliotekarza „Bibl. Szkoły Gł. Kor." i prof. starożytności klas. do Krakowa. Zwiedziwszy Niemcy, Francję, Szwajcarję i Włochy objął w 1791 (?) katedrę i pełnił obowiązki profesora do r. 1802. W 1801 r. członkiem Tow. Przyj. Nauk Warsz. W r. 1809, po wcieleniu Krakowa do Ks. Warsz., objął znowu katedrę; (bibliotekarzem do r. 1811). Zm. 11 września 1819 r.

Oprócz szeregu drobnych tłomaczeń wyd. w l. 1779—1789, różnych wierszy, „Mowy z okoliczności uroczystego obchodu stuletniej pamiątki zwycięstwa Jana III nad Mocą Ottomańską pod Wiedniem...".

(Warsz., 1784), „Dyssertacji o kunszcie pisania u starożytnych" (Kraków, 1788) i innych pism, wydał nast. tłumaczenia:

1. Homera Batrachomyomachia czyli bitwa żab z myszami. (Kraków, 1789).
2. Hezjoda Askrejczyka Dzieła dochowane wszystkie. (Kraków, 1790).
3. Kamoensa Luzjada czyli odkrycie Indji Wschodnich (t. 1790).
4. O krytyce Aleksandra Pope (t. 1790).
5. Miltona Raj utracony (t. 1791).
6. Miltona Raj odzyskany (t. 1792).
7. Treny Jeremiasza nad zburzeniem Jerozolimy (t. 1793).
8. Śmierć Abla (t. 1797).
9. Owidego Nazona wiersze na wygnaniu pisane (t. 1802).
10. Horacego List do Pizonów o kunszcie poetycznym (t. 1803).

11) Wirgilego Marona Eneida... (t. 1811).

12) Jeorgiki Wirgilowskie... (t. 1813).

13) „Pamiątka dziejów bohatyrskich z wieku Grayskotroskiego"... t. j. Iljada Homerowska i Odysseja Homerowska (t. 1814—1816).

Tłumaczył też „Kandyda" Woltera (1780) i „Ustawę natury" (1795).

Ogłosił w r. 1799 pierwsze 25 pp. Orlanda Szalonego w przekładzie Piotra Kochanowskiego.

Zob. Bibliogr. Estr., t. 25.

Przeciwko Przybylskiemu pisał Fr. Ks. Dmochowski w „Zakus nad zaciekami..." (1789) i w „Urywku bicza...". — P. Czajkowski: Pochwała Jacka Przybylskiego. *Rocznik Tow. Nauk.* Kraków, 1824 (tu bibliogr.). — Brodziński: Pisma, IV, 437. — Pilat: Hist. liter. pol., t, IV. — A. Grabowski: Wspomnienia. Kraków, 1909. — K. Koźmian: Pamiętniki, I, 5. — Zathey: Homer w Polsce. Poznań, 1886 — Ćwikliński: Homer i homerycy. Lwów, 1881. — Smoleński: Kuźnica Kołłątajowska. Warsz., 1885, str. 148—9. — K. E.: Próba przekładu Eneidy. *Ateneum.* 1888, IV. — Smoleński: Przewrót umysłowy... — Chmielowski: Metodyka hist. liter. — G. Czernicki: J. P. *Tyg. ilustr.*, 1865, II. — H. Galle w *Sto lat myśli pol.*, II. — Włoch: Polska elegja patryjot. w epoce rozbiorów. — W. Konczyńska: Zarys historji Biblioteki Jagiell. (1923). Str. 94—114, i indziej.

15. MICHAŁ KAZIMIERZ OGIŃSKI.

Ur. w r. 1728, z o. Tadeusza Józefa i Anny z Wiśniowieckich. Po 7-letnim za granicą pobycie, wrócił w r. 1761 do kraju. Ož. z Aleksandrą kanclerzanką Czartoryską, jeździł w r. 1764 do Petersburga. Po obiorze Stanisława Augusta Poniatowskiego na króla, został wojewodą wileńskim, a następ. w r. 1768 hetmanem w. lit. Wziął udział

w konfederacji Barskiej; po klęsce pod Stwołowiczami (1771) udał się zagranicę. Po otrzymaniu amnestji wrócił do kraju. Założył t. zw. Kanał Ogińskiego (1783) i drukarnię w Słonimie. W r. 1792 złożył buławę hetmańską. Po upadku Rzpltej osiadł w Warszawie. Zm. 31 maja 1800 r. w Warszawie.

1) „Xiążka in Oktavo Majori". B. m. i r. (Lwów), 1781 (wiersze) (wedł. Sobieszcz. druk. w Słonimie).

2) „Powieści historyczne y moralne napisane przez Obywatela Słonimskiego" (wierszem). Warsz., 1782. Toż t. 1784.

3) „Bayki y Nie Bayki przez Obywatela Słonimskiego napisane" (2 części). Warszawa, R. 1788. Są tu bajki, piosenki i wiersze różne; do jednej dodane są nuty (Ostrożnie z ogniem: „Element ognia najżywszy z natury"). W „Części drugiej" jest przekład „Nocy Junga" i dram. p. t. „Pola Elizejskie. Dramma z muzyką".

Nadto mowy i głosy sejmowe, druk. osobno i w zbiorze wyd. w r. 1788—92.

Estr. XXIII sądzi, że autorem dzieł literackich, powyżej wymienionych, nie jest Michał Kazimierz, lecz Michał Kleofas Ogiński (1765—1833, autor „Mémoires" (Paris, 1826—27, 4 t.; 2 wyd., t. 1833) i twórca polonezów.

Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*

16. MARCIN EYSYMONT.

Pijar. Ur. na Wołyniu, 13 listop. 1735 r. Uczył się u pijarów w Złoczowie; następnie wysłany na wyższe studja za granicę, do Rzymu i Paryża. Powróciwszy do kraju, był nauczycielem w szkołach pijarskich w Rzeszowie, potem w Warszawie. Od r. 1789 prowincjałem Zgromadzenia. W końcu regiensem konwiktu Szaniawskiego w Łukowie, i tu umarł 2 maja 1814 (Estr.) (1812 ?).

Wiersze swe drukował w *Zabawach przyj. i poż.*

Osobno m. i. ogł.:

a) „JM. X. Adamowi Naruszewiczowi.., Trzy żałobne pasterki..." Warsz., 1774.

b) „Palaemon. Ekloga." B. m. i r. (W końcu Epigramata na cześć Stan. Augusta).

c) „Na szczęśliwy do stęsknionej stolicy powrót Pana Naszego Miłościwego Stanisława Augusta... Galatea ekloga... Dnia 9 grudnia 1781.

Oda St. Konarskiego o mądrym królu, z łac. przełożona (w „Wierszach wszystkich... Konarskiego", 1778).

„Tabaka, wiersz albo suplika pokorna do matki ojczyzny (*Zob. Pam. liter.* 1910, str. 143).

Bielski: Vita et scripta... — Chodynicki: Dykcjonarz uczon. Pol.

17. JÓZEF KOBLAŃSKI:

Jezuita. Ur. w r. 1738. Pochodził z ziemi przemyskiej. Uczył się u jezuitów we Lwowie. Po kasacie zakonu jezuitów został kapelanem przy dworze Czartoryskich i nauczycielem młodych książąt. Był członkiem Towarzystwa do ksiąg elementarnych. Zm. w r. 1817, w Puławach.

Liczne jego utwory poetyckie druk. w *Zabawach przyj. i pożyteczn.*, 1770—77.

Osobno wyszły:

a) „List do potomności...". Warszawa, 1771. (Brown przypisuje utw. ten Wawrzyńcowi Kobylańskiemu).

b) „Oda na śmierć ś. p. J. X. Stan. Konarskiego S. P." Warszawa, 1773. (Toż na czele Konarskiego „Wierszów wszystkich" (1778)).

Tłumaczenia z Horacego w Pieśniach wszystkich Horacjusza przekładania różnych" (1773).

Urywek wiersza „Bukiet dla J. O. Ks. JMCi Marjanny Czartoryskiej" przytacza z rękop. Tomkowicz w „Z wieku Stan. Augusta", II, 72.

Estreicher: Bibliogr., t. XIX. — Ad. Czartoryski: O Koblańskim (rękop).

18. URBAN SZOSTOWICZ.

Pijar. Ur. w wojew. krak. w r. 1746. Uczył w szkołach pijar. matematyki, filozofji i wymowy. Był wychowawcą Jana Nepomuc., syna wojew. sieradzkiego Mik. Małachowskiego. Proboszcz w Końskich. Zm. w r. 1792 w Końskich.

Ogł. wiersze w czasopismach; popularne były jego pieśni nabożne, jak np. pieśń na popielec. Wsławił się jako tłumacz „Wierszy wszystkich" Konarskiego, które poprzedził wierszem dedykacyjnym do Stanisława Augusta.

19. MIKOŁAJ DZIEDUSZYCKI.

Ur. w 2-ej poł. XVIII w. Przybył do Warszawy w czasie Sejmu Czteroletn. i pisywał do czasopism. Tu związał się przyjaźnią z gronem młodzieży, do której należeli: Feliński, Tyminiecki, Wyszkowski.

Zm. w sierpniu 1795 r. w Sokołowie pod Lwowem, mając lat dwadzieścia kilka.

Zostawił w rękop. szereg przekładów z Horacego, Wergilego, Owidjusza, Woltera, Hagedorna, Utza i innych, które wylicza Tańska w *Rozrywkach* i ogł. niektóre, jak wyj. z przekł. trag. Woltera p. t. „Śmierć Cezara", przekł. ody Horacego „Integer vitae", przekład „Chatki" Utza i „Prośby do zefirów" z franc.

Tańska o Mikołaju Dzieduszyckim. *Rozrywki dla dzieci*, IX, 1828.—Zob. wiersz Mich. Wyszkowskiego: „Na śmierć Mik. Dzieduszyckiego" i przypisek do niego w „Poezjach" (wyd. 1830, str. 57—59).

20. IGNACY BYKOWSKI.

Ur. ok. 1750 r. „Porucznik wojsk rosyjskich". Przeciwnik ruchu r. 1794. Moskalofil. Szczegóły życia nieznane.

Jest autorem licznych utworów prozą i wierszem. M. in.:

a) „Kościół sławy". Poema... wierszem... Wilno, 1799.

b) „Wieczory wiejskie"· Warsz., 1787 (zbiór wierszy). Cz. II, t. 1788 (utw. prozą, m. i. z Woltera).

c) „Nocy wiejskie". Warsz., 1788 (zbiór wierszy oryg. i tłumacz.).

d) „Kwestja podana do rozwiązania czyli dusza bardziej bywa wzruszona przez rozkosz czyli też przez smutek"? Mińsk, 1790.

e) „Wiersze". Wilno, 1798.

f) „Rozmyślania wieśniacze". Wilno, 1799.

g) „Sposób pewny sądzenia o guście". Wilno, 1799.

h) „Zabawy z sobą samym". Wilno, 1799.

Tłumaczył Woltera, Marmontela, Pope'a (m. in. „Pukiel Belindzie ustrzyżony i porwany". Warsz., 1788). Inne utwory wylicza Estr., Bibliogr. XIII.

Gubrynowicz: Romans w Polsce za czasów Stan. Augusta. Lwów, 1904. — Szyjkowski: Myśl J. J. Rousseau w Polsce w XVIII w. — Szyjkowski: Edwarda Younga „Myśli nocne" w poezji polskiej. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. LV, 1916.— St. Helsztyński: Polskie przekłady Miltona i Pope'a. *Pam. liter.* 1928.

21. FRANC. KSAW. CHOMIŃSKI.

Daty m. i roku ur. nieznane i rodzice. Był domownikiem ks. Michała Ogińskiego, jego pełnomocnikiem i dowódcą brygady petyhorskiej pińskiej. Posłem pińskim na sejm r. 1782. Z brygadjera gienerałem majorem 1 dywizji litew.; starostą grodowym pińskim. Marszałkiem sejmu grodzieńskiego 1784 r. W r. 1788 wojewodą mścisławskim

(ostatnim). Brał udział w sejmie Czteroletnim. Był więziony. Żon. z Zofją Tyzenhauzówną. Zm. w r. 1809 (w Wilnie?).

1) „Mowy przez Ch. marsz. sejmowego. Warsz., 1784·

2) „Fedra" Racine'a. Przekł. (Warsz., 1818).

3) „Ody Horacjusza", tłum. (Wilno, 1765).

4) „Oda o stałości umysłu w obojej doli". (*Dziennik Wileń.*, 1815, I).

5) „Oda na zepsucie świata" (tamże, II).

6) „Wiek złoty" z Gresseta (tamże).

7) „Człowiek wiejski, czyli Georgiki" Delille'a tłum.; przyłączone tu są także i oryginalne rymy. (Wilno, 1818).

Kilkanaście Chomiń. wierszy epigramatycznych z roku 1784 przytoczone w „Dyarjuszu bytności... Stan. Augusta w Pińsku...". *Bibl. Warsz.*, 1860, III, str. 259—260.

W rękop. przekł. „Cynny" Kornela, i wiele drobnych poezji.

Niektórzy przypisują Chomińskiemu autorstwo piosnki Kurdeszowej (Bohomolca).

J. Bartoszewicz: Ch. Fr. Ks. *Enc. Orgelbr.*— Ign. Chodźki wiadomości o Chom. podane w „Dwu Konwersacjach z przeszłości", bałamutne.

22. BENEDYKT HULEWICZ.

Ur. w Ujłowie pod Krystynopolem (w woj. wołyń.) w roku 1750. Był synem Kazimierza, podstarosty krasnostawskiego. Kształcił się w kolegjum jez. we Lwowie. Był „wiernym satelitą marszałka ostatniej konfederacji, niemal od dzieciństwa"; przebywał na dworze Szczęsnego Potockiego w Tulczynie. Pisarz włodzimierski, poseł wołyński na sejm Czteroletni, konfederat targowicki· Po upadku ojczyzny był czas jakiś urzędnikiem we Lwowie. Zm. na pocz. r. 1817 w Stodułce pod Barem.

„Ladajaki tłumacz Owidjusza De arte amandi" (Chrząsz.). Wyd. „Owidjusza Nazona elegji miłosnych tłumaczenie". Warszawa, 1791.

H. Rzewuski: Mieszaniny obyczajowe. Wilno, 1841 (str. 258 do 262). — Fr. Kowalski: Wspomnienia. — Dr. Antoni J.: Benedykt z Drozden Nowina Hulewicz. („Opowiadania histor.". Ser. III, t. I. Warsz., r. 1882). — S. Wężyk Groza: Pamiątki i wspomnienia rozmaite. Wilno, 1848.

23. TADEUSZ MORSKI.

Ur. w r. 1752, z o. Antoniego, kasztelana lwowskiego. i Anny z Siemianowskich. W młodości służył w wojsku saskim. W r. 1776

szambelanem. W czasie Sejmu Czterolet. posłował do Madrytu (1790); wysłańcem do Berlina, jak twierdzi Mościcki, nie był, lecz brat jego stryj. Ignacy. Brał udział w ruchu rewolucyjnym l. 1793—94; później w konfederacji w r. 1812. Zmarł w r. 1825, w Krakowie.

Oprócz broszur politycznych, jak np. „Uwagi nad pismem Seweryna Rzewuskiego, hetm. pol. kor. O sukcessji tronu w Polsce" (Warsz., 1790) i „O bezkrólewiach w Polsce" (Warsz. 1790) i in., oraz „Myśli" o służbie dyplomatycznej (Warsz. 1792), ogł.

Przeróbkę poematu Gresseta: „Vert-vert czyli Szpak klasztornego wychowania". Warszawa. 1779; 2 wyd. t. 1781; (przedruk. w Złoczowie 1894, w *Bibl. Powsz.)* i naśladowanie tegoż autora poem. „Pulpit żyjący..." Gdańsk, (właśc. Warsz., Gröll) 1781.

Wiersz domniemany T. Morskiego p. t. „Do Kościuszki w dniu imienin w Sieniawie" (1792). przytoczył z rękop. Bibl. pol. w Paryżu, Wł. Dzwonkowski w art. „Kościuszko w Galicji jesienią 1792 r." w *Tygod. Ilustr.*, 1917, nr. 43.

Jego „Myśli o potrzebie i sposobach przysposobienia młodzieży do służby dyplomatycznej w Polsce". (Warszawa. 1792) wyd. ponownie H. Mościcki p. t. „O służbie dyplomat. w Polsce" (Warsz. 1919). Autorem „Uwag o chłopach" (1789) nie był, zdaniem Mościckiego, Tad. Morski, lecz brat jego Onufry.

Smoleński: Publicyści anonimowi... W., 1912. — H. Mościcki we wstępie do nowego wyd. „Myśli o służbie dyplom.".

24. WINCENTY MAREWICZ.

Ur. ok. r. 1758 na Litwie. „Rotmistrz województwa trockiego". Przebywał różnymi czasy w Wilnie i w Warszawie. Zm. w r. 1816 w Warszawie.

Uważany był przez współczesnych (np. przez Felińskiego) za wierszokletę i zestawiany z Zgierskim i z Baką. Może niesłusznie; Estr., wyróżnia niektóre jego utwory. Rodowód własny, podany przez Marewicza w „Ostatniej do Laury odezwie" (1788), na którym opiera się jego biograf, E. Tyszkiewicz, zdaje się, jak sądzi Estr., dla humoru tylko pisany. (Trembecki napisał niektóre utwory pod imieniem Marewicza).

Z licznych utworów Marewicza, drukow. (głównie w l. 1786—1796). i rękopiśm., które wylicza E. Tyszkiewicz, na uwagę m. in. zasługują:

a) „Samotne zabawki... wierszem. Warsz., 1786.

b) „Zdarzenia czyli sny... wierszem i prozą", 2 t. Warsz. 1786—7.

c) „Projekt nie uskuteczniony", 1788.

d) „Ostatnia do Laury odezwa", Warsz., 1788.

e) „Gołąb". Warsz., 1788.

f) „Różne wiersze". Warsz., 1788.

g) „Dorywcze zabawki". Warsz., 1788.

h) „Sielanka". B. m. i r. (1788).

i) „Ustronne zabawki, wierszem i prozą". Kraków, 1789.

j) „Szczęście w nieszczęściu". Warsz., 1797.

k) „Polusia, córka kołodzieja czyli Wolność oswobodzona". Opera tragiczna, 1791. (Broszura polit., mylnie Niemcewiczowi przypisywana).

E. T. (Tyszkiewicz). Winc. Mar. Studjum obyczajowe. Warszawa, 1870. (Odb. z *Gaz. Warsz.*). — Estreicher w Bibliogr. t. XXII.

25. ALBERT (Wojciech) MIER.

Syn Józefa, woj. pomor., hrabia, wojewodzic pomorski, starościc buski. Targowiczanin. Po upadku Polski, radca tajny, podkomorzy ces. austr. Był od r. 1827 członkiem Tow. Nauk. Krakowskiego Zm. 23 sierpnia 1831 r.

Pisał bajki, satyry i inne wiersze; tłumaczył Racine'a, Tassa, Lafontaine'a (w rękop.). Wyj. z „Andromaki" w *Rozmaitościach naukowych* z r. 1829. Ogłoszony w *Nowym Pamiętniku Warsz.*, z r. 1801 urywek przekładu IV ks. Jerozolimy Wyzwol. Tassa jest podobno utworem Trembeckiego.

Stan. Potocki o Albercie Mierze: „Alberta Miera różne wiersze, bądź własne, bądź tłomaczone, noszą rzadką cechę ukończenia i smaku dobrego. Szkoda, że nie są dotąd drukiem ogłoszone, rzetelną bowiem dla literatury polskiej byłaby ich strata.

Smoleński: Publicyści anonimowi, str. 34—5. — St. Potocki w Pochwale Józ. Szymanowskiego. *Roczn. Tow. Warsz. Przyj. Nauk*, I. — L. Siemieński: Obóz klasyków. Krak., 1866. Str. 85—88.

26. MIKOŁAJ WOLSKI.

Ur. w r. 1762 na Litwie. Kształcił się w Szk. Gł. Lit. (w Wilnie). Ulubieniec Poczobuta. Był bibliotekarzem Chreptowicza. Członkiem deputacji do układu Księgi praw cywil. i kryminalnych. Szambelan Stan. Augusta. W r. 1798 był w Petersburgu. Zm. w r. 1802 w Białymstoku.

Napisał następ. utw.:

a) „Mowa zawierająca uwagi nad pierwiastkowymi dziejami świata". Wilno, 1784.

b) „Dzień pusty albo Wesele Figara", przekł. z Beaumarchais. Warsz., 1786.

c) „List ojca do syna..." (b. m. i r.).

d) „Do W. J. X. Ks. Fr. Dmochowskiego z okoliczności wydanego pisma p. t. Do JW. J. M. P. Tad. Czackiego i Mikołaja Wolskiego (b. m. i r.).

e) „Dwie Nocy czyli rozmyślania o sztuce gwiazdarskiej; wiersz do WJMci X. Marcina Poczobuta, Rektora Szkoły Głównej W. X. Lit... przez Mik. Wolskiego, 1784. Dzieło pogrobowe" (druk. w *Nowym Pam. Warsz.,* 1804).

Przekładał „Nocy" Younga; Georgiki Wirgilego.

„Uwagi nad książką p. t. „O ustanowieniu i upadku Konstytucji 3 maja", ogłoszone wraz ze „Zdaniem o królu polskim", wyd. 1792 r. bezim. przez Stan. Augusta, (i po franc. p. t. Opinion sur le Roi de Pologne), pod ogólnym tyt. „Obrona Stanisława Augusta" w *Roczn. Tow. histor.-liter. w Paryżu.* Rok. 1867. (Paryż, 1868) — są utworem samego króla St. Augusta.

Mylnie przypisywano Wolskiemu i Czackiemu autorstwo broszury: „O Konstytucji 3 maja r. 1791 do Zaleskiego i Matuszewicza... litewskich posłów".

[Polemiki Wolskiego z Dmochowskim dotyczy satyra Trembeckiego „Sen czyli Sąd"].

Dmochowski: O życiu i pismach Mik. Wolskiego. *Nowy Pam. Warsz*, 1804 i w „Pismach", II,—Feliński: O wierszowaniu. („Dzieła", II, 205—6).— K. Koźmian: Pamiętniki, I, 265—67.— Brodziński: Pisma, IV, 406. — Wojciechowski: K. Koźmian (str. 24). — Smoleński: Kuźnica Kołłątajowska (157—162) (por. tegoż: „Ostatni rok Sejmu Wielkiego", 76—77). — Smoleński: Publicyści anonimowi z końca XVIII w. (str. 58 i 41—42 i 47—48). — Br. Zaleski: Mikołaja Wolskiego Obrona St. Augusta. *Rocznik Tow. histor. liter w Paryżu.* 1867. — Tokarz: Ostatnie lata H. Kołłątaja, I, 25—27 i indziej. — Bielński: Uniw. Wileń., III.

27. MICHAŁ HIERONIM JUSZYŃSKI.

Ur. w r. 1760 we wsi Gniazdowie (pow. olkuski). Kształcił się w akad. krakowskiej, gdzie otrzymał stop. dr. fil. W r. 1785 został księdzem. W r. 1789 nauczycielem w Pińczowie, nast. prorektorem tamże. Po zajęciu tej części kraju przez Austrję, przeniósł się do dyecezji tarnowskiej; został wikarym przy kolegjacie w Wojniczu, potem plebanem, to na Podolu, to w Zgórsku. W r. 1810 przeniósł się do Ks. Warsz., otrzymał probostwo w Wiślicy, a wreszcie w Szydłowie.

Krótko był prof. i oficjałem w Kielcach. Zm. 23 sierpnia 1830 r. w Szydłowie.

Napisał:

„Rymy i proza", skotopaski, miłostki..., 3 t. Kraków, 1787—1789.

„Asketomoria" w sześciu pieśniach. B. m. i r. (Kraków, 1795) (inne wyd. tyt. p. t. „Zgromadzenie fartuszkowe czyli sejm mniszek"). (Satyra polit. przeciw Targowiczanom).

„Żydoswaros"... (1792).

„Groby, poema oryginalne". Kraków, 1788.

„Zajazd". B. m. i r. (Kraków, 1810). (Toż z rękop. p. t. „Poemat o stanie Galicji" (1772—1809) w Dodatku liter. *Kraju*. petersb., 1886 nr. 23).

Kilka kazań (zob. Estr. XVIII, 693).

„Dykcjonarz poetów polskich", 2 t. Kraków, 1820.

A. Grabowski o J. *Bibl. Warsz.*, 1861, II, 470—474. — Łętowski: Katalog biskupów..., II. — Gliszczyński w *Gaz. Codz.*, 1860, nr. 279. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Brückner o J. w Dziejach liter pol., I, 432. — Chrzanowski w *Sto lat myśli pol.*, t. I. — Smoleński: Publicyści anonimowi z końca XVIII w. Warsz., 1912 (odb. z *Przegl. Histor.*).—Chmielowski: J. M. H. *W. Enc. powsz. ilustr.*

28. FRANCISZEK ZAGÓRSKI.

Pijar. Ur. w r. 1770 w Drohiczynie, gdzie uczył się u pijarów. W r. 1787 wstąpił do zgromadzenia, poczem był nauczycielem w koleg. pijar. w Górze, potem w Warszawie. Ostatnie lata życia spędził w Warszawie i Radziejowie. Zm. w r. 1806, w Marchji Brandenb.

Ogłosił:

„Muzeusz, poeta grecki, o Leandrze y Erze". Przekładania Franciszka Z... Z przydatkiem sielanek. Tomik I. Warszawa, 1796.

Oprócz przekładu poem. Muzeusza „Hero i Leander", zawiera sielanki Zag. oryginalne i tłumaczone (z oryg. nb. „Do Pauliny"), oraz rzecz: Nauka o wierszu pasterskim".

Bielski: Vitae et scripta..., 1812. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*

29. FRANCISZEK KARPIŃSKI.

Ur. 4 października 1741 r. (1743?) w Hołoskowie na Rusi Czerw. na Pokuciu (pow. kołomyj.), z o. Andrzeja, administratora wioski u Potockich, i z m. Rozalji z Spendowskich. Uczył się w kolegjum jezuitów w Stanisławowie (1749—1758), następ. w akad. jez. we Lwowie (1758—

62 prawdop.); skończył ze stop. dr. nauk wyzw. a bakałarza św. teologji. Po ukończ. był przez rok palestrantem; poczem opuszcza Lwów i udaje się na Pokucie, gdzie (w l. 1764—70) zajmuje się nauczycielstwem domowem. W r. 1770—71 przebywa w Wiedniu (przez półtora roku). W l. 1771—1780 chodzi dzierżawami w Galicji. W r. 1780 udaje się do Warszawy, na dwór ks. Ad. Czartoryskiego, j. z. p., i zostaje jego sekretarzem „interesów polit" (do r. 1782, przez $1^1/_2$ r.) [wedł. Pilata, przez 3 lata]. W r. 1782—83 jest „guwernerem" (wychowawcą) Romana Sanguszki; poczem wrócił do Galicji (wtedy, w r. 1784, powstał w. „Powrót z Warszawy na wieś"). Po roku powrócił do Warszawy (w r. 1785); przez kilka lat następnych przebywa w Warszawie lub w Białymstoku, na dworze Branickiej, siostry król. W r. 1791—92 jest guwernerem ks. Dominika Radziwiłła w Zabłudowie, na Litwie. W r. 1793 przebywa w Warszawie lub w Grodnie. W r. 1793 osiada w Kraśniku, pod puszczą Białowieską (kolonji, kt. dostał od króla w dzierżawę). W r. 1819 przeniósł się do wsi własnej, Chorowszczyzny. W r. 1800 wybrany na członka koresp. Towarz. Przyj. Nauk. Zm. 16 września 1825 r. w Chorowszczyznie.

Pierwszy znany utwór: „Tęskność na wiosnę" powstał w r. 1756 lub 1757 (wedł. Pilata) (m. r. 1755 a 1760, wedł. K. M. Górskiego). (Właściwie jednak poprzedził go dwuwiersz na obraz Najśw. Panny z lilją, ogłoszony w noworoczniku *Znicz* z r. 1834, kt. Karp. napisał mając lat 14).

Pierwszy zbiorek wierszy druk.: „Zabawki wierszem i przykłady obyczajne". Lwów, 1780.

„Sumienie". B. m. i r. (z dedyk. wiersz. Do JW. J. X. Adama Naruszewicza).

„Kopja przywileju Jana Kazimierza króla pol. Szczepanowi Czarneckiemu na starostwo Tykocińskie danego... z przydatkiem krótko zebranego Życia tegoż Czarneckiego". W Grodnie (1780) (Dod. wiersz „Z okoliczności czasów Czarneckiego").

„Zabawki wierszem i prozą". Tom I (jest właśc. wyd. 1-sze zbiorku z odmienną kartą tytułową). „Edycja trzecia". Warszawa, 1782; tom II, Warszawa, 1782; t. III i IV, t. 1783 (2 wyd. t. III w r. 1792); t. V i VI, t. 1786; tom VII, t. 1787. (Zawierają: S i e l a n k i: „Tęskność na wiosnę", „Laura i Filon", „Potok płynie doliną" i inne; p i e ś n i: „Duma Lukierdy", „Pieśń dziada sokalskiego", „Pieśń mazurska", „Głos zabitego do sądu" i inne; rozpr. „O wymowie w prozie albo w wierszu" (t. II); przekład prozą i wierszem „Ogrodów" Delille'a (t. III, przedtem w *Zab.*

przyj. i poż., 1783); wiersz „Powrót z Warszawy na wieś" (i osobno, Warsz., 1784); przekład „Psałterza Dawidowego" (t. V i VI); rozpr. „O szczęściu człowieka w towarzystwie czyli o Rzeczypospolitej"; wiersze okolicznościowe i inne.

„Bolesław III. Traiedya". Warszawa, 1790. Toż z nową kartą tytuł.: „Judyta, królowa polska", i z dodaną końcową sceną Warsz., 1792.

„Czynsz". Komedja. B. m. i r. (1790).

„Alcesta", opera. Warsz., 1790.

„Pieśni Nabożne". W Supraślu, 1792 (2 różne wyd.). Wilno, 1795. (Zawiera m. in.: „Pieśń poranną", „Pieśń wieczorną" i pieśń „O Narodzeniu Pańskim" (Bóg się rodzi, moc truchleje).

Elegja „Żale Sarmaty nad grobem Zygmunta Augusta", napis. między r. 1797 a 1801.

„Podróż do Krakowa i jego okolic", 1788, opis prozą i wierszem (2 wydania).

„Rozmowy Platona z uczniami". Grodno, 1802.

Wyd. zbiorowe: *a)* „Dzieła wierszem i prozą", 4 t. (Warszawa, 1806). Wrocław, 1826; Lipsk, 1836. Stereotyp. Warszawa, 1830; *b)* „Dzieła". Kraków, 1862 (Tur.); *c)* „Pisma wierszem i prozą". Warsz., 1896 (ze wstępem Chmielowskiego). (Z opuszcz. cenz.).

„Pisma", zebrał i ułożył W. Bruchnalski. Lwów, 1896 (wybór pism, wyd. popularne *Macierzy*).

„Powiastki dla dzieci". Wilno, 1820.

Przełożył: „Wiara, prawa i obyczaje Indjanów, z Michaud'a". Lipsk, 1803.

„Pamiętniki". Poznań, 1844 (wyd. J. Moraczewski). Wyd. 2-ie, Lwów, 1849. — Nowsze wyd.: Warszawa, 1898 (z przedmową Chmielowskiego. *Bibl. dz. wybor.).* Rękop. w bibl. Krasińskich. (Właśc. tytuł: „Historja mego wieku i ludzi z którymi żyłem"). (Wyjątki z pamiętników ogłosz. w nowor. *Znicz* z r. 1834).

Dwa zaginione pisma polityczne Karpińskiego: *a)* Z r. 1788; rękopis (tytuł nieznany); *b)* Druk. bezim., wedł. Estr. wyszedł ok. r. 1790 p. t. „O następstwie i wyborze królów", (Odpowiedź na pismo polit. Sew. Rzewuskiego).

Wiersze, które nie weszły do wydań zbiorowych: *a)* Piosnka, napisana ok. r. 1783, zaczyna się: „Wszystko tak jak miała—Kasia mi oddała...", druk. w noworoczniku *Znicz*. Wilno, 1834; *b)* Wiersz „Do Filona" w *Dwutygodniku literackim*, 1844 (Krak.) przedruk. u Gór-

skiego („Pisma liter.", 524; *c)* Pieśń „Ja co nieszczęściami słynę..." i t. d. druk. w wyd. „Pamięci Fr. Karpińskiego...". (Kołomyja, 1880); *d*) Wiersz: Na dzień urodzin Aleksandry z Czartoryskich Hetmanowej Ogińskiej (*Tygodnik polski*, 1899, nr. 16); *e*) Wiersz p. t. „Karpiński do konwiktorów", (zaczyna się od w. „Kiedy dla was w młodym kwiecie...", ogł. Chrzanowski w *Spraw. Tow. Nauk. Warsz.*, 1908, z. 4–5, str. 31 (z rękop. petersb.); *f*) Wiersz z przypadku mostu spalonego w Wilnie. („Rzym płonie, Rzymianie smutni..." (dr. z r. 1791) przedr. w Balińskiego „Dawna Akad. Wileńska", (str. 531).

„Przerys (faksimile) wierszów Fr. Karp. ze sztambucha K. z Cedrowskich Kamieńskiej (z r. 1808) w noworocz. *Znicz*, 1834".

Wiersz „Przeciwko Fanatyzmowi", przypisywany (przez Estreichera) Węgierskiemu, jest utworem Karpińskiego, znajduje się bowiem w 7 t. *Zabawek.*

K. M. Górski podaje zupełny tekst sielanki „Potok płynie doliną" (druk. w *Dzienniku Warsz.*, 1827 przez Wójcickiego) i tekst pierwotny siel. „Kiedy ja usiądę przy mojej Dorydzie" (wedł. starego druku „Laury i Filona", str. 334).

Karbowiak przypuszcza, że „O wymowie w prozie albo wierszu" było tą książką, napisaną (w r. 1777) na konkurs ogłoszony przez Towarzystwo do ksiąg elementarnych, którą Towarzystwo odrzuciło (a przyjęło podręcznik Piramowicza). (Zob. „O książkach elementarnych... z czasów Kom. Eduk. Narod.", str. 69 odb.).

Listy. „Listy Karpińskiego" podaje Górski w Dodatku do rozpr. o Fr. Karp. („Pisma literackie") i w samej rozprawie (kilkadziesiąt). Weszły do tego zbioru i „Trzy listy Fr. Karp." ogłoszone w *Pam. liter.*, 1910. Nie weszły następ.: *a)* Do ks. Ad. Czartoryskiego, z r, 1817, z Kraśnika (w *Tyg. Powsz.*, 1885); *b*) do ks. Michała Stadnickiego, rektora konwiktu pijarów w Warszawie, z r. 1788 (w *Tyg. Pol.*, 1899, nr. 16, ogł. Łopaciński); *c*) do M. Poczobuta, z r. 1787, z Białegostoku (w *Roczniku Tow. Przyj. Nauk w Wilnie*, 1909). *d)* do Red. Tyg. Wileń. (*Tyg Wileń.*, 1820); *e*) do hr. Zamojskiego (*Wanda.* 1821); *f*) list z r. 1801 do? ogł. Pigoń w *Ruchu liter.*, 1928; *g*) list z r. 1802 do nieznanej osoby ogł. Pigoń w „Zepoki Mickiewiwicza", str. 29.

Monografja: K. M. Górski: Franciszek Karpiński. („Pisma literackie". Kraków, 1913. Rozprawa nieukończona, doprowadzona tylko do r. 1790; poprzednio druk. częściowo w różnych czasopismach. = E. Słowacki: Dzieła, III. — Tańska (Hoffmanowa) w „Rozrywkach dla dzieci" (t. VI), 1826, nr. XXXVI. Zob. też t. IV (Przejażdżka w Podlaskie). — Brodziński: O życiu i pismach Karpińskiego. „Pisma roz-

maite", 1830 i „Pisma", V (i we wstępie do Dzieł Karp., wyd. 1862). (Przedtem w *Roczn. Tow. Przyj. Nauk.*, 1828). — Korniłowicz: O życiu ś. p. Karpiń. Wilno, 1827. — Klimaszewski o K. w *Noworoczniku litewskim*, 1831. — K. Podwysocki: O Fr. K. (*Rusałka* Al. Grozy. Wilno, 1838). — Wójcicki w Życiorysach znak. ludzi, I, 1850. — Wójcicki w *Kłosach*, 1869. — Mickiewicz: Liter. słowiańska, II. — Fr. Morawski: Ostatni pobyt Karp. w Warszawie. („Pisma zbior.", IV). — Bartoszewicz w Historji liter., 1861. — Korotyński: Stanowisko Karpiń. w literaturze. *Wieniec*, Warsz., 1872. — Rzętkowski: F. K. *Tyg. Ilustr.*, 1872. — Próchnicki: O życiu F. K. (*Spraw. gimn. lwow. Fr. Józefa* za r. 1876, i osobno, Lwów, 1876). — Wisłocki o Karp. *Kłosy*, 1877. — Tretiak: F. K. *Tydzień*, IV. Lwów, 1876—7. — K. Kraszewski: O Karpińskim. *Kłosy*, 1880 i w „Wyborze pism", I. Kraków, 1893. — J. I. Kraszewski: Obrazy z życia i podróży, 1842, I. — „Pamięci Fr. Karp... poety serca, przy uroczystem odsłonięciu pomnika w Kołomyi". Kołomyja, 1880. (Tu m. in. Słoniewski o Fr. Karp.). — Bełcikowski: F. K. *Bibl. Warsz.*, 1880, listopad (i w „Ze studjów...". Warsz., 1886). — W. Przyborowski: „Niewieście ideały poetów polskich", 1881. — Mickiewicz o Karp. (pis. w r. 1827). *Pamiętn. Mick.*, IV. Lwów, 1890.— Tretiak: Przyczynek do biografji Fr. Karp. *Tyg. Powsz.*, 1885. — Chmielowski: Pogląd na poezję polską. („Studja i szkice", II). — Nehring: Karpiński. *Allgem. Encykl. d. Wiss. u. Künste von Ersch. u. Gruber.* 2 S., 34 t., 1883. — L. Dębicki: Poeci w Puławach. Fr. Karpiński. *Przew. nauk. i liter.*, 1889. — Gawalewicz: Poeta serca. *Świat*, 1891, nr. 21. — W. M.: Swisłocz. *Kłosy*, 1879. — Gawalewicz: Kochanek Justyny. *Kur. Warsz.*, 1891, nr. 274. — K. M. Górski: Dziecinne i szkolne lata Karpiń. *Bibl. Warsz.*, 1891, II. — K. M. Górski: Pierwsza młodość Karpiń. *Bibl. Warsz.*, 1891, IV. — Chmielowski o K. we wstępie do wyd. „Pism" Karpiń. Warsz. 1896. — A. Szycówna: Samorodna pedagogja w poezjach Karpiń. *Przegl. pedag.*, 1896.—Wł. Korotyński: Karpiński - nauczyciel. *Tyg. Ilustr.*, 1891, II.—K. M. Górski Karpiński w Wiedniu. *Pam. liter.*, 1902. — K. M. Górski: Karp. w latach 1771 — 1780. *Pam. liter.*, 1904. — Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej. — Chmielowski: wstęp do „Pamiętników" Karp. w wydaniu warsz., 1898. — Gawalewicz: Fr. Karp. *Album biogr. zasłuż. Polaków i Polek XIX w.*, 1898. — Ks. Kwoczyński: Psałterz Karp. i jego stosunek do Psałterza Kochanowskiego. Lublin, 1907. — Pigoń: Echa „Trenów" w „Judycie" Karpiń. *Pam. liter.*, 1913. Toż w jego „Z epoki Mickiewicza".— Szyjkowski: Ossjan w Polsce... Kraków, 1912, str. 49—54. — Szyjkowski: Myśl J. J. Rousseau w Polsce XVIII w. Kraków, 1913. str. 208—13. — Sinko: Sobie śpiewam a Muzom. *Eos*, 1909. (O gienezie „Powrotu z Warszawy na wieś"). (Toż w jego „Echach klasycz.").—Zalewski: Sztuka rymotwórcza Fr. Ks. Dmochowskiego. Warsz., 1910. — Pigoń: Ostatnia miłość Karpińskiego. Przyczynek do biografji poety, *Tyg. Ilustr.*, 1914, nr. 16. Toż w „Z epoki Mick.". — Wł. Włoch: Polska elegja patryjotyczna w epoce rozbiorów. Str. 19.—K. B.: Mateczka Tamburini. *Świat*, 1906, nr. 23.— W. Zosel: Sielanki Karpińskiego. *Bibl. Warsz.*, 1911, III. — St. Czosnowski: Nuta patryjotyczna w pieśniach Karpińskiego. *Przegl. Narod.* 1921, nr. 3.—Chrzanowski: Echa starożytne w dwóch utworach nowoczesnej poezji polskiej. („Charisteria Casimiro de Morawski").—Fr. Stopa: Stanowisko filozoficzne Karpińskiego. Warsz., 1926. (Odb. z *Przegl. Filozof.*). — Stopa: Ideje pedagogiczne Karpińskiego. *Muzeum*, 1926.—Pigoń: Z pedagogicznej działalności Fr. Karpińskiego. *Ruch. liter.*, 1928, nr. 6. Zob. też: Historje liter. Chmielowskiego, Tarnowskiego, Chrzanowskiego i Pilata.

30. JÓZEF SZYMANOWSKI.

Ur. w r. 1748 (gdzie?), z o. Macieja, starosty wyszogrodzkiego, później kasztelana rawskiego, i Anny z Łuszczewskich. Uczył się w kolegjum pijarskim w Warszawie, pod kierunkiem Konarskiego. Potem osiadł w Puławach, u Czartoryskich; był domownikiem ks. Augusta, woj. ruskiego, i jego syna, ks. Adama, j. z. p., z którym odbył podróż zagranicę, do Niemiec, Francji i Anglji. Był następnie urzędnikiem w Komisji Skarbowej koronnej (w administracji dochodów królewskich). Stanisław August mianował go szambelanem. Posłował na sejm r. 1778. W czasie Sejmu Czteroletniego należał (1791—92) do deputacji układającej nowy kodeks praw cywilnych i kryminalnych. W r. 1794 Kościuszko oddał mu zarząd Wydziału Sprawiedliwości. Po upadku sprawy, osiadł w końcu r. 1794 w swej wsi Grądy, niedaleko Błonia. W r. 1800 został członkiem Towarz. Przyj. Nauk. Zm. 15 lutego 1801 r. w Warszawie..

Utwory Szymanowskiego:

a) „Świątynia Wenery w Knidos". Warszawa, 1778. (Poemat; przeróbka wierszem utworu prozą Montesquieu'go p. t. „Le temple de Gnide"). Wyd. luksowne, staraniem Jana Feliksa Tarnowskiego, wyszło u Bodoniego, w Parmie, 1807.

b) „Wiersze różne" (głównie sielanki i piosenki); (kilka piosenek Szyman. umieścił Kniaźnin w swym „Troistem weselu").

c) „Listy o guście czyli smaku" (1779), ogłoszone poraz pierwszy w „Listach krytycznych", dodanych do „Kawy" Ad. Czartoryskiego.

d) Przekład „Zadyg'a Woltera.

e) „Wyprawa na wojaż". (Rozprawka prozą).

f) Dwa projekty (referaty prawne) do opracowywanego w r. 1791—92 przez deputację od sejmu wyznaczoną nowego kodeksu praw cywilnych i kryminalnych: 1) „Prospekt prawa kryminalnego" i 2) „Prospekt procesu kryminalnego". Drugi był ogłoszony w „Pismach" Szym. z. r. 1803; oba wydruk. z rękop. Ossolin. Ostrożyński w *Rozp. i spraw. wydz. filoz.-histor. Akad. Um.*, t. XXV. (Pisał je Szym. pod wpływem Filangierego i Beccarji). Trzeci referat p. t. „Uwagi do projektu trybunałów w trzech prowincjach", w rękopisie.

Wyd. zbiorowe: 1) „Wierszem i prozą pisma różne". Warsz., 1803. (*Wybór pisarzy pol.* Mostowskiego).

2. „Poezje". Wilno, 1822 (dod. „Listy o guście").

3. „Pisma". Lipsk, 1836 (niezupełne).

Szymanowski uważany był przez pseudoklasyków za twórcę „mowy pieszczonej“ w poezji polskiej.

Listy w wyj. z l. 1792—1801 Szym. przytacza Tańska w *Rozrywkach dla dzieci* z r. 1826 (nr. z 1 stycznia) w wspomnieniu o Szymanowskim.

CZARTORYSKI: Myśli o pismach polskich. — POTOCKI: Pochwała Józ. Szym. *Rocznik Tow. Przyj. Nauk*, I, i osobno. Warsz., 1801, i w jego „Pochwały“, I, 1816. Przedruk. w skróc. we wstępie do „Pism“ Szym. z r. 1803 i „Poezji“ z r. 1822. — DMOCHOWSKI: J. S. *Pam. Warsz.*, 1801 i w „Pismach rozmait.“, II.—FELIŃSKI: O wierszowaniu. („Dzieła“, II, 218—19). — BRODZIŃSKI: O klasyczności i romantyczności (wyd. Chmiel. str. 87). — BRODZIŃSKI: Pisma, IV, 395—402. — TAŃSKA: Wiadomość o życiu J. S. w *Rozrywkach dla dzieci*, (t. V) z r. 1826, nr. XXV z 1 stycznia, i we wstępie do „Pism“ Szym. wyd. lipskiego z r. 1836 — WÓJCICKI: J. S. („Życiorysy znak. ludzi“, II, 1851). — WÓJCICKI: Cmentarz Powązk., III. — WÓJCICKI: J. S. *Tyg Ilustr.*, 1862. — DĘBICKI: Puławy, 4 t. Lwów, 1887—88. — OSTROŻYŃSKI: Ostatni projekt reformy prawa i procesu karnego w Polsce. *Rozpr. Wydz. filoz. histor. Akad. Um.*, XXV, 1890. — KRZYMUSKI: J. S. Przyczynek do reformy prawa i procesu karnego w Polsce w końcu XVIII w. *Bibl. Warsz.*, 1891, IV. — TARNOWSKI: Hist. liter., III, 496—504.—CHMIELOWSKI: Dzieje krytyki literackiej.—PILAT: Hist. liter. pol. IV.—JANKOWSKI: Ludowość u Kniaźnina. — T. GRABOWSKI: L. Osiński, str. 48.

31. FRANCISZEK DYONIZY KNIAŹNIN.

Poeta puławski. Pochodził z tego samego rodu białoruskiego, co współczesny mu poeta rosyjski Kniażnin, ale z gałęzi jego już spolszczonej. Ur. 4 października 1750 r. w Witebsku (czy pod Witebskiem) w ubogiej rodzinie szlacheckiej, z o. Leona Ign. i m. Anastazji. Uczył się w kolegj. jez. w Witebsku (od r. 1764) (był też, jak się zdaje, w koleg. połockim i słuckim). W r. 1764 wstąpił do nowicjatu jezuitów, ale ślubów nie składał. Po ukończeniu studjów wyższych w r. 1773, zaczął uczyć w szkole niższej w Warszawie, ale gdy w tymże r. 1773 zakon jezuitów skasowany został, wrócił do stanu świeckiego. Krótko pracował w Bibliotece Załuskich pod Janockim; tu zaprzyjaźnił się z Zabłockim. Ok. r. 1775 wstąpił na dwór Czartoryskich i został zrazu sekretarzem, potem nauczycielem domowym w Wołczynie, Różance nad Bugiem, w Warszawie, w r. 1778 w Powązkach; od r. 1783 stale w Puławach. Ok. r. 1793 dostał obłąkania. Zm. 25 sierp. w Końskowoli pod Puławami, gdzie w ostatnich latach przebywał pod opieką Zabłockiego.

Zaczął od poezji łaciń. (elegji i pieśni). Pierwsze utwory polskie — przekłady z Horacego — ogłosił w *Zabawach przyj. i pożyt.*

i w zbiorku, wyd. przez Naruszewicza: „Horacjusza pieśni wszystkie przekładania różnych“ (2 t. Warsz., 1773); jednocześnie ogłaszał w *Zabawach przyj. i pożyt.* inne utwory:

„Bajki“. Warszawa, 1776.

„Erotyki czyli pieśni w rodzaju Anakreontycznym“. Warszawa, 1779, 2 t.

„Carmina“. Warsz., 1781. Tu m. i. przekł. łac. „Muzy“ i „Trenów“ Kochanowskiego.

„Wiersze“. Warszawa, 1783.

„Poezje“. 3 tomy. Warszawa, 1787—1789. Zbiór ten zawiera następujące utwory, mające przeważnie charakter okolicznościowy i pisane przeważnie dla dworu Puławskiego:

a) „Liryków ksiąg czworo“, zbiór uzupełniony w wyd. z r. 1828—29 drugim zbiorem z 4-ch ksiąg złożonym, z rękopisu pośm. ogłoszonym. Wszystkie te wiersze nazwał o d a m i (jak Naruszewicz), pomimo że niektóre tylko mają charakter ód; są pomiędzy niemi wiersze okolicznościowe; pieśni miłosne (erotyki), religijne (np. przekłady psalmów), patryjotyczne i polityczne i sielanki; wyróżniają się „Krosienka“, „Dwie gałązki“, „Oda do wąsów“, „Matka obywatelka“, „Do ojczyzny“, „Babia góra“; *b)* Poematy sielankowe: *a*) liryczne: „Rozmaryn, poema liryczne“, *b*) epiczne: „Balon, czyli Wieczory puławskie“, poema; *c)* dramatyczne: „Troiste wesele“, drukow. w wyd. z r. 1828 w przeróbce p. t. „Trzy gody“, sielanka w 5 aktach, „Zosiny“, sielanka w 1 akcie, „Marynki“, krotofila w 1 akcie, „Cyganie“, opera we 3 aktach (te i nast. utw. scen. pisane dla teatru puławskiego); *c*) „Matka Spartanka“, opera we 3 aktach; *d)* „Temistokles“, tragiedja w 5 aktach, z opery Metastazego; *e)* „Hektor“, tragiedja w 5 aktach, *f)* „Anakreon“, krotofila we 3 aktach; *g)* „Żale Orfeusza nad Eurydyką“; *h)* „Bajki i powieści“; *i)* „Idylle“ — z Teokryta, Gresseta, Gessnera, Metastazego; *k)* „Pieśni Horacjusza, Anakreona i Ossjana w przekładzie.

W y d. z i o r o w e: a) „Poezje“. 3 t. Warsz., 1787—1788 (Gröll); (wyd. to nie obejmuje erotyk z r. 1779).

b) „Dzieła“. 7 tomów. Warszawa, 1828—29 (wyd. Dmochowskiego). Wyd. najzupełn., pomnożone utworami z rękop. puławskich. Wyd. cenzurowane: opuszczono całkowicie niektóre utwory, np. „Do ojczyzny“, „Do Urbana Szostowicza“, oraz szereg wierszy i strof.

c) Poezje. 6 t. Lipsk, 1835—37, wyd. Bobrowicza, przedruk poprzedniego.

„Modlitwy ks. Izabelli Czartoryskiej“, z autografu wydał K. Ba-

decki (Lwów, 1909, odb. z *Przew. nauk. i liter.*); zawiera nadto wiersze: „Religja“, „Wieczność“ i „Do ks. Ad. Jerzego Czartoryskiago“. *NB.* „Modlitwy“ oraz wiersze „Religja“ i „Wieczność“, ogł. już H. Skimborowicz z rękop. w *Przegl. Naukowym*, 1842 r. (o czem Bad. nie wspomina).

Skimborowicz wydruk. nadto w *Przegl. Nauk.*, 1842 następ. utw. z rękop. (ako „dotąd nie wytłoczone“); „Na 15 Augusta 1795“, „Na książkę od Konst. Dembowskiej darowaną 1792“ i „Poranek“.

Wiersz „Do X. Adama Jerzego Czartoryskiego“ powstał prawdop. w r. 1795, gdy ks. Adam, syn g. z. pod., udawał się na dwór Katarzyny II w Petersburgu, wraz z bratem Konstantym. (Zob. *Przew. nauk, i liter.* z r. 1909, marzec, str. 287).

Podobizna autografu wiersza „Na kwestę W. Czwartkową“ z bibl. Poturzyckiej we Lwowie, podana w 2 wyd. „Hist. liter. pol.“ Chmielowskiego (str. 518).

Wiersz „Na rewolucję 1794 r.“ i w. „Do Litwy“ dwie końcowe strofy ogł. poraz pierwszy z rękop. Wł. Włoch w „Polska eleg. patryjot. w epoce rozbiorów“, str. 21 i 126; przedruk. t. str. 104—7 w. „Orzeł biały i trzy orły czarne“.

NB. Utwory Kniaźnina druk. w *N. Pam. Warsz.*, z r. 1817 i 1822—23.

Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. — Brodziński: „Pisma“, IV, str. 370—381. (Zob. też „O klas. i romantyczn.“). — E. Słowacki o „Żalach“ Kn. („Dzieła“, III) — Czartoryski: Życie Kniaźnina. *Przegl. Poznań.*, 1853 (napis. w r. 1817). — (Tańska): O Fr. D. Kniaźninie. *Rozrywki dla dzieci*, VIII. 1827. — Niemcewicz w „Pam. czasów moich“, 1848. — Niemcewicz w „Żywoty znacznych w XVIII w. ludzi“, 1904.— F. S. Dmochowski: Wiadomość o życiu i pismach Fr. D. Kniaźnina (jako wstęp do „Dzieł“ Kniaźn., 1828; przedr. w tegoż „Satyryczne powieści i gawędy“. Warsz., 1859). — Suryn: F. D. Kniaźnin. *Tyg. Ilustr.*, 1881.—W. Przyborowski: Niewieście ideały poetów pol., 1881. — Aer (Rzążewski): Pierwszy romantyk. Kraków, 1883.— L. Dębicki: Puławy. Lwów, 1887—88.—Dębicki: F. D. Kniaźnin. *Przew. nauk. i liter.* 1888. — Nehring: F. D. Kniaźnin. *Allgem. Enc. d. Wiss. u. Künste von Ersch. u. Gruber.*, XXXVII. Lipsk, 1885. — Plenkiewicz w art. o Marji ks. Wirtemberskiej. (*Album biograf zasłuż. Polaków* w. XIX, I). — Wł. Jankowski: Pierwiastek ludowy w poezjach F. D. Kniaźnina. *Lud*, 1902. — Chmielowski: Ostatni z poetów polsko-łacińskich, Lwów, 1903 (odb. z *Eos*). — Chmielowski w *W. Enc. powsz. ilustr.* — Jankowski: Fr. D. Kniaźnin. *Pam. liter.*, 1904. — Chrzanowski: O wydaniach poetów Stanisławowskich, *Pam. liter.*, 1908.—Paluchowski: Kniaźnin i Zabłocki. (*Spraw. gimn. V we Lwowie* za r. 1907). — Kwoczyński: Psałterz Karpińskiego... Lublin, 1907. — Tyszyński w „Amerykance w Polsce“. — K. Badecki: F. D. Kniaźnin. Modlitwy ks. Izabeli Czartoryskiej. Lwów, 1909. (Odb. z *Przew. nauk. i liter.*). Z. S. Polakowski. „Hektor“, tragiedja Kniaźnina. (*Spraw. gimn. w Złoczowie*, z r.

1910). — JARECKI: Polskie tłomaczenia i przeróbki Anakreonta. *Pam. liter.*, 1910. — PODWYSOCKI: O Fr. Kniaźninie. *Rusałka*, III. Wilno, 1840. — WÓJCICKI o K. w „Życior. znak. ludzi", I. Warsz., 1850.—WŁ. WŁOCH: Polska elegja patryjotyczna w epoce rozbiorów, str. 19—21, 29—31 i indziej. — CHRZANOWSKI: Echa starożytne w dwóch utworach nowoczesnej poezji polskiej; („Charisteria C. de Morawski"). — L. KALISZ: Liryka Kniaźnina a poezja klasyczna. *Pam. liter.*, 1925. — L. BERNACKI: „Oda do wąsów" Fr. Kniaźnina". *Ruch liter.* 1926, nr. 3. — WŁ. KONECZNY: „Na obóz pod Gołębiem" Fr. D. Kniaźnina. *Ruch liter.* 1926, nr. 6.

32. TEOFILA GLIŃSKA.

Córka pułkownika wojsk. W. Ks. Litew. Żyła w 2 poł. w. XVIII; mieszkała, jak się zdaje, w Nowogrodzkiem, na Litwie. Zmarła młodo.

Jest autorką dwu utworów poetyckich, ogłosz. drukiem w *Magazynie Warszawskim* z r. 1785 (wyd. przez P. Świtkowskiego): „Sczorse" i „Hymn Peruanów o śmierci" „z prozy „Inkasów" p. Marmontela wyjęty i na wiersz przełożony".

W. GOMULICKI: Teofila Glińska, poetka polska z drugiej połowy XVIII w. („Sylwety i minjatury literackie". Kijów, 1916).

33. KONSTANCJA BENISŁAWSKA.

Z Ryków — z linji rogajsko-małcieńskiej, osiadłej na Inflantach. Ur. 6 stycznia 1747. Wyszła za mąż za Piotra Benisławskiego, stolnika inflanckiego. Zm. 8 listopada 1806 r.

Poetka religijna. Jest autorką zbiorku p. t.:

„Pieśni sobie śpiewane od Konstancji z Ryków Benisławskiej, stolnikowej księstwa Inflanckiego — za naleganiem przyjaciół z cienia wiejskiego na jaśnią wydane". W Wilnie. Roku 1776.

BRON. GRABOWSKI: Wzmianka o B. w art. o autorkach pol. XVIII w. *Bluszcz*, 1886. — W. DAWID: Zapoznane rymy. *Niwy*, 1891, nr. 2. — C. JANKOWSKI: Konstancja z Ryków Benisławska. Sylwetka poetki z XVIII w. *Tyg. Ilustr.*, 1893.—C. JANKOWSKI: art. w *Słowie*, 1891 nr. 29.—C. JANKOWSKI: „Konst. z Ryków Benisławska (w książce „Na marginesie literatury". Warsz., 1906).

34. JAKÓB JASIŃSKI.

Ur. w r. 1759 na Kujawach w Wielkopolsce (nie na Litwie). (Bliższe szczegóły: dokładna data i miejsce urodzenia oraz imiona rodziców nieznane). Kształcił się w Korpusie kadetów W Warszawie w l. 1773 — 1780, gdzie kolegował z Kniaziewiczem, Niemcewiczem i Adamem Jerzym Czartoryskim. W r. 1783 podbrygadjerem Kor-

pusu. Czas jakiś był guwernerem synów Piotra Potockiego, starosty szczerzeckiego. W r. 1790 (w randze podpułkownika) zostaje kierownikiem korpusu inżynierów W. X. L. w Wilnie. W stopniu pułkownika artyl. litew. brał udział w kampanji r. 1792. W 1794 (23 kwietnia) wszczął powstanie w Wilnie, poczem mianowany przez Kościuszkę gienerałem i dowódcą wojska litewskiego; władzę naczelną sprawował krótko. Po bitwie pod Maciejowicami udał się do Warszawy i bronił Pragi. Zginął na okopach Pragi podczas szturmu, 4 listopada 1794 r.

Tworzył popularne niegdyś piosenki, jak np.: „Chciało się Zosi jagódek...", „Na miękkiej darni Filis leżała..."; wiersze okolicznościowe, listy poetyckie, bajki, wiersze satyryczne, poematy żartobliwe. Do najdawniejszych należą pisane około 1784—86 („Na wzrost Warszawy", „Do Stefana Batorego" (w rękop. zatyt. „Poema o Zamojskim").

Najcelniejsze są utwory z lat. 1793—94: „Do egzulantów polskich. O stałości" (Grodno, 1793 r.), „Wiersz w czasie obchodzonej żałoby przez dwór polski po Ludwiku XVI" (druk. *Kurjer Polski*, 1831, nr. 386), „Do Narodu" z r. 1794 (druk. w Królikowskiego „Bardzie oswobodz. Polski", 1831, II; przedruk. H. Mościcki w *Tyg. Ilustr.*, 1917, nr. 19 i w monogr. o Jasiń.).

Z większych utworów ogłoszono:

a) „Sprzeczki". Poema żartobliwe w 6-iu pieśniach. (*Tyg. Wileń.* 1819). Pieśń I przedruk. w „Księgach humoru pol." K. Bartoszewicza.—Tekst „Sprzeczek", wydruk. w wyd. zbior. „Pism" (1869) niepoprawny.

b) „Ciańcia". Poema żartobliwe. Pieśń I i początek II wydruk. w *Tyg. Wileń.*, 1819.

Poemat: „List Barnaweta do Trumana, swego przyjaciela, pisany w więzieniu...". (Warszawa, 1816), jest przekładem „Lettre de Barnevelt" Kl. J. Dorat (t. 1780). Przedruk. G. Gizewjusz p. t. „Pokuta dwóch zbójców". (B. r. ok. 1848. Holstynek).

[Kilka utworów ogł. w czasopismach: *Zab. przyj. i pożyt.* 1804, w *N. Pam. Warsz.*, 1805 i w *Tyg. Wil.*, 1819].

Niektóre utwory, jak się zdaje Jas., wydruk. pod innemi tytułami jako utwory Węgierskiego: „Mój raj" („Mój świat"), „Do Stanisława" („Próżność świata"), „Moje zdanie" („Mądrość"), „Do świętoszka" („Rozum bez przesądów").

W y d. z b i o r o w e: „Pisma" Jak. Jas. Kraków, 1869. (Wydanie

[J. K. B. ⇒ K. Wł. Wójcickiego] (niekrytyczne), niepoprawne i niezupełne; brak tu np. „Ciańci“, wiersza „Do Narodu“).

Niektóre poezje Jas. ogł. z rękop. bibl. Ossol., Jagiel., Akad. Um. J. M. Rychter w *Tyg. Ilustr.*, 1885 i H. Mościcki w monogr. o Jasiń.

Prozą napisał J. tylko rozprawkę „O wojsku“, która dochowała się tylko w ułamku.

Listy: Kilka listów przytacza z rękop. Mościcki.

Monografja: H. Mościcki: Generał Jasiński i powstanie Kościuszkowskie. Warszawa, 1917.

Przyczynki: Art. bezim. w *Tyg. Wileń.* z r. 1819, nr. 143 (o „Sprzeczkach“) i nr. 151 (str. 310). — Art. bezim. w *Tyg. Wileń.*, 1819, nr. 146 „O poezjach jenerała Jasińskiego, do Redakcji Tygodnika Wileńskiego przysłanych“. — M. Romanowski: Jakób Jasiński. *Dziennik literacki*, 1863. — Rychter. Z nieznanych poezji Jakóba Jasińskiego. *Tygod. Ilustr.*, 1885. — K. Bartoszewicz: „Księgi humoru pol.“. Petersburg. 1898, t. II. — Chmielowski i Krzemiński: J. J. *W. Enc. ilustr.* — Kraushar: Echa warszawskie stracenia Ludwika XVI w Paryżu. Epizod historyczny z r. 1793. *Świat*, 1906, nr. 19. (Toż w „Okruchach przeszłości“. Warszawa, 1913). — M. Rolle: Bohater Mickiewiczowskiej tragiedji. Sylwetka gienerała-poety. („Z minionych stuleci“. Lwów, 1908). — Mościcki: Dzieje porozbiorowe Litwy i Rusi, I. Wilno, 1913. (Przyczynki do biogr. Jas. źródł.). — Mościcki: Wiersz gen. Jasińskiego. *Tyg. ilustr.*, 1917, nr. 19 (podaje wiersz „Do Narodu“ z r. 1794).

TEATR—DRAMAT.

Wprawdzie początki dramatopisarstwa w smaku francuskim przypadają jeszcze na czasy saskie (Konarski, Bohomolec, Rzewuski), ale rozwój twórczości dramatycznej poczyna się właściwie dopiero od założenia pierwszego teatru publicznego w Polsce—Teatru Narodowego w Warszawie w r. 1765. (Przedtem istniały u nas tylko teatry szkolne (jezuickie pijarskie) i dworskie (królewskie i wielkopańskie: u Radziwiłłów w Nieświeżu, u Czartoryskich w Puławach i t. d.). W dobie Stanisławowskiej uprawiano u nas głównie komedjopisarstwo, w dwu rodzajach: w komedji właściwej (satyrycznej) i w t. zw. „operze“ czyli wodewilu (Bielawski, Bohomolec, Czartoryski, Krasicki, Zabłocki, Niemcewicz, Bogusławski, Trembecki, Kniaźnin). Rozkwit Teatru Narodowego i komedji polskiej poczyna się ok. r. 1780, dzięki działalności W. Bogusławskiego, „ojca sceny polskiej“, od r. 1783 kierownika Teatru Narodowego, i Fr. Zabłockiego, „ojca komedji polskiej“.

Tragiedjopisarstwo natomiast w dobie Stanisławowskiej bardzo

słabo się rozwijało. Próby stworzenia tragiedji polskiej (przez Naruszewicza, Wybickiego, Karpińskiego, Niemcewicza, Kniaźnina) były bardzo nikłe (chybione). Wzorowe utwory w tym rodzaju w smaku francuskim powstaną dopiero w dobie porozbiorowej.

W. Bogusławski: Dzieje Teatru Narodowego („Dzieła", I. 1820; nowe wyd. Przemyśl, 1884). — Estreicher: Teatra w Polsce. 3 t. Kraków, 1873—9. — M. Rulikowski: Otwarcie teatru w Warszawie 1765. *Sfinks*, 1915. — Windakiewicz: Teatr polski przed powstaniem sceny narodowej. Kraków, 1921. — Szyjkowski: Dzieje nowożytnej tragedji polskiej. Typ pseudoklasyczny. Kraków, 1920. — Tyszyński: Komedja polska XVIII w. („Wizerunki". Warsz., 1875). — Chmielowski: Nasza literatura dramatyczna I. — Kielski: O wpływie Moliera na rozwój komedji polskiej. Kraków, 1906. *(Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* 42).—Szyjkowski: Dzieje komedji polskiej w zarysie. Kraków, 1921. — Hahn: Rozwój poezji dramatycznej w Polsce. I. *Enc. pol.* Ak. Um. t. XXII. — Bernacki: Teatr, dramat i muzyka za Stanisława Augusta. 2 t. Lwów, 1925. (Ocena M. Rulikowskiego w *Pam. liter.* 1926, str. 707—739).—Stender-Petersen: Die Schulkomödien des Paters Fr. Bohomolec S. J. Heidelberg, 1923. — L. Galle: Wojciech Bogusławski i repertuar teatru polskiego w pierwszym okresie jego działalności. Warszawa, 1925.

1. JÓZEF BIELAWSKI.

Ur. w r. 1739. Już w r. 1764 „Fligiel-adjutant" Buławy Wielkiej W. X. Litewskiego, poufnik ks. Ad. Czartoryskiego i króla. W r. 1768 i w l. 1780—87 bawił w Paryżu. Dokładnych wiadomości z życia jego nie mamy. Zm. w r. 1809.

Napisał „z rozkazu" króla, przy udziale Czartoryskiego, komedje:

a) „Natręci". (Warszawa, 1766). Wystawiona w dniu otwarcia teatru 19 listopada 1765 r.

b) „Dziwak". Warszawa, 1766. Grany w r. 1766.

Ogłosił nadto, w osobnych drukach, szereg wierszy okolicznościowych, które wymienia Estr. w Bibliogr. t. XIII, str. 63—64, i Bernacki, uzupełniając spis Estreichera.

Był przedmiotem szyderstw Trembeckiego, Węgierskiego, Wyszkowskiego. Wedł. Wójcickiego Trembecki stawał serjo w obronie Bielawskiego przeciwko Węgierskiemu.

„Obraz życia Józefa Bielawskiego, niegdy Generała Adjutanta Buławy Wielkiej W. X. Litewskiego" (1806). — Wójcicki o B. w „Cment. Powązk.", III. — Tyszyński: Komedja Polska w XVIII w. — Bełcikowski o B. w „Ze studjów nad. liter. pol.". Str. 218—220. — Estreicher we wstępie do Pism K. Węgierskiego (Lwów, 1882) str. XXIII.—Kąsinowski we wstępie do „Zabobonnika" Zabłockiego.—Kielski: O wpływie Moliera na rozwój komedji polskiej, 1906, str. 40—42 (168—170).—Pilat:

Hist. liter., IV, 74-75. — M. Rulikowski: Otwarcie teatru w Warszawie. Warsz., 1915. (Odb. z *Sfinksa)*. — Bernacki: Teatr Stanisł. Augusta. *Przegl. Warsz.*, 1924. Toż w jego „Teatr, dramat i muzyka za Stan. Augusta" t. II, str. 382.

2. FRANCISZEK BOHOMOLEC.

Zob. wyżej, str. 63.

3. ADAM KAZIMIERZ CZARTORYSKI.

Ur. w Gdańsku, 1 grudnia 1734 r., z o. Augusta Aleksandra Cz., wojewody ruskiego, i Zofji z Sieniawskich, 1-o v. Denhoffowej. Po skończeniu edukacji domowej, odbył podróż zagranicę. Powróciwszy do kraju, posłował na sejmy z ziemi ruskiej. W r. 1758 starostą gienerałem ziem podolskich. W r. 1761 żeni się z Elżbietą (Izabellą) Fleminżanką, W r. 1764 marszałkiem sejmu konwokacyjnego. Od r. 1766 do 1792 komendantem Korpusu kadetów (1770—74 zagranicą). W l. 1775—80 był członkiem Komisji Edukacyjnej. Posłował na Sejm 4-letni. Był w końcu (od r. 1808) feldmarszałkiem austryjackim. Zm. w Sieniawie, 23 marca 1823 r.

(Estreicher uważa Czartoryskiego za właściwego założyciela Teatru Narodowego w Warszawie (1765).

Gł. dzieła:

a) T. zw. Katechizm kadecki, wyd. p. t. „Katechizm moralny dla uczniów Korpusu kadetów". Warszawa, 1774. (Przedtem w *Zabawach przyjemn. i pożyteczn.*, z r. 1774). Poraz drugi w tymże roku ukazał się w „Zbiorze pism, tyczących się moralnej edukacji Młodzi Korpusu Kadetów", wraz z „Definicjami różnemi przez pytania i odpowiedzi". Osobno wyszły „Definicje" w Warszawie r. 1790 i Wilnie r. 1791. W r. 1824 wydano „Katechizm" w Warszawie p. t. „Prawidła moralne dla Szkoły Rycerskiej". Nowe wyd.: „Katechizm rycerski". Wydał i przedmową poprzedził H. Mościcki. Warszawa, 1916.

b) Komedje: 1. „Panna na wydaniu". Warszawa, 1771. 2 wyd. 1774 (z Garricka). Przedmowa do „Panny na wydaniu" jest pierwszą u nas teoretyczną rozprawą o sztuce dramatycznej. Przedruk. ją Bernacki. 2. „Mniejszy koncept jak przysługa czyli Pysznoskąpski". Warszawa, 1774 (z Regnarda?). 3. „Kawa. Komedja w jednym akcie". Warszawa, 1779. (Dod. w końcu „Listy krytyczne o różnych literatury rodzajach i dziełach" zawierają rzecz o znaczeniu krytyki — G. Piramowicza; list I-szy „O gienjuszu" — Mniszcha; list II i III „O guście czyli smaku"— Józ. Szymanowskiego; list IV „ O dramatyce" — Czartoryskiego). We

wstępie Cz. określa trzy gatunki komedji. Przedmowę i list o dramatyce przedruk. Bernacki. 4. „Dumny“ (1773) z Destouches'a. 5. „Bliźnięta“ (1775) z Regnarda. 6. „Gracz“ (1775) tłum. z Regnarda. 7. „Koczyk pomarańczowy“ (z Ségura) [1]. (Druk.?).

c) „Listy Doświadczyńskiego“. Warszawa, 1782. (Przedtem wychodziły pojedyńczo w l. 1778, 1781, 1782). „List M. Doświadczyńskiego do Teodora Weihardta“. Warszawa, 1787.

d) „Myśli o pismach polskich“. Wilno, 1810. Pod pseud. A. Dantiscus'a). (Data 1801 na okładce 1-go wydania jest mylna). 2 wyd., 1812; 3 wyd., 1860 (Krak.).

e) Przetłumaczył („ad usum kawalerów Korpusu Kadeckiego J. M. Mci“), „Historję nauk wyzwolonych“ Carlancas'a (Warsz., 1766). („Przy końcu każdego rodzaju nauk dodana jest krótka wiadomość o Polakach w tej mierze naukami zaszczyconych“). Wedł. Jochera i Estreichera tłumaczył „Historję“ Carlancasa jezuita Górski; ks. Czartoryski tylko ją wydał; wedł. Smoleńskiego (Pisma II, 25) tłumaczył ją Czartoryski sam).

O innych pismach Czartor. druk. i rękopiśm. zob. bibliogr. u Krzemiń. i Estr. Niektóre pisma Czartor. ogł. z rękop. L. Dębicki w monografji swej o „Puławach“ (w Anneksach“). Niektóre przedruk. Bernacki w „Teatr, dramat... za Stan. Augusta“ (1925).

Estr. sądzi, że T h e a t r a l s k i, podpisany pod artykułem przeciwko regułom dramatycznym w *Monitorze* 1766 r. jest pseudonimem Czartoryskiego. (Zob. też St. Estreichera „Szekspir w Polsce“, str. 14). Ma też być autorem (wedł. Bernackiego) 4 numerowego rocznika *Monitora* z r. 1763.

Estr. przypuszczał, że „Kalendarz teatrowy“ na r. 1780 (Gröll) w całości ułożył Czartoryski. Tegoż zdania był Bernacki; obecnie twierdzi, że Czartoryski „autorem“ tego wydawnictwa nie był. (Potwierdza to M. Rulikowski). Kilka z niego artykułów (unikat w bibl. Uniw. Warsz.) przedruk. Bernacki w *Exlibris* 1920 i w księdze „Teatr, dramat... za Stan. Aug.“ Tom. I (1925), m. i. „O prawidłach sztuk dramatycznych“.

Estr., opierając się na świadectwie F. Bernatowicza, przypisuje mu autorstwo broszury: „Suum cuique“ (B. r., 1771?). Zob. wyżej str. 27.

L i s t y: a) kilka listów: do ks. Ludwika Wirtemberskiego (po franc.), do ces. Aleksandra I z r. 1808 (franc.), do Rady Konfederacji

---

[1]) K. Kotowski utrzymuje, że autorem „Koczyka pomarańczowego“ jest F. Bernatowicz (Bibl. Warsz., 1860: t. II, str. 10).

gener. Król. Pol. z r. 1812, do księgarza Zawadzkiego, do syna Adama i do innych, ogł. L. Dębicki w monogr. o Puławach; b) list do Jana Śniadeckiego z r. 1804 ogł. M. Baliński w „Pamiętn. o J. Śniadeckim", II, c) list do Grand'a z r. 1770—4 ogł. Wierzbowski w „Materjałach", II; d) listy do Norblina w *Lamusie* z r. 1910.

Podobizny autografu podał Bernacki w „Teatr.."

Monografji brak. Brodziński: Pisma, IV, 270—3. — Bernatowicz w *Pam. umiej. mor. i liter.*, 1830. — Skarbek: Rys zasług. ks. Ad. Czartoryskiego. *Roczn. Tow. P. N.* XVIII. — Niemcewicz: Żywoty znacznych w XVIII w. ludzi. Kraków, 1904.—K. Koźmian: Biografja ks. Ad. Czartoryskiego. („Pisma prozą". Kraków, 1888).—K. Koźmian w Pamiętnikach.—L. Dembowski: Moje wspomnienia, I, 1898.—Estreicher: Ks. Ad. Czart. *Rozmaitości* (lwow.) 1858.—Art. „Ad. ks. Czart. i pisma jego" w wyd. „Myśli o pism. pol." Tur. z r. 1860. — K. Estreicher: Kalendarz teatrowy Czartoryskiego *Gaz. pol.*, 1868, nr. 76. — Br. Zaleski w „Żywocie ks. Ad. Jerz. Czartoryskiego. Poznań, 1881. — Tyszyński: Komedja polska w XVIII w. („Wizerunki polskie". 1875). — L. Dębicki: Puławy (1762—1830). 4 t. Lwów, 1887—88. (Pojedyńcze rozdziały drukował przedtem w *Przew. nauk. i liter.*). — L. Dębicki: Książe gien. z. pod. jako historyk, autor i komedjopisarz. *Kłosy*, 1887, II.—Gloger: Listy IMćP. Doświadczyńskiego. *Kron. Rodz.*, 1887. — Duchińska: W dalszym ciągu listów Ad. Czartoryskiego. Dwa ustępy z jego wspomnień. (Tamże). — Żmigrodzki: Cz. A. K. *Enc. Wych.*, III. — Smoleński: Przewrót umysł. w Polsce XVIII w.—St. Estreicher: Szekspir w Polsce XVIII w. Kraków, 1892. — K. Estreicher o Cz. w rec. książki Pepłowskiego „U kolebki teatru". *Kwart. histor.*, 1895.—Tarnowski: Hist. liter. pol., III, 342—43. — Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej. Warsz., 1902. — Chmielowski: Metodyka hist. liter. pol. — Łopaciński: Przyczynek do hist. plagjatów w piśm. pol., *Pam. liter.*, 1902. — Kielski: O wpływie Moliera na rozwój komedji polskiej. Kraków, 1906. — Krzemiński: Cz. Ad. K, *Sto lat myśli pol.*, I. — M. Rulikowski: Data pierwszego wydania „Myśli o pismach polskich". *Przew. antykwar.* 1911. — Z. Olszamowska: W którym roku wyszło 1-wsze wydanie „Myśli o pismach polskich" Czartoryskiego? *Pam. liter.*, 1914. — Bernacki: Shakespeare w Polsce do końca XVIII w. Kraków, 1914. — H. Mościcki w przedm. do „Katechizmu rycerskiego" wyd. z r. 1916. — Hahn: Wsprawie daty pierwszego wydania „Myśli..." *Pam. liter.* 1918. — Bernacki: Ad. Czartoryskiego *Monitor* z r. 1763 i „Kalendarz teatrowy" na r. 1780. *Exlibris.* 1920.—Bernacki: „Panna na wydaniu", komedja ks. Ad. Czart. („Teatr, dramat i muzyka za Stan. Augusta", t. II). — St. Łukasik: Le Prince C. A. Czartoryski et la renaissance du théatre national en Pologne au XVIII siècle. *La Revue de Pologne* 1926.

4. IGNACY KRASICKI.

Zob. wyżej, str. 79.

5. FRANCISZEK ZABŁOCKI.

Ur. 2 stycznia 1750 r. (wedł. Pilata, w 1754) na Wołyniu. Pochodził z rodziny szlacheckiej niezamożnej (Franciszek Mikołaj Łada Za-

błocki). (Bliższe szczegóły o rodzicach, miejscu urodzenia i t. d., nieznane). Ukończywszy szkoły pijarskie w Międzyrzeczu, wstąpił do nowicjatu jezuitów, ale po kasacie zakonu (1773). wraz z kolegą swoim Kniaźninem, zrzucił sukienkę kleryka, którą nosił, jak się zdaje, przez lat 3, i dla zdobycia chleba udał się do Warszawy. Tu jeszcze w r. 1773 wszedł w bliższe stosunki z Naruszewiczem. Niebawem otrzymał posadę protokulisty w Komisji Edukacyjnej i jednocześnie został nauczycielem domowym dzieci Adama Czartoryskiego. Wtym samym czasie ożenił się z aktorką, która wkrótce umarła. Protokulistą Kom. Eduk. był Z. przez lat 20-cie (1774—94), a później (przez l. 10) jednocześnie członkiem Towarz. do ksiąg elementarnych. (Od roku 1788 zastępcą sekretarza Piramowicza.) Był uczestnikiem „obiadów czwartkowych" u króla i obdarzony medalem *Merentibus*. W r. 1794 urzędował w Najwyższej Radzie Narodowej i zaciągnął się do wojska. W r. 1795, po trzecim rozbiorze, wyjechał do Rzymu; kształcił się w teologji i przyjął pierwsze święcenia. Po powrocie w r. 1797 do kraju, otrzymał zrazu plebanję w Górze (niedaleko Puław), a w r. 1800 od ks. Ad. Czartoryskiego, j. z. p., probostwo w Końskowoli. Zm. 10 września 1821 r. w Końskowoli.

Utwory młodzieńcze. Zaczął od tłumaczeń pieśni Horacego. Siedem przez Z. przełożonych pieśni umieścił Naruszewicz w wyd. przez siebie zbiorze p. t. „Horacjusza pieśni wszystkie przekładania różnych" (Warsz., 1773). Od r. 1774 został współpracownikiem wydawanych (od r. 1770) przez Naruszewicza *Zabaw przyj. i pożyt.* Tu w l. 1774—1777 ukazał się szereg jego utworów poetyckich—ody, „pasterki" (t. j. sielanki), satyry, bajki i różne wiersze, oraz utwór większy p. t. „Cztery żywioły. Poema umizgów" (*Zab.* 1777) (i osobno, z dedykacyjnym wierszem do ks. Ad. Czartoryskiego, b. m. i r.).

„Duma ubogiego literata". (*Zab. 1775*).

„Oddalenie się z Warszawy literata" (pierwodruk w *Nowym Pamiętniku Warsz.*, 1802). Z innego rękopisu (bibl. Akad. Um. w Krak.) wydruk. satyrę, p. t. „Odjazd z Warszawy literata", Estreicher przy „Pismach" Węgierskiego (Lwów, 1882). Napisana ok. r. 1783. Autograf w Ossol.

„Spacjer nocny po Warszawie", satyra, ogłosił drukiem poraz pierwszy F. S. Dmochowski w „Dziełach" Zabł. (Warsz., 1829—30), t. V. Inny tekst, zupełniejszy, z rękop. bibl. Kórnickiej, wydruk. Erzepki w „Pismach" (Poznań, 1903).

Osobno wyszły ody: *a*) „Do W. JMP. Antoniego Górskiego, stol-

nika ziemi Ciechanowskiej... Oda...". Druk. b. m. i r.; *b)* „Do J. O. Książęcia Jegomości Krasickiego, Bisk. Warmiń.". (Warszawa, 1780). (Por. art. Bernackiego: „Urywek dziennika Ignacego Krasickiego" *Pam. liter.*, 1907, str. 71—74.

Twórczość dramatyczna. Ok. r. 1779 rozwinął Zabł. gorączkową czynność dramatopisarską. Dostarczył Teatrowi Narodowemu wogóle, jak tradycja głosi, 80 przeszło sztuk; znanych jest ok. 60-ciu. (Spis krytyczny komedyj Zabłock. podał Bernacki w „Teatr, dramat...). Największa płodność Zabł. na tym polu przypada na l. 1779—84, kiedy na scenie teatru warszawskiego wystawiono najdoskonalsze jego dzieła. Przeważnie są to tłumaczenia lub przeróbki sztuk francuskich: Molière'a, Beaumarchais'ego, Tom. Corneille'a, Destouches, Hauteroche, La Chaussée, Diderot, Romagnési, Le Grand, i innych.

Pierwszą próbą Zabł. w dziedzinie dramatycznej twórczości jest urywek przekładu „Mizantropa" Moliera, druk. w *Zab. przyj. i pożyt.* z r, 1774 (przedruk. Erzepki w „Pismach" (1903); poczem ukazał się przekład „Przeszkody nieprzewidzianej" Destouches'a (L'Obstacle imprévu) (Warsz., 1776).

Główne dzieła Zabł.:

a) „Balik gospodarski". Opera komiczna we 3 aktach. Warszawa, 1780. Z dedyk. wiersz. Kniaźninowi. Przekł. amplifikowany op. Favart'a „Le Bal bourgeois".

b) „Doktor lubelski". Komedja we 3 aktach. Warszawa, 1781. Przekł. przerobiony kom. Hauteroche'a „Crispin médecin".

c) „Wielkie rzeczy i cóż mi to wadzi", komedja w 2-ch aktach. Pierwodruk w wyd. Dmoch. (Dzieła, 1830).

d) „Dziewczyna sędzią", kom. we 3 aktach. Warszawa, 1781. Przekł. kom. Romagnési'ego: „La Fille arbitre". (Wznow. w Krakowie w 1896 r.).

e) „Zabobonnik", komedja we 3 aktach. Warszawa, 1781. Z dedyk. wiersz. Ad. Czartoryskiemu. Przekł. przerobiony kom. Romagnési'ego p. t. „Le Superstitieux". W wyd. Dmoch. (Dzieła, 1830) brak zakończenia w przemówieniu Frantowicza w sc. 7 aktu I-go (22 wierszowy ustęp przekreślony przez cenzora Szaniawskiego); brak go również w wyd. Kąsinowskiego (Brody, 1906, str. 71); przytacza go Chrzanowski w *Pam. liter.*, 1908, str. 600. Nieznany, 16 wierszowy ustęp ze sc. 3, aktu I, rozpoczynający się od słów: „Żyjemy w kraju wolnym", wydruk. z autografu bibl. Czartor. w Krakowie Erzepki w swym

wyd. „Pism“ (1903 r.) (str. 332). Z tego samego rękopisu przytacza Kąsinowski niektóre warjanty z tekstu „Zabobon“. w art. „Garść nowych szczegółów o dram. twórcz. Fr. Zabł.“ *(Pam. liter.*, 1905, str. 54—55). Warjantów tych Kąsin. w swoim wyd. „Zabobonnika“ (1906 r.) nie uwzględnił, wbrew twierdzeniu Bernackiego („Źródła kom. Zabł.“, str. 72).

f) „Żółta szlafmyca“, opera komiczna. Z muzyką Caetani'ego. Warszawa, 1783. (Z franc. Piis-Barré: Les Etrennes de Mercure).

g) „Fircyk w zalotach“, komedja we 3 aktach. Warszawa, 1781. Dedyk. wiersz. królowi Stanisławowi Augustowi. Przek. amplifik. kom. Romagnési'ego p. t. „Le petit Maitre amoureux“. (Wznow. w r. 1884 w Krakowie).

h) „Medea i Jazon“. Melodr. (Z niem.); w rękop.

i) „Gamrat czyli Mężowie poprawieni przez swoje żony“. Z r. 1782. Druk. w r. 1820 w Wilnie. (Z Hauteroche'a „Les Apparences trompeuses).

k) „Sarmatyzm“, komedja w 5 aktach. Grany poraz pierwszy w r. 1785. Jest przeróbką Hauteroche'a „Les Nobles de province“. Druk. w r. 1820 w Wilnie. Tekst pierwodruku różni się znacznie od tekstu wyd. Dmoch. (W.. 1830). Przedruk pierwodruku z r. 1820 w wyd. H. Gallego *(Wybór pisarzy polskich*, 17. Warsz., 1909). Pod tekstem w wyd. z r. 1830 umieścił Dmoch. warjanty z rękop. bibl. Teatru Narod. Wyd. krytyczne „Sarmatyzmu“, na podstawie autografów, oprac. L. Bernacki *(Bibl. Narod.* nr. 115).

l) „Amfitryo“, komedja w trzech aktach. Z Moliera. Warszawa, 1783. Przekład.

m) „Małżonkowie pojednani czyli przesąd modny“. Pierwodruk w wyd. Dmoch. (Warsz.. 1830). Przekład kom. La Chaussée „Le préjugé á la mode“.

n) Pasterz szalony“, komedja pasterska w 5 aktach. Wolne przełożenie z Tomasza Kornela. Druk. poraz pierwszy w wyd. Dmoch. (Warsz., 1830). Przekł. kom. Tomasza Corneille'a p. t. „Le Berger extravagant“, napis. pod wpływem romansu Karola Sorela pod tym samym tytułem.

o) „Samochwał albo amant wilkołak“. kom. w 4 akt. Warszawa, 1782. Przeróbka kom. Collot d'Herbois p. t. „L'Amant loup garou“, naśladowanej z Szekspira „Wesołych kumoszek“.

p) „Doktor z musu“, kom. w 3 aktach. Warsz., 1782. Przekł. Moliera „Le Médecin malgré lui“.

r) „Ociec dobry", komedja w 5 aktach. Warsz., 1780. Przekł. Diderota „Le Père de famille".

Z komedji w rękopisach pozostałych:

a) „Sowizdrzał, rycerz z przypadku", kom. w 5 akt. Rękop. w bibl. Tow. Przyj. Nauk Pozn. i w bibl. Zamojsk. w Warszawie. Parafraza prozą komedji Tomasza Corneill'a p. t. „Le geolier de soi-même ou Jodelet prince", przeróbki komedji Kalderona. Streszczenie u Chmiel. („Nasza liter. dram, I) i u Hahna („Tom. Corn. i Fr. Zabł.", *Pam. liter.*, 1911).

b) „Arlekin Mahomet czyli taradajka latająca, drama śmieszno-płaczliwo-sowizdrzalskie" w 4 aktach. Rękopis w bibl. Tow. P. N. Pozn. (1785). Przekł. kom. de Cailhava († 1813) p. t. „Arlequin Mahomet, ou le cabriolet volant" (drame philosophi-comi-tragiqu-extravagant). Streszczenie u Chmiel.

c) „Król w kraju rozkoszy", kom. zapustna w 3 akt. Rękop. u Czartor. w Krakowie, w bibl. Zamoj. i w bibl. uniw. w Warszawie. Przekł. sztuki de Le Granda p. t. „Le Roi de Cocagne". Streszcz. u Gawalewicza i u Chmiel.; najdokładn. daje B. Kąsinowski.

d) „Wesele Figara", kom. w 5 aktach, tłumaczona z Beaumarchais „Le Mariage de Figaro".

Erzepki ogłosił z rękop. Czartor. w Krak. zachowany początek nieznanej komedji Zabł. p. t. „Szczyry niegrzecznie". („Pisma" 1903, str. 333—337).

Zestawienie tytułów wszystkich znanych komedji Zabłockiego dał Kąsinowski w art. „Garść nowych szczegółów o dram. twórczości Fr. Zabł." (*Pam. liter.*, 1905); tamże wydruk. z rękop. Czartor. własnoręczny spis Zabł. jego komedji (niezupełny). Uzupełnia zestawienie Kąsin-go Bernacki w rozpr. „Źródła niekt. kom. Zabł." i w „Teatr, dramat... za St. Aug." t. II, s. 31—33.

Satyry polityczne Zabł. i pamflety (prozą) z czasów Sejmu Czteroletniego (1788—91). Obiegały te satyry współcześnie w rękopisach bezimiennie. Część ich ogłosił K. Sienkiewicz w „Skarbcu historji polskiej" (Paryż, 1839—1842, w t. I i III); inne— Bielowski (w *Bibliotece Ossolin.*, 1866), ale jako utwory Trembeckiego. Niektóre z tych wierszy były drukowane w zbiorach poezji Trembeckiego, jak „Do fiakrów", „Ma pan rozum", „Do sądu sejmowego", „Do ks. Ad. Czartoryskiego", Zebrał wszystkie te satyry i pamflety i wydał poraz pierwszy razem jako utwory Zabłockiego Erzepki w „Pismach" (Poznań, 1903). Autorstwo wielu z tych utworów Zabłockiego

nie jest pewne, nie jest przez Erzepkiego udowodnione. M. in. przypisywany zwykle Trembeckiemu „Joannes Sarcasmus“ ma być utworem Zabł-go. Przypisywany Zabł-mu „Snycerz“ jest właściwie utworem Krasickiego, jak to wykazał Kurpiel („Nieznane bajki Ign. Krasickiego“ *Pam. liter.*, 1906). Por. art. Wł. Jankowskiego o wyd. Erzepkiego „Pism“ Zabł. (1903) (*Pam. liter.*, 1904).

Satyry polit. i pamflety Zabł. wymierzone są głównie przeciwko działaczom z obozu konserwatywnego, przeciwko reakcjonistom, zdrajcom i targowiczanom, imiennie, jak hetman Branicki, Poniński, Jezierski, kaszt. łukowski, Suchorzewski i t. p. Szczególnie ważna jest satyra p. t.:

„Objawienie się gienjusza satyry autorowi paszkwilów“. Taki napis ma ona w rękopisie (autografie) w Bibl. Jagiell. Erzepki wydruk. ją („Pisma“, 176 i n.) z rękop. bibl. Tow. Przyj. Nauk w Poznaniu p. t. (mylnym, jak się zdaje). „Opisanie gienjusza satyry i t. d.“. (Taki tytuł ma też ta satyra w rękop. bibl. Kórnickiej („Wiersze i satyry w czasie sejmu...“). W rękop. Ossolin. ma napis: „Z okazji kilkunastu (?) bałamutnych i nieczynnych sessji“.

Pamflety Zabł. prozą przeciwko Branickiemu wydruk. Erzepki z rękop. bibl. Tow. Przyj. Nauk Pozn. i Bibl. Kórnickiej.

Kuplety Zabł. do baletu „Kleopatra“ (1791) podał Bernacki w „Teatr, dramat...“ I, s. 470—1.

Erzepki uważa też za niewątpliwe płody pióra Zabł-go wiersz: „Do bizuna“, przypisywany zwykle Naruszewiczowi, i dwa „Listy z Warszawy do przyjaciela na wsi“, oraz „Poprawę Warszawy“, przypisywane Węgierskiemu.

Tomkowicz przypisuje autorstwo ogłoszonego przez siebie wiersza na założenie Komisji Eduk., zaczyn. się: „Cóż to słyszę? co zmysły me uśpione budzi?...“. („Wiersze nieznane... Naruszewicza, Krasickiego, Trembeckiego“) Zabłockiemu. Zdaniem natomiast Wł. Konopczyńskiego („Tajemnica Trembeckiego“ *Przegl. Narod.*, 1913) jest utworem Trembeckiego.

Z. Aleksandrowicz ogł. w *Pam. Liter.*, 1912 r. „dwa zapomniane paszkwile“ wierszowane: „Przemowa“ i „Same dzieło“ (pod wspólnym tyt. „Do Turskiego“) wymierzone jak i „Joannes Sarcasmus“, „przeciwko Turskiemu delatorowi...“. Za autora tych paszkwilów, jak i „Joan. Sarcasmus“, uważa Zabłockiego; za czem przemawiać ma fakt, że w rękopisach Akad. Um., Jagiell. i Ossol., wszystkie trzy utwory następują po sobie.

Wyd. zbiorowe: (Zupełnego wydania dzieł brak): a) „Dzieła Fr. Zabł.“, 6 tomów, Warszawa, 1829—30. Wyd. F. S. Dmochowski. Zawiera 11 sztuk i wiersze różne. Tekst różni się od tekstu pierwodruków.

b) „Dzieła“, 2 tomy. Warszawa, 1877. (*Bibl. najceln. utw.*). Wyd. to jest przedrukiem wydania Dmochowskiego.

c) „Pisma Fr. Zabł.“ Poznań, 1903. Zebrał i wydał B. Erzepki. Zawiera wiersze różne, pamflety prozą i fragmenty trzech komedji.

Przełożył: a) Vernet'a „Rozmowy sokratyczne w różnych materjach politycznych i moralnych“. Warsz., 1775.

b) Dzieła St. Reala. Warszawa, 1788—89.

c) Tom Dżon czyli podrzutek—Fieldinga. Warszawa, 1793.

O rękopisach zob. Bernacki: „Teatr, dramat i muzyka za Stan. Augusta“ t. II, str. 131—134 i 405—406. Podobizny autografów, tamże w dod. do t. II.

Listy. List Zabł. do Grümberga w *Dzienn. Wileń.*, 1817. List do ks. Ad. Czartoryskiego g. z. p. w *Tyg. Illustr.*, 1863, nr. 211. List do Łuk. Gołębiowskiego tamże i w *Pam. liter.*, 1928.

ZYGM. BARTOSZEWICZ o „Żółtej szlafmycy“ *Tyg. Wileń.*, 1820, II.—BRODZIŃSKI: Fr. Z. Pisma, V, 37. — F. S. DMOCHOWSKI: O życiu i pismach Fr. Zabł. (przy wyd. komedji z r. 1829; toż w Dmoch. „Satyryczne powieści i gawędy“. Warsz., 1859). — E. SŁOWACKI o „Zabobonniku“. Dzieła, III.—GRÜNBERGA list w „Wizerunkach i roztrząsaniach naukowych“. Wilno, 1839. — SIEMIEŃSKI o Zabł. *Czas*, 1866, nr. 256. — TYSZYŃSKI: Komedja polska w XVIII w. („Wizerunki polskie“, Warsz., 1875): — BEŁCIKOWSKI: Fr. Zabł. („Ze studjów...“, 1886). — CHMIELOWSKI: Fr. Zabł. (*Echo muz. i teatr.* z r. 1889, nr. 324). Toż w CHMIEL. „Nasza literatura dramatyczna“, I, 1898. — CHMIELOWSKI: W kraju rozkoszy. *Kur. Warsz.* 1890, nr. 1.—GAWALEWICZ: O autorze „Fircyka w zalotach“. *Tyg. ilustr.*, 1890 i osobno p. t. „Franc. Zabł.“. Kraków, 1894. — Pamiętniki Niemcewicza.—RZEWUSKI: w „Pam. Michałowskiego“. — SMOLEŃSKI: Przewrót umysłowy w Polsce w. XVIII. — KĄSINOWSKI: Beiträge zu einem Studium des Lustspieldichters Fr. Zabłocki, I. Brody, 1897. (*Spraw. gimn.*). — ERZEPKI w wyd. „Pism“ Zabł. Poznań, 1903.—KĄSINOWSKI: Garść nowych szczegółów o dramatycznej twórczości Fr. Zabłockiego. *Pam. liter.*, 1905. — JANKOWSKI: Figaro polski. *Pam. liter.*, 1905. — KOSSOWSKI: Nieznany drobiazg Zabłockiego. *Pam. liter.*, 1905. — KANTECKI: Z autografów Biblioteki Poturzyckiej. *Przew. nauk. i liter.*, 1878. — K. CHŁĘDOWSKI o „Fircyku“. (*Gaz. lwow.*, 1879, nr. 65—66). — ST. ESTREICHER: Szekspir w Polsce. Kraków, 1892. — BEM w „Teorji poezji polskiej“. Str. 403—403. — KĄSINOWSKI: Wstęp do „Zabobonnika“. Brody, 1906. — BIEDER: Komedje Fr. Zabłockiego na tle epoki. (*Spraw. gimn. w Bochni* za r. 1906 i 1907). — KIELSKI: O wpływie Moliera na rozwój komedji polskiej. Kraków, 1906, str. 50—73. — BERNACKI: Źródła niektórych komedji Fr. Zabł-go, I. *Pam. liter.*, 1907. Osobne odbicie, znacznie rozszerzone. Lwów, 1908.—PALUCHOWSKI: Kniaźnin i Zabłocki w stosunku do siebie i dworu Czartoryskich. (*Spraw. gimn. V we Lwowie*, za r. 1907). — KĄSINOWSKI:

Wstęp do „Fircyka w zalotach“ w wyd. Westa. Brody, 1907.—CHRZANOWSKI: O wydaniach poetów Stanisławowskich. *Pam. liter.*, 1908. — GALLE: Sarmatyzm. (*Wybór pisarzy pol.*. 17. Warsz., 1909). — KRČEK: W sprawie w. 366 „Fircyka w zalotach“ Zabł. *Pam. liter.*, 1910.—HAHN: W sprawie źródeł komedji Zabłockiego. *Pam. liter.*, 1911. — HAHN: Tomasz Corneille i Fr. Zabłocki. *Pam. liter.*, 1911. — ALEKSANDROWICZ: Dwa zapomniane paszkwile. *Pam. liter.*, 1912. — WŁ. TARNAWSKI: O pol. przekł. dram. Szekspira. Kraków, 1914, str. 12—14. — B. KĄSINOWSKI: Franciszka Zabłockiego: Król w kraju rozkoszy. *Pam. liter.*, 1917. — BERNACKI: Komedje Fr. Zabłockiego (w „Teatr, dramat i muzyka za Stan. Augusta“. Tom II. 1925). — BERNACKI: we wstępie do „Sarmatyzmu“. (*Bibl. Narod.*). — Zob. nadto literaturę tamże, strona 135.

6. JULJAN URSYN NIEMCEWICZ.

Zob. o nim niżej.

7. WOJCIECH BOGUSŁAWSKI.

Ur. we wsi Glinnie, w Wielkopolsce, 9 kwietnia 1757 roku (wedł. Pilata w 1760 r.). Uczył się w konwikcie pijarskim w Warszawie; potem był paziem na dworze biskupa Kaj. Sołtyka; następnie służył czas jakiś w wojsku (w gwardji litewsk.). Porzuciwszy służbę wojskową, wstąpił w r. 1778 do teatru warszawskiego, pod kierunek Montbruna (za rządów Ryxa) i grywał jako aktor. W r. 1780 grywa we Lwowie. W r. 1783 mianowany dyrektorem Teatru Narodowego w Warszawie. W l. 1784—90 występuje z swą trupą w Grodnie, Wilnie, Dubnie i Lwowie. W r. 1790 wraca do Warszawy i prowadzi teatr do r. 1794. Jest to najświetniejszy okres w rozwoju teatru warszawskiego. Po upadku kraju przenosi się do Lwowa i daje tu z swoją trupą przedstawienia w l. 1795—99. W r. 1799 wrócił do Warszawy i kierował teatrem do r. 1814. Latem robił wycieczki z trupą swą do Poznania, Kalisza, Łowicza, Gdańska, Białegostoku, Krakowa (1809). W r. 1811 założył w Warszawie szkołę dramatyczną. W r. 1814 złożył dyrekcję teatru w ręce Ludwika Osińskiego. (W r. 1816 wystąpił gościnnie w Wilnie). Zm. 23 lipca 1829 r. w Warszawie.

Twórca (ojciec) sceny narodowej.

Napisał ok. 80 sztuk; są to przeważnie przeróbki lub tłumaczenia.

Jedną z najwcześniejszych sztuk Bogusł-go jest opera“ „Nędza uszczęśliwiona“, przerobiona z komedji pod tym tytułem Bohomolca, do muzyki M. Kamieńskiego i wystawiona poraz pierwszy w Warszawie w r. 1778. (Pierwsza opera polska).

Z innych sztuk najważniejsze:

a) „Henryk VI na łowach". Grana w r. 1780, druk. w Warszawie, 1792. Komedja prozą ze śpiewkami.

b) „Dowód wdzięczności narodu". Komedja wierszem, napisana i grana na obchód rocznej elekcji Stanisława Augusta (7 września 1791 r.), jako wyraz wdzięczności narodu za Konstytucję 3 maja. Pod względem treści, jest (jak ją nazwał sam autor) „dopełnieniem" kom. Niemcewicza „Powrót posła". Komedja ta, wraz z „Powrotem posła", i komedja Wybickiego „Szlachcic mieszczaninem", przez cały rok 1791 nie schodziła ze sceny. (Druk. w Warszawie w r. 1792).

c) „Cud (mniemany) czyli Krakowiacy i Górale" „opera", grana poraz pierwszy w r. 1794 w Warszawie, z muzyką Jana Stefaniego, drukow. dopiero w r. 1841 w Berlinie. Tekst poprawniejszy, na podstawie kopji A. Grabowskiego, wyd. E. Kucharski. Kraków. 1923 (*Pis. polscy i obcy. 6*). Napisana i grana poraz pierwszy prawdopod. przed bitwą Racławicką, może 1 marca 1794 r., wbrew twierdzeniu samego autora, że powstała pod wrażeniem zwycięstwa i grana była zatem w pierwszej połowie kwietnia (Zob. rozprawy Hahna i Kucharskiego w *Pam. Liter.*, 1912 i 1914). Akcję i intrygę swojej sztuki przejął B. z „komedji lirycznej" Poinsinet'a „Le Sorcier" (1764), ale ogólny obraz życia ludowego i charakter ludu polskiego jest odtworzony samodzielnie i naogół wiernie. (Bernacki zestawia „Cud" z kom. P. Weidmanna „Der Bettelstudent").

Tekst później, w dobie porozbiorowej, ulegał różnym zmianom; dodawano do niego nowe kuplety, odpowiednio do chwili dziejowej.

Współcześni przypisywali autorstwo „Krakowiaków i Górali" Niemcewiczowi, nadto utrzymywała się tradycja, że autorem tej sztuki był Kołłątaj. Wielce prawdopodobna, że Kołłątaj utworzył śpiewki w „Krakow. i Gór."; znaleziono bowiem kilka z nich, z końca sztuki, napisanych w r. 1805, w papierach Kołłątaja, z tekstem różniącym się od drukow. w r. 1841, z wyj. jednej identycznej z drukowaną *NB.* Spiewka Bardosa (odsł. I. spr. 7): „Świat srogi, świat przewrotny...", bywa zwykle drukowana wśród utworów Niemcewicza p. t. „Biedny student" (zob. „Dzieła"). Śpiewkę Bardosa „Nie mądry, kto wśród drogi..." (odsł. I, spr. 7) wydruk. *Korespondent Warszawski*, 1794 w nr. z dnia 22 kwietnia. Dalszy ciąg „Krak. i Gór." napisał J. N. Kamiński p. t. „Zabobon czyli Krak. i Górale" (1821).

d) „Spazmy modne". Komedja prozą, napisana w r. 1797. Druk. w wyd. zbior.

Inne sztuki bez znaczenia, jak np. „Izkahar", „Herminia czyli

Amazonki", opery, obie grane w r. 1797. Przerobił nadto lub przełożył: Moliera „Szkołę kobiet" (gr. 1781) i „Przekory miłosne" (gr. 1783), Diderota „Ojciec familji", Lessinga „Emilja Galotti" (gr. 1790), Sheridana „Szkołę obmowy" (1793), Szekspira „Hamleta" (tłum. niem. przeróbki Schrödera, 1797).

Wiersz „Otto do spektatorow śmierci swoiey" ogł. W. Brumer.

Napisał B. nadto pamiętnik „Dzieje Teatru Narodowego" (druk. w Dziełach dramatycz., t. I i IV. Warsz., 1820 i 1821). Nowe wyd. Przemyśl, 1884.

Wyd. zbiorowe: „Dzieła dramatyczne", 12 tomów. Warszawa, 1820—1823. Wyd. niezupełne, zawiera 60 sztuk, brak np. „Krakowiaków i Górali".

Listy. 11 listów z Warszawy z r. 1799 i 1 list z r. 1809 ogł. Pepłowski w *Tyg. Ilustr.*, 1895; dwa listy do Stanisł. August., z l. 1789 i 1791, w podobiznie podał Bernacki w „Teatr... St. Aug.".

Monogr. nieukończ. L. Galle: Wojciech Bogusławski... Warsz., 1925. — E. Swierczewski: Wojc. Bogusławski i jego scena Zarys biograficzny. Warsz., 1929.—J. G. Seume o wystawieniu „Cudu". Zob. J. Czernecki: J. G. Seume. Lwów, 1889, str. 61—62. — Weinert: Starożytności warszawskie, II. Warsz., 1848. — Wójcicki: W. B. („Życiorysy znak. ludzi", II). Warsz. 1851). — Wójcicki: W. B. („Cmentarz Powązk". I). — Wójcicki: W. B. *Tyg. Ilustr.*, 1860, II. — Witwicki: Wieczory pielgrzyma. — Estreicher: Dramatycy polscy. *Kalendarz Ungra*, 1864.—Estreicher: Teatra w Polsce. 3 t. Kraków, 1873 — 9. — Nakwaska w „Pamrętnikach". — Kraszewski: Polska w czasie trzech rozbiorów. — Kantecki: Kłopoty dyrektora teatru. („Szkice i opowiadania". Poznań, 1883; przedtem w *Kur. Pozn.*, 1882). Toż p. t. Dyrektor w kłopotach w *Gaz. Lwow.*, 1877, nr. 85 n. — Chmielowski: W. B. („Nasza literatura dramatyczna" I). (Przedtem ust. drugi: „Wojc. Bog. w Wilnie". *Echo muz.*, 1883), —Wł. Bogusławski: W. B. (przy wyd. dram. St. Kozłowskiego p. t. „Albert wójt krakowski". Warsz., 1887). — Schnür-Pepłowski: Teatr polski we Lwowie (1780—1881) Lwów, 1889. — Schnür-Pepłowski: W. B. we Lwowie (1795—99). *Bibl. Warsz.*, 1895, luty. — Schnür-Pepłowski: U kolebki teatru. *Dod. liter. Kur. Lwow.*, 1895 nr. 28—29.—Schnür-Pepłowski: Z autografów Bog-go. *Przew. nauk. i liter.* 1895.— Schnür-Pepłowski: Korespondencja W. Bog. *Tyg. ilustr.*, 1895.—Schnür-Pepłowski: Teatr Bogusławskiego. *Świat* (krak.), 1895. — Wł. Bogusławski: W. B. (*Album biograf. zasł. Pol.*, I, 1899). — H. Ehrenberg: Das Posener Theater in südpreussischer Zeit. (*Zeitschr, d. hist. Geselsch. für die Prov. Posen*, IX, 1894). — Tarnowski: Hist. liter. pol. III, 449—453. — Kielski: O wpływie Moliera na rozwój komedji polskiej. Kraków, 1906. — Pilat: Hist. liter. pol., IV, cz. I. — Tokarz: Warszawa przed wybuchem powstania 17-go kwietnia 1794 r. Kraków, 1911. — Kukiel: Bogusławski we Lwowie. *Tyg. ilustr.*, 1911. — Hahn: Bogusławski czy Kołłątaj. *Pam. liter.*, 1912. — Kucharski: Bogusławskiego „Cud czyli Krakowiaki i Górale". *Pam. liter.*, 1914. — Wł. Tarnawski: O pol. przekł. dram. Szekspira. Kraków, 1914, str. 14—28. — W. Brumer: Z dziejów „Cudu mniemanego". Warsz., 1925. (Uzupełn. odb.

z *Życie teatru*). — BERNACKI: Wojc. Bogusławskiego „Cud mniemany czyli Krakowiacy i Górale“ oraz „Teatr Narodowy“. („Teatr, dramat i muzyka za Stan. Augusta“ t. II. (1925). — E. KUCHARSKI: we wstępie do „Cudu“ w wyd. z r. 1923. — E. KUCHARSKI: W. Bogusławskiego „Spazmy modne“, *Pam. liter.* 1925/6.—M. RULIKOWSKI: o źródle „Cudu“ w Pam. liter. 1925/6, str. 726—7. — ST. MAŁACHOWSKI-ŁEMPICKI: W. B. wolnomularzem. *Ruch. liter.* 1929, nr. 3. — W. BRUMER: Nieznany wiersz W. Bogusławskiego *Ruch liter.* 1929. nr. 4. -- (Zob. W. Rapackiego „Bogusławski i jego scena“, widowisko w 5-ciu aktach. Warsz., 1888).

8. JÓZEF WYBICKI, zob.

9. JAN DROZDOWSKI.

Ur. w r. 1759 w Krakowskiem. Przybywszy w r. 1779 do Warszawy, zaczął pracować w kancelarji Rady Nieustającej. Za Ks. Warsz. naczelnik oddziału religijn. w minist. spraw wewn. Zm. 20 grud. 1810 r. w Warszawie.

„Literat z biedy“, komedja. Warszawa. 1786.

„Umizgi dla przysługi“, komedja. Warsz. 1788.

„Bigos hultajski czyli Szkoła trzpiotów“, komedja. Kraków. 1803.

Przekład „Meropy“ Woltera (Warsz. 1803).

W rękop.: „Wdzięczność dla pana czyli wesele wiejskie“, opera z muzyką Stefaniego. (Grana w 1796).

WÓJCICKI o D. w „Cmentarz Powązk.“, I.—TYSZYŃSKI: Komedja polska w XVIII w. („Wizerunki pol.“). — KIELSKI: O wpływie Moliera na rozwój komedji polskiej. (Str. 89). — SINKO: „Genealogja kilku typów i figur Fredry“. Str. 51—52.

POWIEŚĆ W DOBIE STANISŁAWOWSKIEJ.

Rok 1776 jest datą narodzin powieści polskiej nowożytnej, t. j. osnutej na rzeczywistości (realnej). Przedtem pisano u nas tylko opowieści fantastyczne (zob. t. I, str. 514). Twórcą pierwszych naszych powieści realistycznych („Doświadczyńskiego przypadki“, 1776, „Pan Podstoli“, 1778) był Ign. Krasicki; były to zarazem pierwsze w naszej literaturze powieści o b y c z a j o w e i s p o ł e c z n e, na obserwacji rzeczywistości polskiej osnute; jak cała niemal literatura ówczesna przeniknięte były tendencją dydaktyczną. Powieści ówczesne t. zw. wschodnie i historyczne, pomimo treści osnutej na stosunkach wschodnich i historycznych, odtwarzały właściwie w tej formie przenośnej rzeczywistość współczesną (Krasicki, Jezierski). Przykłady t. zw. utopji i t. zw. powieści awanturniczej znajdujemy w 2-ej i 3 ej części „Doświadczyń-

skiego". Inne rodzaje powieściowe nie były w tym czasie u nas uprawiane; pierwsze nasze powieści psychologiczne, uczuciowe (romanse), historyczne, ukażą się później, w dobie porozbiorowej.

W ślady Krasickiego, w dobie Stanisławowskiej, poszli: Krajewski, Jezierski, Kossakowski i inni. Niektóre z ich utworów powieściowych są właściwie broszurami (pamfletami) politycznemi (publicystycznemi) w formie powieściowej. Wszyscy ówcześni powieściopisarze wzorowali się na powieściach XVIII w. francuskich i angielskich.

Gubrynowicz: Romans w Polsce za czasów Stan. Augusta. Lwów, 1904. — K. Wojciechowski: Zagadnienia społeczne w powieści polskiej w w. XVIII i w pocz. XIX. Lwów, 1906. — Wojciechowski: Rozwój powieści w Polsce. II. Od r. 1776 — 1830. *Enc. pol.* Ak. Um. XXII, 1918. — Wojciechowski: Historja powieści w Polsce. Lwów, 1925.

1. IGNACY KRASICKI.

Zob. wyżej, str. 76 i nast.

2. MICHAŁ DYMITR KRAJEWSKI.

Ur. w r. 1746 na Rusi. W r. 1765 wstąpił do zakonu pijarów w Podolińcu. Był czas jakiś nauczycielem w konwikcie warszawskim, potem tamże prefektem. W r. 1793 księdzem świeckim; został proboszczem w Końskich, kanonikiem kieleckim i lwowskim. Był członkiem Tow. Przyj. Nauk w Warszawie. Zm. w r. 1817 w Końskich.

Napisał:

1. „Gry nauk dla dzieci...". Kraków, 1777. (Bezim.).

2. „Podolanka wychowana w stanie natury, życie i przypadki swoje opisująca". Warszawa, 1784. (Powieść ta wywołała ożywioną polemikę w r. 1784. Na broszury, jak się zdaje ks. Fr. Siarczyńskiego: „List Sandomierzanki do Podolanki" i „List Paryżanki do Podolanki", odpowiedział Krajewski broszurami:

3. „Odpis męża Podolanki na list Sandomierzanki". Warsz., 1784), i

4. „List Podolanki wych. w stanie natury do swojej przyjaciółki". B. m. i r. (1784). („Odpisu męża" autorem, wedł. Estreichera, jest Krajewski, a nie Dmochowski; tegoż zdania Gubrynowicz; Szyjkowski sądzi, że Gubryn. niesłusznie przysądza „Odpis męża" Krajewskiemu. Broszurę, zamykającą polemikę, p. t. „Dyalog czyli rozmowa Podolanki z jej mężem" (Warsz., 1784) Gubr., jak się zdaje, mylnie przypisuje Krajewskiemu).

5. „Wojciech Zdarzyński, życie i przypadki swoje opisujący". Warszawa, 1785. (Przekł. niem.: „Albert der Abenteurer". Wien, 1794).

6. Pani Podczaszyna. Tom. II Przypadków Wojciecha Zdarzyńskiego". Warszawa, 1786.

7. „Leszek Biały, książe Polski, syn Kazimierza Sprawiedliwego". Warszawa, 1789 (I) 2 tomy, Warsz., 1791—1792. („Poema prozą" w XII księgach. Przedruk. Kraków, 1806. (Prospekt „Leszka Białego" wyd. Wójcicki w *Archiwum domowem*).

8. „Pochwała Stanisława Hieronima Konarskiego". Warszawa, 1783. (Bezim.).

9. „Historja Stefana na Czarncy Czarnieckiego". Warszawa, 1787. (Wyd. 2 Warsz., 1805; 3-cie Radom, 1830; 4-te Lipsk, 1837; 5-te Warsz., 1845; 6-te Kraków, 1859).

10. „Dzieje panowania Jana Kazimierza...". Wyd. z rękop. M. Baliński. Warsz., 1846. 2 t.

11. „Powitanie Komisji Wojskowej imieniem palestry przez J. P. Michała Krajewskiego, Burgrabiego grodzkiego Łomżyńskiego d. 27 grud. 1788 przy reasumpcji miana. B. m. 1788 (Estr.).

Ocena „Historji Stef. Czarnieckiego" w *Polnische Bibliothek* 1787—8. — J. Bartoszewicz: M. D. Krajewski. *Dziennik Warsz.*, 1852. nr. 107—121. — J. Bartoszewicz: Nowa epoka literatury historycznej polskiej. *Bibl. Warsz.*, 1852, I. — J. Bartoszewicz: Ks. M. D. K. *Tyg. ilustr.*, 1864, I. — F. M. S. (Sobieszczański). K. M. D. *Enc Orgelbr.* — Horanyi: Scriptorum..., II. — St. Sobieski o K. w czasop. *Wiek*, 1883, nr. 55. — Wł. Dawid: Nauka o rzeczach. Warsz. 1892. — Chmielowski: K. M. D. *Enc. Wych.*, VI, 1903. — Gubrynowicz: Romans w Polsce za czasów St. Augusta. Lwów, 1904. (Rec. H. R. w *Bibl. Warsz.*, 1904, grud.). — Wojciechowski: Zagadnienia społeczne w powieści polskiej w XVIII w. i w pocz. XIX w. Lwów, 1906. — Wojciechowski: Utopja i satyra w ks. Krajewskiego Wojc. Zdarzyńskim a Swifta Podr. Gulliwera. *Pam. liter.*, 1907. — Wojciechowski: Pierwsze naśladownictwo „Nowej Heloizy" w romansie polskim. („Pani Podczaszyna"). *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. 44. Kraków, 1908. — Szyjkowski: Myśl J. J. Rousseau w Polsce XVIII w. Kraków, 1913.

3. FR. SALEZY JEZIERSKI.

Zob. niżej.

4. JÓZEF KOSSAKOWSKI.

Józef Kaźmierz Korwin-Kossakowski. Ur. 16 marca 1738 r. w Szyłach, maj. rodziców (pow. kowień.) z o. Dominika, stolnika żmudzk., i Marjanny Zabiełłówny. Uczył się w szkołach jez. w Kownie (1746—55) od 8 do 17-go r. życia). W 1758 r. posłem z pow. kowień. W r.

1759 szambelanem Augusta III. W r. 1760 wstępuje do seminarjum Świętokrzyskiego w Warszawie. Otrzymawszy święcenie (1761), został kanonikiem wileńskim i otrzymał probostwo w Wołpie na Litwie. Bierze udział w konfeder. Barskiej. W r. 1775 biskupem sufrag. trockim, jednocześnie pisarzem w. ks. lit. W r. 1781 bisk. inflanckim, a w kilka lat potem koadjutorem bisk. wileń. Ign. Massalskiego. W r. 1788 powołany na konsyljarza Rady Nieust., jako senator brał udział w obradach Sejmu Czterol., występując jako przeciwuik stronnictwa reformy. W r. 1792 przystąpił do Targowicy. Powieszony 9 maja 1794 r. w Warszawie.

Napisał oprócz szeregu broszur politycznych i paszkwili przeciwko stronnikom reformy, jak: „Rozmowa Solona z Kadym". B. r., „Fragment z rękopisma arabskiego". B. r., „Kontynuacja Fragmentu Biblji Targowickiej...", „Czarownica". B. m. i r., i inn.

a) dwie powieści: „Ksiądz pleban". Warszawa, 1786. „Obywatel". Warszawa, 1788;

b) trylogję komedjową: „Warszawianin w domu". Warszawa, 1786, „Panicz gospodarz" (W., 1786) i „Mądry Polak po szkodzie" (W., 1786).

c) „Pamiętniki". Warszawa, 1891. (Wydał Adam Darowski).

Przełożył: „Groby Werony czyli Romeo i Julja", z Ducisa przeróbki utw. Szekspira (druk.?), powieść de Lavalle'a „Hrabina Lińska" (Supraśl, 1789) i inne utwory.

St. Potocki przyznaje mu niepospolity do poezji talent; Kossakowski „smakowny „Czterech pór roku" tłomacz"; [Delille'a; wyjątki przytoczył Krasicki w „O rymotworc. i rym."]

Chmielowski: Histor. liter., II, 128 i 199. — Gubrynowicz: Romans w Polsce za czasów St. Augusta. — Smoleński: Publicyści anonimowi z końca XVIII w. — Darowski we wstępie do Pamiętników.

5. A u t o r powieści „P o l a k w P a r y ż u". Nieznany z nazwiska; może ks. Adam Czartoryski, j. z. p., Trembecki lub Dmochowski (jak przypuszcza Gubrynowicz), a może król Stanisław August Poniatowski (jak domyśla się Wojciechowski).

„Polak w Paryżu, albo dwutygodniowa w tymże mieście bytność hrabiego ***". Warsz., 1787.

Gubrynowicz: Romans w Polsce za czasów Stan. Augusta. Str. 105—109. — Wojciechowski: „Polak w Paryżu" a „Nowa Heloiza". *Pam. liter.*, 1908. — Wojciechowski: Historja powieści w Polsce. Lwów, 1925.

B. *Prozaicy*

1. ADAM NARUSZEWICZ.
Zob. wyżej, str. 71.

2. IGNACY KRASICKI.
Zob. wyżej, str. 75.

3. ADAM KRASIŃSKI.

Biskup kamieniecki. Twórca (organizator) konfederacji barskiej. Ur. prawdop. z o. Mikołaja Jana, kaszt. małogoskiego i Elżb. Sołtykówny, 4 kwietnia 1714 r. W 1759 bisk. kamienieckim. Zm. w listopadzie 1800 r w Kraśnem (w Ciechanow.).

Jest autorem: a) memorjału w dwu częściach: „Refleksje o prawach różnych i rządach dobrych każdego państwa" i „Projekt do poprawy praw i rządu" — pisany w czasie konfed. barskiej — wydał z rękop. defekt. w końcu Akad. Um. Wł. Konopczyński w *Przegl. Narod.*, 1913 kwiecień — maj.

b) „Odezwa obywatela oraz senatora i biskupa do narodu przed sejmikami...". B. m. i r. (1790).

Jego mowy i inne pisma druk. wylicza Estreicher, Bibliogr. XX.

List do króla i „Relację rozmowy z różnemi obywatelami..." (z r. 1792) ogł. z rękop. Smoleński w Dod. do „Ostatni rok Sejmu Czterol." (1896).

J. Bartoszewicz: K. Ad. St. *Enc. Orgelbr.*—Smoleński: Publicyści anonimowi z końca w. XVIII. — Wł. Konopczyński: Biskupa Adama Krasińskiego traktat o naprawie Rzeczypospolitej; *Przegl. Narod.*, 1913.

4. MICHAŁ WIELHORSKI.

Rodem z Wołynia. Wychowywał się we Francji. Oboźny w. kor. Od r. 1762 kuchmistrzem W. Ks. Litew. Poseł konfederacji Barskiej w Paryżu. Na jego wezwanie Rousseau i Mably napisali swoje uwagi o rządzie polskim i projekty reform. Zm. na Wołyniu w r. 1790.

Ogł. broszurę:

„O przywróceniu dawnego rządu...". B. m., 1775. Toż wyszło jednocześnie po francusku p. t. „Essai sur le retablissement de l'ancienne forme du gouvernement de Pologne". Londyn, 1775.

„Mowy miane na sejmie ordynaryjnym". Warszawa, 1766.

Hoffman: Historja reform politycz. w dawnej Polsce. Lipsk, 1867. Str. 277—294. — Smoleński: Szkoły historyczne w Polsce. Warszawa, 1887, str. 7—9 (odb. z *Ateneum).* — Szyjkowski: Myśl J. J. Rousseau w Polsce XVIII w. Kraków, 1913.

5. JÓZEF WYBICKI.

Ur. 29 września r. 1747, w Bendominie pod Gdańskiem (woj. pomor.) z o. Piotra, sędziego ziemskiego mirachowskiego i Konstancji z Lniskich (nie Lnińskich). Uczył się u jezuitów w Gdańsku. Po wyjściu ze szkół wstąpił na praktykę do kancelarji grodzkiej — został palestrantem. W r. 1767—68 posłował na sejm Warszawski, na którym wystąpił z głośnym protestem przeciwko uwięzieniu senatorów. Przyłączył się do konfederacji Barskiej; sprawował funkcje dyplomatyczne w jej interesie zagranicą. W r. 1770 kształcił się w uniw. w Lejdzie. Po upadku konfederacji pogodził się z królem i został szambelanem dworu. Pracował z A. Zamojskim nad kodeksem praw (1776). Został członkiem Towarz. do ksiąg elementarnych. W r. 1778 wizytatorem od Komisji Eduk. szkół litewskich (Akademji Wileń.). W r. 1784 bierze udział jako poseł kaliski w sejmie Grodzieńskim; następnie w sejmie Czteroletnim. W r. 1794, podczas powst. Kościuszk. był komisarzem rządowym przy Dąbrowskim w Wielkopolsce Po upadku sprawy udał się do Francji. W Paryżu krząta się około zwołania sejmu. W maju 1797 przybywa do Włoch i pozostaje w głównej kwaterze legjonów, gdzie zajmuje się układaniem memorjałów i proklamacji; w Reggio układa mazurek „Jeszcze Polska nie zginęła". W t. 1798 udaje się do Paryża. W r. 1801 wraca do kraju i osiada we Wrocławiu. W r. 1806 był członkiem rządu tymczasowego w Poznaniu. W r. 1807 (w grud.) senatorem wojewodą Ks. Warszawskiego, potem Król. Kongres. Od r. 1818 prezesem Sądu Najwyższego; 1805 r. członkiem Tow. Przyj. Nauk Warsz. Żonaty był dwukrotnie: 1-v z Kunegundą Drwęską, 2-v z Esterą Wierusz Kowalską. Zm. 10 marca 1822 r. w Manieczkach pod Śremem. Pochowany w Brodnicy.

Z licznych pism Wyb. ważniejsze:

Protest w izbie sejmowej d. 28 lutego 1768 r. (Wyd. popularne: „Protest Józ. Wybickiego, posła pomorskiego". Lwów, 1889. (Wyd. im. Staszyca I, 9).

„Myśli polityczne o wolności cywilnej". Warsz., 1775.

„Listy patryjotyczne do JW. exkanclerza Zamojskiego...". 2 t. Warszawa, 1777—78.

„Mowa miana podczas wizyty Akademji Wileńskiej". (Wilno, 1778)

(przedtem w *Zab. przyj. i poż.*, 1777). Przedruk. ją M. Baliński w „Dawn. Akad. Wileń." str. 513 i n.

„Rozmowa między szlachcicem polskim, szwajcarem i żydem w Gdańsku", 1780.

„Mowy w różnych czasach miane", 1791.

„Myśli moje przy kominku", 1791.

„Uwagi polityczne względem stanu duchownego", 1790.

„Rozmowy i podróże ojca z dwoma synami". Wrocław, 1804.

„Moje godziny szczęśliwe". Wrocław, 1804, 4 wyd. 1819.

„Listy obywatelskie do Ignacego Węgleńskiego". Warszawa, 1816 (odb. z *Pam. Warsz.*).

„Zbiór myśli politycznych o rządzie reprezentacyjnym...". Warszawa, 1819.

„Pamiętniki" (do r. 1809) wyd. Raczyński, 3 t. Poznań, 1840. (Wyj. *Tyg. liter.*, 1838—39). Wyd. 2. Lwów, 1881. Wydanie obejmujące część pamiętników do końca XVIII w. Warszawa, 1905, 2 t. z przedm. H. Mościckiego. „Dodatek do Pamiętników J. W., odnoszący się do życia Andrzeja Zamojskiego". Poznań, 1842.

Wydanie krytyczne Pamiętników p. t. „Życie moje", wraz z „Wspomnieniem o Andrzeju i Konstancji Zamoyskich", ogł. z rękopisów Ad. Skałkowski. Krak. 1927 (*Bibl. Narod.,)*.

Wiersz: „Podróżny w Pawłowie" (1777) przytacza Baliński w „Pam. o J. Śniadeckim", II, 465. Kilka wierszy ogł. z rękop. Skałkowski w dod. do życiorysu.

Utwory dramatyczne:

1. Samson, op. (z Woltera). Warsz. 1781.
2. Zygmunt August, trag. Warsz. b. r. (wedł. Bern. ok. 1781).
3. Kulig, kom. Warsz. 1783.
4. Samnitka, op. Poznań, 1787.
5. Kmiotek, op. Poznań. 1788.
6. Polka, op. Warsz, 1788. 2 wyd. 1789.

W rękop.: „Warro na wsi", kom. (w bibl. Jag.); „Pasterka zabłąkana", op. (w bibl. Raczyń. w Pozn.); „Jarmark", kom. (w bibl. Czartor. w Krak.); „Szlachcic mieszczaninem, kom. grana w r. 1791 (w Bibl. teatr. w Warsz.).

Listy: List (z r. 1796?) przytacza Smoleński w „Emigracja polska w l. 1795—97" (*Przegl. histor.* 1910). List do Kościuszki z r. 1794 podał H. Mościcki w *Kurj. Warsz.* 1918, art. 1. List do żony przy

wyd. Pamiętn. z r. 1840. Listy do córki w *Kurj. Poznań.* 1926 nr. 493. List do Stan. Augusta z r. 1783. (*Zapiski T. N. w Toruniu.* VII).

Pilat przypisuje Wyb-mu autorstwo brosz. „Uwagi ogólne nad stanem miejskim i rolniczym". („O liter. polit. Sejmu Czterol.", str. 163—5). A. Skałkowski — „O poddanych polskich" i „Myśli polityczne dla Polski".

„Myśli senatora Wybickiego o projekcie nowego dzieła historji polskiej". (Kraushar: „Tow. Przyj. Nauk", III).

Życiorys źródłowy: A. M. Skałkowski: Józef Wybicki. I. 1747—1795. Poznań, 1927. = Lelewel: Moje godziny szczęśliwe przez J. Wybickiego („Rozbiory dzieł...", II w „Polska, dzieje i rzeczy jej", t. XVIII, Poznań, 1865). — „Uwagi ks. Dąbrowskiego i ks. Bystrzyckiego nad rozprawą sen. Wybickiego „O użytkach zaczęcia edukacji od historji naturalnej" (1808). W t. 3-cim (ks. II, cz. 2) Kraushara „Tow. Przyj. Nauk". — M. Ogiński: Mémoires. Paris, 1826. — L. Chodźko: Histoire des légions polonaises en Italie. Paris, 1829. — L. Chodźko: La Pologne illustrée, 1839—41, I. — Dąbrowski: Pamiętnik wojskowy legjonów polskich (w „Pam. XVIII w.", t. III. Poznań, 1864. — Witwicki: Wieczory pielgrzyma. — Józ. Drzewiecki Pamiętniki. Wilno, 1858 (nb. wyd. Kraków, 1891?). — Tomkowicz: Barbara Radziwiłłówna... w poezji. *Przegl. Pol.*, 1875. — Dr. Ant. J. Niedoszłe legjony. („Nowe opow. histor.", Lwów, 1883). — Kępieński: Wybicki Józef. *Kłosy*, 1883.—Tarnowski: Hist. liter., III, 313—315. — Kraushar: „Tow. Warsz. Przyj. Nauk". — Niemcewicz: Pamiętniki (1811—20). Poznań, 1871.—Skałkowski: J. H. Dąbrowski. Kraków, 1904.— Ossowski: J. W. (*Album biogr. zasłuż. Pol.* w. XIX, t. II). — H. Mościcki: Przedm. do Pamięt. Wybickiego, wydania warsz., 1905. (Zob. tu liter. o Wyb.). — Smoleński: Emigracja polska w l. 1795—97. Warsz., 1911. — Hahn: O komedji przypisywanej Józ. Wybickiemu p. t. „Mędrzec". (*Księga pamiątk. ku czci B. Orzechowicza.* Lwów, 1916. — Szyjkowski: Dzieje nowożytn. trag. pol. Typ. pseudoklas. Str. 89—93 i indziej. — Szyjkowski: Dzieje komedji pol. w zarysie. — Wł. Korotyński: Mazurek Dąbrowskiego. *Kur. Warsz.* 1918, nr. 1. — Mościcki: Wybicki o Dąbrowskim. *Kur. Warsz.* 1918, nr. 1. — Mościcki: Twórca pieśni „Jeszcze Polska nie zginęła". Warszawa, 1918. — Skałkowski: Wstęp do „Życie moje" (*Bibl. Narod.*). — Bernacki: Krasiciana („Studja staropol." dla Brücknera, str. 586. — Hahn: O operze J. Wybickiego: „Pasterka zabłąkana" *Pam. liter.* 1921. — Hahn: „Samnitka" i „Warro na wsi". *Księga pam.* dla O. Balzera I. 1925. — L. Galle: W. Bogusławski. Str. 187 (O „Szlachcic mieszczaninem"). — Skałkowski: Wybiciana. *Zapiski Tow. Nauk. w Toruniu*, 1928. — Zob. niżej literaturę do „Pieśni legjonów". Zob. też: T. Morawskiego: Dzieje narodu pol., VI, 20 i K. Koźmiana: Pamiętniki, III, 370.

6. JĘDRZEJ KITOWICZ.

Pochodził (wedł. Krzemiń.) prawdop. z mieszczan. (Wedł Ks. Kilińskiego, dopełniacza „Rysu dziejów piśm. pol." L. Łukaszewicza, właść. nazywał się Szczepanowski, ale ojciec (towarzysz chor. pancer.?) zmuszony opuścić kraj, zmienił nazwisko na Kitowicz, utworzywszy je

od *quitter*). Ur. w listop. (czy w marcu) r. 1728, w Paryżu(?). Uczył się w szkołach pijarskich, prawdop. w Warszawie. Przebywał potem na dworach pańskich. Był konfederatem barskim. Po upadku konfederacji wstąpił do stann duchownego, do zakonu ks. misjonarzy w Warszawie. Zostawszy księdzem świeckim, otrzymał probostwo w Rzeczycy (w pow. rawskim); następnie kantorem wolborskim i kanonikiem kaliskim. Zm. w 1804, (wedł Janika, prawdop. w kwietniu), w Rzeczycy.

Jest autorem pamiętników (politycznych i obyczajowych) z czasów panowania Augusta III i Stan. Augusta (polit. zatyt. „Historja Polska"). Wyjątki ogł. w *Tygodniku Literackim* poznań. z r. 1838 i osobno (Poznań, 1839—40); częściowo ogł. je też K. Sienkiewicz w „Skarbcu historji polskiej", I, 1839.

Polityczne w całości wydali: E. Raczyński p. t. „Pamiętniki do panowania Augusta III i Stanisława Augusta". Poznań, 1840, i Popliński p. t. „Pamiętniki do panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego". 3 t. Poznań, 1845. Obie edycje wzajem się dopełniają. Wyd. nowe „Pamiętników" (Wł. Zawadzkiego) wyszło we Lwowie, 1882, w 3 tomach. (Wyd. niekrytyczne).

Obyczajowe wyszły p. t.: „Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III". Poznań, 1840—41; 2 wyd. z r. 1850 niedokoń.; 3 wyd., Petersburg, 1855; 4 wyd. Tarnów, 1881; 5 wyd. we Lwowie 1883. Wyd. krytyczne w oprac. M. Janika w *Bibl. Narod.* (1925). (Z rękop. korzystał Ł. Gołębiowski. Brodziński wydr. ustęp „O stanie dworskim" w *Pam. Warsz.*, 1823). (Wyd. skrócone „Opisu obycz. i zwycz. za pan. Augusta III", w oprac. dla użytku szkolnego Wł. Jankowskiego. Śniatyn, 1910).

Wspomniany przez Wójcickiego „Obraz statystyczny Polski" nie jest pracą oryginalną Kitowicza, lecz przetworem znanej Tabelli Moszyńskiego (zob. Korzon „Dzieje wewnętrzne Pol...").

Rękop. „Podział Polski w trzech aktach" zaginął.

„Testament" z r. 1799 (całkowity tekst) ogł. Wójcicki w *Bibl. Warsz.*, 1853, I (i w wyd. petersb. „Opisu").

Listy Kitowicza niewydane; o nich K. Sienkiewicz; niektóre w całości lub w wyjątkach przytacza Wójcicki.

K. Sienkiewicz: Skarbiec historji polskiej, I, 1839. — A. Lenartowicz: Biografja Kaz. Albina z Giezgiezłowca Lenartowicza. Poznań, 1844. (Polemika z Kitowiczem). — Wójcicki: Jędrzej Kitowicz. *Bibl. Warsz.* 1853, I. (Praca źródłowa). — Wójcicki: przy wyd. „Opisu" petersb. z r. 1855. — Wójcicki: A. Kitowicz. *Tyg. Ilustr.*, 1860, I. — Wójcicki: K. A. w *Enc. Orgelbr.* — Ks. T. Kiliński w dopełn.

„Rysu dziejów piśm. pol. Lesł. Łukaszewicza“ wyd. r. 1859 i 1860. — Wł. Zawadzki we wstępie do wyd. „Pamiętnika“ lwowsk. z r. 1882. — St. Krzemiński: K. Jędrzej. *W. Enc. powsz. ilustr.* (1904). — A. Titow: O zapiskach Andrieja Kitowicza. *Russkij Archiw.* 1909. — Janik: wstęp do „Opisu obyczajów“ w wyd. *Bibl. Narod.*

7. STANISŁAW AUGUST PONIATOWSKI.

Syn Stanisława Poniatowskiego, wojewody mazowieckiego, potem kasztelana krakowskiego (Zob. wyżej str. 16), i Konstancji Czartoryskiej, ur. się 17 stycznia 1732 r. w Wołczynie. Stolnik litewski. W r. 1757 ambasadorem w Petersburgu. W r. 1762 posłem ziemskim mielnickim, w r. 1764 posłem z. warszawskim. Dn. 12 września 1764 r. obrany królem, 25 listopada tegoż roku koronowany w Warszawie. 25 listopada 1795 r. abdykuje w Grodnie. W r. 1796, na wezwanie cara Pawła, udaje się do Petersburga. (Ož. w r. 1784 z Elżbietą Grabowską, z domu Szydłowską). Zm. 12 lutego 1798 r. w Petersburgu.

Pisma St. Aug. Poniatowskiego:

a) Przekład „Juljusza Cezara“ Szekspira na język francuski. Z l. 1753—4. Wyd. L. Bernacki: „W. Shakespeare, Julius Caesar ins Französische übersetzt von Stan. Aug. Poniatowski, König von Polen. Aus der Handschrift mit Einleitung und Facsimile herausgegeben von Ludwig Bernacki“. Weimar, 1906. (Przedruk. w „Teatr, dramat i muzyka za Stan. Augusta“, II, str. 182—189).

b) Niektóre wiersze, francuskie i polskie, Stan. Augusta przytacza z rękop. Tomkowicz w art. „Stan. August jako poeta“. Podaje też jego „Materjały do pisma poetyckiego o zniesieniu zakonu Jezuickiego“ (prozą), które Naruszewicz opracował w formie satyry „Na ruinę jezuitów“. Polskie wiersze króla poprawiał i przerabiał Naruszewicz. Dwa wiersze jakoby St. Augusta ogł. W. Gomulicki („Poeci na tronie polskim“)

c) „Zdanie o królu polskim...“, 1792 r. B. m. (Wyd. współcz. w przekł. franc. p. t. „Opinion sur le roi de Pologne“). Autorstwo tego pisma mylnie było przypisywane Mikołajowi Wolskiemu (Zob.), jak i b) „Uwag nad książką“ p. t. „O ustanowieniu i upadku Konstytucji pol. 3 maja“, które wraz z „Zdaniem o królu pol.“ ogłosz. p. t. „Obrona Stanisława Augusta“ w *Roczniku Tow. histor.-liter. w Paryżu. Rok 1867.* „Uwagi“ Stan. August dyktował Wolskiemu i poprawiał, wedł. Korzona, w Petersburgu; wedł. Smoleńskiego zredagowane przez Wolskiego na podstawie dostarczonych przez króla materjałów. „Obrona Stan. Augusta“ jest wedł. Tokarza („Ost. lata H. Koł-

łątaja", I, 25) „z całą pewnością dziełem samego króla". Udział Wolskiego był ograniczony conajwyżej do redakcji literackiej.

d) Pamiętniki. Po francusku: α) Wyd. częściowe p. t. „Mémoires de Stanislas Auguste Poniatowski et sa correspondance avec l'Impératrice Cetherine II" (Posen, 1862). Są to tylko wyjątki. (Tekst francuski z przekładem polskim). Przekład dwu pierwszych części pamiętników w całości, z rękop. Czartoryskich wyszedł p. t. „Pamiętniki Stanisława Augusta Poniatowskiego, z autografu franc. przełożone przez Br. Zaleskiego (Drezno, 1870). (Nowe wyd. Warszawa, 1903. Dod. *Kur. Codz.*). Ustęp ogł. Z. przedtem p. t. „Młodość i wychowanie Stan. Augusta". (Z pamiętników króla), w *Rocz. Tow. histor.-liter. w Paryżu. Rok. 1866;*

β) Wyd. całkowite: „Mémoires du roi Stanislas Auguste Poniatowski", I. St. Pétersbourg, 1914. W przekł. polskim pod red. Wł. Konopczyńskiego zaczęło wychodzić w Warszawie.

Podobizny autografów w Bernackiego „Teatr... za Stan. Augusta".

e) Listy: 1) Listy [49] króla do Szczęsnego Potockiego z lat 1768—1792, wyd. J. I. Kraszewski w *Roczniku Towarz. histor.-liter. w Paryżu. Rok 1868*; 2) Listy króla w całości i w wyj. do różnych osób z l. 1784—1792, ogłosił z arch. Czartor. Br. Zaleski w art. Korespondencja krajowa Stan. Augusta z l. 1784 do 1792". *Rocznik Tow. histor.-liter. w Paryżu. Rok. 1870—72*; 3) Listy króla (28) do Ksawerego Branickiego z r. 1768 (i 3 do innych osób) ogłosił L. Gumplowicz w zbiorku „Korespondencja między Stan. Augustem a Ksaw. Branickim... w r. 1768". Kraków, 1872; 4) „Correspondance inédite du roi Stanislas Auguste Poniatowski et de Madame Geoffrin". Paris, 1875; toż po polsku: „Listy Stan. Augusta do pani Geoffrin, wyd. L. Siemieński. Kraków, 1876; 5) Listy do ks. Józefa (120) z lat 1791—97 ogł. Br. Dembiński: „St. August i ks. Józef Poniatowski...". Lwów, 1904; 6) Listy do Ad. Naruszewicza ogł. A. E. Koźmian w „Wyciągach Piotrowickich". Wrocław, 1842; 7) Listy do Kicińskiego, Katarzyny II i Bukatego ogł. W. Kalinka w „Ostatn. latach panow. Stan. Augusta". Poznań, 1868; 8) 5 listów do Adama Czartoryskiego j. z. p., z l. 1781—94 oraz 1 list do elektora saskiego z r. 1791 (fr.) i 1 list do Szczęsnego Potockiego, ogł. L. Dębicki w „Puławy", I; 9) Listy w wyjątkach (48) do Stan. Badeniego z l. 1778—97 przytacza Tomkowicz w „Z wieku Stan. Augusta". Kraków, 1882; 10) 4 listy do Tad. Bukatego z l. 1788—97 i 2 listy do ks. P. Brzostowskiego, ogł. M. Baliński w „Pamiętnikach o Janie Śniadeckim", II, 82—87, 461—2; 11) Listy do Maurycego

Glayre'a (jen. Monet i Ksaw. Branickiego) wyd. E. Mottaz w „Stanislas Poniatowski et Maurice Glayre". Paris, 1897; 12) List do Formey z r. 1765 ogłosił T. Wierzbowski w „Materj.", II; 13) 1 list do Karola Radziwiłła z r. 1786, 1 list do p. Geoffrin i 4 listy do Fel. Łubieńskiego, z l. 1792—3, ogł. E. Raczyński w t. 16 „Obrazu Polaków i Polski w XVIII w."; 14) List do ks. A. Sułkowskiego z r. 1781 (franc.) w *Kwart. histor.*, 1910; 15) Wyjątki z listów do Krasickiego przytacza M. Kurpiel w *Pam. Liter.* 1902, str. 680—1; 16) List do M. Wolskiego z 15 grudnia 1794 ogł. Wegner w „Hugo Kołłątaj na posiedzeniu rady królewskiej w d. 23 lipca 1792 r." (w *Roczniku Tow. Przyj. Nauk. Pozn.*, V) przytoczył Smoleński w „Publicyści anonimowi..."; 17) Dwa listy z r, 1794: do Kościuszki i do Wawrzeckiego, podał Suchodolski w *Przegl. Histor*, 1910. 18) Listy do Stan. Grabowskiego, syna morganat., późniejsz. ministra, z l. 1788—97, w *Myśl Narod.* z 1916, maj-czerwiec.

M. Wolskiego: „Obrona Stanisława Augusta" jest właśc. utworem samego króla. (Zob. wyżej pod Mikołaj Wolski). — Niemcewicz: Żywoty znacznych w XVIII w. ludzi. Kraków, 1904. — Naruszewicz: Dyjarjusz podróży St. Augusta na Ukrainę. Warszawa, 1787. — Tańska: Obiad czwartkowy. *Rozrywki*, 1828.—Kraszewski (podług listów K. K. hr. de Broel Platera). Podróż króla Stanisł. Augusta do Kaniowa w r. 1787. Wilno, 1860. — Dyjarjusz bytności Najj. Króla JMCi Stanisława Augusta w Pińsku i w Krystynowie (1784). *Bibl. Warsz.*, 1860, III. — „Ostatni rok życia króla Stanisława Augusta czyli Dziennik prywatny opisujący jego pobyt w Rosji". Objaśnieniami i historycznym wstępem opatrzył Lucj. Siemieński. W Krakowie, 1862. (Podaje m. in. Dziennik króla od 20 lut. 1797 do 9 lut. 1798 r.). — Br. Zaleski: Korespondencja krajowa Stanisława Augusta z l. 1784 do 1792. *Roczn. Tow. histor.-liter. w Paryżu.* Rok 1870—72. — J. Bartoszewicz: O dochodach króla Stanisława Augusta. (Dzieła, VIII). — A. Magier: Dwór i zarysy domowego życia króla Stanisława Augusta (w „Archiwum domowem" Wójcickiego). — J. Sagatyński: Pamiętnik byłego pazia Stan. Augusta. Poznań, 1845. — Molski: Stanislaida... (Warszawa, 1831). — E. Tyszkiewicz: Króla Stan. Augusta ostatni pobyt w Grodnie. *Rocznik Tow. histor.-liter. w Paryżu.* Rok 1873—78. — Dr. Antoni J.: Stan. August w Grodnie. („Opowiad. histor.". Lwów, 1887). — Dr Antoni Rolle: Czartoryscy i Repnin (1794—97). *Przew nauk. i liter.* 1877. — L. Dębicki: Puławy, t. III, rozd: VI. — Kalinka: Ostatnie lata panowania St. Augusta. Poznań, 1868. — Tomkowicz: Z prywatnej korespondencji St. Augusta ze Stanisławem Badenim, regentem koronnym. („Z wieku St. Augusta". Kraków, 1882). — Br. Dembiński: St. August i ks. Józef Poniatowski w świetle własnej korespondencji. („Z dziejów i życia narodu". Lwów, 1913). — Br. Dembiński: Z korespondencji Stan. Augusta. („Z dziejów i życia narodu". Lwów, 1913; przedtem w *Przegl. pol.* 1898). — Mottaz: St. Poniatowski i Maurycy Glayre. Warszawa, 1901. — K. M. Morawski: Dwie rozmowy Stan. Augusta z Ksawerym Branickim. *Kwart. histor.*, 1910. — K. M. Morawski: St. August o losach Polski. *Kwart. histor.*: 1910. — K. M. Morawski: Z wieku Łazienek. Kra-

ków. 1913. — SUCHODOLSKI: Przyczynek źródłowy do roli Stan. Augusta w wypadkach 1794 r. *Przegl. histor.*, 1910. — ST. A. KOZŁOWSKI: Przyczynek do rodowodu Stan. Augusta Poniatowskiego, króla polskiego. *Miesięcz. heraldycz.*, 1911. — STAN. MNÉMON: L'origine des Poniatowski. Kraków, 1913. — TOMKOWICZ: St. August jako poeta. („Z wieku St. Augusta". Kraków, 1882). — TOMKOWICZ: St. August w pogoni za sławą. (Tamżo). — BERNACKI: St. Aug. Poniatowski tłumaczem Szekspira. *Pam. liter.*, 1902. — GOMULICKI: Poeci na tronie polskim („Kłosy z polskiej niwy". Warszawa, 1912). — B. ORŁOWSKI: W sprawie twórczości literackiej Stan. Augusta. *Pam. liter.*, 1913. — BERNACKI: Shakespeare w Polsce do końca XVIII w. Kraków, 1914. (Toż rozsz. w „Teatr, dramat..." Lwów, 1925). — KONOPCZYŃSKI we wstępie do „Pamiętników"... (Warsz. 1915). — TATARKIEWICZ: Rządy artystyczne Stan. Augusta. Warsz. 1919. —ST. WASYLEWSKI: Przypadki Króla Jegomości. Opowieści ludzi współczesnych. Lwów, 1920.

8. MICHAŁ KARPOWICZ.

Ur. 4 października r. 1744 w woj. brzesko-lit. Kształcił się u jezuitów w Brześciu (1757—1761). Po ukończ. szkół jezuickich w r. 1761, wstąpił do zgrom. ks. misjonarzy w Warszawie. Po ukończeniu studjów, był do r. 1771 prof. filoz. w seminarjum św. Krzyża w Warszawie, nast. teologji w akad. krakowskiej i wileńskiej (do r. 1774). W r. 1783 prof. w akad. w Wilnie (1783—1796). W 1800 biskupem w Wigrach. Znakomity kaznodzieja czasów Stanisławowskich, „Massillon polski", „książe kaznodziejów". Najwybitniejszy przedstawiciel szkoły naśladownictwa. Zm. 5 listop. 1803 r., w Berznikach pod Sejnami.

Oprócz licznych kazań osobno, wyd.:

„Kazania", 2 t. Warsz., 1776—1778.

Wyd. zbior.: „Kazania i inne dzieła". Warsz., 1807. 8 t.

PELCZAR: Zarys dziejów kaznodziejstwa w kośc. katolick., II. Kaznodzieje polscy. Kraków, 1896 — KS. WŁ. KRYNICKI: K. M. Fr. *W. Enc. powsz. ilustr.* — Art. w *Enc. kościeln.*

9. GWILHELM KALIŃSKI.

Ur. 6 marca 1747 r. w Wielkopolsce. W r. 1762 (2 maja) wstąpił do zgrom. ks. misjonarzy w Warszawie. Ukończywszy semin. św. Krzyża, został kapłanem w r. 1772, a w krótce potem profesorem przy tymże seminarjum. W r. 1775 został prof. semin. św. Ignacego w Wilnie (po Karpowiczu). W r. 1783 dr. teol. i prof. przekształconej z jez. akademji Szkoły Głównej Wileńskiej. Zm. 20 stycznia 1789 r.

Og. m. in.: „Kazania miane podczas wielkiego jubileuszu r. 1776. (Wilno, 1776).

Wyd. zbior.: *a)* „Kazania przygodne i mowy o edukacji". Mo-

hilew, 1779; *b)* „Kazania i mowy“ 2 t. Warszawa, 1791; 2 wyd. Wilno, 1805; 3 i 4-te wyd. Kraków, 1808.

W rękop. prelekcje akademickie teologji moralnej i historji kościelnej, rozprawy i kazania jubileuszowe.

„Mowa ks. Gw. Kal. o pociechach stanu rolniczego“ — w Balińskiego Pamiętnikach o J. Śniadeckim, II, 471—482. (Przedruk z „Mowy JMCi Ks. Gwilh. Kaliń. do Rolników miane w Pawłowie“ (Wilno, 1779).

Korniłowicz: O życiu i pismach X. G. Kalińskiego, misjonarza. Wilno, 1829. (Przedtem w *Dzien. Wileńskim*, 1829). — Art. w *Gaz. Warsz.*, 1861, nr. 43. — Bieliński: Uniwersytet Wileński, III, 211—213, i indziej. — F. M. S.; K. G. *Enc. Orgelbr.*

10. JÓZEF MĘCIŃSKI.

Reformat. Słynny kaznodzieja. Ur. w r. 1743 w Siemichowie (woj. krak.) z o. Jacka. Uczył się u jezuitów w Przemyślu i w Krakowie. W r. 1765 wstąpił do zakonu w Wieliczu. Piastował różne urzędy klasztorne w Krakowie, Wieliczu, Stobnicy, Pilicy, Lublinie. W końcu został kapelanem więziennym w Krakowie. Zm. w r. 1813.

Liczne jego kazania, druk. pojedyńczo i w zbiorach, wychodziły w końcu XVIII w. i na początku XIX w; (zob. Estr.).

A. Grabowski: Staroż. histor., I.

11. KAZIMIERZ NARBUT.

Ur. 3 stycznia 1738 r. w Dohudowie czy w Krupie, z o. Kazimierza, chorążego, później marszałka lidzkiego, i Marjanny Nowickiej. Uczył się u pijarów w Szczuczynie. W r. 1755 wstąpił do ich zakonu. Nauki wyższe pobierał w Dąbrowicy i w Wilnie, wreszcie w Rzymie (do r. 1761). Następ. nauczał w koleg. pijar. w Dąbrowicy i Wilnie. W l. 1773—77 był w Paryżu. Po powrocie został członkiem Komisji Eduk. Przebywał długo w domu ks. Michała Czartoryskiego. Zm. 17 marca 1807 r. w Radziwoniszkach na Litwie.

Jest autorem pierwszej logiki w jęz. polskim: „Logika czyli rozważania i rozsądzania rzeczy nauka...“. Wilno, 1769; 2 wyd., t. 1775; 3, 1782; 4, 1791. Wiersze w *Monitorze* i *Zabawach* bezim. (?).

Ks. A. Moszyński: Kaz. Narbutt. *Athenaeum*, 1842, IV. — Art. w *W. Enc. powsz. ilustr.* — Struve: Hist. logiki jako teorji poznania.

12. TEODOR WAGA.

Pijar. Ur. r. 1739, w ziemi wizkiej (na Mazowszu). Uczył się u pijajarów w Szczuczynie. Był następnie nauczycielem w kolegjach pijarskich. Zm. w r. 1801 w Warszawie.

Jest autorem m. in. wielce popularnego podręcznika: „Historja książąt i królów polskich krótko zebrana". (Supraśl, 1767). Do r. 1864 kilkanaście wydań. Wyd. wileńskie z r. 1818 i z r. 1824 przerobione przez Lelewela; przedrukiem wyd. z r. 1824 jest wyd poznańskie z r. 1864.

Przełożył Beccarii „O występkach i karach".

Fr. Ks. Dmochowski: Wiadomość o życiu i pismach X. Teodora Wagi w *Pam. Warsz.*, 1808 (i w „Pismach rozmaitych", II, 1826); przedruk. przy wyd. „Historji książąt i królów" z r. 1816 i następ. oraz przy wyd. poznań. z r. 1864. — Lelewel o podręczn. Wagi („Rozbiory dzieł...". Poznań, 1844) (przedtem w *Tyg. Wileń.*). — Wójcicki: Cmentarz Powązk., II. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*

13. WALENTY SZYLARSKI.

Poprzednik Kopczyńskiego. Szczegóły życia nieznane. Był dr. nauk wyzwol. i fil., prof. wymowy w kolegjum kanoników regularnych w Krakowie.

Napisał: *a)* „Rhetorica ecclesiastica". Kraków, 1765; *b)* „Początki nauk dla narodowej młodzieży, to jest Gramatyka języka polskiego". Lwów, 1770.

Plebański: Gramatyka i gramatycy. *Enc. Orgelbr.* — Kryński: Kwestja językowa. Warszawa, 1873.—Łoś: Pisownia polska w przeszłości i obecnie. Kraków, 1917.

14. KAROL WYRWICZ.

Ur. 2 października 1717 r. na Żmudzi. Jezuita. Wstąpił do Zakonu 1734 r. Czerpał za młodu wiedzę na akademjach francuskich, niemieckich, belgijskich i włoskich. Po powrocie do kraju wiele położył zasług około reformy szkół jezuickich. Od r. 1767 do r. 1773 był rektorem jez. kolegjum nobilium warsz., z którego zrobił zakład naukowy pierwszorzędny; zato dostał medal *Merentibus* (1772) od Stan. Augusta; uczestnik obiadów czwartkowych. Po kasacie jezuitów został proboszczem w Warszawie, a w 1788 opatem hebdowskim. Zm. 20 grudnia 1793 r. w Warszawie.

Dzieła ważniejsze:

1) Jeografja czasów teraźniejszych, I. Warsz., 1768.

2) Jeografja powszechna... Warsz., 1770 (podręcznik dla młodzieży) (kilka wydań).

3) „Pamiętnikowi historycznemu i politycznemu Promemoria". 2 t. Warsz., 1783—85. (Przeciw Świtkowskiemu).

4) „Konfederacja gołąbska". Poznań, 1853 i 1862.

Fr. Ks. Dmochowski: Wiadomość o życiu i pismach Karola Wyrwicza. („Pisma rozmaite", II, 1826). — Bartoszewicz: Gazeta ks. Łuskiny. („Znakom. męż. polscy XVIII w.", I). — Bartoszewicz: Hist. liter. pol., II, 67, 110—11. — Brown: Bibl. pisarzów Tow. Jezus.— Smoleński: Przewrót umysł. w Polsce XVIII w., str. 347-8.— Plebański: Gieografja. *Enc. Wych.*, IV, str. 486. — Lewicki: Gieogr. za czasów Kom. Eduk. Narodow. (str. 102. Dod. do *Muzeum* z r. 1910).—Korzon: Wewn. dzieje Polski za St. Aug., I, 10—13). — Smoleński: Monteskjusz w Polsce w. XVIII. Warszawa, 1927.

15. FELIKS ŁOJKO.

Ur. w pocz. r. 1717 w Grzybowie, w woj. kaliskim (w Wpolsce), z o. Karola, łowczego orszańskiego, i Teresy Wojnarowskiej. Uczył się w koleg. jez. w Poznaniu i w akad. wojskowej w Lignicy. Potem przebywał na dworze ks. Janusza Wiśniowieckiego, kaszt. krak. August III zrobił go swoim paziem, następnie szambelanem, wreszcie starostą szropskim. W 1765 r. szamb. Stan. Augusta. W 1766 wysłany jako poseł nadzw. z misją dyplom. do Francji, do Ludwika XV (Hiszpanji i Włoch); poczem został członkiem Komisji Skarbowej. W r. 1769 przyłączył się do konfed. barskiej. Po jej upadku był dwukrotnie jeszcze członkiem Komisji Skarb. 1772—1776. W końcu był członkiem Rady Nieustającej (od r. 1778). Zm. 19 maja 1779 r. w Warszawie. Ekonomista i finansista.

Gł. dzieło: „Zbiór deklaracji, not i czynności główniejszych, które poprzedziły i zaszły podczas sejmu pod węzłem konfederacji odprawującego się od dnia 18 września 1772 do 14 maja 1773" (b. m. dr.). Napis. z powodu pierwszego rozbioru Rzpltej. Zbił w nim pretensje mocarstw rozbierających. (O współprac. Karola Wyrwicza zob. Fr. Ks. Dmochowskiego „Wiadomość o życiu i pismach K. Wyrwicza"). Przełoż. na jęz. franc., niem., ang. i łaciński.

Rękop. prac ekonomicz. w bibl. Czartor. w Krakowie.

Sprawozd. z poselstwa do Ludwika XV w r. 1766 po franc.: „Rélation de mes audiences... à Versailles, en qualité d'envoyé extraordinaire du roi..." (z rękopisu streścił Bartoszewicz w *Tyg. Ilustr.*, 1866).

Bartoszewicz: Znak. mężowie polscy XVIII w., I. Petersburg, 1853. — Bartoszewicz: F. Łojko. *Tyg. ilustr.*, 1866, I. (uzupełnia życiorys w „Znak. męż. pol.").—E. Łojko: Feliks Łojko jako ekonomista. Kraków, 1885 (tu spis prac w rękop.).— E. Łojko: Monografja rodziny Rędziejowskich Łojko. Krak., 1888. — K. Chodynicki: Poglądy na zadania historji w epoce Stanisł. Augusta. Kraków, 1915.

16. JAN BOHOMOLEC.

Białorusin. Syn Pawła Józefa, starosty dworzyckiego. Brat Franciszka. Ur. 27 stycznia 1724 na Białorusi. W r. 1739 wstąpił do za-

konu jezuitów. Magister (czy dr.?) nauk wyzwolonych i filozofji (teolog.?) akad. wileńskiej. Był przez lat szereg prefektem szkół jez.; misjonarzem; prof. teologji w koleg. warszawskim. Po kasacie proboszcz skaryszewski i praski. Zm. w r. 1795.

Gł. dzieło: „Djabeł w swojej postaci". Warsz., 1772 (dzieło wpływowe). Inne wyd.: 1773, 2 t. (Gröll), 1775, (2 wyd. I cz.), 1776, 1777 (cz. II).

„Responsio ad censuram libri de natura et potestate daemonis". Warszawa, 1775. (Odpowiedź na krytykę „Djabła").

„Przydatek do książki: „Djabeł w swojej postaci". Warsz., 1777. Częściowo pod zmienionemi tytułami: *a)* Półdjable weneckie albo czarownica poleska". Brzeg., 1789 i 1799; *b)* „Upiór ukraiński". Warszawa, 1789.

List Jana Boh. (bez daty) w *Tyg. Ilustr.*, 1862, II.

Smoleński: Przewrót umysłowy w Polsce XVIII w., — Matuszewski: Djabeł w poezji. Wyd. 2. Warsz., 1899, str. 327. — Łopaciński: Przyczynek do historji plagjatów w piśm. pol. *Pam. liter.*, 1902. — Szyjkowski: Dzieje polskiego upiora przed wystąpieniem Mickiewicza. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, LV, 1917. — Kolberg: Lud. VII, 3.—Kitowicz: Pamiętniki, wyd. lwow., 1882, t. III, str. 36 (szczegół do życiorysu).

17. JÓZEF BOGUCICKI.

Z rodziny żydowskiej ochrzczonej. Syn Lewka Berkowicza, ur. w r. 1748 w Bogucicach pod Buskiem (woj. sandom.). Kształcił się w Krakowie. W r. 1764 bakałarzem nauk wyzwol. i fil. W r. 1767 mistrzem nauk wyzwol. i dr. fil. W r. 1773 udaje się na studja teolog. do Rzymu. W r. 1775 dr. teolog. W r. 1778 profesorem Akad. Krak., od r. 1780—96 wykłada historję kościelną. W r. 1780 rektorem szkół wydział. krak. W l. 1783—85 wizytatorem z ramienia Szkoły Głównej Kor. Od r. 1778 był członkiem Towarz. do ksiąg elementarnych. Zm. 26 grudnia 1798 r. w Igołomji.

Oprócz pism łacińskich, ogł. „Kazania o niektórych chrześcijańskiej religji prawdach" Warsz., 1779. W rękop. pozostawił „Uwagi nad niektóremi znakomitszemi dziejami trzeciej epoki religji chrześcijańskiej w w. XV Kościoła przypadłemi". (Za tę rozprawę, wobec króla odczytaną, był B., oskarżony o herezję, prześladowany) i obszerną „Historia ecclesiastica".

J. Muczkowski: Józef Kanty Nepomucen Bogucicki. („Rozmaitości historyczne i bibliograficzne". Kraków, 1845). — Smoleński: Przewrót umysłowy w Polsce wieku XVIII.

18. ADOLF KAMIEŃSKI.

Ur. w r. 1737 w Bereźnicy. Wstąpiwszy do zgromadzenia pijarów, nauki ukończył w Rzymie. Po powrocie do kraju objął wykłady wymowy i filozofji w Collegium nobilium Konarskiego. Pod koniec życia przeniósł się do Radziwiłłów, do Nieświeża. Zm. w r. 1784 w Nieświeżu.

Gł. dzieło: „Edukacja obywatelska". Warsz., 1774. Pierwszy podnosi sprawę kształcenia ludu, przyznaje prawo ludowi do korzystania z oświaty.

St. Urbanowski: Kamieński Adolf. *Enc. Wych.*, VI. — Dawid: Nauka o rzeczach. Warsz., 1892, str. 191—192. — Karbowiak: Pedagogika Komisji Eduk. Narodowej. *Przew. nauk. i liter.*, 1907.

19. IGNACY WŁODEK.

Jezuita. Małopolanin. Ur. 24 lipca 1723 r. w Małogoszczy, w Kieleckiem; uczył się w szkołach jezuickich w Krakowie (1741—50): w r. 1741 wstąpił do Zakonu w Krakowie. Następnie wykładał filozofję w różnych kolegjach. Od r. 1766 aż do kasaty zakonu był w Rzymie prokuratorem. Zm. w Rzymie, w r. 1780.

„O naukach wyzwolonych w powszechności i szczególności, ksiąg dwoje". Rzym, 1780.

(W skróceniu p. t.: „O naukach wyzwolonych, z książki napisanej przez X. Ign. Włodka, wyjątki...". Wrocław, 1814. Wyjątki przytaczają: Popliński w „Nowych wypisach polskich" (Hist. prozy polskiej). Leszno, 1838, i Rymarkiewicz w „Wzorach prozy", III (wyd. z r. 1877).

Sinko: Polski apologieta humanizmu z w. XVIII. *Eos*, 1911. — Sinko: Polski Anti-Lukrecjusz, *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, XLIX, str. 111 (394). — Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. — Struve: Wstęp krytyczny do filozofji. — Struve: Historja logiki jako teorji poznania w Polsce. Warsz., 1911. — Dynowska: F. N. Golański.

20. KRZYSZTOF KLUK.

Ur. w Ciechanowcu na Podlasiu 13 września 1739 r. Nauki pobierał w Warszawie, w Drohiczynie i w szkołach pijarskich w Łukowie. Wstąpił następnie do zgromadzenia ks. misjonarzy w Warszawie. Otrzymawszy święcenia w r. 1763, otrzymał probostwo mińskie, a następnie (1770) ciechanowieckie, gdzie przebył do końca życia. Kanonik kruszwicki, następnie brzeski, w końcu dziekan drohicki, dr. nauk wyzw. i filozofji oraz towarzysz Szkoły Głównej Wileńskiej. Zm. 2 lipca 1796 r. w Ciechanowcu. Naturalista.

Gł. dzieła: 1. „Roślin potrzebnych, pożytecznych... utrzymanie, rozmnożenie i zażycie". Warszawa, 1777—79, 3 t.

2. „Zwierząt... potrzebnych i pożytecznych domowych chowanie...". Warszawa, 1779—80, 4 t.

3, „Rzeczy kopalnych, osobliwie zdatniejszych szukanie, poznanie i zażycie". Warszawa, 1781, 2 t.

4. „Dykcjonarz roślinny". Warszawa, 1786—88, 3 t.

5. „Botanika dla szkół narodowych. Warsz., 1785. Wyd. 2, 1787.

6. „Zoologja czyli zwierzętopismo..,". Warsz., 1789, 2 wyd., 1800.

Bot. i zool. napisane z polecenia Komisji Edukacyjnej.

S. Bielski: Życiorys w t. II Zoologji, wyd. 1800. — St. Jundziłł w „Opisanie roślin w prowincji W. X. Litew.", 1791. — A. Waga: K. K. *Bibl. Warsz.*, 1843, sierpień. — Anczyc: K. K. *Tyg. Ilustr.*, 1869. — G. Ch. i R. P.: K. K. *Enc. Wych.*, VI. — Karbowiak: O książkach elementarnych... z czasów Komisji Eduk. Narod. Lwów, 1893. Str. 88—91. — Jaworowski: Obchód 100-letniej rocznicy zgonu ks. K. Kluka. *Muzeum*, 1897.

21. JÓZEF ROGALIŃSKI.

Ur. 20 listopada 1728 r. w Jurkowie (pow. kościański) w Wpolsce; z o. Antoniego Łodzia Rog., sędziego ziem. wschowskiego, i Heleny z d. Rogalińskiej. Gdzie odbył szkoły gimn. niewiadomo, być może w szk. jez. w Poznaniu. W r. 1746 wstąpił do nowicjatu jezuitów w Krakowie; potem studjował filozofję, gdzie niewiadomo. Potem nauczał (1751—54) w Brześciu, Toruniu i Kaliszu. W r. 1754 wysłano go na studja teolog. do Rzymu; w l. 1758—9 był tu pomocnikiem sekretarza asystencji pol. przy urzędzie gien. jezuitów. Następnie studjował matematykę i fizykę w Paryżu. Powróciwszy, po 8-letnim pobycie zagranicą, do kraju, w r. 1762, został prof. fizyki eksperymentalnej w kolegjum jez. w Poznaniu (do 1773 r.). Zm. 6 listopada 1802 r.

Wyd. m. in.: a) „O sztuce budowniczej...". Poznań, 1764; wyd. 2 p. t. „Sztuka budownicza...", 1775.

b) „Doświadczenia skutków rzeczy pod zmysły podpadających". 3 księgi. Poznań, 1765—67—70. 4-ta księga wyszła w r. 1766. (Wyd. 2 pozn. z r. 1771 tytuł.). (O innych pismach zob. Estr. XXVI).

Fr. Ks. Dmochowski: Wiadomość o życiu i pismach Józ. Rog. („Pisma rozmaite", II. Warszawa, 1826; przedtem w *N. Pam.*, 1803). — Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. — Smoleński: Przewrót umysł. w Polsce XVIII w. — Fr. Chłapowski: Życie i prace ks. Józefa Rogalińskiego, I. Poznań, 1902; II, t. 1905. (Odb. z *Roczn. Tow. Przyj. Nauk. Pozn.*, t. XXVIII i XXX).

22. SAMUEL CHRÓŚCIKOWSKI.

Pijar. Ur. w Piaskach (w ziemi chełmskiej) r. 1730; w r. 1745 wstąpił do zgromadz. pijarów; po 4-letn. studjach początk. w Rzeszo- i Międzyrzeczu, został nauczycielem, z pocz. w Warszawie, nast. w Warężu. W r. 1754 wysłano go do Rzymu na wyższe nauki. Po trzech latach wróciwszy do kraju, został mianowany nauczycielem w Collegium Nobilium Konarskiego w Warszawie; wkrótce przeniesiono go do kolegjum w Międzyrzeczu; ale już w r. 1760 odwołano go do kolegjum nob. w Warszawie, gdzie uczył filozofji i matematyki do r. 1768. Następ. przez 4 l. wicerektorem koleg. pijar. we Lwowie, potem rektorem kolegjum w Chełmie (przez l. 9). Zm. w r. 1799 w Chełmie.

Dzieła:

1. Fizyka doświadczeniami stwierdzona. Warszawa, 1764 (pierwszy podręcznik fizyki polski).

2. „Filozofja Chrześcijańska o początkach praw naturalnych przeciwko deistom". Warsz., 1766.

3. „Powinności każdego człowieka krótko zebrane". Warsz., 1761; wyd. 2, 1766.

4. „De jure naturali et politico philosophia moralis sive ethica...". Varsaviae, 1770.

Przełożył nadto Mably'ego „Rozmowy Focjona" (Warszawa, 1770) oraz z włosk. trag. „Matylda" (Lwów, 1783).

Chr. głównie zajmował się filozofją moralną t. j. etyką.

S. Bielski: Vitae et scripta... — Chmielowski: Chr. S. *Enc. Wych.*, t. II. — Smoleński: Przewrót umysł. w Polsce XVIII w. — Tync: Nauka moralna w szkołach Kom. Eduk. Nar. Str. 142—3.

23. MICHAŁ HUBE.

Ur. pod Toruniem w r. 1737. Uczył się w gimn. toruńskiem. Nauki uniwersyteckie odbył w Lipsku i Getyndze. Był nast. sekretarzem rady miasta Torunia przez lat kilkanaście. W r. 1782 został prof. matematyki i fizyki w Korpusie kadetów w Warszawie i gieneralnym dyrektorem. Był członkiem Tow. Przyj. Nauk Warsz. Zmarł 16 lipca 1807 w Potyczy pod Warszawą.

Pisał głównie po łacinie i niemiecku.

a) „Wstęp do fizyki". Kraków, 1783; 2 wyd., 1788.

b) „Fizyka". Cz. I. Kraków, 1792. (Oba dzieła przełożone z jęz. łaciń.).

J. Łęski: Krótki rys życia Michała Hube. *Roczn. Tow. Warsz. Przyj. Nauk*. XII, 1818. — Dickstein: H. M. J. *Enc. Wych.*, t. V.

24. JAN ALBERTANDY (Albertrandi).

Pochodz. mieszcz. Ur. w Warszawie 7 grudnia 1731 r. Wstąpił do zakonu jezuitów w r. 1748. Przez lat kilka uczył w kolegjach jez. w Pułtusku, Płocku, Nieświeżu i Wilnie. Następnie przez lat 4 (1760—64) pracował przy Janockim w Bibl. Załuskich. W r. 1764 prymas Łubieński poruczył mu wychowanie wnuka swego Feliksa, później. ministra, z którym A. zwiedził (1773) Włochy. Od r. 1770—77 redaguje wraz z Naruszewiczem *Zabawy przyjemne i pożyteczne*. Po skasowaniu zakonu jezuit. król St. August zrobił go kustoszem muzeum starożytności i swoim lektorem; wkrótce wysłał go (1782 r.) do Włoch i do Szwecji dla zbierania materjałów do historji Polski przygotowywanej przez Naruszewicza. Część tych olbrzymich materjałów przeszła do t. zw. *Tek Naruszewicza*. Za tę pracę król ozdobił go medalem *Merentibus*, zrobił go swoim bibliotekarzem; został nobilitowany, a w r. 1796, już po upadku kraju, biskupem Zenopolitańskim. Przez lat 8, od założenia aż do swej śmierci, był A. prezesem Tow. Przyj. Nauk w Warszawie. Zm. w sierpniu 1808 r.

Spis dzieł Albertr. u Browna.

Najważniejsze to dzieje Jagiellonów, które uważane być mogą za dalszy ciąg historji Naruszewicza; część opracowaną ogłoszono drukiem:

1. „Panowanie Henryka Walezjusza i Stefana Batorego". 2 t., Warszawa, 1823,

2. „Panowanie Kazimierza Jagiellończyka", 2 t., 1826—7.

3. „Dwadzieścia sześć lat panowania Władysława Jagiełły". Wrocław, 1845.

Memorjał z r. 1783 dla Stan. Augusta w sprawie aktów do dziejów polskich, z własnoręcznemi uwagami króla, ogł. z autografu Bernacki w *Pam. liter.*, 1928.

Listy (10) do Piusa Kicińskiego z lat 1789—1790, opisujące podróż do Niemiec, Danji i Szwecji, w *Archiwum domowem* Wójcickiego. Dwa listy do niewiadomej osoby: *a)* z r. 1798 i *b*) z r. 1802

(po franc.) podał Wierzbowski w „Materjałach". II. List franc. do Stan. Augusta w *Pam. liter.* 1928.

Wyjątki z opisu podróży na północ w przekł. z franc. w *Księdze Świata* z l. 1859, 1860 i 1863.

Opisy podróży do Danji i Szwecji w listach do Kicińskiego.

F. Łubieński: Pochwała Jana Albertrandego. *Rocznik Tow. P. Nauk*, XIII. 1820. — Bentkowski: Hist. liter. II, 605 i n. — Bartoszewicz: Hist. liter. pol. — Kraushar: Tow. Przyj. Nauk.—Brown: Biblioteka pisarzów Tow. Jezus. Str. 9-13.— Dębicki: Puławy, t. III, rozdz. V. — Bezim: Albertrandy i nieznane jego rękopisma. *Księga świata*, 1859. — Chodynicki: Dykcjonarz I.

25. MARCIN ODLANICKI POCZOBUT.

Ur. w Słomiance (w pow. grodzieńskim) 30 paźdz. 1728, z o. Kazimierza, naprzód krajczego, potem oboźnego grodzień. i z m. Heleny z Hlebowiczów. W 1738 r. oddany do szkół jezuickich w Grodnie. W 1745 r. wstąpił do zakonu jezuitów. Przez trzy lata nauczał w szkołach w Połocku i Wilnie, poczem w r. 1754 wysłany do Pragi na naukę, ale w 1756 musiał wrócić do kraju. W 1761 r. ponownie wysłany za granicę dla studjów matematycznych, przez kilka lat, do końca r. 1764, przebywał we Włoszech i Francji. W r. 1765 został profesorem matematyki i astronomji w Akademji Wileńskiej. W 1768—1769 był w Anglji i we Francji dla zakupu narzędzi astronom. Założył w Wilnie pierwsze polskie obserwatorjum. Przez lat przeszło 18 był rektorem akad. wil. (1780—1799). Członek Tow. Przyj. Nauk Warsz., Tow. nauk w Londynie i in. Zm. 8/20 lutego 1810 r. w Dyneburgu.

Spis pism Poczobuta podaje Brown.

3 Listy Pocz. do Śniadeckiego w II t. Balińskiego „Pamiętn. o J. Śniad.".

(Biografja Poczobuta przez M. Polińskiego w rękop. (miał ją wydać Uzięble).

Jan Śniadecki: Żywot uczony i publiczny Marcina Odlanickiego Poczobuta (1810). Dzieła, II (wyd. Warsz. 1837). — M. Baliński: Dawna Akademja Wileńska. Petersburg 1862. — M. Ks. Bohusz: Życie literackie X. Marcina Poczobuta. *Rocznik Warsz. Tow. Przyj. Nauk*, IX. 1816. — Brown: Biblioteka pisarzów asyst. pol. Tow. Jezusowego. Poznań, 1862.— Jan ze Swisłoczy: M. P. *Rubon*, 1846. — M. Baliński: M. P. *Teka Wileńska*, 1857.—Sobieszczański: M. P. *Tyg. Ilustr.*, 1864.—L. Uziębło: Pamięci Poczobuta. W setną rocznicę zgonu wielkiego astronoma. *Tyg. Ilustr.*, 1910, nr. 53. — Dębicki: Puławy, t. III, rozdz. IV.

26. ANNA JABŁONOWSKA.

Z Sapiehów. Ur. w r. 1727, z o. Kazimierza Karola Sapiehy, gienerała artyl. litew. i Karoliny Radziwiłłówny z domu, kanclerzanki litewskiej. Ok. r. 1750 wyszła za mąż za Jana Kajetana Jabłonowskiego, starostę czehryńskiego, od r. 1754 wojewodę bracławskiego (zm. 1764, zob.). W dobrach swych Siemiatyczach (na Podlasiu) przeprowadziła reformę włościańską. Zm. 3 marca 1800 r.

a) „Ustawy powszechne dla dóbr moich rządców". Siemiatycze, 7 t. (8 t.), 1783—85; 2 wyd., 8 t. Warszawa, 1786 r.

b) „Porządek robót miesięcznych ogrodnika..." Siemiatycze, 1786; 2 wyd, Warszawa, 1787; 3 wyd., 1792.

J. Bartoszewicz: Anna z Sapiehów Jabłonowska. („Dzieła", t. X. Str. 273—326). — J. Rostafiński: Księżna wojewodzina bracławska jako przyrodniczka. (*Księga pamiatk. ku czci B. Orzechowicza* t. II, 1916).—K. Konarski: Anna Jabłonowska. Warsz., 1918.

27. HIERONIM STROJNOWSKI.

Ur. 20 wrześ. 1752 r. w woj. ruskim (na Wołyniu) z o. Benedykta. Jako pijar uczył w Złoczowie, Międzyrzeczu i w Warszawie; następnie w 1781 r. prof. prawa przyrodzonego Szkoły Głównej W. Ks. Lit. (Akad. Wileńskiej); wreszcie w Krakowie prefektem seminarjum akademickiego. Po przejściu do stanu duchownego świeckiego kanonikiem kijowskim i plebanem w Korcu. W 1793 r. członkiem Komisji Eduk. i akademji florenckiej i znowu profesorem prawa w Wilnie. Od r. 1799 był rektorem Akademji Wileńskiej (po Poczobucie); współcz. biskupem łuckim; w końcu biskupem wileńskim. Zm. 5 sierp. r. 1815 pod Wilnem.

„Nauka prawa przyrodzonego, politycznego, ekonomji politycznej i prawa narodów". Wilno, 1785; 2 wyd. t., 1791; 3, t., 1805; 4, Warsz., 1805; (i dwa przedruki w t. roku) (5 wydań).

Listy: *a)* 3 listy do Śniadeckiego w 2 t. Balińskiego Pamiętników o Janie Śniad.; *b)* list do Albertrandego z r. 1805 ogł. Kraushar w t. I „Towarz. Przyj. Nauk".

J. Rudomina: Żywot H. Strojnowskiego w *Wizer. Nauk.* V i osobno. Wilno, 1839. — Z. Pietkiewicz: Ekonomiści w Polsce. III Hieronim Strojnowski. *Dod. mies. Przegl. Tyg.*, 1887. — Marchlewski: Fizjokratyzm w dawnej Polsce. Warszawa, 1897. — Wł. Zahorski: H. S. *Album biogr. zasłuż. Polaków.* II. — St. Grabski:

Zarys rozwoju idei społeczno-gospodarczych w Polsce, I. Kraków, 1903. Str. 48-53.— Smoleński: Publicyści anonimowi... — J. Bartoszewicz: H. Stroj. *Tyg. Ilustr.*, 1861, II. — Méyet: Mickiewicz nauczycielem prawa. („Prawda", Książka zbior., 1899). (Tu o „Nauce praw. przyrodzon."). — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* XXIV. — St. Dziewulski: Polska myśl ekonomiczna na wszechnicy wileńskiej. W. 1920. — St. Tync: Nauka moralna w szkołach Kom. Eduk. Nar. (Str. 245—257).

28. TEODOR OSTROWSKI.

Pijar. Ur. w r. 1750 na Podlasiu. Był nauczycielem w kolegjach pijarskich w Warszawie i w Korpusie kadetów; prefektem szkół i prokuratorem prowincji. Odznaczony przez Stan. Augusta medalem *Merentibus*. Zm. 12 lutego 1802 we Lwowie.

Ogłosił m. in.:

a) „Inwentarz nowy praw, traktatów i konstytucji koronnych..." Warszawa, 1782. („Suplement" wyszedł w r. 1785).

b) „Prawo cywilne narodu polskiego..." 2 t. Warszawa, 1784; 2 wyd., 1787. (Wyszedł przekł. niemiecki w r. 1800).

c) „Prawo kryminalne angielskie..." 2 t., 1786. (Przekład z ang.).

d) „Dzieje i prawa Kościoła polskiego", 3 t., 1793; 2 wyd. Poznań, 1846.

Fr. Ks. Dmochowski: Wiadomość o życiu i pismach Teodora Ostrowskiego. („Pisma rozmaite", II, 1826). — S. Bielski: Vita et scripta... — Sobieszczański: O. T. *Enc. Orgelbr.*

29. WINCENTY SKRZETUSKI.

Pijar. Ur. w r. 1745 w woj. krak. Przed ukończemiem jeszcze szkół wstąpił do zakonu pijarów. Po ukończeniu nauk, nauczał w kolegjach pijarskich, naprzód w Rzeszowie, potem w Warszawie, gdzie był kilkakrotnie prefektem. (W r. 1771 prokuratorem fabryk domowych pijar.). Był powiernikiem (doradcą) ks. Stanisława Poniatowskiego, synowca króla. W końcu proboszczem w Grodnie. Zm. 2 grudnia 1791 r.

1) „Mowy polityczne" 1772.

2) „Historja powszechna dla szkół narodowych na kl. IV, dzieje Greckie zawierająca". Kraków, 1786.

3) „Dzieje królestwa Szwedzkiego". Warszawa, 1772. Wydanie 2-gie p. t. „Historja Król. Szwedzkiego". Warszawa, 1792.

4) „Prawo polityczne Narodu Polskiego", 2 t. Warszawa, 1782—84. Gł. dzieło Skrzetuskiego.

Skrzet. wyd. t. III „Traktatów między mocarstwami europej. od r. 1648 zaszłych". Warsz. 1774).

Bentkowski: Żywot i prace uczone X. Wincentego Skrzetuskiego S. P. (*Posiedz. publ. Król. Uniwers*... lipca 1827 r.). (Ocenia tu głównie „Historję Grecką").— Karbowiak: O książkach elementarnych na szkoły wojew. z czasów Kom. Eduk. Narod. Lwów, 1893. (Odb. z *Muz.*).—Wójcicki: Cmentarz Powązk. II —St. Grabski: Zarys rozwoju idei społeczno-gospodarczych w Polsce. I. Kraków, 1903.

30. KAJETAN SKRZETUSKI.

Pijar. Ur. na Rusi Czerw. w r. 1743. Uczył się u pijarów w Podolińczu; tam wstąpił w r. 1761 do zgromadzenia, następnie był nauczycielem w kolegjach pijar. w Złoczowie i Warszawie. W r. 1777 udaje się za granicę na dalsze studja. Powróciwszy do kraju, został profesorem historji, nauki moralnej i prawa w Korpusie kadetów w Warszawie. W r. 1787 proboszczem w Wielkim Książu. Zm. w r. 1806 w W. Książu.

Gł. dzieła:

a) „Prawidła początkowe nauki obyczajowej". Warsz., 1793 (wielokrotnie przedrukowywane).

b) „Historja polityczna królestwa francuskiego..." 2 t. Warszawa, 1773.

c) „Historja powszechna dla szkół narodowych na kl. III..." Warszawa, 1781; 2 wyd. Kraków, 1784.

d) „Przypisy do historji powszechnej...". Marywil, 1782 r.

Karbowiak: O książkach elementarnych. Komisji Eduk. Narod. Lwów, 1893. (Odb. z *Muzeum*). — Chodynicki: Poglądy na zadania historji w epoce Stan. Augusta. Kraków, 1915. — St. Tync: Nauka moralna w szkołach Kom. Eduk. Narod. Str. 267—270.

31. MICHAŁ MNISZECH.

Michał Jerzy Wandalin M. ur. w r. 1748 w Wiśniowcu na Wołyniu, z o. Jana Karola, podkom. w. lit., i Katarzyny z Zamojskich, wojewodzianki smoleń. Za młodu odbył podróż zagranicę, do Szwajcarji, Włoch, Francji, Niemiec i Anglji. Za powrotem do kraju osiadł w Wiśniowcu i oż. się z Pelagją Potocką. Został członkiem Komisji Eduk. Pisał artykuły do dzienników franc. i niem. W r. 1777 cześnikiem w. kor. W r. 1778 sekretarzem w. lit. i sekretarzem Rady Nieustaj. Czł. Kom. Skarbowej i szefem kancelarji król. Oż. 2-o v. z Urszulą z Zamojskich Potocką. W r. 1781 marsz. nadw. litew. W r. 1782 preze-

sem wydz. policji Rady Nieust. W r. 1783 marszałkiem w. kor. W r. 1793 składa urząd marszałkowski. Mianowany rzeczywistym tajnym radcą rosyjskim. Zm. 2 marca 1806 r. w Wiśniowcu.

W *Zabaw. przyj. i pożyt.* drukował artykuły pedagogiczne, jak: „O guście do czytania“, „Jak prowadzić i uczyć młodzież“, „O gienjuszu“ i inne.

Rzecz „O gienjuszu“ w „Listach krytycznych“, dod. do „Kawy“ Adama Czartoryskiego.

Osobno wychodziły jego mowy sejmowe. — „Kazimierz Wielki“. Warszawa, 1777; 2 wyd., 1805; 3 wyd., Kraków, 1863.

J. Bartoszewicz: Michał Jerzy Mniszech. *Bibl. Warsz.* 1852, IV. (Zob. też Hist. liter. II, 103). — Sobieszczański: w *Enc. Orgelbr.* — Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej.

32. TADEUSZ NOWACZYŃSKI.

Ur. na Mazowszu w r. 1717. Pijar, zasłużony pedagog. Po ukończ. szkół pijar., wstąpił do zgromadzenia i był nauczycielem w kilku kolegjach pijar. Był następnie wychowawcą synów ks. St. Czartoryskiego, łowczego W. X. L. Potem był prefektem szkół oraz regensem konwiktu szlach. w Warszawie. Zostawszy radcą i konsultorem prowincji pol., wysłany był w r. 1772 do Rzymu na kapitułę generalną zgromadzenia. Po powrocie wybrany rektorem domu warsz. W końcu był proboszczem w Raszynie. Zm. w r. 1794, (28 czerw., wedł. J. Bartosz.) w Raszynie.

Gł. dzieło: „O prozodji i harmonji języka polskiego“. Warszawa, 1781.

Królikowski: Prozodja polska, Poznań 1821.—Art. w *W. Enc. Ilustr.*—Sobieszczański: w *Enc. Orgelbr.* — Rowiński: Uwagi o wersyfikacji polskiej. *Prace Filol.*, IV. — Łoś: Wiersze polskie w ich dziej. rozwoju... — A. Nowaczyński: Ks. Tad. Now. („Góry z piasku“. W., 1922).

33. FILIP NERJUSZ GOLAŃSKI.

Pijar, pedagog. Ur. 30 sierpnia 1753 r. w woj. krakowskiem. Kształcił się w kolegjum pijarskiem w Podolińcu, na Śpiżu; wstąpiwszy do zgromadz. pijarów, uczył po kolei w Międzyrzecu, Złoczowie, Chełmie, Rawie, Piotrkowie, a od r. 1783 w Warszawie. W r. 1787 mianowany przez Komisję Eduk. wiceprofesorem wymowy i poezji

w Szkole Głównej Litewskiej, osiadł w Wilnie. W l. 1793—1802 profesorem zwyczajnym literatury (po Dawidzie Pilchowskim). W przeistoczonym ze Szkoły Głównej uniwersytecie wileńskim obejmuje Golański katedrę Pisma św. i pozostaje na niej do r. 1812. Odtąd spełnia obowiązki wizytatora szkół, dziekana wydz. sztuk i nauk wyzwol., oraz cenzora książek. Był członkiem warsz. Towarzystwa Przyj. Nauk (?). Zm. 26 stycznia r. 1824, w Wilnie.

Gł. dzieło G-go: „O wymowie i poezji". Warszawa, 1786; wyd. 2, Wilno, 1788; wyd. 3, t., 1808. (Wyd. 2 i 3-ie zmienione). Pierwsze całkowite kompendjum retoryki i poetyki po polsku napisane. Za dzieło to odznaczony został G. przez Stanisława Augusta medalem złotym *Merentibus*.

Ogł. nadto m. in.: „Listy, memorjały i supliki z uwagami stosownemi". Wilno, 1788; 2 wyd., 1804.

Jako publicysta i moralista wystąpił m. in. w dwu dziełkach:

a) „Literatka chińska dla literatek i literatów w Europie". Wilno, 1810.

b) „Filozof i antyfilozof...", Wilno. 1811.

Przekład Żywotów Plutarcha, p. t. „Sławni ludzie i onych porównania, Plutarcha dzieło historyczne, moralne i filozoficzne. 3 t. Wilno. 1801—3. 6 żywotów z tego przekładu podał Sinko w wyd. p. t. „Żywoty sławnych mężów". Krak. 1921. (*Bibl. Narod.*).

Mowy akademickie, kazania i szereg innych pism wymienia Estr.

Artykuły w *Dzienniku Wileńskim*.

L i s t y: list do M. Molskiego z r. 1801 ogł. Wierzbowski w „Materjałach", II.

„Głos" Golańskiego w sprawie obsadzenia katedry wymowy i poezji w uniwersytecie wileńskim (przeciwny E. Słowackiemu) ogł. L. Uzięblo z rękop.

Zbiór mów na pogrzebie prof. Golańskiego. Połock, 1824. — M. Baliński: G. F. N. *Enc. Orgelbr.* — T. Grabowski: Ludwik Osiński. Kraków, 1901. Str. 12-13.— Chmielowski: Golański F. N. *Enc. Wych.* IV. — Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej W. 1902. Str. 112—117. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński. — L. Uzięblo: „Głos" prof. Golańskiego i Euzebjusz Słowacki. (Szczegół do dziejów katedry literatury). „*Na powodzian*". Księga zbior. Warszawa, 1904. — Ks. L. Zalewski: Sztuka rymotwórcza Fr. Ks. Dmochowskiego. Warsz., 1910. Str. 189 i n. — M. Dynowska: Filip Nereusz Golański na tle współczesnej epoki. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* LV. 1916. — Ks. Br. Zaleski: Poetyka Filipa Neryusza Golańskiego. Studjum z dziejów krytyki literackiej w Polsce. Fryburg Szwajcarski, 1918.

34. MARCIN FIAŁKOWSKI.

Prof. literatury uniw. krakowskiego (od r. 1786); za Księs. Warsz. członek Dyrekcji edukacji narod.; członek Towarzystwa Naukowego w Krakowie.

Wyd. oprócz kilku mów, dziełko:

a) „O gienjuszu, guście, wymowie i tłumaczeniu“. Kraków, 1790.

b) „Poezje Horacego przełożone na język polski i przypisami objaśnione“. 2 t. Wrocław, 1818. (Tekst łaciński obok z przekł. pol. prozą).

DMOCHOWSKI: Zakusy nad zaciekami wszechnicy krakowskiej.—M. DYNOWSKA: Filip Nereusz Golański na tle współczesnej epoki.

35. JĘDRZEJ CYANKIEWICZ.

Kanonik u św. Anny w Krakowie i prof. akademji. Zm. w r. 1803, w Krakowie.

M. i. przełożył:

a) „Loika czyli myśli z Lokka o rozumie ludzkim“. Kraków. 1784. (Ma to być „wyborne streszczenie“ dzieła Locke'a, wedł. W. M. Kozłowskiego).

b) [Pope'a] „Początki moralności czyli wiersz filozoficzny o człowieku, z angiel. Kraków. 1788.

STRUVE: Historja logiki jako teorji poznania w Polsce. — ST. HELSZTYŃSKI: Polskie przekłady Miltona i Pope'a. *Pam. liter.* 1928, str. 477.

36. FERDYNAND NAX.

Inżynier hydraulik za Stan. Augusta, inicjator założonego w r. 1777 Towarzystwa fizycznego. Członek Tow. Przyj. Nauk od r. 1806. Zm. w r. 1810 w Warszawie. Szczegóły życia nieznane.

Napisał:

a) „Uwagi nad uwagami, czyli obserwacje nad książką p. t. „Uwagi nad życiem Jana Zamojskiego“. Warszawa, 1789. (Zob. niżej. „Liter. polit. Sejmu Czterol.“, 14).

b) „Wykład początkowych prawideł Ekonomiki Politycznej“. Warszawa, 1790. (Bezim.). W skróc. wyszło w *Bibl. dzieł społ.-ekonom.* pod red. Z. Daszyńskiej-Golińskiej. Warszawa, 1914. Wedł. St. Grabskiego jest „jednym z najwybitniejszych naszych ekonomicznych dzieł końca XVIII w., żeby nie powiedzieć najlepszym“; wedł. J. B. Marchlewskiego

natomiast („Fizjokratyzm w dawnej Polsce". Warsz., 1897, str. 59) „niedołężnym zlepkiem twierdzeń kameralistycznych".

St Grabski: Zarys rozwoju idei społeczno-gospodarczych w Polsce. Tom. I. Kraków, 1903. Str. 99 — 104. — Ż. Grotowski: Wstęp do „Wykładu" w wyd. *Bibl. dz. społ. ekonom.* (1914).

37. MARCIN NIKUTA.

Ur. w r. 1741 na Kaszubach (w pobliżu Królewca). Kształcił się w uniw. Królewieckim; w r. 1765 magistrem fil.; poczem został profesorem logiki, zasad moralności, prawa natury i ekonomji polit. w Korpusie kadetów Warszawie; wykładał do r. 1778. Potem przez l. 16 (do r. 1794) prowadził prywatny zakład wychowawczy w Warszawie. W r. 1775 został uszlachcony. Zm. w r. 1812 w Warszawie.

Wydał m. in.:

a) „Zasady nauki moralnej..." Warszawa. 1796.

b) „Sciagraphie de l'art de penser". Varsovie, 1798.

Rękopisy prac N. w różnych językach przechowywały się w bibl. Chodkiewiczów.

Straszewski: Dzieje filozoficznej myśli polskiej. Kraków, 1912. Str. 339-341.— Struve: Hist. logiki jako teorji poznania. Warszawa, 1911. Str. 211 (wzmianka). — Straszewski: Marcin Nikuta, zapomniany myśliciel polski. *Kur. Warsz.*, 1912, nr. 138.

38. FRANCISZEK SIARCZYŃSKI.

Zob. niżej.

39. Autora nieznanego „Katechizm narodowy". (Warszawa (Gröll) 1791). Drugie wyd., zwiększone, z dod.: *a)* „Do Dzieci narodowych" i *b*) „Modlitwa", wyszło tamże w tymże roku („Edycja druga z dodatkami"). Nowe wydanie p. t. „Katechizm narodowy z r. 1791-go". Wydał H. Mościcki. Warszawa, 1916. *(Bibliot. uniwers. lud. i młodz. szkoln.)* i w dod. do brosz. „Trzeci Maj". Warszawa, 1916. Autorem nie jest ks. Fr. Sal. Jezierski, autor „Katechizmu o tajemnicach rządu polskiego", jak przypuszczał Pilat. Pod względem treści „Katechizm narodowy" jest pokrewny „Katechizmowi rycerskiemu" Ad. Czartoryskiego. (Zob. Smoleński: Kuźnica Kołłątajowska", str. 43 i Mościckiego przedmowę do wyd. r. 1916).

40. KONSTANTYN BOGUSŁAWSKI.

Pijar. Ur. 9 grudnia 1754. Odbywszy nauki u pijarów w Złoczowie, wstąpił do Zgromadzenia. Nauczał w kolegjach w Międzyrzecu i w Warszawie. W r. 1790 profesorem w akad. Wileńskiej. Sekularyzowany, został proboszczem w Podbereziu na Litwie. Kanonik wileński. Zm. w r. 1817.

Gł. dzieło:

„O doskonałem prawodawstwie". Warszawa, 1786. (Wedł. St. Grabskiego, traktat „oryginalnie i głęboko pomyślany"). Wyd. nadto m. in.: „Życia sławnych Polaków", I. Warszawa, 1788, 2 wyd. w 2 t. Wilno, 1814.

E. Nowakowski o B. w *Enc. Orgelbr.* — St. Grabski: Zarys rozwoju idei społeczno-gospodarczych w Polsce. Kraków, 1903. Str. 261—266. — L. Uziębło: Omal nie zapomniani. *Tyg. Ilustr.* 1919, nr. 40—41.

41. JAN POTOCKI.

Ur. 8 marca 1761 r., z o. Józefa, krajczego kor., i Teresy z Ossolińskich. Po ukończeniu nauk w Gienewie i Lozannie, jako oficer austryjacki odbył w r. 1778 kampanję bawarską. Od r. 1778 odbywał podróże po ziemiach zamieszkanych niegdyś przez rzekomych protoplastów Słowian, dla studjów nad starożytnością Słowian. W r. 1788 był posłem poznańskim na Sejm Czteroletni. Członek Tow. Przyj. Nauk od 1803 r. W l. 1810—1812 przebywa w Petersburgu. Zm. 20 listopada 1815 r. w Uładówce na Ukrainie, zakończywszy życie samobójstwem.

Pierwszy archeolog polski, badacz starożytności słowiańskich. Napisał ok. 30-tu dzieł, wyłącznie w języku francuskim. Pierwsze dzieło, p. t.: „Voyage en Turquie et en Egypte..." Varsovie, 1788. Przekład polski p. t. „Podróż do Turek i Egiptu..." Warszawa, 1789. Drugie wyd. p. t. „Podróż do Turcji i Egiptu". Kraków, 1849. Nowe wyd. Kraków. 1924.

Najważniejsze:

a) „Essay sur l'histoire universelle et recherches sur celle de la Sarmatie". 4 t. Warszawa, 1789—92 (tu zastosował pierwszy do badania (i opisał) t. zw. metodę odwrotną (retrospektywną)).

b) „Voyage dans quelques parties de la Basse-Sexe pour la recherche des antiquités Slaves ou Vendes". Hamburg, 1795.

c) „Manuscrit trouvé a Saragosse". Petersburg, 1805. Wyd. później w dwu epizodach p.t. „Avadoro, histoire espagnole" (Paris, 1813) i „Dix journées de la vie d'Alphonse van Worden (t. 1814). (Romans fantastyczny). Przekł. pol. E. Chojeckiego: „Rękopis znaleziony w Saragossie", 6 t. Lipsk, 1847. (2 wyd., t. 1862). Wyd. nowe, ze wstępem J. Lorentowicza, w 3-ch tomach. Warsz., 1917 (w wydawn. p. n. „Muzy").

Listy: *a)* do Jana Śniadeckiego z r. 1811 (po franc.) ogł. Wierzbowski w „Materjałach", II; *b)* do Albertrandego z r. 1808 (po franc.) ogł. Kraushar w t. 3 „Tow. Przyjaciół Nauk".

Bibljografję zupełną dzieł Pot. podaje Żeg. Pauli oraz Estr. Zob. też pracę Smoleńskiego o publicystach anonimowych z końca XVIII w.

Baliński: J. P. wędrownik, literat i dziejopis. („Pisma historyczne". III. Warszawa, 1843). — Ż. Pauli: Wiadomość o życiu i pismach. J. P. (Wstęp do „Podróży do Turcji", 1849). — Siemieński: Kilka rysów z liter. i społecz. II, 1859. — Zbigniew (Sadowska): Słów kilka o humorystyce i humorystach polskich. *Przegl. Tyg.*, 1876. — Tarnowski: Romans polski w pierwszej poł. XIX w. — St. Chołoniewski: Proroctwo hr. J. de Maistre w Petersburgu przesłane J. Potockiemu w r. 1812. „Obrazy z galerji życia mego". — St. Chołoniewski: Dwa listy hr. Józ. de Maistre z r. 1810 do Jana Potockiego, krajczego kor. *Athenaeum*, 1843, I. — Dębicki: Puławy, III. — Wojciechowski: Chrobacja... Kraków, 1873. Str. 77—116. — Gomulicki: Jan Potocki jako podróżnik. *Wędrowiec*, 1900, nr. 35—53. — Ułaszyn: O Janie Potockim i literaturze Kaukazu. Warszawa, 1902. (Przedtem w *Przegl. Tyg.*, 1901). — Małecki: Lechici w świetle historycznej krytyki. Wyd. 2. Lwów, 1907. Str. 100—104.—Francew: „Polskoje sławianowiedienje". 1906. Str. 47—62.—Smoleński: Publicyści anonimowi z końca w. XVIII. Warszawa, 1912. Str. 40—41.—E. Łuniński: Polskie wspomnienia o Maroku. *Świat* 1911, nr. 50. — Brückner: Jana hr. Potockiego prace i zasługi naukowe. Warszawa, 1911.—Rawita Gawroński: Z. D. Chodakowski. Lwów, 1898. Str. 110—116.—Sinko: Historja religji i filozofja w romansie Jana Potockiego. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* t. LIX. (1920).

42. KAROL SUROWIECKI.

Ur. 4 lut. 1754 r. (wedł. F. M. S. w r. 1750) pod Gnieznem. Uczył się w szkołach poznań. Z początku franciszkanin, później reformat, kierownik szkoły w Pakości. Zaciekły polemista obskurant; występował w swych pismach gwałtownie przeciwko filozofji i oświacie Wieku Oświeconego, przeciwko działalności Sejmu Wielkiego i przeciwko wolnomularstwu. Zm. 28 kwietnia r. 1824, w Miedniewicach.

Ogłosił m. in. następ. broszury,

a) „Ksiądz z kropidłem na cygana z gandziarą", 1792.

b) „Python, lipsko-warszawski djabeł, kontrtragiedja na tragiedję Saul...", 1792. Wyd. 2-gie, 1822.

c) „Góra rodząca...“, 1792.

d) „Świstek warszawski wyświstany“, 1821. (Przeciw „Podróży do Ciemnogrodu“ St. Potockiego (1820)).

e) „Odpowiedź na zagęszczone między ludźmi pytanie: co się dziś dzieje i na co zabiera się pod słońcem“ (1813), i wiele innych.

Art. w *Enc. Orgelbr.* — Ks. M. Nowodworski: Ksiądz Karol Surowiecki. Warszawa, 1870. — Wójcicki: Warszawa... (str. 168—9). — Chmielowski: Liberalizm i obskurantyzm... (1815—23). — Smoleński: Przewrót umysłowy w Polsce XVIII w — Straszewski: Dzieje filozof. myśli polskiej w okr. porozb. (str. 461—3). — Smoleński: Publicyści anonimowi z końca w. XVIII. (Str. 23-25 i 48). — Kraushar: Sen. Nowosilcow i cenzura za Król. Kongr. (35—37). — Ks. Gabryl: Ks. K. S. („Pol. filoz. relig. w. XIX“ t. II).

43. MAURYCY AUGUST BENIOWSKI.

Ur. 1741 na Węgrzech. Szlachcic węgierski z rodziny hrabiowskiej Benyói. Syn jenerała austryjackiego; wychowany w Wiedniu. W r. 1755 wstąpił do wojska austryj. W r. 1758 zamieszkał na Litwie. Po śmierci ojca wrócił do Węgier. Przebywał następ. czas jakiś w Niemczech, Hollandji i Anglji. Wezwany do Polski 1767 r. otrzymał stopień pułkownika w wojsku konfederacji barskiej. W r. 1769 dostał się do niewoli moskiewskiej i został zesłany do Kamczatki. Stąd uciekł (1771) i dostał się przez Chiny, Formozę i Ile de France, do Francji w r. 1772. Otrzymawszy od rządu franc. polecenie opanowania i skolonizowania Madagaskaru, wrócił na tę wyspę. W r. 1776 ogłosił się królem Madagaskaru. W l. 1779—82 przebywał w Stanach Zjedn. Ameryki Półn. w zamiarze wzięcia udziału w walce o niepodległość Stanów Zjedn. Poległ na Madagaskarze w bitwie z Francuzami 23 maja 1786 r.

Pamiętniki jego wyszły naprzód w przekł. angielskim 1790, potem w oryginale francuskim 1791 i w różnych przekładach. Po polsku z franc. p. t. „Historja podróży i osobliwszych zdarzeń sławnego Maur, Aug. hr. Beniowskiego...“ Warszawa, 1797. Wyd. 2-e, t. 1802; 3-ie t., 1806. Nowe wyd.. Kraków, 1898.

Listy. 4 listy z r. 1782, z których dwa do Waszyngtona, podaje W. M. Kozłowski; jeden list z r. 1788 z Madagaskaru ogł. z arch. Czartor. Deiches.

Riumin: Zapiski kanceliarista Riumina o prikluczenjach jewo s Bieniowskim. Petersburg, 1822. (Wyd. kryt. w „Pamiatniki nowoj russkoj istorji“. Petersburg, 1873).— Librowicz: Polacy w Syberji. Kraków, 1884. — Bykowski: Awanturnicy XVIII w. *Przew. Nauk i liter.* 1886—1887. — Puffke: M. A. Beniowski, jego żywot oraz

przygody z czasów pobytu na Kamczatce. Poznań, 1886. — O-WICZ: Jubileusz zgonu Beniowskiego. *Kraj*, 1886, nr. 34. — DR. ANTONI J.: Polonica. *Rozprawy wydz. filoz. histor. Akad. Um.*, XIII. — DEICHES: Z życia Beniowskiego. *Nowa Reforma*, 1891, nr. 67. — JANKÓ: A grof Benyovszky-irodalom anyagáról. Peszt, 1891. — KRAUSHAR: Konfederaci barscy na Sybirze. Kraków, 1895.—B. JAROSZEWSKA: Beniowski w świetle nowszych badań. *Ateneum*, 1894, maj. — RADLIŃSKI: „Odkrycia geograficzne Beniowskiego (w jego „Przeszłość w teraźniejszości" I. Warsz., 1901). — W. M. KOZŁOWSKI: Beniowski w Ameryce. *Bibl. Warsz.* 1903, II. — P. CULTRU: Un empereur de Madagascar au XVIII siècle, Benyowsky. Paris, 1906. (Por. B. Orłowskiego: Najnowsza biografja Beniowskiego. *Aten. pol.* 1908.

44. JAN DUKLAN OCHOCKI.

Ur. 1766. Pochodził z rodziny, osiadłej w wojew. lubelskim, w ziemi łukowskiej. Był synem Stanisława Józefa, ziemianina łukowskiego, cześnika mozyrskiego. Z ziemi łukowskiej, przenieśli się Ochoccy na Wołyń, gdzie się na stałe osiedlili. Po ukończ. szkół (1787), pracował O. w palestrze w Żytomierzu. Potem oddany został na dwór wojewody kijowskiego, Stempkowskiego, w Żabuniu. Po dwu latach wyjechał do Lublina, gdzie bawił aż do r. 1792, zaglądając często do sejmującej Warszawy. Niebawem został szambelanem Stan. Augusta. Podzielał całą duszą ideje reformy, przeprowadzonej przez Sejm Czteroletni. Zm. w r. 1837.

„Pamiętniki" J. D. O. (Wilno, 1857, 4 t.) wydał J. I. Kraszewski, ogładziwszy je pod wzgl. stylowym (przedtem w *Gaz. Warsz.*). Tom 4-ty zawiera: *a*) Wyj. z pam. Sew. Bukara; *b*) Wyj. z pam. Chrząszczewskiego; *c*) Z pamiętn. Anonyma Podolanina (o Dmochowskim).

PLEBAŃSKI: (ocena pamiętników) w art. „O pamiętnikach historycznych wydanych przez J. I. Kraszewskiego". („*Książka jubileuszowa*"... 1880).

45. JAN NEPOMUCEN KOSSAKOWSKI.

Ur. 16 maja 1753 r. w Krakowskiem, z o. Antoniego, podstolego nowogrodz., i Konstancji z Krosnowskich. Kształcił się u pijarów w Piotrkowie (1768—72) i w Warszawie (1775—76), poczem wstąpił do seminarjum ks. misjonarzy (1777). Dalsze studja odbył w l. 1781—86 w Rzymie (4 l.), Paryżu i Londynie. W r. 1798 został biskupem wileńskim. Był członkiem Towarz. Przyjaciół Nauk warsz. (od r. 1802). Zm. 26 września r. 1808, w Badenie, pod Wiedniem.

Pierwsze prace swoje literackie ogł. w *Monitorze*. Oprócz kilkunastu kazań („Kazanie o miłości ojczyzny". Wilno, 1790, „Kazanie o zachowaniu praw narodowych". Wilno, 1790, i innych) ogł. „Rzut

oka na literaturę czeską..." (*Rocznik Towarz. Warsz. Przyj. Nauk*, 1804, III) i „O sztukach dawnych Etrusków". (*Roczniki...*, VII). Jego „Pamiętnik życia mojego" (z l. 1755—1803) wyd. J. Weyssenhoff w *Bibl. Warsz.*, 1895, II.

WORONICZ: Pochwała J. N. Kossakowskiego. *Roczn. Towarz. Warsz. Przyj. Nauk*, X, 1817 i w „Dziełach". III, 1853. — BARTOSZEWICZ: J. N. K. *Tyg. Ilustr.* 1865, I. — WEYSSENHOFF w *Bibl. Warsz.* 1895, II. — KRAUSHAR: Tow. Przyj. Nauk.— FRANCEW: Polskoje słowianowiedienije. — ULASZYN: Z zarania slawistyki polskiej. *Przew. Bibliogr.* 1926, nr. 6.

46. SEWERYN BUKAR.

Pochodził z rodziny szlacheckiej wpływowej w woj. kijowskim i podolskim. Ur. 1773, z o. Adama. Kształcił się w Korpusie kadetów, założ. przez Stan. Augusta. Po skończeniu nauk, służył w wojsku koronnym i odznaczył się w bitwie pod Dubienką. Po r. 1794 usunął się do życia prywatnego i zajmował się bardzo żywo literaturą. Zażywał powagi „patryarchy Podola". Ulegając prośbie synów, zaczął w r. 1846 spisywać swe wspomnienia, które doprowadził do r. 1815. Zm. w r. 1853.

Pamiętniki p. t. „Kilkanaście lat pamiętniczych przeszłości mojej, czyli wspomnienia starego człowieka". Upominek dla synów. Drezno, 1871. Wydał J. I. Kraszewski w *Bibl. pamiętników i podróży*, t. 5. (Wyj. z tych pamiętn. wyd. w t. IV Pamiętn. Ochockiego). Znajduje się tu m. in. obszerny opis Korpusu kadetów (druk. przedtem w *Dzienniku Warsz.*).

PLEBAŃSKI: O pamiętnikach historycznych wydanych przez Kraszewskiego („*Książka jubil...*" — W. 1880).

47. KAROL LUBICZ CHOJECKI.

Konfederat barski, po upadku Krakowa wzięty przez Moskali, został zesłany do Tobolska i dalej. Po 8 latach niewoli uciekł i wrócił do ojczyzny w r. 1776. Opowiadanie jego o przejściach syberyjskich wyszło z druku. p. t.

„Pamięć dzieł polskich... Warszawa. 1789. Drugie wyd. p. t. „Polak konfederat przez Moskwę na Syberję zaprowadzony. Razem wiadomość o buncie Puhaczowa". B. m. 1790. Przedruk 1-go wyd. Chełmno. 1864.

JANIK: Dzieje Polaków na Syberji. Kraków, 1928.

48. FAUSTYN CIECIERSKI.

Przeor dominikanów wileńskich. „Pamiętnik...“ jego, opisujący przygody, doznane na Sybirze w l. 1797—1801, wyd. Bielowski, we Lwowie r. 1865.

JANIK: Dzieje Polaków na Syberji. Kraków, 1928.

48. „Pamiętniki Bartłomieja Michałowskiego“, wydane przez Henryka Rzewuskiego (8 t. w Warszawie, 1856—1857) i „Reszty pamiętników Macieja Rogowskiego, wydane przez Konstantego Gaszyńskiego (Paryż, 1847), nie są, jak się zdaje, autentyczne. Mimoto powołują się na nie, jako na źródła, historycy! Np. Wład. Konopczyński na pamiętniki Michałowskiego jako na źródło do czasów Stanisława Augusta Poniatowskiego, Tadeusz Korzon na pamiętniki Rogowskiego jako na źródło do czasów Konfederacji Barskiej i do życiorysu Kazimierza Puławskiego [1])

Bartłomiej Michałowski miał się urodzić (wedł. pamiętn.) 24 sierpnia 1733 r. w Sandomierskiem; uczył się u jezuitów w Sandomierzu. Walczył w wojnie 7-letniej po stronie Austrji przeciwko Fryderykowi W. Pułkownik wojsk austyjackich, następnie wojsk polskich. Szambelan Augusta III i Stanisława Augusta. Zmarł ok. r. 1815 (wedł. Rzewuskiego).

Maciej Rogowski, konfederat barski, był rotmistrzem, bił się następnie za wolność amerykańską pod Washingtonem, z Pułaskim i Kościuszką. Umarł (wedł. Gaszyń.) w r. 1828.

50. „ANONIM PODOLANIN“

(Cieszkowski). Ur. się w połowie w. XVIII (1750) na Podolu. W młodości, za sejmu Ponińskiego, służył w kawalerji sejmowej. Ściśle stosunki łączyły go z domami Potockich, Katarzyny Kossakowskiej, później z hr. Gozdzkim i ks. de Nassau. Był zaprzyjaźniony z Kościuszką. Był żonaty z Balbiną z Mikorskich Drewnowską, siostrą Franciszkowej Dmochowskiej. Zm., jak się zdaje, ok. 1810 r. Kraszewski domyśla się, że się nazywał *Cieszkowski.* Jego pamiętniki opracował i wydał p. t. „Pamiętnik anegdotyczny z czasów Stanisława Augusta“ J. I. Kraszewski (Poznań, 1867). (Przedruk w *Bibl. dz. wybor.).* Wspomnienia te obejmują okres 1773—1810 r. Ustęp o Fran. Ksaw. Dmochowskim ogł. Kra-

[1]) Z dawniejszych historyków za autentyczne uważał pamiętniki Rogowskiego J. Bartoszewicz.

szewski w t. IV Pamiętn. Ochockiego (1857) p. t. „Z pamiętników Anonyma Podolanina" (Stylistycznie ustęp ten różni się od późniejszej redakcji Kraszewskiego).

O nim Kraszewski we wstępie do „Pamiętnika".

51. HELENA MASSALSKA.

Córka Józefa, podskarbiego nadwor. lit., i Radziwiłłówny. Ur. w r. 1762 (?). Po śmierci ojca w r. 1770 zaopiekował się nią stryj biskup wileński, który oddał ją na pensję klasztorną w Abbaye-aux-Bois. Mając lat 16 opuszcza klasztor i wychodzi za ks. Karola de Ligne a później za Wincentego hr. Potockiego. Mając lat 10 opisała swój pobyt w klasztorze w formie pamiętników, które w wyciągach ogł. Lucjan Perey (panna Herpin) p. t. „Histoire d'une grande dame au XVIII siècle". (Paryż 1887). Wyjątki w przekł. pol. podał K. Waliszewski w *Ateneum*, 1888.

L. PEREY: Hist. d'une grande dame au XVIII sieècle. 1887, — WALISZEWSKI: Helena Massalska. *Aten.* 1888, II, III.

52. ANTONI CHRZĄSZCZEWSKI.

Syn Józefa. Ur. 6 czerwca 1770 r. w Pieczychwostach na Wołyniu. Kształcił się w Humaniu, poczem służył w kawalerji Narodowej do r. 1791. Oż. się z Marją Kucharską, parę lat bawił w Warszawie i przebywał jakiś czas na Wołyniu. Po powrocie na Ukrainę na pocz. XIX w., został generalnym rachmistrzem, a potem nadleśniczym w dobrach Potockich (do r. 1828). Mieszkał stale we wsi Swerdłykowie (pow. humańskim) do r. 1847, poczem przeniósł się do Międzyrzeczki, gdzie zm. w r. 1851. Pamiętniki w oryg. rękop. przechowują się w bibl. Kórnickiej w Poznańskiem; kopja (?) w zbiorach po K. Swidzińskim w bibl. Krasińskich w Warszawie. Rękop. innych jego utworów i listów w Kórniku. Część pamiętników wyd. Kraszewski w dodatku do Pamiętników Ochockiego. Jego przekład „Kroniki Pawła Piaseckiego" wyszedł w Krakowie w r. 1870.

P. MARKIEWICZ: Życiorys Chrząszczew-go *Bibl. Warsz.*, 1891, III (wrześ.); DR ANTONI J: Geneza Marji Malczewskiego, *Bibl. Warsz.*, 1891. stycz.; Polemika między dr. Antonim J. a Piotrem Markiewiczem w *Bibl. Warsz.*, 1891, III, 621—633.

LITERATURA POLITYCZNA SEJMU CZTEROLETNIEGO.

HOFFMAN: Historja reform politycznych w dawnej Polsce. Lipsk, 1867.—PILAT: Literatura polityczna Sejmu Czteroletniego. Lwów, 1872. — SMOLEŃSKI: Kuźnica Kołłątajowska. Kraków, 1885. — KALINKA: Sejm Czteroletni, 2 t. Lwów, 1881 — 86. Tom II, ks. V, rozdz. III. (O liter. polit. Sejmu Czterol.). — KALINKA: Konstytucja Trzeciego Maja. Lwów, 1888. — B. LIMANOWSKI: Historja ruchu społecznego w drugiej połowie XVIII stul. Lwów, 1888.—KARIEJEW: Polskija rieformy XVIII w. Petersburg, 1890. — SMOLEŃSKI: Ostatni rok Sejmu Wielkiego. Kraków, 1896. — SMOLEŃSKI: Publicyści anonimowi z końca w. XVIII. Warszawa, 1912. — „Zbiór mów i pism niektórych w czasie Stanów skonfederowanych r. 1788". Wilno, B. r. 12 tomików.

1. STANISŁAW STASZIC (pierw. *Stasic*).

Stanisław Wawrzyniec Staszic ur. w pierwszych dniach (ok. 6-go) listopada r. 1755 w Pile, w Wielkopolsce, z o. Wawrzyńca, mieszczanina, burmistrza m. Piły, sekretarza J. K. Mości, i Katarzyny z Mędlickich. Początkowe nauki pobierał Staszic prawdop. w szkole parafjalnej w Pile lub w szkole powiatowej w Wałczu; następ. prawdop. w szkole Lubrańskiego w Poznaniu. W l. 1774—1778 uczył się w szkole wojewódzkiej poznańskiej. W r. 1778 otrzymał godność kanclerza kolegjaty szamotulskiej, poczem wyświęciwszy się na księdza, wyjechał na studja zagranicę w 2 połowie 1778 r. (wedł. Kukulskiego; wedł. Leśniewskiego w 2 poł. 1779 r.), do Niemiec, a przedewszystkiem do Francji, gdzie, jak sam podaje, słuchał w paryskiej Collège de France nauk przyrodniczych. Po trzyletnich studjach zagranicą wrócił do kraju w r. 1781 i w tym roku dopiero wszedł do domu Andrzeja Zamojskiego (nie wcześniej). W r. 1782 otrzymał od Akademji Zamojskiej stopień dr. obojga praw. Oddaje się edukacji synów exkanlerza. W l. 1790—1791 odbył z synami Zamojskiego podróż do Włoch i Wiednia. W l. 1792—94 przebywał w kraju, w l. 1794—97 w Wiedniu. W l. 1798—99 i 1804—5 bada Karpaty. Obrany w r. 1800 na członka Towarzystwa Przyj. Nauk, przenosi się do Warszawy. Za Ks. Warsz., jest od r. 1807 członkiem Izby Edukacyjnej, (od r. 1812 do 1814 członkiem Dyrekcji Eduk.) i referendarzem Rady Stanu. W r. 1808 prezesem Towarzystwa Przyj. Nauk. Za Król. Kongres. radcą stanu i członkiem Komisji wyznań relig. i oświec. publ. oraz dyrektorem jener. Wydziału przemysłu i kunsztów w Komisji Spraw Wewn. (do r. 1824) (podniósł górnictwo krajowe). W r. 1816 założył Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie. W r. 1824 ministrem stanu. Zm. 20 stycznia 1826 r. w Warszawie. Pochowany na Bielanach.

Główne dzieła Staszica:

a „Religja, poema z franc. tłomaczone prozą... przyłączone poema Woltera: „O zapadnieniu Lizbony“, Warsz. 1779. Wyd. 2 t. 1818.

b) „Uwagi nad życiem Jana Zamojskiego...“ B. m. i r. Daty przedmowy; „w Heilsbergu 20 maja 1785“, są, jak się zdaje, zmyślone. Druk. może nieco później (w 1787 ?), jak przypuszcza Czarn. w Łucku (dwie ed.). Przedruk. w Supraślu 1788. W tym samym czasie Staszic ogł. „Poprawy i przydatki do książki „Uwagi...“ b. m. i r. (1788).—Wyd. krytyczne „Uwag“ oprac. St. Czarnowski. (Kraków. 1926. *Bibl. Narod.*).—(Przedruk w wyd. *Bibl. dzieł społeczno-ekonom.* (1919) jest skrótem).

c) „Epoki Natury przez pana Buffon wydane w jęz. franc. a przez X. Staszica wytłomaczone, z dodaniem myśli i niektórych uwag“. Warsz. 1786 (Gröll). Ed. 2-ga, „pomnożona nowemi uwagami nad ziemią polską“. Kraków. 1803.

d) „Numa Pompiljusz...“ przez pana Florjana w jęz. franc., przez X. Staszica w jęz. pol. 2 t. Warsz. 1788 (Gröll). Ed. 2. Warsz. 1798.

e) „Pochwała Marka Aureljusza przez pana Thomas...“ Warsz. 1789 (Gröll).

f) „Przestrogi dla Polski...“ B. m. 1790. (Dwie ed.). Przedruk. (w XVIII w.) pod zmienionym tytułem: „Mądry Polak po szkodzie“. B. m. i r. — Wyd. krytyczne oprac. St. Czarnowski. (Kraków. 1926. *Bibl. Narod.*). (W skróceniu w *Bibl. dzieł społ.-ekonm.* W. 1916). Przekł. niem. p. t. Warnungen für Polen. Oliva. 1794.

g) „O ziemiorodztwie Karpatów...“ Warszawa 1815. Rozpr. I tego dzieła wyszła osobno p. t. „O ziemiorodztwie gór dawnej Sarmacji, później Polski“. Warsz. 1805. (Toż w *Roczn. Tow. Przyj. Nauk.* VI).

h) „O statystyce Polski...“ Warsz. 1807. Wyd. 2-gie. Kraków. 1809 (u Estr. 3 wyd.). Po francusku: „Coup d'oeil. fur la statistique de la Pologne (Varsovie. 1807). Wyd. w *Bibl. dz. społ. ekonom.* 1916 jest przedrukiem wyd. 2-go).

i) „Do Sejmu“ [1808 r.] Warsz. 1809. (Przedruk w *Bibl. dz. społ. ekonom.* razem z „Uwagami“).

Wyd. zbiorowe p. t. „Dzieła Stanisława Staszica“, w 9 tomach Warszawa. 1816—1820. Tu poraz pierwszy wyszły z druku:

k) „Ród ludzki, poema dydaktyczne“, w 3-ch tomach, w 18-tu księgach. (t. VII, VIII i IX wyd. zbior.) Pisał to dzieło Staszic, wedł. W. M. Kozłowskiego, w l. 1792—1818.

l) „Iljada Homera". Przekład wierszem nierymowym, z przedmową, zawierającą uwagi o warunkach dobrego tłomaczenia, o prozodji polskiej i zmianach w ortografji, używanych przez Staszica.

m) „Myśli o równowadze politycznej w Europie" (1815).

n) „Ostatnie moje do spółrodaków słowa". (1815).

o) „O przyczynach szkodliwości żydów...", przedruk. z *Pam. Warsz.*, 1816. Nowsze przedruki: w *Przegl. krytyki* z r. 1910 (z P. W.), w *Myśli niepodl.* 1914 i w *Bibl. dzieł społ. ekonom.* Warsz. 1919, razem z „Uwagami".

„O ortografji". Warsz. 1814. Odb. wstępu z VI t. „Dzieł".

W wyd. zbior. niema m. in.: „Zagajeń posiedzeń publ. Towarz. Przyj. Nauk" i sprawozdań z prac Towarz. (druk. w *Roczn.*), „Pochwały Stanisława Potockiego" (1824) (druk. w Roczn. T. P. N. t. XVIII i osobno p. t. „Żywot uczony ś. p. St. Pot".).

Autobiografja p. t. „Krótki rys życia mego" ogł. poraz pierwszy Klaczko w *Gońcu polskim* z r. 1850 (w Poznaniu). Z rękop. Towarz. Przyj. Nauk dokładnie wyd. Z. Kukulski w „Księdze zbior." St. Staszic. (1926—28). (Przedtem z tego samego rękop., który nie jest autografem, tylko uwierzytelnioną kopją, wydruk. niedokładnie Kraushar przy „Dzienniku podróży". (1903).

Testament ogł. w *Gaz. Lwow.* 1826 i w *Rozmait. liter.* 1828. Na podstawie urzędowej kopji — w „Księdze zbior." Staszic. (1926).

„Dziennik podróży... (1777—1791), wydany przez Kraushara (Warsz. 1903) nie jest w większej części utworem Staszica, lecz, jak stwierdził Cz. Leśniewski, Ksaw. Mich. Bohusza; tylko dziennik z l. 1790—1791 jest jego pióra.

„Myśli ks. Staszica z r. 1805, o książkach najpożyteczniejszych", z autografu wydruk. Kraushar w dod. do t. I „Towarz. Przyj. Nauk" (1900).

„Myśli do ułożenia stanu nauczycielskiego, czyli akademickiego", z r. 1814, ogł. z autografu dr. Szeliga (J. Bieliński w *Bibl. Warsz.* 1903, I.

„Plan edukacji publicznej" (z r. 1808) wydruk. H. Rygier w *Materj. do dziejów ośw. w Polsce* nr. 1 (1917).

„Edukacja" (Warsz. 1921) (*Bibl. zwiazku naucz. szkół powsz.* nr. 4). wyd. przez A. Toma, jest przedrukiem początkowego rozdziału „Uwag".

Wszystkie Staszica „Pisma pedagogiczne". Z druków i rękopisów wydał Z. Kukulski. Lublin. 1926.

„Z nieznanego dziennika Staszica“ ogł. J. Iwaszkiewicz. *Kurj. Warsz.* 1926, nr. 1.

Listy. List do Jana Śniadeckiego z r. 1810 ogł. Wierzbowski w *Materj.* II; list do T. Urbańskiego z r. 1820 w *Pamiętniku kieleckim* (1898); 5 listów do Jana Śniadeckiego z l. 1802—1821 i inne listy w „Księdze zbior.“ Staszic. (1926—28). Tamże podobizna listu do dr. Markowskiego.

Bibliografję pism Staszica zupełną dał Hahn w „Księdze zbior.“ Staszic. (1926—28).

Wiadomość o rękopisach w art. Krzemińskiego (*Sto lat myśli).*

Monografja. Cz. Leśniewski: Stanisław Staszic. Jego życie i ideologja w dobie Polski niepodległej (1755—1795). Warszawa, 1926. (Odb. z *Rozpraw histor. Tow. Nauk. Warsz.* V).

Życiorysy i przyczynki biograficzne. Trzy dokumenty z życia Staszica: Krótki rys życia mego. Testament. Skąd powstał mój majątek. „Stan. Staszic“. *Księga zbiorowa.* Lublin, 1926—28. Tamże, podobizna aktu chrztu.—Niemcewicz: Obraz życia i czynów St. Staszica. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk.* 1827. — Niemcewicz: Pamiętniki. 1809—20. Poznań, 1871.—K. Koźmian: Życiorys Staszica w *Przyjacielu ludu* 1837. — K. Koźmian: Pamiętniki II, i indziej. — „Akt zejścia ś. p. prezesa Staszica“. (Kraushar: Tow. Przyj. Nauk, VI). — Ks. Szweykowski: Kazanie na obchodzie pogrzebowym d. 30 stycznia 1826. — Ks. J. Falkowski: Mowa na pogrzebie St. St. *Gaz. Warsz.* 1826, nr. 17.—W. Grzymała, Fr. Skarbek, W. Szwejkowski: Zbiór mów pochwalnych na obchodzie pogrzebowym X. St. Staszica. Warsz. 1826. — J. N. Janowski: In obitum Stanislai Staszic. Lugubre carmen. *Gaz. Warsz.* 1826, nr. 21. — J. K. S. (Józef Supiński): „Obrzęd pogrzebowy Stanisława Staszica“ (W. 1826*)* (Kraushar: Tow. Przyj. Nauk, VI, str. 430 — 435); J. N. Leszczyński: Elegja na zgon Stan. Staszica (W. 1826); Fr. Gąsiorowski: Wiersz na zgon St. Staszica (W. 1826); K. Gaszyński: „Na zgon Stan. Staszica...“. (W. 1826). — Bruchnalski: Staszic w poetycznych epicedjach warszawskich 1826 r. („*St. St. Księga zbiorowa*“, 1926—28*)*. — (Bezim.). „Uwagi nad politycznym, naukowym i filantropijnym działaniem St. Staszica“. (Poznań. 1873).— Wł. Zawadzki: Stanisław Staszic. Lwów, 1860. — J. Wojewódzki: Myśl St. Staszica w zapisie na Dom Zarobkowy. Warszawa, 1875. — J. Wojewódzki: Stan. Wawrzyniec Staszic jako założyciel Towarzystwa Rolnicz. Hrubiesz. i jako autor „Ziemiorodztwa“, założyciel górnictwa krajowego. Warszawa, 1879. Rozszerz. odb. z *Enc. Roln.* (Tu życiorys źródł.). — Ks. Wadowski: Wiadomość o profesorach Akademji Zamojskiej. Warsz. 1899. (Str. 70—71 i 255—6). — Kraushar: Nieznane wędrówki ks. Stan. Staszica po obczyźnie. *Tyg. Ilustr.* 1901, II. — Mościcki: Niektóre pamiątki po Staszicu. *Tyg. Ilustr.* 1906, nr. 3 (m. i. metryka urodzenia).—Kraushar: Warsz. Tow. Przyj. Nauk. 1900—1906.— A. I. Rodkiewicz: Pierwsza politechnika Polska. Warsz. 1904. — Krzemiński: St. St. *(Sto lat myśli polskiej,* I. 1906). — B. Staweno: Staszic zagranicą. (1790 — 1791). *Bibl. Warsz.* 1913, III. — Limanowski: St. St. Życiorys. Warsz. (1920) (*Plutarch polski*). — Hahn: St. St. Życie i dzieła. Lublin, 1926. — Z. Kukulski: Lata szkolne

Staszica. Lublin, 1926. — ST. ROSOCHACKI: St. Staszic i Borettiowie. *Kur. Warsz.* 1926. nr. 93. — ST. CIESZKOWSKI· Staszic czy Staszyc. *Kur. Warsz.* 1925, nr. 279.— K. KRÓL: Nazwisko Staszica. *Kur. Warsz.* 1925, nr. 289. — Z. KLARNERÓWNA: Słowianofilstwo w liter. pol. (1926). — KS. J. KRUSZYŃSKI: St. St. a kwestja żydowska. Lublin, 1926. — BUJAK: Towarzystwo Hrubieszowskie Staszica. Zamość, 1921. — H. ORSZA RADLIŃSKA: Udział Staszica w Komitecie Nowosilcowa. *Minerwa polska,* 1927. — CZ. LEŚNIEWSKI: Około zgonu Stanisława Staszica. *(Księga pamiątkowa..* dla M. Handelsmana. Warsz., 1929).

Rozprawy i artykuły o Staszicu jako uczonym i o jego twórczości: SZUJSKI: St. St. jako pisarz polityczny. „Roztrząs. i opowiad. histor". Kraków, 1876 i w „Dzieła". Ser. II, t. 5. (1885); przedtem w *Przegl. Pol.* 1866-7. — PILAT: O liter. polit. Sejmu Czterol. Kraków, 1872 (przedtem w Przegl. Pol.). — TREJDOSIEWICZ. Kilka prac geologicznych St. Staszica. *Przyroda i przemysł.* 1876.— KALINKA: St. St. („Sejm Czteroletni", II, § 155). (Toż. w *Kraju* 1886 i w *Przegl. Pol.* 1886). — KORZON: Staszic jako historjozof. *Kwart. histor.* 1887 (i w jego „Listach otwart.").—WŁ. SZAJNOCHA: St. St. jako gieolog. *Przew. nauk. i liter.* 1889.— T. GRABOWSKI: St. St. jego pisma polityczne i pojęcia filozoficzne. Kraków 1898 (przedtem w *Przegl. Pol.*). — ST. ELJASZ RADZIKOWSKI: Staszic w Tatrach. *Przegl. Zakopiań.* 1899.—ST. GRABSKI: Zarys rozwoju idei społeczno-gospodarczych w Polsce. I. Systemy społeczne syntetyczno-filozoficzne Staszica i Kołłątaja. *Przegl. Pol.* 1902 i osobno. Kraków, 1903, I.—GARGAS: St. jako statystyk. *Przegl. prawa i administr.* 1902, wrześ. — CZARNOWSKI: Filozofja społeczna w Polsce w końcu XVIII i pocz. XIX w. *Bibl. Warsz.* 1904, IV. — T. POCHWALSKI: Zasługi Staszica na polu gieologji i górnictwa w Polsce. *Przegl. techn.* 1906.— STRASZEWSKI: Filozofja społeczna Staszica. *Przew. nauk. i liter.* 1911 (i w jego „Dziejach filozoficznej myśli polskiej". 1912). — SZYJKOWSKI: Myśl J. J. Rousseau w Polsce XVIII w. Kraków, 1913.—WŁ. ĆWIK. Wpływ Volneya na „Ród ludzki" Staszica. *Pam. liter.* 1914.—T. WIŚNIOWSKI: O Staszicu jako geologu. *Kosmos.* 1915. — SINKO: Wiersz Iljady Staszica i polski heksametr. *Język polski.* 1923. — M. STARZEWSKI: Teorja społeczno-polityczna Staszica a J. J. Rousseau. *Przegl. Współcz.* 1926, luty. — H. BARYCZ: Egzemplarz korektowy „Rodu ludzkiego" Staszica. Kraków, 1926. — KS. E. PTASZYŃSKI: Poglądy Staszica na wychowanie. Lublin. 1927. — CHRZANOWSKI: „Ród ludzki" Staszica jako wytwór filozofji Wieku Oświeconego. *Archiwum Komisji do badania historji filozofji w Polsce* I. (1915). — ST. CZARNOWSKI: wstęp do „Uwag nad życiem J. Zamojskiego" w wyd. *Bibl. Narod.* (1926). — ST. CZARNOWSKI: wstęp do „Przestróg dla Polski" w wyd. *Bibl. Narod.* (1926). — „Stanisław Staszic. Księga zbiorowa...". Lublin, 1926—1928. Zawiera następ. m. i. rozprawy: T. GRABOWSKI: St. St. Próba syntezy. W. M. KOZŁOWSKI: Poglądy filozoficzne Stan. Staszica. L. KAMYKOWSKI: Stan. Staszica nauka moralna. T. SINKO: „Iljada" Staszica. HAHN: O fragmentach rękopiśmiennych przekładu „Iljady", „Rodu ludzkiego" i „Uwag" do „Rodu ludzkiego" St. Staszica. ST. SZOBER: O języku St. Staszica, i inne.

Szczegółową bibliografję prac dotyczących życia i twórczości Staszica dał HAHN w „Księdze zbiorowej" z r. 1926—1928. Bibliografja pism, wywołanych w XVIII w. „Uwagami nad życiem J. Zamojskiego", podana na str. 785—6.

2. HUGO KOŁŁĄTAJ.

Ur. 1 kwietnia 1750 w Dederkałach na Wołyniu (pow. krzemien.) z o. Antoniego, podstolego mścisławskiego i Marjanny z Mierzyńskich. Rodzina pochodziła z „egzulantów“ smoleńskich i używała tytułu hrabiowskiego z przyd. Stumberg. Uczył się w szkołach w Pinczowie; poczem wstąpił do akad. krakowskiej; w r. 1768 dr. fil. W r. 1770 bawi na naukach w Wiedniu; od 1770—75 we Włoszech; studjuje w Rzymie i otrzymuje stop. dr. prawa i teologji; w r. 1774 mianowany przez pap. Klemensa XIV kanonikiem katedr. krakowskim (po śmierci Załuskiego). W r. 1775 wraca do kraju. W 1776 wstępuje do Towarzystwa ksiąg elementarnych i staje się jednym z najgorliwszych jego członków. Jako delegat Komisji Edukacyjnej reformuje w latach 1777—80 akademję krakowską. Od 1783—86 rektorem Akad. Krak. (Szk. Gł. Kor.). W r. 1786 referendarzem w. litew. Działalność Kołłątaja podczas Sejmu Czteroletn. („Kuźnica Kołłąt.“). Po ogłoszeniu Konstytucji 3 maja mianowany w maju podkanclerzym w. koron. Gdy zapanowała Targowica, K. wraz z Ign. Potockim i drugimi patryjotami, wyjeżdża do Saksonji (do Drezna, Lipska) (w lipcu 1792) i przygotowuje insurekcję Kościuszkowską. Po ogłoszeniu powstania Kościuszki wraca w kwietniu do kraju, do Krakowa. W maju 1794 wszedł wraz z Ign. Potockim do utworzonej Rady Najwyższej Narodowej w Warszawie. Po upadku sprawy opuszcza Warszawę i udaje się zagranicę; w Galicji pod Przemyślem aresztowany (6 grudnia 1794) i osadzony w więzieniu w Ołomuńcu, nast. w Jozefsztadzie (od 14 lutego 1795 do 29 czerwca 1798 r.), a od lipca 1798 do grudnia 1802 r. znowu w Ołomuńcu. Uwolniony po 8-letnim uwięzieniu, udaje się przez Warszawę na Wołyń i osiada w Stołpcu na dzierżawie (pod Krzemieńcem) (tu przebył 3 lata) a nast. w Tetylkowcach (1803—1807). Staje się teraz głównym współpracownikiem Czackiego w pracy około zorganizowania liceum Krzemienieckiego. Przez rok 1807 do maja 1808 więziony w Moskwie. Po uwolnieniu, przybył K. do KsięstwaWarsz.; bawił czas jakiś w Kaliskim, u jenerała Zajączka. W l. 1809—1811 przebywa w Krakowie. W paźdz. 1811 r. przyjeżdża do Warszawy. (Od r. 1809 był członkiem warsz. Tow. Przyj. Nauk). Zm. 28 lutego 1812 r. w Warszawie.

Główne dzieła Kołłątaja drukiem ogłoszone:

1. „Do Stanisława Małachowskiego... Anonyma listów kilka“. 3 części. Warszawa, 1788—1789.

2. Prawo polityczne narodu polskiego czyli Układ przyszłego rządu Rzeczypospolitej... służący do dzieła listów rzeczonych za część IV. Księga I..." Warszawa, 1790. Na początku umieszczona: „Do Prześwietnej Deputacji..."

3. „Co się też to dzieje z nieszczęśliwą Ojczyzną naszą?..." (bezim.). Warszawa, 1790. Wyd. 2-ie, Chełmno, 1790; 3-e, t. 1791.

4. „Do prześwietnej Deputacji dla ułożenia projektu konstytucji rządu polskiego od Sejmu wyznaczonej". Bezimiennie b. m. i r. (toż na pocz. „Prawa polit."). Przedr. przez Janika w *Arcydz. pol. i obc. pis.* i przez Rymara w „Wyborze pism".

5. „Uwagi nad pismem... Seweryna Rzewuskiego... O sukcesji tronu w Polsce..." Warsz., 1790.

6. Ostatnia przestroga dla Polski". (Bezim.). Warszawa. 1790.

7. „Mowy... Kołłątaja podkancl. kor. na sejmie teraźniejszym r. 1791". Warsza, 1791.

8. „O ustanowieniu i upadku Konstytucji polskiej 3 maja 1791". 2 części Metz, 1793 (właśc. Kraków); 2 wyd. Lwów, 1793 (właśc. Warszawa); 3 wyd., Warszawa, 1830; 4 wyd. Paryż, 1868, 6 tomików (w *Bibl. ludowej*) 3 edycje; 5 wyd. w *Bibl. Mrówki* (Lwów). Przekł. niem. S. B. Lindego p. t. „Vom Entstehen und Untergange der Konstitution vom 3 May". B. m. dr. (Lipsk), 1793. W t. I, rozdz. I, II, V i VII i w t. II, rozdz. V i VII są pióra Dmochowskiego. W t. II, rozd. III i VI i w t. II rozdz. III, VIII i zakończ. Kołłątaja. W t. I, rozdz. IV Kołłątaja i St. Potockiego. W t. II, rozdz. I i IV St. Potockiego. W t. II, rozdz. II i VI Ign. Potockiego.

9. „Uwagi nad teraźniejszem położeniem tej części ziemi polskiej, którą od pokoju Tylżyckiego zaczęto zwać Księstwem Warszawskiem" (Bezim.) Lipsk, 1808 (właśc. Warszawa). Wyd. 2-gie, b. m., 1808 (Warsz.); 3-cie, Lipsk. 1810 (właśc. Warszawa).

10. „Porządek fizyczno-moralny czyli Nauka o należytościach i powinnościach człowieka, wydobytych z praw wiecznych, nieodmiennych i koniecznych Przyrodzenia..." Tom I. Kraków, 1810. Nowe wyd. Warszawa, 1912 (*Bibl. dzieł społ.-ekonom.).*

11. „Pamiętnik o stanie duchowieństwa katolickiego polskiego i innych wyznań w połowie XVIII w.". Poznań, 1840, (przedruk. i w „Stanie ośw." — niekrytycznie).

12. „Stan oświecenia w Polsce w ostatnich latach panowania Augusta III (1750—63). Poznań, 1841. Wydał E. Raczyński. Wyd. nowe,

Warsz., 1905. (Z przedmową H. Mościckiego). („Stan ośw.“ to ułamek obszerniejszego dzieła, który K. zamierzał napisać p. t. „Pamiętniki historyczne do objaśnienia dziejów obecnego czasu służące“).

13. „Rozbiór krytyczny zasad historji o początku rodu ludzkiego“, 3 t. Kraków, 1842. Wyd. F. Kojsiewicz.

14. „Memorjał o przygotowaniach do powstania r. 1794 napisany dla Tomasza Wawrzeckiego“ — ogłosił Tokarz w II t. „Ost. lat H. Kołłąt.“ (przedr. Rymar).

15. „Dziennik ks. Hugona Kołłątaja (od uwolnienia z Ołomuńca... do wykonania przysięgi homagjalnej). Wyd. w przekł. z franc. Ign. Polkowski w *Przew. nauk i liter.*, 1882 r.

Listy: *a*) „Korespondencja listowna z Tadeuszem Czackim...“ 4 t. Kraków, 1844—45. Wyd. F. Kojsiewicz. Tu, I, 12—53 słynny list do Jana Maya z 15 lipca 1802 (progr. historjogr. i etnogr.); *b*) „Listy H. K., pisane z emigracji w r. 1792, 1793 i 1794“. Poznań, 1872. Wyd. L. Siemieński; *c)* Listy (6) do Jana Śniadeckiego ogł. M. Baliński w „Pamiętn. o J. Śniadeckim“. — List do Śniad. z d. 4 stycz. 1810 r. w notach do Żywota Kołłątaja przez Śniad. *d)* Z „Listów z drogi do Moskwy“ ogł. St. Krzemiński list do do Jana Maya z Krzemieńca z r. 1807, w wyd. *Sto lat myśli polskiej*. Tom I; *e)* List do króla Stanisława Augusta z r. 1785 w *Archiwum domowem* Wójcickiego; *f)* List do bisk. Michała Poniatowskiego z r. 1782 w *Pam. Liter.*, 1912; 2 listy do M. Poniat. z r. 1777, ogł. J. Leniek w *Arch. do dziej. ośw. i liter. w Polce*, t. XIII; *g)* Dwa listy w *Prawdzie*, 1886; *h)* 4 listy z r. 1783 do Franc. Szopowicza, ogł. Orsza-Radlińska w dod. do *Muzeum*, 1912.

„Józefa Zajączka Pamiętnik albo Historja rewolucji czyli powstania r. 1794, przekładu Hugona Kołłątaja“. Poznań, 1862. (Janik twierdzi, że co do tego, iż Kołłątaj przekładał, niema żadnej pewności, 345).

Brosz. „O bezkrólewiach w Polsce“ (1790) jest utworem Fr. S. Jezierskiego, nie Kołłątaja (jak mylnie sądził Schmitt).

Niemcewicza „Fragment Biblji Targowickiej“ przedr. mylnie pod im. Kołłątaja w Warsz. r. 1831.

Być może K. jest autorem rozprawki: „O rokoszu pod Targowicą rzecz krótka“ (1792); weszła z pewnemi zmianami w skład dzieła „O ustan. i upadku Konstytucji“ (wedł. Smoleńskiego „Konfed. Targowicka“).

Raport z wizytacji Akademji Krakowskiej, odbytej w r. 1777. Wyd. J. Leniek. Kraków, 1906 (i w *Archiwum do dziej. liter. i ośw. w Polsce*, XIII, 1914).

Testament, pis. w r. 1804, ogł. Fr. Grzymała w *Astrei*, 1821; ustępy w Schmitta „Poglądzie“, w *Koresp. Płockim*, 1882 i u Janika.

Poezje Kołłątaja. Wiersze pisał K. głównie w więzieniu w Jozefsztadzie. Są pomiędzy nimi elegje patryjotyczne, hymny, nieukończ. poemat „Jobjada czyli poema o cierpliwości“ (3 pieśni) i inne. (Należą poezje Kołłątaja, wedł. Janika, do najsilniejszych liryków patrjotycznych swojej epoki; wyżej je stawia od „Żalów Sarmaty“ Karpińskiego i „Hymnu do Boga“ Woronicza; zob. str. 447—448; zdaniem Hahna natomiast wartość tych utworów pod względem literackim jest bardzo mała“(!); zob. *Pam. Liter.*, 1912, 346). Rękopis poezji Kołł. (p. t. „Prace poetyczne“) przechowuje się w bibl. Akad. Um. w Krakowie. Niektóre z tych utworów ogłosili Prokesch (w *N. Reformie*, 1911 i 1921), Krzemiński (w *Sprawozd. Tow. Nauk. Warsz.*, z r. 1909), Janik w monogr. o Kołłąt. (str. 405, 429—33, 447, 461—64 i indziej) i Chrzanowski — elegje p. t. „Smutki“ w *Pamiątk. księdze ku uczcz. J. Tretiaka*“. Wierszyk karlsbadzki — Kraushar w *Tyg. Ilustr.*, 1908. Jest też Kołł. podobno autorem niektórych śpiewek w „Krakowiakach i Góralach“ Bogusławskiego.

Rękopisy Kołł. przechowują się głównie w bibl. Akad. Um. w Krak. i w bibl. Uniw. Jagiell. Wiadomości o rękop. w przedm. Tokarza do „Ost. lat H. Kołłąt“ i w art. Krzemińskiego w t. I *Stu lat myśli pol.* Spis rękopisów podaje Kraushar w „Tow. Przyj. Nauk“, t. VI, 472—477[1]). Zob. art. Kraushara: „Zatracona puścizna po ks. H. Kołłątaju (*Kur. Warsz.*, 1902, nr. 59). Wymienia rękopisy i treść wielu podaje Janik w monogr. o Kołłątaju i w spisie dzieł K. w „Krótkiej wiadomości o życiu i pismach Kołł.“ przy przedruku „Do Prześw. Deputacji“ w *Arcydz. pol. i obc. pis.* (Brody, 1912). Wyjątki z listów i memorjałów podaje W. Tokarz w „Ost. latach“. Zob. też notatkę o papierach Kołłątaja w t. II Balińskiego „Pamiętn. o J. Śniadeckim“.

„Plan historji Piastowskiej“ (w Kraushara „Tow. P. N.“, III).

Wydania wyboru pism Kołł. popularne: a) Krzemińskiego w t. I *Sto lat myśli pol.* (1906). b) Janika w *Arcydz. pol. i obc. pis.*, t. 82 (Brody, 1912) (zawiera „Do Prześw. Deputacji“ i „O sprawach moralnych człowieka“). c) Rymara: Kołłątaja Wybór pism. Kraków, 1912. d) Daszyńskiej-Golińskiej: „Porządek fizyczno-moralny“ w *Bibl. dzieł społ.-ekonom.* Warsz., 1912.

---

[1]) Rękop. spis rękopisów znajduje się w Ossolineum.

Monografje: JANIK: Hugo Kołłątaj. Monografja. Lwów, 1913. TOKARZ: Ostatnie lata Hugona Kołłątaja, (1794—1812), 2 t. Kraków, 1905. = ŁĘTOWSKI: Katalog biskupów... (1852—3).—A. LINOWSKI: List do przyjaciela, odkrywający wszystkie czynności Kołłątaja w ciągu insurekcji. (1795), 2 edycje. 3 wyd. Wrocław. 1846. Zob. tegoż: „Kołłątaj w rewolucji Kościuszkowskiej". Leszno, 1846. — (M. WOLSKI): Obrona Stanisława Augusta. *Rocznik Tow. histor. liter. w Paryżu*, 1867. — BADENI: Nekrolog dla H. K. czytany na posiedz. Tow. Nauk. Krak. w d. 15 lipca 1817. *Roczn. IV*, i osobno Krak. 1819. — ZAJĄCZEK: Pamiętnik albo historja rewolucji czyli powst. r. 1794. Poznań, 1862. — J. ŚNIADECKI: Żywot literacki Hugona Kołłątaja. „Pisma rozm.", I. 1818 i „Dzieła" I. 1839; 4-te wyd. Kraków, 1861 (Tur), 5-te *Bibl. Mrówki*.— W. GROCHOWSKI: H. K. *Tyg. Ilustr.* 1861. — SCHMITT: Pogląd na żywot i pisma H. Koł. Lwów, 1860, (odb. z *Dzien. Liter.*). — FR. GRZYMAŁA: O życiu polit. Kołłątaja. (*Sybilla Nadwiśl.*, 1821).—MECHERZYŃSKI: O reformie akademji krakowskiej w r. 1780 przez Kołł. Kraków, 1864. — HOFFMAN: Hist. reform polit. w dawnej Polsce. Lipsk, 1867. — „Pamiętnik anegdotyczny z czasów Stanisława Augusta". Wyd. Kraszewski (1867). — WEGNER: H. Kołł. na posiedzeniu rady królewskiej 23 lipca 1792 r. Poznań, 1869 (odb. z *Rocz. Tow. Nauk. Pozn.*). — DOBROWOLSKI: Odczyt w Dreznie o życiu i pismach H. Kołł. *Dzienn. Pozn.*, 1871.—PILAT: O literaturze polit. Sejmu Czterolet., Kraków, 1872, (odb. z *Przegl. Pol.*). — SIEMIEŃSKI: Przy „Listach z emigr.", 1872.— SCHMITT: Ks. H. K. i jego prześladowcy. Lwów, 1873. — M. BALIŃSKI: Pamiętniki o Janie Sniadeckim... — J. I. KRASZEWSKI: Polska w czasie trzech rozbiorów. — MERCZYNG: Kołłątaja i Czackiego projekt urządzenia gimn. wołyń. Warszawa, 1881. (Odb. z *Rocznika zbior. prac naukowych)*. — KRUPIŃSKI: Nasza historjozofja. *Ateneum*. 1876. — SMOLEŃSKI: Kuźnica Kołłątajowska. Kraków, 1885, (toż w „Pismach histor." II, Kraków, 1901). — KALINKA: X. Hugo Kołłątaj. („Sejm Czteroletni" II, §§ 156 — 157). (o K. przedtem w *Przegl. Pol.*, 1885). — KORZON o K. w monogr.: „Kościuszko". Kraków, 1894. — KORZON w „Wewn. dziejach Polski za St. Aug.". — MARCHLEWSKI: Fizjokratyzm w dawnej Polsce, *Bibl. Warsz.* 1896, listop. i osobno. Warszawa, 1897.—KOZŁOWSKI: Kościuszko, Kołłątaj i rewolucja franc. *Kwart. histor.*, 1898. — J. L.: Kilka słów o miejscu spoczynku serca ks. Hugona Kołł. *Gaz. Radom.*, 1899, nr. 61. — SMOLEŃSKI: Uwięzienie Kołłątaja. *Bibl. Warsz.*, 1900. marz. (i w „Pismach hist.", II). — DROPIOWSKI: H. Kołłątaja Porządek fizyczno-moralny. Szkic histor.-kryt. Lwów, 1900. — DROPIOWSKI: Pierwsze ślady zajęcia się twórczością ludową w liter. pol. XIX w. (*Spraw. gimn. w Rzeszowie.* 1900). — NAŁKOWSKI: Zasługi Kołłątaja na polu geografji. (W książce „Ziemia i człowiek". Warszawa, 1901). — KRAUSHAR: Zatracona puścizna po ks. H. Kołł. *Kur. Warsz.*, 1902, nr. 59.— PROKESCH: Nieznane poezje Kołł. *Kur. Warsz.*, 1902, nr. 59. — TARNOWSKI: Hist. liter. pol. III.—KRAUSHAR: Barss, palestrant warszawski... Lwów, 1903. (Odb. z *Przew. nauk. i liter.*). — CHMIELOWSKI: Kołł. H. *Enc. Wychow.* VI. — GRABSKI: Zarys rozwoju idei społeczno-gospodarczych w Polsce. Kraków, 1903, I, str. 104—233. (przedtem ustęp o Kołł. w *Przegl Pol.*, 1902, sierp). — ST. CZARNOWSKI: Filozofja społeczna w Polsce XVIII w. i pocz. XIX w *Bibl. Warsz.*, 1904, listopad. — W. TOKARZ: K. H. *W. Enc. powsz. ilustr.* — KRZYWICKI: Kołłątaja wstęp krytyczny do historji. *W. Enc. ilustr.* — M. SOKOLNICKI: Polska myśl. historyczna od Naruszewicza do Lelewela. *Bibl. Warsz.*, 1905, III. — KRZEMIŃSKI: Kołłątaj H. *Sto lat myśli pol.* I. — KRZEMIŃSKI: O poezjach Kołłątaja. *Sprawozd. Tow. Nauk. Warsz.* II. 1909. — KRZEMIŃSKI: Przyczynek do sprawy pochodzenia Kołłątajów i miejsca urodzenia Kołłątaja.

(Ibid.). — SMOLEŃSKI: Z korespondencji Kołłątaja podczas Sejmu Wielkiego. *Przegl. Histor.*, 1909, list. — grudz. (i w jego „Studjach historyczn." Warsz., 1925). Tenże: Długi Kołłątaja w r. 1794. *Przegl. histor.* 1915 (i w „Studja histor."). Tenże: Zbiory artystyczne Kołłątaja w r. 1795. *Przegl. histor.* 1913 (i w „Studja histor."). — KRZEMIŃSKI: O miejscu urodzenia Hugona Kołłątaja. *Spr. Tow. Nauk.* 1910. — M. DUBIECKI: Kolebka Hugona Kołłątaja. *Kur. Warsz.*, 1910, nr. 167, z d. 19 czerwca. — HAHN: Kilka notatek o Euz. Słowackim. *Pam. Liter.*, 1909. — TAD. CZAPCZYŃSKI: Nauka moralna w systemie wychowawczym ks. H. Kołłątaja. Stanisławów, 1910, (odb. z *Spraw. gim. I*).—DUBIECKI: X. Hugo Kołłątaj na Wołyniu. *Ruś*, 1911, z. I. (i w jego „Obrazach i studjach historycznych". Kijów, 1916).—STRUVE: Hist. logiki.. w Polsce, 1911. — TOKARZ: Warszawa przed wybuchem powstania 17 kwietnia 1794 r. Kraków, 1911. — KEMPNER: Kołłątaj jako ekonomista. (*Miscellanea* społeczno-ekonomiczne). Warszawa, 1912. (Zob. też „Nauka i życie", dod. do nru 92 z r. 1912 *Nowej Gazety*).— T. GRABOWSKI: H. Kołłątaj. *Przew. Oświatowy*, 1912. — „Pamięci H. Koł. Akademia..." Kraków, (1912). Zawiera H. Radlińskiej-Orszy „K. jako pedagog", i M. Straszewskiego „K. jako filozof"). — ST. RYMAR: „O księdzu Hugonie Kołłątaju, jego życiu i dziełach na tle owoczesnej epoki", jako wstęp do „Wyboru pism. Koł.", (1912). — Z. KUKULSKI: Program naukowo-wychowawczy Koł. *Wychowanie*, 1912.— A. MIKULSKI: Ks. H. Koł. o sądach uczniowskich. *Muzeum*, 1912, stycz. — JANIK: Uwagi H. Koł. w sprawie duchow. katol. *Krytyka*, 1912, marzec. — ST. ZALESKI: Ks. H. Koł. Szkic biograf. na tle jego dzieł polit. i pedag. (Odb. z *Głosu nauczycielstwa lud.*). Kraków. — Ż. GROTOWSKI: H. Koł. *Bibl. Warsz.*, 1912, kwiecień. — CHRZANOWSKI: H. Koł. (Przemówienie w uniw. Jagiell.). Lwów, 1912. — M. SOKOLNICKI: H. Koł. Próba syntezy. Kraków, 1912. (*Przewodnik Oświatowy*). — WŁ. KORYCKI: H. Koł. Próba rehabilitacji. Warszawa, 1912. — A. MIKULSKI: H. K. a szkoły średnie. Lwów, 1912. Odb. z *Muzeum*. Z dod. p. t. „Przyczynki do dziejów wychowania i oświaty w Polsce". — E. KIPA: Ks. H. Kołłątaj. Lwów, 1912. (*Wydaw. Macierzy Pol.* 101). — H. RADLIŃSKA ORSZA: *a)* Ks. Hugo Kołłątaj jako pedagog *b)* Ks. Hugona Kołłątaja nieznane listy o wychowaniu. Lwów, 1912. (Przedtem w dodatku do *Muzeum*). — CHRZANOWSKI: Smutki Hugona Kołłątaja. *Pamiątkowa księga ku uczcz... Józ. Tretiaka*, Kraków, 1913. — JANIK: Hugo Koł. W setną rocznicę śmierci. *Pam. Liter.* 1912. — JANIK: List Koł. do bisk. Mich. Poniatowskiego z r. 1782. *Pam. Liter.*, 1912. — JANIK: Krótka wiadomość o życiu i pismach. Koł. (Wstęp do wyd. „Do prześwietnej Deputacji i „O sprawach moralnych człowieka). Brody, 1912. — STRASZEWSKI: Dzieje filozoficznej myśli polskiej. I. 1912, (str. 119—165). — DASZYŃSKA-GOLIŃSKA: Hugo Koł. jako filozof społeczny. (Wstęp do „Porządku fizyczno-moralnego". Warszawa, 1912). — WŁ. KOROTYŃSKI: Kilka szczegółów o Kołłątaju. *Kur. War.* 1912, nr. z 13 kwiet. — K. SOCHANIEWICZ: Kołłątaj jako pierwszy metodyk etnografji. *Lud*, 1912. — T. CHARZEWSKI: Hugo Kołłątaj a liceum Krzemienieckie, *Bibl. Warsz.*, 1913. II. — E. WIELOWIEYSKA: H. K. w świetle nowoczesnej krytyki (Odb. z *Echa liter. artyst.*). Warszawa, 1913. — T. WIŚNIOWSKI: Z dziejów gieologji w Polsce. Kilka słów o Kołłątaju. *Kosmos*. 1915. — K. CHODYNICKI: Poglądy na zadania historji w epoce Stanisława Augusta. Kraków, 1915. (*Prace histor. liter.*, nr. 5). — SZYJKOWSKI: Dzieje polskiego upiora... Str. 391—2. — RYBIŃSKA-DOBRZAŃSKA: System etyczny Hugona Kołłątaja. Kraków, 1917. — K. KOSIŃSKI: Ks. Hug. Kołłątaja uwagi o edukacji narodowej. Warszawa, 1916. (Odb. z *Ilustracji polskiej*). W. TOKARZ: Początki Hugona Kołłątaja. *Kur. Warsz.* 1927, nr. 228.

O poezjach Kołłątaja pisali: *a)* w *Pam. Warsz*, 1818. — *b)* Prokesch: Nieznane poezje Koł., *Kur. Warsz.*, 1902, dr. 59, (toż w *Nowej Reformie*, 1911, nr. 587. *c)* Kraushar: Wierszyk karlsbadzki Koł. *Tyg. Ilustr.*, 1908. (toż w „Miscell. histor." XXX). *d)* Krzemiński: O poezjach Kołłątaja. *(Sprawozd. Tow. Nauk. Warsz.*, 1909). *e)* Prokesch: Nieznana epopeja Hugona Kołłątaja. *Now. Reforma*, 1912 — *f)* Hahn: Bogusławski czy Kołłątaj? W sprawie autorstwa „Cudu"... *Pam. Liter.* 1912. — *g)* Janik w monogr. „Hugo Kołłątaj". Lwów, 1913. — *h)* Chrzanowski: „Smutki" Hugona Kołłątaja. *(Pamiątkowa księga ku uczcz. J. Tretiaka)*. — *i)* Wł. Włoch: Polska elegja patryotyczna w epoce rozbiorów. Kraków, 1916. — Zob. nadto bibliogr. w *Pam. Liter.*

3. FRANCISZEK SALEZY JEZIERSKI.

Ur. w r. 1740, z o. Jana Franciszka, pisarza ziemskiego łukowskiego, i Izabelli z Kiełczewskich. Uczył się prawdopodobnie u pijarów w Łukowie. Następnie został regentem ziemskim łukowskim. Jako namiestnik złotej chorągwi husarskiej walczył na Ukrainie przeciw hajdamakom. Potem wstąpił do misjonarzy w Warszawie i został księdzem. Dla uzupełnienia wykształcenia udał się do Włoch. Za powrotem został kanonikiem kaliskim. W 1781 r. mianowany rektorem wydziału lubelskiego (a w 1783 małopolskiego) Komisji Eduk. W r. 1783 otrzymał stopień d-ra teologji i filozofji. W r. 1785 wizytatorem gieneralnym Szkoły Głównej. W r. 1788 przeniósł się do Warszawy i został pomocnikiem Kołłątaja, prawą jego ręką. Jako publicysta występował w obronie klas niższych, szczególnie mieszczan. Przezwany przez stronnictwo konserwatywne „Wulkanem gromów Kuźnicy". Zm. 14 lutego 1791 r. w Warszawie.

Pisał broszury i pamflety przeciw szlachcie w formie powieściowej.

1. Kazanie przed stanami Rzptej na sejmie w r. 1788 w kościele św. Jana... (Warszawa).

2. „Goworek... powieść z widoku we śnie". Warszawa, 1789.

3. „Rzepicha..." Warszawa, 1790; 2 wyd., 1794.

4. „Katechizm o tajemnicach rządu polskiego...". Sambor, 1790 (4 ed.) (właśc. w Warszawie u Grölla). Toż p. t. „Rząd polski w tajemnicach odkryty, jaki był około r. 1735.." (B. m. i r.). „Katechizm o tajemn. rządu pol." przedrukował K. Bartoszewicz w „Księdze pamiątkowej setnej rocznicy ustanow. Konstytucji 3 maja. Tom I. Kraków, 1891, str. 160—168. — M. Baliński („Pam. o J. Śniad., I, 193) przypuszcza autorstwo lub współautorstwo Jana Śniadeckiego.

5. „Jarosza Kutasińskiego herbu Dęboróg, szlachcica łukowskiego Uwagi nad stanem Nieszlacheckim w Polszcze", 1790. B. m.

6. „O bez-królewiach w Polszczė...“ Warszawa, 1790.

7. „Wzmianka krótka o zjednoczeniu Księstwa Litewskiego z Królestwem Połskiem w duchu wolności i równości“. B. m. i r.

8. „Wypis z Kroniki Witykinda...“. B. m. i r. („Sąd Leszka“). Tu pierwszy w literaturze zaczął naśladować styl staropolski, wzorowany głównie na Bielskim).

9. „Ktoś piszący z Warszawy“, 1790. B. m.

10. „Duch nieboszczki Bastylji...“. Warszawa, 1790. Jest to przekład broszury Sieyès'a „Que s'est que c'est tiers état“.

11. „Głos na prędce do stanu miejskiego“. B. m. i r.

12. „Niektóre wyrazy porządkiem abecadła zebrane...“ Warszawa, 1791. Z przedmową Kołłątaja. 2 wyd., 1792.

O utworach, przypisywanych Jezierskiemu lub nieznanych—zob. bibliogr. u Smoleńskiego.

„Katechizm narodowy, 1791“. „Edycja druga z dodatkami“. (Przedruk. H. Mościcki w *Biblioteczce uniw. lud.* Warsz., 1916) nie jest utworem Jezierskiego. Zob. Smoleński Kuźn. Kołłąt., str. 43).

PILAT: O literaturze polit. Sejmu Czterol. (Str. 173–184). — SMOLEŃSKI: Kuźnica Kołłątajowska. I. Kanonik Jezierski. *Ateneum*, 1884, I i II, — i osobno: „Kuźnica Kołłątajowska“. Studjum historyczne. Kraków, 1885. (Przedruk w „Pism hist.“ II, Kraków, 1901). — SOBIESZCZAŃSKI o J. w *Enc. Orgelbr.*, XIII. — JAN ŚNIADECKI: o J. Zob. Balińskiego „Pamiętn. o J. Śniad.“ II, str. 393. — CHMIELOWSKI: J. Fr. S. w *W. Enc. ilustr.*

4. ANDRZEJ ZAMOJSKI.

Ur. w r. 1716 w Bieżuniu (woj. płockim) z o. Michała, wojewody lubelskiego, i Anny z Działyńskich. W r. 1757 wojewodą inowrocławskim. W r. 1764 kanclerzem w. kor.; urząd ten złożył w r. 1767. Zm. 10 lutego r. 1792, w Zamościu.

Jest twórcą słynnego kodeksu p. t.

„Zbiór praw sądowych... przez J. W. Andrzeja Zamojskiego, exkanclerza kor... ułożony“. Warszawa, 1778. Przedruk. Dutkiewicz, z dodaniem komentarzy, w r. 1874. (Kodeks cywilny i karny, opracowany z polecenia sejmu z r. 1776, odrzucony przez sejm w r. 1780. Jednym z współpracowników Zam. był Józef Wybicki).

Smoleński przypisuje mu nadto autorswo dwu znakomitych broszur politycznych z czasów Sejmu Czteroletn.:

a) „O poddanych polskich“, 1788.

b) „Myśli polityczne dla Polski“. Warszawa, 1789.

Przedtem, Kalinka za autora ich uważał prymasa Michała Ponia-

towskiego, Korzon — Maurycego Franciszka Karpia, Pilat — Wybickiego, a Józef Bieliński, idąc zapewne za Chodynieckim i Brownem, Pilchowskiego (!). Skałkowski przychyla się do zdania Pilata.

Staszic: Pochwała A. Zamojskiego. (Dzieła, IV). — K. Koźmian: Pamiętniki, I, 45—49. — Wybicki: Wspomnienie o Andrzeju i Konstancji Zamoyskich. (Przy „Życie moje". *Bibl. Narod.* 1927). — J. Bartoszewicz: Z. J. *Enc. Orgelbr.* t. 28 str. 268—278. — Schmitt: Jędrzej Zamojski i jego projekt do księgi ustaw. *Dziennik Literacki,* 1859 (lwow.). — Dutkiewicz: Zbiór praw sądowych przez ex-kanclerza Andrzeja ordynata Zamojskiego ułożony... Warszawa, 1874. — Pilat: Literatura polityczna Sejmu Czterol. — Kalinka: Sejm Czteroletni, II § 159. „Anonim". — Korzon: Wewnętrzne dzieje Polski za Stan. Augusta. — Smoleński: Publicyści anonimowi z końca w. XVIII. Warszawa, 1912. Str. 60—65 (odb. z *Przegl. Histor.*). — Konopczyński: Zaginione archiwum A. Zamojskiego, kanclerza w. kor. *Przegl. Histor.* 1913. — Tarnowski: Hist. lit. pol. III, 429— 430. — Smoleński: Przyczyny upadku projektu kodeksu Zamojskiego. („Pisma historyczne", I). — Ks. M. Tarnawski: Kodeks Zamojskiego na tle stosunków kościelno-państwowych za czasów Stan Augusta. Lwów, 1916. — Smoleński: Przyczyny upadku projektu Kodeksu Zamojskiego *Teka Zamojska.* 1919. — Handelsman: Zbioru praw sądowych Jędrzeja Zamojskiego zasady społeczne. *Teka Zamojska.* 1919. — Bobrzyński: Zbiór praw Andrzeja Zamojskiego. („Szkice i studja histor." II. 1922).

5. IGNACY POTOCKI.

Ur. 28 lutego 1750 r. w Radzyniu, z o Eustachego, późniejszego gien. artyl. litew., i Marjanny z Kąckich. Kształcił się w Collegj. Nobilium Konarskiego w Warszawie. Od r. 1765—68 studjował w koleg. Nazareńskim pijar. w Rzymie. W r. 1773 pisarzem w. litewskim. W tym samym roku członkiem Komisji Eduk., w której pracował do r. 1788; był też inicjatorem Towarzystwa do ksiąg elementarnych, któremu przewodniczył od r. 1775 do 1787. W r. 1778—9 marszałkiem Rady Nieustającej; od r. 1780—4 członkiem Rady. W r. 1783 marszałkiem nadwornym W. ks. litew. (w 1791 marszałkiem w. litew.). Udział w Sejmie Czteroletnim. Był jednym z twórców Konstytucji 3 maja. W r. 1794 członkiem Rady Najwyższej Narodowej. Po upadku rewolucji przez dwa lata więziony w Petersburgu. W r. 1798 przez rząd austryjacki w Krakowie. Oż. był z Elżbietą Lubomirską. Zm. 30 sierpnia 1809 r. w Wiedniu.

Jest wraz z Kołłątajem, Stan. Potockim i Fr. Dmochowskim, współautorem dzieła „O ustanowieniu i upadku Konstytucji 3 maja". Lipsk, 1791.

Ogł. nadto, oprócz mów sejmowych, artykułów w *Pamiętniku Warszawskim* i inn. pism, kilka broszur politycznych bezim,:

10. J. U. NIEMCEWICZ (jako mówca polit.).

Zob. niżej.

11. PIUS KICIŃSKI.

Ur. 5 maja 1752 r. w Sławkowie. Szef gabinetu Stanisława Augusta. Sekretarz sejmu z r. 1782. Poseł z ziemi liwskiej na sejmie Czteroletnim; kasztelan połaniecki. Senator-kasztelan Król. Kongres. Zm. 23 kwietnia 1828 r. w Warszawie.

Mowy jego sejmowe osobno wydane wylicza Estr. XIX.

„Mowy miane na Seymie 1788 do 1792". Warszawa, 1792.

„Głos... na sesji sejmowej dnia 13 września 1790 r..." przedruk. Małecki w „Wyborze mów..." (1860).

Artykuły Kic. w *Dzien. handlowym*, 1787.

Wójcicki: Cmentarz Powązk. II, 188. — Wójcicki w *Tyg. Ilustr.*, 1864. — Kalinka: Sejm Czteroletni, II, § 161. (Str. 447—51). — Życiorys Brunona Kicińskiego w „Książce jubileuszowej" *Kurjera Warszawskiego*. Warszawa, 1896. — Smoleński: Publicyści anonimowi. — Smoleński: Ost. rok Sejmu Wielkiego.

12. ADAM WAWRZYNIEC RZEWUSKI.

Kasztelan witebski. Siostrzeniec Seweryna, ojciec Henryka (autora „Pamiątek Soplicy"), syn Stanisława Ferdynanda, konfederata barskiego, wnuk Wacława hetmana. Był naprzód rotmistrzem kawalerji narodowej, potem posłem nowogrodzkim na sejm warszawski i grodzieński. Posłem do Danji. Oż. z Justyną Rdułtowską, podkomorzanką nowogrodzką. Po upadku Rzptej został marszałkiem gubernialnym kijowskim i senatorem państwa Rosyjskiego; mieszkał stale w Petersburgu; należał do loży masońskiej petersb. Białego Orła; był mistrzem w Astrei do 1820 r. (po nim J. Oleszkiewicz). Zm. w r. 1825.

Najwybitniejszy publicysta obozu staroszlacheckiego, przeciwnik Konstytucji 3 maja.

Był jednym z tłumaczów wierszy łac. Konarskiego. Kilka utworów wiersz. w *Zabawach przyjemn. i pozyteczn.* XV.

Gł. dzieło:

„O formie rządu republikańskiego myśli". 2 części. Warszawa, 1790.

Mowy sejmowe pojedyńczo wydawane.

Jemu przypisują (Smoleń.): „Kopja listu senatora litewskiego do przyjaciela w Warszawie mieszkającego", druk. w *Gaz. narod. i obcej* z r. 1791.

Przypisywana mu „Kopja pierwszego listu do podkomorzego“ (1776), jest, jak się zdaje, pióra Ant. Popławskiego. (Estr.).

List do króla Stanisł. Augusta, składając kasztelanję po przystąpieniu tegoż króla do Konfederacji Targowickiej napisany, ogł. Ż. Pauli przy *Psalmach pokutnych* W. Rzewuskiego (1860).

PILAT: O liter. polit. Sejmu Czterol. — SZYJKOWSKI: Myśl J. J. Rousseau w Polsce XVIII w. Kraków, 1913. (Str. 157—165). — SMOLEŃSKI: Publicyści anonimowi z końca w. XVIII. — TARNOWSKI: Hist. liter. III, 425—6. — WALISZEWSKI: Z dziejów XVIII w., 1892. Str. 394 i n.

13. MAURYCY FRANCISZEK KARP.

Syn Józefa, ciwuna ejragolskiego. Poseł żmudzki na Sejm Czteroletni. Członek Rady Najw. Nar. Litewskiej w r. 1794. Zm. w listopadzie 1817 r.

1. Mowy jego sejmowe wychodziły osobno. (Zob. Estr.).

2. „Obraz sejmików...“. Warszawa, 1791. (Rzecz niesłychanie barwna, z epickiem zacięciem skreślona, przypominająca opowiadania Rzewuskiego).

3. Tłumacz. Russa „Uwagi nad rządem Polski“, 1789.

Korzon przypisuje mu autorstwo dwu znakomitych broszur politycznych: „O poddanych polskich“ (1788) i „Myśli polityczne dla Polski“ (1789). Wedł. J. Bielińskiego autorem „O poddanych polskich“ nie jest Karp, lecz Pilchowski, co już Pilat zbił. (Zob. *Książka*, 1907, nr. 8). (Zob. pod Andrzej Zamojski).

A. MEYSZTOWICZ: Karpiowie. Wilno, 1907. — PILAT: O literaturze polit. Sejmu Czterol. — KALINKA: Sejm Czteroletni, II, § 159. — KORZON: Wewn. dzieje Polski za Stanisława Augusta. — SMOLEŃSKI: Publicyści anonimowi z końca w. XIII. Warszawa, 1912. — SZYJKOWSKI: Myśl J. J. Rousseau w Polsce XVIII w. Str. 102—3. — GUBRYNOWICZ: Walka o mitologję. *Prace Filol.* XII. 1927.

14. Autor nieznany broszury p. t. „Uwagi nad uwagami czyli obserwacje nad książką, która w r. 1785 wyszła p. t. „Uwagi nad życiem Jana Zamojskiego“. Warszawa, 1789.

Wedł. Tarn. ze wszystkich pism „Uwagami“ Staszica spowodowanych „najobszerniejsze, najciekawsze i najmądrzejsze“. Autor, to „człowiek niepospolitego rozumu i talentu“. Autorem nie jest, jakby przypuścić można (sądził Tarn.), ani Krasicki, ani Ks. Jezierski. Jest nim, jak się zdaje, Ferdynand Nax. (Zob. wyżej, str. 163).

PILAT: O liter. polit. Sejmu Czterol. — TARNOWSKI: Hist. lit. pol., III, str. 417—419.

15. WOJCIECH TURSKI.

(„Albert Sarmata"). Pochodził z woj. brzesko-litewskiego. Ur. w r. 1756, z o. Wojciecha i Klary z Połońskich. Kształcił się w Korpusie kadetów w Warszawie (od r. 1766). Od r. 1777 był metrem fechtunku w Korpusie. Zrazu zausznik ks. Michała Poniatowskiego i szambelan Stan Stan Augusta, stał się później wielbicielem rewolucji francuskiej i wyznawcą zasad jakobińskich, a jednocześnie sprzymierzeńcem obozu staroszlacheckiego. Zasłynął jako „delator" Ad. Ponińskiego w sądzie sejmowym 1789—90. W r. 1792 porucznik w kawalerji narodowej wojska kor. W tym samym roku udał się do Paryża. Dnia 30 grudnia 1792 r. wystąpił przed Konwencją franc. samozwańczo jako przedstawiciel Polski z żądaniem pomocy dla niej; poczem w lutym 1793 r. otrzymał nominację na pułkownika francuskiego. Pod koniec r. 1795 został agientem politycznym francuskim w Konstantynopolu. W r. 1800 pułkownikiem jazdy pod wodzą Kniaziewicza. Mieszkał czas jakiś w Châlons. Ož. się. W r. 1812 przybył do Warszawy. Zm. 31 lipca 1824 r. w Poznaniu.

Jest autorem broszur:

a) „Myśli o królach, o sukcesji, o przeszłym i przyszłym rządzie". Warszawa, 1790. (Stanął po stronie Sewer. Rzewuskiego).

b) „Odpowiedź na dzieło ks. Kołłątaja „Uwagi nad pismem „Myśli o królach". Warszawa, 1790.

c) „Nawrócenie się polityczne Wojciecha Turskiego", 1792. (Przeciw Turskiemu wystąpił Zabłocki w „Joannes Sarcasmus" i w innych paszkwilach).

Przełożył „Fedrę" Racine'a (Warsz., 1787).

Wydał „Uwagi uad rządem polskim" Rousseau'a w przekładzie M. Fr. Karpia (1789—90; 2 wyd., 1799).

Artykuły w piśmie poznań. *Weteran polski*, z r. 1824.

L i s t y; *a)* list do króla z r. 1792, przytacza Smoleński w „Konfeder. Targowickiej", str. 159; *b*) list z r. 1796 podaje Smoleński w „Emigracji polskiej z r. 1795—7".

Kołłątaj i Jezierski: „Krótkie uwagi nad pismem W. Turskiego O królach, o sukcesji i t. d. Wkrszawa, 1790. — Niemcewicz w Pamiętnikach. — Pilat: O liter„ polit. Sejmu Czterol. Str. 139—141. — Kraushar: Albert Sarmata. („Obrazy i wizerunki historyczne". W. 1906, Przedtem w *Kwart. histor.*, 1899). — Tarnowski: Hist. liter. pol., III, 427—8. — Szyjkowski: Myśl J. J. Rousseau w Polsce XVIII w. (Str. 102, 153, 167—169). — Aleksandrowicz: Dwa zapomniane paszkwile. *Pam. liter.*, 1912.

16. JÓZEF KALASANTY SZANIAWSKI.

Zob. niżej.

17. ANTONI TRĘBICKI.

Regient Komisji wojskowej litewskiej. Poseł inflancki na Sejm Czteroletni (1790). Współpracownik Kołłątaja. Po upadku kraju był członkiem Towarzystwa Przyj. Nauk Warsz. (od 1811). „Sławny rolnik i gospodarz w dobrach narodowych Łomnica pod Warszawą“ (Bartosz). Zm. w r. 1842.

Ogłosił:

a) „Prawo polityczne i cywilne Korony Polskiej i W. Ks. Litewskiego...“. Tom I. Warsz., 1789. Tom II, t. 1791.

b) „Odpowiedź autorowi prawdziwemu uwag Dyzmy Bonczy Tomaszewskiego nad konstytucją i rewolucją dnia 3 maja“. B. m. i r. (1791). (Wedł. Smoleń. „jędrna i pełna zapału „Odpowiedź“ należy do najlepszych pism stronnictwa reformy“).

c) „Do moich współziomków...“ (1791?).

d) „Do publiczności“. B. m., 1794.

e) 6 mów sejmowych z r. 1791 wydane osobno.

W rękop. „Dyarjusz“ i pamiętniki.

Sobieszczański: w *Enc. Orgelbr.* — Smoleński: Kuźnica Kołłątajowska. — W. Tokarz: Ostatnie lata H. Kołłątaja. — Janik: H. Kołłątaj.

18. IGNACY ŁADA ŁOBARZEWSKI.

„Major“ wojsk koronnych. Regient w Departamencie Wojskowym. Podczas Sejmu Wielkiego podróżował po Europie; bawił w Madrycie i Paryżu. W r. 1791, po ogłoszeniu Konstyt. 3 maja, udał się do Prus, a stąd do Petersburga. Był posłem na sejm Grodzieński. (Kurjerem Siewersa do Petersburga). Po zamknięciu sejmu Grodz. zasiadał w Komisji Wojskowej. Po upadku Polski drukował w Petersburgu pamflety francuskie na cześć Stanisława Augusta. Zm. w r, 1822.

Jest autorem następ. pism polit.:

a) „Zaszczyt wolności polskiej, angielskiej wyrównywający...“. Warszawa, 1789.

b) „Testament polityczny, synowi Ojczyzny zostawiony...“. Warszawa, 1789.

c) „Sekretne konferencje między ś. p. książęciem Sułkowskim, wojewodą poznańskim, a marszałkiem Gurowskim w wieczności". B. m., 1791.

d) „Odpowiedź autora Testamentu politycznego na list do niego drukiem przesłany". B. r. (Warsz.).

Wedł. Estr. (Bibliogr.) autorem pism polit. jest inny Łob., Piotr; Ignacy Łada ogł. tylko przemówienie swoje na sejmie Grodzieńskim.

Pilat: O liter. polit. Sejmu Czterol. — Smoleński: Publicyści anonimowi.

19. JAN BAUDOUIN de COURTENAY.

Konsyljarz J. K. Mości. Zm. 2 marca 1822. Przebieg życia nieznany.

Oprócz przekładów komedji Moliera: „Świętoszka", „Skąpca" i „Mieszczanina szlachcica" oraz kilku komedji innych autorów, wyd. bezim.:

a) „Bezstronne uwagi nad mową J. W. Jezierskiego, mianą na sejmie dn. 15 grudnia 1789 przeciwko mieszczanom. B. m. i r.

b) „Uwagi ogólne nad stanem rolniczym i miejskim...". Warszawa, 1789 i „Ciąg dalszy uwag ogólnych nad stanem rolniczym i miejskim. B. m. i r.

„Uwagi" wedł. Smoleńskiego, należą do najświetniejszych dzieł publicystycznych z doby Sejmu Wielkiego. Pod względem znajomości stosunków krajowych, trafnego postawienia kwestji i mocy wysłowienia nie ustępują dziełom Kołłątaja". (Pilat bezpodstawnie przypuszcza, że autorem „Bezstronnych uwag" był Fr. Barss, „Uwag ogólnych" zaś Wybicki).

W 1 1820—1821 wydał kilka broszur o mesmeryzmie.

Pilat: O liter. polit. Sejmu Czterol. — Smoleński: Publicyści anonimowi... (str. 11—16). — J. Ujejski: Ant. Malczewski, str. 94 i nast.

20. FRANC. JAKSA (Jaxyc) MAKULSKI.

Towarzysz kawalerji narodowej. W r. 1792 był jednym z trzech sekretarzy departamentowych magistratu warszawskiego. Jeden z najczynniejszych publicystów Sejmu Czteroletniego.

Wydał ogromną liczbę pisemek okolicznościowych, piosnek, bajek, opowiadań wierszem i prozą, sztuk dramatycznych i inn.

M. in.: a) Bunty Ukraińskie czyli Ukraińca nad Ukrainą uwagi...". B. m., 1790.

b) „Czamarka i sarafan w czasie Sejmu patryjotycznego w Polsce wprowadzone“. Warszawa, 1791. (Pisemko to wywołało kilka odpowiedzi).

c) List do Adama Ojca całego świata...“. Warsz. 1790. (Trzy listy osobno wydane, prozą i wierszem).

d) „List wieśniaka do dworaka...“. Warszawa, 1790.

e) „Rocznica sejmu polskiego warszawskiego pod konfederacją dnia 6 oktobra 1778 r. zaczętego, w czterech pieśniach...“. Warsz. (1789).

f) „Sejmiki, przez F. M. 1790 r. B. m. i r. (Opis humorystyczny sejmu, wierszem).

g) „Wiersz patryjotyczny z okoliczności konstytucji d. 3 maja 1791 r. zapadłej. B. r.

SOBIESZCZAŃSKI w *Enc. Orgelbr.*. — PILAT: O liter. polit. Seimu Czterol. Kraków. 1872. — SMOLEŃSKI: Publicyści anonimowi.

21. DAWID PILCHOWSKI.

Litwin. Ur. w Rutkiszkach (w Augustowskim) 15 grud. 1735 r.; uczył się u jezuitów. Wstąpił do Zakonu w r. 1752. Dr. nauk wyzw. i fil. Potem nauczał w kolegjach jez. W r. 1771 udał się do Rzymu. Po kasacie jezuitów prof. liter. w uniw. wileńskim; w l. 1783—4 wizytatorem szkół; biskupem sufraganem wileńskim (1795). Członkiem warsz. Tow. Przyj. Nauk. Zm. 4 grud. 1803 r. w Wilnie.

Ogł. m. in. wzorowe przekłady z Sallustjusza i z Seneki.

a) Brown (za Chodynieckim (Dykcjonarz)) przypisuje mu, jak się zdaje, mylnie, autorstwo broszury: „O poddanych polskich“ (1789). (Zob. pod Andrzej Zamojski).

b) „Odpowiedź na pytanie: izali nieczułość w wyższych wiekach ku poddanym tak była opanowała serca Polaków, iż uczeni nawet nią zarażeni zostali, czyli dodatek do księgi O poddanych polskich r. 1789“.

List z r. 1792 podał Baliński w Dod. do „Dawnej Akad. Wileńskiej“. str. 501—3.

J. KOSSAKOWSKI: Rys życia i pism Dawida Pilch. *Roczniki Tow. Król. Warsz. Przyj. Nauk.* IV, 1807 (i w *Nowym Pamiętn. Warsz.*, 1804). — BROWN: Bibl, pisarzów Tow. Jezus. — T. SURYN: Daw. Pilch. *Tyg. Ilustr.* 1876, nr. 30. — SMOLEŃSKI: Publicyści anonimowi z końca w. XVIII. — KS. FIJAŁEK o Pilch. w *Kwart. Teolog.* 1923 (Wilno).

c) „Sekretne konferencje między ś. p. książęciem Sułkowskim, wojewodą poznańskim, a marszałkiem Gurowskim w wieczności“. B. m., 1791.

d) „Odpowiedź autora Testamentu politycznego na list do niego drukiem przesłany“. B. r. (Warsz.).

Wedł. Estr. (Bibliogr.) autorem pism polit. jest inny Łob., Piotr; Ignacy Łada ogł. tylko przemówienie swoje na sejmie Grodzieńskim.

Pilat: O liter. polit. Sejmu Czterol. — Smoleński: Publicyści anonimowi.

19. JAN BAUDOUIN de COURTENAY.

Konsyljarz J. K. Mości. Zm. 2 marca 1822. Przebieg życia nieznany.

Oprócz przekładów komedji Moliera: „Świętoszka“, „Skąpca“ i „Mieszczanina szlachcica“ oraz kilku komedji innych autorów, wyd. bezim.:

a) „Bezstronne uwagi nad mową J. W. Jezierskiego, mianą na sejmie dn. 15 grudnia 1789 przeciwko mieszczanom. B. m. i r.

b) „Uwagi ogólne nad stanem rolniczym i miejskim...“. Warszawa, 1789 i „Ciąg dalszy uwag ogólnych nad stanem rolniczym i miejskim. B. m. i r.

„Uwagi“ wedł. Smoleńskiego, należą do najświetniejszych dzieł publicystycznych z doby Sejmu Wielkiego. Pod względem znajomości stosunków krajowych, trafnego postawienia kwestji i mocy wysłowienia nie ustępują dziełom Kołłątaja“. (Pilat bezpodstawnie przypuszcza, że autorem „Bezstronnych uwag“ był Fr. Barss, „Uwag ogólnych“ zaś Wybicki).

W l 1820—1821 wydał kilka broszur o mesmeryzmie.

Pilat: O liter. polit. Sejmu Czterol. — Smoleński: Publicyści anonimowi... (str. 11–16). — J. Ujejski: Ant. Malczewski, str. 94 i nast.

20. FRANC. JAKSA (Jaxyc) MAKULSKI.

Towarzysz kawalerji narodowej. W r. 1792 był jednym z trzech sekretarzy departamentowych magistratu warszawskiego. Jeden z najczynniejszych publicystów Sejmu Czteroletniego.

Wydał ogromną liczbę pisemek okolicznościowych, piosnek, bajek, opowiadań wierszem i prozą, sztuk dramatycznych i inn.

M. in.: a) Bunty Ukraińskie czyli Ukraińca nad Ukrainą uwagi...“. B. m., 1790.

b) „Czamarka i sarafan w czasie Sejmu patryjotycznego w Polsce wprowadzone". Warszawa, 1791. (Pisemko to wywołało kilka odpowiedzi).

c) List do Adama Ojca całego świata...". Warsz. 1790. (Trzy listy osobno wydane, prozą i wierszem).

d) „List wieśniaka do dworaka...". Warszawa, 1790.

e) „Rocznica sejmu polskiego warszawskiego pod konfederacją dnia 6 oktobra 1778 r. zaczętego, w czterech pieśniach...". Warsz. (1789).

f) „Sejmiki, przez F. M. 1790 r. B. m. i r. (Opis humorystyczny sejmu, wierszem).

g) „Wiersz patryjotyczny z okoliczności konstytucji d. 3 maja 1791 r. zapadłej. B. r.

Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*. — Pilat: O liter. polit. Seimu Czterol. Kraków. 1872. — Smoleński: Publicyści anonimowi.

21. DAWID PILCHOWSKI.

Litwin. Ur. w Rutkiszkach (w Augustowskim) 15 grud. 1735 r.; uczył się u jezuitów. Wstąpił do Zakonu w r. 1752. Dr. nauk wyzw. i fil. Potem nauczał w kolegjach jez. W r. 1771 udał się do Rzymu. Po kasacie jezuitów prof. liter. w uniw. wileńskim; w l. 1783—4 wizytatorem szkół; biskupem sufraganem wileńskim (1795). Członkiem warsz. Tow. Przyj. Nauk. Zm. 4 grud. 1803 r. w Wilnie.

Ogł. m. in. wzorowe przekłady z Sallustjusza i z Seneki.

a) Brown (za Chodynieckim (Dykcjonarz)) przypisuje mu, jak się zdaje, mylnie, autorstwo broszury: „O poddanych polskich" (1789). (Zob. pod Andrzej Zamojski).

b) „Odpowiedź na pytanie: izali nieczułość w wyższych wiekach ku poddanym tak była opanowała serca Polaków, iż uczeni nawet nią zarażeni zostali, czyli dodatek do księgi O poddanych polskich r. 1789".

List z r. 1792 podał Baliński w Dod. do „Dawnej Akad. Wileńskiej". str. 501—3.

J. Kossakowski: Rys życia i pism Dawida Pilch. *Roczniki Tow. Król. Warsz. Przyj. Nauk.* IV, 1807 (i w *Nowym Pamiętn. Warsz.*, 1804). — Brown: Bibl, pisarzów Tow. Jezus. — T. Suryn: Daw. Pilch. *Tyg. Ilustr.* 1876, nr. 30. — Smoleński: Publicyści anonimowi z końca w. XVIII. — Ks. Fijałek o Pilch. w *Kwart. Teolog.* 1923 (Wilno).

22. ALEKSANDER LINOWSKI.

Ur. około r. 1760 w Krakowie, z o. Prokopa, łowczego kruszwickiego. O latach jego młodzieńczych nic nie wiemy. Był posłem na sejm grodzieński w r. 1784. Szambelan królewski (podkomorzy nadworny). Posłem na sejm Czteroletni w r. 1790. Po upadku Konstytucji 3 maja wygnańcem. W r. 1794 sekretarzem Kościuszki. (Z pod jego pióra wyszły, wedł. Koźmiana: akt powstania Kościuszki, manifest do obcych dworów i pierwsze proklamacje do narodu). Brał udział w bitwach pod Racławicami i Szczekocinami. Za Ks. Warsz. referendarz stanu. Za Król. radcą stanu, dyrektorem gieneralnym w Komisji spraw wewnętrznych. W r. r. 1817 senatorem kasztelanem. Zm. 20 października 1820 r. w Warszawie.

Niektóre jego mowy sejmowe z l. 1788—91 wychodziły osobno drukiem, p. t. „Głos..." i „Przymówienie się...", inne w dyjarjuszach sejmowych. — Dwie mowy z czasów Król. wyszły oddzielnie: na pogrzebie ks. Józefa Poniatowskiego i Tomasza Ostrowskiego woj. prezesa senatu (1817). Mowa jako członka rady konfederackiej w „Zbiorze pism tyczących się powstania Król. Polsk. w r. 1812". (Kraków, 1812).

Nadto napisał: a) „Doniesienie pilne współobywatelom z Warszawy".

b) „List do przyjaciela, odkrywający wszystkie czynności Kołłątaja w ciągu insurekcji r. 1794, pisany r. 1795. (B. m. i r.) Przedruk p. t. „Kołłątaj w rewolucji Kościuszkowskiej". (Leszno, 1846) i w „Zbiorze rzadszych materjałów do historji polskiej od r. 1750. Zeszyt I...". (Wrocław, 1846). (Paszkwil na Kołłątaja).

K. Koźmian: Pamiętniki, II, str. 299—331. — Schmitt: Ksiądz Hugo Kołłątaj i jego prześladowcy. Lwów, 1873, Str. 36—39, i indziej. — Tokarz: Ostatnie lata Kołłątaja, I. 28—35 i indziej. (Krzemiński) w *W. Enc. pow. ilustr.*

T. ZW. DOBA POROZBIOROWA 1795—1820 (1830).

Pseudoklasycyzm polski w tej dobie rozwoju swego dochodzi w przestrzeganiu kodeksu poetyckiego francuskiego (reguł Boileau'a), za przykładem Voltaire'a, do ostatecznych granic pedantyzmu. Gładkość, ale zarazem szablonowość formy (wiersza) i konwencjonalność języka i stylu, to cechy zasadnicze „poezji" „klasycznej" tej doby. Szymanow-

ski, jako autor „Świątyni Wenery w Knidos“ i Trembecki, jako autor „Zofjówki“, uznani są za pierwszych wzorowych pisarzy, wyznawców „gustu“ (smaku) francuskiego u nas. Dążeniem pseudoklasyków polskich tej doby jest stworzenie wzorowych dzieł poetyckich w smaku francuskim w takich rodzajach, w których klasycy doby Stanisławowskiej nie potrafili tego dokonać, mianowicie w epopei, poemacie opisowym, tragiedji i pompatycznej ody; przyczem brano sobie za wzór dzieła Woltera (epopeja bohaterska), Delille'a (poem. opisowy), Racine'a (tragiedja) i Jana Chrzciciela Rousseau'a (oda pompat.). Trzem poetom pseudoklasycznym doby porozbiorowej udało się utworzyć za doskonałe, a więc za wzorowe uznane dzieła poetyckie w tych rodzajach — K. Koźmianowi, A. Felińskiemu i L. Osińskiemu; to też stali się oni głównymi przedstawicielami (koryfeuszami) ścisłego klasycyzmu i przywódcami (prowodyrami) t. zw. obozu klasyków w czasach Ks. Warszawskiego i Królestwa Kongresowego. Obok ścisłych klasyków, trzymających się niewolniczo reguł kodeksu smaku francuskiego i wzorów poezji francuskiej, za niezrównane arcydzieła uznanych, występują w tej dobie klasycy umiarkowani, liczący się już z nowszemi prądami w poezji.

W dziejach oświaty w Polsce najważniejszymi wypadkami w tej dobie były: założenie w r. 1800 w Warszawie Towarzystwa Przyjaciół Nauk; zreorganizowanie w r. 1803 Szkoły Głównej Litewskiej w Wilnie w Uniwersytet Wileński; założenie w r. 1805 Liceum Krzemienieckiego i założenie w r. 1817 Uniwersytetu Warszawskiego. Inne instytucje oświatowe, w tej dobie powstałe, miały już, wobec powyższych, drugorzędne znaczenie; jak Liceum Warszawskie (założoue w r. 1805), jak efemeryczna jezuicka Akademja Połocka (1812—1820) i Towarzystwo Naukowe Krakowskie (założone w r. 1817).

Literatura do dziejów oświaty i piśmiennictwa w dobie porozbiorowej. Literaturę o Warsz. *Towarzystwie Przyjaciół Nauk.* zob. niżej.—*(O Uniwersytecie Wileńskim)*: Monografja: — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński. 3 t. Kraków, 1900. (Oceny: Karbowiaka w *Kwart. histor.*, 1900 i L. Janowskiego w *Kraju*, 1900 i 1901 i w jego „W promieniach Wilna i Krzemieńca“ (Wilno 1923).

Przyczynki: — Żmigrodzki: Historja Uniwersytetu Wileńskiego za czasów kuratorji ks. Czartoryskiego. *Przew. nauk. i liter.*, 1888. — Szeliga: (Bieliński): Reforma Uniwersytetu Wileńskiego... za rektoratu Twardowskiego. *Archiwum do dziejów ośw. i liter.*. t. IX. — J. Twardowskiego Wizyta jeneralna szkół i zakładów edukacyjnych w gub. Mińskiej, odbyta w r. 1819“. *Archiwum do dziej. ośw. i liter.*.. t. X. L. Tur: (Janowski): Uniwersytet Wileński i jego znaczenie. Lwów, 1903. (*Wydawn.*

Macierzy Pol.). — KALLENBACH: Kuratorja Wileńska (1803—1823). („Czasy i Ludzie". Lwów, 1905). — MOŚCICKI: Zniesienie Uniwersytetu Wileńskiego. („Pod znakiem Orła i Pogoni". Warszawa, 1916, przedtem w *Bibl. Warsz.*, 1910, maj). KS. ST. JUNDZIŁŁ: Zbiór wiadomości o Uniwers. Wileńskim. (*Pismo zbiorowe* Wileńskie, 1859).— KS. ST. JUNDZIŁŁ: Pamiętniki. Wyd. A. Kurpiel. *Archiwum do dziejów liter. i ośw. w Polsce*, t. XIII. (1905). — L. JANOWSKI: O pismach historyczno-literackich Jundziłła. *Rocznik Tow. Przyj. Nauk w Wilnie*, t. III. (1909). — L. JANOWSKI: Ateny litewskie. (Zagajenie kursu p. t. Historja Uniwersytetu Wileńskiego) (Odb. z *Czasu*). Kraków, 1912. — L. JANOWSKI: Wszechnica Wileńska. Wilno, 1921. — L. JANOWSKI: W promieniach Wilna i Krzemieńca. Wilno, 1923. — Zob. też literaturę w L. Tura (Janowskiego) „Uniwersytet Wileński". (Lwów, 1903).

(O Liceum Krzemienieckiem): Monografja: — M. ROLLE: Ateny Wołyńskie. Lwów, 1898. Wyd. 2, t. 1923. — L. JANOWSKI, zob. wyżej.

Źródła i przyczynki: — K. KACZKOWSKI: O szkole Krzemienieckiej i o jej fundatorze. *Gwiazda*, nr. 2, 1847. — K. KACZKOWSKI: Wspomnienie o Krzemieńcu. *Gwiazda*, nr. 3, 1848. — Wspomnienie Szkoły Krzemienieckiej ś. p. Adama Słowikowskiego. *Bibl. Warsz.* 1863, II. — W. SPEKTATOR (K. Witte): Krzemieniec. Przygody i wspomnienia. Kraków, 1873. — MERCZYNG: Kołłątaja i Czackiego projekt urządzenia gimnazjum Wołyńskiego. Warszawa, 1880. (*Rocznik zbiorowy prac naukowych*). — J. D. KARWICKI: O szkołach Krzemienieckich. O Tad. Czackim. („Szkice obyczajowe i historyczne". Warszawa, 1882). — L. DĘBICKI: Z korespondencji naukowej Puław. T. Czacki i Szkoła Krzemieniecka. *Bibl. Warsz.*, 1885, (i w „Puławy" III). — CHMIELOWSKI: Czacki Tad. *Enc. Wych.* III. — M. ROLLE: Liceum Krzemienieckie. *Enc. Wych.* VI. — BRYŁA: Organizacja Gimnazjum Krzemienieckiego. Lwów, 1889. *(Spraw. gimn. św. Jacka w Krakowie)*. — SZCZEPANOWSKI: O liceum Krzemienieckim. („Pisma", I. Lwów, 1903). — L. UZIĘBŁO: Szkoła Krzemieniecka i stanowisko Czackiego w 1812 r. *Litwa i Ruś.* 1912. — T. CHARZEWSKI: Hugo Kołłątaj a liceum Krzemienieckie. *Bibl. Warsz.*, 1913, II. — M. ROLLE: Tad. Czacki i Krzemieniec. Lwów, 1913. — M. ROLLE: Z Krzemienieckich wspomnień. („In illo tempore". Brody, 1914). — L. J.: Krzemienieckie liceum. *W. Enc. ilustr.* — Zob. nadto wspomnienia: A. Jełowickiego, K. Kaczkowskiego, Fr. Kowalskiego, A. Andrzejowskiego, J. Korzeniowskiego (w „Tadeuszu Bezimiennym"), T. Szczeniowskiego (w „Powieściach domowych" i indziej), M. Budzyńskiego. — Zob. niżej literaturę o Tad. Czackim. Zob. literaturę w art. Chmielowskiego o T. Czackim w *Enc. Wych.* III.

(O Uniwersytecie Warszawskim): Monografja. — J. BIELIŃSKI: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816—32). 3 t. Warszawa, 1907—1912. — Zob. też J. BIELIŃSKI: Stosunki Król. Warsz. Uniwer. z Cesarskim Wileńskim. („Z nad Wilji i Niemna". Wilno, 1906).

(O Liceum Warszawskim): — WŁ. SKUP': Warszawskie Liceum Królewskie (1804—1806). *Bibl. Warsz.*, 1911, III. — J. BIELIŃSKI: Liceum Warszawskie. *Enc. Wych.* VI.

(O Akademji Połockiej): — J. G. (GIŻYCKI): Materjały do dziejów Akademji Połockiej i szkół od niej zależnych. Kraków, 1905. (Oceny L. Janowskiego: w *Bibl. Warsz.*, 1906, I. w *Kwart. histor.* 1906 i w *Pam. Liter.* 1906). — KS. MOSZYŃSKI: Kolegjum jezuickie w Połocku. („Upominek Wileński. Pismo zbior. poświęc. J. I. Kraszewskiemu", Wilno, 1880). — CHMIELOWSKI o Akad. Poł. w *W. Enc. powsz. ilustr.* i w „Liberalizm i obskurantyzm na Litwie i Rusi".

(O Towarzystwie Naukowem Krakowskiem): — J. Majer: Pogląd historyczny na Towarzystwo Naukowe Krakowskie... Kraków, 1858. — J. Majer: Stanowisko Towarzystwa Naukowego Krakowskiego wobec nauki i kraju. Kraków, 1868. (Odb. z *Przegl. pol.*).

Fischer: Zakład Narod. im. Ossolińskich. Lwów, 1927. — W. Konczyńska: Zarys historji Biblioteki Jagiellońskiej. Kraków,1923. — St. Gorski: Towarzystwo Przyj. Nauk w Lublinie (1818—1830). *Bibl. Warsz.*, 1905, lip. — Finkel i Starzyński: Historja Uniwersytetu Lwowskiego. Lwów,1894. — Karbowiak: Szkoła pruska w ziemiach polskich *Muzeum*, 1903. — „Rys historyczny działań Dyrekcji edukacji narodowej i Komisji rządowej wyznań i oświecenia w Polsce od r. 1812 do końca 1821". *(Archiwum do dziejów ośw. i liter. w Polsce.* I). — Konic: Kartka z dziejów oświaty w Polsce. Władze oświecenia publicznego i oświata elementarna w Księstwie Warszawskim. Kraków, 1895. — Konic: Izba Edukacyjna. *Enc. Wych.* V. — W. Gorzycki: Oświata publiczna w Księstwie Warsz. Warszawa, 1921. — H. J. Rygier: Zarys organizacyjno-administracyjnej działalności Izby Edukacyjnej (Lata 1807—1808). Warszawa, 1917. *(Materj. do dziejów ośw. w Polsce).* — H. Bachulska: Księstwo Warszawskie w oświetleniu satyry politycznej z lat 1807—1815. Warsz. 1924. (Odb. z *Przegl histor.*). — St. Kot: Historja wychowania. Kraków, 1924. (Rozdz. XIX). — Estreicher: Teatra w Polsce. 3 t. Kraków, 1873—79. — Karasowski: Rys historyczny opery polskiej. Warszawa 1859. — Bąkowski: Teatr krakowski (1750—1815). — Hoesick: Z papierów po Elsnerze. Przyczynki do historji teatru i muzyki w Polsce. Warszawa, 1901. — „Teatr warszawski za dyrekcji Osińskiego (1814 — 20)". *Biblioteka Warszawska*, 1885, II. — Ciołkosz: Teatr w Warszawie za dyrekcji Osińskiego. *Sprawozdanie wyższej szkoły realnej w Tarnowie za r. 1903/4.* — Schnür-Pepłowski: U kolebki teatru. Lwów, 1895. — Rulikowski: Teatr polski na Litwie. (1784—1906). Wilno, 1907. — K. Skibiński: Pamiętnik aktora (1786 — 1858). Opracował M. Rulikowski. Warszawa, 1913. — St. Gorski: Z dziejów cenzury w Polsce. *Bibl. Warsz.*, 1905, grudzień. — N. Gąsiorowska: Ustanowienie cenzury w Królestwie Kongresowym. *Bibl. Warsz.*, 1912, III. — Kraushar: Senator Nowosilcow i cenzura za Królestwa Kongresowego. Kraków, 1913. — N. Gąsiorowska: Wolność druku w Królestwie Kongresowem. 1815 — 30. Warszawa, 1916. — Czarnowski: Dziennikarstwo słowiańskie i polskie. Kraków. 1895. — Chmielowski: Dziennikarstwo polskie. *W. Enc. Ilustr.* — St. Gorski: Dziennikarstwo polskie. Warszawa, 1905 *(Książ. dla wszyst.)*. — Chmielowski: Czasopisma dla młodego wieku. *Enc. Wych.* — A. Nowicki: Pionier dziennikarstwa warszawskiego. *Dod. mies.* do *Przegl. Tyg.*, 1890, nr. 4. — St. Karwowski: Czasopisma wielkopolskie. I. 1796 — 1859. Poznań, 1908. — W. Ciechowski: Czasopisma polskie na Litwie. *Kwart. Litewski*, 1910. — „Stulecie *Gazety Lwowskiej*". Lwów, 1911. — Kucharzewski: Czasopiśmiennictwo polskie w. XIX. Warszawa, 1911, (odb. z *Przegl. Narod.*). — Wł. Zawadzki: Literatura w Galicji (1772—1848). Lwów, 1878. — (Jarochowski): Literatura poznańska w 1-ej poł. b. stul. Poznań, 1880. — Chmielowski: Liberalizm i obskurantyzm na Litwie i Rusi. — Szyjkowski: Génie du Christianisme a prądy umysłowe w Polsce porozbiorowej. Lwów. 1908. — Francew: Polskoje sławianowiedienije. Praga, 1906. — Z. Klarnerówna: Słowianofilstwo w literaturze polskiej lat 1800 do 1848. Warszawa, 1926. — Tomkowicz: Przyczynek do historji początków romantyzmu w Polsce. *Archiwum do dziejów liter. i ośw.* I. — Siemieński: Obóz klasyków. Kraków, 1866. — Wójcicki: Warszawa, jej życie umysłowe i ruch literacki

w ciągu lat trzydziestu (od 1800 do 1830 r.). Warszawa, 1880. (Odb. z *Bibl. Warsz.*, 1879). — Wójcicki: Kawa literacka w Warszawie (r. 1829—1830). Warszawa, 1873.— F. S. Dmochowski: Wspomnienia od 1806 do 1830 roku. Warszawa, 1858. — F. S. Dmochowski: Wspomnienia literackie z dawnych czasów. *Bibl. Warsz.*, 1866, III. — Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej. — Załęski: O masonji w Polsce. — Biegeleisen: „Towarzystwo Ixów"... *Bibl. Warsz.*, 1885, IV. — Ign. Humnicki: Pamiętniki (1913). — K. Koźmian: Pamiętniki. — Chmielowski: Pierwszy u nas feljeton. *Kur. Warsz.*, 1896, nr. 134. — Szyjkowski: Ossjan w Polsce. — Szyjkowski: Gessneryzm w Polsce. — Szyjkowski: Schiller w Polsce. Kraków, 1915. — Ks. M. Piaszczyński: Epitety w polskiej poezji pseudoklasycznej. Fryburg, 1916. — Kallenbach: Poezja polska w l. 1800—1863. *Enc. Pol.* Ak. Um. t. XXI. — Bruchnalski: Rozwój wymowy w Polsce. *Enc. Pol.* t. XXII. — T. Grabowski: Krytyka literacka w Polsce w epoce pseudoklasycyzmu. Kraków, 1918. — Życzyński; Estetyka *Pamiętnika* Warszawskiego (1815 — 1822). *Pam. liter.* 1918. — Smolarski: Studja nad Wolterem w Polsce. Lwów, 1918. — Ign. Górski: Ballada polska przed Mickiewiczem. Kraków, 1920. — L. Komarnicki: Studjum o rozwoju poczucia piękna natury w polskiej literaturze romantycznej. Sztuka ogrodnicza na przełomie w. XVIII i XIX. *Przegl. humanist.* 1922. — Leppert: Rys rozwoju chemji w Polsce do r. 1830. Warsz., 1918 — Stef. Dziewulski: Polska myśl ekonomiczna na wszechnicy wileńskiej. Warsz., 1920. — Ż. Grotowski: Statyści polscy początków XIX stul. Kraków, 1923 — A. Zieleńczyk: Geneza i charakterystyka kantyzmu polskiego. *Przegl. Filoz.* 1924. — Komarnicki: Historja literatury polskiej w. XIX. Cz. I—St. Helsztyński: Polskie przekłady Miltona i Pope'a. *Pam. liter.* 1928. — Zob. też niżej, literaturę o Szubrawcach, o Dramacie i o Powieści.—Zob. literaturę do walki romantyków z klasykami w t. III.

JAN KILIŃSKI.

Ur. w r. 1760 w Trzemesznie (w Wielkopolsce), z o. Augustyna, architekta mularskiego, i m. Reginy. Od młodych lat poświęcił się rzemiosłu szewckiemu. W r. 1780 opuścił Poznań i przybył do Warszawy. Zyskał rozgłos jako szewc damski. Odegrał wybitną rolę w powstaniu r. 1794. Mianowany został pułkownikiem 20-go pułku piechoty. Po upadku Warszawy wzięty do niewoli i wywieziony do Petersburga. Tu w więzieniu w cytadeli Petropawłowskiej spisał swoje pamiętniki. Uwolniony, bawił czas jakiś w Wilnie, poczem wrócił do Warszawy i zajął się znowu rzemiosłem szewckim. Ożenił był 1-o v. z Marjanną Rucińską; 2-o v. z Anastazją Jasińską. Zm. 28 stycznia 1819 r. w Warszawie.

Pamiętniki, spisane w cytadeli Petropawłowskiej, wyszły poraz pierwszy w Brzegu na Śląsku, bez tytułu, miejsca druku i roku wydania, w r. 1829 (wyd. T. Działyński, z niedokł. kopji). Poraz drugi wyd. K. Wł. Wójcicki w Warszawie. 1831 r. (z autografu). Przedruki wyd. Wójcickiego: Poznań, 1850 i w r. 1861. Paryż, b. r. w *Bibl.*

lud. pol. (1863); Poznań, 1882; Lwów, 1894; Warszawa, 1907 (*Książki dla wszystkich*); Warszawa, 1918 (*Skarbiec polski*). Przekł. rosyj. w *Russkiej Starinie*, 1895 (luty).

Drugi pamiętnik, nieznany, o czasach Stanisława Augusta, napis. ok. r. 1818, wyd. A. Kraushar w Krakowie, 1899; 3 wyd., t. 1906. Ustępy z drugiego pamiętnika ogł. J. I. Kraszewski w *Roczniku Tow. histor.-liter. w Paryżu. Rok 1867.*

Wyj. z listów swoich do Kościuszki i jen. Gurzyńskiego przytacza Kiliński w drugim pamiętniku.

Wójcicki: Cmentarz Powązk. I, III. — Wójcicki w *Enc. Orgelbr.* i we wstępie, wyd. 1860 i paryskiego. — Tarnowski: Hist. liter., III, 515—520. — Kraushar: we wstępie do „Drugiego pamiętnika". — Kraushar: J. K. i jego „drugi pamiętnik". („Okruchy przeszłości", 1913). — Kraushar: J. K. przed ces. Napoleonem. Tamże. — Korzon o Pamiętnikach w „Dzieje wewnętrzne"... I i VI, 2. — Korzon o drugim pamiętniku w *Kwart. histor.*, 1899 (i w „Listach otwart..." III). — W. P.: Pierwsze wydanie „Pamiętników Kilińskiego". *Silva rerum.* 1927, str. 180.

JÓZEE KOPEĆ.

(Kołodziński). Ur. 15 maja 1762 r. w pow. pińskim (na Litwie); (w r. 1759 w Wilnie (wedł. Mościc.). Brygadjer wojsk polskich. W 16-ym roku życia oddany do chorągwi jazdy w brygadzie petyhorskiej. Od r. 1781 w stopniu podporucznika, jako adjutant Szczęsnego Potockiego, służył nad Dnieprem. Mianowany porucznikiem, dowodził szwadronem w kampanji 1792 r. W r. 1794 (jako major) brał udział w bitwie pod Chełmem (8-go czerwca) pod dowództwem gien. Zajączka. W bitwie pod Maciejowicami, trzykrotnie ranny, dostał się do niewoli rosyjskiej; został zesłany do Irkucka, następ. do Kamczatki. Stąd na mocy amnestji Pawła I powrócił do kraju za ces. Aleksandra I. W roku 1810 spisał swoje pamiętniki. Zm. w r. 1827.

„Dziennik podróży...". Wrocław, 1837. Inne wyd. (uzupełn.): Berlin, 1863 (z własnoręcznymi rysunkami); Chełmno, 1865; Paryż, 1867 (*Bibl. ludowa pol.*).

Mościcki w przypiskach do „Trzy po trzy" A. Fredry, ogł. z rękop. Tow. P. N. w Wilnie jego podanie „Do Rady wojennej w r. 1812".

Mickiewicz: Literatura słowiańska I. 6 i 10 maja 1842 (przedruk. przy wyd. paryskim Pam. Kopcia). — Wójcicki w *Enc. Orgelbr.*, XV (1864). — B. Dybowski: O Syberji i Kamczatce. Lwów, 1899. — Korzon: Wewn. dzieje Polski za Stan. Aug. VI. — J. B. (Bojasiński): K. J. *W. Enc. il.*—Tarnowski: Hist. liter., III. — Janik: Liter. pol. syberyjska. 1907. — Fredro w „Trzypo trzy", str. 182 i 222. — Siemieński: Wieczór u gen. Kopcia. („Muzamerit" I). — Librowicz: Polacy w Syberji. Kraków, 1884. — Janik: Dzieje Polaków na Syberji. Kraków, 1928.

PUŁAWY.

Puławy Czartoryskich były przez pół wieku z górą środowiskiem życia umysłowego w Polsce i literatury i ogniskiem patryjotyzmu. Pierwszy okres tego życia trwał mniej więcej od r. 1775 do r. 1794, kiedy Puławy zostały zniszczone przez kozaków. W tym okresie rywalizował dwór Czartoryskich z dworem Stan. Augusta w Warszawie; drugi okres, porozbiorowy, przetrwał do r. 1831, kiedy Czartoryscy wyemigrowali zagranicę, a zbiory puławskie wywieziono, najprzód do Paryża (Hotel Lambert), później do Krakowa (Muzeum Czartoryskich). Dobą największego znaczenia Puław to lata 1794—1807, kiedy skupiały w sobie uczucie patryjotyczne Polaków. Rodzina Czartoryskich była nietylko rodem mecenasów, ale i rodziną literatów; zarówno ks. Adam Kazimierz, jen. z. podol., komendant Korpusu kadetów, autor komedji i rozpraw o poezji dramatycznej, i jego żona Izabella, autorka „Pielgrzyma w Dobromilu“ i założycielka w Puławach w r. 1800 *Świątyni Sybilli*, pierwszego muzeum starożytności polskich, jak i ich dzieci: ks. Adam Jerzy, późniejszy minister Aleksandra I, kurator wileński i naczelnik Rządu Narodowego w r. 1831, autor „Barda polskiego“, i ks. Marja Wirtemberska, autorka „Malwiny“ i „Powieści wiejskich“. W Puławach mieszkali stale lub w nich czasowo gościli tacy pisarze, jak: Zabłocki, Karpiński, Kniaźnin, Niemcewicz, Woronicz, Piramowicz, Bernatowicz, Kropiński. Duch w Puławach panujący (patryjotyzm, sielankowość pasterska, sentymentalizm, ludowość) natchnął niejednego z pisarzy do stworzenia dzieła pamiętnego w dziejach naszej literatury („Bard polski“, „Świątynia Sybilli“, „Puławy“, „Jan z Tęczyna“, „Śpiewy historyczne“, „Malwina“, „Troiste wesele“, „Cyganie“). Stąd, z poparciem gienerała z. p., puścił się w podróż po Słowiańszczyźnie pierwszy slawista polski (archeolog słowiański) i zbieracz pieśni ludowych Z. D. Chodakowski. Hodując ludowość, ten pierwiastek, który odżywił niebawem poezję polską, stały się Puławy kolebką niejako romantyzmu polskiego.

L. Dębicki: Puławy. 4. t. Lwów, 1887—8. — Wł. Jankowski: Puławy. Lwów, 1909. *(Wydawnictwo Macierzy polskiej)* (Opracowanie popularne). — Niemcewicz: „Puławy“. (Poemat). — S. Grzegorzewska: Dziesięć dni w Puławach w r. 1828. Kraków, 1898. (Odb. z *Przegl. Pol.*).

1. ADAM KAZIMIERZ CZARTORYSKI.

g. z. podol. Zob. wyżej, str. 124.

2. IZABELLA CZARTORYSKA.

Z Flemingów. Córka Jerzego Fleminga, podskarbiego w. lit., i Antoniny Czartoryskiej, ur. 3 marca 1746 r. W r. 1761 (19 listopada) poślubiła Adama Kazimierza Czartoryskiego, g. z. p. W r. 1800 założyła w Puławach *Świątynię Sybilli*, pierwsze w Polsce muzeum starożytności i pamiątek narodowych. Zm. 17 czerwca 1835 r. w Wiedniu.

Autorka pierwszych dziełek dla ludu.

Ogłosiła:

a) „Książka do pacierzy dla dzieci wiejskich podczas mszy świętej, dla szkółki puławskiej napisane". Wrocław, 1815; 2 wyd. Warszawa, 1821; 3-ie, Puławy, 1830.

a) „Pielgrzym w Dobromilu". Warszawa, 1818, 2-gie wyd.. t. 1819; II cz. Warsz., 1821. (Do r. 1861 miało wydań 13 cie). Wyd. *Macierzy Polskiej* wyszło w r. 1884 i 1889.

c) „O ogrodach". Wrocław, 1806. 2 wyd. p. t. „Myśli różne o sposobie zakładania ogrodów", 1808.

d) „Poczet pamiątek zachowanych w domu gotyckim w Puławach". Warszawa, 1828.

Listy: *a)* w *Kron. Rodz.*, 1886—7; *b)* „Listy księżnej Izabelli Czartoryskiej do starszego syna ks. Adama". Kraków, 1891. (Z końca XVIII w., wydała Duchińska).

„Z dziennika podróży Iz. Czart., 1787—1790". (*Kraj*, 1886, nr. 34—36).

„Jaką jestem", pis. w r. 1781, ogł. z rękop. Br. Zaleski w „Życie ks. Adama Czartoryskiego", III.

Gen. Dwernicki: Elżbieta z Flemingów Czartoryska. Ustęp z pamiętników. *Tyg. Emigr. pol.* VI. — Lelewel o „Pielgrz. w Dobrom." („Rozbiory dzieł..." Poznań. 1844. Str. 87—114; przedtem w *Pam. Warsz.*, XXI. — Dębicki: Z pamiętnika ks. Iz. z Flem. Czartoryskiej. *Przew. nauk. i liter.*, 1885. — Dębicki: Dwie autorki. *Przew. nauk. i liter.* 1887. — L. Dębicki: Puławy. t. I i IV (1887—8). — Grzegorzewska: Dziesięć dni w Puławach 1828 r. *Przegl. Pol.* 1897. — Żmigrodzki: Cz. Elżbieta Dorota (Izabella). *Enc. Wych.* III. — Wspomnienia pośmiertne w *Kronice emigr. pol.* III i w *Tyg. emigr. pol.* VI. — A. Dobrowolski: I. Cz. *Album zasłuż. Pol. i Polek XIX w.)*. — Galle: Cz. I. (*Sto lat myśli pol.* II). — Askenazy: Z korespondencji rodzinnej. (Studja historyczno-krytyczne". Kraków, 1897). — Hassencamp: Ein Briefwechsel zwischen der Fürstin Elisabeth Czartoryska u. einem französischen Dichter des 18 Ihrh. (*Zeitschrift d. histor. Gesellsch. f. d. Prov. Posen IX.* 1894). — Kraushar: Izabella ks. Czart. o swojej Sybilli Puławskiej. („Okruchy przeszłości". 1913).—

Bernacki: Shakespeare w Polsce do końca XVIII w. 1914. — Szyfman: Lavater i ks. Izab. Czartoryska. *Głos Narodu*. 1918. nr. z 7/II. — St. Wasylewski: Jaką jestem, czyli portret własny sawantki. („Opowieści dziewczęce". Lwów, 1920.

3. MARJA ks. WIRTEMBERSKA.

Zob. niżej.

4. ADAM JERZY CZARTORYSKI.

Ur. 14 stycznia 1770 w Warszawie; syn Adama Kazimierza, gien. ziem podol., i Izabelli z Flemingów. Uczył się w domu. Dla dokończenia edukacji wysłano go w r. 1786 zagranicę; w latach 1786—88 odbywa podróż po Niemczech (gdzie odwiedza Wielanda, Herdera i Goethego) i po Francji; w l. 1789—91 po Anglji. (W r. 1788 był marszałkiem sejmiku podolskiego). W r. 1792 walczy przeciwko Moskwie. Po przystąpieniu króla do Targowicy wyjeżdża do Anglji, gdzie przebywa w l. 1792—94. W powstaniu Kościuszki, mimo zamiaru, nie mógł wziąć udziału. W r. 1795 jedzie do Grodna, stąd, wraz z bratem Konstantym, jako zakładnik do Petersburga. Przez Katarzynę II mianowany kamerjunkrem; zawiązuje bliższe stosunki z w. ks. Aleksandrem. Przez Pawła I mianowany adjutantem w. ks. Aleksandra, a w r. 1797 otrzymuje stopień gienerała-majora. W l. 1799—1801 ministrem rezydentem ces. Pawła przy królu sardyńskim Karolu Emanuelu IV (przebywa we Florencji i Rzymie). Za Aleksandra I, od r. 1803—1806 ministrem spraw zagranicznych rosyjskim, a od r. 1803—1824 kuratorem okręgu wileńskiego. Od r. 1815 był senatorem-wojewodą Królestwa Polskiego (namiestnictwo go ominęło). W r. 1831 prezesem Rządu Narodowego. Po upadku powstania emigruje do Anglji, a stąd w r. 1832 wyjeżdża do Francji. Na emigracji, w Paryżu, był przez lat 30 głową stronnictwa arystokratycznego („Hotel Lambert"). Ożeniony był od r. 1817 z Anną Sapieżanką. Zm. 15 lipca 1861 r. w Montfermeil pod Paryżem. Pochowany w Montmorency.

A. Utwory drukowane (ważniejsze):

1) „Bard polski". Poemat elegijny, powstały w r. 1795. Wyd. bezimiennie przez Niemcewicza w K. Sienkiewicza „*Skarbcu historji polskiej*". Tom I (Paryż, 1840). Przedruk. osobno w „*Bibl. polskiej*" (Paryż, 1860). Wyd. krytyczne Kallenbacha w wydawn. „*Arcydzieła pol. i obc. pis.*" (Brody, 1912). Dawniej sądzono, że tekst drukowany z r. 1840 jest przeróbką pierwotnego tekstu, dokonaną przez Niemcewicza; Kallenbach dowiódł, że tekst z r. 1795 poprawił pod względem

formy i rozszerzył sam autor. Kallenbach wydał oba teksty, pierwotny i przerobiony. Ilustracje współczesne (z r. 1803) Cecylji Dembowskiej nie są jeszcze wydane.

2) „Pochwała Jana Pawła Woronicza. Czytana na posiedzeniu Towarzystwa Przyj. Nauk d. 30 kwietnia 1830 r. przez X. Adama Czartoryskiego, członka tegoż Towarzystwa". Puławy. B. r. (1830), 8-o. Wyd. drugie. Puławy, 1830. W dod. „Sejm Wiślicki" i „Assarmot". Wyd. małego formatu (w 16-ce).

3) „Zbiór mów mianych od r. 1838—1847". Paryż, 1847. Z przedmową Olizarowskiego. Są to mowy (12) wygłoszone na posiedzeniu Towarz. histor.-literack. w Paryżu w rocznice 3 maja i 29 listopada. Późniejsze mowy (1848—1861) wychodziły osobno.

4) „Essai sur la diplomatie ou manuscrit d'un Philhellène, publié par M. Toulousan. Paris, 1830. Wyd. 2-gie. Paryż, 1864. (Napis ok. r. 1823).

5) „Życie Kniaźnina". *Przegl. Poznań.*, 1853, i osobno.

6) „Żywot J. U. Niemcewicza". Paryż, 1860.

7) „Mémoires du prince Adam Czartoryski et sa correspondance avec l'Empereur Alexandre I. Préface de Mr. Charles de Mazade...". Paris, 1887. (Pamiętniki doprowadzone do r. 1809, korespodencja obejmuje l. 1806—23). Toż w przekł. angiel: Adama Giełguda p. t. „Memoirs of prince Ad. Czart. and his correspodance with Alexander I...". London, 1888. Toż. po polsku: „Pamiętniki ks. Ad. Czart. i korespond., jego z ces. Aleks. I". Przekład z wyd. franc. z przedm. L. Gadona, 2 t. Kraków, 1904—5. (Dod. 2 listy do W. ks. Konstantego z r. 1823). (Listy i dokumenty są podane w przekł. polskim).

Listy: *a*) Listy do ces. Aleksandra I z l. 1806—23 w książce: „Alexandre I et le prince Czartoryski. Correspondance particulière avec une introduction par Ch. de Mazade". Paris, 1865. Drugie wyd. powiększone przy „Mémoires..." (1887). Oprócz 40-stu listów do Aleks. I, są tu memorjały i inne dokumenty); *b*) Listy (6) do Jana Śniadeckiego w Balińskiego „Pamiętnikach o Janie Śniadeckim", II.—1 list do Czackiego z r. 1806 (tamże); *c*) Listy do rektora Szymona Malewskiego (1816—22), w całości lub wyjątkach, podaje Kallenbach w pracy „Kuratorja Wileńska"; *d*) Korespondencja ks. Ad. Czart. z Józefem Twardowskim z l. 1822—24, *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poznań.* XXVI. (Wyd. J. Ogończyk; odb. Poznań, 1899); *e*) „Korespondencja ks. Ad. Czart. z l. 1831—3 w *Album Muz. Narod. w Raperswilu.* Poznań, 1871; *f*) Listy do M. Czajkowskiego z roku 1842 (15-cie), z r. 1848 (1), z r. 1849 (1)

z r. 1855 (3), list do Wład. Czart. (1855) i list do Mickiewicza (1855) — ogł. Fr. Rawita Gawroński w art. „Działalność emigracji z r. 1831 na terenie Turcji do pokoju paryskiego". *Przew. nauk. i liter.*, 1908; *g*) Zalecenia dane rekt. J. Twardowskiemu z l. 1822—1824 ogł. J. Bieliński w pracy: „Reforma Uniw. wileń.. za rektoratu Twardowskiego". *Archiwum do dziej. liter. i ośw*... IX; *h*) List do Tad. Czackiego z r. 1809 w dod. do A. Osińskiego „O życiu i pismach T. Czackiego"; *i*) Kilkadziesiąt listów wyd. L. Gadon w książce „Ks. Ad. Cz. podczas powstania Listopadowego"; *k*) Listy do Mickiewicza (8) z l. 1838—55 w Koresp. Mick., III i IV; *l*) List do Ludwika Platera z r. 1839 w Korespondencji Mick., III; *m*) Dwa listy z r. 1858 do bisk. L. Łętowskiego podał L. Dębicki w życiorysie Łętowskiego (1873); *n*) List do Bohd. Zaleskiego z r. 1853 ogł. Tretiak w dod. do III t. monogr. o Zaleskim. — Listy do Nabielaka i K. Różyckiego w wydawn. „Kilka aktów i dokumentów do działalności Towiańskiego", I. — Listy w rękop. w Bibl. Jag. i w zbiorach Rapersw.

B. Utwory niewydane, w rękop. (ważniejsze):

1) Utwory poetyckie z l. 1795—1830: *a*) „Na obcej ziemi i z pod obcej strzechy" (opiewa w nim więzienie petersburskie Kościuszki); *b*) „Powrót do Puław", poema; *c*) „Powązki", poem. niedokoń.; *d*) „Sybilla puławska", poem. niedokończ. i inne. Niektóre ogł. Kallenbach, w rozpr. o „Bardzie polskim"; w całości: „Wiersz do Matki" (1809—1813), „Wiersz do Fredry" (Jana Maksym.) pis. ok. 1824, „Na bal" (1828—29), „Kiedyś!"; lub w ułamkach: Z poematów: „Powązki", „Powrót do Puław" i „Wiejskie ogrody".

2) „Pan Sędzia Deluta. Sceny z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta". Obrazek obyczajowo-polityczny. Napis. może pod wpływem „Pana Podstolego". Temat wzięty może ze sprawy Gertrudy Komorowskiej.

3) „O Koblańskim". Życiorys ks. jez. Józefa Koblańskiego, zm. 1817 r.

4) „Kant", rozprawa.

5) „O pocieszeniu". 2 tomy. Dzieło filozoficzne, pisane w ciągu całego życia. Przedmowa napis. w r. 1853.

Wiersz „Do Ixów", podobno Czartoryskiego, ogł. Gubrynowicz w art. „Z dziejów Tow. Ixów w Warszawie". *Kur. Warsz.*, 1914, nr. 1/I.

R ę k o p i s y Czart. przechowują się w archiwum ks. Czartoryskich w Krakowie. O rękopisach zob. art. L. Dębickiego, J. Bielińskiego, St.

Krzemińskiego i J. Kallenbacha (który podał Spis utworów poetyckich Czartor.).

Br. Zaleski Żywot ks. Adama Jerzego Czartoryskiego. Poznań, 1881. (do r. 1801; praca nieukończ.). — Mazade: Alexandre I et le prince Ad. Czartoryski. Paris, 1876. — Żmigrodzki: Czart. Ad. Jerzy. *Enc. Wych.*, III. — L. Dębicki: Pisma z lat młodych księcia Ad. Czartor. *Przegl. pol.*, 1887, listop. Toż w „Puławy". IV. Lwów, 1888. (T. IV, rozdz. III). — P. Popiel: O pamiętnikach ks. Ad. Czart. *Przegl. pol.* 1887. — (Tatiszczew): Ks. Ad. Czart. (wedł. Tatiszczewa). *Przegl. liter. Kraju.* 1888—89. — Gadon: Ks. Ad. Czart. podczas powstania listopadowego. Kraków, 1892. Wyd. nowe. 1903. — Siemieński: Ks. Ad. Czart. o Niemcewiczu. Dzieła, II. — Askenazy: Z korespondencji rodzinnej. („Studja historyczno-krytyczne". Kraków, 1897). — Kraczkowskij: Sotrudniki kn. Czartorijskago w diele narodnawo obrazowaniia w Wilenskom uczeb. okrugie. *Russk. Obozr.* 1898. — Korniłow: „Życiorys i charakteryst. Cz. w II t. dzieła „Sbornik matierjałow dla istorji proswieszczenija w Rossiji. II. 1897.—Askenazy: Ad. J. ks. Czart. *Album biogr. zasłuż. Polaków i Polek w. XIX.* I.— Askenazy: Ks. Ad. Cz. ministrem rosyjskim. („Wczasy histor.", 1902.). — Gadon: „Ad. Czart." (1830—31). Przyczynek do charakretystyki, oparty na jego własnych pismach. 1900. — Ullmann: Ueber die Memoiren des Fürsten Czart. *Greifswald. Progr.* — Bieliński: Żywot ks. Ad. Jerz. Czart. Warsz., 1905. — Kallenbach: Kuratorja wileńska. („Czasy i ludzie". Warsz., 1905), (przedtem w *Bibl. Warsz.*, 1904, wrześ.). — Askenazy: Polska, Europa 1813—1815, podług dziennika Ad. ks. Czart. *Bibl. Warsz.*, 1909, II, III. — Br. Pawłowski: Przeprawa ks. Ad. Cz. przez ziemie austryjackie w r. 1831. *Kwart. Histor*, 1909. — Kwieciński: „Bard Polski" (1795) Ad. Czartor., *Bibl. Warsz.*, 1908, lip. — Chrzanowski: Stosunek rękopisu „Barda Polskiego" (1795) do jego pierwodruku (1840). *Sprawozd. z pos. Tow. Nauk. Warsz.*, 1908. — Kallenbach we wstępie do wyd. „Barda" z r. 1912. — Wawrzkowicz: Aleksander I i Ad. ks. Czartor. w Londynie 1814 r. *Bibl. Warsz.*, 1910, stycz. — Krzemiński: Cz. Ad. Jerzy. *Sto lat myśli pol.*, t. VI. 1911. — Askenazy: Dwa stulecia. Warsz. — Barzykowski: Hist. powst. Listopad. — Biederman: Cz. u. seine Stellung z. Sache Polens. 2 t. Lipsk, 1848. — Bieliński: Uniwersytet Wileń. 3 t. — Listy księżny Izabelli Czartoryskiej do starszego syna, ks. Adama. Wyd. Duchińska. Krak. 1891. — Gadon: Emigracja Polska. — Mochnacki: Powstanie Narod. Pol. — Br. Zaleski: Ks. A. J. Cz-go ministerstwo spraw zagranicznych w Rosji, *Przegl. pol.* 1878—9. — M. Żmigrodzki: Zasady pedagogiczne ks. Ad. Czartoryskiego. *Przew. nauk. i liter.*, 1885. — „Listy J. Śniadeckiego do A. Cz. odpisał i uwagami zaopatrzył A. Wrzosek. (Lwów, 1903). — Kipa: Stosunki A. Felińskiego z ks. kuratorem A. Czartoryskim. *Pam. Liter.*, 1908.—Kipa: Instrukcja ks. kuratora A. Czartoryskiego dla A. Felińskiego. *Muzeum*, 1910. — Szyjkowski: Osjan w Polsce... Str. 77—80. — Wł. Włoch: Polska elegja patryjotyczna w epoce rozbiorów. 1916. — Wł. Włoch: Kto jest autorem przeróbek w pierwodruku „Barda polskiego" Adama Czartoryskiego? *Pam. Liter.*, 1917. — Szyjkowski: Dzieje polskiego upiora przed wystąpieniem Mickiewicza. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* LV, 1917. Str. 360—1 (24—5). — Kallenbach: Bard polski ks. Ad. Czartoryskiego wobec nieznanych jego poezyj. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* t. LVII. 1918. — L. Janowski: W promieniach Wilna i Krzemieńca. 1923. (Str. 141 i n. i indziej). — Zob. też bibliografję w art. Krzemińskiego.

JAN PAWEŁ WORONICZ.

J. P. Pawęża Woronicz pochodził z rodu ruskiego nazwiskiem *Worona*. Ur. się 3 lipca 1757 r. w Brodowie nad Horyniem (nie w Tajkurach), z o. Piotra, stolnika wołyńskiego (?) i Magdaleny z Jackowskich. Uczył się w Ostrogu, w szkołach jezuickich; następ. wstąpił do Zakonu i był naczycielem tamże. Po kasacie jezuitów (1773) udał się do Warszawy; tu nauczycielem w szkołach ks. misjonarzy; studjuje teologję w semin. misjon. (1783—4). W 1784 zostaje proboszczem w Liwie (na Podlasiu); w tymże roku kanonikiem kijowskim. W 1791 audytorem kurji biskupiej chełmskiej i osiada w Warszawie. W 1794 kanonikiem chełmskim. W 1795 kanonikiem warszawskim. W 1798 kanonikiem włocławskim. W 1800 obejmuje probostwo w Kazimierzu Dolnym pod Puławami. W r. 1803 proboszczem w Powsinie pod Wilanowem. W r. 1800 jednym z członków założycieli warsz. Towarzystwa Przyj. Nauk. W grud. 1806 członkiem Izby wojenno-administracyjnej. W r. 1808 radcą stanu Rady Stanu. W 1808 lub 1809 dziekanem kapituły warszawskiej. W 1815 biskupem krakowskim i senatorem Król. Pol. W r. 1828 arcybiskupem warszawskim i prymasem Król. Pol. D. 24 maja 1829 koronuje ces. Mikołaja I na króla polskiego. Zm. 7 grud. 1829 r. w Wiedniu. Pochowany na Wawelu.

Pierwsze utwory Woronicza powstały w l. 1782—84. Są to sielanki lub wiersze okolicznościowe („Aleksys", „Bolechowice", „Sen Antka Pawęzy").

„List do przyjaciela z wygnania" z r. 1783.

Niektóre były drukowane współcz. osobno: „Pieśni wiejskie" dla JWP. kziędza Gaspra Cieciszowskiego, biskupa kijowskiego... odwiedzającego Osieck... 1782" (B. m. i r.).

„Wiersz na pokoje nowe w Zamku Królewskim...". Pisany w listopadzie 1783. (Druk. Warszawa, 1786).

Niektóre wiersze z tych czasów pozostały w rękopisie.

„Pociecha w utrapieniu", napis. jak sądzi Wł. Włoch, (nie w r. 1796) w r. 1792, ogł. z rękop. Ottman. (Horoszkiewicz w 2 wyd. „Pieśni z muzyką..." podał tekst o strofę dłuższy). Autorstwo Woronicza niepewne.

„Sejm Wiślicki", ułamek z poem. p. t. „Sławniejsze czyny Polaków". (Druk. w *Pam. Warsz.*, 1817). Napis. prawdop. w l. 1790—92.

„Emilka", sielanka, pochodzi jak sądzi Woroniecki, z r. 1794—5.

W pierwszych kilku latach po ostatnim rozbiorze, w czasie pobytu w Kazimierzu Dolnym i stosunków z Puławami, powstał szereg

wierszy okolicznościowych, odnoszących się do Czartoryskich (w rękop., wymienia je ks. Jougan).

„Świątynia Sybilli, poema historyczne w IV pieśniach". Lwów, (właśc. Warszawa) 1818 (Bezim.). (Właściwy tytuł 1-go wyd. „Sybilla"). 2 wyd., poprawne, wyszło b.m. r. 1828 (Kraków). Wyszły dwa odbicia wyd. 2-go: z całkowitym tekstem i obciętym przez cenzurę. 3 wyd. Kraków, 1831; 4-te t. 1832. Poemat pisany w l. 1795—1800. Wyd. popularne „Świąt. Sybil." oraz „Zjawienia Emilki" i „Hymnu do Boga", ze wstępem i objaśn. K. Króla. Warsz. 1918. (Arct).

„Zjawienie Emilki", na pełni kwadry II lunacji XIII cyklu słonecznego XII". Poema. (B. m. i r.). Poemat napis. wedł. Chmielowskiego i Pilata w l. 1800—1807, w r. 1806/7 wedł. Woronieckiego.

Fragmenty poematów, które miały tworzyć cykl zamierzonego przez Woronicza „Pieśnioksięgu" polskiego (zob. Rozprawę o pieśniach narodowych z r. 1803), a który miał się składać z trzech części: religijnej, moralnej i historycznej, mającej przedstawiać życie dziejowe dawnej Polski. Pisał je w latach 1800—1807.

„Hymn do Boga". O dobrodziejstwach Opatrzności dla naszego narodu dziejami wyświadczonych"; (inny tyt. „Hymn do Boga". o dobr. Opatrzn., Narodowi Polskiemu wyświadczonych po upadku Polski"), Druk. osobno b. m. i r. (ok. r. 1809). Stanowił część rozprawy II-ej „o pieśniach narodowych", odczytanej przez Woronicza na posiedzeniu Tow. Przyj. Nauk 15 maja r. 1805. Przeznaczony był do 1-ej części „Pieśnioksięgu". Wyd. popul. ze wstępem i objaśn. Ap. Krupińskiego. Zamość. 1919.

„Assarmot", syn Jektana, praprawnuk Sema, praszczur Noego, narodów sarmackich patryarcha...". Druk. w *Pam. Warsz.*, 1805 r. i osobno p. t. „Wyjątek z *Pamiętnika Warszaw.* drukowanego w roku 1805 pod tytułem Poezja. Assarmot...". Przekł. niem. w *Goetting. gelehrte Anzeigen*, 1822. Przekł. czeski ks. Sztolca w *Svetozorze*, 1876.

„Lech" („Lechjada"). Fragment poematu, składający się z pieśni I i II i ułamka III-ej. Pieśń II-gą odczytał Woronicz na posiedzeniu Tow. Przyj. Nauk d. 15 maja 1807 r. Druk. poraz pierwszy w *Pam. krak.* 1830.

„Jagiellonida". Woronicz nakreślił tylko szczegółowy plan prozą „epopei narodowej" pod tym tytułem, mającej się składać z 24 pieśni. Przechowuje się w rękopisie (autografie) w Ossolin. Plan ogłosił drukiem Biegeleisen w *Kłosach*", 1883, I („Nieznana epopeja Jana Pawła Woronicza").

Wymienione rapsody historyczne miały wypełniać część trzecią, historyczną, „Pieśnioksiągu".

Wyd. zbiorowe utworów poetyckich Woronicza;

a) „Poezje Jana Pawła Woronicza". B. m., r. 1831 (Kraków).

b) „Poezje". Warszawa. 1832.

c) „Poezje", 2 tomy Kraków. 1832 (wyd. Czecha).

d) „Dzieła poetyczne, wierszem i prozą". 3 tomiki. Lipsk, 1853. (Wyd. Bobrowicza). Wydanie to zawiera, oprócz poezyj, m. in. rozprawy o pieśniach narodowych i celniejsze mowy pogrzebowe.

Utwory Woronicza prozą można podzielić na następujące grupy (wedł. Jougana):

a) Nauki parafjalne, które miewał w Liwie, Kaźmierzu i Powsinie, w l. 1784—91, 1795—98 i 1803—05.

b) Kazania przygodne i mowy pogrzebowe wygłaszane w l. 1791—1826.

c) Homilje i przemówienia, wypowiedziane w l. 1815—1828.

d) Lsty pasterskie, orędzia i sprawozdania biskupie, wydawane w l. 1815—28.

e) Rozprawy o pieśniach narodowych, odczytane w Towarz. Przyj. Nauk w Warszawie w l. 1803—1807.

f) Referaty, odezwy i mowy sejmowe, opracowane, podane lub wygłoszone w l. 1787—1824, w zakresie politycznym, ekonomicznym i kościelnym.

Z licznych tych pism Woronicza część wyszła drukiem za życia autora, część po śmierci jego, część pozostała w rękopisach.

Drukiem wyszły: Wyd. zbior. dzieł prozą:

a) „Kazania czyli nauki parafialne...". 2 t. Kraków, 1829 (wyd. Mateckiego).

b) „Pisma..." 6 tomików. Wyd. Czecha. Kraków, 1832, (Proza).

c) „Kazania tudzież nauki parafialne". Kraków, 1845 (wyd. Czecha).

d) „Homilje, Nauki i Przemowy..." Kraków, 1852 (wyd. Czecha).

e) „Kazania, Nauki parafialne, tudzież Homilje i Odezwy. Kraków, 1857 (wyd. Czecha).

f) „Mowy pogrzebowe i Homilje, dotąd drukiem nie ogłoszone...". Kraków, 1861.

Z pism prozą najważniejsze:

a) „Rozprawa o pieśniach narodowych", czytana na posiedzeniu publicznym Towarzystwa Przyj. Nauk w Warszawie d. 5 maja 1803 r.

(druk. w *Rocznikach Tow. Król. Warsz. Przyj. Nauk.*, II, 1803; przedruk. w wyd. „Pism“, 1832, t. IV i w wyd. „Dzieł“ lipskim, 1853, t. III).

b) „Rozprawa II o pieśniach narodowych, czytana na posiedzeniu publicznym Tow. Przyj. Nauk w Warszawie d. 15 maja 1805 r.“ (druk. poraz pierwszy w *Rocznik. Tow. Przyj. Nauk*, VI, 1810 przedrukowana tamże).

c) „Głos poprzedzający odczytanie drugiej części poematu Lechiady na publ. posiedz. Tow. Przyj. Nauk w Warszawie 15 maja 1807 r. (Druk. poraz pierwszy... Przedr. tamże).

d) „Kazanie na dzień i uroczystość orderu św. Stanisława B. i M., miane przed zgromadzeniem kawalerów tego orderu d. 8 maja 1789 r. Warszawa, 1789.

e) „Kazanie przy uroczystym poświęceniu orłów i chorągwi polskich, wojsku narodowemu nadanych“. Warszawa, 1807 (2 ed.).

f) „Kazanie przy pierwszym otwarciu Sejmu głównego Księstwa Warszawskiego. miane w kościele katedralnym warszawskim d. 10 marca 1809 r.“ Warszawa, 1809. Jednocześnie wyszedł przekł. francuski i niemiecki tego kazania. (Kaz. sejmowe, polityczne).

g) „Kazanie przy otwarciu Sejmu nadzwyczajnego Księstwa Warszawskiego, miane w kościele katedralnym warsz. d. 26 czerwca 1812 r.“. Warszawa, 1812. Jednocz. wyszedł przekład franc.

h) „Kazanie na pogrzebie sprowadzonych do Warszawy zwłok ś. p. księcia Józefa Poniatowskiego, naczelnego wodza wojsk polskich, miane w kościele warszawskim św. Krzyża, d. 10 września 1814 r. Warszawa, 1814 r. (3 ed.). Jednocz. wyszło w przekł. franc.

f) „Przemowa przy spuszczaniu do grobu śmiertelnych zwłoków. ś. p. księcia Józefa Poniatowskiego, miana w kościele katedralnym krakowskim w dniu 23 lipca 1817. Kraków, 1817.

k) „Przemowa przy złożeniu do grobu śmiertelnych zwłok Tadeusza Kościuszki, miana w kościele katedralnym krakowskim d. 23 czerwca 1818 r. Kraków, 1818.

l) „Kazanie na pogrzebie ks. Adama Czartoryskiego, gienerała ziem podolskich, miane w kościele warszawskim św. Krzyża, dnia 25 kwietnia 1823 r.“. Warszawa, 1823. (Przedruk. w Krakowie).

m) „Kazanie podczas pogrzebowego obchodu po Aleksandrze I, Cesarzu Wszech-Rosji, Królu polskim, miane w kościele metropolitalnym warszawskim d. 17 kwietnia 1826 r. Warszawa, 1826. (Dwa wyd. pod odmiennemi tytułami).

Referat o rozprawie Kopczyńskiego „O duchu języka polskiego", wygłoszony na posiedzeniu Tow. Przyj. Nauk d. 11 listopada 1804 r. Woronicza i K. Kwiatkowskiego referat o odczycie Lelewela „Stosunki handlowe Fenicjanów, a później Kartagińczyków z Grekami" z r. 1813 ogł. Kraushar w t. 3 „Tow. Przyj. Nauk".

Z rękop. r. 1786 wyd. ks. K. Leszczyński: „Karta z dziejów starożytnego kościoła w Liwie". Warszawa, 1916.

Wszystkie pisma Wor., drukowane i rękopiśmienne, streścił i omówił Jougan w swej monografji o Woroniczu.

Pisma swe prozą przygotował do druku sam Woronicz ok. r. 1825, w 5 tomach; 1 i 2 t. zbioru zawierają utwory poetyczne i rozprawy o pieśniach narodowych; t. 3-ci „Pisma polityczne"; t. 4 „Referaty i przedstawienia"; t. 5. Mowy pogrzebowe, homilje, listy i rozporządzenia pasterskie. Zbiór ten nie zawiera wszystkich utworów Wor.; brak tu przedewszystkiem „nauk parafialnych". Zbiór ten nie był drukowany. Tekst różni się od tekstów drukowanych. Rękopis przechowuje się w Bibl. Jagiell. (Tyt. „Pisma X. Woronicza, biskupa krak., później arcybisk. warsz., wierszem i prozą").

Rękopisy Wor. przechowują się w bibl. Jagiell. i Ossolińskich.

Bibliografję pism Wor. podaje dokładnie ks. Jougan w swej monografji o Wor., w ciągu t. I i w t. II, str. 3—12, 76—79, 126—7, 205—6, 220—22 i 230—31. U Browna niedokładna.

Monografji krytycznej brak. — Ks. A. Jougan w książce p. t. „X. Prymas Woronicz. Monografia". 2 t. (Lwów, 1908) zajmuje się Woroniczem głównie jako mówcą i kaznodzieją. (Ocena Jareckiego w *Pam. liter.* 1908). = Brodziński: O klasyczności i romantyczności. — Brodziński w „Pismach", IV, 442—449. — Mochnacki: Woronicz. *Kur. Pol.*, 1830. (Przedruk w „Pismach" Mochn. Lwów, 1910. — Mochnacki: O liter. pol. w XIX w. — Czartoryski: Pochwała J. P. Woronicza. Puławy, 1830. 2 wyd. t. 1830. Przedruk. w „Pismach" Woronicza. Kraków, 1832, t VI. — K. Koźmian: J. P. Pawęża Woronicz. (Pamiętniki, t. II, 145—165. — „Kazania i mowy z powodu uroczystego pogrzebu ś. p. J. W. J. P. Woronicza...". Kraków, 1830 (tu m. in. mowa Franc. Wężyka). — Dembowski L.: Moje wspomnienia. 2 t. Petersb., 1898. — Wodzicki: Pamiętniki. Kraków, 1888. — Grzegorzewska: Pamiętniki. Warszawa, 1889 (str. 27—31). — Ks. Łętowski: Katalog biskupów... krakowskich, II. Kraków, 1852. — Siemieński: Portrety literackie,IV. Poznań, 1875 (i w „Dziełach", V). — Kraszewski: J. P. Pawęża Woronicz. *Tyg. Ilustr.*, 1860, II.— Ottman: J. P. Wor. *Przegl. Pol.*, 1883, i odb. — Biegeleisen: Nieznana epopeja Woronicza p. t. Jagiellonida. *Kłosy*, 1883, I. — Rychter: Z nieznanych poezji J. P. Woronicza. *Biesiada liter.*, 1885. — Dębicki: Puławy. Lwów, 1887—88. T. III, rozdział VI. — Dębicki: Poeci w Puławach. Jan Paweł Woronicz. *Przew. nauk. i liter.*, 1889. — Bem: Echa mesjanistyczne w literaturze polskiej. („Studja i szkice liter.", 169—171). — Spasowicz: Dzieje literatury polskiej — Chmielowski. Hist.

liter. pol. (por. też „Pogląd na poezję polską"). — Ks. S. Ch.: Rodowód Arcybiskupa Woronicza. *Przeglad Katolicki*, 1897, nr. 29. — „Chwila i miejsce zgonu ks. prymasa Woronicza. *Spraw. wydz. Bibliot. pol. w Wiedniu* z r. 1897, Wiedeń, 1898. — Niemojewski: Sybilla i Przedświt. („Myśl". Księga zbior. Warszawa, 1904). — Jarecki: Ideje historjozoficzne Woronicza a mesjanizm polski. *Pam. liter.*, 1904. — Francew: Polskoje sławianowiedienije. — Tarnowski: Hist liter., III, 531—33, IV 103 — 107. — A. Grabowski: Wspomnienia. Kraków, 1909. — St. Kijeński: Ks. J. P. Woronicz. *Album biograf. zasłuż. Polaków XIX w.* I. 1901. —H. Galle: Woronicz J. P. *Sto lat myśli pol.*, I. — Pilat: Hist. liter. pol., IV, 2. — Ćwik: Wpływ „Ruin" Volneya na „Sybillę" Woronicza. *Pam. Liter.*, 1913. — Woroniecki: Ks. prymas Jan Pawęża Woronicz i jego słowianofilstwo. *Przegl. Histor.*, 1913. — Wł. Włoch: Polska elegja patryjotyczna w epoce rozbiorów. — Ign. Chrzanowski: Czem był Wirgiljusz dla Polaków po utracie niepodległości. *Głos Narodu* 1915 i w odb. Kraków, 1915, oraz w *Tyg. ilustr.*, 1916, nr. 7 i n. (i w „Z epoki romantyzmu". Kraków, 1918). — Fr. Gucwa: Wpływ Wergiljusza na Woronicza. *Pam. Liter.* 1916. — A. Jougan: Z Kazań politycznych X. Woronicza o odbudowie Państwa Polskiego, *Przegl. powsz.*, 1917. — Szyjkowski: Gessneryzm w poezji polskiej. Kraków, 1914. — Z. Klarnerówna: Słowianofilstwo w literaturze polskiej l. 1800 — 48. Warsz., 1926. — Fr. Gucwa: Przyroda w sielankach Woronicza. („Ign. Chrzanowskiemu..." 1926). — St. Helsztyński: Polskie przekłady Miltona i Pope'a. *Pam. liter.* 1928. — Helsztyński: Woronicz — tłumaczem Pope'a. *Ruch liter.* 1927. — Chrzanowski: Idea mesjaniczna Woronicza. („Studja staropolskie" dla Brücknera. 1928). — Drogoszewski: Elementy XVIII w. w historjozofji Woronicza. („Studja staropol." dla Brücknera). — Drogoszewski: O ideę mesjaniczną Woronicza. *Ruch liter.* 1928, nr. 3 Zob. też bibliogr. liter. o Wor. w monogr. Jougana, II.

6. JULJAN URSYN NIEMCEWICZ.

Ur. 16 lutego 1757 r. (wedł. Czart.; wedł. Wójcika, 1758) w Skokach pod Brześciem litew., z o. Marcelego, podczaszego mielnickiego, i Jadwigi z Suchodolskich. W r. 1770 oddany do Korpusu kadetów w Warszawie (uczył się tu w. l. 1770—77). Po ukończ. nauk został adjutantem ks. Ad. Czartoryskiego, g. z. p. W l. 1783—86 zwiedził Niemcy, Włochy, Francję i Anglję. W. l. 1787—88 bawił w Londynie i w Paryżu. Wybrany w r. 1788 posłem inflanckim, brał czynny udział w obradach Sejmu Czteroletn., jako jeden z najgorliwszych członków stronnictwa reformy. W r. 1791—92 wydawał, wraz z Tad. Mostowskim i Józ Weyssenhofem, *Gazetę narodową i obcą*. Po przystąpieniu króla do Targowicy, wyjeżdża zagranicę, do Lipska i Wiednia, następ. do Włoch. W r. 1794 bierze udział w walce jako adjutant Kościuszki; jednocześnie mianowany sekretarzem stanu. Pod Maciejowicami ranny i wzięty do niewoli wraz z Kościuszką, przesiedział w więzieniu w cytadeli Petropawłowskiej w Petersburgu przeszło półtora roku (od 10 grudnia 1794 r. do 2 grudnia 1796 r.). Uwolniony wraz z Kościuszką

przez cesarza Pawła I w końcu r. 1796, wyjeżdża przez Szwecję i Anglję do Ameryki i osiada w Stanach Zjednocz. W r. 1800 żeni się z p. Levingston-Kean. Po 5-letnim pobycie w Ameryce (1797—1802), wraca, z powodu śmierci ojca, na pewien czas, do kraju (1802—1804). (W listopadzie 1802 r. obrany członkiem Tow. Przyj. Nauk Warsz.). Po utworzeniu Ks. Warszawskiego, wezwany przez Stan. Małachowskiego, wraca pod koniec r. 1807 zupełnie do Warszawy. Mianowany sekretarzem Senatu i członkiem Izby Edukacyjnej. Za Król. Kongr. pozostał w Senacie, ustąpiwszy z Izby Eduk. Zamieszkał w Ursynowie pod Warszawą. Po śmierci Staszica (1826) obrany prezesem Tow. Przyj. Nauk. Podczas powstania Listopadowego, w lipcu 1831 r., udaje się jako wysłannik Rządu Narod. w misji do Anglji. Tu przebywa aż do końca r. 1833 (2 lata); poczem w listopadzie wyjeżdża do Francji i osiada w Paryżu. Zm. 21 maja 1841 r. w Paryżu. Pochowany w Montmorency.

Pracę literacką rozpoczął Niemcewicz od tłumaczeń romansów francuskich i „Henrjady“ Woltera.

1) „Historja sekretna Jana de Bourbon...“, 2 t., Warszawa, 1779. Przekł. rom. M. Baudot'a (1696). Dod. Niemc. przedmowę i dedykację wierszem.

2) „Historja Małgorzaty z Walezji, królowej Nawarry“. 4 t. Warszawa, 1781. Przekł. rom. Karoliny Caûmont (1696). Dodał Niemc. dedykację wiersz. Izabelli Czartoryskiej, objaśnienia, „List pani Deskors“ wierszem i wiersz „Do kobiet“.

3) „Władysław pod Warną“, tragiedja, napisana w r. 1787 (druk. w r. 1803 w „Pismach“).

4) Mowy na Sejmie Czteroletnim (1788—92). Drukowane w „Dyjarjuszu Sejmu...“, w „Zbiorze mów i pism niektórych w czasie sejmu stanów skonfederowanych r. 1788 (1789 i 1790)“. Wilno, b. r., 12 tomików; i osobno. Niektóre mowy podał w „Annexach“ do „Żywota J. U. Niemcewicza“ (1860) Czartoryski, jak np. „Mowę... na sesji sejmowej d. 24 października r. 1788 mianą“; „Głos JW. J. U. Niemc... na sesji sejmowej d. 16 września 1790 r. o niebezpieczeństwie elekcjów...“ (=o sukcesji); „Głos... na sesji d. 27 stycznia 1792 r. miany“, i inne. Dwie mowy Niemc.: *a*) Mowę z d. 30 marca 1789 r. i *b*) Głos na sesji sejmowej d. 16 września 1790 r. (o sukcesji), przedrukował Małecki w „Wyborze mów staropolskich świeckich“ (Kraków, 1860).

5) „Powrót posła“. Komedja we trzech aktach. Warszawa, 1790.— „Edycja druga, do której przydane są bajki i dumy“ (Warsz., 1791),

zawiera, oprócz komedji, 9 bajek: „Sowa, zięba i krogulec", „Gmach podupadły", „Mucha i pszczoła", „Brat i siostra", „Plotki", „Kundle", „Krety", „Bekieszka" i „Okręt"; dwie dumy: „Duma o Żółkiewskim" i „Duma o Stefanie Potockim", oraz „Pieśń" („Raz patrzając na mą Zosię..." i t. d.). Wyd. krytyczne „Powrotu posła" wraz z wyborem bajek polityczn. z epoki Sejmu Wielkiego, St. Kota w *Bibl. Narod.* 4 wyd. (1927). Wyd. popularne „Powrotu posła" z objaśn.: *a*) J. Wójcika (Lwów, 1893 w *Bibl. dla młodz.*) i *b*) K. Króla (Warsz. w 1908 w *Wyborze pisarzów*).

6) „Gmach podupadły. Powieść wyjęta z manuskryptów przeduniowych". Bezim. i b. r. (druk. przed 3 maja 1791).

7) „Kazimierz Wielki". Dramma we trzech aktach. Reprezentowana na teatrum Warszawskim dnia 3 maja 1792 w rocznicę obchodu Ustawy Rządowej". Warszawa, 1792.

8) „Królowa Golkondy" (druk. w *Gaz. narod. i obcej* z r. 1792). Inne powieści wschodnie ukazały się w druku dopiero w pierwszych latach XIX w.

9) „Herostrat". Bajka, satyra na Szczęsnego Potockiego. (Zob. *Gaz. nar. i obca*). Przedruk. K. Bartoszewicz w „Księdze pamiątk. setnej rocznicy ustanowienia Konst. 3 maja, I (Kraków, 1891). (Ogł. przed 3 maja 1791),

10) „Forma prawdziwego wolnego rządu przez konfederację Targowicką ułożona. W Tulczynie..." (druk. w Warszawie 1792).

11) „Fragment Biblji Targowickiej. Księgi Szczęsnowe". W Frankforcie". (Druk. w Wiedniu). (Rękop. autogr. w bibl. Kórnickiej).

12) „Lamentacje, to jest Narzekania Szczęsnowe". 11 i 12 przedruk. p. t. „Fragment Biblji Targowickiej. Księgi Szczęsnowe". Przedruk z Wiedeńskiej edycji z 1793 r. Kraków, 1895. (Chrzanowski przytacza wyj. z „Lamentacji" w „Z dziejów satyry pol. XVIII w." z rękop. p. t. „Treny, to jest narzekania Szczęsnowe", nie wspominając o przedruku ich z r. 1895).

13) „Na hersztów Targowickich", wiersz drukowany w Wiedniu, 1792.

14) Paszkwil bez tytułu na Rzewuskiego, Potockiego i Branickiego, wierszem; wykończone dwie pieśni (o Rzew. i Potob.). Ogłosił z rękopisu Chrzanowski w „Z dziejów satyry pol. XVIII w.".

15. „Na sejm Grodzieński", wiersz, ogł. Chrzanowski tamże (Brückner wątpi o autorstwie Niemcewicza).

16) „Wiosna". Elegja, napis. po drugim rozbiorze. Druk. w Wied-

niu, 1793 r. Wyd. p. t. „Cum patriam amisi, tum me periisse putato"· B. m. i r. Przedruk. w wydaniu zbior. Mostowskiego. Tekst pierwodruku przedruk. Wł. Włoch w dod. do „Polska elegja patryjot. w epoce rozb.", str. 115—118.

„Historja Rasslasa, królewicza Abisynji, z angielskiego dr. Johnson", przełoż. Niemc. w więzieniu (wyd. w Pismach, 1803, I).

(„Obrona wojska moskiewskiego w Polszcze przez Iwana Wasilewicza, oficjera w temże wojsku". (Druk. współcześnie „w Supraślu" osobno). Wiersz mylnie przypisywany Woroniczowi).

Twórczość Niemcewicza w dobie porozbiorowej (1800-30).

1) „Alondzo i Helena", duma naśladowana z angielskiego, „pisana na morzu 29 lipca 1802 r.". (Druk. w Pismach różnych", I, 1803 r.).

2) „Puławy". Poema w czterech pieśniach. Pisane w l. 1802—4. Wydruk. poraz pierwszy w *Przegl. Poznań.*, 1855, z poprawkami Franc. Morawskiego. Wyj. p. t. „Opis ogrodu w Puławach" w *Pokłosiu*, IV (1855). Tekst poprawny wyd. Kallenbach. (Brody, 1907. *Arcydz. pol. i obc. pis.*).

3) „Giermkowie króla Jana". Komedjoopera w jednym akcie. Warszawa, 1808.

4) „Samolub". Komedja w pięciu aktach, wierszem. Warszawa, 1814. (Reprezent. 1811).

5) „Jadwiga, królowa polska. Drama muzyczne w 3 aktach. Warszawa, 1814. (Z muzyką Kurpińskiego),

6) „Pan Nowina czyli Dom pocztowy". Komedja oryginalna we trzech aktach. Warszawa, 1815. („Grana na Teatrze warszawskim pierwszy raz dnia 22 grudnia 1815 r.").

7) „Jan Kochanowski w Czarnym Lesie", komedjoopera we trzech aktach. Warszawa, 1817.

8) „Zbigniew". Tragiedja z chórami w trzech aktach. Muzyka JP. Kurpińskiego". „Wystawiona na Teatrze Narodowym dnia 6 listopada 1819 roku". Warszawa, 1819.

9) „Kiejstut". Tragiedja. Wyd. Pazdanowski. *Przegl. Pol.*, 1901 (luty-marzec).

10) „Bohdan Chmielnicki". Tragiedja napisana w roku 1817. W wyjątkach i streszcz. podał Ign. Chrzanowski w *Pam. liter.*, 1906.

11) „Nieszczęścia występnej zalotności". Powieść, pisana w l. 1813—14. Podał w streszcz. Adam Nowicki w *Kraju*, 1887 i w *Przew. nauk. i liter.*, 1888.

12) „Dwaj panowie Sieciechowie". Powieść. Warszawa, 1815. (Napis., wedł. Tarn., w XVIII w.). Wyd. 2-ie p. t. „Dwaj Sieciechowie". Warszawa, 1817.

13) „Śpiewy historyczne. Z muzyką i rycinami. Warszawa, 1816. (Większość napis. w r. 1809—10). Wyd. 2-ie Warszawa, 1818 z przedmową. Wyd. 3-ie, Warszawa, 1819. (Wydań kilkanaście). Wyd. petersburskie (Wolffa), 1862. Wyd. Macierzy Polskiej, z życiorysem autora i objaśnieniami Wikt. Czermaka. (Z ilustr. Stan. Dębickiego). Lwów, 1895. (Bez przedmowy). „Śpiewy historyczne" były wykonaniem projektu „Pieśnioksięgu" Woronicza i Staszica. Większość ich powstała w l. 1808—1810. Włączone w nie zostały trzy „dumy", napisane dawniej (1791 i 1803) (o Żółkiewskim, Stef. Potockim i Michale Glińskim) Pierwszą redakcję (z r. 1809) „Śpiewów" Niemcewicz przerobił do druku w r. 1813. Trzy śpiewy (Piast, Bol. Krzywousty, Henr. Walezjusz) w pierwszej redakcji podaje z rękop. L. Płoszewski w *Pam. liter.*, 1916.

14) „Listy Litewskie". Warszawa, 1812. Satyra polit. (tu m. i. bajki: „Przechrzta" i „Sowa"; sat. polit. p. t. „Wasil, Kiryło i Fedko". Ekloga moskiewska). („Ekloga mosk." napis. w r. 1795/6 w więzieniu).

15) „Bajki i powieści. Warszawa, 1817, 2 t. „Edycja druga, do której przydane są nowe i niewydane jeszcze bajki, powieści, dumy i inne rymy". Warszawa, 1820, 2 t. Bajki poprzedza „Rozprawa o bajce", czytana na publicznem posiedzeniu Tow. Kr. War. P. N. d. 30 kwietnia 1814 r.

16) „Rok. 3333 albo Sen niesłychany". Satyra pisana w r. 1820 (druk. w *Przegl. Pozn.*, 1858). Osobno p. t. „Rok 3333 czyli Sen niesłychany". Warszawa, 1911 (Bibl. im. Jana Jeleńskiego). Toż, poprzedzone wstępem Bezimiennego o sprawie żydowskiej w Polsce. Warszawa, 1913.

17) „Leibe i Siora czyli listy dwojga kochanków". Warszawa, 1821.

18) „Jan z Tęczyna". Powieść historyczna. 3 t. Warszawa, 1825.

19) „Prometeusz". Poemat pisany w r. 1826. Wyd. Lipsk. 1854.

20) „Moje przemiany". Poemat pisany w r. 1828 Urywki w *Przegl Pozn.*, 1858.

21) „Dumania w Ursynowie". Poemat. Urywki w *Przegl. Pozn.*, 1858 i w książce Czartor.

22) „Mniemana sierota". Powieść nieukończ. (druk. w *Przegl. Pozn.*, 1858).

23) „Nasze przebiegi". Ekloga dramatyczna (druk. w *Przegl.*

Polskim, 1873 i osobno). Pod właśc. tyt. „Nasze Verkehry" wyd. W. Bełza. Lwów, 1919.

24) „Dyliżans". Komedja pis. w. r. 1830. (Poznań, 1880).

25) „Podejrzliwy". Oryginalna komedja w pięciu aktach. Warszawa, 1831. Pod tytułem uwaga: „Komedja ta pisaną była przed ośmią laty, wtenczas gdy się organizował Sztab jeneralny szpiegostwa i rozsyłano po prowincjach różne szpiegów komendy; zakazała ją cenzura jako pełną zgorszenia".

26) „Nadzieja", 1831.

27) „Trzech rozbójników", bajka, napis. 11 kwietnia 1831 w Krakowie; ogł. Ign. Chrzanowski w „Z epoki romantyzmu" (Kraków. 1918). Str. 122—4.

Twórczość Niemcewicza na emigracji (1831—1841)

1) „Treny wygnańca". Pisane w Londynie w 1831—1832. Skończ. 24 stycznia 1832. Wyd. p. t. „Ostatnie rymy J. U. Niemcewicza p. t. Treny wygnańca". Lipsk, 1833. (Wyd. wraz z „Redutą Ordona" Mickiewicza i „Zgonem Sowińskiego" Gaszyńskiego).

2) „Bal maskowy". Satyra napisana w lutym 1832. Wyj. podaje Chrzanowski w art. „Pieśń wygnańca". *Myśl polska*, 1906 (i w „Z epoki romantyzmu". Kraków, 1918).

3) „Pożegnanie lutni mojej". Elegja skończona dn. 22 września 1832 r. w Leycock Abbey. Podał ją w całości Chrzanowski tamże i Kurpiel w *Pam. liter.*, 1908.

4) „List do Karola Kniaziewicza". Wierszem pisany w r. 1834.— Wyd. p. t. „J. U. Niemcewicza List do Karola Kniaziewicza". Wyd. 2-gie. Paryż, 1835 (z dwoma portr. rytow. przez Ant. Oleszczyńskiego). Przedruk. w *Lamusie* I. Lwów, 1909.

5) „Moje marzenia". Poemat pis. ok. 1836 r. Wyjątki i streszcz. podaje Kurpiel w *Pam. Liter.*, 1908.

9) Horacjusza Ody—satyry—listy. Przekłady i naśladowania. Lipsk 1867. (Pisma pośmiertne. Tom I) Są tu nadto przekłady z Lukrecjusza i Wergiljusza.

Wiele utworów poetyckich z l. 1830—41 ogłosił z rękopisu Kurpiel w *Pam. Liter.*, 1908 i z r. 1913. (Art. „Nieznane utwory J. U. Niemc.").

Pisma prozą Niemc.:

a) „Dzieje panowania Zygmunta III". 3 t. Warszawa, 1819.

b) „Podróże historyczne po ziemiach polskich między r. 1811 a 1828 odbyte". Paryż, 1858.—Wyd. 2-ie. Petersburg, 1859.

c) „Podróż do Wielkopolski i Śląska w r. 1821“. Poznań, 1872.

d) „Pamiętniki czasów moich“. Paryż, 1848; wyd. 2-e Lipsk, 1838.

e) „Podróż z Petersburga do Szwecji w drodze do Ameryki w r. 1796“. Poznań, 1858. (Odb. z *Przegl. Pozn.* XXV).

f) „Dziennik drugiej podróży do Ameryki (1804—7). Lwów, 1873.

g) „Pamiętnik o czasach Księstwa Warszawskiego (1807—1809)“. Wyd. Kraushar z rękop. Bibl. Publ. w Petersburgu. *Bibl. Warsz.*, 1902 I, II i osobno.

h) „Pamiętniki 1809—1820 r. 2 tomy. Poznań, 1871. Wyd. Kraszewski.

i) „Dziennik pobytu zagranicą 1831—1841 r., 2 t. Poznań, 1876—7; 3 tomy, obejm. l. 1834—41, w rękopisie.

k) „Pamiętniki z l. 1830—1831“. Wyd. Kurpiel. Kraków, 1909.

l) „Żywoty znacznych w XVIII w. ludzi“, wyd. Kurpiel. Kraków, 1904.

Niemcewicz wyd. „Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polsce“. 6 tomów. Warszawa. Puławy. Lwów, 1822—1833.

Odezwa J. U. Niemcewicza w sprawie synonimów polskich, z r. 1809. (W t. 3-im Kraushara „Tow. Król. Przyj. Nauk“. Warszawa, 1902).

Listy: *a)* Przeszło sto listów Niemc. podano w dodatku do monogr. Czartoryskiego: „Żywot J. U. Niemc.“ (1860), przeważnie do ks. Adama Czartoryskiego: *b)* 6 listów do Mickiewicza z l. 1828—40 w *Koresp. Mick.*, III i IV; *c)* list do Kropińskiego — w „Rozm. pismach“ tegoż; *d)* 4 listy do Jana Śniadeckiego z l. 1809—10 i 1830 (przy Balińskiego „Pamiętn. o J. Śniad.“, II); *e)* list do Chłopickiego z 17 grudnia 1830 (w *Kwart. Histor.*, 1902); *f)* 4 listy z lat 1829 i 1830, do Bentkowskiego, do H. Lubomirskiego, do Mohrenheima (po franc.) i do ks. Lubeckiego (w t. 7-ym Kraushara „Tow. Król. Przyj. Nauk“. Warszawa, 1905): *g)* list do K. Radziwiłła z r. 1782 (w *Kur. Warsz.*, 1902, nr. 303); *h)* list do Rylejewa z r. 1822 (podał Jakuszkin w *Wiestn. Jewropy*, 1888; *i)* list do Stef. Witwickiego z r. 1837 w *Koresp. Mickiew.*, IV; *k)* list do Thorwaldsena z r. 1826 ogł. Kraushar w t. VI „Tow. Przyj. Nauk“: *l)* list Gołębiowskiego i Niemcewicza do Wł. Oleszczyńskiego z r. 1830 (tamże, VII); *m)* list Kościuszki i Niemcewicza z r. 1797. *Kur. Warsz.*, 1914, nr. 46 (*Kur. Lwow.*, 1914, nr. 56); *n)* list do Lindego z r. 1812 i list franc. do Varnhagena von Ense z r. 1815, ogł. Wierzbowski w „Materjał“, II.

Zagajenie publ. posiedz. Tow. Przyj. Nauk z maja 1830 r., zawie-

rające m. in. ustęp o romantyzmie, podał Kraushar w t. 7 „Tow. Król. Przyj. Nauk“ (str. 328—31); por. t. 5, str. 294—5.

Pochwała Zofji Zamojskiej w Dębickiego „Puławy“, t. IV, (rozdz. IV).

W rękop. niewydane są m. in. następ. utwory: Poemat dydaktyczny, pis. w Ameryce w l. 1804—7 p. t. „Cztery pory życia ludzkiego“ (wyj. w wyd. lipsk.), dramaty: „Bohdan Chmielnicki“ i „Piast“ (pis. w r. 1819); powieści: „Nieszczęścia występnej zalotności“ (pis. w r. 1813—1814), „Władysław Bojomir“ (pis. ok. r. 1825, nieskończ.), Powieść bez tytułu, z czasów powstania Listopadowego, pis. w roku 1839, nieskończona; „Dwa stołki“, komedja z r. 1830.

Dwa wiersze: *a)* „Pomimo słoty, ciągłej niepogody“ (z r. 1830) i *b)* „Łączę do nich wiązanie...“ i t. d., przytoczył Czart. w monogr. o Niemc.; kilka wierszy nieznanych przytoczył Kurpiel w rozpr. o „Dwu niezn. powieściach Niemc.“. Wiersz „Do W-nej Panny Tańskiej“ (*Przeg. liter.*, 1897, nr. 13). „Pieśń wojenną“, tekst z Gaz. Koresp. 1812 i „Koniec ostatniej wyprawy“ z Gaz. Koresp. 1813, przytoczył Komarnicki w „Hist. lit. pol. w. XIX“. Wiersz o Kościuszce („Widmo“) w *Pam. lit.* 1924—5.

R ę k o p i s y Niemcewicza przechowują się: w Paryżu w Bibl. Polskiej, w Krakowie w Bibl. Czartoryskich, w bibl. Rogalińskiej Raczyńskich, w Warszawie w Bibl. Zamojskich, w Ossolineum. Zob. *a)* „Wiadomość o rękopismach pozostałych po J. U. Niemcewiczu“ (*Przegl. Poznań.*, 1858); *b)* „Wykaz rękopisów Niemc.“ (*Czas*, 1866, nr. 164); *c)* Wykaz rękopisów Niemc., znajdujących się w Bibl. Polskiej w Paryżu, podaje Kurpiel w art. „Nieznane utwory J. U. Niemcewicza“ w *Pam. Liter.*, 1908. *d)* O rękopisach pamiętników pisał Gubrynowicz, zob. niżej Literaturę. *e)* Wiadomość o rękop. w Skokach pod Brześciem podaje L. Płoszewski w *Pam. liter.*, 1916.

W y d. z b i o r o w e: *a)* J. U. Niemc. Pism różnych wierszem i prozą, tom I. Warszawa, 1803; t. II, 1805 (wyd. Mostowskiego); *b)* „Dzieła poetyczne wierszem i prozą“, 12 t. Lipsk, 1838—40. (Wyd. niezupełne); *c)* „Dzieła J. U. Niemc.“, 5 t. Wyd. K. Bartoszewicza. Kraków, 1884—86. (Wybór).

Monografji brak. — Zarys monografji biograficznej: AD. CZARTORYSKI: Żywot J. U. Niemcewicza. Paryż, 1860.=BOROWSKI: Rec. „Samoluba“. *Dzien. Wileń.*, 1815.— BOROWSKI o N. w „Uwagach nad poezją i wymową“. 1820. — K. KOŹMIAN: Raport o „Śpiewach historycznych“. („Pisma prozą“. Kraków, 1888). — LELEWEL: „Śpiewy historyczne“ J. U. Niemcewicza pod względem historji uważane. Wilno, 1817. („Roz-

biory dzieł..." Poznań, 1844. Str. 57—86). — PHILOPOLSKI (T. Dzieduszycki): Uwagi nad „Janem z Tęczyna". *Rozmaitości lwowskie*, 1825, (i przy broszurze Chlęd.). — W. CHŁĘDOWSKI: Rozbiór Uwag Philopolskiego nad „Janem z Tęczyna". We Lwowie 1825. — K. KOŹMIAN o „Panu Nowinie" („Pisma prozą"). — FR. MORAWSKI: Rys z życia Niemcewicza. *Przegl. Pozn.*, 1853, (i w „Pisma zbior.", 1882, IV). — BONAWENTURA Z KOCHANOWA (Leon Potocki): Święcone. Poznań, 1854.—„Wiadomość o rękopismach pozostałych po J. U. Niemcewiczu". *Przegl. Pozn.*, 1858.—SIEMIEŃSKI: O Podr. histor. („Kilka rysów..." II). — A. E. KOŹMIAN: Wspomnienia. Poznań, 1867. (I. rozdz. VIII, str. 258—277; toż przedtem w *Przegl. Pozn.*, z r. 1857, p. t. „Niemcewicz w społeczeństwie warszawskiem", z pewnemi opuszczeniami. — TARNOWSKI: Romans polski w początkach XIX w. Kraków, 1871. (odb. z *Przegl. Pol.* — SIEMIEŃSKI: Ks. Ad. Czartoryski o Niemcewiczu. Dzieła II. — TYSZYŃSKI: Komedja polska w XVIII w. („Wizerunki polskie. Warszawa, 1875). — WÓJCICKI: Warszawa i jej społeczność w początkach naszego stulecia. Warsz., 1875, (odb. *Bibl. Warsz.*). — KANTECKI: Z autografów biblioteki poturzyckiej. *Przew. nauk. i liter.*, 1878. — MARRENÉ: Kwestja żydowska w powieści. *Tygod. Ilustr.*, 1879—80. — MARRENÉ: J. U. Niemcewicz. Studjum. *Dodatek do Przegl. Tyg.*, 1880, II. — ST. NOWIŃSKI: O bajkach J. U. N. *Bibl. Warsz.*, 1888. — KALINKA: Sejm Czteroletni, II. (O „Powrocie posła"). — A. NOWICKI: „Nieszczęścia wystempnej zalotności". Nieznana powieść J. U. Niem. *Przegl. liter. Kraju*, 1887 i *Przew. nauk. i liter.*, 1888. — DĘBICKI: Puławy, t. III, rozdz. V. (Tu wyj. z listów). — „Niemcewicz i Rylejew". *Przegl. liter. Kraju*, 1889. — JAKUSZKIN: Iz. ist. liter. 20-ch godow. Nowyje matierjały dla biografii K. F. Rylejewa. *Wiestn. Jewr.* 1888. — CZERMAK: we wstępie do „Śpiewów historycznych" wyd. lwowskiego z r. 1895. — SIROTININ: Rylejew i Niemcewicz. *Russk. Archiw*, 1898, stycz. — SMOLEŃSKI: Przewrót umysł. w Polsce XVIII w. — WÓJCIK we wstępie do „Powrotu posła" wyd. lwow., 1893. — JESKE-CHOIŃSKI o „Janie z Tęczyna" w „Historyczna powieść polska". Warsz., 1899. — SZYCÓWNA: Pedagogja samorodna w poezjach Niemcewicza *Tyg. Pol.*, 1899, nr. 39.— Art. bezim. w *Ziarnie*, 1899, nr. 36.— CHMIELOWSKI: Nasza liter. dram., I. — CHMIELOWSKI: Hist. liter. pol. — TARNOWSKI: Hist. liter. pol. — LANGE: O romantyzmie przed Mickiewiczem. *Życie*, 1898, nr. 31—37. (por. *Głos* z r. 1899, II). — PAZDANOWSKI: w *Przegl. Pol.*, 1901, (luty). — KRAUSHAR: Nieznany pamiętnik J. U. Niemc. *Kur. Warsz.*, 1901, nr. 236. — KLACZKO: J. U. Niemc., *Bies. Liter.*, 1903, nr. 6. — KRAUSHAR: Rylejew i Niemcewicz. *Kraj*, 1904, nr. 11. (Toż w „Obrazy i wizerunki histor.". Warsz., 1906). — KURPIEL o niezn. utw. Niemc. *Spraw. Ak. Um.*, 1903, nr. 4. — BRUCHNALSKI: Mickiewicz — Niemc. *Pam. Liter.*, 1904. — KURPIEL: Dwie nieznane powieści J. U. N. *Pamiątk. Księga* (dla St. Tarnowskiego). I. 1904. — CZARNIK: Spór literacki o „Jana z Tęczyna" *Pam. Liter.*, 1905 i 1906. — GUBRYNOWICZ: Romans w Polsce za St. Aug. Lwów, 1904. — (Str. 18 i 37). — KRAUSHAR: „Tow. Przyj. Nauk". — KIELSKI: O wpływie Moliera na rozwój komedji polskiej. Kraków, 1906. — WŁ. M. KOZŁOWSKI: Rozstanie się Kościuszki z Niemcewiczem w Filadelfji. *Kwart. histor.*, 1906. — WŁ. M. KOZŁOWSKI: Pobyt Kościuszki i Niemcewicza w Ameryce, w latach 1797 i 1798. *Bibl. Warsz.*, 1906, listopad.—CHRZANOWSKI: Pieśń wygnańca. *Myśl polska*, 1906, nr. 34 (i w książce „Z epoki romantyzmu". Kraków, 1918). — WOJCIECHOWSKI: Zagadnienia społeczne w powieści pol. w XVIII i w pocz. XIX. Lwów, 1906. (o „Lejbie i „Siorze").—KALLENBACH: Wstęp do wyd. poem. „Puławy". Brody, 1907. — CHRZANOWSKI: „Bohdan Chmielnicki". trag. N. *Pam. Liter.*. 1906. — CHRZANOWSKI: Hist. liter. Polski niepo-

podległej, Wyd. 1908 i n. — CHRZANOWSKI: Dwa nieznane paszkwile Niem. („Z dziejów satyry pol. XVIII w.“). Warszawa, 1909.—KURPIEL: Nieznane utwory J. U. N. *Pam. Liter.*, 1908. — WŁ. JANKOWSKI: Gieneza i dzieje „Śpiewów histor.“ Niem. *Pam. Liter.*, 1910. — SZPOTAŃSKI: Emigracja polska w Anglji (1831 — 1848), *Bibl. Warsz.*, 1909, maj.—PILAT o N. w Hist. liter., IV, cz. II i cz. I, 293—301. — HAHN: Bogusławski czy Kołłątaj? W sprawie autorstwa „Cudu“. *Pam. Liter.*, 1912.—SZYJKOWSKI: Ossjan w Polsce (1912), Str. 131—137. — KRAUSHAR: Stulecie pamfletu obyczajowego Niemcewicza (1812—1912). („Okruchy przeszłości“. Warszawa, 1913).—KRAUSHAR: Odczyt Niemcewicza na Kanoniach w r. 1819. („Okruchy przeszł.“). — KRAUSHAR: Pamiątki po J. U. Niemcewiczu, („Okruchy przeszłości“). — KRAUSHAR: Ostatnie przechadzki J. U. Niemcewicza w Paryżu. (Rok 1840), („Okruchy przeszł.“). — TOKARZ: Zakaz wystawienia „Powrotu posła“ na scenie warszawskiej. (*Goniec poranny i wieczorny*. Kalendarz ilustr. na r. 1914). — WŁ. WŁOCH: Polska elegja patryjotyczna w epoce rozbiorów. Kraków, 1916. — L. PŁOSZEWSKI: Pierwsza redakcja „Śpiewów historycznych“. (Z r. 1809). *Pam. Liter.*, 1916. — KĄSINOWSKI: Kilka uwag o komędji Niemcewicza „Podejrzliwy“. *Pam. Liter.* 1916. — SZYJKOWSKI: Dzieje polskiego upiora przed wystąpieniem Mickiewicza, *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um. LV*, 1917. — WŁ. M. KOZŁOWSKI: Niemcewicz u Niagary. (Z niewydanego pamiętnika J. U. Niemcewicza). *Bluszcz*, 1917, nr. 28—29. — SZYJKOWSKI: Dzieje nowoż. trag. pol. Typ pseudoklasyczny. (1920). — WŁ. WŁOCH: Kto jest autorem przeróbek w pierwodruku „Barda polskiego“ Ad. Czartoryskiego. *Pam. liter.*, 1917. — HAHN: J. U. Niemcewicz i S. J. Boufflers. *Pam. Liter.*, 1917. — CHRZANOWSKI: Niemcewicz w Anglji. *Nowa Reforma*. 1917, nr. 592. — WOJCIECHOWSKI: Dwa romanse walterskotowskie. *Przew. nauk. i liter.*, 1919. — TRETIAK: Finis Poloniae. Krak., 1921. — CHRZANOWSKI: „Władysław pod Warną“ Niemcewicza jako utwór tendencyjny. *Pam. Liter.* 1921. — KLEINER: Lewis i jego „Tales of wonder“ jako źródło ballad Niemcewicza. *Pam. Liter.*, 1921 (i w jego „Studjach z zakr. liter. i filoz.“ 1925). — PIGOŃ: Oddźwięki procesu filaretów w twórczości J. U. Niemcewicza (w jego „Z epoki Mickiewicza“. 1922). — GUBRYNOWICZ: Z nieznanych autografów J. U. Niemcewicza. Lwów, 1925 (Odb. z „Księgi pamiątk. ku czci O. Balzera“).—GUBRYNOWICZ: Wiersz o Kościuszce J. U. N. *Pam. Liter.* 1925. — MOŚCICKI: Nieznana satyra polityczna Niemc. *Tyg. Ilustr.* 1922, nr. 7. — KALLENBACH: „Dwa stołki“ J. U. Niemc. *Przegl. powsz.* 1927, lip.-sierp. — CHRZANOWSKI: Niemcewicz jako miłośnik i obrońca mowy ojczystej. *Prace filolog.* XII, 1927. — GUBRYNOWICZ: W sprawie pamiętników i pism publicystycznych J. U. Niemcewicza. *Pam. IV zjazdu histor. pol.* 1925. — BERNACKI: Elegja na śmierć szambelana. *Ruch liter.*, 1927, nr. 1. — Z. HAJKOWSKI: Jeszcze o Elegji na śmierć szambelana. *Ruch liter.*, 1928, nr. 8. — M. BRAHMER: O Elegji na śm. szamb. *Ruch liter.* 1928, nr. 9. — J. DIHM: Niemcewicz jako polityk i publicysta w czasie Sejmu Czteroletniego. Kraków, 1928.

JÓZEF MORELOWSKI.

Ur. 5 marca 1777 r. na Białorusi z o. Jana (w woj. witebsk. w pow. orszań.). Wstąpił do zakonu jezuitów w Połocku w r. 1790. W r. 1803 wyświęcony na kapłana; uzyskał stop. dr. teologji w akad. połockiej. Uczył w szkołach jez. i w konwikcie szlach. w Petersburgu.

W r. 1820 wypędzony jako jezuita z państwa Rosyjskiego, udał się do Galicji. Był rektorem w Tyńcu, N. Sączu i Starej Wsi, gdzie umarł 12 sierp. 1845 r.

Mając lat 18, w r. 1795 napisał „Treny na rozbiór Polski"; wyszły p. t. „Poezje X. J. Mor. z r. 1795. Poznań, 1854. Przedruk. p. t. „Treny i Sen" poezje... napisane w roku ostatniego rozbioru Polski 1795. Kraków, 1910. Częściowo w *Przegl. Pozn.*, 1854.

Wyszły nadto m. in.:

„Chronologja książąt i królów polskich w r. 1798 wierszem polskim napisana...". Kraków, 1848; wyd. 2-gie p. t. „Latopis...". (Lwów, 1849).

Inne utwory w *Miesięczniku Połockim*, 1818 r.

„Z nieznanych poezji X. J. Morel. T. J." w *Kwart. Chyrowskim*, 1913, czerwiec.

Nadto wiersze w *Kalendarzu* księgarni katolickiej na r. 1867 i w „Zbiorze pieśni i wierszy ojców i braci Towarz. Jezus. prowincji galicyjskiej", 1904.

W rękop. rozpr. „O poezji lirycznej" i „Prawidła poezji".

Ks. J. Perkowski: „Wiadomość o naukowym życiu X. Józefa Morelowskiego". Poznań, 1854, (przedruk. z *Przegl. Pozn.*).—Brown: Bibl. pisarzów pol. Tow. Jez.— Załęski: Hist. Jezuitów. — Art. w *Enc. Orgelb.* — Berlicz Sas w „Dwie babki". — Art. w *W. Enc. Ilustr.*—Wstęp do wyd. „Trenów" z r. 1910. Tu Stanisława z Kutnego „Studjum nad Trenami". — Włoch: Polska elegja patryjot. w epoce rozbiorów. — Prokesch: Nieznane perły polskiej poezji patrjotycznej. *Kur. Warsz.* 1921, nr. jubil.

POEZJA LEGJONÓW.

Nazwą tą określają badacze poezji polskiej doby porozbiorowej twórczość poetów legjonistów, walczących pod sztandarami Napoleona w l. 1797—1813. Głównym motywem tej poezji uczucie miłości ojczyzny, a tonem w niej panującym ton elegijny. Poeci legjoniści byli pseudoklasykami, ale mniej dbali o wykwintność formy. Chmielowski skupia pod tą nazwą nietylko poetów-legjonistów, ale i innych poetów klasyków umiarkowanych, tworzących poezje elegijno-patryjotyczne (jak np. Czartoryski, Woronicz, Niemcewicz), przeciwstawiając ich grupie poetów klasyków ścisłych, skupianych zwykle pod nazwą „obozu klasyków".

L. S. Korotyński: Poeci legjoniści. Warszawa, 1907. — Flach: Napoleon w poezji. *Bibl. Warsz.*, 1907, IV. — Smolarski: Poezja legjonów. Kraków, 1912. — Przecławski: Ks. Józef Poniatowski w poezji. *Bibl. Warsz.*, 1913, IV. — St. Lam: Książe Józef Poniatowski. (Dzieje i pieśń). Lwów, 1913. — Lorentowicz: Polska pieśń niepodległa. Warszawa, 1916. — A. Krupiński: Poeci legjoniści. Warszawa, 1917. (Oprac. do użytku szkolnego) [1].

1. PIEŚŃ LEGJONÓW.
(Zwana też „Mazurkiem Dąbrowskiego").

Pieśń „Jeszcze Polska nie zginęła", ułożył Józef Wybicki (Zob.), jak się zdaje w Reggio, w lipcu r. 1797. Muzykę skomponował Michał Kleofas Ogiński, twórca polonezów. Wedł. Finkla, pieśń powstała w tym samym r. 1797 co muzyka Ogińskiego. Wedł. Korzona wprzód miała powstać melodja Ogińskiego (w r. 1797), którą grywała orkiestra legjonów bez słów; słowa dorobił do nuty Wybicki dopiero około 27 lutego 1799 r. Askenazy popiera twierdzenie Finkla. W. Orłowski utrzymuje, idąc zapewne za L. Chodźką, że Wybicki był nietylko twórcą pieśni, ale i melodji do niej.

Pieśń zwana pierwotnie „Marszem Dąbrowskiego", wydruk. została poraz pierwszy w „Kalendarzyku kieszonkowym patrjotycznym na r. 1807 (Warsz.). Tekst ten przedruk. L. Komarnicki w Hist. liter. pol. w. XIX, 1.

Podobiznę pierwotnego tekstu w autografie Wybickiego i dwie najstarsze odmiany tekstu podaje Finkel w rozprawie: „Pieśń legjonów". (Lwów, 1894).

L. Chodźko: La Pologne illustrée. Paris 1839—41, t. I, 210. — Finkel: „Pieśń legjonów". We Lwowie 1894. — Korzon: Uzdrowienie Kościuszki i sprawa legjonów. *Tyg. Ilustr.*, 1906, nr. 10—13. — Korzon: O „mazurek Dąbrowskiego". *Tyg. Ilustr.*, 1911, nr. 1. — Finkel: Kiedy powstała „Pieśń legjonów"? *Tyg. Ilustr.*, 1911, nr. 4.— Korzon: Kiedy powstała „Pieśń legjonów"? (Odpowiedź na wnioski prof. L. Finkla). *Tyg. Ilustr.*, 1911, nr. 7. — Niemojewski: Mazurek Dąbrowskiego i jego związki rodzinne w świecie pieśni. *Tyg. Ilustr.*, 1911, nr. 7. — W. Orłowski: Pieśń legjonistów „Jeszcze Polska nie zginęła", jej powstanie i historja. Kraków, 1911. Odb. z *Przegl. Powsz.*—A. Hajdecki: Jak i kiedy powstała pieśń legjonów? *Czas*, 1912. nr. z 24/XII.— Askenazy: O pieśni legjonów. *Kur. Warsz.*, 1913, nr. z 30/III. (Zob. też tegoż „Napoleon a Polska", II). — W. Orłowski: Dotychczasowe badania nad powstaniem „Pieśni legjonów". *Bibl. Warsz.*, 1913, I. — Wł. Korotyńskiego art. o Dąbrowskim

---

[1] Zob. też Wł. Włoch: Polska elegja patrjotyczna w epoce rozbiorów (Kraków, 1916). Tej elegji patrjotycznej w epoce rozbiorów jest dalszym ciągiem elegja patrjotyczna w epoce legjonów.

w *Kur. Warsz.*, 1918.—CHRZANOWSKI: Nasz hymn narodowy. Lwów, 1922. (Zob. rec. Brücknera w *Książce*, 1922). — J. GOŁĄBEK: „Jeszcze Polska nie zginęła“ wśród Słowian. *Przegl. humanist.*, 1924.

2. CYPRJAN GODEBSKI.

C. Godziemba G. ur. r. 1765 na Polesiu wołyń. (data dokładna ur. i miejsce, i imiona rodziców nieznane). Uczył się u pijarów w Dąbrowicy. Po ukończeniu szkół był przez czas niejaki urzędnikiem w wydziale sprawiedliwości (aktowym wiceregientem w powiecie swoim). W r. 1794, jako agient organizacji rewolucyjnej, agituje na rzecz powstania („insurekcji Kościuszkowskiej“). Po upadku powstania, prowadzi propagandę w kraju na rzecz legjonów. W r. 1797 (?) opuszcza Polskę wraz z Ksawerym Kosseckim i udaje się do tworzących się legjonów. Przebywszy, z powodu choroby, czas jakiś w Dreznie, udaje się do Włoch; z wiosną r. 1798 staje w Rzymie. Wstąpiwszy do legjonów, zostaje adjutantem jen. Rymkiewicza. Stojąc załogą w Mantui, redaguje, wraz z kapitanem Paszkowskim, pisaną gazetę dla żołnierzy, „Dekadę legjonową“. W r. 1799, w bitwie pod Weroną ranny, przetrwał oblężenie Mantui; po kapitulacji wyjechał do Paryża. W stopniu kapitana wstępuje do legji naddunajskiej jenerała Kniaziewicza. W r. 1800 walczy w bitwach pod Offenbachem, Hochstädtem, Hohenlinden i Lublaną. Po pokoju Lunewilskim (1801), jedzie do Paryża, a stąd, w r. 1803 wraca do kraju. W l. 1803—1806 wydaje, wraz z Ksaw. Kosseckim, *Zabawy przyjemne i pożyteczne* (5 tomików). W r. 1805 (17 listop.) wybrany zostaje członkiem Towarz. Przyj. Nauk. W r. 1806, wezwany przez Dąbrowskiego, tworzy w Poznaniu pułk piechoty. W r. 1807, po pokoju Tylżyckim, zostaje komendantem twierdzy Modlina. Żonaty był z Justyną Godfrinon. Poległ, jako pułkownik 8-go pułku piechoty, w bitwie pod Raszynem, d. 19 kwietnia 1809 r.

Utwory swoje drukował G. głównie w *Zabaw. przyj. i pożytecz.*; niektóre w *Pamiętniku Warszawskim.*

Osobno wyszły:

a) „Granadjer-filozof. Powieść prawdziwa wyjęta z dziennika podróży r. 1799“. Warszawa, 1805.

b) „Wiersz do legjów polskich“. Warszawa, 1805.

c) „Wiersz do JW. Dąbrowskiego, gienerała dywizji, dowódcy legjonu 3 w. p... z powodu jego małżeństwa napisany d. 13 listopada 1807 r.“. B. m.

d) „Pamiętnik oblężenia Mantuy". Lwów, 1864. Wyd. syn Ksawery Godebski. (Przedtem w *Bibl. Ossol*).

(W przekładzie z franc. wyd.: „Geografja ułożona w grę..." (Warszawa, 1803) i „Przepis musztry i manewrów dla piechoty... Warsz., 1807—8; 2 wyd. 1811; 3-ie, 1815).

Wyd. zbiorowe: „Dzieła wierszem i prozą". Warszawa, 1821 (w dwu częściach w jednym tomie; nie zawiera wszystkiego). Wyd. to zawiera m. in.: „Wyjątki z tłum. „Wieśniaka" Delila; wyjątki z tłum. (z przekł. franc.) „Wyprawy Igora przeciw Połowcom", „Listy o wsi", „Na odjazd Julj. Niemcewicza do Ameryki", „Listy do przyjaciół", przeplatane wierszami, bajki i przypowieści i inne utwory.

W rękop. pozostały próby dramatyczne; „Pamiętnik legji naddunajskiej" rozpoczęty (zaginiony); plan dzieła o literaturze narodowej, którego opracowanie poleciło mu Tow. Przyj. Nauk.

L. Osiński: Wiadomość o życiu i pismach C. Godebskiego. *Pam. Warsz.*, 1809. (W „Dziełach" Osiń. niema). — J. K. Szaniawski: Pochwała Cypr. Godebskiego. *Rocznik Tow. Przyj. Nauk* VIII. 1813 — przedruk. przy wyd. „Dzieł" Godebskiego z r. 1821. — Wójcicki: „Warszawa, jej życie umysłowe...". W. 1880. Str. 7 — 10. (Odb. z *Bibl. Warsz.*, 1879).—Galle: C. G. *Album biograf. zasł. Polaków XIX w.* I.— Schnür-Pepłowski: Rycerz-poeta. (W „Opowieści historyczne" Lwów, 1899). — M. Smolarski: „Poeta Wiersza do legjonów Cypr. Godebski". Kraków, 1910. (Odb. z *Przegl. Pol.*).—Wł. Żebrowski: Cypr. Godebskiego „Wiersz do legjów". *Spraw. pryw. gimn. żeńsk. w Stanisławowie.* 1913. — J. Michalski o G. w t. II. *Sto lat myśli pol.* — K. Wojciechowski: Historja powieści w Polsce. (1925).—J. Willaume: Stan służby Godebskiego. *Kwart. histor.*, 1926.

3. WINCENTY REKLEWSKI.

Ur. w r. 1786 w Obręcznej, w pow. radomskim (Hordyń.) (wedł. Brodziń. w r. 1785, w Boleszynie, w Kieleckiem), z o. Józefa, sędziego pokoju. Uczył się w szkole podwydziałowej w Słupi Nowej, a następnie od r. 1804 w uniwers. w Krakowie; tu kolegował z Andrzejem Brodzińskim. Nie ukończywszy nauk, wstąpił w r. 1806 do wojska polskiego, do artylerji, ze stopniem podporucznika. W r. 1809 walczył pod Raszynem i Sandomierzem, i otrzymał stop. kapitana. W l. 1809—1811 przebywał w Krakowie. W r. 1811, przeniesiony do korpusu inżynierów, przebywa w Modlinie. Odbył nast. kampanję r. 1812, w której otrzymał stop. podpułkownika. Po bitwie pod Smoleńskiem zachorował; (w bitwie pod Możajskiem udziału nie brał); przewieziony do Moskwy, zmarł tu w r. 1812 w lazarecie wojskowym.

(Dokładne daty urodzenia i śmierci i szczegóły życia nieznane).

Kilka utworów Reklewskiego wydruk. w swoich „Zabawkach wierszem“ (1808) A. Brodziński.

„Pienia wiejskie“. Kraków, 1811.

„Sielanki krakowskie“. Kraków 1850. Wyd. z rękopisów Ż. Pauli.

„Wieńce. Poema pastoralne“. *Pam. Warsz.*, 1821. (Tamże: „Sonet“).

Z rękop. ogł. Gubrynowicz poem. „Robienie kwiatów“ oraz fragmenty poem. heroikom. „Cecylja utracona“. W rękop. pozostała tragedja „Ludgarda“.

Brodziński: O życiu i pismach Reklewskiego. *Pam. Warsz.*, 1815. — Brodziński: Winc. Rekl. („Pisma“. V). — Ż. Pauli: Krótka wiadomość o życiu W. R. (wstęp. do Siel. Krak. z r. 1850). — Hordyński: Brodzińskiego lata szkolne. *Kwart. Histor.* 1888. — Gawalewicz: O śpiewaku „Wiesława“. („Sylwetki i szkice liter.“, Kraków, 1888). — Gubrynowicz: Winc. Rekl. Szkic literacki. Lwów, 1893. — Krček: Do życiorysu W. Rekl. *Pam. Liter.*, 1902. — Chmielowski: Hist. liter. III, 65—68.— L. S. Korotyński: Poeci legjoniści. Warszawa, 1907. — J. Michalski: R. W. *Sto lat myśli pol.* II. — Smolarski: Poezja legjonów. Kraków, 1912. Str. 132—136. — Gubrynowicz: O nieznanych utworach W. Reklewskiego. *Pam. liter.*, 1927.

4. ANTONI GORECKI.

Ur. w r. 1787 w Wilnie, z o. Wincentego (czy Walentego), mecenasa, i Reuttówny. Ukończywszy szkoły, odbywał w latach 1802—1805 studja (wraz J. Lelewelem) w uniw. wileńskim. W r. 1809 wstąpił do wojska Ks. Warszawskiego. Odbył kampanję r. 1812 w dywizji jen. Kniaziewicza; ranny, przybył w roku 1813 do Krakowa, gdzie pozostał kilka miesięcy. W r. 1814, w randze kapitana, wrócił na Litwę. Po zawarciu pokoju w r. 1815, wystąpił z wojska i zwiedził w l. 1816—1818 Niemcy, Francję i Włochy; wrócił na Litwę w r. 1818. Ożenił się w roku 1819 z Weroniką Ejdziatowiczówną i osiadł na wsi. Wszedł do Tow. Szubrawców i pisywał do *Wiadomości Brukowych.* Walczył w kampanji r. 1831 i dosłużył się rangi pułkownika. Otrzymawszy misję dyplomatyczną, wyjechał zagranicę, jeszcze przed kapitulacją Warszawy. W końcu r. 1832 osiadł w Paryżu. Był jednym z założycieli *Braci Zjednoczonych*; czas jakiś był towiańczykiem. Zm. 18 września 1861 r. w Paryżu.

Najważniejsze utwory Goreckiego drukiem ogłoszone:

„Duma o gien. Grabowskim“. (Warszawa, 1814).

„Krakowiaki ofiarowane Polkom“. Warszawa, 1816. (Muz. Fr. Mireckiego).

Od r. 1818 ogłaszał dowcipne bajki (jak „Furmany", „Kura i jajko"...), ucinki satyryczne, elegje w czasopismach, jak *Dziennik Wileński, Pamiętnik Warszawski* (Bentkowskiego), *Tygodnik polski i zagraniczny* (Kicińskiego). Bajkę polityczną p. t. „Powieść o zającach", z autografu, pisanego w formie listu 21 stycznia 1816 z Pizy we Włoszech do Jana Śniadeckiego w Wilnie, ogłosił Wisłocki w Czecha „Kalendarzu Krakowskim" na r. 1880.

Czy Antoni Pełka, drukujący ucinki w *Tygodniku Polskim* (1818—1819), w *Pamiętniku Warszawskim* i w broszurze „Epigramata Antoniego Pełki" (Warszawa, 1820), to pseudonim Goreckiego, niema pewności. (Por. K. Bartoszewicza: „Księgi humoru polskiego" (Petersburg, 1897) t. IV, 57).

Bajka „Djabeł i zboże", przytoczona w III cz. Dziadów, w „Pismach" Gor. wyd. 1886, str. 26—27.

„Hymn do Boga" w *Bardzie oswobodz. Polski.* (Dwie strofy z „Hymnu" wciągnięto do „Boże coś Polskę").

Na emigracji wydał następujące zbiorki poezji:

1. „Poezje Litwina". Paryż, 1834.
2. „Bajki i poezje nowe". Paryż, 1839.
3. „Kłosek polski". Paryż, 1843.
4. „Wolny głos". Paryż, 1850.
5. „Siewba...". Paryż, 1857.
6. „Nowy zbiorek wierszy". Paryż, 1858.
7. „Jeszcze tomik pism". Paryż, 1859.
8. „Wiersze różne". Paryż, 1860.
9. „Nowe pisemko". Paryż, 1860.
10. „Rozmaitości". Paryż, 1861.

List Gor. do Odyńca z r. 1828. *Kron. Rodz.* 1882. (Przytacza epigr. „Wallenrod drugi" i bajkę „Osieł i żyto").

Wyd. zbiorowe: *a*) Bajki. Paryż, 1867, *Bibl. ludowa*; *b*) Pieśni Paryż, 1868. *Bibl. ludowa*; *c)* Pisma, Lipsk, 1877; *d)* Pisma, 2 t. Lipsk, 1886. (Wyd. najzupełn.).

Fr. Morawskiego satyra „Nowy Parnas" przeciw Gor. — Art. w *Przyjacielu Ludu* z 1838. — Dmochowski: Wspomnienia. Warszawa, 1858. Str. 152—156. — Dmochowski: Wspomnienia literackie z dawnych czasów. *Bibl. Warsz.*, 1866. — Grochowski: Ant. Gor. *Tyg. Ilustr.*, 1862. — Wójcicki: Warszawa, jej życie umysłowe... (Warszawa, 1880). — Mickiewicz: Liter. słowiań. — Nekrolog w *Roczniku Tow. histor.-liter. w Paryżu.* Rok 1866. — Ottman: Ant. Gor. poeta-żołnierz. *Muzeum*, 1881.—Odyniec: Wspomnienia z przeszłości.—L. Rettel: w przedmowie do „Pieśni" wyd. parys. 1868. — L. Rettel w przedm. do „Pism" wyd. lipsk., 1886. — Tretiak:

ocena „Pism" wyd. z r. 1886 w *Kwart. histor.*, 1887. — Smolarski: Poezja legjonów. W Krak. 1912. — Michalski o G. w t. II *Stu lat myśli pol.* (1907). — Szyjkowski: Dzieje polskiego upiora przed wystąpieniem Mickiewicza. Str. 379—380. — G. Korbut: Mickiewicz — Gorecki. *Ruch liter.* 1928.

5. KANTORBERY TYMOWSKI.

Tomasz Kantorbery T. ur. się 29 grudn. 1790 w Łapczynej Woli (w Sandom.) z o. Stanisława, senatora kasztelana, i Agnieszki z Ostrowskich. Kształcił się u pijarów w Warszawie. Studjował potem w Lipsku. Walczył w legjonach w Hiszpanji. Od r. 1811 do 1821 (?) urzędnikiem Rady Stanu. Ożż. z Konstancją Łącką (1821). Członek Tow. Nauk. Krak. (?) i Tow. Przyj. Nauk. Warsz. (1824). W 1817 wicereferendarzem Rady Stanu i asesorem Komisji Rządowej W. R. i O. P. W r. 1819 był cenzorem. Wolnomularz. (W 1830 posłem na sejm?). Bierze udział w ruchu narodowym 1830—31. Poseł częstochowski na sejm 1831. Po upadku powstania emigrował do Francji. Zm. 1 marca 1850 w Montpellier.

Wyd. zbiorowego poezji Tym. brak. Utwory są rozproszone przeważnie po czasopismach warszawskich z l. 1815—1830.

Osobno wyszły:

1. „Do braci naszych w służbie moskiewskiej", 1812.

2. „Oda z powodu ogłoszenia aktu konfederacji jeneralnej w Krakowie, 1812.

3. „Wiersz do Litwinów", 1812.

4. „Dumanie żołnierza polskiego w starożytnym zamku Maurów nad Tagiem. B. m. i r. (1810).

5. „Ody Horacjusza wybrane...". Warszawa, 1816.

6. „Na rok nowy do Stan. hr. Potockiego". Warszawa, 1821.

7. „Rym liryczny do Ludw. Osińskiego. B. m. i r.

8. „Głos B. Mowcy □ Kazimierza Wielkiego". Warszawa 5820 (1820).

W *Pamiętniku Warszawskim* z l. 1815—1820 pomieścił: „Dumanie żołnierza polskiego..." (1815), „Odę do brzucha", „Pieśń do porteru", „Elegję na śmierć Kościuszki", bajki, przekłady z Szyllera i inne. W „Almanachu lubelskim" na r. 1815: „Elegję z powodu wprowadzenia zwłok ks. Józefa Poniatowskiego..."; w *Sybilli Nadwiślańskiej*, 1821 kilka wierszy, i w innych pismach.

Na emigracji ogł. osobno:

a) „Przyszłość: do ziomków pospólstwo miłujących". Bordeaux, 1841.

b) „La Pologne, la Russie et l'Europe. Discours prononcé le 29 novembre...". Paryż, 1835.

W rękop. przekł. trag. Woltera „Mahomet".

Przedruk. niektóre utwory Tym.: „Złota przędza", IV, „Księgi humoru polskiego", t. III (K. Bartoszewicz), *Sto lat myśli pol.*, II, w zbiorku „Przypomnienie kilku poezji dawniej powszechnie znanych, dziś rzadkich" (Lwów, 1872), w „Poeci legjoniści" (L. S. Korotyńskiego). Warsz., 1907.

Brodziński: w „Wspomnieniach" („Nieznany urywek z Wspomnień mojej młodości. *Pam. Liter.*, 1905 (i w *Bibl. Narod.*). — Chmielowski: T. K. *Złota przędza*, IV. — Wójcicki: Warszawa, jej życie umysłowe... (Warszawa, 1880). — Z. L. Sulima (W. Przyborowski): Polacy w Hiszpanji. 1808-1812. Warszawa, 1888. — Kraushar: Tow. Przyj. Nauk. VI, 42, VIII, 332—3. — Michalski: *Sto lat myśli pol.* II. — L. S. Korotyński: Poeci legjoniści. Warszawa, 1907. — Smolarski: Poezja legjonów. Kraków, 1912. — Gadon: Emigracja polska, 3 t. Kraków, 1901.

6. ANDRZEJ BRODZIŃSKI.

Ur. 26 września 1786 r. w Lipnicy, w Krakowskiem, z o. Jacka, i Franciszki z Radzikowskich; brat Kazimierza. Po skończeniu gimn. w Tarnowie, wstąpił w r. 1804 do uniwers. w Krakowie. Tu zaprzyjaźnił się z W. Reklewskim. W r. 1807 przeniósł się do Lwowa; tu wstąpił do liceum. W r. 1809 wstąpił do wojska Ks. Warsz. i z pułkiem podążył do Krakowa i Warszawy, gdzie blizko dwa lata przebył. W r. 1812 wziął udział w wyprawie Napoleona przeciwko Rosji i w czasie odwrotu zginął nad Berezyną.

„Zabawki wierszem". Kraków, 1808 (przeważnie sielanki, wzorowane na Karpińskim i Gessnerze).

„Dziewica Orleańska", przekł. z Szyllera. Warszawa, 1821. („Dziewica Orl., trajedja romantyczna z Szyllera. Wystawiona pierwszy raz na teatrze narodowym w miesiącu grudniu 1820 r. Z dodaniem różnych poezji tłómacza").

Wiersz „Polak z r. 1808", druk. w *Pam. Warsz.*, 1820.

Rec. bezim. „Dziew. Orleań.", w *Gazecie liter.* 1821. (Warszawa), nr. 1—3. — K. Brodziński w „Wspomnienia mojej młodości". — K. Brodziński we wstępie do „Dziewicy Orleańskiej", 1821. — Hordyński w „Brodzińskiego lata szkolne". 1888.— Chmielowski w Hist. liter. pol. III, 68-69. — Szyjkowski: Schiller w Polsce. Kraków, 1915.— Gubrynowicz: Andrzej Brodziński (biografja i charakterystyka literacka). (*Księga Pamiątkowa ku czci B. Orzechowicza.* Lwów, 1916). — Gubrynowicz w monogr. „Kaz. Brodziński". (1917).

MICHAŁ KLEOFAS OGIŃSKI.

Kompozytor słynnych polonezów i domniemany twórca pieśni „Jeszcze Polska nie zginęła". Syn (czy synowiec) Michała Kazimierza. Ur. 25 września 1765 (wedł. Cz. Jank. Pow. Oszm. 7 paźdz.). Z sejmu 1791 r. poseł do Holandji; potem miecznik litewski; podskarbi w. lit. 1793—94. Brał udział w walce 1794. Po upadku sprawy emigrował do Francji. Potem udał się do Petersburga, został senatorem i wielkiej używał wziętości na dworze ces. Aleksandra I. W końcu osiadł we Włoszech. Zm. 18 października 1833 we Florencji.

Jest autorem pamiętników w jęz. franc. p. t. „Mémoires sur la Pologne et les Polonais de 1788 à 1815". 4 t. Paris, 1826—27. Wyd. 2, t. 1833.

Listy (12) podaje Smoleński. „Listy o muzyce" w *Kron. Rodz.*, 1879.

SOBIESZCZAŃSKI w *Enc. Orgelbr.* — SMOLEŃSKI: Emigracja polska w l. 1795—1797. *Przegl. histor.* 1910. — CZ. JANKOWSKI: Powiat Oszmiań.

TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ NAUK.

Głównym ogniskiem ruchu umysłowego i literatury w smaku klasycznym francuskim w l. 1800—1831 było Towarzystwo Przyjaciół Nauk, założone w Warszawie (z inicjatywy Stanisława Sołtyka) w r. 1800 dla ratowania języka i literatury ojczystej od zagłady. Była to pierwsza w Polsce akademja umiejętności, zgromadzenie uczonych i pisarzy, które wzorem Akademji Francuskiej (założ. w r. 1629), postawiło sobie za zadanie pielęgnowanie języka i podnoszenie oświaty i piśmiennictwa. Towarzystwo składało się z 4-ch wydziałów („działów"): matematyczno-fizycznego, historycznego, literackiego i sztuk pięknych. Członkowie, obierani przez głosowanie, dzielili się na 4 kategorje: czynnych, przybranych, korespondentów i honorowych. Oprócz posiedzeń wydziałowych odbywały się dwa razy do roku uroczyste publiczne posiedzenia. Na posiedzeniach odczytywano rozprawy naukowe, utwory literackie i t. zw. pochwały, poświęcone zmarłym członkom Towarzystwa, na wzór francuskich „éloges" akademickich. (Z rozpraw najświetniejsza Jana Śniadeckiego o Koperniku, odczytana w r. 1802; z „pochwał" — pochwała Szymanowskiego przez Stanisława Potockiego (1801) i pochwała Krasickiego przez Dmochow-

skiego (1801). Z inicjatywy Towarzystwa powstało lub pod jego egidą wychodziło wiele dzieł doniosłego znaczenia; jak np. pomysł „Pieśnioksięgu“ Woronicza, dopełnienie „Historji“ Naruszewicza, „Śpiewy historyczne“ Niemcewicza, Słownik Lindego (1807—14), Gramatyka Kopczyńskiego (pozgonna) (oba dzieła ostatnie uwieńczone medalami), „Historja literatury“ Bentkowskiego, „O wymowie i stylu“ Stan. Potockiego. Towarzystwo pracowało nad ustaleniem pisowni polskiej; wyznaczona przez nie komisja (t. zw. Deputacja) ułożyła zasady pisowni które posłużyły za podstawę do dziś przetrwałej t. zw. pisowni akademickiej. Towarzystwo rzuciło myśl tworzenia dramatów z historji narodowej, kursu historji literatury; ogłosiło konkurs na napisanie poematu epickiego z dziejów Polski, wyznaczając medal złoty za najlepszy; byłby go otrzymał niewątpliwie K. Koźmian za swego „Stefana Czarnieckiego“, gdyby Towarzystwo przetrwało dłużej. Towarzystwo wydawało „*Roczniki*“, w których drukowało prace swoich członków. Pierwszym prezesem Towarzystwa był biskup Jan Albertrandi (1800—1808), drugim Stan. Staszic (do r. 1826), trzecim i ostatnim J. U. Niemcewicz (do r. 1831). Do członków należeli prawie wszyscy najwybitniejsi wówczas uczeni polscy i pisarze [1]); przedewszystkiem cały t. zw. obóz klasyków, z K. Koźmianem, Ludw. Osińskim, St. Potockim i J. Śniadeckim na czele. Ponieważ Tow. P. N. skupiało w sobie w l. 1800—1831 cały niemal ruch umysłowy i było główną warownią t. zw. pseudoklasycyzmu (czyli konserwatyzmu literackiego) okres więc ten w literaturze naszej możnaby nazwać „epoką Towarzystwa Przyjaciół Nauk“. [2])

Literatura o Towarzystwie Przyj. Nauk. Kraushar: Tow. Przyj. Nauk Warszawskie. 8 t. Warszawa, 1900—1906. — Skarbek: Wspomnienia o Warsz. Tow. P. N. *Roczn. Tow. Nauk. Krak.* (i osobno) 1860.—Cwietajew: Warszawskoje Obszczestwo Liubitielej Nauk i jewo dom. (*Warszawskija Uniwers. Izwiestja,* 1899, IX). — Tomkowicz: Przyczynek do historji początków romantyzmu w Polsce. Kra-

[1]) Do członków Tow. należało też wielu wybitnych cudzoziemców jak Cuvier, Gay-Lussac, Arago, Chateaubriand, Humboldt, Goethe.

[2]) Pod mianem t. zw. „Obozu klasyków“ skupieni są poniżej pisarze racjonaliści, prozaicy i poeci, przeważnie członkowie Towarzystwa Przyjaciół Nauk lub duchem w nim panującym (t. j. duchem Wieku Oświeconego) owiani; zaliczyć do nich należy i t. zw. Szubrawców, i t. zw. Ixów i poetów legjonistów, jak C. Godebski, K. Tymowski. Wszyscy oni przeciwstawiali się w l. 1820—1831, (o ile dożyli do tego czasu), świadomie lub nieświadomie, obozowi romantyków, należących do młodszego pokolenia. Pod względem poglądów estetycznych, byli to ściśli pseudoklasycy, nie chcący wchodzić w kompromis z estetyką romantyczną.

ków, 1878. (Odb. z *Archiwum do dziejów liter.* I).—TARNOWSKI: Hist. liter. pol. IV, 20—38. — OFFMAŃSKI: Dzieje Warsz. Tow. Przyj. Nauk. Warsz., 1907 (Streszcz. dzieła Kraushara). — J. BIELIŃSKI: Stosunki Towarzystwa Przyj. Nauk z Król. Uniwersytetem Warszawskim. *Przegl. histor.*, 1912. — KRAUSHAR: Satyra na Towarzystwo Przyj. Nauk z r. 1803. *Kur. Warsz.*, 1905, nr. 1. — KRAUSHAR: art. a) „Uczeni angielscy w gronie Tow. P. N.", b) „Goethe i Humboldt jako członkowie Tow. P. N." i „Kandydatura p. Klementyny Tańskiej do Tow. P. N. w *„Echa przeszłości"*. Warsz., 1917.

Obóz klasyków: a) Prozaicy.

1. STANISŁAW POTOCKI.

Ur. w r. 1752 (1757?) w Lublinie, z o. Eustachego, gien. artyl. lit., i Marjanny Kąckiej; brat Ignacego. Uczył się w Coll. Nob. Konarskiego. W r. 1770 (?) odbył podróż zagr., przebywając głównie we Włoszech. Ož. się z Aleksandrą Lubomirską. W r. 1781 podstolim kor. W r. 1782 posłem lubelskim i czł. Rady Nieust. Bierze udział w Sejmie Czterol. (mowy). W r. 1792 gien. artyl. kor. W r. 1794 uwięziony przez rząd anstryjacki. W r. 1796 osiada w Wilanowie. Od założenia Tow. Przyj. Nauk jest jednym z najczynniejszych jego członków („pochwały", rozprawy). Za Ks. Warsz., członkiem Komisji Rządzącej, prezesem Rady Stanu i dyrektorm Izby Edukacyjnej (gł. zasługa—zorganizowanie szkół za Ks. Warsz.). Za Król. Kongres., ministrem wyznań religijnych i oświecenia publ. (do r. 1820, w kt. otrzymał dymisję), senatorem wojewodą, prezesem senatu. (Był jednym z pierwszych wolnomularzy już ok. 1780; od r. 1812 Wielkim Mistrzem Wielkiego Wschodu Polskiego). „Książe mówców". Zm. 14 września 1821 r. w Wilanowie.

Gł. dzieła:

a) „O sztuce u dawnych czyli Winkelman polski". Warszawa, 1815, 3 t.

b) „O wymowie i stylu". Warszawa, 1815, 4 t.

c) „Pochwały, mowy i rozprawy". Warszawa, 1816, 2 t.

d) „Podróż do Ciemnogrodu". Warszawa, 1820, 4 cz.

Mowy Pot. polityczne (sejmowe), szkolne (licealne), wolnomularskie i inne wychodziły oddzielnie, w XVIII i XIX w. Mowy pochwalne („pochwały", m. n. słynna Józ. Szymanowskiego, Piramowicza...") w *Rocznikach T. P. N.* Rozprawy („o krytyce", „o sztuce pisania" i inne) i artyk. w *Rocznikach T. P. N.* i w *Pam. Warsz.*, (tu m. in. „Świstek krytyczny)".

Napisał niektóre rozdziały w książce „O ustanowieniu i upadku Konstytucji 3 maja". (Zob. Kołłątaj).

Art. „O potrzebie ćwiczenia się w ojczystej mowie" (Warsz. 1811) przedruk. w *Poradniku język.* 1912.

Dokładniejszą bibliografję podaje Krzemiński w II t. *Stu lat myśli pol.*

Monografji brak. — Staszyc: Żywot uczony ś. p. St. Pot. Warsz., 1825, (przedtem p. t. „Pochwała St. Pot." w *Roczn. Tow. Przyj. Nauk,* t. XVIII). — Brodziński: Pisma VIII, 113. — Mickiewicz w „O kryt. i recenz. warsz. — Wójcicki: Warszawa, jej życie umysłowe i ruch literacki, 1800—30. Warsz., 1880, (str. 168—171 i indziej).— Smoleński: Przewrót umysł. w Polsce XVIII, (str. 357 i indziej). — Chmielowski: Liberalizm i obskurantyzm na Litwie i Rusi. — Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej. — Chmielowski: Metodyka liter. pol. — Chmielowski: St. Potocki jako feljetonista. *Tyg. Ilustr.* 1901. — Tarnowski: Hist. liter. IV, 61—69. — T. Grabowski: L. Osiński i ówczesna krytyka literacka. Kraków, 1901. (Str. 48-9, 54-60).—Kraushar: Tow. Przyj. Nauk. — Konic: Kartka z dziejów oświaty w Polsce. Kraków, 1895. — Konic: Komisja Rządząca. *W. Enc. powsz. ilustr.* — Konic: P. St. *Enc. Wychow.*, VIII. — Krzemiński: P. St. *Sto lat myśli pol.* II. — Askenazy: Łukasiński. 1908. — Straszewski: Dzieje filozoficznej myśli polskiej. Kraków, 1912. (Str. 468 — 72). — W. Gorzycki: Stanisław Potocki jako przeciwnik romantyzmu. *Przew. nauk. i liter.*, 1917. — Szyjkowski: „Génie du Christianisme a prądy umysłowe w Polsce porozbiorowej. Str. 149—159 i indziej. — N. Gąsiorowska: Wolność druku w Królestwie Kongresowem". Warsz., 1916. — Życzyński: Estetyka Pamiętnika Warszawskiego. *Pam. liter.* 1918. — J. N. Urbański: Mowy masońskie Stan. Potockiego *Pam. liter.* 1927. — Zob. też. Skarbka Dzieje Księstwa Warsz. i Król. Kongr. Pamiętniki K. Koźmiana, W. Tokarza „Ost. lata Hug. Kołłątaja", Smoleńskiego „Ost. rok Sejmu Wielkiego", Rudnickiego „Kajetan Sołtyk" (Warsz., 1906). Dębickiego „Puławy", t. III, rozdz. V.

2. FRANCISZEK SIARCZYŃSKI.

Ur. w Hruszowicach, w ziemi przemyskiej (pow. jarosł.) dn. 12 października r. 1758 z o. Ludwika, podczaszego nowogr. i szambelana. Uczył się u pijarów w Jarosławiu, a następnie w Podolińcu, Rzeszowie i Międzyrzeczu Koreckim. Mając lat 17 wstąpił do zgrom. pijarów. Po ukończeniu nauk nauczał w szkołach pijarskich. Po odbyciu teologji w Krakowie w r. 1781, wyświęcony został na kapłana (1783). W l. 1782—85 wykładał gieografję i historję w Colleg. Nobilium; przez r. 1785/6 naucza wymowy w Radomiu; w r. 1786 wrócił do Warszawy na stanowisko kaznodziei w świątyni pijarskiej i nauczyciela w kolegjum. Staje się ulubieńcem króla Stanisł. Augusta, spełnia różne funkcje sekretarza; dostaje od króla za doskonałą pracę medal *Merentibus.* W r. 1789 zwolniony od ślubów zakonnych, zostaje księdzem

świeckim i otrzymuje od króla probostwo w Kozienicach. W r. 1794 redaguje, wespół z Dmochowskim, *Gazetę Rządową*. W r. 1799 otrzymał probostwo w Łańcucie, a w kilka lat później (1804) proboszczem w Jarosławiu Czartoryskich, gdzie przebył lat 22. W r. 1827 ks. Henryk Lubomirski powołał go na pierwszego dyrektora Zakładu Ossolińskich we Lwowie. W roku 1828 rozpoczął wydawnictwo: *„Czasopis naukowy księgozbioru im. Ossolińskich"*. W r. 1801 został członkiem przybranym warsz. Towarz. Przyj. Nauk, a w r. 1828 członkiem krak. Tow. Naukowego. Zm. 7 listopada 1829 r.

W r. 1784 prowadził polemikę z M. D. Krajewskim z powodu „Podolanki wychowanej w stanie natury"; był to pierwszy spór literacki w Polsce. Siarczyński ogłosił: *a*) „List Sandomierzanki do Podolanki..." (Kraków, 1784); *b*) „List Paryżanki do Podolanki" (1784).

„List Sandomierzanki do Podolanki w stanie natury wychowanej" (1784) jest wedł. Gubrynowicza (Romans za St. Augusta, str. 112) utworem ks. Fr. Siarczyńskiego. Krzemiński (*Sto lat myśli pol.*, II), ani Smoleński („Publicyści anonimowi") nie wspominają o niej przy Siarczyńskim. Krzemiński natomiast i Smoleński przypisują Siarczyńskiemu autorstwo drugiej broszury bezim. p. t. „List Paryżanki do Podolanki" (1784); o czem Gubr. (na str. 116) nie wie, i Szyjkowski. („Myśl J. J. Rousseau w Polsce XVIII w", str. 216 i n.).

Był współautorem (wraz z Dmochowskim) brosz. „Zakus nad zaciekami wszechnicy krakowskiej". (Wedł. Estr. Bibliogr. był jej autorem bez współudziału Dmoch-go.

Z innych jego licznych dzieł najważn.:

a) „Dzień trzeci maja r. 1791". (Warszawa, 1791).

b) „Obraz wieku panowania Zygmunta III", 2 t. Lwów, 1828 i 2 dalsze tomy. Poznań, 1843—1858.

Listy. 3 listy z r. 1829: *a*) do Tow. Przyj. Nauk; *b*) do Niemcewicza; *c*) do ks. Czarneckiego, ogł. Kraushar w t. 7 „Tow. Przyj. Nauk".

S. BIELSKI: Vita et scripta Piarum. — Życiorys w *Czasopiśmie księgozb. im. Ossolin.*, na r. 1830. — Życiorys w t. I „Obrazu w. p. Zyg. III. (Poznań, 1843). — GUBRYNOWICZ: Romans w Polsce za czasów St. Aug. Lwów, 1904, (str. 112—117). — KRZEMIŃSKI o S. w *Sto lat myśli pol.*, II. — SMOLEŃSKI: Publicyści anonimowi z końca w. XVIII. Warsz. 1912. — SMOLEŃSKI: Kuźnica Kołłątajowska. (Str. 148). — WŁ. ZAWADZKI: Literatura w Galicji. Lwów, 1878. — BRUCHNALSKI: T. zw. Kalendarz świętych słowiańskich w Polsce i ks. Fr. Siarczyński. *Prace filol.* XII, 1927.

3. TADEUSZ MATUSZEWIC.

Ur. ok. r. 1765, prawdop. w Ratnie na Litwie, z o. Marcina, miecznika brzeskiego litew., autora Pamiętników. Uczył się u pijarów w Warszawie. W r. 1784 posłował na sejm Grodzieński. W r. 1788 posłem na sejm Czteroletni; należy do stronników reformy. W r. 1794 należy do Rady Najwyż. Narod. Po upadku ojczyzny osiada na wsi (na Litwie potem w Sandomierskim). W r. 1800 członkiem Towarzystwa Przyj. Nauk. Za Ks. Warsz., w r. 1809 zostaje członkiem Rządu Centr. Obojga Galicji. W r. 1810 radcą stanu Księstwa. W r. 1811 ministrem skarbu. (Mowa na sejmie nadzwycz. z 28 czerwca 1812). W r. 1813 w Dreznie, Paryżu, Ratysbonie i Pradze. W r. 1815 dyrektorem Skarbu Królestwa. W r. 1817 podaje się do dymisji i zostaje kasztelanem. (Żon. był z Marjanną Przebendowską). Należał do Towarzystwa Ixów. Zm. 30 listopada 1819 r. w Bononji.

a) Artykuły publicystyczne w *Gazecie Narod. i obcej.*

b) Mowy sejmowe z końca XVIII w. po części w dyjarjuszach sejmowych, po części (mowy z czasów sejmu Czteroletniego) osobno; mowy z czasów Ks. Warszawskiego osobno. Mowę sejmową z dnia 28/VI 1812 r. przedruk w t. I. „*Stu lat myśli pol.*“ (str. 364—372).

c) Wyj. z przekł. poem. Delille'a „O Imaginacji“ w *Pam. Warsz.*, 1815, t. I i II. Ułomek z poem. „O Imagin.“ w *Dzien. Wileń.*, 1805.

d) Przekład „O naśladowaniu Chrystusa“ Tomasza z Kempis, 1820. Kilkanaście wydań.

e) Wiersze: *a*) z Horacjusza („O spoczynek błaga bogi“); *b*) „Historja zbytku“ („Zbytek dostatku i próżności dziecię“); *c*) „Do wdzięczności“ (tłum. hymnu Delille'a) z rękopisu Klementowickiego wydruk. w *Przegl. Nauk.*, 1842 r. — Wiersz do ks. Ad. Czartoryskiego (naśl. z Horacjusza) *Dzien. Wileń.*, I, 97.

f) „Odpis“ Matuszewica (wierszem) na „List Kropińskiego do Matusz. z Łańcuta do Sieniawy 1796 r.“, wydrukowano z rękop. w *Kron. Rodz.*, 1885.

Matuszewic był pierwszym zbieraczem i objaśniaczem synonimów polskich; objaśnienia niektórych przytoczone w *Kronice Rodz.*, 1885.

Niemcewicz: Mowa żałobna. — Niemcewicz: Pamiętniki. — St. Potocki: Pochwała Tad. Matuszewica. *Rocznik Tow. P. N.* XIV, 1821. — K. Koźmian: Pamiętniki, II i III. — Koźmian w przypisku do „Ziemiaństwa polskiego“. (Str. 226). — Art. bezim: „Szczątki spuścizny po Tadeuszu Matuszewicu. *Kron. Rodz.*, 1885. — Dębicki: Puławy. III, rozdz. V. — Bojasiński: T. M. *Album biograf. zasłuż. Pola-*

ków XIX w. — Bojasiński: Rządy tymczasowe w Królestwie Polskiem. Warszawa, 1902. — Krzemiński: M. Tad. *Sto lat myśli pol.* I. 1906. — Szyjkowski: Ossjan w Polsce... Str. 123.

4. SZYMON BIELSKI.

Ur. 15 wrześ. 1745 w woj. krak. Do zgromadz. pijarów wstąpił w r. 1766, poczem po ukończeniu nauk był nauczycielem w Łowiczu, Łukowie, Chełmie, Radomiu i Szczuczynie. Od. r. 1793 bibliotekarzem pijarów w Warszawie. Zm. 4 stycznia 1826 r. w Warszawie.

Napis. m. i.: Vita et scripta quorundam ex Congregatione clericorum regularium scholarum piarum..." Warsz. 1812.

Przełożył z franc. Kanta Projekt (do) wieczystego pokoju (Warsz. 1797. Druk. w Królewcu w 1796).

Bentkowski: Hist. liter. I, 59—60. — Wiszniewski: Hist. liter. I, 187 i indziej.

5. WAWRZYNIEC SUROWIECKI.

Ur. pod Gnieznem w r. 1769. Starszy brat, osławiony ks. Karol, który się nim zaopiekował, oddał go do seminarjum ks. misjonarzy w r. 1788, ale po trzech latach nauki, Surow. porzucił w r. 1791 drogę do stanu duchownego. W r. 1795 znalazł się we Lwowie, gdzie pracuje w redakcji *Dziennika patryotycznego polityków.* Później zarabia na chleb jako nauczyciel prywatny. W l. 1802—1806 jako wychowawca Ludw. Szczanieckiego (późniejszego pułkownika) zwiedza Drezno i Wiedeń. W r. 1807 członkiem Towarz. Przyj. Nauk. Po utworzeniu Ks. Warsz., został S. urzędnikiem w sekretarjacie stanu przy królu w Dreznie. W r. 1811 prof. statystyki w Szkole Prawa i Administracji. Za St. Potockiego w r. 1812 sekretarzem gieneralnym w Komisji Oświecenia; w r. 1817 członkiem czynnym Komisji wyznań i oświecenia; w końcu za Grabowskiego członkiem Rady Ogólnej (R. Wych. Publ.). Zm. 9 czerwca 1827 r.

Z pism Sur. najważniejsze:

a) List do przyjaciela, mieszkającego nad rzeką Wartą, z Warszawy d. 28 września 1806 roku, o wadach edukacji młodzieży polskiej. Warszawa, 1806. Wyd. 2-ie. Warszawa, 1807.

b) „Uwagi względem poddanych w Polsce; projekt do ich uwolnienia". Warszawa, 1807.

c) „O upadku przemysłu i miast w Polsce". Warszawa, 1810. (Rozpr. na swój czas znakomita).

d) Zdanie o piśmie Z. Chodakowskiego „O Słowiań. przedchrześcijańskiej". *Pam. Warsz.*, 1819. Przedruk. przy rozpr. Chodakowskiego. 1835).

e) Śledzenie początku narodów Słowiańskich, (*Roczn. Tow. Przyj. Nauk.* XVII z r. 1824) i osobno. Warszawa, 1824. Główne dzieło Surow.

f) „Uwagi nad rozprawą W. S. Majewskiego „O śledzeniu początku narodów słowiańskich" (1816) wydruk. Kraushar w t. 4 „Tow. Przyj. Nauk".

g) „Uwagi o cechach". *Roczn. T. P. N.* XIII.

„Dzieła". Kraków, 1861 (Bibl. pol. Turow.).

Listy *a*) do Lindego z r. 1808 i *b*) do J. S. Bandtkiego z r. 1817 podał Wierzbowski w „Materj." II.

Bentkowski: Wiadomość o życiu i pismach W. S. w *Roczn. Tow. P. N.* XXI. 1830. — Z. Pietkiewicz: Ekonomiści w Polsce. I. W. S. *Dod. mies. Przegl. Tyg.*, 1885. — Grabski: historja Tow. Rolniczego. Warsz., 1904. — M. Dzieduszycki w *Przew. nauk. i liter.* — Francew: Polskoje sławianowiedienje. (193 — 217). — Krzemiński w t. II *Stu lat myśli pol.* — Szyjkowski: Dzieje polskiego upiora...

6. KAZIMIERZ CHROMIŃSKI. Ur. 1759 r. w Lubelskiem. Uczył się w Warszawie. Nauczyciel w Lublinie, potem w gimn. w Wilnie; prefekt gimn. w Swisłoczy i wicedyrektor szkół gub. grodzieńskiej. Zm. 7 lipca 1816 r. w Warszawie. — Ogłosił „Rozprawę o literaturze polskiej" w *Dziennikn Wileńskim*, 1806 (i osobno). Rozprawa ta, jak stwierdza Chmielowski, ożywiła u nas zajęcie piśmiennictwem staropolskiem i wpływ na badaczów następnych wywarła. Wiersze swe druk. w *Dzien. Wileń.*, 1805—6.

Bentkowski: Hist. liter. pol., I, str. 62. — Sobieszczański: Chr. K. *Enc. Orgelbr.* — Chmielowski: Chr. K. w *W. Enc. powsz. ilustr.*

7. KONSTANTY WOLSKI.

Ur. się w r. 1762 w woj sandom. Wstąpił do zgromadz. pijarów i został nauczycielem. W r. 1798 otworzył w Warszawie instytut edukacyjny. W tym czasie opuścił stan duchowny i wszedł w śluby małżeńskie. Za rządów pruskich był prof. literatury w Liceum Warsz. W r. 1808 członkiem Izby Eduk. W r. 1809 członkiem Towarzystwa Przyj. Nauk. Warsz. Zm. w r. 1810.

Ogłosił: a) „Nauka początkowego czytania, pisania i rachowania. Warsz. 1811 (szereg wydań). b) Rozprawa o ważności ustanowienia

i wprowadzenia po szkołach książek elementarnych. Warsz. 1809. c) Przekład „Zairy“ Woltera. Warsz. 1801. Przekładał Liwjusza (wyjątki w *Pam. Warsz.*, 1805). W rękop. przekład „Ifigenji“ Racine'a.

„Obrona księdza małżonka“ [Dmochowskiego].

List do L. Osińskiego z r. 1809 wydruk. Kraushar w Tow. Przyj. Nauk t. 3, 231.

Bentkowski: Hist. liter. I. — Kraushar: Tow. Przyj. Nauk. — Nowakowski: Elementarz. *Enc. Wych.* III, 487. — Bizoń: Hist. wychowania. Lwów, 1920, § 39. — Kot: Hist. wych. (1924), str. 544—5.

8. JÓZEF MAKSYMILJAN OSSOLIŃSKI.

Ur. w 1748 we wsi Wola Mielecka (woj. sandom.) z o. Michała, kasztelana czchowskiego, i Anny z Szaniawskich. Uczył się w kolegjum jez. w Warszawie. Po pierwszym rozbiorze osiadł w dobrach swoich w Galicji Wschodn. W l. 1789—93 był członkiem deputacji galicyjskiej w Wiedniu. W r. 1793 osiadł w Wiedniu. W r. 1817 założył „Ossolineum“ we Lwowie. Był członkiem Towarz. P. N. Warsz. od r. 1800. Ož. był z Teresą Jabłonowską. Zm. 17 marca 1826 r. w Wiedniu.

Pierwsze prace swe literackie ogł. w *Zabawach przyj. i pożyteczn.* (1764—83).

Oprócz przekładów: Seneki: „O pocieszeniu ksiąg troje“. (Warszawa, 1782); Liwjusza: „Dzieje Rzymskie“ 2 t. (Lwów, 1850) i Jerzego Ossolińskiego: Mowy poselskie, z łac., i kilku innych pism, jest autorem pierwszych monografji z dziejów literatury polskiej: „Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej“. 3 t. Kraków, 1819—1822. Tom 4-ty wyd. Bielowski w r. 1852.

„Projekt instrukcji dla katedry języka i literatury polskiej“ (z r. 1817) i „Instrukcję dla profesora języka i literatury polskiej na Uniwersytecie Lwowskim“, obie prace po niemiecku, ogł. Czarnik w *Pam. liter.*, 1902.

„Wieczory Badeńskie“ (Sto powieści o strachach), napisane ok. r. 1793—4. Wyd. w Krakowie w r. 1852.

Listy: *a)* „List w przedmiocie historji literatury polskiej“ (z r. 1823) w *Dzienniku Warszawskim,* 1825; *b*) 2 listy do Staszica, z r. 1815 i 1818, w Kraushara „Tow. Przyj. Nauk. Warsz.“, t. III, 319 i IV, 380; *c)* list do Tad. Czackiego w *Przegl. Lwow.*, 1873; *d)* list do

Bandtkiego z r. 1818 w rękop. bibl. Jagiell. (wyj. w art. Czarnika w *Pam. Liter.*, 1902; *e)* list do Jana Śniadeckiego w *Kron. Powsz.*, 1913, nr. 15; *f)* 3 listy do Dobrowskiego ogłosił Francew; *g)* 5 listów do Lindego: 2 z r. 1807, jeden z r. 1816, jeden z r. 1819 i jeden b. d. podał Wierzbowski w „Materjałach", II.

Siarczyński: Wspomnienie zasług i dzieł J. M. hr. z Tęczyna Ossolińskiego. *Czasop. nauk. księg. Ossol.* 1828. — Tarnowski: Wspomnienie o życiu i dziełach Józefa hrabi Ossolińskiego. *Roczniki Tow. Król. Warsz. Przyj. Nauk.* XXI. 1830. — (Bielowski?): Życiorys Ossol. we wstępie do wyd. tytuł. t. 3-go „Wiadomości" z r. 1851. — Wiszniewski: Hist. liter. pol., I. 144. — Bielowski w Życiorysie Lindego.— Sobieszczański: O. J. M. *Enc. Orgelbr.* — Zawadzki: Literatura w Galicji. Lwów, 1878, str. 33 i n. — K. Chłędowski: J. M. O. *Gaz. Lwowska*, 1879. nr. 95. — Dębicki: Puławy, t. III. (Rozdz. II. Ossoliński i Linde). — Finkel-Starzyński: Histor. Uniwer. Lwow., Lwów, 1894. — W. Kętrzyński: Zakład Narod. im. Ossolińskich. Lwów. 1894. (Tu życiorys i bibliogr. prac). — Chmielowski: Metodyka histor. liter. pol. Str. 226. — Kraushar: Tow. P. Nauk. Warsz. — Czarnik: Ossoliński i katedra języka i literatury polskiej na uniwersytecie lwowskim. *Pam. Liter.* 1902. — Czarnik: Dwa dokumenty do dziejów katedry jęz. i liter. pol. na uniw. lwow. *Pam. Liter.* 1902. — Czarnik: Tow. Naukowe we Lwowie (1817—1818), *Pam. Liter.* 1903. — Francew: Polskoje sławianowiedienje"... — Chrzanowski: O. J. M. *Sto lat myśli pol.*, I. — A. Fischer: Linde a Ossoliński *Kron. Powsz.* 1914, nr. 19. — Fischer: Zasługa J. M. Ossolińskiego. *Kwart. histor.* 1918. — Fischer: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Lwów, 1927. — Gubrynowicz: Józef Maksymiljan Ossoliński. Lwów, 1928.—Gubrynowicz: J. M. Ossoliński i Ambroży Grabowski. *Ruch liter.* 1928, nr. 5.

9. FELIKS BENTKOWSKI.

„Pierwszy dziejopis naszej literatury". Ur. 27 maja 1781 r. w Lubartowie, z o. Józefa, i Marjanny z Nowickich. Uczył się w szkołach pijarskich i pojezuickich w Warszawie. Od r. 1800 kształcił się w Zülichau (pod Frankfurtem nad Odrą) w Instytucie pedagogicznym; tu też wykładał język polski; w r. 1802 wstąpił do uniwers. w Halli, gdzie również był lektorem języka polskiego. Po założeniu liceum w Warszawie był (od r. 1805) prof. języków staroż., a następ. jęz. i literatury polskiej oraz historji i bibliotekarzem liceum. Od r. 1817 prof. historji powsz. w uniwers. warszawskim. Był dyrektorem gabinetu numizmatycznego; członkiem Towarz. Przyj. Nauk (od r. 1813), dr. fil. uniw. Jagiell. (1816). W r. 1837 sędzią pokoju m. Warszawy. W l. 1838—52 naczelnikiem Gł. Archiwum Królestwa. Oż. od roku 1812 z Emilją Zeydler. Zm. 23 sierpnia 1852 r. w Warszawie.

W l. 1806—19 drukował artykuły *Allgem. Litter. Zeitung*. Od r. 1815—1821 redagował *Pamiętnik Warszawski*.

Gł. dzieło: „Historja literatury polskiej, wystawiona w spisie dzieł drukiem ogłoszonych". 2 t. Warszawa, 1814.

Ogł. nadto m. in.: a) „Wiadomość o najdawniejszych książkach, drukowanych w Polsce". Warszawa, 1812.

b) „Wstęp do historji powszechnej", 1821.

c) „Spis medalów polskich". Warszawa, 1830.

d) Trzy rozprawy w „Rozprawach i wnioskach o ortografji polskiej przez Deputację od Król. Tow. Warsz. Przyj. Nauk wyznaczoną". (Warszawa, 1830.

e) „O znakach przecinkowych w piśmie czyli znakach pisarskich". Warszawa, 1830.

„O znamionach prawdziwej oświaty" (1818).

Pod koniec życia pomieszczał artykuły w *Gazecie Porannej*, w *Piśmiennictwie krajowem* i w *Bibliotece Warszawskiej*. Był współpracownikiem lipskiej *Allgem. Encykl. d. Wissenschaften u. Künste*.

„Program historji powszechnej", przedstawiony Uniwersytetowi Warsz-mu, podali z rękop. J. Bieliński (t. II „Uniw. Warsz.") i T. Wierzbowski w „Materj.", II.

Listy: *a)* list do Jana Śniadeckiego z r. 1814 w Balińskiego „Pamiętn. o J. Śniad.", II, 396—8; *b)* list do Komisji wyznań i ośw. z r. 1817 podaje Wierzbowski w „Materjałach", II; *c)* list do Wład. hr. Ostrowskiego z r. 1834, ogł. Hahn w *Pam. Liter.*, 1916; *d)* dwa listy do ks. Al. Osińskiego z r. 1819 podał St. Vrtel w *Pam. Liter.*, 1911, str. 85—86.

Uwagi J. Śniadeckiego nad Historją liter. pol. F. Bentkowskiego—w Balińskiego „Pam. o J. Śniad.", II. 387—396. — Ossoliński w *Dzienniku Warszawskim*. 1825. — Mickiewicz: O kryt. i rec. warsz. — Skimborowicz: F. B. i Adrjan Krzyżanowski. *Gaz. Warsz.* 1852, nr. 227 - 236. — Wójcicki: Cmentarz Powązk. II. Warsz, 1856.—Wójcicki: F. B. *Tyg. Ilustr.*, 1860.—F. S. Dmochowski: Wspomnienia. (W. 1858). Str. 127—130. — Chlebowski: F. B. *Przegl. pedag.*, 1882 (i w „Pismach", IV). — Dutkiewicz: B. F. *Enc. Wych.*, II. — Życiorys w Bielińskiego „Uniw. Warsz.", t. II, 504—530. — Handelsman: Zagadnienia teoretyczne historji. Str. 45—53. — Życzyński: Estetyka Pamiętnika Warszawskiego. *Pam. liter.*, 1918.

10. ŁUKASZ GOŁĘBIOWSKI.

Archeolog. Ur. w Pohoście w Pińszczyźnie (na Polesiu litewskim) d. 13 października 1773 r. Ojciec Józef był dzierżawcą w dobrach ks. Franc. Druckiego-Lubeckiego, marsz. pińskiego. Uczył się w szkołach pijarskich w Dąbrowicy, gdzie kolegował z A. Felińskim. W r. 1791 udaje się do Warszawy; tu przebywa w otoczeniu Czackiego.

W r. 1794 bierze udział w kampanji Kościuszki; następnie został bibliotekarzem w Porycku u Czackiego. Gdy po śmierci Czackiego biblioteka porycka została wcielona do puławskiej, G. zostaje bibliotekarzem ks. Cartoryskich w Puławach (1818). Został członkiem Tow. Przyj. Nauk. W r. 1823 osiadł w Warszawie i został sekretarzem Tow. P. N. Jednocześnie pracował w Komisji wyznań i oświecenia, był prof. literatury w Instytucie pedagog., a w kilka lat później (po roku 1831) bibliotekarzem Biblioteki publicznej. W. r. 1833 osiadł w Kaźmierówce, majętn. własnej w Hrubieszowskim. Zm. 7 stycznia 1849 r.

Gł. dzieła G.:

1. „Opisanie historyczno-statystyczne miasta Warszawy". Warszawa, 1827.

2. „O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach". Warszawa, 1826. (Przedtem w *Pamiętn. umiejętn.*).

3. Zwyczaje Polaków opisał w 4 t.: *a)* „Lud polski, jego zwyczaje i zabawy". Warszawa, 1830; *b)* „Ubiory w Polsce". Warszawa, 1830; *c)* „Domy i dwory". Warsz., 1830; *d)* „Gry i zabawy różnych stanów". Warsz. 1831. (Są to pierwsze prace starożytnicze w literaturze naszej).

4. Dzieje Polski za panowania Jagiellonów. Warszawa, 1846—7, 3 t.

5. Gabinet medalów polskich za Stan. Augusta.

Listy: *a*) 3 listy do M. Wiszniewskiego z l. 1841—43. *Kronika Rodz.*, 1886; *b*) list Gołęb. i Niemcewicza do Oleszczyńskiego ogł. Kraushar w t. VII „Tow. Przyj. Nauk".

Bentkowski: Wspomnienie o Ł. G. *Bibl. Warsz.*, 1849. — (S. Gołębiowski): Pamiętnik o życiu Ł. G. Warsz., 1852. (tu autobiografja i bibliografja pism). — Wójcicki: Ł. G. *Tyg. Ilustr.*, 1861. — J. Bartoszewicz: Nowa epoka literatury historycznej polskiej. *Bibl. Warsz.*, 1852, I. — (Chmielowski o znacz. „O dziejopisach pol." w Metodyce hist. lit. pol. 227). — Gloger: Łuk. Gołębiowski. *Album biogr. zasłuż. Polaków*, I.

11. TOMASZ ŚWIĘCKI.

Ur. w Kostkach (pow. węgrowskiego) r. 1774. Uczył się w szkole węgrowskiej i drohickiej do r. 1792, poczem pracował czas jakiś przy palestrze drohickiej. Na sejmikach r. 1794 wybrany na asesora koła rycerskiego, a wkrótce potem zaliczony do palestry lubelskiej. Walczy w r. 1794; po wojnie uczęszcza na kursy prawne we Lwowie. Złożywszy w Krakowie egzamin na urzędnika sądowego, zostaje sędzią (1800—1804). Za Księstwa Warsz. adwokatem przy sądzie ape-

lacyjnym. Za Królestwa — mecenasem przy Sądzie najwyższym w Warszawie. Od r. 1818 członkiem (od r. 1827 czynnym) Tow. Przyj. Nauk. Zm. 5 września 1837 w Busku.

Wyd.: 1) „Historyczna wiadomość o ziemi Pomorskiej, mieście Gdańsku i panowaniu Polaków na morzu Baltyckiem", 1811.

Gł. dzieło: 2) „Opis starożytnej Polski". 2 t. Warszawa, 1816; 2 wyd. 1828; trzecie — Turowskiego. Pierwsza gieografja historyczna Polski; jego śladem poszli Lipiński i Baliński w „Starożytnej Polsce", którzy się oparli na pośmiertnych po nim materjałach.

Inne prace Św.: *a)* „Opis Podlasia" *Pam. Warsz.*, 1813; *b)* „Rozprawa, zawierająca wspomnienia o znakom. uczonych w Polsce za panowania Domu Jagiellońskiego". (*Roczniki Tow. Przyj. Nauk*, t. 19, 1827); *c)* „O marynarce polskiej"; *d)* „O Kurpiach" (*Dzien. Warsz.*, 1827); *e)* „O biskupstwie lubelskim" (*Dz. Warsz*,, 1828).

Po śmierci Św. wyd. J. Bartoszewicz: „Tom. Święckiego historyczne pamiątki znakomitych rodzin i osób dawnej Polski". (Warszawa, 1858, 2 t.).

Kraushar: Tow. P. N. IV, 170. — H. Galle: T. Św. *Album biogr. zasłuż Pol. XIX w.*, I. — Wójcicki w „Cment. Powązk. I (w życ. W. Bogusł.). — Lelewel: Opisu staroż. Polski przez T. Święckiego wydanego rozbiór („Rozbiory dzieł..." II „Polska dzieje i rzeczy jej t. VIII.

12. WALENTY SKOROCHÓD MAJEWSKI.

Podlasianin. Ur. w Skorochodach-Guzach w r. 1764 (w ziemi bielskiej, woj. podlaskiem). W r. 1779 oddany do szkół pijarskich w Warszawie. (W r. 1783 wstąpił do wojska austryjackiego; wkrótce pisarzem kopalni wielickiej, ale po tygodniu tej służby jedzie do Włoch. W r. 1787 ożenił się). Dwa lata spędził w palestrze. (W r. 1791 mianowany był zastępcą profesora w Korpusie kadetów, ale nie wykładał(?)). W r. 1791 przydzielony do deputacji kurlandzkiej na Sejmie Czteroletn. Chwilowo należał do Targowicy. Walczył w r. 1794 pod Kościuszką, pod Maciejowicami ranny, wrócił do Warszawy; do r. 1797 utrzymywał się z nauczycielstwa. Przez kilka lat po ostatnich rozbiorach członkiem Komisji, obliczającej skarb Rzptej, a w r. 1800 archiwistą archiwum metryk kor. Za Ks. Warsz. metrykantem archiwum, a za Królestwa i później, od r. 1816 archiwistą krajowym metryk koronnych, jednocześnie notarjuszem publ. Król. Pol., oraz pisarzem aktowym. W l. 1820, 1826 i 1828 był deputowanym na sejm. Zm. 3 lipca 1835 r. w Warszawie.

Od. r. 1809 członek Towarz. Przyj. Nauk; czytał wiele swoich rozpraw na posiedzeniach, m. in. „Rozprawę o języku Samskrytskim", druk. w t. XI (1817) *Roczn. Tow. P. N.*

Gł. dzieła:

1. O Sławianach i ich pobratymcach". Cz. I, obejmująca... rozprawy o języku Samskrytskim... Warszawa, 1816. (2 ed. z tegoż roku ma tytuł „Badania Sławiańskie...").

2. „Rozkład i treść dzieła o początku licznych Sławiańskich Narodów, tudzież każdego w szczególności". Warszawa, 1818.

M. pierwszy sanskrytolog polski; pierwszy wprowadził do literatury naszej naukowej badania lingwistyczne o pokrewieństwie szczepu indoeuropejskiego. (Kryński w *Prac. Filol.*, I).

X: Wiadomość o życiu i pismach W. S. Majewskiego. (*Niezapominajki*, noworocznik K. Korwella, na r. 1842). — E. Dembowski: Rys. życia W. Sk. M. *Przegl. Nauk.*, 1842, III. — Wójcicki w Cmentarzu Powązk. I, (podał autobiografję do r. 1807). — A. Batowski: W. Sk. M. i jego naukowe prace (*Pismo zbiorowe* wyd., J. Ohryzki. Petersburg. 1859, t. II); (podaje bibliografję prac druk. i rękopism.). — Francew: Polskoje sławianowiedienije, 1906, str. 166—183. — Kraushar: „Tow. Przyj. Nauk". — St. Krzemiński o M. w *Sto lat myśli pol.*, I. — Tyszyński: Rękopisma Wal. Sk. Majewskiego. *Bibl. Warsz.*, 1842. I.

13. IGNACY BENEDYKT RAKOWIECKI.

Wołyniak. Ur. w grudniu 1783 r., z o. Teodora, i Marjanny z Milanowskich, w Berdyczowie. Syn rytownika. Kształcił się na wydz. prawnym w uniw. Wileńskim. Za Ks. Warsz. był notarjuszem ziemskim w Poznaniu. Był przez pewien czas administratorem dóbr Zamojskich. Za Królestwa był kuratorem nad szkołami woj. podlaskiego. W r. 1820 wybrany na członka Tow. Przyj. Nauk Warsz. Pod koniec życia inspektorem szkolnym na Podlasiu i notarjuszem publ. w Warszawie. Slawista. Zm. 22 lipca 1839 r.

Gł. dzieło Rak-go: „Prawda Ruska...", 2 t., Warszawa, 1820—22. Teksty poprzedza: „Rys historyczny zwyczajów, obyczajów, religji, praw i języka dawnych Słowiańskich i Słowiańsko-Ruskich narodów"; zamyka: „Rys historyczny początku i stanu języka Słowiańskiego i Polskiego". Do stworzenia swego dzieła pobudzony został R. przez Lindego rozpr. „O Statucie Litewskim", 1816.

„O stanie cywilnym dawnych Słowian". *Roczn. Tow. Przyj. Nauk.* XIV, 1821).

„Pisma rozmaite". Cz. I, zawierająca wiadomości względem języka, literatury i historji Słowian. Poszyt I. Warszawa, 1834.

Listy: w *a)* „Zapiski... Szyszkowa"; *b)* w „Piśma k'Gankie" Francewa; *c)* w Dod. do „Polskoje sławianowiedienije".

Wójcicki: Cmentarz Powązk. II. — Kraushar: Tow. Przyj. Nauk. — Dobrowolski o Prawdzie Ruskiej w *Jahrbücher der Literatur*. Wien, 1824. — Balzer: Historja porównawcza praw słowiańskich. Lwów, 1900. — Francew: Polskoje sławianowiedienije. Str. 217 — 243. — St. Krzemiński: R. I. B. *Sto lat myśli pol.* II

14. ALEKSANDER SAPIEHA.

Syn krajczego litewsk. Józefa i Teofili z Jabłonowskich. Ur. ok, 1770 r. (2 wrześ. 1773(?), w Strasburgu (czy w Paryżu(?). Wychowywał się pod okiem Anny Jabłonowskiej, wojewodziny bracławskiej, w Kocku. Od r. 1800 członkiem Tow. Przyj. Nauk. W l. 1802—5 odbył podróż po Słowiańszczyźnie pomorskiej południowej. W r. 1807 walczył pod Dąbrowskim przeciw Prusakom pod Gdańskiem. W r. 1812 był członkiem Rady konfederackiej litewskiej. Oż. był z Anną Zamojską. Zm. w Dereczynie (w słonimskim, w później. gub. grodz.) 9 września 1812 r.

Gł. dzieło: „Podróże w krajach Sławiańskich odbywane w latach 1802 i 1803". (Wrocław), 1811. Przedruk. Turowski w *Bibl. Pol.* Sanok. 1856. Pierwsza praca etnograficzna w literaturze polskiej o Słowiańszczyznie południowej.

List do Tow. P. N. z r. 1812 przytoczył Kraushar w t. 3-im monogr. o Tow. P. N.

X. Edw. Czarnecki: Rys zasług naukowych X. Alek. Sapiehy. *Roczn. Tow. Przyj. N.* t. XVIII (1825). — Dębicki: Puławy. III, rozdz. I. („Pierwsi orjentaliści i archeologowie polscy"). — Kraushar: Tow. Przyj. Nauk. — Chmielowski: Hist. liter. pol. III. 32. (o wpływie Sapiehy na Chodakowskiego). — Francew: Polskoje sławianowiedienije, str. 78—100. — Krzemiński: S. A. *Sto lat myśli pol.* I.

15. STANISŁAW BOHUSZ SIESTRZEŃCEWICZ.

Ur. 31 września 1731 r. w Zankach (pow. wołkowyski). Uczył się w szkole Kiejdańskiej (od r. 1743—45); następnie udał się w r. w r. 1745 do Niemiec, gdzie wstąpił do armji pruskiej i bił się (m. in. wziął udział w zdobyciu Lipska); poczem w l. 1746—48 kształcił się w gimn. w Berlinie i w uniw. Frankfurckim (1748—1751). Powróciwszy w r. 1751 do kraju, był zrazu wychowawcą u Radziwiłłów, ale już

w r. 1763 wstąpił do stanu duchownego. Już w r. 1774 mianowany bisk. białoruskim przez Katarzynę II; w r. 1782 arcyb. mohylowskim (pierwszym) a w r. 1798 metropolitą kościołów rzymsko-katolickich w Rosji. Zm. w Petersburgu 1 grudnia 1826 r.

a) „Histoire de la Tauride" (Brunswick, 1800); 2 wyd. Petersburg, 1824 (przekł. rosyj., 1806).

b) „Recherches historiques sur l'origine des Sarmates, des Esclavons et des Slaves...". St. Pétersbourg, 1812. Część tego dzieła w oprac. polskim p. t. „Badania historyczne o pochodzeniu Skławian..." w rękop. (1814) w bibl. Czartoryskich w Krakowie.

Wyd. m. in. trag. „Gecja w Taurydzie" (Mohylów, 1783); w rękop. poemat „Król ocalony", poemat o wzięciu Oczakowa i inne.

Listy wyd. Ks. M. Godlewski (zob. niżej); list do Jana Śniadeckiego z r. 1811 podał Wierzbowski w „Materjałach", II.

Stachowski: Rys życia i prac naukowych ś. p. Stanisława de Bohusz Siestrzeńcewicza, arcb. mohyl. *Roczn. Tow. Nauk. Krak.*, 1841. — Ks. Szantyr: Wiadomości do dziejów Kościoła. Poznań, 1843. — A. W. Darowski: Młodość Stanisł. Bohusza Siestrzeńcewicza. Kraków, 1872. (Odb. z *Rocznika dla archeologów* z r. 1870). — Monumenta ecclesiastica Petropolitana. I—IV, Petersburg, 1906—11. — Ks. M. Godlewski: Sedes primatialis Vilnensis 1815 — 1817. Petropoli, 1906. — Ciechowski: St. Siestrzeńcewicz Bohusz. *Kraj*, 1906, nr. 209. — Godlewski: Ostatnie pragnienie Siestrzeńcewicza. *Przegl. Histor.*, 1908. — Godlewski: Siestrzeńcewicz i śmierć O. Grubera S. J. *Kwart. Teolog.*, 1905. — Godlewski: De cardinalatu S. Siestrz. 1784—1817. Petersburg, 1909. — Francew: Polskoje sławianowiedienije... Str. 62—73. — Godlewski: Journal et Correspondance de Stanislas Siestrzeńcewicz Bohusz. I. 1797—1798. Petersburg, 1913.

16. KSAWERY MICHAŁ BOHUSZ.

(Franciszek Ksawery, wedł. Kossak.). Ur. 1 stycznia 1746, w pow. wiłkomierskim na Żmudzi. Uczył się w szkołach jezuickich w Wilnie; poczem wstąpił do zakonu. Kształcił się następnie w akad. wileńskiej i w Rzymie. Był nauczycielem w kolegj. jez. w Grodnie i przełożonym konwiktu(?). Po kasacie jezuitów był powiernikiem Ant. Tyzenhauza. Po upadku jego, zamieszkał w Wilnie. Został prałatem katedry wileńskiej. Zamieszany do powstania Jasińskiego r. 1794, przez lat kilka przebywał na wygnaniu w Smoleńsku. Po uwolnieniu zamieszkał w Warszawie. Pełnił urząd sędziego pokoju. Był członkiem honor. uniw. wileńskiego i członkiem Tow. Przyj. Nauk Warsz. Zm. 4 kwietnia 1820 r. w Warszawie.

1) „Filozof bez religji". 2 t., 1785. (Z franc.).

2) „O początkach narodu i języka litewskiego", czyt. na posiedz. Tow. P. N. w r. 1806.

3) Dodatek do „Poprawy błędów". O. Kopczyńskiego, 1808.

4) „O budowli włościańskiej...", 1811; 2 wyd. 1816.

Testament w wileń. *Dziejach dobrocz.*, 1820.

Dzieła w rękop. zaginione:

a) Przekład litewski „Ziemiaństwa" Wirgiljusza.

b) „Historja konfederacji Barskiej", 3 t.

c) Sumaryczny wypis akt kapituły wileńskiej.

d) Opisy podróży zagranicznych (kilka tomów). Z tych ocalał. fragment p. t. „Dyjarjusz wojażu JWIMC. ks. Ksawiera Bohusza...", odbytego w r. 1777 po Szląsku, Austrji, Niemczech i Anglji—ogł. w *Kron Rodz.* z r. 1885. (Z rękop. bibl. Józ. Szczytta w Tabołkach).

Bohusza „Dziennik podróży z ł. 1777—1778, wydany przez Kraushara mylnie jako Staszica to, wedł. Wł. Szajnochy „ciekawy, i miejscami wsprost genjalny dziennik" („St. Staszic". Księga zbior. str. 224).

O planie do historji narodowej z r. 1809 ogł. Kraushar w t. 3 „Tow. Przyj. Nauk".

J. Kossakowski: Rys pryw. i publ. życia Franc. Ksaw. Bohusza. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk.* XVII. 1824. — Lelewel: Uwagi nad rozprawą o pocz narodu i jęz. litewskiego. („Rozbiory dzieł... Poznań, 1844). — Dębicki: Puławy. III.

17. JÓZEF KALASANTY SZANIAWSKI.

Ród jego pochodził z ziemi łukowskiej. Ur. w r. 1764 w Kalwarji Zebrzydowskiej (późn. Galicji). Do szkół uczęszczał w Kaliszu, a na uniw. w Królewcu, gdzie słuchał prawa, a jednocześnie wykładów Kanta. Za panowania Stan. Augusta był komisarzem sądowym w woj. kaliskiem, a podczas Sejmu Wielkiego pełnił funkcje regienta grodzkiego łukowskiego. Wyznawał hasła rewolucyjne francuskie i wziął czynny udział w wypadkach r. 1794; następnie udał się na emigrację i należał do deputacji polskiej w Paryżu, znoszącej się z Dyrektorjatem. Za czasów pruskich wrócił do Warszawy, a wybrany członkiem (1801) i sekretarzem Tow. Przyj. Nauk, poświęcił się pracy naukowej i literackiej. (W l. 1802—1808 powstały jego najważniejsze prace filozoficzne). Za Ks. Warsz. był zrazu członkiem chwilowej Najwyższej Izby Administracyjnej, a następnie prokuratorem przy sądzie kasacyjnym. Za Królestwa Kongres. był sekretarzem Rządu tymczas. i referendarzem stanu. Od. r. 1816—1821 był prokuratorem gieneralnym, a od r. 1822 dyrektorem gieneral-

nym wychowania w Komisji wyznań i oświecenia i kierownikiem Wydziału cenzury. Przed wybuchem powstania Listopadowego w r. 1830 udał się do Wiednia. W r. 1833 członkiem Rady Stanu. W r. 1839 emeryt. Zm. 16 maja 1843 r. we Lwowie.

Z pism Szaniawskiego najważn.:

a) List odpowiedni, pisany do przyjaciela, względem ustawy rządowej na dniu 3 maja 1791 roku uchwalonej. Warszawa, 1792.

b) „Co jest filozofja". Warszawa, 1802.

c) „Rady przyjacielskie...". Warszawa, 1805; wyd. 2. Lwów, 1823.

W *Rocz. Tow. Przyj. Nauk*, t. II i III ogł. rozprawy: „O znamienitych systemach moralnych starożytności", „System Chrystjanizmu" i „Rzut oka na dzieje filozofji od czasu upadku jej u Greków i Rzymian aż do epoki Odrodzenia nauk".

Mochnacki: Powstanie Narodu Pol. Dzieła II, 132—133. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Wł. Tarnowski: Nekrolog J. K. Sz., Lwów, 1843. — Nekrolog w *Tyg. Liter.* (poznań.) 1843. — Niemcewicz o Sz.—zob. art. Kurpiela w *Pamiątk. księdze* (dla St. Tarnowskiego) (Str. 153). — Krupiński w „O filozofji w Polsce. (Dod. do Hist. fil. Schweglera). — W. M. Kozłowski: Sz. J. K. *Sto lat myśli pol.* II.— Smolarski: J. K. Szan. *Bibl. Warsz.*, 1910, listop. — Struve: Hist. logiki jako teorji poznania w Polsce. 1911.—Kraushar: Tow. Warsz. Przyj. Nauk.—Straszewski: Dzieje filozof. myśli polskiej w okresie porozbiorowym. Kraków, 1912. (Str. 244 — 272). — Smoleński: Publicyści anonimowi z końca w. XVIII. *Przegl. histor.*, 1912 (i odb.). — Śliwiński: „M. Mochnacki". — Chmielowski: Hist. liter. pol. III, 105—106. — Wiszniewski: Myśli o ukształc. siebie samego. — Kraushar: Sen. Nowosilcow i cenzura za Król. Kongres. Kraków, 1913. — Szyjkowski: Génie du Christianisme... — Kucharzewski: „M. Mochnacki". — Szpotański: M. Mochnacki, str. 11—13. Ks. Gabryl: J. K. Sz. (Polska filoz. relig. w w. XIX. Warsz., 1914, I.). — Harassek: Kant w Polsce przed r. 1830. Kraków, 1916. — A. L.: „O naturze i przeznaczeniu urzędowań w społeczności". Książka z r. 1808. *Kur. Warsz.*, 1917, nr. 84.— N. Gąsiorowska: Wolność druku w Król· Kongresowym.

18. SAMUEL BOGUMIŁ LINDE.

Był potomkiem rodziny szwedzkiej, wyznania ewang.-auszpurskiego, osiadłej w Polsce. Urodził się z ubogich rodziców, 24 kwietnia 1771 r. w Toruniu, z o. Jana i z m. Barbary z Langenhanów. Nauki gimnazjalne odbywał tamże. W r. 1789 wstąpił na wydz. teolog. uniwersytetu w Lipsku. Tu oddał się studjom filologicznym. W r. 1792 otrzymał stopień dr. filozofji i katedrę (lektorat) języka i literatury polskiej w uniwers. lipskim. Zapoznaje się w Lipsku z działaczami r. 1791: Niemcewiczem, Kołłątajem, Potockimi, Dmochowskim, i z Kościuszką;

tłumaczy na jęz. niem. „Powrót posła“ Niemcewicza i „O ustanowieniu i upadku Konstytucji polskiej 3 maja“. W r. 1794 udaje się do Warszawy i pracuje w bibliotece Załuskich. Po upadku powstania wyjeżdża do Wiednia; tu zostaje bibliotekarzem J. M. Ossolińskiego i pomnaża jego zbiory; jednocześnie pracuje nad Słownikiem; obcuje w Wiedniu z Małachowskim, Staszicem, Czartoryskim. Wezwany przez rząd pruski do urządzenia liceum w Warszawie, staje w końcu r. 1803 w Warszawie i jako dyrektor otwiera ten zakład na początku r. 1805. W r. 1806 rozpoczyna druk „Słownika“ (tom I wychodzi w końcu r. 1807, ostatni w r. 1814). Za Księstwa Warszawskiego był członkiem Izby Eduk., później dyrektorem Edukacji Narodowej. Za Królestwa Kongresowego należy do urządzicieli uniwersytetu w Warszawie (otwartego w r. 1817) i wykłada tu zastępczo psychologję i gramatykę powszechną. Obok profesury w uniwersytecie nie przestaje pełnić obowiązków dyrektora liceum. W r. 1819 urządza w Warszawie bibliotekę Główną (uniwers.) i pomnaża jego zbiory (o 40 tys. tomów). W r. 1831 zasiada w sejmie jako deputowany m. Warszawy. Po r. 1831 otrzymuje nadzór główny nad wychowaniem publicznym. W r. 1833 dyrektorem gimnazjum, prezesem komitetu, czuwającego nad szkołami i zakładami panieńskiemi, i członkiem Rady wychowania publicznego. W r. 1835 uwolnił się od służby publicznej i oddał się pracy naukowej. Ostatnich lat kilkanaście poświęcił pracy nad słownikiem porównawczym języków słowiańskich. Był członkiem Towarz. Przyj. Nauk warsz. od założenia, i wielu akademji i instytucji naukowych zagranicznych, m. in. Akademji Nauk w Petersburgu (członkiem honorowym od r. 1818). (Był dwukrotnie żonaty). Zm. 8 sierpnia 1847 r. w Warszawie.

Gł. dzieło Lindego:

„Słownik języka polskiego“. 6 t. Warszawa, 1807—14. Wyd. 2-gie, uzupełn. z notat., pozostałych po Lindem, wyszło we Lwowie w l. 1854—61.

Z innych prac [1]) najważniejsze:

a) „Prawidła etymologji przystosowane do języka polskiego“, ogł. częściowo w programach Liceum z l. 1805 i 1806, w całości na czele „Słownika“.

b) „O Statucie Litewskim“. Warszawa, 1816.

Wydał tom III „Janocianów“ (1819).

---

[1]) Poczet prac Lindego podał Bielowski w „Żywocie“ (niezupełny).

Art. „O literaturze rosyjskiej". *Pam. Warsz.*, 1816 r. („Zamieczatielnyj", wedł. Pypina, rozbiór książki Sopikowa „Opyt rossijskoj bibliografiji").

„Uwagi nad programem historji Polski" (z r. 1809). Wydrukował Kraushar w „Tow. Przyj. Nauk".

Deklarację, sprawozdanie i program wykładów filozofji z r. 1817—18 ogł. Wierzbowski w „Materjałach", II.

Rozprawy i sprawozdania w programach Liceum warsz. i w *Rocznikach Tow. Przyj. Nauk Warsz.*

Rękopisy Lindego w Ossolineum. — W rękop. niewykończony „Słownik porównawczy języków słowiańskich". Zeszyt próbny p. t.; „Matierjały dla srawnitielnago russkago słowaria... Bukwy *K* wypusk pierwyj". (Warszawa, 1845).

Autobiografja z r. 1814, p. t. „Zdanie sprawy z całego ciągu pracy", wydruk. na czele 6 t. „Słownika jęz. polskiego".

„O zbliżeniu dyjalektów słowiańskich między sobą". Z listu p. Lindego, z Warszawy, do rosyjskiego ministra oświecenia... (*Gaz. Poranna,* 1840); przedruk. w *Rozmaitościach lwow.*, 1840, nr. 42.

Listy Lindego: 1) do Ossolińskiego podał Bielowski w Żywocie 2) 4 listy do Jana Śniadeckiego—Baliński w Pamiętn. o J. Śniad., II; 3) do Szyszkowa, w „Zapiski, mnienija i pierepiska A. S. Szyszkowa, II; 4) do Purkiniego w *Slovansky Sbornik* Jellinka, 1886; 4) do Pogodina w Popowa: „Piśma k Pogodinu", 1880; 6) do Hanki w Francewa: „Piśma k Hankie" Warszawa, 1905; 7) do Uwarowa i in. w Francewa: „Srawnitielnyj słowiańskij słowar Linde"; 8) do Dobrowskiego, Koeppena i in. w „Polskoje sławianowiedienije"; 9) dwa listy z r. 1818 do Bentkowskiego i do Komisji wyzn. i ośw., ogł. Wierzbowski w „Materjałach", II. 10) Kilka listów Lindego ogł. Papłoński w art. o L. w *Kłosach,* 1871. 12) list do niezn. osoby z r. 1809 w *Księdze pam. Mickiewicz.* I (1898).

Listy do Lindego: 1) Petelenz: Listy do Lindego (*Spraw. gimn. św. Jacka* w Krakowie, 1885—88; 2) Listy Dobrowskiego i Hanki w Jagića „Istoczniki dla istoriji sław. fiłołogiji; 3) kilka w Wierzbowskiego „Materjał.", II.

K. (P. Koeppen): Samuel Gottlieb Linde, eine biographische Skizze. Wien. 1823. — Saint-Maurice Cabany: Notice nécrologique sur S. Th. de Linde. Paris, 1852. (?) — Bielowski: Żywot S. B. Lindego, na czele t. I Słownika. — Wójcicki: Cmentarz Powązkowski. III. — Papłoński: S. B. Linde. *Kłosy,* 1871. — Papłoński: O trudach Linde. (W czasop. *Moskwitianin* z l. 1842 i 1854. — Przyborowski: S.

B. Linde. *Tyg. Ilustr.*, 1871.—Dębicki: Puławy, t. III (rozdz. II. Ossoliński i Linde).— Kraushar: Tow. Przyj. Nauk. — Baliński: Pamiętniki o Janie Śniadeckim (I, rozdz. 18 i II, 346 — 52). — Brückner: Język Wacława Potockiego. W Krak. 1900, (odb. z t, XXXI *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*). — G. Korbut: Linde S. B. *Enc. Wych.*, VI. (Tenże o L. w *Album biograf. zasł. Pol. XIX w* — Pypin: Istoria ruskoj etnografiji. IV, str. 30—36. — Francew: Srawnitielnyj Sławianskij Słowar S. B. Linde. Warszawa, 1905. — Francew: Polskoje sławianowiedienije... Praga, 1906. (Str. 102—137, 376 i n. i indziej). — Chlebowski w *Sto lat myśli pol.*, II. — Bieliński: Uniw. Warsz., III, 91—97. 66—68 i indziej. —A. Fischer: Linde a Ossoliński. *Kron. Powsz.*, 1914, nr. 19.—Szczegóły do życiorysu w pamiętnikach K. Koźmiana, Skarbka, E. Marylskiego, Ign. Humnickiego.

19. JÓZEF MROZIŃSKI.

Ur. 19 marca 1784 r. we wsi Koniuchy, w Brzeżańskiem w Galicji. Nauki odbył w szkołach austryjackich. W r. 1807 wstąpił do wojska Ks. Warszawskiego i odbył kampanje Napoleońskie l. 1807—1814; walczył w Hiszpanji, brał udział w oblężeniu Saragossy; w r. 1811 adjutantem w sztabie marszałka Sucheta; w r. 1814 szefem bataljonu. Za Król. Kongres. w r. 1820 pułkownikiem i szefem sztabu dywizji piechoty. W r. 1829 gienerałem brygady. W r. 1830—31 szefem sztabu głównego, w końcu dyrektorem gieneralnym w Komisji Rząd. wojny Pod koniec r. 1831 otrzymał dymisję. W r. 1833 osiadł w Warszawie. Zm. 16 stycznia r. 1839 w Warszawie.

Najznakomitszy językoznawca polski 1-ej poł. w XIX.

a) „Oblężenie Saragossy w l. 1808 i 1809, ze względem szczególniejszym na czynności korpusu polskiego“ (w *Pam. Warsz.*, 1819. Przedruk. Tur. w *Bibl. Pol.* Kraków, 1858).

b) „Pierwsze zasady gramatyki języka polskiego“. Warszawa, 1822. Przedruk. we Lwowie, 1850.

c) „Odpowiedź na... recenzję“... Warsz., 1824 (300 stron).

d) Rozprawy w „Rozprawach i wnioskach o ortografji polskiej przez Deputację od Król. Towarz. Warsz. Przyj. Nauk wyznaczoną“. Warszawa, 1830.

List M. przytacza Wójcicki w „Wiadomości“...

W rękop.: List obszerny z r. 1816, zawierający rozbiór „Krakowiaków i Górali“ Kamińskiego, i z r. 1823—opis pochodu I dywizji piechoty polskiej na rewję pod Brześć Litewski.

Wójcicki: Cmentarz Powązk. II. Toż p. t. „Wiadomość o życiu i pismach J. M. przy przedruk. „Oblężenia Saragossy“ z r. 1858. — Wójcicki i Jenike: J. M. *Tyg. Ilustr.*, 1860, II. — Wójcicki: Warszawa, jej życie umysłowe i ruch literacki od 1800—1830. Str. 87—89. — K. Appel: M. I. *W. Enc. powsz. ilustr.* — T. Benni: Jenerał Mroziński jako psychofonetyk. *Sprawozd. Tow. Nauk. Warsz.* Wydz. I i II. Rok VI. 1913.

20. WALERJAN STROJNOWSKI.

Ur. w r. 1759? w Chodaczkowie. Po ukończ. nauk w kraju, poświęcił się zawodowi prawniczemu. Za St. Augusta podkomorzy buski, poseł na Sejm Wielki. Po upadku Rzptej, przeniósł się do Petersburga; został hrabią, senatorem i tajnym radcą rosyjskim. Czł. honor. Tow. Przyj. Nauk Warsz. i Uniw. Wileńskiego. Zm. w Petersburgu 1834 r.

Gł. dzieło:

„Ekonomika powszechna krajowa narodów". Warszawa, 1816. (W skróceniu przedruk. w *Bibliotеczce dzieł społeczno ekonomicznych* Daszyńskiej-Golińskiej. Warszawa, 1912).

List do Staszica z r. 1815 ogł. Kraushar w t. 3 „Tow. Przyj. Nauk.".

Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Święcki: Historyczne pamiątki. Warsz., 1858, t. II. — Chmielowski: Liberalizm i obskurantyzm na Litwie i Rusi. — Korzon: Wewn. dzieje polski za St. Aug. — Marchlewski: Fizjokratyzm w dawnej Polsce. Warsz., 1898. — St. Grabski: Zarys rozwoju idei społeczno-gospodarczych w Polsce. Kraków, 1903. Str. 53-55.—Gargas: Charakterystyka Wal. Strojnowskiego (we wstępie do przedruku skróc. Ekonomiki powsz. kraj. Warsz., 1912).

21. KAJETAN KWIATKOWSKI.

Ur. w r. 1770. Szambelan Stanisława Augusta. Za Król. Kongres. radca w Komisji wojew. mazowieckiego, kurator szkół pijarskich w Warszawie. Członek Towarz. Przyj. Nauk Warsz. W końcu dyrektor. gimn. w Kielcach. Zm. w r. 1852 w Warszawie.

M. in.: a) „Próbka pióra bezstronnego obywatela nad stanem teraźniejszym i przyszłym Rzptej polskiej". Warszawa, 1791.

b) „Dzieje Narodu Polskiego za panowania Władysława IV". Warsz., 1823.

Tłumaczył Gessnera (1789) i Swetonjusza.

Referat Woronicza i Kwiatkowskiego o odczycie Lelewela: „Stosunki handlowe Fenicjanów, a póżniej Kartagińczyków z Grekami", z r. 1813 ogł. Kraushar w t. 3-im „Towarz. Przyj. Nauk".

„Krótka rada względem napisania dobrej konstytucji rządu" (1790) nie jest, jak sądził Pilat, utworem Kwiatkowskiego, lecz Kołłątaja.

Smoleński: Szkoły historyczne w Polsce. Warsz., 1887. — Smoleński: Publicyści anonimowi z końca w. XVIII. Warsz., 1912. — Pilat: O literaturze polit. Sejmu Czteroletniego. Kraków, 1872. — E. Kipa: Nieznana broszura Kołłątaja. *Pam. Liter.*, 1912. — N. Gąsiorowska: Wolność druku w Król. Kongres. Str. 179.

22. TADEUSZ MOSTOWSKI.

Ur. 19 października 1766 r. w Warszawie. Wychowywał się we Francji. Oż 1-o v. z ks. Radziwiłłówną, autorką powieści; 2-o v. z Michałową z Potockich Szymanowską. Bardzo młodo został kasztelanem raciążskim. Za Ks. Warsz. i Król. Kongres. był ministrem spraw wewnętrznych i podniósł wysoko przemysł w kraju. W końcu senator-wojewoda. Za sejmu Czteroletn. wydawał nakładem własnym *Gazetę narodową i obcą*, którą redagował przy pomocy Józefa Weyssenhoffa i Niemcewicza. W latach 1803—5 wyd. w 27 t. „Wybór celniejszych pisarzów polskich". Zorganizował u siebie Towarzystwo Ixów. W r. 1832 wyjechał do dóbr swych we Francji. Zm. w Paryżu, 6 grudnia 1842 r.

Przemówienia M. należą do najpiękniejszych pomników wymowy polskiej.

Jego mowy przy otwarciu sejmów Król. Kongres. miane w l. 1818, 1820, 1825 i 1830 wychodziły osobno (w Warszawie) p. t. „Mowa... na pierwszej sesji sejmowej w Izbach złączonych...".

„Przymówienie się w Izbie poselskiej". Warsz., 1825.

Na początku XIX w. zasilał czasopisma poezjami i rozprawami.

K. Koźmian: Tad. Mostowski. Pamiętniki. III, 226—267. — Życiorys w *Tyg. Ilustr.*, 1860.— Życiorys w *W. Enc. Ilustr.*—Smoleński: Bracia Mostowscy. (Z okazji art. M. Sokolnickiego p. t. Tadeusz i Józef Mostowscy i działalność polityczna Polski w r. 1792 i 1797), *Przegl. histor.*, 1908. (i w jego „Studjach histor." Warszawa, 1925). — N. Gąsiorowska: Wolność druku w Król. Kongres.

23. WOJCIECH GUTKOWSKI.

Szef artylerji (od r. 1805) i podkomendant szkoły inżynierji w Zamościu. Daty i szczegóły życia nieznane.

Ogł. m. in.:

„Dziennik ekonomiczny". 8 t. Zamość, 1804.

„Katechizm ekonomiczny dla włościan". Warsz., 1806.

W r. 1814 napisał i przedstawił Towarzystwu Przyj. Nauk w r. 1817 rzecz p. t. „Podróż do Kalopei...".

Kraushar: Tow. Król. Przyj. Nauk. IV. 157—8. — W. M. Kozłowski: Podróż do Kalopei. Pierwsza utopja socjalistyczna polska. *Sfinks*, 1913, marzec.

24. PIOTR MALESZEWSKI. Ur. r. 1767 w Lidzbarku (w Prusach Król.). Długi czas przebywał w Paryżu. Członek Towarzystwa

Przyj. Nauk Warsz. (od 1802). Zmarł 15 grudnia 1828 r. Jest autorem ważnego dzieła: „Essai historique et politique sur la Pologne depuis son origine jusque'au 1788“ Paryż, 1832.

KRAUSHAR: Piotr Maleszewski, pierwszy korespondent zagraniczny Towarzystwa Warsz. Przyj. Nauk. *Bies. Liter.*, 1902, nr. 4 — 5. — KRAUSHAR: Towarz. Przyj. Nauk.

25. „Myśli dorywcze o romantyczności i romantykach“. W Kaliszu, 1830. Autorem „Myśli dorywczych“ jest WINCENTY NIEMOJOWSKI, jak to stwierdził Br. Gubrynowicz. Wincenty Niemojowski ur. 5 kwietnia 1784 r. we wsi Słupi (w ziemi wieluńskiej), z o. Feliksa i m. Anieli z Walknowskich. Uczył się u pijarów w Warszawie, następnie w uniw. w Halli i w Erlangen, gdzie studjował prawo. Do r. 1808 był członkiem Izby Administr. dep. kaliskiego. Posłem kaliskim na sejmy r. 1818 i 1820. W r. 1831 był ministrem spraw wewn. i członkiem Rządu Narodowego. Po upadku powstania przez Moskali uwięziony, w drodze na Sybir zmarł w Moskwie w grudniu r. 1834. Wydał m. i. „Głosy posła kaliskiego na sejmie Królestwa Polskiego 1818 r.“ (Poznań, 1818), „Głos zastępcy ministra spraw wewn. i policji, miany w Izbach połączonych na sesji 24 stycznia 1831 r. (Warsz.). Ogłaszał artykuły w *Kurjerze Polskim* 1831 r. Dwa jego listy: jeden do brata Bonawentury, prawdop. z r. 1827 (nie 1824) (w którym wspomina o zamiarze swoim wystąpienia przeciwko romantyczności, z powodu artykułu Mochnackiego o Sonetach Mickiewicza), drugi de gen. Umińskiego, z r. 1830, podaje Kraushar. (Słowacki wprowadził W. Niemojowskiego do „Anhellego“ (rozdz. 4), Wyspiański do „Lelewela“).

HAHN: Wincenty i Bonawentura Niemojowscy w „Anhellim“ (w jego „Szkicach literackich o J. Słowackim“, Brody, 1909). — KRAUSHAR: Kaliszanie Niemojowscy (w „Echach przeszłości“, Warsz., 1917). — N. GĄSIOROWSKA: Wolność druku w Królestwie Kongresowem. (Warsz., 1916). — GUBRYNOWICZ: Z dziejów walki klasyków z romantykami. Ostatni atak klasyków. *Kur. Warsz.*, 1921, nr. jubil. — Zob. nadto liieraturę u Hahna.

26. GERARD MAURYCY WITOWSKI.

Ur. w r. 1787. Był urzędnikiem Komisji rząd. wyznań relig. i oświecenia publ.. a w końcu asesorem Komitetu starozakonnych. Należał do redakcji *Gazety Warsz.*

Zm. 8 października 1837 r. w Warszawie (wedł. Estr.).

Szereg jego artykułów, przedstawiających obyczaje Warszawy, a podpisywanych imieniem „Pustelnika z Krakowskiego Przedmieścia“, był bardzo poczytny; (naśladowane z podobnych franc. p. n. „L'Ermite de Chaussée d'Antin“ par Jaïs). Wyszły też osobno p. t.: „Pustelnik z Krakowskiego Przedmieścia czyli charaktery ludzi i obyczajów“. Warszawa, 1818, 2 t.; wyd. 2-ie powiększone t. 1828—29, 4 t.

Ogłosił nadto m. in.: „Kinal“, poema żartobliwe, w *Pam. Warsz.*, 1818.

F. M. S. (Sobieszczański): W. G. M. *Enc. Orgelbr.* — Józ. Krasiński: Pamiętniki. *Bibl. Warsz.*, 1913, II. — Gubrynowicz: K. Brodziński. I, str. 223 i n.

27. ADAM CHŁĘDOWSKI.

A. Tomasz Chł., brat Walentego, dziennikarza. Ur. w roku 1790 w cyrkule rzeszowskim (w Galicji). Szkoły wyższe ukończył we Lwowie. W r. 1819 przeniósł się do Warszawy, gdzie został sekretarzem dyrekcji dróg i mostów. W r. 1821 biblotekarzem biblioteki publ. (po Lelewelu) i prof. bibliografji w uniwersytecie. Mianowany referendarzem stanu, pracował w r. 1826 w dyrekcji wychowania przy Komisji rząd. wyznań relig. i ośw. publ. W r. 1831 emigrował i osiadł w Paryżu. Zm. w r. 1855, w majętności syna swego nad Renem.

W l. 1816—1819 wyd. *Pamiętnik Lwowski.*

W l. 1821—1822 wyd. *Gazetę Literacką.*

W l. 1824—1828 red. *Monitora Warszawskiego.*

W l. 1829—1830 red. *Dziennik Powszechny krajowy.*

Artykuły swoje literackie zebrał i wyd. p. t. „Rozmaitości literackie z r. 1825, 26, 27“. 5 tomów. Warszawa, 1830.

List do dyrektora biblioteki publ. z r. 1828 ogłosił Wierzbowski w „Materjał.“, II.

Sobieszczański: Chł. A. T. *Encyklop. Orgelbr.* — Wójcicki o *Gaz. literackiej* w „Warszawa, jej życie umysł.“... — Bieliński: Uniwersytet Warszawski.

28. STANISŁAW DUNIN BORKOWSKI.

Brat Józefa. Ur. 3 maja 1782 r. w Rudzie (w Galicji). Podkomorzy dworu ces. austryjackiego. Członek Towarz. Przyj. Nauk od r. 1821. Zm. 29 grudnia 1850 r. (wedł. Estr. 1 stycz. 1851 r.). Mineralog. Napisał (oprócz rozpraw gieologicznych i mineralogicznych w jęz. niem. i fran.): *a)* „Uwagi nad przyczynami, które wpływ mają największy na rozwinięcie się władz umysłowych człowieka“; *b)* „O obowiąz-

kach bibliotekarza". Lwów. 1829; *c)* „Podróż do Włoch". Warsz., 1820; *d)* „Zur Geschichte des ältesten polnischen Psalter zu St. Florian in Linz, genannt das Psalter der Königin Margaretha". Wien, 1835. Polemika z Kopitarem. Wydał Psałterz Florjański (1834) p. n. „Psałterz król. Małgorzaty. — Listy z r. 1829 do Niemcewicza podał Kraushar w „Tow. Przyj. Nauk", VII.

Kraushar: Tow. Przyj. Nauk. — Nehring w Altpoln. Sprachdenkmäler.

29. ADRJAN KRZYŻANOWSKI.

Ur. 7 września 1788 r. we wsi Dębowie (w woj. augustowskim). Kształcił się u pijarów w Łomży (do r. 1805). Od r. 1806—1809 nauczycielem na Żoliborzu w Warszawie. W r. 1809—10 nauczycielem matematyki w gimn. w Rydzynie (w Wielkopolsce); następnie w Płocku (do r. 1817); poczem udał się na dalszą naukę do Francji. Po powrocie do kraju w r. 1820, zostaje prof. matem. w szkole wojew. w Kielcach. W r. 1821 stop. dr. fil., w tymże roku prof. liceum warsz. W r. 1822 prof. matematyki w uniwers. warsz. do zamknięcia w r. 1832. Członkiem Towarz. Przyj. Nauk w r. 1827. (W l. 1832—39 był wychowawcą Edw. Dembowskiego). Zm. 21 sierpnia 1852 r. w Warszawie.

Matematyk i pedagog.

Gł. dzieło: „Jeometrja analityczna linji i powierzchni drugiego rzędu". Warszawa, 1822.

„Dawna Polska ze stanowiska jej udziału w dziejach postępującej ludzkości". Warszawa, 1844. Wyd. 2-gie w dwu częściach, tamże, 1857. (Dod. m. in. „M. Kopernika... spomnienie jubileuszowe" (1843). Rozprawy o Koperniku przedruk. Polkowski w „Kopernikijana" w t. II i III.

Bibliogr. dzieł i artyk. druk. i rękop. podaje Skimborowicz.

Autobiografję i sprawozdanie z podróży zagranicę (1817—20) ogł. Skimborowicz.

Listy: *a*) do Jana Śniadeckiego z r. 1824 w Balińskiego „Pamiętn. o J. Śniad.", II; *b*) list do wydawcy dzieła „Cent medailles d'hommes célèbres" z r. 1819 (po franc.) ogł. Kraushar w t. 4 „Tow. Przyj. nauk"; *c*) 2 listy: do K. Hubickiego z r. 1830 i do J. Brenana z r. 1824 (w przekł. z angiel.) ogłosił Ign. Polkowski w t. III „Kopernikijana".

H. Skimborowicz: Życiorys Adr. Krzyżan. (we wstępie do 2-go wyd. „Dawnej Polski"). — Chmielowski: Pierwszy uczeń Comte'a w Polsce. *Niwa*, 1875. — Dickstein: K. A. *Enc. Wych.*, VI, 1903. — Struve: Wstęp historyczny do filozofji. Wyd. 2 (1898), str. 298—9. — Struve: Hist. logiki jako teorji pozn. w Polsce.

30. TOMASZ DZIEKOŃSKI.

Ur. 29 grudnia 1790 r. w Łomży, z o. Mateusza, i Marjanny z Żukowskich. Uczył się u pijarów w Łomży. W r. 1807 wstąpił do seminarjum pijarskiego w Warszawie, gdzie uczył się i nauczał. Od r. 1809, przez dwa lata, naucza w szkole pijarów w Rydzynie. Po krótkiej guwernerce w korpusie kadetów chełmińskich w r. 1813, od r. 1814 do 1816 wykłada liter. pol. w Toruniu (w szkol. depart.). W l. 1816—23 był prof. w szkole wojew. kaliskiej. W r. 1823 prof. liceum warsz. (Lindego); jednocześnie od r. 1825 wykłada w Instytucie guwernantek pedagogikę (do r. 1833). W r. 1828 został rektorem szkoły wojewódzkiej praktyczno-pedagogicznej na Lesznie (do r. 1833). W l. 1835—39 był dyrektorem gimn. gub. w Warszawie. Odtąd emeryt. Prócz tego był kolejno: dyrektorem Biblioteki publicz., członkiem Rady nadzorczej szkół elementarnych, Komitetu egzaminacyjnego, Rady opiekuńczej Instytutu głuchon. i ociemn. i członkiem Rady wychowania publ. (?) (1862—67) za Wielopolskiego. Zm. w Warszawie 20 maja 1875 r.

Zasłużony pedagog.

Ważniejsze dzieła: a) „O pierwiastkowem wychowaniu i przysposobieniu do szkół dzieci i o korzyściach publicznej edukacji". („Na popis publ. uczniów szkoły woj. kaliskiej". Kalisz, 1819).

b) „Rys moralności, obejmujący przestrogi dla kończących edukację panien...". (Warsz., 1828).

c) „O wychowaniu dzieci...". (Warsz., 1828).

d) „Nauka moralna o powinnościach względem bliźniego...". (Warsz., 1831).

e) „Powieści starego nauczyciela" (1843, 1850, 1884),

f) „Wiązanie dla moich wnuków" (1850).

g) „Rozmowy dziadka z wnukami" (1862).

NB. „Rozprawa obejmująca ogólny rys historji retoryki w Polsce". („Na popis publ. uczniów warsz. liceum... Warszawa, 1825).

Autobiografja w *Kur. Codz.* 1875, nr. 110.

Sobieszczański w *Enc. Orgel.* — Wójcicki: T. D. *Kłosy*, 1875. — L. Jenike: T. D. *Tyg. Ilustr.*, 1875. — A. G. (Adam Goltz): Wspomnienie o ś. p. Tomaszu Dziekońskim. *Bibl. Warsz.*, 1875, III, 84—88. — Chmielowski: D. T. *Enc. Wych.*, III. — W. Szokalski: Wspomnienia.

31. ADAM JAKUBOWSKI.

Ur. 1801 r. w Warszawie. Pijar. Uczył się u pijarów w Warszawie. W 15 roku życia wstąpił do ich zgromadzenia. W l. 1820—23 nau-

czycielem matematyki i literatury w szkole woj. pijar. w Radomiu. W l. 1823—32 nauczyc. jęz. i liter. pol. w konwikcie pijar. na Żoliborzu i w szkole woj. pijar. w Warszawie. Od r. 1833—40 był proboszczem w dyjec. sandom. W l. 1840—59 rektorem pijarów w Krakowie. Członek Tow. Nauk. Krakowsk. Od r. 1859 do zgonu przebywa w Warszawie. Czł. Rady wychowania i prezyd. w Komitecie egzaminac. przy Szkole Głównej; wizytatorem szkół w Król. Pol. Proboszczem par. św. Krzyża. Kanonik katedralny. Zm. 10 grudnia, w r. 1882.

Bibliografję pism Jakub. i artyk. o nim podaje Hahn w art. o J. w *Enc. Wych.*, V. Dodać: „Uwagi nad ćwiczeniami stylu—w „Popisie publicznym uczniów konwiktu warsz. XX. Pijarów na Żoliborzu z r. 1828". Marrené napis. studjum o Brodzińskim poczęści na podstawie wspomnień o nim Jakubowskiego. (Kraków, 1881).

WÓJCICKI: Ks. Ad. Jak. *Kłosy*, 1877, I.

32. JERZY SAMUEL BANDTKIE.

Ur. 24 listopada 1768 r. w Lublinie, z o Jana Samuela, kupca, i Anny z Noaków. Nauki pobierał w gimn. św. Elżbiety w Wrocławiu (od r. 1779), i w uniwers. w Halli (1787) i Jenie (1789). W r. 1798 zostaje nauczycielem w gimn. św. Elżbiety we Wrocławiu. W r. 1811 zostaje bibliotekarzem i profesorem bibljografji w akademji krakowskiej. Był członkiem warsz. Tow. Przyj. Nauk (od r. 1806) i krak. Towarz. Naukowego (od r. 1815). Zm. 11 czerwca 1835 r.

Gł. dzieła:

1) „Historja drukarń krakowskich". Kraków, 1815.

2) „Dzieje Narodu Polskiego". Wrocław, 1835. Wyd. 3-cie. (1-sze wyszło p. t. „Krótkie wyobrażenie dziejów Królestwa Polskiego". Wrocław, 1810; 2-gie p. t. „Dzieje Królestwa Polskiego". Wrocław, 1820).

3) „Historja biblioteki uniwersytetu Jagielońskiego", Kraków, 1821.

4) „Historja drukarń w Królestwie Polskiem i Wielkiem Księstwie Litewskim". Kraków, 1826, 3 t.

Listy: *a*) list do W. Surowieckiego z r. 1817 i *b*) do Lindego z r. 1823 ogł. Wierzbowski w „Materjał.", II; *c*) do Niemcewicza z r. 1829 ogł. Kraushar w t. 7 „Tow. Przyj. Nauk; *d*) Listy Bandtkiego do Dobrowskiego w „Korespondencji J. Dobr.".

Dokładna bibliografja pism Bandtkiego i o nim u Francewa we wstępie do Koresp. Dobr.

LELEWEL o Dziejach Król. Pol. („Rozbiory dzieł...“ Poznań, 1844. Str. 48—56 i 117—122), — HELCEL: J. S. Bandtke w stosunku do społeczności i literatury polskiej. *Kwart. Nauk.*, 1835. — „Wiadomość o życiu i pismach J. S. Bandtkiego. *Wizerunki i roztrząs. nauk.*, 1842. — KRAUSHAR: Tow. Przyj. Nauk. I, rozdz. IV i V. — H. KOPIA: Powołanie J. S. Bandtkiego na katedrę historji powszechnej w Wilnie. *Pam. Liter.*, 1903. — FRANCEW: Wstęp do wyd. „Korrespondence Josefa Dobrovského“. Díl. II., Praga, 1906. — KRZEMIŃSKI o B. w *Sto lat myśli pol.* II. — FRANCEW: Polskoje sławianowiedienje... str. 137—167. — CHMIELOWSKI: J. S. Bandtkie. *Album biogr. zasłuż. Polaków* I. — W. KONCZYŃSKA: Zarys historji Bibl. Jagiell.

33. JAN WINCENTY BANDTKIE.

Prawnik. Brat młodszy Jerzego Samuela. Ur. w Lublinie 14 lipca 1783 r. Nauki pobierał w gimnazjum św. Elżbiety we Wrocławiu; studja prawne odbył w uniwersytecie w Halli, gdzie też był lektorem języka polskiego (po Bentkowskim). Po ukończ. uniwers. przybył w r. 1806 do Warszawy. Po utworzeniu Ks. Warsz. został asesorem Sądu Apelacyjnego, a następnie pisarzem aktowym (1808) na całe Księstwo; jednocz. objął katedrę prawa rzymskiego w Szkole prawa i administracji. W roku 1817 prof. prawa rzymskiego i historji prawa polskiego (aż do r. 1830); jednocz. był notarjuszem wojew. mazowieckiego (do r. 1843). Pod koniec życia mianowany radcą stanu i członkiem Komisji Sprawiedliwości i został uszlachcony; (otrzymał nazw. „Stężyński“). Był członkiem Towarz. Przyj. Nauk warsz. i Tow. Nauk. krak. Zm. 7 lutego 1846 r.

Gł. dzieła:

a) „Jus Culmense“. Warsz., 1814.

b) „Jus Polonicum“. Warsz., 1831.

c) „Historja prawa polskiego“. Warsz. 1850.

d) „Prawo prywatne polskie“. Warsz., 1851.

J. Litauer ogł. z rękop. jego Memorjał o prawie hypotecznym z r. 1818.

Wyd. „Monumentum“ Ostroroga.

Bibljografję wszystkich pism Bandtkiego podaje Bezim. *Enc. Wych.* i Krzemiński w *Sto lat myśli pol.*

List do Staszica z r. 1812 ogł. Kraushar w t. 3-cim „Towarz. Przyj. Nauk“.

LELEWEL: Rozprawy J. W. B. o przedmiotach prawa polskiego. („Rozbiory dzieł...“ Poznań, 1844). — BENTKOWSKI: Wiadomość o życiu Jana Bandtkego Stężyńskiego. *Bibl. Warsz.*, 1846, I. — W. A. MACIEJOWSKI: „Nekrolog Jana Winc. Stężyńskiego Bandtke“. (tamże). — Bezim.: B. J. W. *Enc. Wych*, I. — S. KRZEMIŃSKI: B. J. W. *Sto lat myśli pol.* II. — LITAUER: Memorjał J. W. Bandtkiego o prawie hypotecznem z r. 1818. Warszawa, 1915.

34. WOJCIECH SZWEYKOWSKI. Pijar. Ur. 18 kwietnia 1773 r. w Makowie (woj. płockie), z o. Stanisława i Urszuli z Majkowskich. Uczył się najprzód w szkołach łomżyńskich; następnie wstąpił w r. 1790 do zakonu pijarów i odbywał nauki w kolegjach w Drohiczynie, Szczuczynie i Łomży. Od roku 1794 naucza w kolegjach warszawskich. (W r. 1796 święcenia kapłańskie). W l. 1797—1802 naucza w Łomży. Przez dwa lata (1802—4) studjuje w Berlinie. W l. 1804—1808 profesorem w szkołach płockich; potem został rektorem gimnazjum w Sejnach. W r. 1812 członkiem Towarz. do ksiąg elementarnych i profesorem literatury w liceum warszawskiem. (W r. 1818 członkiem czynnym Towarz. Przyj. Nauk). W r. 1817 profesorem teologji w uniw. warsz. W r. 1818 rektorem uniwersytetu warszawskiego. (W r. 1816 członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego). W r. 1831 dyrektorem edukacji publicznej. Zm. 5 sierpnia 1838 roku w Warszawie. Ogłosił m. in.: *a*) Uwagi nad wyższemi szkołami polskiemi w porównaniu do niemieckich. (Warszawa, 1808); *b*) Kazanie miane w Płocku do nowozaciężnych żołnierzy. (Warsz., 1807); *c*) Mowa miana na obchodzie uroczystej inauguracji Król. Warszaw. Uniwersytetu 14 maja 1818 r. (Warszawa, 1818); *d*) „O pożytkach czytania żywotów znakomitych nauką mężów, a szczególniej rodaków". („Posiedz. Publ. Uniw. Warsz.", 1819); *e*) „Mowa miana z powodu uwiecznienia zasług Onufrego Kopczyńskiego. (*Pam. Warsz.*, 1817); *f)* Mowa na pogrzebie X. Stanisława Staszica (Warszawa, 1826) i kilka rozpraw w „Rozprawach i wnioskach o ortografji polskiej". (Warszawa, 1830).

Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Bieliński: Uniwersytet Warszawski, II, str. 170—181 i indziej. — Kraushar: Towarzystwo Przyj. Nauk.

35. ANDRZEJ TRZCIŃSKI.

Ur. w r. 1749 (pod Częstochową?). Kształcił się w uniw. krakow. gdzie otrzymał stop. dr. filoz. i został prof. fizyki. Kształcił się następnie w uniw. w Strasburgu, gdzie otrzymał (w r. 1782) stop. dr. medycyny. W r. 1789 kanonikiem katedralnym krakowskim. Pod koniec życia był proboszczem kollegjaty WW. Świętych w Krakowie. Zm. 7 czerwca 1823 r. w Krakowie.

Napisał:

a) „Dysertacja o wzroście nauk mechanicznych i wyzwolonych". Kraków (1787).

b) „O wzroście świateł przez ducha obserwacji i doświadczenia" (1791).

c) „Duch Księgi Natury przez przyjaciela nauk odcieniony". (Kraków, 1812).

d) „Pieczęć na usta lekkowiernych duchów wygotowana...". (Kraków, 1814).

Dmochowski: Zakus nad zaciekami.. — Art. w *Enc. Kośc.* — Smoleński, Przewrót umysł. w Polsce. — Szyjkowski: Génie du Christianisme, Lwów, 1908: (Str. 94—98). (o polemice z St. Potockim). — Straszewski: Dzieje filozof. myśli pol. I. Kraków, 1912 (st. 357—364). — Ks. Gabryl: Polska filoz. relig. w w. XIX II. Warsz. 1914. — Struve: Hist. logiki jako teorji pozn. (Str. 211).

36. JÓZEF SOŁTYKOWICZ.

Ur. w r. 1762 w Krakowie, z o. Florjana, regienta ziemi piotrkowskiej. Do szkół uczęszczał w Krakowie. W r. 1777 otrzymał stop. magistra, a w r. 1778 dr. fil. Nauczycielem w Szkole Głównej Krak. do r. 1783, poczem przeniesiono go do szkół wojewódzkich lubelskich (do 1787) (wykłada prawo polityczne). W r. 1788 jest już nauczycielem w szkołach Przygłównych czyli w dawnym kollegjum Nowodworskiego w Krakowie (do r. 1796). (W Krakowie doktoryzował się z filozofji i nauk wyzwolonych, jako też z obojga prawa). Był następnie od r. 1798 (do 1800) prof. prawa polit. w akademji krak. i dziekanem od r. 1809 do r. 1815 wydziału nauk filozof. W 1814 prof. prawa karnego. W 1816 został członkiem Tow. Nauk. Krak. Senatorem Rzptej Krak. został 25 października 1826 r. Zm. w Krakowie 25 kwietnia 1831 r.

Z pism Sołtykowicza najważniejsze:

a) „O stanie Akademji Krakowskiej...". Kraków, 1810. („Rejestr do dzieła J. Sołtykowicza „O stanie Akad. Krak.", wyd. A. Sozański (Przemyśl, 1859).

b) „O przyczynach wewnętrznych i najbliższych... nędzy naszych włościan...". Kraków, 1815.

c) „Rozprawa nad przyczynami uwłaczających naukom mniemań". Kraków, 1828 (osobne odb. z *Roczn. Tow. Nauk Krak.*).

Artykuły w czasopismach.

Bibliogr. pism podaje Krzemiński. Spis dzieł w rękop. (bibl. Jag.) podaje Rychter; m. n. poezje, z których niektóre przytacza.

F. Kojsiewicz: „Żywot... (rękop. Bibl. Jagiell.). — J. N. Rychter: Józef Sołtykowicz jako uczony i poeta. *Bibl. Warsz.*, 1886, (listop.) IV. — Krzemiński. S. J. *Sto lat myśli polskiej* II. — Straszewski: Dzieje filozoficznej myśli polskiej w okr. porozbiorowym. Kraków, 1912, str. 367—380. — Stolarzewicz: Traktat o miłości ojczyzny z r. 1809. *Przegl. Powsz.* 1916.

37. FELIKS JAROŃSKI.

Ur. 6 czerwca 1777 r. Kształcił się w akad. krakowskiej, gdzie otrzymał stop. dr. fil. i dr. teolog. Był następnie proboszczem kościoła WW. Świętych w Krakowie. Od r. 1810 do 1817 profesorem filozofji w uniw. krakowskim. Potem przeniósł się do Kielc, gdzie od r. 1819 był prof. teologji w seminarjum. Zm. w Kielcach w 1827.

Gł. pisma:

a) „Kazanie teologa Polaka do filozofów", 1802.

b) „Jakiej filozofji Polacy potrzebują". Krak., 1810.

c) „O filozofji". Kraków, 1812.

„De Michaele Vratislaviensi" (w *Miscellanea Cracoviensia*, 1814). Dwie prace o Kancie (wedł. Haraska, jedna) w *Kalendarzyku kieszonkowym*. (Kraków, 1802) są być może, wedł. Chmielowskiego, Jarońskiego.

List do Komisji wyzn. i ośw. z r. 1819 ogł. Wierzbowski w „Materjałach", II.

Dowgird o „O filozofji" w *Dzien. Wil.*, 1817. — Krupiński w Dod. do „Hist. filoz." Schweglera. 1863. — Chmielowski w *W. Enc. pow. ilustr.* — Struve: Hist. logiki jako teorji poznania. 1911. — Wł. M. Kozłowski w *Sto lat mysli polskiej*, II. — Straszewski: Dzieje filozoficznej myśli polskiej. Krak., 1912. — Ks. Gabryl: Polska filoz. relig. w w. XIX. I. Warszawa, 1914. — Harassek: Kant w Polsce przed r. 1830. Kraków, 1916. — Szyjkowski: Génie du Christianisme.

38. FELIKS SŁOTWIŃSKI.

Ur. we wsi Borowej w Tarnowskiem w r. 1788. Szkoły odbył w Jaśle i Tarnowie, następnie kształcił się w akademji we Lwowie i w uniwers. Jagiel. w Krakowie (do r. 1808), studjując głównie prawo i matematykę. Za Ks. Warsz. od r. 1812 prof. prawa natury i umiejętn. polit. w uniwersytecie krakowskim (W r. 1811 dr. filoz.; w r. 1815 dr. obojga prawa). Od r. 1814 do śmierci był patronem przy trybunale cywilnym I instancji departamentu krak. W l. 1818 – 37 członkiem Komitetu prawodawczego Rzptej Krak. Do r. 1848 był prof. prawa rzymskiego i kościelnego; poczem znowu objął katedrę prawa natury i prawa karnego i zajmował ją aż do zgonu. W l. 1818—22 i 1833 był posłem na sejmach Rzptej Krakowskiej. Zm. w r. 1862 w Krakowie.

Gł. dzieła:

a) „Prawo natury rządowe". Kraków, 1815.

b) „Prawo natury prywatne". Kraków, 1825.

c) „O historji prawa natury...“. Kraków. 1812.

d) „O początkach i postępach w nauce prawa natury“. (Kraków, 1825).

Jego polemika z Trzcińskim.

Sobieszczański: w *Enc. Orgelbr.* — Szyjkowski: Génie du Christianisme, (str, 97 in.). — Straszewski: Dzieje filoz. myśli pol., I, 361—366.

39. JAN ŚNIADECKI.

Ur. 29 sierpnia 1756 r. w Żninie, w Wielkopolsce, (pow. kcyński woj. gnieźn.), z o. Andrzeja, i Franciszki z Giszczyńskich. Kształcił się w szkole Lubrańskiego w Poznaniu (1764—1772), następnie w akademji Krakowskiej w l. 1772—75. W roku 1775 otrzymał stop. dr. filozof. W r. 1776/77 naucza algiebry w akademji. W r. 1777/78 nauczycielem statystyki, hydrauliki, logiki i ekon. polit. w gimn. Nowodworskiego w Krakowie. W r. 1778 udaje się na dalsze studja zagranicę, do Niemiec (w Gietyndze 1778—79), Hollandji (1779) i do Paryża (1780—81); tu słucha Laplace'a. W r. 1781 wraca do Krakowa i zostaje profesorem matematyki i astronomji w Szkole Głównej Kor. (w języku pol. pierwszy). W r. 1787 odbywa podróż do Anglji (studja astron. u Herschla). W r. 1803 opuszcza katedrę krakowską. W l. 1803—1805 odbywa poraz trzeci podróż naukową zagranicę, do Francji i do Włoch. W r. 1806 opuszcza Kraków i udaje się do Wilna. Od. r. 1807—1815 rektorem uniwersytetu w Wilnie (i prof. astronomji?) i od r. 1807 do 1824 obserwatorem astron. tamże. W r. 1801 członkiem Towarz. Przyj. Nauk Warsz. Zm. 21 listop. (9 st. st.) 1830 r. w Jaszunach pod Wilnem.

Pierwsze jego prace literackie i naukowe to wiersze łacińskie i polskie i kalendarze astronomiczne na r. 1776— 1777. (Zob. Baliński „Pam. o Śniad.“, 9—15).

Dzieła najważniejsze:

1. Rozprawa „O nauk matematycznych początku, znaczeniu i wpływie na oświecenie powszechne“ (1781). Druk. Kraków, 1781.

2. „Rachunku algiebraicznego teorja przystosowana do linji krzywych“. 2 t. Kraków, 1783.

3. „O Koperniku“. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk*, II, 1802, i osobno, Warszawa, 1802. (Przedruk. m. in. Polkowski w t. II „Kopernikijanów“). Tłum. na języki franc., niem., angiel., włoski i rosyjski.

4. „Jeografja czyli opisanie matematyczne i fizyczne ziemi". Warszawa, 1804; 2-gie wyd. Wilno, 1809; 3-cie, t. 1818.

5. „Reflexions sur les pasages relatifs à l'Histoire et aux affaires de Pologne, insérés dans l'ouvrage de Mr. Villers, qui a remporté le prix de l'Institut National de France, le 2 germinal an XII (23 mars, 1804), par. J. S.". Paris, le 18 Floréal an XII (8 Mai, 1804). Przedruk. w t. II „Pamiętników o J. Śniad". Balińskiego (str. 185—196). Przekład polski tej broszury wyszedł p. t. „Uwagi Jana Śniadeckiego, dotyczące się dziejów Polski, nad dziełem p. Villers, wydane dnia 23 marca 1804 roku w Paryżu, a przełożone na język polski przez Z. H..." (Warszawa, 1823).

6. „Żywot uczony i publiczny Marcina Odlanickiego Poczobuta". Wilno, 1810.

7. „Żywot literacki Hugona Kołłątaja". Wilno, 1814.

8. Artykuły w *Dzienniku Wileńskim* i *Pamiętniku Warszawskim*, ważniejsze:

a) Listy „O języku polskim" (druk. w *Dzien. Wileń.* i *Pam. Warsz.* 1815—16).

b) „O literaturze".

c) „Malwina. List stryja do synowicy...". (*Dziennik Wileń.*, 1816). Rozbiór powieści ks. Wirtemberskiej.

d) „O logice i retoryce".

e) „O pismach klasycznych i romantycznych". *Dzien. Wileń.*, 1819. Art. napis. z powodu rozpr. Brodzińskiego.

f) „O filozofji". *Dzien. Wileń.*, 1819.

g) „Przydatek do pisma o filozofji". *Dzien. Wileń,*, 1820. Osobno f) i g) p. t. „Pisma o filozofji Kanta". Kraków, 1821.

9. „Trygonometrja kulista analitycznie wyłożona". Wilno, 1817. Wyd. 2-gie. zmienione. Wilno, 1820.

10. „Filozofja umysłu ludzkiego czyli rozważny wywód sił i działań umysłowych". Wilno, 1821.

11. Zagajenia sesji publicznych Uniwersytetu Wileńskiego. „Diskurs przy otwarciu sesji publicznej Szkoły Głównej Koronnej...". (1786) i „Aforyzmy" — wydruk. Straszewski w Dod. do swej monografji.

Wyd. zbiorowe: *a)* „Pisma rozmaite". 2 t. Wilno i Warszawa, 1814; *b)* „Pisma rozmaite". 4 t. Wilno 1818—1822; *c)* „Dzieła". Wyd. nowe M. Balińskiego. 7 tomów. Warszawa (Lipsk), 1837—39.

Listy: *a)* „Listy Jana Śniad. w sprawach publicznych od r. 1788—

1830 pisane". Poznań, 1878. Wydał J. I. Kraszewski; *b*) 4 listy w II t. „Ojczystych Spominek" A. Grabowskiego, 1845. (a) do Bonif. Garyckiego z r. 1786; b) do tegoż z r. 1787; c) do Marcina Badeniego z r. 1805; d) do J. S. Bandtkiego z r. 1814); c) 3 listy do sekretarza Komisji Eduk. i do prezesa jej ks. prymasa Poniatowskiego, z r. 1786—7. *Tyg. Ilustr.*, 1861, II; *d*) listy w Balińskiego „Pamiętn. o J. Śniadeckim", i „Żywocie J. Śniad."; *e*) list do Albertrandiego z r. 1803, podał Białecki w „Przyczynek do historji życia i prac J. Śniad.". *Gaz. Pol.*, 1873, nr. 16; *f*) list do ks. bisk. M. Poniatowskiego z r. 1781 podał Straszewski w dziele o Śniad. (str. 45—51); *g*) 2 listy franc. do prof. Kästnera z r. 1780—81, *h*) 25 listów do Fr. Szopowicza z l. 1820—1830 podał Straszewski w Dod. tamże; *i*) 5 listów do Lindego z l. 1802—1820 ogł. Wierzbowski w „Materjał.", II; *k*) list do Adr. Krzyżanowskiego z r. 1824 ogł. Kraushar w t. 6 „Tow. Przyj. Nauk"; *l*) list do Niemcewicza z r. 1830, w podobiźnie podaje Kraushar w „Tow. Warsz. P. Nauk, VII, s. 344. — Listy J. Śniad. do ks. Ad. Czartoryskiego w rękop. w Bibl. Czartor. w Krakowie.

Monografje: — *a*) M. Baliński: „Pamiętniki o Janie Śniadeckim". 2 t. Wilno, 1865. (Życiorys); — *b*) Straszewski: Jan Śniadecki. Jego stanowisko w dziejach oświaty i filozofji w Polsce. Kraków, 1875. = Philopolski (Tyt. Dzieduszycki): Uwagi nad pismem Jana Śniad. o filozofji. *Pam. Lwow.*, 1819.—Chłędowski: („O filozofji". *Haliczanin*, 1830. — Szczeniowski w *Athenaeum*, IV. 1844. — Dorszewski: Mowa na cześć Jana i Jędrzeja Śniadeckich. Poznań. 1866. — M. Baliński: Jan Śniadecki i Tad. Czacki w „Studja histor.". Wilno, 1856. — Tenże: Napoleon i J. Śniad: Tamże. — Libelt: Dwaj bracia Śniadeccy. Poznań, 1866. — Krupiński: w Dod. do Hist. filoz. Schweglera. — Baliński: Żywot uczony i publiczny J. Śniad. (przy Dziełach wyd. z r. 1837—39, t. I). — Struve: Wykład systematyczny logiki. Warszawa, 1870. — Struve: O filozofji J. Śniad. *Wiek* 1873 nr. 113 i n. — Struve: Die philosophische Litteratur der Polen. *Philosophische Monatshefte*. X. 1874. — Struve Wstęp krytyczny do filozofji. Wyd. 3. Warsz., 1903. — Struve: Historja logiki jako teorji poznania w Polsce. Warszawa, 1911. — Ziemba: Jan Śniad. na polu filozofji. *Rocznik Tow. Nauk. Krak.* Kraków, 1871 i osobno 1872. — Ochorowicz: Wstęp i ogólny pogląd na filozofję pozytywną *Bibl. filoz. poz.* Z. I. Warszawa, 1872. — Skórski: Filozofja Jana Śniadeckiego. Poznań, 1873. — Białecki: Przyczynek do historyi życia i prac J. Śniadeckiego. *Gaz. Pol.*, 1873, nr. 16. — Skórski: J. Śniad. wobec współczesnej metafizyki niemieckiej i dzisiejszych dążeń filozof. We Lwowie, 1890. — Skórski: Jan Śniad. na polu pedagogicznym. *Muzeum*, 1892. — Lutosławski: O poglądach filozof. J. Śniad. *Ateneum*, 1894, czerw. — Dickstein: J. Śniad. *Album biogr. zasłuż. Pol. XIX w.* I. — Nałkowski: Geografja Śniad. (w książce „Ziemia i człowiek". Warsz., 1901). — Dickstein: O korespondencji J. Śniad. z Akademją Nauk w Petersburgu. *Wiadom. matem.* 1903, i odb. Warsz., 1903. — J. Świeżawski: J. Śniad. Jego życie i działalność naukowa. Petersburg, 1898. — Brzozowski: Jan Śniad. Warsz., 1904. (*Książ. dla wszyst.*). — Kossowski: Z korespondencji

Fr. Ks. Dmochowskiego z Janem Śniadeckim. *Pam Liter.*, 1904. — CZARNOWSKI: Filozofja społeczna w Polsce w końcu XVIII i pocz. XIX w. *Bibl. Warsz.*, 1904, listop.— WORONIECKI: Zależność Jana Śniad. od J. M. Dégéranda. *Przegl. Filozof.*, 1904. — KARPOWICZ: J. Śniad. jako historyk. (w książce zbior. „Z nad Wilji i Niemna". Wilno, 1906). — DICKSTEIN: Śniad. Jan. *Sto lat myśli pol.* I. Warsz. 1906. — STRASZEWSKI: Dzieje filozof. myśli polskiej .. Kraków, 1912. — HARASSEK: Kant w Polsce przed r. 1830. Kraków, 1916. *(Prace histor. liter.* nr. 8). — FR. JAROSZYŃSKI: Terminologja psychologiczna J. Śniad. *Przew. nauk. i liter.*, 1916.—DĘBICKI: „Puławy", t. III, rozdz. IV. — HALPERN: System pedagogiczny Jana Śniadeckiego. Warszawa, 1920. — HALPERN: Jan Śniadecki (w książce zbior. „Polska filozofja narodowa". Kraków, 1920). — Z. REUTT-WITKOWSKA: Śniadeciana. *Kosmos*, 1920. — Z. WASILEWSKI Zatarg rozumu z uczuciem. („Mickiewicz i Słowacki". Warsz., 1922).—CHRZANOWSKI: Konserwatyzm językowy Jana Śniadeckiego. („Symbolae in honorem J. Rozwadowski", II, 1927). — J. KORPAŁA: Dwie recenzje „Jagiellonidy" D. B. Tomaszewskiego. *Ruch liter.* 1927.

40. JĘDRZEJ ŚNIADECKI.

Ur. 30 listopada 1768 r. (w Żninie (czy pod Żninem) pow. kcyński, woj. gnieźn.) w Wielkopolsce, z o. Andrzeja i Franciszki z Giszczyńskich; brat młodszy Jana. Kształcił się w Trzemesznie, nast. w gimn. Nowodworskiego w Krakowie. Po ukończeniu gimnazjum wstąpił w r. 1787 do akademji Jagiel., gdzie 4 lata studjował medycynę. W r. 1791, po ukończ. uniw. krak., udaje się na dalsze studja do Włoch, do Pawji, gdzie w r. 1793 otrzymuje stopień dr. fil. i med. Z Pawji do Anglji, do Londynu i Edynburga; tu studjował medycynę ok. dwu lat. (1793—5). Wróciwszy (w r. 1796) do kraju, zostaje w r. 1797 profesorem chemji i farmacji (pierwszym wykład. po polsku) w akad. w Wilnie. W roku 1822 opuszcza, jako emeryt, katedrę chemji, ale już w r. 1827 obejmuje w uniw. wileń. katedrę kliniki, a po zwinięciu uniw., w r. 1832 tęż katedrę w Akademji medyko-chirurgicznej wileń. W r. 1801 został członkiem Tow. Przyj. Nauk. warsz. Był od r. 1819 prezydentem Tow. Szubrawców (1817—1822). Zm. w Wilnie, 11 maja (29 kwietnia st. st.) 1838 r.

Pierwszą pracą drukowaną Śniadeckiego była mowa „O niepewności zdań i nauk na doświadczeniu fundowanych", czytana przy otwarciu nauk w Szkole Głównej litewskiej" w r. 1799.

Z innych dzieł najważniejsze:

a) „Początki Chemji". Wilno, 1800, 2 t.; wyd. 2-gie, t. 1807; 3-cie, t. 1816—17. (Stanowią epokę w dziejach polskiego słownictwa chemicznego).

b) „Teorja jestestw organicznych“. Tom I. Warszawa, 1804. Tom II. Wilno, 1811. Wyd. 2-gie, 3 t. Wilno, 1838. Wyd. 3-cie. Wilno, 1861, 3 t. w jednym. Wyd. jubileuszowe, Poznań, 1904. Kryt. wyd. Ad. Wrzosek. Przekł. franc. p. t. „Théorie des étres organisés“. Paris, 1825. Przekł. niem. Moritza (I Teil) Königsberg, 1810, i Neubiga Nürnberg, 1821.

c) „O fizycznym wychowaniu dzieci“. *(Dzien. Wil.*, 1805). Wyd. osobno. Warszawa, 1840 (odb. z wyd. pism przez Baliń.). Sanok, 1855 (Tur.); Wilno, 1856; Poznań, 1867.

Artykuły satyryczne Śniad., członka Tow. Szubrawców („Sotwaros“) (od r. 1817) i jego prezydenta od r. 1819, druk. w *Wiadomościach Brukowych* (1817—22). Z nich najważniejszy: „Próżniacko-filozoficzna podróż po bruku“. (*Wiadom. bruk.*, 1818—21). Art. p. t. „Filozoficzny próżniak Wileński Warszawskiemu Świstkowi zdrowia, spokojnego snu i smacznego apetytu“, druk. był w *Tygodniku Polskim*, 1819 r., potem w *Tygodniku Wileńskim*, 1819 r. Wyd. osobne artykułów satyrycznych z *Wiadom. Bruk.*, krytyczne, ogłoszone przez Ad. Wrzoska p. t. „Pisma satyryczne“. 3 tomy. Warszawa, 1908. (*Bibl. dz. wyborowych*). Niektóre przedrukował K. Bartoszewicz w „Księgach humoru polskiego“.

„Wiadomość o życiu i dziełach Schillera“, druk. bezimiennie w *Dzien. Wileń.*, 1805, ma być art. Jędrz. Śniad-go (zob. Barewicz i Wrzosek).

Wiele rozpraw ogłosił Śniadecki w *Dzienniku Wileńskim* (1805—22), którego był, wraz z Grodkiem i Jundziłłem, założycielem (w r. 1805) Nadto w *Pamiętniku Tow. lekarskiego wileńskiego*, w *Dzienniku medycyny, chirurgii i farmacji*; w *Rocznikach Warsz. Towarz. Przyj. Nauk*, 1805 r. druk. rozprawę „O rozpuszczeniu“; w *Pamiętniku Warszawskim*, 1817 r. ogłosił „List do redaktora o tworzeniu nowych wyrazów naukowych, zwłaszcza w chemji“.

„Przedmowę do Krótkiego rysu chemji dla użytku szkół narodowych Księstwa Warszawskiego“. Z rękopisu wydał i wstępem poprzedził Adam Wrzosek. (*Wszechświat*, 1903, nr. 11). (Dziełko to, napisane w r. 1810, na zlecenie Izby Edukacyjnej, nie było drukowane; rękopis zaginął).

Bibliografję wszystkich pism Śniadeckiego podaje Wrzosek w t. II swojej monogr. o Śniadeckim.

Wyd. zbiorowe: „Pisma“. 6 tomów. Warszawa, 1840. Wyd.

Mich. Balińskiego (niekrytyczne); nie zawiera „Teorji jestestw organicznych“ i „Początków chemji“ i paru mniejszych rozpraw.

Listy: *a*) U Balińskiego w „Życie Jędrz. Śniad.“ i w „Pamiętn. o Janie Śniad.“; *b)* listy do ks. Ad. Czartoryskiego, wyd. Wrzosek. *Krytyka Lekarska*, 1903; *c*) listy do Ad. Czartoryskiego j. z. p. w Dębickiego „Puławy“, III, rozdz. IV; *d*) list do *Dziennika Wileńskiego*, o wyższości wykształcenia realnego. *Kraj*, 1899, nr. 47; *e*) 12 listów do brata Jana, 19 listów do córek, Zofji i Ludwiki, i 5 listów do Mich. Balińskiego, podaje Wrzosek w Dod. do t. I swej monogr. o Śniad. Tamże przedruk. list z Pawji z r. 1792 z *Przyj. Ludu*, 1840. List do Stubielewicza z r. 1803 w tekście t. I (str. 47) oraz liściki do wnucząt (I, 245—6).

Monografja: — A. Wrzosek: „Jędrzej Śniadecki“. Życiorys i rozbiór pism. 2 t. Kraków, 1910. = (Bezim.): „Wiadomość o życiu i pismach Jędrzeja Śniadeckiego“ — przedr. na wstępie t. III drugiego wydania „Teorji jest. organ.“ (1838), z *Wizerunków i roztrząs. nauk.* — Baliński: Życie J. Śniad. przy „Pismach“ Śniad. t. I, wyd. warsz., 1840, i osobno. Leszno, 1840, (odb. z *Przyj. Ludu*). — Skimborowicz: Wspomnienie życia Jędrzeja Śniadeckiego. Warszawa, 1840 (Dod. mowa ks. Trynkowskiego). — L. Gąsiorowski: Zbiór wiadomości do historji medycyny w Polsce. 4 t. Poznań, 1855. — Libelt: Dwaj bracia Śniadeccy. Poznań, 1866. (Odczyt). — Dorszewski: Mowa na cześć Jana i Jędrzeja Śniadeckich. Poznań, 1866. (*Roczniki Tow. P. N. Pozn.*, IV, 1866, odb.). — Reichman: Jędrzej Śniadecki i Darwin. *Niwa*, 1874, i osobno. — K. Kaczkowski: Wspomnienia. — H. Kułakowski: Uwagi nad życiem organicznym. *Gaz. lekarska*, 1869. — Baliński: Pamiętniki o Janie Śniadeckim. — Sobarri: Obrazki Litewskie. Poznań, 1874. — Z. Kramsztyk: J. Śniad. Teorja jestestw organicznych wobec dzisiejszych pojęć o życiu. Warszawa, 1874. — T. Żuliński: Zasady teorji j. oryg. J. Ś. Poznań, 1874. Odb. z *Rocznik. Tow. P. N. Pozn.* — Chmielowski: Towarzystwo Szubrawców i Jędrzej Śniad. *Tyg Ilustr.*, 1878 i Kal. Wil. 1881. — Hordyński: Tow. Szubr. *Przew. nauk. i liter.*, 1882. — Bielinskij: Andrej Sniadeckij. Biograficz. oczerk. Wilno, 1888. — Talko-Hryncewicz: Jędrzej Śniad., w pięćdziesiątą rocznicę jego zgonu. *Przegl. Liter. Kraju*, 1888. — Bieliński: Stan nauk lekarskich za czasów Akademji med. chir. wileń. bibliograficznie przedstawiony. Warszawa, 1888. — Wilczyński: Teorja jest. organ. wobec pojęć ówczesnych. *Gaz. lekar.*, 1892. — M. Wołowski: Jędrzej Śniadecki jako humorysta. *Tyg. Ilustr.*, 1888. — Struve: O teorji jestestw organ. J. Śniad. *Wiek*, 1873, nr. 142—144. — Schnür-Pepłowski: J. Śniad. *Kosmos*, 1897. — M. Grochowski: Czy zasłużony nasz fizjolog Jędrz. Śniad. był transformistą. *Kosmos*, 1897. — Nusbaumowa: J. Śniad. i Herb. Spencer jako pedagogowie. *Kosmos*, 1897. — St. Kamieński: J. Śniad. O wychowaniu fizycznym. *Przegl. pedagog.*, 1898, nr. 3—4. — (Weigel): Żywot i prace naukowe i społeczne Jędrzeja Śniadeckiego. Kraków, 1898.—L. Świeżawski: J. Śniad. Jego żywot, naukowe i społeczne stanowisko. Petersburg, 1900. (*Życior. sławn. Polaków*). — Z. Kramsztyk: J. Ś. *Album biogr. zasłuż. Polaków XIX w.* I. — Bieliński: Uniw. Wileński. III. — Wrzosek: Materjały do życiorysu Jędrz. Śniad. *Krytyka Lekarska*, 1905.—St. Brzozowski: J. Śniad. Jego życie i dzieła

Warsz., 1903. *(Książ. dla wszyst.)*. Ocena L. Janowskiego w *Ogniwie* 1903, i w *Kwart. histor.*, 1903. — STRUVE: Wstęp kryt. do filozofji. Wyd. 3-cie. Warsz., 1903. — WRZOSEK: Zarys życia J. Śniad. we wstępie do wyd. Teorji jest. organ. Poznań, 1904. — ST. ŁAGOWSKI: Jędrz. Śniad. i jego Teorja jest. organ., Lwów, 1904. (Odb. z *Kosmosu*). — ST. ŁAGOWSKI: Z powodu ogłoszenia przez Wrzoska Listów J. Ś. do Ks. Czartor. *Kryt. Lekar.*, 1903. — Z. KRAMSZTYK: Śniad. Jędrz. *Sto lat myśli pol.*, I. (1906). — BIELIŃSKI: Szubrawcy w Wilnie. Wilno, 1910. — STRUVE Hist. logiki jako teorji poznania w Polsce. Warsz., 1911. — STRASZEWSKI: Dzieje filozof. myśli polskiej. Kraków, 1912. (Str. 191—212 i 495). — HARASSEK: Kant w Polsce przed r. 1830. Kraków, 1916. — WRZOSEK: Przedmowa do „Pism satyr." J. Śniad. — W. BAREWICZ: Fr. Schiller i t. zw. Romantyka polska przed Mickiewiczem (str. 32). — SZYJKOWSKI: Schiller w Polsce (str. 11). — Zob. też bibliogr. liter. o Śniad. podaną przez Wrzoska w t. II jego monogr.

41. TADEUSZ CZACKI.

Ur. 28 sierpnia 1765 r. w Porycku na Wołyniu (pow. włodzimierski), z o. Szczęsnego (Feliksa), podczaszego kor., i Katarzyny z Małachowskich. Kształcił się w domu, u stryja Franciszka w Gdańsku i u ojca w Porycku. W r. 1781 praktykantem w Sądach Zadwornych w Warszawie. W r. 1784 wszedł do Komisji Kruszcowej. W r. 1786 wybrany przez sejm warszawski, już jako starosta nowogrodzki, do Komisji Skarbu Koronnego, pełnił obowiązki swe do r. 1792. (W r. 1793—94 w Krakowie. W r. 1801 w Królewcu). Należał do założycieli Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie. W r. 1803 został wizytatorem szkół w gub. wołyńskiej, podolskiej i kijowskiej. W roku 1805 (13 paźdz.) zakłada w Krzemieńcu (wedł. planów Kołłątaja) „Gimnazjum Wołyńskie" (Liceum Krzemienieckie). (Żonaty był z Barbarą Dembińską.—Założył słynny księgozbiór w Porycku). Zm. 20 lutego (8 st. st.) 1813 r. w Dubnie.

Pierwsza praca drukowana Czackiego: „Mowa miana w imieniu Komisji Kruszcowej do Stanisława Augusta, 1785 r.".

Z dzieł najważniejsze:

„O litewskich i polskich prawach..,". 2 t. Warszawa, 1800—1. Przedruk. w „Dziełach" (Poznań, 1843—1845) i w *Bibl. Pol.* Tur. Kraków, 1861.

„O Żydach". Wilno, 1807. 2-ed. „O Żydach" i „O Karaitach". Wilno, 1807. Przedruk. Tur. Kraków, 1860.

Bibliografję wszystkich pism Czackiego, rękop. i drukowanych, osobno i w czasopismach, podają: A. Osiński w swojej książce o Czackim, Chmielowski w art. o Czackim w *Enc. Wych.* i Krzemiński w art. o Cz. w I *Stu lat myśli polskiej* (Warsz., 1906); pozycje ich

spisów wzajem się uzupełniają. Są to przeważnie pisma z dziedziny histor.-prawnej, historycznej i dydaktyczno-pedagogicznej.

Wiele rozpraw wydruk. poraz pierwszy z rękopisów Wiszniewski w „Pomnikach historji i literatury polskiej“ (Kraków, 1835) (m. in. „Obraz panowania (Obronę) Zygmunta Augusta“),

Niektóre rozprawy druk. Czacki w *Nowym Pamiętniku Warszawskim* (Dmochowskiego), w *Dzienniku Wileńskim* i w *Pamiętniku Warszawskim* (Bentkowskiego).

W *Dzien. Wileń.*, 1805 wydruk. m. in. „Mowę przy otwarciu Gimnazjum Wołyńskiego w Krzemieńcu d. 13 października 1805 r.“.

Spis rękopisów Cz. podają A. Osiński i Krzemińskii

Wyd. zbior. *a*) „Dzieła zebrane“. Poznań, 1843—1845. 3 tomy; *b*) przedruk. Tur. Kraków, 1860—1.

Listy: 1) List do ks. Al. Osińskiego, z powodu śmierci J. Czecha, w *Noworoczniku literackim* (Petersburg. 1838). 2) do Kołłątaja w „Korespondencji listownej z Kołł.“ wyd. przez Kojsiewicza (Poznań, 1844, 4 t.). 3) kilkanaście listów do J. Śniadeckiego w „Pamiętn. o J. Śniad.“ M. Balińskiego. Tamże 1 list do ks. Ad. Czartoryskiego, kuratora, z r. 1808. 4) do Czartoryskiego w „Skarbcu historji pol.“ K. Sienkiewicza. 5) 2 listy do Tow. Przyj. Nauk Warsz., z l. 1802 i 1805 ogł. Kraushar w t. I „Tow. Przyj. Nauk“. 6) do A. Piegłowskiego i do Karamzina w *Athenaeum*, 1845, 1846 i 1847. 7) do A. Jarkowskiego w *Athenaeum*, 1848. 8) 3 listy do M. Molskiego z 1801—2 i list do M. Jurkowskiego z r. 1812 ogł. Wierzbowski w „Materjałach“, II. 9) do St. Małachowskiego, do Prymasa Poniatowskiego, do Stanisława Augusta (dwa), do Króla Pruskiego Fryd. Wilhelma, do Kołłątaja, do P. Zawadowskiego, min. ośw., i do innych, podaje A. Osiński w swojej książce. 10) Listy do ks. Czartor. j. z. p. w Dębickiego „Puławy“, III. 11) Listy do Grodka w *Przew. nauk. i liter.* 1876.

Instrukcje: *a*) List Czackiego z r. 1809 do wychowawcy i nauczyciela swego syna, zawierający obszerną instrukcję dla niego podany w Dod. do art. Skimborowicza w *Przegl. Nauk.*, 1842; *b*) Instrukcja Kudlickiemu, jak się ma uczyć, z r. 1806, w Balińskiego „Pam. o J. Śniad.“, II, 234—8; *c*) Instrukcja dana w r. 1810 F. Biernackiemu do Szwecji, dla poszukiwania materjałów do dziejów Polski — druk. w „Skarbcu“, II K. Sienkiewicza i w Balińskiego „Pamiętn. o J. Śniadeckim“, II, 352—359.

Monografji brak. — Al. Osiński: O życiu i pismach Tad. Czackiego. Krzemieniec, 1816. Wyd. wtóre. Kraków, 1851. — Lelewel: Rozbiór prac historycznych Ad.

Naruszewicza i T. Czackiego. („Rozbiory dzieł...“ Poznań, 1844. Str. 277—316; przedtem w *Rocz. Tow. P. N. W.* XIX, 1827). — St. Potocki: Pochwała Tad. Czackiego. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk* XII. 1818. (i osobno. Warszawa, 1817). — A. Osiński: O cierpieniach i śmierci Czackiego. *Pam. Warsz.*, 1816. — Niemcewicz: Wołyńska podróż. (Wyj. przy wyd. osob. „Pochwały“ Potockiego. Warsz., 1818. — Ign. Potocki: Uwagi nad dziełem T. Czackiego O lit. i pol. prawach. *Pam. Warsz.* — Gołębiowski: O Tadeuszu Czackim. *Rozrywki dla dzieci.* 1824. — Hoffmanowa: Tad. Czacki. (Dzieła VI. 1875). — K. Kaczkowski: O szkole krzemienieckiej i o jej fundatorze T. Cz. *Gwiazda* (kijowska), 1847.—K. Kaczkowski: Wspomnienia o Krzemieńcu. *Gwiazda.* 1848.—K. Kaczkowski: Odpowiedź na list pana kwestarza Somnambula. *Athenaeum,* 1845. — K. Kaczkowski: Wspomnienia. Lwów, 1876. 2 t. — Kraszewski: Pierwsze prace Tad. Czackiego. *Athenaeum,* 1846. — P. R.: List o Tad. Czackim, pis. z Dubna 30 sierp. 1829. *Athenaeum,* 1846. — Skimborowicz: Tad. Cz. *Przegl. Nauk.* 1842. — Baliński: Jan Śniadecki i Tad. Czacki. *Studja histor.* Wilno, 1856. — Baliński: Pamiętniki o Janie Śniadeckim. — „Biesiada Krzemieniecka“. Paryż, 1857—61. (tu m. i. przedruk. mowy Cz.). — Helleniusz: Szczęsny Czacki. (w „Kilka rysów i pamiątek“. Poznań, 1860. — Jełowicki: Moje wspomnienia. 2 t. Paryż, 1839. — Fr. Kowalski: Wspomnienia. Kijów, 1859, 2 t., I, 101—172, II, 286—288. — Andrzejewski: Ramoty starego Detiuka o Wołyniu. Wilno, 1861, 4 t. (II, 122—169, 231—283). — Grochowski: Tad. Czacki. *Tyg. Ilustr.*, 1861. — W. Dutkiewicz: Słowo o Tadeuszu Czackim. *Gaz. Warsz.*, 1861 (i odb.) (przeciw Bartoszewiczowi). — K. Witte: Krzemieniec. Przygody i wspomnienia studenta I klasy. Kraków, 1873. — T. Ziemba: Tad. Czacki i jego zasługi, zwłaszcza w dziejach naszego szkolnictwa. Kraków, 1872 (Odb. z *Sprawozd. gim. św. Anny*). — Merczyng: Kołłątaja i Czackiego projekt urządzenia Gimnazjum Wołyńskiego... Warsz., 1881. (Odb. z „Rocznika zbior. prac nauk.“. 1880). — Karwicki: O szkole Krzemienieckiej. Tad. Czacki. („Szkice obyczajowe i histor.“. Warsz., 1882). — Chmielowski: Czacki Tad. *Enc. Wych.*, III, 1885. — Chmielowski: Tad. Cz. Jego życie i działalność wychowawcza. Petersburg. 1898. *(Życior. zasłuż. Polaków)*.— Chmielowski: Cz. Tad. *W. Enc. powsz. ilustr.* — Dębicki: Z koresp. naukowej Puław. Tad. Czacki i szkoła Krzemieniecka. *Bibl. Warsz.*, 1885, I, (toż. w „Puławy“ t. III) — Zagrodzki: Instrukcja Czackiego dla lekarza liceum Krzemienieckiego. *Muzeum,* 1887. — Kudrinskij: Faddiej Czackij. *Kijew. Starina,* 1893, fewr. — Majchrowicz: Tad. Czacki i jego zasługi w dziedzinie wychowania publicznego. *Muzeum,* 1894, (osobno: „T. Cz. i jego poglądy na sprawy wych. publ.“. Lwów, 1894). — M. Rolle: Ateny Wołyńskie. — Dropiowski: Pierwsze ślady zajęcia się twórczością ludową w liter. pol. XIX w. *Spraw. gimn. w Rzeszowie,* 1900). — Korzon: Dzieje wewnętrzne Polski za St. Aug. — Krzemiński: Cz. Tad. *Sto lat myśli pol.*, I. 1906. — Wiadomość o życiu i pismach T. Cz. przy rozpr. o Żydach. Wyd. Tur., 1860. — Mikulski: W 100-ą rocznicę zgonu Czackiego. Czacki jako pedagog. *Muzeum,* 1913, luty. — Mikulski: Działalność oświatowa T. Cz-go. Poznań, 1913. — M. Rolle: Tad. Cz i Krzemieniec. Lwów, 1913. — Dąbkowski: Tad. Cz. jako prawnik. *Przegl. prawa i administracji,* 1913. — Kukulski: Działalność pedagogiczna Tad. Cz-go. *Wychowanie...* 1913. — Majchrowicz: Stanowisko Tad. Czackiego w dziejach wychowania narodowego w Polsce. *Muzeum,* 1913. — A. Baumfeld: Liceum Krzemienieckie. (W setną rocznicę zgonu Tad. Cz.). *Nowe Tory,* 1913. — M. Rolle: Z Krzemienieckich wspomnień. (In illo tempore“. Brody, 1914). — Kukulski: Mowa rabina Poryckiego na śmierć Tad. Czackiego

w imieniu Żydów tego miasta. *Pam. Liter.*, 1913. — WRZOSEK: Tad. Czacki jako numizmatyk. *Wiadom. numizm. archeol.* 1913, grudz. — A.: Zgon Tad. Czackiego a żydzi. *Kwart. poświęc. badaniu przeszłości żydów w Polsce*, I. (Mowa rabina Poryckiego z opuszczeniem kilku miejsc). — T. CHARZEWSKI: Hugo Kołłątaj a liceum Krzemienieckie. *Bibl. Warsz.*, 1913, II. — DUBIECKI: Tad. Czacki filantropem. („Obrazy i studja histor.". Kijów, 1916. — L. JANOWSKI: W promieniach Wilna i Krzemieńca. Wilno, 1923.

42. GOTFRYD ERNEST GRODDECK. (Grodek).

Znakomity filolog. Ur. 17 listopada 1762 r. w Gdańsku, z rodziny niemieckiej mieszczańskiej, pochodzącej ze Śląska. Po ukończeniu gimnazjum w Gdańsku, poświęcał się studjom filologji klasycznej w Gietyndze w l. 1782—87; w r. 1786 otrzymał stop. dr. fil. na podstawie rozprawy: „De hymnorum Homericorum reliquis" (1786). W l. 1787—1804 był nauczycielem domowym i wychowawcą młodych książąt Adama i Konstantego, synów jenerała z. pod., w Puławach. W r. 1789 poślubił pannę Joannę d'Edling (zm. 1814). W r. 1804 zostaje prof. literatury greckiej, a w parę lat później i rzymskiej, w uniwers. wileńskim. Był też od r. 1805 bibliotekarzem uniwersytetu, a od r. 1817 i kustoszem gabinetu numizmatycznego. Był od r. 1819 członkiem warsz. Towarz. Przyj. Nauk; i czł. innych towarzystw. Zm. 1 kwietnia st. st. 1825 r. (nie 1826). (Zob. Janowski: Lata uniwers. Słowackiego, str. 21).

Pisał po łacinie, niemiecku, polsku i francusku.

Z dzieł i rozpraw Grodka najważn.:

a) Antiquarische Versuche. (Lwów, 1800).

b) Historiae Graecorum litterariae elementa. Wilno, 1811. Wyd. 2 zmien. p. t. „Initia historiae Graecorum litterariae". 2 t. (Wilno, 1821).

Z innych rozpraw łac. szczególniejszej uwagi godne rozprawy o teatrze greckim. Rozprawy polskie drukował w *Dzien. Wileńskim.*

Listy: *a*) listy do Lelewela wyd. Z. Węclewski w *Przew. nauk. i liter.*, 1876; *b)* list do A. Maja w Francewa „Polskoje sławianowiedienije"; *c*) list do Staszica z roku 1819 (po franc.) w Kraushara „Tow. P. N.", t. IV; *d)* list do Lindego z r. 1813 i list do M. Jurkowskiego z r. 1825 ogł. Wierzbowski w „Materjałach", II; *e*) listy do Ad. Czartoryskiego j. z. p. i inne, rękop. w bibl. Czartor. w Krak.

Z. WĘCLEWSKI: Wiadomość o życiu i pismach G. E. Grodka. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* Kraków, IV. 1876 i odb. — L. DĘBICKI: Puławy. Lwów, 1888, (t. III, rozd. IV). — BIELIŃSKI: Uniwersytet Wileński. Kraków. 1899—1900 3 t. — K KACZKOWSKI: Wspomnienia. Lwów, 1876, I. — J. K. PLEBAŃSKI: Filologja, *Enc. Wych.*,

IV. 126—127. — H. Łopaciński: Przyczynek do życiorysu G. E. Grodka. (*Sami sobie*. Książka zbior. Warsz. 1900). — M. Baliński: Pamiętniki o J. Śniadeckim. I, 591—599. — Chmielowski: Dzieje krytyki liter. Str. 129. — Hahn: G. G. E. *Enc. Wych.*, V. — Chmielowski: Ad. Mick. I, 56. — Tretiak: Młodość Mic. I, 54, II, 62. Zob. też Uziębło: Głos Golańskiego i E. Słowacki („*Na powodzian*". 1904).—Pamiętniki Jundziłła.

43. STANISŁAW BONIFACY JUNDZIŁŁ.

Ur. 6 maja 1781 r. w Jasieńcach (w wileńskim), z o. Benedykta, i Róży z Dowgiałłów. Uczył się w koleg. pijar. w Lidzie i wstąpił do zakonu pijarów w 1777 w Lubieszowie. Nauczyciel w szk. pijar. w r. 1779 w Rossieniach, potem w Wilnie; w r. 1785 w Szczucinie, w r. 1786 w Wilnie. Akademję ukończył w Wilnie (1783). W l. 1792—97 odbył podróż naukową zagranicę. Od roku 1797—1824 prof. historji naturalnej w uniwers. wileńskim. W r. 1798 dr. fil. W r. 1799 zakłada ogród botaniczny w Wilnie. W r. 1801 czł. Warsz. Tow. Przyj. Nauk. W r. 1810 kanonik katedry wileń. Zm. 27 kwietnia 1847 r.

Gł. dzieła:

a) „Opisanie roślin w prowincji W. X. Lit. naturalnie rosnących". Wilno, 1791; 2 wyd. p. t. „Opisanie roślin litewskich...", 1811 (za nie otrzymał medal *Merentibus)*.

b) „Botanika stosowana". Wilno, 1799.

c) „Początki botaniki". Warszawa. 1804.

d) „Zoologja krótko zebrana". Wilno, 1807.

e) „Pamiętnik", Kraków, 1905, wyd. Kurpiel. Odb. z *Archiwum do dziejów liter. iośw. w Polsce*. T. XIII (1914).

Urywki z pamiętnika o uniw. Wileń. („Wspomnień") ogłosił Kirkor w „Piśmie zbiorowym" wileńskim, t. I (1859) i w „Obrazkach litewskich" Sobarrego (1873) i L. Janowski w *Roczn. Tow. Przyj. Nauk. w Wilnie*, t. III. Wilno, 1909.

Liczne rozprawy w *Dzien. Wileń.* Ostatnia rozprawa „O owadach spadłych w Wilnie...", w *Kur. Wileń.*, 1846.

W rękop.: „Bibliophobia czyli księgowstręt".

Jan ze Śliwina (Kirkor): Przechadzki po Wilnie. Wyd. 2. Wilno, 1859. (284-88). — F. Berdau: St. Jundziłł. *Tyg. Ilustr.*, 1862. — Kurpiel we wstępie do „Pamiętn.". — L. Janowski: O pismach historyczno-literackich Jundziłła. *Rocznik Tow. P. N w Wilnie*, III, (1909) i w „W promieniach Wilna i Krzemieńca. Wilno, 1923.— G. Chmielewski: Jundziłł St. Bon. *Enc. Wych.*, VI.

44. ANIOŁ DOWGIRD.

Ur. 1776 r. w ziemi mohylowskiej (pow. mścisł.). Uczył się u jezuitów w Mohylowie i Mścisławie i u pijarów w Dąbrowicy. W r. 1791 wstąpił do zgromadz. pijarów. Od r. 1793—1807 nauczał w szk. pijarskich matematyki, fizyki i wymowy. Od r. 1809 był kapelanem seminarjum teolog. przy uniw. Wileń. Prof. filozofji w uniw. wileń. od r. 1818—23 i 1824—32, następ. w akad. duchownej. W r. 1833 został kanonikiem wileńskim. Zm. 26 kwietnia 1835 r.

Gł. dzieła:

a) „O logice, metafizyce i filozofji moralnej". Wilno, 1821.

b) „Wykład przyrodzonych myślenia prawideł..". Połock, 1828.

c) „Rzeczywistość poznań ludzkich". (*Wizer. i roztrząsania nauk.*, 1839).

Art. w *Enc. Orgelbr.* — J. Bieliński: Uniw. Wileński. II, III. — Struve: Hist. logiki jako teorji poznania w Polsce. (238—45). — Straszewski: Dzieje filozoficznej myśli polskiej. (385—93).—Harassek: Kant w Polsce przed r. 1830. Kraków, 1916.— Janowski: Lata uniwers. Słowackiego. Lwów, 1909. (Dod. *Muzeum*, (tu literatura o D.).

45. JÓZEF WŁAD. BYCHOWIEC.

Pierwszy tłumacz Kanta (1796). Ur. w r. 1778 w Słonimskiem. Kształcił się w Akad. Wileń. W r. 1794 był adjutantem gen. Chlewińskiego. W r. 1796 udał się do Niemiec, gdzie studjował filozofję w Frankfurcie n/O., w Getyndze i w Królewcu; tu słuchał Kanta. Odbył kampanje napoleońskie l. 1806 - 1809 i 1812 r. Kapitan. W l 1810—11 był urzędnikiem ministerstwa sprawiedl. w Warszawie. W końcu przeniósł się do Wilna, gdzie osiadł. Zm. 5 lipca 1845 r. w Wilnie. Ogł. m. i. przekłady dzieł: Kanta („Projekt wiecznego pokoju". Królewiec. 1796), Herdera („Pomysły do filozofji, dziejów rodzaju ludzkiego." Wilno. 1838. 3 t.), Waschingtona Irwinga i innych. W rękop. pozostawił rozprawy o Trentowskim i o dziele Przecławskiego „Śmierć i Odrodzenie". Oryginalną jego pracą jest „Słówko o filozofji", Warszawa, 1816. (T. zw. Kronika Bychowca nie ma nic wspólnego z autorstwem J. Wł. Bychowca).

Struve: Wstęp krytyczny do filozofji. — Struve: Hist. logiki jako teorji poznania w Polsce. — Straszewski: Dzieje filozoficznej myśli pol. str. 234 i n. — Harassek: Kant w Polsce. Kraków, 1916.

46. EUZEBJUSZ SŁOWACKI.

Ur. 15 listopada 1773 r. (wedł. Bor. 15 grudnia 1772 r.) w Podhorcach (w Galicji Wschodniej), z o. Jakuba, zarządcy dóbr i plenipotenta hetm. Wacł. Rzewuskiego, później syna jego Seweryna, i Małgorzaty Zeydlerówny. Ok. r. 1780 rodzice przenieśli się z Podhorzec na Wołyń. Kształcił się w szkołach w Krzemieńcu, jak się zdaje od r. 1781; nauk w wyższym zakładzie nie przechodził. Był samoukiem. Mianowany w r. 1792 gieometrą królewskim, praktykował jako gieometra prywatny na Wołyniu przez lat osiem. W r. 1800 był nauczycielem domowym w Tahańczy (powiat kaniowski) u Józefa Poniatowskiego (czy też rządcą jego dóbr?). W r. 1807 został prof. wymowy i poezji w „gimnazjum wołyńskiem" w Krzemieńcu. W r. 1808 ożenił się z Salomeą Januszewską, córką zarządcy dóbr licealnych. W r. 1811 profesorem wymowy i poezji w uniw. wileńskim. W l. 1812—14 był redaktorem *Kurjera Litewskiego*. Ojciec Juljusza Słowackiego Zm. 29 października 1814 r. w Wilnie.

Dzieła osobno wydane:

1. „Henrjada"... Warszawa, 1803. Przekład z Woltera.
2. „Oda na obchód uroczysty dnia 15 sierpnia 1810 r. w Wilnie".
3. „Wiersz z powodu wielkiego zwycięstwa pod Lipskiem dnia 6/18 października otrzymanego" (w wydawn. Al. Capelli: „In occasione delle insigni vittorie"... Wilno, 1813).
4. „Prawidła poezji i wymowy, wyjęte z dzieł". Wilno, 1826. (Do 1858 r. 6 wydań).

Recenzje teatralne w *Kurjerze Litewskim* od r. 1811 (do 1814).

Wyd. zbiorowe. „Dzieła z pozostałych rękopismów ogłoszone". 4 t. Wilno, 1826—27. Zawierają: Tom I: *a)* „Teorja smaku w dziełach sztuk pięknych"; *b)* „Uwagi powszechne nad językami, sztuką pisania i postaciami mowy". Tom II: *a)* „Teorja wymowy"; *b)* „Teorja poezji", *c)* „O sztuce dobrego pisania w języku polskim". (Rozprawa podana na konkurs do katedry wymowy i poezji w uniwersytecie wileńskim w r. 1811); *d)* „Przestrogi względem wprawiania uczniów do dobrego w języku polskim pisania". Tom III; *a)* „Rozbiory pisarzów"; *b)* „Przykłady stylu w prozie". (1. Tłumaczenia z pisarzów obcych—z Cycerona, Liwjusza, Tacyta, Sofoklesa, Bossueta i Barthelemiego- 2. Pisma własne w prozie: mowy miane w gimn. wołyńskim i w uniw. wileńskim oraz „O życiu i pracach Józefa Czecha i Elegja (prozą) na śmierć Józ. Czecha). Tom IV: *a)* „Mendog, król litewski", trag. w 5 akt.; *b)* Wanda", trag.

w 5 aktach; *c*) Przekłady z Wirgiljusza, Horacjusza, Owidjusza, Tassa, Gessnera, „Delille'a; *d*) Wiersze oryginalne E. Słowackiego. Wyd. to nie obejmuje: przekładu „Henrjady“ i dwu utworów poetyckich Słow.: „Ody na obchód uroczysty“ i „Wiersza z powodu zwycięstwa pod Lipskiem“.

W rękop. przekł. „Andromachy“ i „Ifigenji“ Rasyna i „Pamiętniki“.

Listy: *a*) 2 listy do Kołłątaja z r. 1806 wydruk. w „Korespondencji listownej“ Kołłątaja wyd. przez Kojsiewicza (1845) t. IV; *b*) 3 listy do Jana Śniadeckiego z l. 1810 i 1811 ogł. Wierzbowski w „Materjał.“, II.

Odezwę do Rady uniw. Wileń. z r. 1814 w sprawie wydawania *Kurjera Litewskiego* ogł. Wierzbowski w „Materjałach“, II.

GRODDECK: Observations sur une dissertation presentée au Concours pour la Chaire d'Eloquence de l'Université Impériale de Vilna... (Wilno, 1815). — J. ŚNIADECKI: Konkurs do katedry wymowy i poezji w Imp. Uniwersytecie. Uwagi nad pismem konkursowem i jego krytyką. (Dzieła, wyd. Baliń., 1839. t. III, 145 i n.). — M. BALIŃSKI: Pamiętn. o J. Śniadeckim, I, 591-599. — BOROWSKI: O życiu i pismach E. Słow. (wstęp. do Dzieł I). — TYSZYŃSKI: Dwie poezje przedśmiertne, ojca i syna Słowackich. *Tyg. Ilustr.*, 1879. — PAWŁOWICZ: Grób E. Słow. na Rossie. (w „Wspomnienia z nad Wilji i Niemna“. Lwów, 1882).—MÉYET: Na Rossie. *Tyg. Ilustr.*, 1897.— HAHN: Kilka słów o gienezie „Mindowego“, 1894. — HÖSICK: E. Słow. *Album biogr. zasłuż. Pol. XIX w.*, i w „Szkicach i opowiad. histor. liter., 1900. — MÉYET: Szlachectwo rodu Słowackich. *Bibl. Warsz.*, 1903, II („Gniazdo poety“. *Gaz. lwow.*, 1902). — MÉYET: Z dziejów rodziny Słowackich. Dziadek Juljusza. *Gaz. lwow.*, 1903. nr. 141—148. — CHMIELOWSKI: Dzieje krytyki literackiej. 1902. — UZIĘBŁO: „Głos“ prof. Golańskiego i Euz. Słowacki. („*Na powodzian*“. Warsz., 1904). — T. GRABOWSKI: L. Osiński. (O Słow., str. 42—46). (Zob. tegoż: „Młodość Słow-go“. *Bibl. Warsz.*, 1905). — SINKO: Hellenizm J. Słowackiego. 1909. — WITEK: Euz. Słow, Szkic biograficzno-literacki. *Księga Pamiątkowa J. Słow.*, I. (W *Spraw. gim. w Drohobyczu*). — HAHN: Kilka notatek o E. Słow. *Pam. Liter.*, 1909. — BIELIŃSKI: Uniw. Wileński. — J. SŁOWACKI: O swym ojcu (podany w art. Kallenbacha) w *Kur. Warsz.*, 1909, nr. 1. — L. JANOWSKI: Lata uniwersyteckie Jul. Słow., Lwów, 1909. — K. E.: O polskich przekładach Eneidy. *Ateneum*, 1888, paźdz. — J. B. RICHTER: O poetyce Euz. Słow. słów kilka. *Pam. Liter.*, 1913. — K. KOSIŃSKI: Euz. Słow-go „Uwagi powszechne nad językami, sztuką pisania i postaciami mowy“. *Pam. Liter.*, 1914. — GALLE: S. E. *Sto lat myśli pol.*, II. — SMOLARSKI: Poezja legjonów. Kraków, 1912.— SZYJKOWSKI: Dzieje nowoż. trag. pol. Typ pseudoklasyczny (1920). — J. KORPAŁA: Do badań nad Euz. Słowackim. *Ruch liter.* 1927, nr. 7.

47. MICHAŁ BOBROWSKI.

Ur. 8 listopada 1785 r. w Wólce, z ojca Cyryla, kapłana obrzędu unickiego, i Anny z Krupskich. 9-letniego chłopca oddano do szkoły

paraf. w Kleszczelach, następnie do kolegjum pijarskiego w Drohiczynie. W r. 1803 do gimn. w Białymstoku (3 lata). W 1808 wstąpił na uniwers. w Wilnie; 1811 r. magistrem nauk wyzwol., 1812 mag. teologji, 1813 mag. fil. W l. 1814—1817 wykładał z katedry Pismo Św. W r. 1815 przyjął święcenia kapłańskie; 1817 kanonikiem kapituły brzeskiej. W l. 1817—1822 przebywa na studjach zagranicą: w Austrji, Włoszech, Francji (Wiedniu, Rzymie, Paryżu?), oddając się studjom biblijnym i nad orjentalistyką i slawistyką; zwiedza Słowiańszczyznę zachodnią; zawiązuje stosunki z slawistami Kopitarem, Dobrowskim, Hanką, Jungmanem. W l. 1822—24 prof. Pisma Św. w uniw. wileń., w r. 1823 dr. teolog. W r. 1824 usunięty z uniwersytetu przez Nowosilcowa i zesłany do klasztoru w Żyrowicach. W r. 1826 ponownie obejmuje katedrę w uniw. wileń. (egzegiezy i archeologji biblijn.), jednocześnie jęz. starosł. w seminarjum głównym. Wykładał aż do zamknięcia tych instytucji w r. 1832 i 1833. Odtąd przebywa na probostwie w Szereszowie (w Prużańskim). Był członkiem Rzymskiej Akademji Starożytności oraz Moskiewskiego Tow. historji i starożytn. rosyjsk. oraz Tow. Azjatyckich, Paryskiego i Londyńskiego. Zm. 21 września 1848 r.

Jest odkrywcą słynnego Rękopisu Supraślskiego.

Wyjątki z dziennika i opisy podróży i rozprawy drukował w *Dzienniku Wileńskim* w r. 1822 i nast. i w *Dziejach Dobroczynności* współcześnie.

Dziennik podróży p. t. „Rzeczy większej wagi w podróży z Wilna do Austrji i Włoch nadarzające się...“ wydał Dobrianski w „Opisanije rukopisnago otdielenija Wilenskoj Publ. Bibl. Wypusk. 5-yj“. (Wilno, 1906).

Listy Bobr.: Francew podaje listy do Dobrowskiego, ks. Czartoryskiego, S. Malewskiego, Dobrowolskiego, Lelewela, Daniłowicza, Köppena i innych—oraz dokumenty—podaje też wiadomość o listach Bobr. gdzieindziej ogłoszonych. Z listu do Lelewela z r. 1824 w *Pam. Mick.*, I. Rękopisy Bobr. w bibl. Zamojsk. m. i. Gramatyka jęz. słowiań. (1826—8).

Ks. J. Cieplak: Ks. Michał Bobr. („Charitas“. Księga zbiorowa. Petersburg, 1894). — Pl. Jankowski: Biografiji zamieczatielniejszych diejatielej po sochranienju russkoj narodnosti mieżdu unijatami. I Protojerej Michaił Bobrowskij. *Chołmskij miesiacesłow za 1867*. — P. O. Bobrowskij: M. K. Bobrowskij (1785—1848), uczonyj sławist-orientalist. Petersb., 1889 (odb. z *Russkoj Stariny* 1888). — P. O. Bobrowskij: Sud'ba Suprasłskoj rukopisi. Petersb., 1887. (Odb. z *Żurn. Min. Nar. Prośw.*). — Żukowicz: O profiesorach bogosłowskawo fakultieta Wilenskawo Uni-

wersitieta. Petersburg, 1888. — FRANCEW: Polskoje sławianowiedienije konca XVIII i pierwoj czetwierti XIX st. Praga, 1906. (str. 257—332). — JOHN OF DYCALP (Jankowski): Wspomnienia szkolne i uniwersyteckie. *Kłosy*, 1884. — MOŚCICKI w rec. Tura „Uniw. Wileński" w *Kwart. histor.* 1903. — Zob. Przewodnik bibliogr. 1928, zesz. 18.

48. ALOIZY OSIŃSKI.

Brat Ludwika. Ex-pijar. Ur. r. 1770 w ziemi chełmskiej z o. Jana, i Barbary z Markowskich(?). Uczył się u pijarów w Radomiu. W r. 1787 złożył śluby zakonne; nauczał potem w szkołach pijarskich w Chełmie. W r. 1793 wyświęcony na kapłana. Przeniesiony na nauczyciela do Łomży, a stąd do Szczuczyna, gdzie był w l. 1802—1806 rektorem szkół. Od r. 1806—1824, przez lat 18-cie był profesorem w liceum w Krzemieńcu, poczem przeniósł się do Wilna; w r. 1831 infułatem ołyckim. W latach 1833—39 rektorem rzym.-katol. Akademji Duchownej. W końcu został biskupem sufraganem łuckim. Był członkiem warsz. Towarz. Przyj. Nauk. Zm. 10 czerwca 1842 r. w Ołyce, na Wołyniu.

Wyd. m. in.: a) „Nauka ojca dana synowi jadącemu do akademji". Warszawa, 1801.

b) „Słownik mitologiczny". 3 t. Warszawa, 1806—12.

c) „O życiu i pismach ks. Piotra Skargi". Krzemieniec, 1812.

d) „O życiu i pismach Tad. Czackiego". Krzemieniec, 1816: wyd. 2. Kraków, 1851.

e) „Pochwała ks. Onufrego Kopczyńskiego". Warszawa, 1818. (Odb. z *Roczn. Tow. Przyj. Nauk*, XII, 1818). Wyd. 2, 1819.

W rękop. Słownik języka polskiego w 14 tomach. Jest to, jak Kopczyński określił, „słownik przykładowy", zawiera „przykłady uważane retorycznie". Ogłosił z niego Osiński trzy wyciągi: *a*) wyraz Bóg w *Ćwiczeniach naukowych*, I, i *b*) „Dwa wyjątki Łza i Nadzieja z bogactw mowy polskiej zebranych". Wilno, 1835. —

W rękop. nadto pozostają: *a*) „Wiadomość o życiu i pismach pisarzów polskich z rozbiorem ich dzieł", w 20-tu tomach; *b*) „Obraz życia i pism ks. Jakóba Wujka z Wągrowca, z przyłączeniem obszernej wiadomości o bibljach, psałterzach, kancjonałach rozmaitych wyznań"; *c*) „O jezuitach w Polsce we względzie nauk", i inne. Zob. też Wiszniewski „*Hist. liter.* t. I, str. 153—154.

Listy: *a* listy do Kopczyńskiego w dod. do „Pochwały"; *b*) list

do Jana Śniadackiego z r. 1811 ogł. Wierzbowski w „Materjał.", II, *c*) list do Staszica z r. 1811 ogł. Kraushar w 3 t. „Tow. Przyj. Nauk".

„Zdanie X. Kopczyńskiego o nowym słowniku X. Al. Osińskiego" — podane przy „Pochwale ks. O. Kopcz.".—Art. „O doskonaleniu mowy ojczystej i o układzie nowego już ukończonego słownika". *Ćwiczenia naukowe*, I. — Fr. Kowalski: Wspomnienia. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Krzemiński: O. A. *W. Enc. Powsz. Ilustr.* — Vrtel: Korespondencja ks. Alojzego Osińskiego. *Pam. Liter.*, 1911.

49. JAN GWALBERT STYCZYŃSKI.

Litwin. Ur. w r. 1786; syn ubogiego pedagoga. Po ukończeniu szkół, a potem uniwersytetu w Wilnie w r. 1815, został nauczycielem logiki, wymowy i poezji polskiej w gimn. podol. w Winnicy (do r. 1823). W r. 1828 nauczycielem w szkole pow. w Klewaniu (na Wołyniu), a w r. 1829 w Żytomierzu. W l. 1832 do 1844 naucz. łac. w gimn. w Kamieńcu. Zm. 9 maja 1845 r. w Kamieńcu.

Napisał:

1) „Uwagi nad Pułtawą, poematem bohatyrskim (N. Muśnickiego). *Dziennik Wileń.*, 1817 (i polemika z ks. W Buczyńskim, tamże).

2) Rozbiór Jagiellonidy (Tomaszewskiego). *Dziennik Wileń.*, 1817.

3) Nekrolog Benedykta Hulewicza—tamże.

4) Bajki w *Dzienniku Wileń.*, 1823 i 1825.

5) „Do Historji literatury polskiej dodatek". *Dzien. Wileń.*, 1818, 1819, 1821 i 1822 (uzup. bibliogr. Bentkowskiego).

6) „Choroba i zdrowie"—rozpr. *Dz. Wil.*

7) „Mendog, król litewski", romans histor. Wilno, 1825.

8) „Szkoła pacanowska", satyra do spółki z Bykowskim (ojcem) napisana. (Druk.?).

Dr. Antoni J.: Szkice i opowiad. Ser. V. 1887. — Chmielowski w rozpr. „Estetyczno-krytyczne poglądy Ad. Mickiewicza". (*Pam. Mick.*, II). — Borowy: Ign. Chodźko. Kraków, 1914.

50. WINCENTY BUCZYŃSKI.

Jezuita. Ur .17 marca 1789 r. na Białorusi. W r. 1805 wstąpił do zakonu jez. w Połocku. Mag. nauk wyzw. i fil. i dr. teol. akademji połockiej. Był profesorem w akademji połockiej, następ. w Tarnopolu, Lincu, Namur, Insbrucku i Lowanium. Zm. 29 marca 1855 r. w Lowanium. Napisał m. in.: „Institutiones doctrinae Religionis". Wiedeń,

1842. „Institutiones philosophiae". 3 t. Wiedeń, 1842—44. Jego polemika z J. Gw. Styczyńskim o „Pułtawę" Muśnickiego.

Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. — Chmielowski: B. W. w *W. Enc. powsz. ilustr.* — Zob. nadto literaturę o N. Muśnickim.

51. IGNACY DANIŁOWICZ.

Ur. 20 lipca 1789 r. w Hryniewiczach (pow. bielski, gub. grodz.) z o. Mikołaja, plebana unickiego. Uczył się w Drohiczynie, potem w Łomży i w gimn. w Białymstoku. W r. 1812 sekretarzem gubernatora franc. w Białymstoku. Po odwrocie Napoleona wrócił do Wilna i po otrzymaniu stopnia magistra obojga prawa, został w r. 1814 docentem prawa krajowego. W roku 1818 zwiedza z ramienia uniwers. wil. Warszawę, Petersburg i Moskwę. Po powrocie mianowany adjunktem, wykłada statut litew. oraz prawo rosyj., cywilne i kryminalne. W r. 1822 profesorem nadzw., a w r. 1823 zwyczajnym prawa krajowego, ale już w tym samym roku, z powodu sprawy Filaretów, traci katedrę (wraz z Lelewelem, Bobrowskim i Gołuchowskim). W r. 1824 opuszcza Wilno. W r. 1825 prof. dyplomacji w uniw. w Charkowie, (i dziekanem). W r. 1830 powołany przez Sperańskiego do Petersburga, do Komitetu układającego kodeks praw dla Cesarstwa. W r. 1835 prof. prawa w uniw. w Kijowie (i dziekanem). W r. 1839 prof. prawa w uniw. w Moskwie. W r. 1842 osiadł jako prof. wysłużony w Kijowie. Był członkiem warsz. Tow. Przyj. Nauk i innych towarzystw. Zm. w r. 1843 w Gräfenbergu.

Napisał:

1) Statut Kazimierza IV Jagiellończyka (1826).

2) Latopisiec Litwy i Kronika ruska. (Wilno, 1827).

3) Historyczny rzut oka na prawodawstwo litewskie. Wilno, 1837.

4) Wiadomość o właściwych litewskich latopiscach (przy Kronice Stryjkowskiego. Warszawa. 1846).

5) Kniga posolskaja mietriki W. Kn. Litowskago. Moskwa, 1843.

6) Skarbiec dyplomatów... Wilno, 1860—2, 2 t.

Nadto rozpr. w *Dzienniku Wileń.* (1820—24) i w *Tyg. Petersb.* (1830—35), w *Wizer. i roztrząs.*, w *Athenaeum.*

W rękop. O powstaniu pol. miast do XII w.

Listy: *a*) do Lelewela z r. 1829 (z Charkowa) ogł. Kraushar w t. 7 „Tow. Przyj. Nauk". *b*) do Bułharyna w kalendarzu petersb. „Gwiazda" na r. 1881.

M. Krupowicz: Ign. D. *Tyg. Ilustr.*, 1871. — (A. Pietkiewicz): D. Ign. *W. Enc. powsz. ilustr.* — Wł. Mickiewicz: Żywot Ad. Mick. I, II (wyj. z listów). — Kraushar we wstępie do Daniłowicza: „Kodeks Napoleona, w porównaniu z prawami polskimi i litewskimi". (napis. 1818). Warszawa, 1905. — Prot Lelewel: w liście do wydawcy kalendarza petersburskiego „Gwiazda" na r. 1882.

52. JÓZEF JAROSZEWICZ.

Syn Benedykta. Ur. w r. 1793 w Bielsku podlaskim. W r. 1815 ukończył uniw. wileń. ze stop. magistra obojga praw. Został prof. prawa (rzym. i pol. lit.) w liceum Krzemienieckim. W r. 1826 prof. prawa pol. it. w uniw. wileń. (od r. 1828 nadto dyplom. i statyst.). Po zniesieniu uniw. wileń. w r. 1831 został członkiem Tymcz. Komitetu Szkolnego. Żonaty z Lisiecką, osiadł w Bielsku. Był członkiem Komisji Archeolog. Wileńskiej. Zm. w Bielsku w r. 1860 (1 lutego).

Gł. dzieło: „Obraz Litwy pod względem jej oświaty i cywilizacji od czasów najdawniejszych do końca XVIII wieku". Wilno, 1844—45. 3 t. (Znakomita na swój czas praca).

Ogłosił nadto wiele rozpraw osobno i w czasopismach, w *Dzienniku Wileń.*(?), w nowor. *Znicz* i *Biruta*, w *Athenaeum*, w *Bibl. Warsz.*, i w *Roczn. Kom. Archeolog. Wileń.*

Bibliografję prac Jaroszewicza podała *Gaz. Polska*, 1862, nr. 22.

J. K. Kochanowski: Jaroszewicz Józef. *W. Enc. powsz. ilustr.*—L. Janowski Lata uniwersyteckie Słowackiego. Lwów, 1909. (Dod. *Muzeum*) (i w „W promieniach Wilna i Krzemieńca").

53. IGNACY ŻEGOTA ONACEWICZ.

Ur. w roku 1780 w Brzostowicy; syn parocha unickiego z Brzostowicy mniejszej (w Grodzieńskim). Nauki szkolne odbywał w Wołkowysku i w Białymstoku, poczem wstąpił do seminarjum nauczycielskiego w Ełku. W r. 1803 wstąpił do uniw. w Królewcu. Po ukończeniu studjów był czas jakiś profesorem w uniwers. Królewieckim. W r. 1811 przybył do Wilna; otrzymał stopień nauk. i wykładał historję na kursach. Następnie był prof. w gimn. białostockiem, a w r. 1817 prefektem tegoż gimn. W r. 1818 prof. historji (adjunktem) w uniw. wileńskim, a później (od r. 1822) prof. statystyki i dyplomacji. W l. 1828—35 więziony w Grodnie, poczem wyjechał do Petersburga; był czas jakiś pomocnikiem bibliotekarza w Muzeum Rumiancewa. Zm. 18 lutego 1845 r.

Gł. dzieło „Historja Litwy“ w rękop. zaginęło. Przepadło również: „Panowanie Zygmunta Starego“.

Drukiem ogł.: 1) „O bibliotekach zakonnych na Litwie“. (*Archiwum półn.*, 1822). 2) „Uwagi nad historją powsz.“ (*Magazyn powszechny*, 1840). 3) „Rzut oka na pierwotne dzieje Litwy“. (*Rocznik literacki*, 1846). 4) „Rzut oka na dzieje W. Ks. Litewskiego“. (*Pam. naukowo-literacki*, 1845—50).

Wyd. Albertrandiego Hist. Kazimierza, Jana Olbr. i Aleks. Jagiellończyków, Henryka i St. Batorego (4 t. Warszawa, 1823—27) ze wstępem i przypisami.

Praca Hlebowicza o Witoldzie (Wilno, 1821) jest napoły pióra Onacewicza.

Listy: (2) do Mickiewicza z r. 1842 w „Korespond.“ Mick., IV. b) do R. Podbereskiego z r. 1844, w podobiźnie, w *Roczniku literackim*, 1846.

L. Janowski w *W. Enc. powsz. ilustr.* — L. Janowski (Tur): Uniw. Wileński. Lwów, 1903. — L. Janowski: Prof. Onac. Kartka z dziejów Uniwersytetu Wileńskiego. *Sprawozd. Akad. Um.*, 1914. — Janowski: Lata uniwersyt. Słowackiego. Lwów, 1909. (Dod. *Muzeum*). („W promieniach Wilna i Krzemieńca“).

KRZYSZTOF CELESTYN MRONGOWJUSZ.

Zasłużony działacz na Pomorzu, wśród Mazurów pruskich. Ur. w r. 1764 na Pomorzu. Kaznodzieja gminy ewangielickiej i nauczyciel gimnazjalny literatury polskiej w Gdańsku. W roku 1823 członkiem koresp. Tow. Przyj. Nauk Warsz. W r. 1826 otrzymał od kanclerza rosyjskiego Rumiancowa misję objechania i zbadania siedzib kaszubskich. Zm. 2 czerwca 1855 r.

Wyd. m. in.:

a) „Pieśnioksiąg czyli kancjonał gdański...“. Gdańsk, 1803.
b) „Polnische Grammatik“. Królewiec, 1794; wyd. 2, 1805.
c) „Słownik niemiecko-polski“. Królewiec, 1823.
d) „Słownik polsko-niemiecki“. Królewiec, 1835.

Ogłosił w przekładzie polskim wykłady Kanta p. t. „Rozprawa filozoficzna o religji i moralności“, 1854. (Oryginał niemiecki nieznany) Chmielowski przypuszcza, że przekład tej rozprawy jest Mrongowjusza młodzieńczą pracą, dokonaną z notatek z wykładów Kanta, gdy był słuchaczem jego w Królewcu.

Listy: *a*) 2 listy z r. 1824: do Brodzińskiego i do Staszica, ogł.

Kraushar w t. VI „Tow. Przyj. Nauk"; *b)* 2 listy: do Tow. Przyj. Nauk z r. 1831 i do W. A. Maciejowskiego z r. 1832 (po niem.) ogł. Francew; *c)* list do Tow. histor.-liter. w Paryżu z r. 1852 podał Gadon w „Życie Polaków we Francji"; ten sam list Mrong. podał Wł. Mickiewicz w art. „Biblioteka Polska w Paryżu" w *Przegl. Bibliot.*, 1908.

SOBIESZCZAŃSKI w *Enc. Orgelbr.* — FRANCEW: K istorii t. n. Kaszubskawo wozrożdienija. Chr. C. Mrongowjusz i Cejnowa w ich snoszenjach s ruskimi uczonymi. Petersburg, 1912. — FRANCEW: Przyczynki do dziejów odrodzenia kaszubskiego. (1912). Odb. — B. ŚLASKI: W obronie Mrongowjusza. *Gryf*, 1912, lip. — STRASZEWSKI: Dzieje filozof. myśli polskiej... Str. 243—4. — CHMIELOWSKI: Kant w Polsce. *Przegl. filozof.* 1904. — B. ŚLASKI: Mrongowjusz jako leksykograf kaszubski. *Slavia occidentalis.* t. VI. (Poznań, 1927).

TOWARZYSTWO SZUBRAWCÓW.

Towarzystwo satyryczne, założone w Wilnie na początku r. 1817 przez Kazimierza Kontryma. Członkowie dzielili się na u r b a n ó w, czyli członków miejskich, których było zawsze 40-tu, i r u s t y k a n ó w członków wiejskich. Zarząd składał się z d o s t o j n i k ó w, t. j. „fundatora" (Kazim. Strawiński), „założyciela (Kaz. Kontryma), „zaletników" i „witajników" i z u r z ę d n i k ó w: prezydenta, sekretarza, strażnika porządkowego, mowcy i redaktora. Pierwszym prezydentem był J a k u b S z y m k i e w i c z, drugim, od r. 1819 do r. 1822, J ę d r z e j Ś n i a d e c k i. Członkowie przybierali sobie przezwiska z nazw bożków litewskich, czerpanych z mitologji Łasickiego. Organem Towarzystwa były *Wiadomości Brukowe*, które zaczęły wychodzić jeszcze w r. 1816, przed założeniem Towarzystwa (redagowane wówczas najprzód przez Ign. Emanuela Lachnickiego, a następnie przez Kaz. Kontryma). Do Towarzystwa należeli m. in.: Jędrzej Śniadecki (Sotwaros), Michał Baliński (Auszlawis), Ignacy Szydłowski (Gulbi), Leon Borowski (Pergrubius), Antoni Gorecki (Warpu II), Ignacy Chodźko (Wirszajtos), Jan Chodźko (Wajzgantos), Tomasz Zan (Goniglis), Stan. Worcell, Józef Sękowski, Wawrzyniec Puttkamer i inni. Towarzystwo istniało do r. 1822, w którym zostało rozwiązane.

„Kodeks Szubrawski". Wilno, 1819. Zestawienie przedmiotów, zawartych w *Wiadomościach Brukowych* z l. 1817—22, podaje Bieliński. Wybór artykułów lub wyjątki z *Wiadomości Brukowych* i z pism szubrawskich Borowskiego, Śniadeckiego, Szydłowskiego, Balińskiego i innych podają: K. Bartoszewicz w „Księgach humoru polskiego", t. III, i H. Galle w t. II *Stu lat myśli polskiej.*

L. ROGALSKI: Michał Baliński. *Tyg. Ilustr.*, 1864. — CHMIELOWSKI: Towarzystwo Szubrawców i Jędrzej Sniadecki. *Tyg. Ilustr.*, 1878. — HORDYŃSKI: Towarzystwo Szubrawców. Lwów, 1883, odb. z *Przew. nauk. i liter.*, 1882). — OTTMAN: Przyczynek do historji Szubrawców. *Reforma*, 1882, nr. 75—81, i *Tyg. Ilustr.*, 1882. — CHMIELOWSKI: Liberalizm i obskurantyzm na Litwie i Rusi. *Ateneum*, 1883 i osobno.— K. BARTOSZEWICZ: „Księgi humoru polskiego", t. III. — WRZOSEK: Wstęp do „Pism satyrycznych" Jędrzeja Śniadeckiego. 3 t. Warszawa, 1908. *Bibl. dz. wyb.* — WRZOSEK: Jędrzej Śniadecki 2 t. Kraków, 1910. — BIELIŃSKI: Szubrawcy w Wilnie. Wilno, 1910. (Oceny: *a*) Mościckiego w *Bibl. Warsz.*, 1911, II, *b*) Janowskiego w *Pam. Liter.* i w „W promien. Wilna i Krzemieńca". — TRETIAK: Młodość Mickiewicza, I. — GALLE: Tow. Szubr. *Sto lat myśli pol.* II.

1. KAZIMIERZ KONTRYM.

Ur. w r. 1762. W r. 1794 służył wojskowo jako żołnierz artylerji. Potem był sekretarzem rządu uniw. wileńskiego, następnie adjunktem biblioteki uniwers. W r. 1824 utracił posadę wraz z Lelewelem i inn. Przeniósł się tedy do Warszawy, gdzie został urzędnikiem Banku polskiego. Zm. w r. 1836, na Żmudzi.

W r. 1806 wydawał z Groddeck'iem *Gazetę literacką litewską*, gdzie zamieszczał artykuły o ruchu szkolnym i sprawozdania z literatury. W l. 1815—18 był redaktorem *Dziennika Wileńskiego*. W r. 1820—22 był współredaktorem *Dziejów Dobroczynności kraj. i zagran.* Założyciel Tow. Szubrawców. W *Wiad. Bruk.* umieścił satyrę „Pochlebstwo i prawdomówność". W Warszawie redagował *Bibliotekę Handlową* i *Wiadomości Handlowe.*

W r. 1829 z polecenia Banku polskiego odbył podróż po Polesiu i Pińszczyźnie, którą opisał w dziełku p. t. „Podróż, odbyta w r. 1829 po Polesiu". (1 wyd. litograficzne; 2 wyd. w Poznaniu, 1839).

L. ROGALSKI: *Enc. Orgelbr.* (XV. 1864). — H. G.: K. K. *W. Enc. ilustr.*

2. JĘDRZEJ ŚNIADECKI.

Zob. wyżej str. —

3. MICHAŁ BALIŃSKI.

Zob. t. III.

4. IGNACY SZYDŁOWSKI.

Ur. w r. 1793, w Hajnie (pow. borysowski), z o. Józefa, plebana unickiego. Uczył się w gimn. w Mińsku i w uniwersyt. w Wilnie.

Był następnie nauczycielem wymowy i poezji w gimn. swisłockim, potem w wileńskim (do r. 1826). Od r. 1819 był redaktorem *Tygodnika Wileńskiego*, a potem (1835—1843) *Wizerunków i roztrząsań naukowych*. Należał do Tow. Szubrawców (przybr. nazw. Gulbi). Był zausznikiem Pelikana. W l. 1826—1828 cenzorem w Wilnie. Zm. 28 lutego 1846 r. w Wilnie.

(Kraszewski wprowadził go pod imieniem Iglickiego do „Powieści bez tytułu").

Utwory swe poetyckie drukował w l. 1815—23, w *Dzienniku Wileńskim* (tu pierwszy utwór swój: odę „Szczęście i pokój" z r. 1812), w *Dziejach Dobroczynności* i w *Tygodniku Wileńskim*; wylicza je wszystkie Tyszkiewicz.

Oda z r. 1818 („Oda do szubrawstwa") w *Pam. Warsz.*, 1818.

Odę do Jana Śniadeckiego z r. 1819 podał M. Baliński w „Pam. o J. Śniad.", II, 421.

Mowę wierszem podał J. Chodźko w „Próbach nowego dykcjonarza".

Osobno wyd. przekł. z Bajrona: „Paryzyna. Kalmar i Orla". Wilno, 1834.

Wybór utworów Szydłowskiego podał K. Bartoszewicz w „Księgach humoru polskiego", t. III. (Fraszki, epigramaty i pisma Szubrawskie, przedrukowane z *Dziennika Wileńskiego* i *Tygodnika Wileń.)*.

E. Tyszkiewicz: Opisanie powiatu Borysowskiego. Wilno, 1847. Str. 277 — 286. — Pl. Jankowski: „Książeczka in 16-mo bez tytułu i nazwiska autora". Wilno, 1854. (Toż jako nieznane, w całości, z rękopisu w „Księdze pamiątkowej Ad. Mickiewicza", I. I. (1898). — Odyniec: Wspomnienia z przeszłości. Str. 122 i n. — Zob. literaturę o Szubrawcach: prace Hordyńskiego, Bielińskiego i innych. — Wł. Mickiewicz: Żywot Ad. Mickiewicza. I, 301. — Tretiak: Młodość Mickiewicza, I, 68—70, 254—6. — „Mniemane pokrewieństwo wiersza Szydł. z „Odą do młodości". *Kur. Pozn.*, 1883, nr. 168. — Uziębło: Ign. Szydł. *Tyg. Ilustr.*, 1896, II. — Korbut: Kto jest autorem pierwszej krytyki Konr. Wallenroda. *Pam. Mick.*, VI. — Baliński: Pamiętn. o J. Śniadeckim. I, 801 — 802. — Chmielowski: Hist. liter. pol. V, 194.

5. LEON BOROWSKI.

Zob. niżej.

Obóz klasyków: b) Poeci.

1. STANISŁAW TREMBECKI, jako autor „Sofiówki".

Zob. wyżej, str. 86.

2. FRANC. KSAW. DMOCHOWSKI.

Zob. wyżej, str. 98.

3. JAN PAWEŁ WORONICZ.

Zob. wyżej, str. 206.

4. MARCIN MOLSKI.

Ur. w r. 1751, w wojew. Poznańskim. 17-letni konfederat barski, potem wychowaniec Korpusu kadetów w Warszawie. Brygadjer wojsk Rzptej. W 1794 walczył, następnie był w wyprawie wielkopolskiej Dąbrowskiego, a z Wielkopolski udał się do Francji. W końcu osiadł w Warszawie. W r. 1807 członkiem Towarz. Przyj. Nauk i komisarzem wojennym, w stopniu pułkownika. Zm. 13 kwietnia 1822 r. w Warszawie; pochowany we wsi Pęcice pod Warszawą.

Głośny w swoim czasie wierszopis, autor mnóstwa ulotnych wierszy, ód, powinszowań. („Jakikolwiek jest los Polski, Zawsze wiersze pisze Molski"; „Idzie Molski, w ręku oda, do Chrystusa i Heroda"...).

Po upadku sprawy narodowej ofiarował królowi Stanisławowi Augustowi rękopis „epopei" „Stanislaida". (Anegdota o odezwaniu się króla przytem).

„Stanislaida, albo Uwagi nad panowaniem Stanisława Augusta, Króla polskiego. Obejmujące wydarzenia w Polsce aż po r. 1796". Warszawa, 1831.

Wyd. zbiorowe: „Pisma", 3 t. Warszawa, 1856 — 1865. (Oprócz wierszy okoliczn. i paru bajek, podany tu prospekt na tłumaczenie „Eneidy" Wirgiljusza, wraz z przekładem kilku wyjątków, z *N. Pam. Warsz.*, oraz list do nieznanej osoby z r. 1819.

Brodziński: Pisma, t. IV, str. 406—410. — K. Koźmian: Pamiętniki I, 239 — 240.—Wójcicki: Hist. liter. III.—Wójcicki: Warszawa, jej życie umysłowe... (Str. 6).— Art. o M. w *W. Enc. powsz. ilustr.* — Życiorys w t. I. „Pism". — K. E.: Próba przekładu Enejdy. *Ateneum.*, 1888, IV. — O przekł. Enejdy zob. Materj. do dziejów piśm. pol. II. Wierzbowskiego. — Smolarski: Poezja legjonów. Kraków, 1912.

5. JAN GORCZYCZEWSKI.

Wielkopolanin. Ur. ok. r. 1750. Kanonik katedralny poznański, opat komendaryjny sulejowski. Był profesorem, a od r. 1783 prorektorem szkół kaliskich [później dyrektorem szkół poznańskich (?)]. W r. 1783 otrzymał stop. dr. fil. W 1805 obrany na członka koresp. Tow. Przyj. Nauk w Warszawie. Zm. w 1823.

W w. XVIII druk. „Wiersz na powrót z funkcji Marszałkowskiej Trybunału Kor. JW. IMP. Xawiera Nałęcz Kęszyckiego, kasztelana kaliskiego". 1781.

W l. 1801—1805 ogłaszał pojedyncze utwory wierszem w *Nowym Pamiętniku Warszawskim* Dmochowskiego (m. in. w r. 1804 satyrę: „Gotowalnia sentymentalna" (przedruk. później przy „Satyrach Boileau", 1805 i 1818).

Osobno w w. XIX ogłosił:

1) „Satyry Boileau Despreaux wierszem polskim przełożone...". Warszawa, 1805.

2) „Poezje przekładane i własne", 2 t. Warsz., 1818 (zawierają oprócz przekładu satyr Boileau'a, przekł. listów tegoż oraz listów Delille'a i Pope'a, oraz utw. oryginalne).

3) „Skotopaski Publiusza Wirgiljusza Marona". Wrocław, 1822.

Bentkowski: Hist. liter. — Osiński: Dzieła III... — Brodziński: Pisma rozm. 1830. — Tyszyński: Amerykanka w Polsce II. — Chmielowski: Pogląd na poezję..— Wójcicki: Warsz. jej życie umysł. i ruch liter. Warsz., 1880. — Jarochowski: Literatura poznańska... Poznań, 1880. — Chmielowski: G. J. *W. Enc. ilustr.* — Kraushar: „Tow. Przyj. Nauk", VI. 22. — B. Wojciechowski: Fragment z dziejów szkół kaliskich. *Archiwum do dziejów liter. i ośw...* VIII, 1895. — G. Korbut: Pogromca obskurantów z przed stu lat. Warsz. 1929. Odb. z *Prac Kom. do badań liter.* T. N. W. III. 1929. (Zob. też *Sto lat myśli pol.* t. II).

6. JAN KANTY CHODANI.

Ur. 16 paźdz. 1769 r. w Krakowie, z ubogiej familji włoskiej, z o. Jakuba i m. Agnieszki. Wstąpił do zakonu kanoników regul. lateraneńskich. Kształcił się w Akad. Krak. Był prof. teol. i Pisma św. w akademji. W 1805 udał się do Wilna; w 1808 r. prof. teol. w Głównym Seminarjum duch. w Wilnie. Dziekan oddziału nauk polit. i moraln. w uniw. wileń. W 1819 r. kanonikiem katedralnym wileńskim. Zm. 19 (10) lipca 1823 r. Przekłady: a) Woltera. „Wiersz o człowieku", tłum. z Woltera. Kraków, 1795. i „Henrjada" (Kraków, 1803); b) „Sielanki Gessnera" (Kraków, 1800). „Kazania", z pozostałych po

śmierci rękopismów wydane. Wilno, 1828, 2 wyd. pomnoż., t. 1823, 2 tomy. Ogł. nadto kilka dzieł teol. tłum. i oryg. W rękop. pozostawił m. i. przekłady „Natana mądrego" Lessinga, „Muzarjona" i Oberona" Wielanda, niektóre powieści Bokacjusza wierszem; „Myśli względem poprawienia edukacji krajowej".

C. B. o Chodanim w *Enc. Orgelbr.* — L. Osiński o przekł. Henrjady. *N. Pamiętnik Warsz.* 1803, XII. — Szyjkowski: Gessneryzm w poezji polskiej, 1914. Str. 24—27. — Smolarski: Studja nad Wolterem w Polsce, 1918. Str. 103—105.

7. KAJETAN KOŹMIAN.

Ur. 31 grudnia 1771 r. w Gałęzowie, w Lubelskim, z o. Andrzeja, podsędka ziemi lubelskiej, i Anny z Kiełczewskich. Uczył się w szkołach w Lublinie (1780—81), w Zamościu (1781—1784) i znowu w Lublinie (1784—87). W l. 1787—92 był palestrantem w Lublinie; tu kolegował z Osińskim i Felińskim. W 1794, podczas powstania Kościuszki, był sekretarzem Komisji lubelskiej. Po upadku kraju osiadł na wsi, w Piotrowicach (w Lubelskim). W r. 1802 ożenił się z Anną Mossakowską; po jej śmierci 1806, z Marjanną, jej siostrą. Za Ks. Warsz., został w roku 1810 referendarzem stanu. (W r. 1811 czlonkiem Tow. Przyj. Nauk). W r. 1812 sekretarzem Konfederacji sejmowej. Po upadku Napoleona, Koźmian czas jakiś przepędza w Krakowie; w l. 1813—14 w Piotrowicach. Za Królestwa Kongres. referendarzem w Wydziale Oświecenia, potem radcą stanu, dyrektorem administracji krajowej w minister. spraw wewn., w końcu w r. 1829 kasztelanem senatorem. Po r. 1831 osiadł na stałe w Piotrowicach. Zm. 7 marca 1856 r. w Piotrowicach.

Najdawniejsze wiersze Koźmiana pochodzą z r. 1797: „Do Ign. Potockiego" (druk. w *Wandzie*, 1821, tekst pierwotny w „Różn. wiersz.") i „Do Aleks. Zamojskiego" („Różn. wiersz."). Ok. r. 1800 powstały: przekład elegji I-ej z ks. I Tybulla (3 teksty różne: pierw. w rękop. Ossol., drukow. w *N. Pam. Warsz.*, 1802 i w „Różn. wiersz.") i przekł. ody 8 z ks. II Horacego (3 różne teksty: druk. w *N. Pam. Warsz.* 1803, w Wspomn. A. E. Koźmiana i w „Różn. wiersz.") oraz „Modlitwa o pokój" (pis. r. 1800, druk. w *N. Pam. Warsz.*, 1803) (powst. pod wpł. ody J. B. Rousseau „A la paix"). (Wójcicki przypuszcza, że „Piosnka z pana Segur" (*N. Pam. Warsz.*, 1803) i przekł. ody Horacego „Do Wirgiljusza" (*N. Pam. Warsz.*, 1805) są utwor. Koźmiana). W rękop. Ossol. przekł. „Polowania na jelenia" z Delille'a „L'homme des champs". W r. 1800 powstała „Oda na wojnę w r. 1800, ukoń-

czoną batalją pod Marengo" (nie druk. współcz.?); wiersz „Do kochanki" i „Do tejże"; przekł. Horacego ody 5, ks. I „Do Pirry"; bajka: „Sosna i małe drzewka" (*Nowy Pam. Warsz.*, 1803 i w *Gaz. Koresp. warsz. i zagr.*, 1803; w „Różn. wiersz." niema). Z r. 1808 pochodzi wiersz „Do księżnej Stanisławowej Jabłonowskiej" (nie druk. współcześnie?). Wiele utworów Koźmiana z tych czasów zaginęło. (M. in. oda do ks. gienerałowej Czartoryskiej).

Działalność pisarska Koźmiana w dobie Księstwa Warszawskiego:

Ody Napoleońskie.

(Pierwsza: „Na batalję pod Marengo", powstała jeszcze w r. 1800).

2) „Oda w dzień uroczystości zawieszenia orłów francuskich w Lublinie" (1809) (dwie edycje z tego roku, b. m. (w Zamościu (wedł. Wójc.), w Warszawie (wedł. Pilata). Przedruk. w Warsz., 1810 (Wójc.). (Tyt. różnią się w „Różn. wiersz." i u Pilata, a w 2 wyd. Chmiel. Hist. literatury).

3) „Oda na pokój w r. 1809" (t. j. w Schönbrun). Druk. 1809 (b. m.) (przedtem w *Gaz. Warsz.*, 1809, nr. 89); 2 wyd., 1810. W rękop. ma tytuł „Oda na zawarcie pokoju w dzień publikacji onego w Lublinie 25 października 1809 r...". (Wedł. Pilata ma to być tyt. druku warszawskiego z roku 1809). Te dwie ody z r. 1809 rozsławiły Koźmiana.

4) „Oda na pożar Moskwy" (w r. 1812). (Współcześnie nie druk.?).

5) „Oda na upadek dumnego", napis. w r. 1813 (wedł. Wójc.) nie w r. 1815. Druk. w *Polihymnji*, 1827. Teksty: rękop. bibl. Jagiell., druk. w r. 1827, druk. w „Pokłosiu", 1856 i w „Różn. wierszach"; różnią się znacznie.

W tej dobie powstały nadto następ. m. in. wiersze okolicznościowe:

a) „Przestroga dla ziomków". (Naśladowanie ody Horacjusza „Beatus ille...".

b) „Druga przestroga dla ziomków, a raczej dla biurokratów", „napisana po przyłączeniu Galicji do Księstwa Warszawskiego roku 1809". Druk. p. t. „Naśladowanie ody Horacjusza 3-ej z ks. III-ej" w *Pamiętniku* Osińskiego z roku 1811 i w *Pam. Warsz.*, 1819.

c) „Uczniowie dawnej Szkoły Kadetów do Twórcy i Szefa tejże szkoły J. O. ks. Imci Adama Czartoryskiego". Dnia 24 grudnia r. 1809, w Puławach. Druk. osobno w Lublinie 1809 i w *Pam. Warsz.*, 1810.

Tekst przytoczony w Przypiskach do „Ziemiaństwa“ (str. 222) różni się od tekstu w „Różnych wierszach“.

d) Tłumaczenie Ody 3-ej ks. III Horacjusza. Przekł. dosłowny ody naśladowanej w r 1809.

e) „Kantata na rocznicę koronacji Napoleona“, napis. w r. 1810, druk. p. t. „Hymn z okazji rocznicy koronacji Najj. Napoleona W...“ w „Dod. do *Gaz. Koresp. warsz.*, do nr. 97 z r. 1810.

f) „Mowa Katona cenzora, miana w Senacie o obyczajach rzymskich“. (Druk. *Pam. Warsz.*, 1811). Wiersz dydaktyczny z aluzjami do współczesnych stosunków.

g) „Hymn żałobny na obchód zgonu B:. Jana Pawła Łuszczewskiego...“ (ministra spraw wewn.) z r. 1810, odśpiewany w r. 1812 na zebraniu masońskim. Druk. osob.?

h) Tłumaczenie Ody 14-ej ks. IV Horacjusza (do Augusta). Napis. po bitwie pod Borodino (1812). Druk. w czasopismach współcz.

i) „Do tańcującego Krakowa“, Wiersz napis 1813 r., nie druk. współcz.(?); rozpowszechniony w odpisach.

k) „Na pogrzeb poczciwego człowieka, na którym nikt nie był w Krakowie“. Napis. w r. 1813, druk. p. t. „Myśl z okazji śmierci poczciwego człowieka...“ w *Pam. Warsz.*, 1815. Tekst w „Różn. wiersz.“ późniejszy różni się. od pierwotnego.

l) „Prośba wieśniaka do fortuny“. Oda. (Wpływ Horacjusza). Napis. przed r. 1815; czytana na posiedz. Tow. Przyj. Nauk w r. 1819; druk. w *Roczn. Tow. P. N.*, 1821 i w *Bibl. Pol.*, 1826. Teksty te i tekst z „Różn. wiersz.“ różnią się.

m) „Do poetów dramatycznych“ (nie druk. współcz.?) (drukowany w „Różn. wiersz.“).

Pisma prozą z czasów Ks. Warsz.:

a) „O życiu i pismach Ignacego Nagurczewskiego“. Mowa wygłoszona przez Koźmiana na posiedz. Tow. Przyj. Nauk w r. 1811. Druk. w *Roczn. Tow. P. N.*, i osobno. (Druk. też w *Gaz. Koresp. warsz.*, z r. 1811). Przedruk. w „Pism. prozą“.

b) „Raport“ „O śpiewach historycznych Niemcewicza“. Sprawozdanie wypracowane z polecenia Tow. Przyj. Nauk.

c) Odezwy, treści politycznej, Konfederacji jeneralnej Król. Pol. z r. 1812, pisane z polecenia ks. Czartoryskiego, marszałka konfed., przez Koźmiana jako jej sekretarza. *NB.* „Odezwa do Narodu z okoliczności wzięcia Moskwy“. (Druk. w „Pismach prozą“).

d) „Dzieje powstania Polski, pod panowaniem domu austryjackiego będącej...". (Fragm. druk. w „Pism. prozą).

e) „Przestroga dla ziomków w teraźniejszych czasach" (druk. ib.).

f) „O duchu publicznym". Fragm. (druk. ib.).

g) „Kilka słów o wzrastającym duchu pieniactwa..." druk. ib.).

h) „Postrzeżenia ogólne o sądownictwie" (druk. ib.).

Działalność pisarska Koźmiana w dobie Królestwa Kongresowego (1815—1830):

Jako członek od r. 1815 „Towarzystwa Ixów", Koźmian pisał recenzje teatralne, z których najważniejsza obszerna ocena tragiedji Ant. Hoffmana p. t. „Heligunda", w której K. „złożył swoje wyznanie wiary estetycznej". (Druk. w czasop.?). Przedruk. są te recenzje w „Pismach prozą".

„Ziemiaństwo polskie". Poema w czterech pieśniach. Wrocław, 1839. Pis. w l. 1805—30, przez lat 25. Ustępy poematu drukował współcześnie w czasopismach: ustęp „Spotkanie się rolnika z rycerzem" w *Gaz. Warsz.*, z r. 1812, nr. 36 i w *Wandzie*, 1821; „Wyjątek z I księgi „Ziemiaństwa" w *Sibilli nadwiślańskiej* z r. 1821; ustęp ten nie wszedł do wyd. wrocł. z r. 1839; ustęp „Zalety ziemi polskiej" w *Polihymnji*, 1827. Tekst tych ustępów różni się od tekstu wrocł. Dwa ustępy „Bal w stolicy" (1818) i „Rzeź Chmielnickiego" nie wydrukowane w wyd. wrocł., ukazały się w *Przegl. Pozn.*, 1857 r. Druk poematu, rozpoczęty w Puławach w r. 1830, przerwał wybuch powstania Listopadowego; odbito tylko dwie pierwsze pieśni. Pieśni I, II i III są naśladownictwem „Georgik" Wergiljusza; pieśń IV naślad. p. I. „L'homme des champs" Delille'a.

Stanowisko Koźmiana wobec romantyzmu w tej dobie uwidoczniło się najwyraźniej w korespondencji jego z Franc. Morawskim i w wierszowanym „Odpisie Franciszkowi Morawskiemu jenerałowi, na list jego o klasykach i romantykach, przypisany Juljanowi Niemcewiczowi w r. 1825", napisanym w r. 1825. (Nie druk. współcz.).

Pisma prozą z czasów Król. Kongres.:

a) „Mowa na pogrzebie jenerała Mokronowskiego d. 6 listopada 1821 r. (Druk. osobno w Warszawie).

b) Mowa na pogrzebie Marcina Badeniego, miana w r. 1824". (Druk. osobno w Warszawie).

c) „Biografja ks. Adama Czartoryskiego, jen. z. p.", napis. w r. 1823, nie ogłosz. współcz. drukiem, lecz dopiero w *Dod. do Czasu*,

1857 r. Tekst tu druk. różni się od tekstu w „Pismach prozą". (W przekł. franc. druk. współcz. w czasopismach paryskich).

d) „Żywot Staszica", pisany z polecenia Tow. Przyj. Nauk w r. 1826, druk· w *Przyjacielu ludu*, 1838. (Nie przedruk. w „Pism prozą").

e) „O życiu Tadeusza Kościuszki". Życiorys skreślony w r. 1828 na prośbę ks. Izabelli Czartoryskiej. (Nie drukowany współcz.).

f) „Pochwała Jana Henryka Dąbrowskiego, z polecenia Towarz. Przyj. Nauk Warsz., napisana". Kraków, 1874. (Nie druk. współcz.). (Nie przedruk. w „Pism. prozą").

Działalność pisarska Koźmiana w latach 1831—1856:

„Stefan Czarniecki". Poemat w 12-tu pieśniach. Poznań, 1858: (Z dedyk. Zygm. Krasińskiemu). Pisany w l. 1832—47 przez. lat 15. Wyjątki z poematu, przed ogłoszeniem całości, drukowały: *Przyjaciel ludu*, 1838 i *Przegląd Poznański* z l. 1845, 1847 i 1851. Tekst tych urywków różni się od tekstu w wyd. 1858 r. Poemat pisany pod wpływem Eneidy Wergiljusza i Henrjady Woltera.

Z wierszy drobnych, powstałych w tych latach, najważniejsze:

a) „List do Franc. Morawskiego" z r. 1832.

b) „List do Jędrzeja syna, o Rządzie reprezentacyjnym i Rewolucji polskiej".

c) „II list do Jędrzeja syna, dlaczego Rząd umiarkowany Monarchją przekłada nad Gminny". (Z r. 1832).

d) Do fałszywych Jeremjaszów".

e) „Do demagogów", wiersz napis. w r. 1850.

f) „Pieśń Dziada z Piotrowic".

g) Cztery wiersze „Do Zygmunta Krasińskiego". (Wiersz drugi, z r. 1850, jest odpowiedzią na wiersz Krasińskiego: „Czemu, Mistrzu, masz siwiznę"; wiersz trzeci z r. 1851; daty 1-go i 4-go nieznane).

h) „Oda żołobna na grobie Ludwika Osińskiego", napisana w r. 1853, pod wrażeniem śmierci jego. Druk. w *Pokłosiu* 1855 r., następ. w art. A. F. Koźmiana p. t. „Z nad Bystrzycy" (*Kronika wiadom. kraj. i zagr.*, 1856, nr. 14); w „Różn. wiersz." zatyt. „Żałość na grobie Ludw. Osińskiego"; w rękop. „Oda elegjacka na grobie L. Osiń. przez 80-letniego starca, towarzysza i przyjaciela"; teksty różnią się.

i) Przekład „Dies irae".

NB. przekłady 6.ciu elegji Tybulla i trzech ód Horacego, wydruk. w „Różn. wierszach" pochodzą zapewne z przed r. 1830.

Pisma prozą z lat 1831—56:

a) „Rys życia Jana Feliksa hr. Tarnowskiego". Lwów, 1842. Część biografji pomieściła *Bibl. Ossol.*, 1842.

b) „Żywot Stanisława Nałęcz Małachowskiego, gienerała wojsk polskich, senatora Król. Polsk". Napis. w r. 1850. Druk. w „Pismach prozą".

c) „Żywot księdza Józefa z Rzeczycy Koźmiana, biskupa kalisko-kujawskiego, przez Kaj. Koźm. brata jego w r. 1851 skreślony". Poznań, 1864. (Nie przedruk. w „Pismach prozą").

d) „Pamiętniki". 3 t. Tomy I i II. Poznań, 1858 (z lat 1780—1815). Tom III. Kraków, 1865 (od 1815). Pisane w l. 1850—55. Przedruk. w *Bibl. dz. wybor.* (Warszawa, 1907). W skróceniu p. t. „Z pamiętników K. Koźmiana". Cz. I (od r. 1779 do Sejmu Czterol.). Z objaśń. Parylaka i wstępem St. Tarnowskiego. We Lwowie, 1891. *(Bibl. dla młodzieży).*

e) „Kilka słów o Joachimie Lelewelu i o Rewolucji 1830 r.„ (Fragm.). Druk. w „Pism. prozą".

Czas napisania rozprawy: „O tłumaczeniach pieśni Horacjusza w języku polskim rzecz krótka" nie jest znany. (Druk. w „Pism. prozą").

Wyd. zbiorowe: *a)* „Różne wiersze". Kraków, 1881. (Odb. z *Przegl. pol.*). Wyd. to wierszy drobnych nie jest zupełne; nie zawiera wszystkich utworów rozproszonych (np. przekł. wiersza łac. bar. Serra w *Gaz. kor. warsz.*, 1811, wiersza do Dmochowskiego z r. 1826, przytoczonego w „Wspomn. A. E. Koźmiana" i u Wojciech., 115, i parę innych, (por. Wojciech.). Nie wyczerpana też spuścizna rękopiśm. Pozostał m. in. przekł. „Bukolik" Wergiljusza. Por. ostatnią stron. „Różn. wierszy"; *b)* „Pisma prozą". Kraków, 1888. Wyd. to nie obejmuje wszystkich pism prozą Koźmiana. Wyd. zbior. dzieł wszystkich Koźmiana brak.

Listy: *a)* Listy do Fr. Morawskiego przytacza Siemieński w „Obóz klasyków". (Kraków, 1866); *b)* Korespondencję z Fr. Wężykiem z l. 1845—56 podał Ign. Skrochowski (*Przegl. pol.*, 1875) i Tomkowicz. Kraków, 1913; *c)* List do Morawskiego z 29/I 1850 (w Listach A. E. Koźmiana II); *d)* List do Rozalji Rzewuskiej, podany w wyjątkach p. t. „List o Puławach" w „Pismach prozą" i w Dębickiego „Puławach" (III, 256—260); teksty różnią się; *e)* List do Staszica z r. 1811 ogł. Kraushar w t. 3 „Tow. Przyj. Nauk".

Podobizna czterowiersza „Napis pod portret Stanisława Staszica" podana w Kraushara „Towarz. Przyj. Nauk", t. VI, str. 214.

Monografja: Wojciechowski: Kajetan Koźmian. Życie i dzieła. Lwów, 1897. (Odb. z *Roczn. Tow. P. N.* Poznań, XXIII). = Mickiewicz: Liter. słow. II,

278—9. — „K. Koźmian i Fr. Wężyk". *Czas*, 1852, nr. 182. — WĘŻYK: K. Koźmian (i Fr. Paszkowski). *Czas*, Dodatek mies. 1856, II. — A. E. KOŹMIAN: Z nad Bystrzycy. *Kronika wiad. kraj. i zagranicznych*, 1856, nr. 14—18. — Ks. J KOŹMIAN: Kaj. Koźm. *Przegl. Pozn.* (1856) („Pisma", III). — F. S. DMOCHOWSKI: Życie i pisma Kaj. Koźmiana. *Gaz. Codz.* 1856. nr. 69—71. — SKIMBOROWICZ: K. Koźmian *Gaz. Warsz.*, 1856, nr. 84 — 86. — F. MORAWSKI: Życie K. Koźmiana. Poznań, 1856, (oddruk z *Przegl. Pozn.*). Toż w Fr. Morawskiego „Pismach zbiorowych". Poznań, 1882, t. IV. — SIEMIEŃSKI: Klasyczność rzymska i Kajetan Koźmian. (W „Kilka rysów z literat". I. Warsz. 1859). (Toż przedtem w *Dod. do Czasu* 1856). Toż w „Portr. iter." I. Poznań, 1865 i w „Dziełach" III. — SIEMIEŃSKI: Obóz klasyków. Kraków, 1866. — SIEMIEŃSKI: Biografje (Dzieła II) (o Żywocie ks. bisk. Koźmiana). — TYSZYŃSKI: Stefan Czarniecki i Pacholę hetmańskie. Paralella. *Kłosy*, 1873, I. — A. E. KOŹMIAN: Zygm. Krasińskiego Listy o poemacie K. Koźmiana „Stefan Czarniecki". Poznań, 1859. — SKROCHOWSKI: Korespondencja K. Koźmiana z Fr. Wężykiem (1845—56). *Przegl. pol.* 1875. — TARNOWSKI: Przedmowa do „Różn. Wierszy" (1881). — ST. KOŹMIAN: wstęp do „Pism prozą". (1888). — DĘBICKI: „Puławy". III, rozdz. V.— CHRZANOWSKI: K. K. *Album biogr. zasłuż. Pol. XIX w*, I. — TARNOWSKI: Hist. liter., IV, 332—337 i VI, 131—137. — WOJCIECHOWSKI: Ślad wpływu dzieł Koźmiana na „Odzie do młodości". *Pam. Liter.*, 1907. (Por. Dobrzycki: Klasycyzm w „Odzie do młodości" Mick. *Pam. Liter.*, 1903). — CHMIELOWSKI: Hist. liter. — A. E. KOŹMIAN: Listy (1829—64). 4 t., Lwów, 1894—1896. — PILAT: Hist. liter. pol., IV, cz. II. — TOMKOWICZ: Korespondencja literacka K. Koźmiana z Fr. Wężykiem. 1845—56). Kraków, 1913. (odb. z *Archiwum do dziej. liter. i ośw. w Polsce*. I, XIV, 1914). — JONES: „The Georgics of Poland, a poem in Four Books, by Cajetan Koźmian". — Zob. też monogr. Wojciech., str. 161.

8. ALOJZY FELIŃSKI:

Ur. w r. 1771 w Łucku na Wołyniu, z o. Tomasza, sędziego ziemskiego, i właściciela dóbr (matka z imienia nieznana). Uczył się u pijarów w Dąbrowicy, następnie w szkole powiatowej we Włodzimierzu. Potem wszedł do palestry lubelskiej, jako dependent, gdzie kolegował z Kaj. Koźmianem. W r. 1789 jedzie z Tad. Czackim do Warszawy na sejm konstytucyjny. (W r. 1790 towarzyszył mu do Krakowa). Od r. 1791 nauczycielem Jana Tarnowskiego w Warszawie (i w Dzikowie). Przyjaźni się z K. Tyminieckim, M. Wyszkowskim i Fr. Rudzkim. W roku 1794 był sekretarzem do korespondencji franc. przy Kościuszce. Po upadku powstania bawi czas jakiś, razem z Wyszkowskim, Tyminieckim, Kopczyńskim, w Dzikowie, poczem wraca na Wołyń, do Wojutyna. W r. 1796 osiada w maj. Osowie na Polesiu wołyń. W r. 1800 żeni się z Józefą Omiecińską. W roku 1809 członkiem Towarz. Przyj. Nauk (w Warszawie). W roku 1819 został dyrektorem liceum w Krzemieńcu i prof. literatury polskiej. Od. r. 1817

mieszkał w Wołosowie (pow. żytomiers.). Zmarł 23 lutego 1820 r. w Krzemieńcu (po półrocznym pełnieniu obowiązków w liceum).

Pierwociny twórczości. Najdawniejszym utworem Feliń., napisanym przez 15-letniego młodzieńca, była powieść przerobiona z Woltera, p. t. „Jasio i Mikołajek". Do pierwocin jego poetyckich należały też tragiedje: „Kora i Alonzo", dramat (nie dochował się) osnuty na poem. Marmontela „Les Incas" (wedł. Pilata prawdopod. naślad. trag. Kotzebue'go) i „Kodrus"; plan tej tragiedji dochował się w rękopisie; oraz wiersz „Do Zofji", „Z okoliczności samobójstwa" (O przyjaźni w porównaniu jej z miłością, z okoliczności samobójstwa Ciszewskiego") (dochow. w rękopisie). Z czasów Sejmu Czterol. po-pochodzi wiersz: „Do Tadeusza Kościuszki nad Bastylją" (z r. 1789?) (ocalał ułamek 7-strof. w Ossol.); „Pieśń ochotników"; wiersz „Do Stanisława Trembeckiego". List poetycki „Do Stanisława Trembeckiego" jest już utworem skończonym pod względem formy. (Druk. w *Dzienniku Wileńskim*, 1805).

Podczas sejmu konstytucyjnego wydawał (jak sam podaje w swej autobiogr.) bezimiennie pisma polityczne: „Myśli do projektu formy rządów" i inne.

Wiersz „Pochwała Kościuszki", druk. w lwowskim *Dzienniku patryjotycznych polityków* z r. 1792, oraz osobno b. m. i r. (Zaczyna się od słów: „Kościuszko! Twoja skromność nie dba o pochwały ..").

W r. 1794 powstały: „Epigrama na powstanie Krakowa i Warszawy r. 1794", „Szczęśliwe małżeństwo", przekład urywka z Thompsona „Pór roku" (Dzieła z r. 1840, t. I, 125—7) oraz fragmenty przekładu tragiedji nieznanego dramaturga angielskiego (druk. w *Pam. Liter.*, 1913).

List poetycki „Do Franciszka Wiśniowskiego", pisany w r. 1799, zachowany w rękop., przytacza w wyjątkach Kantecki („Dwaj Krzemieńcz.", I, 60—69).

List poet. „Do Tadeusza Czackiego", pis. w r. 1803.

„Ziemianin czyli Ziemiaństwo francuskie", wolny przekład poem. Delille'a „L'Homme des champs ou les Georgiques françaises". Tłumaczony i gładzony w l. 1801—1809; wydany w t. I „Pism" (Warszawa, 1816).

„Barbara Radziwiłłówna", tragiedja w 5 akt. Ukończona w r. 1811, przedstawiona w r. 1817 w Warszawie; drukow. poraz pierwszy

w r. 1820 p. t. „Barbara“ (Kraków). (Tekst, jak się zdaje, ogładzony przez dyr. Teatru). Wyd. drugie z r. 1821 (Wilno Warszawa) wdowy, Józefy z Omiecińskich Felińskiej, opiera się prawdop. na autentycznym rękopisie autora; oba wydania znacznie się różnią; późniejsze wydania są przedrukiem pierwodruku z r. 1820. (Trzecie: „Barbara Radziwiłłówna...“. (Z kopersztychem) Roku 1823, b. m.). Z późniejszych wydań najważniejsze: *a*) „B. R.“ wyd. nowe, przejrzane i uzupełnione. Lwów, 1892. (Wyd. przejrzał, poprawił i według pierwszych edycji z l. 1820 i 1828 uzupełnił Bronisław Gubrynowicz); *b*) „B. R...“ Oprac. Wład. Dropiowski. Brody, 1902. (*Arcydz. pol. i obc. pis.*); *c)* „Barbara“. Trag. w 5 aktach. Ze wstępem i objaśn. Henr. Gallego. Warszawa, 1908. (*Wybór pis. pol.*). Przedruk tekstu autentycznego według wyd. drugiego (Wilno-Warszawa) z r. 1821; *d)* „B. R.“ Z wstępem i objaśn. M. Szyjkowskiego. Kraków. (1920) *(Bibl. Narod.)*.

„Hymn. Na rocznicę ogłoszenia Królestwa Polskiego; z woli Naczelnego Wodza Woysku Polskiemu do śpiewu podany“. Wiersz Al. Felińskiego. Nuzyka Jana Kaszewskiego“. *(Pamiętnik Warszawski*, 1816). Pieśń „Boże coś Polskę“, naślad. hymnu angielskiego „God save the King“. Tekst pierwotny (z r. 1816) przedr. w *Sto lat myśli pol.*, II, 86. Wyd. osobne p. t. „Pieśń narodowa za pomyślność króla“. Kraków, 1818. (Z muz. Jana Kaszewskiego).

„Wirginja. Tragiedja w 5 aktach“. „Naśladowana z Alfierego“. Poprzedzona wstępem p. t. „O Alfijerym, o jego tragiedji Wirginija i o jej naśladowaniu polskiem“. „Wirginja“ pis. w r. 1815. Druk. w r. 1821 (Pisma, II).

„Radamist i Zenobja“. Tragiedja. „Naśladowana z Krebillona (Crebillon) z odmianami miejsc niektórych, stosownie do uwag Woltera, Laharpa i innych znawców“. Pis. w r. 1815, druk. w t. II „Pism“ (1821).

„Przyczyny używanej przezemnie pisowni“. Rozprawa druk w *Pam. Warsz.*, 1816 i w „Pismach“, t. I. (Warszawa, 1816). (Wprowadza *j* zam. *i* i *y*, oraz *ć* zam. *dź* w bezokolicz.). Na krytykę Jana Śniadeckiego (pod pseudonimem Zygmunta Szczeropolskiego) w *Pam. Warsz.*, 1816, grudzień, odpowiedział Feliński art. p. t. „Rozmowa w Zaciszy“ *(Pam. Warsz.*, 1817, marzec).

„Pienia nabożne przez J. D. Minasowicza oraz pienia do Mszy Św. przez Al. Felińskiego napisane, wszystkie do śpiewania z organem, przez Karola Kurpińskiego“. Warszawa, 1825.

„O wierszowaniu, czyli budowie wiersza polskiego i o poetach

polskich od panowania Zygmunta I aż do naszych czasów". Ważna rozprawa, drukow. w t. II „Dzieł" (Wrocław, 1840).

O wykładach Fel. literatury polskiej możemy powziąć pewne wyobrażenie (wedł. Chmiel.) z ich programu, a powtóre z trzech urywków, znalezionych w papierach profesora i ogłoszonych drukiem. Program czyli ogólny zarys nauki literatury znajdujemy w szkicu Felińskiego p. n. „Wykład sposobu, jakim dawane być mają lekcyje literatury polskiej w Krzemieńcu". („Dzieła", II. Wrocław 1840).

Z kursu wypracował Feliński trzy tylko traktaty: 1) „O wierszowaniu... i o poetach polskich.,." (głównie pod względem rymotwórczym); 2) „Dyjalogi czyli rodzaj rozmów" (z wyliczeniem ważniejszych dyjalogów w języku polskim); 3) „O listach" (z dołączeniem uwag o epistolografji Rzymian, Francuzów i Polaków). (Drukow. w t. II „Dzieł" wyd. wrocł.; przedtem ogłoszone w *Rozmaitościach lwow.* i w *Dzienniku Warszawskim*).

Wyd. zbiorowe: *a)* „Pisma własne i przekładania wierszem". Tom I. Warszawa, 1816. Zawiera „Przyczyny używanej przezemnie pisowni" i przekład „Ziemianina" Delille'a. Tom II. Warszawa, 1821: (Toż, Wilno, 1821) zawiera: trag. „Barbara", „Radamist i Zenobja" i „Wirginja" (ze wstępem „O Alfierym"); *b)* „Dzieła" 2 tomy. Wrocław, 1840. Wyd. to zawiera, oprócz utworów zawartych w „Pismach", następ.: „Pienia przy mszy św.", „Do St. Trembeckiego, Do Tad. Czackiego, Przemowa Kornelji do Rzymian, Wyimek z trag. Woltera „Tryumwirat", O wierszowaniu, Wykład sposobu..., Dyjalogi czyli rodzaj rozmów", O listach, Listy Felińskiego do Michała Wyszkowskiego. Wyd. to nie jest zupełne, nie obejmuje bowiem nietylko utworów w rękop. pozostałych, ale i niektórych drukowanych, jak np. wierszy: „Pochwała Kościuszki", „Hymn na rocznicę ogłoszenia Królestwa Polskiego".

Listy Fel.: *a*) do Michała Wyszkowskiego z lat 1795 — 1819 ogłosiła Kl. Tańska w *Rozrywkach*, VI, 1826 (przedruk. w jej „Dziełach", VI i w „Dziełach" Felin., wyd. wrocł., 1840, t. II); *b*) do Fr. Rudzkiego — ogł. Kraszewski w „Na dziś", III); *c*) list do L. Kropińskiego — w „Rozm. pismach" tegoż; *d)* listy do Fr. Dmochowskiego (wyj. u Kanteckiego), do Łuk. Gołębiowskiego i do Gustawa Olizara przechowują się w rękop. w Ossolin.; *e*) do Czartoryskiego w *Pam. Liter.*, 1908; *f)* do Ł. Gołębiowskiego z roku 1809 ogł. Wierzbowski w „Materj.", II.

Rękopisy Fel. przechowują się w Ossolineum (zob. Kant. 13) i w bibl. Czartoryskich w Krakowie. Spis utworów druk. i rękop. podaje biograf Fel-go w t. I „Dzieł“ (1840); spis rękopisów w bibl. Czartor. daje Placzek w *Pamiętniku Liter.*, 1913; wydruk. z nich tamże: Fragmenty tłumaczenia dramatu nieznanego pisarza angielskiego i Autobiografję Felińskiego; u Czartor. znajdują się m. in. bruljony „Barbary“. Kantecki przytacza z rękopisu (str. 120) wiersz „Do Julisi“.

Ważne jest „Oznajmienie o wydać się mającem dziele p. t. „Pisma własne...“ (rękop. Ossol.), ma bowiem charakter autobiograficzny: Kant. przytacza wyjątki (na str. 12—13, 20—21 i 86).

W rękop. znajduje się też mowa inauguracyjna Felin. w d. 1 września 1819 w Krzemieńcu miana, przechowana w kilku redakcjach. (Kant., 145—148; tu wyjąt.).

X. (Tad. Mostowski?) Recenzja „Barbary Radziwiłłówny“. *Gaz. Warsz.*, 1817. Przedruk. w *Sto lat myśli pol.*, II. 163. — Kaz. Uwaga: Uwagi nad „Barbarą“, tragedją oryginalną A. Felińskiego. *Ćwicz. nauk.* I. 1818. — Brodziński: O „Barbarze“ traj. Felińskiego. *Pam. Warsz.*, 1820. — Brodziński w „Pismach“ V, 78—80. — Osiński w „Dziełach“, III, 224. — Tańska (Hofmanowa). Al. Feliński. *Rozrywki* t. VI, 1826, nr. XXXV. (Przedruk. w „Dziełach“, VI). — „Rozprawy i wnioski“. — Kraszewski: Ossowa Felińskiego. („Wspomnienia Wołynia“, przedruk. w „Wyborze pism“. VI. Warsz. 1890). — Wójcicki: A. F. („Życiorysy znakom. ludzi“. II. Warsz., 1851). — Olizarowski: O literaturze dramatycznej polskiej. *Przegl. Pozn.*, 1850. — Felińska: Pamiętniki. — K. Koźmian: Pamiętniki. I. 101—106. — Tomkowicz: Barbara Radziwiłłówna w historji, rzeczywistości i poezji. *Przegl. Pol.*, 1875. — Kantecki: Dwaj Krzemieńczanie. I. Alojzy Feliński, Lwów, 1879. — Chmielowski: Feliński Al. *Enc. Wych.* IV. — Chmielowski: Tragedja pseudoklasyczna (Al Feliński) „Nasza literatura dramat.“ I. — Chmielowski o F. w Hist. liter. pol. III. — Chlebowski: Al. Fel. *Album biograf. zasłuż. Pol. XIX w.* I. Warsz., 1900. — Tarnowski w Hist. liter. pol. — Dropiowski we wstępie do „Barbary Radziwiłłówny“ w wyd. *Arcydz. pol. i obc. pis.* Brody, 1902. — M. Mazanowski: Z r. 1792 i 1793. *Sprawozd. pryw. średn. szk. żeńsk. w Krakowie* 1903/4. — Hahn: Al. Felińskiego „Kora i Alonzo“ i „Kodrus“. *Pam. Liter.*, 1904. — Kipa: Stosunki A. Felińskiego z ks. kuratorem A. Czartoryskim (1818—20). *Pam. Liter.*, 1908. — Galle: Wstęp do „Barbary“. Wyd. warsz., 1908. (*Wybór pis. pol.*). — Chlebowski: Fel. Al. *Sto lat myśli pol.*, II. — Pilat: Hist. liter. pol., IV, cz. II. — Kipa: Instrukcja ks. kuratora A. Czartoryskiego dla A. Felińskiego. *Muzeum*, 1910, kwiec. — Szyjkowski: Z obozu klasyków. I. *Bibl. Warsz.*, 1910, grudz. — Placzek: Przyczynek do twórczości i biografji Al. Fel. *Pam. Liter.*, 1913. — K. Wójcicki: Wiersz „Barbary Radziwiłłówny„ jako wzór pseudoklasycznego trzynastozgłoskowca. *Prace Tow. Nauk. Warsz.*, Warsz. 1912. — Gustaw Olizar: Pamiętniki. Lwów, 1892. Str. 114 i nast. — Méyet: Ze wspomnień rodzinnych ś. p. Kazimierza Kaszewskiego. *Kur. Warsz.*, 1910, 6 lipca, nr. 184. — A. Poliński: „Boże coś Polskę“... *Świat*, 1915, nr. 44. — K. Bartosze-

WICZ: „Boże coś Polskę". (W setną rocznicę) *Tyg. Ilustr.*, 1916, nr. 31—33. — S. KOPYTKO: Stosunek Wirginji Felińskiego do Wirginji Alfierego. (*Spraw. gimn. im. Rudolfa w Brodach za r. 1909.*). — SZYJKOWSKI: Dzieje nowoż. trag. pol. Typ pseudoklasyczny. (1920). — CHRZANOWSKI o Barb. Radz. w *Przegl. Warsz.*, 1922, stycz. str. 99—102. — Zob. nadto: Nekrologi w *Dzien. Wileń.*, i *Tyg. Wileń.* — Życiorys, przy wrocław. wyd. Dzieł z r. 1840, I.

9. LUDWIK OSIŃSKI.

Ur. 24 sierpnia 1775 r. w Kocku na Podlasiu, z o. Jana, zagonowego szlachcica, i Barbary z Markowskich. Uczył się u pijarów w Radomiu (wedł. Dmoch. i Wójcic. w Łomży); wstąpił do nowicjatu ich zgromadzenia i czas jakiś był u nich nauczycielem. W r. 1794 udział w powstaniu Kościuszkowskim. Za czasów pruskich utrzymywał wraz z Konst. Wolskim pensjonat męski i zasłynął jako tłumacz tragiedji francuskich. W r. 1801 członkiem Tow. Przyj. Nauk. (W l. 1804—14 był sekretarzem Towarzystwa). Za Ks. Warsz. był urzędnikiem Minist. Sprawiedliwości (sekretarzem jeneralnym; w końcu pisarzem Sądu Kasacyjnego) i wsławił się obroną pułk. Siemianowskiego. W roku 1805 odbył podróż do Francji. W l. 1809 — 10 wydawał *Pamiętnik Warszawski* (po Dmochowskim). Od r. 1814 był, po teściu swoim W. Bogusławskim (z Rozalją Bogusławską ożeniony był od r. 1808) dyrektorem Teatru Narodowego (do r. 1830 (1833?). Jednocześnie w l. 1818—1830 był profesorem literatury powszechnej w uniwers. warszawskim. Po upadku powstania r. 1831 mianowany referendarzem stanu. Zm. 27 listopada 1838 r. w Warszawie.

Pierwociny poetyckie Osiń. zawarte są w książeczce p. t. „Zbiór zabawek wierszem". Warszawa, 1799. (Najlepszym wierszem w tym zbiorku: „Dziedzic i poddani" i satyra „Nabożny powierzchownie" (u Wójc.).

Za czasów pruskich pisywał do *Gazety Warszawskiej* i do *Nowego Pamiętnika Warszawskiego* Dmochowskiego. W *N. Pam. Warsz.* ogłosił m. in.: „Wiersz o dobroczynności" (1803) i w. „O sztuce aktorskiej".

W r. 1804 odczytał na posiedzeniu Tow. Przyj. Nauk „Mowę Ajaksa i Ulissesa o zbroję Achillesa" (z Metamorfoz Owidjusza).

„Horacjusze" Kornela przedstawione były (wedł. Wójcickiego) jeszcze za pruskich czasów.

Za Ks. Warsz. i za Król. Kongr.:

„Andromeda", drama liryczne w jednym akcie. Z muzyką Józefa Elsnera. D. 14 stycznia 1807. Reprezentowane pierwszy raz na teatrze

Narodowym w Warszawie". Warszawa, 1808. (Z przekł. franc.). (W czasie bytności Napoleona).

W *Gaz. Warsz.*, 1808 ogł. m, in.: „Pieśń odjazdu dla wychodzącej gwardji..." oraz „Oda do Kopernika" (1808).

Osobno. „Wiersz na powrót zwycięskiego wojska do Stolicy. Czytany na posiedzeniu Towarz. Król. Przyj. Nauk dn. 22 grudnia 1809 r.". (Druk ulotny).

W *Pam. Warsz.* 1809 — 1810, przez siebie redagowanym, pomieścił m. in. art.: „O życiu i pismach Fr. Ks. Dmochowskiego", słynną „Obronę pułk. Siemianowskiego", „Wiersz na powrót" i recenzję dramatu Wężyka „Gliński" (1810).

Przekłady tragiedji Corneille'a „Horacjusze", „Cynna" i „Cyd", Woltera „Alzyry", oraz Chénier „Fénelona" i Du Belloy „Gabryelli de Vergy", grywane współcześnie, („Cynna" w r. 1809) nie wyszły podobno za jego życia z druku (wedł. Pilata) (wedł. Wójcic. tłum. „Horacjuszów" było drukowane w całości za życia Osiń.; innych trag. w wyjątkach). (Druk. w „Dziełach", 1861). Osobno przekł, „Cyda" wyszedł w Brodach 1907 (w *Arcydz. pol. i obc. pis.* Westa).

Wykłady literatury powszechnej, prowadzone w uniw. warsz. (1818—30) według Laharpe'a „Lycée ou Cours de Littérature (1799—1805), wydruk. z rękopisu w „Dziełach" (1861).

Artykuł „O pierwiastkowej dramatyce w Polsce" (w *Sybilli nadwiślańskiej*, 1821).

„Cierpienia i śmierć Czackiego" (w *Pam. Warsz.*, 1816, Bentkowskiego).

Korespondencję Osińskiego z władzami w sprawie katedry uniwers.—i jego „Program kursu literatury porównawczej" z r. 1823 podaje J. Bieliński w „Uniw. Warszawski", III, 467—487.

Rozprawę „O epopei" (z r. 1819) wydrukował Kraushar w t. 4-ym „Towarzystwo Król. Przyj. Nauk". (Księga III, Czterolecie pierwsze — w „Annexach").

Listy Osiń. do brata ks. Alojzego Osińskiego przytoczone w art. Vrtela: „Korespondencja ks. Alojzego Osińskiego" w *Pam. Liter.*, 1911. List do Komisji wyzn. i ośw. z r. 1818 i list do Staszica z r. 1821 ogł. Wierzbowski w „Materjał.", II.

Wyd. zbiorowe: „Dzieła". 4 t. Warszawa, 1861 — 1862. Zawiera: przekłady tragiedji, poezje oryginalne i tłumaczone (w t. I), kurs literatury porównawczej (w t. II, III i IV) i kilka rozpraw liter. i mowy pochwalne, obrony sądowe, krytyki i sprawozdania liter. i roz-

prawy o pisowni (t. IV). Wyd. niezupełne i niekryt.: brak np. „Zabawek“ i „Andromedy“. (Tekst „Ody do Kopernika“ różni się od tekstu pierwodruku).

W rękopisie pozostało wiele sztuk i libret tłumaczonych.

Wójcicki: L. O. („Życiorysy znak. ludzi“). II. Warszawa, 1851. — Wójcicki: Cmentarz Powązk. I. Warsz., 1855. — A. E. Koźmian: Wizerunki osób społeczeństwa warszawskiego z czasów kongresowego Królestwa. Ludwik Osiński. *Przegl. Pozn.* 1857, i odb. — A. E. Koźmian: Wspomnienia. I i II. Poznań, 1867. (por. str. 215 i n. t. I i t. II, 61—62...). — K. Koźmian: Ludwik Osiński. (Pamiętniki. III. Kraków, 1865).— F. S. Dmochowski: we wstępie do „Dzieł“. I. Warsz. 1861. — Siemieński: Obóz klasyków. — Wójcicki: Ostatni klasyk. Warszawa, 1872. (odb. z *Bibl. Warsz.*, 1872).— A. Jełowicki: Moje wspomnienia. — Rzętkowski: L. O. *Tyg. Ilustr.* 1875. — „Teatr warszawski za dyrekcji L. Osińskiego (1814—20)“. *Bibl. Warsz.*, 1885, II. — Ad. Raczyński: Z pamiętników. *Aten.* 1898, czerw. — Plenkiewicz: L. O. *Album biograf. zasłuż. Polaków XIX w.* I. — Tarnowski: Hist. liter. pol. IV, 70—77. — Chmielowski: Hist. liter. III, 75—80. — T. Grabowski: Ludwik Osiński i ówczesna krytyka literacka. Kraków, 1901. — Zdziarski: Ocena pracy Grab. *Przegl. Powsz.*, 1901, czerw. — Chmielowski: Ocena pracy Grab. *Pam. Liter.*, 1902. — Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej. W. 1902. — Ciołkosz: Teatr w Warszawie za dyr. Osińskiego. *Spraw. wyższ. szk. realnej w Tarnowie* za 1903/4. — Kraushar: Jedna kreska. *Tyg. Ilustr.*, 1904, nr. 53. — Wł. Ostrowski: Osińskiego kurs literatury powszechnej. *Spr szkoły realnej w Jarosławiu* z r. 1907. — Pilat: Hist. liter. pol. IV cz. II. Str. 121—130. — Galle: O. L. *Sto lat myśli pol.* II. — Bieliński: Uniwersytet Warszawski. III. — Wasylewski: Ocena pracy Ostrowskiego. *Pam. Liter.*, 1907. — Folkierski: „Cyd“ Kornela w Polsce. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* t. 57. (1917). — Zob. nadto: Życiorysy w *Przyj. ludu* 1838 i w *Czasie* 1853.

10. JÓZEF LIPIŃSKI.

Ur. w r. 1764 w Tetyjowie w Kijowskiem. Uczył się u pijarów w Warszawie. Był sekretarzem gieneralnym Izby Edukacyjnej za Ks. Warsz.; wizytatorem szkół za Królestwa Kongres. Od. r. 1805 członek Tow. Przyj. Nauk (czynny od r. 1809). Należał do „Tow. Ixów“. Zm. 23 września 1828 r. w Warszawie.

Zasłużony pedagog, poeta i estetyk.

Oprócz całego szeregu pism treści pedagogicznej, z których najważniejsze: „O edukacji publicznej i o jej udoskonaleniu w kraju naszym“ (Warszawa, 1815) ogł. w czasopismach lub osobno m. in. następ.:

a) „Halina i Firley czyli niebezpieczne zapały“. Warszawa, 1804.

b) „Bukoliki... Wirgiljusza. Warszawa, 1805. Przedruk. w zbiorze „Sielanki polskie“ (wyd. Most.).

c) Bajki (np. „Zegar“ w *Roczn. Tow. Przyj. Nauk*, XVII, 1824).

d) Ody (np. „Na początek wieku“).

e) Rozprawę „O poemacie sielskim“ druk. w *Roczn. Tow. Przyj. Nauk*, X, 1815. (Przedruk. w „Przeglądzie krytyki“ z r. 1910; wyjątek przytacza Chmielowski w przypiskach do rozpr. Brodzińskiego „O klas. i romantyczn.“ wyd. z r. 1904, str. 122—125).

f) „Wiadomość o życiu ks. Józ. Poniatowskiego“. *Pam. Warsz.*, 1815.

g) Przekł. kilku pieśni „Jerozolimy Wyzwol.“ Tassa. (*Pam. Warsz.* 1819).

h) Recenzje teatralne, popis. lit. X.

Brodziński: J. L. *Rocznik Tow. P. N. XXI.* (1830). przedruk. w „Pismach“, t. V, 119—129. — Witwicki: „Uczczenie pamięci Józefa Lipińskiego“. Warszawa, 1828. — Mickiewicz: O krytykach i recenz. warszaw. — Kraushar: Tow. Przyj. Nauk. — Bieliński: L. J. *Enc. Wychow.*, VI, 1903. — Bieliński: Uniwersytet Warszawski, II, 1911. — Szyjkowski: „Génie du Christianisme“... 1908. Str. 109—111. — Szyjkowski: Ossjan w Polsce. Kraków, 1912. (Str. 107—8 odb.). — Straszewski: Dzieje filoz. myśli pol., str. 492. — H. Życzyński: Estetyka Pamiętnika Warszawskiego (1815—1822). *Pam. liter.* 1918. — K. Pollak: Goffred Tassa — Kochan. str. 162 i indziej.

10. DYZMA BOŃCZA TOMASZEWSKI.

Ur. 1 stycznia 1749 r. Sandomierzanin. Syn podczaszego wiślickiego. Aplikant kancelarji Stan. Augusta, konfederat barski, sekretarz przy rezydencie pol. w Petersburgu, Debolim. Oż. z E. Chrząszczewską. W r. 1780 osiada w Tulczynie, jako dzierżawca Szczęsnego Potockiego. W. 1784 deputat do trybunału lubelskiego. Układa manifest konfederacji Targowickiej z dn. 14 maja 1792. Sekretarz konf. Targowickiej. Przeznaczony przez Targowicę „ministrem rezydentem“ do Amsterdamu. Po upadku Targowicy osiadł w Tulczynie. (Żałował, że brał udział w Targowicy; cierpiał). Zm. w Popówce w r. 1825.

1) „D. B. Tom-go... nad konstytucją i rewolucją 3 maja 1791 r. uwagi“. Lwów, 1791. (Przeciw Konst. 3 maja).

2) „Rolnictwo“, poema oryginalne w 4 p. Krak., 1802.

3) „Jagiellonida...“ Berdyczów, 1817. 3 wyd., 1820.

Za „Jagiellonidę“ otrzymał T. dyplom członka honor. uniw. wileń.

Komedje: „Małżeństwo w rozwodzie“. Warsz., 1781. „Pierwsza miłość“. Kraków (Lipsk), 1805.

Wyd. zbior.: Pisma wierszem i prozą. 2 t. Warszawa, 1822. (Nie obejmują „Rolnictwa“ i „Jagiellonidy“, ani komedji osobno wydanych; natomiast jest tu komedja „Nienawiść ku kobietom“; z przekładów nb. „Radość z Szyllera“ i „Hymn do słońca Ossiana“).

Styczyński: Rozbiór Jagiellonidy, *Dzien. Wil.*. 1817. — E. Słowacki: Tomaszewskiego Rolnictwo. (Dzieła III, 202—208). — Brodziński: D. B. T. Pisma. IV, 410. — Brodziński o „Rolnictwie". („O klas. i romantycz.", wyd. Chmiel., str. 97).— Mickiewicz: Uwagi nad Jagiellonidą... *Pam. Warsz.*, 1819, stycz. (Tomaszewskiego „Odpowiedź na uwagi nad „Jagiellonidą" ogłosz. w *Pam. Warsz.*, 1819, pod inicjałami A. C.). — Wójcicki: Warszawa, jej życie umysłowe.. Warsz., 1880, str. 61-63.— Dr. Ant. J.: D. B. Tomaszewski. („Opowiad. histor.". Ser. III, t. I. Warsz., 1882) — Chmielowski: Estetyczno-krytyczne poglądy Ad. Mickiewicza. *Pam. Mickiewicz.*, II, 1888, (toż w tegoż „Estetyce Mick.". Lwów, 1898). — Smoleński: Kuźnica Kołłątajowska. Warszawa, 1885. Str. 152—156. — Z. Wasilewski: Narodziny poety romantyka. („Od romant. do Kasprowicza", str. 76—78). — Zob. też Wojciechowskiego „Kaj. Koźmian", str. 142—4, i Smoleńskiego „Konfeder. Targowicką". — J. Korpała: Dwie recenzje „Jagiellonidy" D. B. Tomaszewskiego. *Ruch liter.* 1927, nr. 10.

11. NIKODEM MUŚNICKI.

Jezuita. Ur. 10 lutego 1765 r. w pow. upickim na Białorusi, uczył się w konwikcie jezuickim w Połocku. W r. 1781 wstąpił do Towarz. Jezus., poczem nauczał w kolegjum jez.; był czas jakiś regensem konwiktu. Zm. 16 stycznia 1805 r. w Połocku.

Z utworów najważniejsze:

„Pułtawa". Poema epiczne. Połock, 1803. „Polemika o „Pułtawę" należy, wedł. Chmielowskiego, do najcenniejszych, najbardziej charakterystycznych próbek smaku pseudoklasycznego u nas".

Brown: Bibl. pisarzy Tow. Jezus. — J. Gw. Styczyński: Uwagi nad Pułtawą, poematem bohatyrskim. *Dzien. Wil.*, 1817. — Ks. Winc. Buczyński S. J.: Nad uwagami Jana Styczyńskiego o Pułtawie... uwagi X. W. B-go. *Miesięcznik Połocki*, 1817.— Odpowiedź Styczyńskiego — w *Dzien. Wil.* — W. Buczyński: Rozbiór wiadomości pomieszczonych w recenzji poematu Pułtawa. Połock, 1818. — Buczyński: Odpowiedź na zarzuty J. S. przeciw obronie poematu X. N. Muśnickiego p. t. „Pułtawa" *Mies. Poloc.*, 1818. — Ks. D. Richardot: Wiadomość o życiu i pismach X. Nik. Muśn. z przyłączeniem treści i wyjątków tłómacz. z jegoż poem. łac. De Christi ab inferis reditu. *Mies. Połocki*, 1818. — Chmielowski: Liberalizm i obskurantyzm na Litwie i Rusi, (49—51). — Dr. Ant. J.: J. Gw. Styczyński. (Szkice i opowiadania. Ser. V).

12. IGNACY TAŃSKI.

Ur. w r. 1761 w Wyszogrodzie, z o. Tomasza i Konstancji z domu Kurowskiej. Uczył się u jezuitów w Płocku i w konwikcie jez. w Warszawie; potem bawił czas jakiś na dworze Ogińskiego, kasztel. trockiego; następ. był urzędnikiem w departam. policji pod Lubomirskim marsz. w kor. Podczas sejmu 1788 r. był sekretarzem deputacji do sprawy dyzunitów, następnie sekretarzem departam. interesów za-

graniczn. W r. 1794 był przy wydziale bezpieczeństwa w Radzie Najwyższej. Po upadku Rzpltej osiadł na wsi (we wsi Wyczułkach, w pow. sochaczewskim), następ. na dworze Czartoryskich w Puławach i oddał się literaturze. Tłumaczył „Ziemiaństwo“ Wirgiljusza (pocz.), pisał wiersze okolicznościowe, sielanki i komedje dla dworu puławskiego, zastępując niejako chorego Kniaźnina. (Był ojcem Klementyny Tańskiej. Zm. w Izdebnie, 15 sierpnia 1805 r.

Oprócz paru broszur za życia wydanych (jak np. „Relacja Deputacji do egzaminowania sprawy o bunty oskarżonych na sejmie r. 1790 uczyniona“), wyszły zbiorowo: „Wiersze i pisma różne, dzieło pogrobowe“. Warszawa, 1808. (Jest tu m. in. „I plotka się czasem przyda“, sielanka na teatrze puławskim grana 1802 r.). Kilka oryginalnych komedji i niektóre wiersze nie weszły do wyd. z roku 1808.

Podobiznę listu do Jana Łuszczewskiego z r. 1787 podała Tańska w *Rozrywkach*.

Spis utworów T-go, druk. i rękop., podany w *Rozrywkach*.

„Krótka wiadomość o życiu i pismach Ign. Tańskiego“. (Wstęp do „Wierszy i pism różnych“). — M. Wyszkowski: Obraz życia i pism Ign. Tańskiego. *Rozrywki dla dzieci*, t. X, 1828, nr. LX. — Brodziński: Pisma IV, 439. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Hoffmanowa: Pamiętniki. — Wójcicki: Cmentarz Powązk., I, 68—71.

13. JAN KRUSZYŃSKI.

Ur. 28 paźdz. 1773 r. w Rawskiem, z o. Antoniego, podstolego upickiego i Rozalji z Szczygielskich, gdzie też pierwsze pobierał nauki; następ. u pijarów w Warszawie; zaczem wstępuje do seminarjum ks. misjonarzy warsz., ale niebawem je opuszcza, zaciąga się do wojska i odbywa kampanję Kościuszkowską. Po upadku kraju utrzymuje się z nauczycielstwa pryw. Odbywa podróż do Francji; potem wychowawcą ks. Ant. Jabłonowskiego w Annopolu na Wołyniu. W r. 1804 bibliotekarzem i kustoszem zbiorów w Świątyni Sybilli w Puławach. Tu rozpoczyna zawód swój pisarski; poczęści jako poeta dworski, jako tłumacz. W roku 1812 przeniósł się do Warszawy na urząd sekretarza generalnego w ministerjum Skarbu. W r. 1828 referendarzem Rady Stanu Król. Pol. Był też kierownikiem naukowym sceny warszawskiej, dla której tłumaczył celniejsze dramaty. Wyróżniono jego przekład z włos. op. „Opera włoska w podróży“. Był członkiem Towarz. Przyj. Nauk od r. 1812, czynnym od r. 1827; (należał do wyznaczonej przez

Towarz. Przyj. Nauk Deputacji do ustalenia zasad pisowni); sekretarzem Tow. Biblijn. i masonem. Zm. 29 sierpnia 1846 r.

W dobie panowania pseudoklasycyzmu był powagą w kwestjach literackich i uważany był za luminarza piśmiennictwa. Był głównie tłumaczem; przełożył m. i. Wirgiljusza Georgik ks. I, Horacego ód kilkanaście, Owidjusza Heroidy, Racine'a Atalję, Brytanika i Fedrę; Woltera Edypa, Tankreda, ustępy z Henrjady, Boileau Satyry; Alfierego trag. Oresta, Antygonę, Polinika, sonety; Moore'a pieśni i inne. Część tylko jego prac była ogłoszona w druku: w *Pam. Warsz.*, w *Roczn. Tow. P. N.* (m. in. wyj. z „Atalji", w t. XXI, przekł. Ody Łomonosowa o Bogu w t. XVIII, i in.).

Wójcicki w „Życiorysach znak. ludzi". (Warsz. 1850). — Wójcicki w „Cmentarzu Powązk." I, 115 — 121. — Wójcicki: Warszawa... (166). — M. D. (Dubiecki): K. J. W. *Enc. powsz. il.* — Kraushar: Tow. Przyj. Nauk. — Chmielowski: Hist. liter. III, 73.

14. TEKLA ŁUBIEŃSKA.

Ur. się 6 czerwca 1767 z o. Franciszka Bielińskiego i Krystyny z Sanguszków. W r. 1782 wyszła za Feliksa Łubieńskiego, późniejszego ministra sprawiedliwości za Księstwa Warsz. Zm. 15 sierpnia 1810 r. w Krakowie. Pochowana w Guzowie (pod Sochaczewem).

Napisała:

a) „Wanda", tragiedja w 5 aktach. Grana poraz pierwszy w r. 1807 w Warszawie; wydana z rękop. dopiero w r. 1927 w Warsz. przez J. Ujejskiego.

b) „Karol Wielki i Witykind", drama historyczne we 2 aktach, z muzyką Józefa Elsnera; grana poraz pierwszy w r. 1807; wydana w r. 1808.

Wiersze liryczne w rękopisie; niektóre przytaczają biografowie.

Ocena „Wandy" w *Gaz. Warsz.* 1807, nr. 32. — J. Sowiński: O uczonych Polkach. Warsz., 1821. — Skimborowicz: art. w czasop. *Zorza*, 1843. — S. z Ż. P. (Pruszakowa): Życiorys w *Tyg. Ilustr.* 1863. — Pamiętnik Feliksa hr. Łubieńskiego. Warsz., 1876. — R. hr. Łubieński: Gen. Tomasz... Łubieński. Warsz., 1899. — Szyjkowski: Dzieje nowoż. trag. pol. Typ pseudoklasyczny.—J. Ujejski: wstęp do „Wandy" w wyd. z r. 1927.

15. ALEKSANDER CHODKIEWICZ.

Z rodziny hrabiowskiej. Ur. 4 kwietnia 1776 r. w Czarnobylu (w Kijowszczyźnie), z o. Jana, starosty żmudzkiego, i Ludwiki z Rze-

wuskich. Nauki średnie pobierał w Warszawie. W r. 1794 służył wojskowo pod Kościuszką. Potem osiadł na Wołyniu. W r. 1811 wstąpił do wojska Ks. Warsz. Wystąpił w r. 1818 ze stopniem gienerała brygady. Senator kasztelan Król. Pol. W r. 1819 osiadł w Młynowie na Wołyniu. Zm. 24 stycznia 1838 r. w Młynowie.

Chemik i poeta.

Ogł. m. in. tragiedje:

a) „Katon". Wilno, 1809; 2 wyd. Warszawa, 1817.

b) „Wirginja". Warszawa, 1817.

c) „Teona". Warszawa, 1816.

„Chemja", 7 t. Warszawa, 1816—20.

Wyd. zbior.: „Pisma wierszem i prozą". Tom I. Warszawa, 1817 (zawiera „Katona" i „Wirginję"). Więcej nie wyszło.

Rozprawy w czasopismach, głównie w *Pam. Warsz.*

W rękop. powieść „Paulina".

List Chodk. do ks. Czarneckiego z r. 1830 podaje Kraushar w t. VII „Tow. Przyj. Nauk".

Mowę z r. 1805 podaje Kraushar tamże w t. I.

„Uwagi krytyczne nad poglądami kosmogonicznemi ks. Staszica", z r. 1814; wydruk. Kraushar w t. III „Tow. Przyj Nauk".

K. Koźmian: Pamiętniki, III, 379—382. — Fr. Kowalski: Wspomnienia. — M. Malinowski: Księga wspomnień. — Chmielowski i Znatowicz: Ch. A. *W. Enc. ilustr.* — Kraushar: Tow. Przyj. Nauk. — Bieliński: Uniwersytet Wileński. — Wł. Leppert: Rys rozwoju chemji w Polsce do r. 1830. Warsz, 1918. Str. 91—96. — Szyjkowski: Dzieje nowoż. trag pol. Typ pseudoklasyczny (1920).

16. IGNACY DEMBOWSKI.

Napisał dwie tragedje: *a)* „Wanda". (Kraków, 1810). *b)* „Hrabia Tyniecki". (Kraków, 1810). (Na temat podania o Walcerzu i Heligundzie).

Przełożył „Henrjádę" Woltera (Warsz., 1805).

Pisał o Dembowskim, Chrzanowski w ocenie książki Szyjkowskiego o „Dziejach nowożytnej tragedji pol. Typ pseudoklas." *Przegl. Warsz.* 1922, stycz., str. 97-98. Przytoczył ustępy ze wstępów Demb. do tragedyj. — Zob. też H. Mortkowiczówny „Podanie o Wandzie" (Warsz., 1927).

17. LUDWIK KROPIŃSKI.

Ur. w r. 1767, w Paszukach, woj. brzesko-litew., z ojca Stanisława. Wychowywał się na dworze hetmanowej Ogińskiej i w Puławach, u Czartoryskich. Wstąpił następnie do wojska Rzpltej i w r. 1793

był już podpułkownikiem artylerji. W r. 1794 walczył pod Kościuszką; ranny pod Maciejowicami. Po upadku powstania wyjeżdża do Włoch. Po ustanowieniu Ks. Warszawskiego, wrócił do kraju i służył w wojsku w stopniu pułkownika; brał udział w kampanji r. 1812 przeciw Moskwie; mianowany gienerałem brygady, dowodził dywizją. W Radzie Stanu Ks. Warsz. kilkakrotnie zastępował ministra wojny. Po upadku Ks. Warszawskiego osiadł na wsi, w majątku Woronczynie, na Polesiu Wołyńskim. Był wizytatorem szkół gub. wołyńskiej. Członkiem Towarz. Przyj. Nauk warsz. od r. 1800. Zm. 4 sierpnia 1844 r. w Woronczynie.

Do najwcześniejszych utworów Kropiń. należą:

a) „Dzieła miłości czyli Muz i pęzla żarty“, przerobione z Gierarda Rossi'ego w r. 1796.

b) „Gustaw Waza“, tragiedja w 5 aktach wierszem, napisana w r. 1797, niewydane.

Gł. utwory:

a) „Ludgarda“, tragiedja w 5 aktach, napis. między r. 1807—1809, wystawiona poraz pierwszy w Warszawie w r. 1816, wydana drukiem w Poznaniu 1841 r. Tekst odmienny (poprawny) w „Rozm. pismach“ 1844. Przekład niemiecki wyszedł wcześniej, w Krakowie 1829.

b) „Emrod“. Elegja. *Pam. Warsz.*, 1810. Osobno, w Krzemieńcu r. 1815 (tekst. odmienny, „poprawny“). Poraz trzeci wydruk. w *Dzienniku Wileń.* 1817 r.

c) „Julja i Adolf“, czyli nadzwyczajna miłość dwojga kochanków nad brzegami „Dniestru“. Romans napis. r. 1810, wydruk. w Warszawie w r. 1824. —(Przekład franc. wyszedł w r. 1824, 2 wyd. 1828, 3 wyd. 1833; przekł. rosyj. w r. 1831).

d) „Sztuka rymotwórcza“. Napis. ok. 1828 r. w czasie walki klasyków z romantykami. Wyjątki druk. w *Czasop. Zakł. Ossol.* 1831; całość w wyd. „Rozm. pism.“ 1844. (Tej walki klas. z romant. dotyczą nadto wiersze „Poeci“, „Wieczory“ i „Modlitwy“).

Pisał nadto: bajki, pieśni (m. i. „Te brzóz kilka, bieg tej wody...“), listy poetyckie (m. i. do Tad. Matuszewica z r. 1796, druk. w *Kron. Rodz.* 1885; niema w wyd. zbior.), wiersze okolicznościowe i t. d.

„Dumy na śmierć Telimeny“. (8 dum). Tekst obszerniejszy i różni się od tekstu „Żalów na śmierć Telim.“ w „Rozm. pism.“ (159), w nowor. *Znicz* 1834.

„Mowa... miana przy rozdawaniu medalów i listów pochwalnych uczniom Liceum Wołyńskiego d. 30 czerwca 1820". Krzemieniec (1820).

„Mowa na egzekwiach uroczystych J. O. księcia Adama Czartoryskiego, j. z. p., miana w kościele krzemienieckim licealnym d. 12 Maja 1823 r. (Warszawa, 1823).

Wyd. zbior. „Rozmaite pisma". Lwów, Stanisławów i Tarnów, 1844; nie jest zupełne; nie zawiera, oprócz utworów mniejszych, powieści „Julja i Adolf").

Listy. *a*) do K. Słotwińskiego. *Czasop. zakł. Ossol.* 1831; *b*) 2 listy do Jana Śniadeckiego — w Balińskiego „Pamiętnikach" o J Śniad. II; *c)* list do Łukasza Gołębiowskiego z r. 1842 — przy „Pamiętniku o życiu Ł. Gołęb." (Warsz., 1852); *d)* 1 list do ks. Marji Wirtemberskiej z r. 1840 w *Kron. Rodz.* 1886. (dod. wiersz „Ojciec za córką").

Sokolnicki, jen.: Rozprawa historyczno-krytyczna o śmierci gwałtownej Przemysława króla pol. z powodu granej na teatrze narodowym trajedji pod nazwą „Ludgarda". *Pam. Warsz.*, 1816. — X. (Tad. Mostowski?): Rec. „Ludgardy" w Dod. do *Gaz. Warsz*, 1816, nr. 90. — Słotwiński: Kilka słów o „Ludgardzie" *Czasop. nauk. Zakł. Ossol.*, 1831. — Wójcicki: K. L. w „Życiorysy znak. ludzi". II. Warsz., 1851. — Gacki: Listy do Ludw. Krop. *Dziennik Warsz.*, 1854. — J. Bartoszewicz: Kropińscy. *Teka Wileńska*, 1858, (i w „Dziełach" Bartosz., t. VII). — H. Cieszkowski: (Józef Massalski i) Ludwik Kropiński. *Bibl. Warsz.*, 1857, III. — Tarnowski: Romans polski w początku XIX w. *Przegl. pol.*, 1871, luty (i odb.), (toż w *Niwie*, 1880). — Z. S. Feliński, bisk.: Pamiętniki. I. 293, (o miłości Krop. i Marji ks. Wirtemberskiej). — Tarnowski: Hist. liter. pol. IV. 182—185 i 363—365. — Chmielowski: Hist. liter. III. 93—95. — Pilat: Hist. liter. IV. 133—142. (nb. o polemice z powodu „Ludgardy", str. 137).—Wojciechowski: Werter w Polsce. Lwów, 1904.— Szyjkowski: Ossjan w Polsce... Kraków, 1912, str. 124—126. (o „Emrodzie" i „Julji i Adolfie"). — Smolarski: Poezja legjonów. Kraków, 1912. Str. 136—138. — Szyjkowski: Dzieje nowoż. tragedji pol. Typ pseudoklas. (Krak. 1920). — Brodzińskiego sąd o „Julji i Adolfie" w liście do Fr. Skarbka. (Zob. Gubrynowicza „Ze studjów nad życiem i pismami Brodz."). — M. Rolle: Ateny Wołyńskie. Wyd. 2. (1923) str. 232—3, i indziej. — Wojciechowski: Historja powieści w Polsce. (1925). — Bohd. Janusz: Kłopoty pierwszego nakładcy lwowskiego. *Exlibris.* 1918.

18. WINCENTY KOPYSTYŃSKI.

Herbu Leliwa. Ur. się we wsi Topolnicy, niedaleko Sambora, w r. 1763. Uczył się u jezuitów w Samborze. W r. 1796 komornikiem granicznym obwodu Samborskiego. W r. 1804 porzucił urzędowanie i oddał się zawodowi gospodarskiemu. Ożen. się z p. Trzcińską, a po jej śmierci z Amelją hr. Karśnicką. Był członkiem korespondentem

Warsz. Towarzystwa Przyj. Nauk i członkiem honorowym Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Zmarł we Lwowie 3 paźdz. 1839 r.

Poeta. Ulotne jego wiersze dotąd w rękopisie. Jeden przytoczony w życiorysie.

Przełożył siedem najcelniejszych tragedji Racine'a. Niektóre były grane w jego przekładzie w Warszawie („Fedra w 1822) i Lwowie. Za życia Kopystyńskiego drukowana była tylko „Fedra" (Lwów, 1825).

„Celniejsze tragedye Rasyna przekładania Wincentego Kopystyńskiego". Lwów, 1859.

Życiorys Kopystyńskiego na czele książki.

19. ALOIZY ŻÓŁKOWSKI.

Al. Gonzaga Fortunat Ż. Ur. 2 listopada 1777 r. w woj. nowogr. na Litwie, z rodziny obywateli szlachty miejscowej. Szkoły odbył w Krzemieńcu. W 19-ym roku życia wszedł do wojska w r. 1794 i odbył krótką kampanję. Po śmierci ojca oddano go do kancelarji adwokata lwowskiego Józefa Dzierzkowskiego, ale Ż. opuszcza Lwów potajemnie i udaje się do Warszawy; tu w r. 1797 wstępuje na scenę: zasłynął jako artysta-komik. Zm. 11 września 1822 r.

Pisarz humorysta.

Pierwszym utworem Żółkowskiego drukowanym: „List do J. Pana Dmuszewskiego, artysty dramatycznego polskiego" (1804).

Wyd. następ. dwa zbiorki:

a) „Momus", 1820 (następne wyd. 1824, 1829).

b) „Pot-pourri", 1821. (Przedtem drukował je jako dodatki do *Tyg. Warsz.*).

Z utworów scenicznych wyróżnia się opera „Szarlatan", z muz. Kurpińskiego. (Warszawa, 1828).

Napisał 74 utw. dramat.; pomiędzy niemi komedję „Świątynia nudów".

„List do Dmuszewskiego" i kilka wierszy przytacza Wójcicki w *Piśmie zbior. wileń.*

Wójcicki: „Cmentarz Powązk." I, 62—66. — Wójcicki: Artysta-literat. *Pismo zbiorowe Wileńskie* na rok 1862.—Sobieszczański: Al. F. Ż. *Tyg. Ilustr.*, 1866, II:— F. S. Dmochowski: Wspomnienia... Warszawa, 1858. Str. 179—185.

20. ANTONI HOFFMAN.

Pochodził z ziemi lubelskiej. Ur. ok. 1765. Za młodu był kapitanem artylerji za Stan. Augusta. Brał udział w kampanji 1792. Po po-

działach przebywał stale w Puławach u Czartoryskich, gdzie zmarł w lutym w r. 1816. Inne szczegóły biograf. nie są znane.

Dramaturg. W l. 1805—24 grywano w Warszawie: komedje: „Don Quiszot czyli kichająca czekolada“ (1805) i „Ubodzy bogaci czyli Troiste wesele“ (1806) i tragedje: „Heligunda“ (1812) i „Bolesław Śmiały“ (1815). Dwie ostatnie sztuki wyd. z rękop. Józ. Ujejski p. t. „Tragedje“. Warsz. 1929. Współcześnie nie były wydrukowane; podano tylko wyjątki z „Bolesława Śmiałego“ w *Pam. Warsz.*, 1821. Współcześni nazywali Hoffmana „znakomitym“ dramaturgiem.

Art. bezim. w *Gaz. Koresp.* 1816 (porówn. „Bol. Śmiałego“ Wężyka i Hoffmana). — K. Koźmian: Zdanie o nowej tragiedji p. t. Heligunda. („Pisma prozą“. Kraków, 1888). — Rocznik Teatru Narodowego na r. 1816, (tu wiadomość o śmierci H.). (Zob. Wójcicki: Roczniki Teatru Narod. z czasów Ks. Warsz. (*Bibl. Warsz*, 1864, II). — Art. w *Pam. Warsz.*, XX, 328. — Chmielowski: H. A. *W. Enc. pow. ilustr.* — A. E. Balicki: Bolesław Śmiały i Św. Stanisław Szczepanowski w poezji polskiej. Kraków, 1905. (Str. 81—90). — Szyjkowski: Dzieje nowoż. trag. pol. Typ pseudoklasyczny. (1920). — J. Ujejski we wstępie do „Tragedyj“ (1929).

21. WŁADYSŁAW MINIEWSKI.

1795—1865. Tłum. Moljera „Doktór z musu“ (1815), Racine'a „Mitrydat“ (1822), Corneille'a „Śmierć Pompejusza“ (1824), Szekspira „Ryszarda III“ i innych. Orygin. napisał komedje: „Trafił swój na swego“, „Biedna żona“ (1861), oraz

„Kamma, tragiedja. Warsz. 1823.

Jego art. w obronie tragiedji klasycznej w *Dzienniku Warszawskim* 1855, nr. 83, 84, 87.

Ogł. nadto drukiem:

„Pisma do żony wierszem i prozą“. Kraków. 1852.

„Filozofja niefilozofja w bajkach“. 2 t. Lipsk. 1857.

Art. T. w *Gaz. Warsz.* 1822. — Szyjkowski: Dzieje nowożyt. tragedji pol. — Hahn: Γυναικῶν ἀρεταὶ Plutarcha w liter. pol. („Charisteria C. de Morawski“) — Zob. Chmielowski: Dzieje krytyki liter. str. 568.

22. JĘDRZEJ ŚWIDERSKI.

Oficer napoleoński, później podpułkownik. Szczegóły życia nieznane.

1) „Zabawki wierszem i prozą“. Wilno, 1804.
2) „Muza Polska“. Warszawa, 1807.
3) „Galicja oswobodzona“, poema w 6 p. Krak., 1810.

4) „Józefada“ Warszawa, 1818.

5) „Syn marnotrawny“, poema w 22 p. Warsz., 1824.

Na wzór utworów Świderskiego zaczął Mickiewicz w czasach szkolnych przerabiać wierszem prozą pisany romans Florjana „Numę Pompiljusza“ wedł. tłumaczenia Staszica. (Zob. Odyniec „Listy z podróży“, I, 345.

SMOLARSKI: Poezja legjonów. Kraków, 1912. — ST. LAM: Ks. Józef Poniatowski. Dzieje i pieśń. Lwów, (1913).

23. KAJETAN JAXA MARCINKOWSKI.

Osławiony wierszopis. Przybył z Wołynia do Warszawy ok. r. r. 1818. Był w końcu inspektorem szkolnym w Płocku. Zm. w r. 1832.

a) „Zabawy wierszem“, 1818 (tu m. in. poema „Gorset“).

b) Upominek dla młodzieży“ Edycja druga pomnożona. Warszawa, 1819.

c) „Rozrywka w samotności“. Tłumaczenia wierszem. Warszawa, 1821.

d) „Rzeki polskie“. Poema. Warszawa, 1826.

e) „Pobyt u przyjaciela w Lublinie“. Lublin, 1822.

Ogłosił nadto: Pope'a „Wiersz o krytyce“. Z różnych francuskich tłumaczeń na ojczysty język przełożony. (Berdyczów, 1816) i broszurę: „Rzut oka na stan tegoczesny oświecenia i sposoby rozwinięcia instrukcji krajowej w Polsce“. (Warszawa, 1823).

„Niesnaski Parnasu“ (druk. 1818—21) (broszura zawierająca kilka satyr wiersz. na Marcink. Morawskiego, G. Olizara i innych. — K. GASZYŃSKI: Jaxiada (1827) druk. w *Lamusie*, 1910. — KOŹMIAN: Pamiętniki. I, 280—285, III, 334—354. — F. S. DMOCHOWSKI: Wspomnienia. Warsz., 1858. — L. SIEMIEŃSKI: Ostatni wieszokleta starej daty. (Z port. rys. Sokołowskiego). *Kółko Domowe*, 1865, (i w Dziełach II). (Zob. tegoż portret liter. „Fr. Morawski“. Dzieła IV, 17—23). — KRAUSHAR: Typy i oryginały warszawskie. I. Warsz., 1912.

24. HIPOLIT BŁOTNICKI.

Ur. 1795 r. na Podolu. Uczył się w Winnicy i w uniw. wileńskim. Był guwernerem Julka Słowackiego; następnie nauczycielem domowym u Czartoryskich. Wziął udział w powstaniu Listopadowym. Na emigracji był domownikiem Czartoryskich: sekretarzem ks. Adama i nauczycielem jego wnuków. Był członkiem Towarzystwa histor.-literackiego. Zm. 24 lutego 1886 r. w Paryżu. Przełożył „Wikarego Wakefieldskiego“ (Warsz., 1825). W rękop. pozostał przekład jego Herodota

(1842). Utwory swe poetyckie (w smaku pseudoklasycznym) drukował w czasopismach wileńskich w dobie 1815—22; niektóre przedrukował K. Bartoszewicz w „Księgach humoru“, III. W rękop. Pamiętniki.

Odyniec w „Wspomnieniach z przeszłości“. — Bartoszewicz: w „Księgach humoru“, III. — Gadon w art. „Mickiewicz i Jakób krawiec“ (w książce zbior „Z ziemi pagórków leśnych...“).

25. IGNACY PIOTR LEGATOWICZ.

Ur. 30 lipca 1796 r. we wsi Mała Kaplica pod Grodnem, z o. Szymona i Magdaleny ze Strzałkowskich. Uczył się u dominikanów w Grodnie i w uniw. wileńskim i otrzymał stop. magistra fil. Był następnie przez lat 20 nauczycielem jęz. łac. w gimn. w Mińsku; w końcu dozorcą szkół lepelskiej, połockiej i wiłkomierskiej (przez lat 7). W r. 1846, z powodu utratywzroku, uwolniony ze służby, osiadł w Wiłkomierzu, a następ. w Mińsku. Był dwukrotnie żonaty (2-o v. z Katarzyną z Kutniewiczów). Zm. 28 września 1867 r. w Mińsku. — Legatowicz, spóźniony klasyk, był w połowie w. XIX popularny na Litwie jako epigramacista. W *Dzienniku Wileńskim* w l. 1819; 1822—26 umieszczał liczne artykuły o dziełach pol. nieznanych bibliografom, tudzież wiele epigramatów; w *Tyg. Wileń.*, (t. V) „Rozprawę o listach“ (i osobno. Wilno, 1817). Ogłosił m. in.: „Prawdy i prawidła życia“· Wilno, 1848. (Jest to 1 wyd. „Apoftegmatów“). — „Epigramata“. Wilno, 1848. — „Apoftegmata“. Wilno, 1854.— „Epigramata, nagrobki, fraszki, ucinki“· Wilno, 1854. — „Myśli“. Wilno, 1857 (prozą).—Niektóre „ucinki“ podaje Bartoszewicz w „Księgach humoru“, IV, 70—73, i Sabowski. — W rękop.: Pisma w 3 tomach; oraz „Przysłowia“, „Anegdoty“ i Autobiografja.— Wydał „Hermana Jana z Heydenburku Ziemianin albo Gospodarz Inflantski, w r. 1662 do druku podany...“. Mińsk, 1823. (Z przedmową i uwagami).

Wł. Sabowski: Ign. Piotr Legatowicz (praca źródłowa). *Tyg. Ilustr.* 1885, II.— K. Bartoszewicz: Księgi humoru pol., IV, 55—57.

„TOWARZYSTWO IXÓW“.

Było to grono krytyków i recenzentów teatralnych, które zawiązało się w r. 1814 w towarzystwo, pod egidą Tadeusza Mostowskiego. Do Towarzystwa tego należeli klasycy, zarówno ściśli, jak T. Mostowski, T. Matuszewic, K. Koźmian, J. Lipiński, F. Bentkowski(?), jak i umiar-

kowani, jak J. U. Niemcewicz, Ad. Czartoryski, Maks. Fredro, Fr. Morawski, M. Wyszkowski [1]). Pomieszczali oni recenzje teatralne w *Gazecie Warszawskiej* i w *Gazecie korespondenta warszawskiego i zagranicznego* w latach 1814—1819, które podpisywali literami X lub XX.

Recenzje „Ludgardy" (1816) i „Barbary" (1817) przedruk. w II t. *Stu lat mysli polskiej* (str. 159—173), rec. „Hamleta" (1816), t. w III t., str. 266—268; recenzje K. Koźmiana przedruk. w jego „Pismach prozą" (1888), recenzję „Skąpca" Moljera przedruk. w *Nowej Gazecie* z r. 1910, nr. 13.

Biegeleisen: Towarzystwo Iksów, ustęp z dziejów krytyki... *Bibl. Warsz.*, 1885, IV. — F. S. Dmochowski: Wspomnienia. Warsz., 1858. Str. 191 — 199. — K. Koźmian: Pamiętniki, III, str. 392—4. — A. E. Koźmian: Wspomnienia. I. — T. Grabowski: Ludwik Osiński. Kraków, 1901. Str. 71 — 73. — Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej. Str. 134. — H. Galle: Tow. Iksów. *Sto lat myśli pol.*, II. — Gubrynowicz: Z dziejów Towarzystwa Ixów w Warszawie. *Kur. Warsz.*. 1914, z d. 1 stycz.

Klasycy umiarkowani [2]). *(Poeci i prozaicy).*

1. J. U. NIEMCEWICZ.

Zob. wyżej, str. 211.

2. KONSTANTYN TYMINIECKI.

Ur. w Ligocie (woj. sieradzkim) z o. Seweryna, miecznika sieradzkiego, i Joanny z Szczepkowskich d. 22 lutego 1767 r. Uczył się w szkołach w Wieluniu, poczem oddano go do seminarjum w Krakowie; ale Tym. powołania do stanu duchownego nie mając, semin. opuścił i uczęszczał na wykłady w akademji. Wtedy ojciec oddał go do wojska, do gwardji konnej koronnej w Warszawie; jednocześnie pomagał Kopczyńskiemu w porządkowaniu Bibl. Załuskich. W r. 1794 walczył w po-

---

[1]) Mylnie, jak się zdaje, zalicza R. Pilat (Hist. liter. IV, 2, str. 122). do Tow. Ixów i L. Osińskiego, idąc zapewne za F. S. Dmochowskim; utrzymuje nawet, że rej w niem wodził. K. Koźmian podaje, że „chciano mieć i wezwano do tego areopagu Osińskiego, lecz on się wymówił, i miał w tem słuszne powody; kierując aktorami i aktorkami nie mógł być własnym krytykiem".

[2]) Skupieni tu są klasycy, którzy się już poddawali mniej lub więcej nowym prądom w poezji i w teorji estetycznej, ale z klasycyzmem całkiem nie zrywali. Do tej grupy pisarzy zaliczyć należy i niektórych poetów legjonistów, jak Wincenty Reklewski, Andrzej Brodziński, Antoni Gorecki, i poetę „przejściowego" Kazim. Brodzińskiego, torującego drogę romantyzmowi.

wstaniu Kościuszki, na Litwie, w stopniu kapitana; za zasługi w tej kampanji wyniesiony na stopień majora. Po upadku ojczyzny udał się do Galicji i przebywał czas jakiś w Porycku u Czackiego i w Dzikowie (Tarnowskich). Poczem wrócił w strony ojczyste. W roku 1804 obrany członkiem przybranym przez Tow. Przyj. Nauk. Był członkiem Izby Administr. w Warszawie, następ. radcą departamentu kaliskiego. Osiadł wreszcie w dziedzicznym Prażmowie. Zm. 17 sierpnia 1814 r. w Prażmowie.

Ogłosił: „Ossjana Kaledończyka trzy poemata przekładania Konst. Tyminieckiego“ Warszawa, 1791.

„Oitona poema Ossjana“ w *Dzien. Wileń.*, 1806.

Wyd zbiorowe: „Pisma K. Tym.“ 2 t. Warszawa, 1817 (zawierają przekład Pieśni Ossjana, Komedji Terencjusza, Lato z Czterech Pór Thomsona i inne utwory przekładane i oryginalne).

Feliński w listach do M. Wyszkowskiego. — Wyszkowski: Krótka wiadomość o życiu i pismach K. T. we wstępie do t. I Pism. — Kantecki: Dwaj Krzemieńczanie. I. Al. Feliński. — Szyjkowski: Z obozu klasyków, I. M. Wyszkowski i K. T. *Bibl. Warsz.*, 1910, grudz. — Szyjkowski: Ossjan w Polsce... Kraków, 1912.

3. MICHAŁ WYSZKOWSKI.

Ur. w Krupinie (woj. kalisk.) 14 września 1770 r. Uczył się u pijarów w Wieluniu; następnie kształcił się w Warszawie, pod kier. Onuf. Kopczyńskiego. W l. 1788—92 pełni służbę w Komisji Skarbu kor. W l. 1792—95 kontrolerem gieneralnym Bilansów Komisji Skarb. Kor. i Litew. W 1806–8 asesorem Izby Administr. dep. warsz. (za Ks. Warsz.). Potem czas jakiś należy do Komisji Żywności wojska. W r. 1810 radcą minister. spraw wewn. i policji. W r. 1817 referendarzem stanu. W r. 1818 członkiem Komisji Najwyższej Egzaminac.; w końcu radcą stanu. W r. 1804 członkiem Tow. Przyj. Nauk. Zm. 4 maja 1829 r.

Wyd. zbiorowe pism Wyszk.:

„Rozrywki wierszem i prozą“. Warszawa, 1790.

„Poezje“. Wyd. pośmiertne. Warszawa, 1830. Zawierają, oprócz utworów oryginalnych, przekład z jęz. niemieckiego dwu poematów „rycersko-żartobliwych“ Zachariae'go († 1777): „Faeton“ i „Świątynia nudów“ (ustęp poem. „Das Schnupftuch“), „Początek zimy“ z Saint Lamberta i inne.

List do Klem. Tańskiej z r. 1828 w podobiźnie dod. do „Poezji“ (1830).

K. Lach Szyrma: Życie M. Wyszk. *Rocznik Tow. Przyj Nauk. XXI.* 1830, (i we wstępie do „Pism"). — Tańska: Al. Feliński. *(Rozrywki dla dzieci* VI). — Wójcicki w „Cment. Powąz.", I. — K. Koźmian: Pamiętniki. — Listy Felińskiego. („*Na dziś*", 1872). — Kantecki: Dwaj Krzemieńczanie, I. — Wójcicki: Społeczność Warszawy. — Kraushar: Tow. Przyj. Nauk. — Szyjkowski: Z obozu klasyków, I. Rymotwórcy zapomniani. M. Wyszkowski i K. Tyminiecki. — Szyjkowski: Z obozu klasyków, II. Salon literacki. *B.bl. Warsz.*, 1911, luty.

4. FRANCISZEK WĘŻYK.

Ur. 7 października 1785 r. w Witulinie na Podlasiu, z ojca Kazimierza, podstolego wiślick. (przedtem łowczego wiślick.), i Marjanny z Bogusławskich. Uczył się w Białej Radziwiłłowskiej (1792—95), następnie u pijarów w Łukowie (1795—96) i znowu w Białej; potem (w r. 1798—99) na pensji pryw. w Warszawie. W 1801 wstąpił na wydział prawny uniw. w Krakowie (słuchał tu m. in. Jacka Przybylskiego), W r. 1807 udaje się do Warszawy i zostaje asesorem sądu apelacyjnego depart. warsz. W r. 1809 porzuca sądownictwo i przenosi się do Krakowa); w l. 1809—13 bawi naprzemian w Krakowie i w Warszawie. (W r. 1811 członkiem Towarzystwa Przyj. Nauk). W r. 1811 wybrany posłem bialskiego pow. na sejm warszawski. W r. 1814 osiada na wsi w Witulinie i gospodaruje. W r. 1816 żeni się z Felicją Mieroszewską. W r. 1830 przenosi się do Siedlisk, wsi w Krakowskiem. W r. 1831 senatorem-kasztelanem. Po upadku powstania wyjeżdża do Siedlisk; (w l. 1834 i 1837 przez zimę bawi w Dreznie). W r. 1838 osiada na stałe w Krakowie. (W r. 1848 członkiem Tow. Nauk. Krakow.). Wybrany pod koniec roku 1856 prezesem Tow. Nauk., piastuje ten urząd przez 3 lata (1857—59). Zm. 2 maja 1862 r. w Krakowie.

Twórczość literacką rozpoczął Wężyk od przekładów „Edypa" Sofoklesa (1804) i „Eneidy" Wirgiljusza (1804), od pisania tragiedji („Don Karlos" 1805) i wierszy okolicznościowych (1806).

Przekł. „Edypa" wydruk. w tekście przez autora w r. 1856 poprawionym, w t. I „Poezji z pośmiertnych rękopisów" (Kraków, 1878).

Przekł. „Eneidy", dokonany w l. 1804—26, wydrukow. w tekście później poprawionym w „Poezjach z pośm. rękop.", I (1878). Wyjątek z ks. I, z tekstu pierwotnego, druk. w *Pam. Warsz.*, 1809 r.

Tragedja oryg. „Don Karlos", napis. w r. 1805, grana w r. 1808, nie wydana. (Wedł. Chmiel. jest przekładem tragiedji Schillera) [1]).

---

[1]) Szyjkowski („Schiller w Polsce." str. 17) o tem nie wspomina.

Wiersze okolicznościowe najwcześniejsze to ody: „Oda do Polaków“ (pis. w grudniu 1806 r.; druk. w Dod. do *Gaz. Warsz.*, 1807 r.); „Wiersz do wojska polskiego z okoliczności rozpoczętej wojny z Moskwą“ (1812? wedł. Zapały z r. 1806(?), „Oda na powrót wojska do stolicy d. 18 grudnia 1809 r.“, „Oda z okoliczności ogłoszenia Polski d. 28 czerwca 1812 r.“ (druk. Warsz. b. r.), „Na dzień doroczny urodzin Napoleona Wielkiego d. 15 sierpnia 1812 r. (druk. *Gaz. Warsz.* 1812, nr. 66, i osobno).

Z innych wierszy z tych lat: „Msza Święta“ (1808) (druk. 1878), „Do poezji“ (1808, druk. w 1878 r.), „Ideały“ z Schillera (1809, druk. w 1878 r.) „Do Kajetana Koźmiana...“ (1812, druk. współcz.) i inne.

„Rzym oswobodzony. Scena historyczna w trzech aktach wierszem“. Wystawiona pierwszy raz na teatrze warszawskim d. 21 grudnia 1809 r., z okoliczności tryumfalnego powrotu wojska Narodowego do Stolicy“. (Warszawa, 1811).

„Okolice Krakowa, poema“. Kraków, 1820; 2-ie wyd. t. 1823; 3 cie t. 1833. Wyjątki druk. w *Pam. Warsz.*, 1809. Pisane w l. 1809—13.

„Gliński“, trajedja w 5 aktach wierszem. Kraków, 1821. Z dodaniem rozprawy I o poezji dramatycznej. Pis. w r. 1809—1810. Grana w Warszawie w r. 1810. Wyd. 2. Kraków, 1831.

Barbara Radziwiłłówna“, trajedja w 5 aktach. Kraków, 1822. Z dod. rozprawy II o poezji dramatycznej. Napisana w r. 1806? Grana w r. 1811 w Warszawie.

Rozprawa „O poezji dramatycznej“, napisana w r. 1811 z polecenia Tow. Przyj. Nauk, odrzucona przez Komisję (Deputację), z grona Towarz. wybraną, w r. 1814; (Komisja składała się z Osińskiego, Niemcewicza, Koźmiana i Jana Tarnowskiego). Dopiero po 10-ciu latach ogłosił ją drukiem Wężyk częściowo (po wyrzuceniu ustępów o Szekspirze): pierwszą część w r. 1821 przy „Glińskim“, drugą część w r. 1822 przy „Barbarze Radz.“, trzecią część w r. 1822 przy „Bolesławie Śmiałym“. Tekst pierwotny rozprawy w całości ogłosił z rękopisu Tomkowicz, wraz ze „Zdaniem sprawy“ o niej przez Komisję w *Archiwum do dziejów ośw. i liter.*, I (1878), w rozprawie p. t. „Przyczynek do historji początków romantyzmu w Polsce“. „Zdanie sprawy“ wydruk. Kraushar w t. 3 „Towarz. Przyj. Nauk“, jako „Uwagi“ Osińskiego, Kruszyńskiego i Lipińskiego.

W l. 1811—15 napisał Wężyk następ. dramaty: „Nowiniarz„ komedja (niewyd.), „Kabalista“, opera komiczna w 2 aktach, grana w r. 1813 (niewyd.), „Wanda“, trajedja w 5 aktach. Kraków, 1826 „Bole-

sław Śmiały", trajedja w 5 aktach. Kraków, 1822. Z dod. rozprawy III o poezji dramatycznej. Pis. w l 1814—15·

„O poezji w ogólności". Rozprawa drukowana w *Pamiętniku Warsz.*, 1815. Przedruk. jako utwór Brodzińskiego mylnie w t. VI jego „Pism" (Poznań, 1873).

„Władysław Łokietek czyli Polska w XIII w." Warszawa, 1828. 3 t. Powieść historyczna. (Nowe wyd., Tarnów, 1893 i Warszawa, 1898. *Bibl. dz. wyb.)*.

„Zygmunt z Szamotuł". Powieść z dziejów XIV w. Warszawa, 1830. Przekł. niem. wyszedł w r. 1835. (Nowe wyd., Gródek, 1898).

„Daszko i Oksenia czyli Przyłączenie Rusi Czerwonej do Polski". Powieść historyczna z dziejów XIV w. Napis. ok. 1815 r. (niewyd.).

„Komat. Powieść z dziejów Jadźwingów". Poemat wierszem, napisany w r. 1829. Druk. w t. III „Poezji z pośm. rękop." (1878).

„Mieszkaniec Krakowa do mieszkańca Warszawy". Kraków, 1829. Broszura polityczna.

Mowa na pogrzebie Woronicza. (Druk. w brosz. „Kazania i mowy z powodu uroczystego pogrzebu... Woronicza" Kraków, 1830.

„Do Adama Mickiewicza. Po wydaniu Konrada Wallenroda". Wiersz napis. w r. 1828, wydruk. poraz pierwszy H. Zathey w art. „Z papierów Franc. Wężyka" w *Przegl. Pol.*, 1875: przedruk. w t. III „Poezji z pośm. rękop." (1878). Tekst pierwotny, znacznie się różniący od drukowanego, ogłosił z rękopisu (z listu ze stycznia 1829 r.) Wojciechowwski w *Pam. Liter.*, 1902.

Twórczość Wężyka w l. 1831—62. Z utworów poet. najważniejsze:

a) „Ostatnie chwile Kazimierza Wielkiego". Scena historyczna. Druk. w t. II „Poezji...".

b) „Bezkrólewie I czyli Jadwiga". Dramat w 5 aktach. Zaczęty w r. 1845. Wyjątki druk. *Roczn. Tow. Nauk.*, Kraków, 1859 i w *Przegl. Pozn.*, 1858 oraz w brosz. „Trzy mowy Fr. Wężyka" (Kraków, 1859). W całości ogłoszony poraz pierwszy w t. II „Poezji z pośm. rękop." (1878).

c) „Bezkrólewie II". Dramat w 5 aktach poprzedzony przedmową. (Anna Jagiellonka). Wyjątki druk. w *Przegl. Poznań.*, 1853. Całość ogłoszona w t. II „Poezji z pośmiert. rękop." (1878).

Dramaty te, przygotowane przez Wężyka do druku pod koniec życia, poprzedza napis. w r. 1859 „O poezji dramatycznej rzecz krótka", ze wstępem „Do Józefa Kremera".

„Piast". Powieść dziejowa. Poemat napisany ok. roku 1856, druk. w t. III „Poezji...".

„Nowy przedsiębiorca teatru". Komedja. Druk. w „Poezjach...".

„Wieś polska". Do J. I. Kraszewskiego. Poemat z roku 1859. Druk. w t. III „Poezji...".

„Wiersz na zamknięcie pisarskiego zawodu", pisany w r. 1856; z przedmowy do tłumaczenia „Edypa". Ogłosił Zathey w art. „Z papierów Fr. Wężyka". (*Przegl. Pol.*, 1875). Przedruk. w t. II „Poezji".

Wiersze Do K. Koźmiana, Do Deotymy, Do Zygmunta Krasińskiego, „Smutno mi Panie" i inne.

„I ja też czyli Rzeczpospolita Babińska". Komedja historyczna w 3 aktach. Warszawa, 1861. (Druk przedtem w *Gaz. Codz.*, 1860).

„Dzieci wieku", komedja w trzech aktach wierszem (niewydana).

Mowy w Towarz. Nauk. Krak. i inne drukowane osobno.

„Kajetan Koźmian i Franciszek Paszkowski". Nekrolog podwójny, druk. w *Dodat. miesięcznym* do *Czasu*, 1856.

Rozprawy i rozprawki: „O przeznaczeniu i powinnościach kobiet", „Krytyka Śniadeckiego Jana rozpraw filozoficznych i Filozofji ludzkiego umysłu", „O ruchach politycznych w Europie", „Rady dla Tow. agronomicznego w Krakowie" i „Nowe polityczne postacie"—niedruk. (Zob. Zapały monogr. o W., str. 125—6).

„Powstanie Królestwa Polskiego w r. 1830 i 1831". Pamiętnik spisany w r. 1836. Kraków, 1895.

Pamiętniki Wężyka i autobiografję ogłosił w głównych ustępach Tomkowicz w „Żywocie Franciszka Wężyka" (w t. II „Poezji z pośm. rękop.", 1878).

Listy: *a*) „Korespondencja Kaj. Koźmiana z Franc. Wężykiem" (1845—56) zebrał Ignacy Skrochowski (*Przegl. Polski*, 1875); *b*) 5 listów do Odyńca z l. 1860/61, drukow. w *Kron. Rodz.*, 1883; *c*) 4 listy do Florjana Łaszowskiego z l. 1829 — 31, ogł. Wojciechowski w *Pam. Liter.*, 1902; *d*) „Korespondencja literacka Kaj. Koźmiana z Fr. Wężykiem (1845 — 56). Objaśnił St. Tomkowicz. Kraków, 1913 (w *Archiwum do dziejów liter. i ośw.*, t. XIV); zawiera 56 listów Wężyka: 51 listów do K. Koźmiana i 5 listów z lat 1856—7 do A. E. Koźmiana; *e*) list do Staszica z r. 1811 ogł. Kraushar w t. 3 „Towarz. Przyj. Nauk."; *f*) Korespondencję W. z M. Wiszniewskim (9 listów z l. 1840—44) wyd. L. Bernacki w *Pam. Liter.* 1927.

Bibliografję utworów Wężyka drukowanych przed r. 1878 podał Tomkowicz w t. III „Poezji pośm.".

Wyd. zbior. zupełnego brak. Wyd. p. t. „Poezje z pośmiertnych rękopisów“ (Kraków, 1878, 3 t.), nie obejmuje utworów za życia Wężyka drukiem ogłoszonych (z wyj. paru wierszy). Wydał „Poezje pośm.“ St. Tomkowicz; przygotował do druku sam Wężyk. (Tom I zawiera przekł. „Eneidy“ Wirgiljusza i Edypa króla Sofoklesa, oraz wiersz oryg. Wężyka z r. 1856 („Drugie pół wieku w otchłań czasu spływa...“) str. 341; Tom II. Utwory dramatyczne, z dodaniem urywkowych pamiętników autora; Tom III. Poezje liryczne).

Rękopisy dzieł Wężyka przechowuje głównie rodzina. Autografy „Bolesława Śmiałego“. (1816) i „Glińskiego“ w Bibl. Zamojskich w Warszawie. Rękopisy utworów Wężyka niewydanych wymienia Tomkowicz.

W rękop. m. in. „Dzieje Polski“ dla dzieci i wnuków (oprac. w r. 1829 i 1850).

Osiński: „Gliński“. Dzieła IV, (przedtem druk. w *Pam. Warsz*, 1810). — „K. Koźmian i Fr. Wężyk“. *Czas*. 1852, nr. 182. — Wójcicki: Fr. W. *Tyg. Ilustr.*, 1860, II. — Siemieński: Wspomnienia o życiu i pismach Fr Wężyka. *Rocznik Tow. Nauk. Krak.* z r. 1866. Toż w „Portr. literackich“, t. III, (Poznań, 1868) i w Dziełach, IV. — Tarnowski: Romans polski w pocz. XIX w. *Przegl. Pol.*, 1871, luty. — Tarnowski: O niewydanych poezjach Fr. Węż. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* III, 1875. — H. Zathey: Z papierów Fr. Wężyka. *Przegl. Pol.*, 1874—5 — Tomkowicz: Barbara Radziwiłłówna... w poezji. *Przegl. Pol.* 1875. — Tomkowicz: Przyczynek do historji początków romantyzmu w Polsce. *Archiwum do dziejów ośw. i liter. w Pol.* I. 1878. — Tomkowicz: Żywot Franciszka Wężyka. W. II „Poezji z pośm. rękop.“. Kraków, 1878. — K. E.: O polskich przekładach Eneidy. *Ateneum*, 1888, paźdz. — Z. Zapała: Franciszek Wężyk. Monografja biograficzno-krytyczna. Kraków, 1898. — Chmielowski: Znaczniejsze teorje dramatu w literaturze polskiej. *Pam. Liter.*, 1902. (Toż w „Dzieje krytyki literackiej“. W. 1902, str. 515, 519 i indziej). — Chmielowski w Hist. liter. pol. — Wojciechowski: Listy Fr. Wężyka z r. 1828 — 31. *Pam. Liter.*, 1902.—Magiera: Stosunek Zacharjasza Wernera do literatury polskiej, z uwzględnieniem „Wandy“ Wężyka. *(Sprawozd. gim. w Wadowicach* za r. 1902). — A. Grabowski: Wspomnienia. Kraków, 1909. — Jul. Mohort (Ochorowicz): Przedmowa do „Wład. Łokietka“ w wyd. *Bibl. dz. wybor* (Warsz.. 1898). — Tarnowski: o W. w Hist. liter. pol., t. IV. Str. 89 — 102, 177 — 182, 372 — 374. — Pilat o Fr. Wężyku w „Hist liter. pol.“, t. IV, cz. 2, (1908). — Tomkowicz: Korespondencja literacka Kaj. Koźmiana z Fr. Wężykiem (1845 — 56). Kraków, 1913. (Odb. z. t. XIV *Archiwum do dziejów ośw. i liter. w Polsce.* 1914). — Szyjkowski: Schiller w Polsce. (Krak. 1915). — Chrzanowski: Czem był Wirgiljusz dla Polaków po utracie niepodległości, *Głos Narodu* 1915 i w odb. Kraków, 1916, (oraz w *Tyg. Ilustr.*, 1916, I), przedruk. w jego „Z epoki romantyzmu“. Kraków, 1918. — Życzyński: Estetyka Pamiętnika Warszawskiego (1815 — 1822). *Pam. Liter.* 1918. — Szyjkowski: Dzieje nowoż. trag. pol. Typ pseudoklasyczny. (Krak., 1920).

5. FRANCISZEK MORAWSKI.

Ur. 2 kwietnia 1783 r. w Pudliszkach, w wojew. Poznańskiem z o. Wojciecha, ziemianina, i Zofji Sczanieckiej. Początkowe nauki pobierał w domu i na pensji w Lesznie; wyższe—przez 4 lata w uniwers. w Frankfurcie nad Odrą. Pracował czas jakiś przy sądzie tamecznym i w Kaliszu. Następnie gospodarował na wsi (w Kotowiecku i Luboni). Po bitwie pod Jeną wstąpił do gwardji Napoleona w r. 1806; walczył pod Tczewem, gdzie mianowany porucznikiem; w r. 1807 pod Gdańskiem (tu kapitanem) i pod Kołobrzegiem. Odbył kampanję „austryjacką w roku 1809, jako adjutant gien. Fiszera. Walczył pod Raszynem; (po bitwie podpułkownikiem). Odbył kampanję 1812 r., jako szef sztabu gien. Kniaziewicza. Mianowany pułkownikiem, był nast. w bitwie pod Bautzen i pod Lipskiem (1813); jako szef sztabu pod Hanau i pod Paryżem. Za Królestwa Kongres. mianowany 1819 r. gienerałem brygady; w tym samym roku został członkiem Tow. Przyj. Nauk. (Stał kwaterą w Lublinie; czas jakiś (1826 — 28) w Radomiu. Ożenił się z Anielą z Wierzchowskich. Brał czynny udział w wojnie 1831 r.; był w bitwie pod Grochowem; potem został ministrem wojny. Po skończonej wojnie zesłany do Wołogdy, przebył tu lat kilka, poczem w 2-ej połowie r. 1833 wrócił z wygnania do kraju i przeniósł się w r. 1834 w Poznańskie i osiadł w majątku swym Luboni. Zm. 12 grudnia 1861 r. w Luboni.

Rozpoczął twórczość od epigramatów („Na Basię“, epigr.—pierwszy wiersz), fraszek, wierszy ulotnych, ód, bajek, w smaku pseudoklasycz. (druk.?). „Oda na powrót wojska“ (1812).

„Mowa przy żałobnym nabożeństwie po zgonie ks. Józefa Poniatowskiego, miana w Sedante 23 grudn. 1813 r. (Paryż, 1813; 2 wyd. Warszawa, 1830; 3-cie Lwów, 1848) uczyniła go rozgłośnym. (Wyd. warszawskie z r. 1830 ma tytuł: „Mowa przy obchodzie pogrzebowym J. O. Xiążęcia Józefa Poniatowskiego“).

Przekład „Andromachy“ Rasyna, dokonany ok. roku 1821, nie był współcześnie drukowany, dopiero w „Pismach“ (1882). Autograf w bibl. Krasiń.

List do Winc. Krasińskiego, wierszem i prozą, o Czapce—w *Tygodniku* Kicińskiego.

Morawski należał do Towarzystwa Iksów i drukował swoje recenzje w *Gaz. Warsz.* i w *Gaz. korespond. warsz.* Wedł. F. S. Dmochowskiego (Życiorys Osińskiego) artykuły krytyczne o sztukach Szekspira i Szyllera z podpisem X. w *Gazecie Warszaw.* są pióra Moraw-

skiego. Art. o Hamlecie Szekspira w *Gazecie koresp.*, 1816, dod. do nr. 63. (Przedruk. w t. III *Stu lat myśli pol.*, str. 266—268), jest przekładem z A. W. Schlegla.

„Klasycy i romantycy w dwóch listach". Warsz., 1829.

Po r. 1831, po osiedleniu się w Poznańskiem w r. 1834, ogłaszał poezje swoje i urywki wspomnień w *Przyjacielu ludu* (tu m. in. druk. „Wizytę w sąsiedztwo", „Brzozę Gryżyńską", „Giermka") w *Przegl. Pozn.*, w *Pokłosiu*, w *Dodatku* do *Czasu*. W r. 1841 ogłosił zbiór swych poezji p. t. „Pisma". Tom I. (Wrocław, 1841) (tom II nie wyszedł). Tu oprócz wierszy drobnych przedr. poem. „Wizyta w sąsiedztwo", „Klasycy i romantycy" i „Więzień Czyllonu" (przekł. z Byrona).

„Wisła i zima". Bajka. Warszawa, 1841 (przedtem w *Gaz. Warsz.*).

„Odpowiedź na list szlachcica polskiego do Metternicha...". Paryż, 1847.

„Dworzec mego dziadka". Leszno, 1851. Poemat przypisany: „K. K. [to jest Kajet. Koźmianowi] z wdzięcznością za tyloletnią przyjaźń". (Zaczęty w Mińsku mazow., w pocz. 1848 czy w końcu 1847?), 2 wyd. wyszło w r. 1861. Z innych wyd. najlepsze: „Dworzec mego dziadka" i „Wizyta w sąsiedztwo". Oprac. St. Zathey. Brody, 1905. (*A. p. i o. p.*).

„Pięć poematów lorda Byrona". Leszno, 1853. Zawiera: przekł. z ok. r. 1837 „Paryzyny", „Mazepy", „Oblężenia Koryntu", „Manfreda" i „Więźnia Czyllonu".

„Życie Kajetana Koźmiana". Poznań, 1856 (odbitka z *Przegl. Pozn.*).

„Bajki". Poznań, 1860.

Wyd. zbior.: *a)* „Pisma". Tom I. Wrocław, 1841. *b)* „Pisma zbiorowe wierszem i prozą". 4 t. Poznań, 1882.

Listy: *a)* Listy do K. Koźmiana, Jędrzeja Koźmiana, Winc. Krasińskiego, Stanisł. Koźmiana przytacza Siemieński w „Żywocie Morawskiego" i w „Obozie klasyków"; *b)* Listy do Stan. Koźmiana przytacza Koźmian w Życiorysie Morawskiego. („Pisma", t. II); *c)* List Odyńca z roku 1829 w *Kron. Rodz.*, 1882; *d)* List do ks. Fr. Malinowskiego z r. 1856 w *Pam. liter.* 1917; *e)* Listy (7) do Konst. Świdzińskiego z l. 1827—28 w *Pam. liter.* 1925/26.

Satyrę p. t. „Nowy Parnas", napisaną w r. 1818 na współpracowników *Tygodnika Warszawskiego* Brunona Kicińskiego, głównie na Ant. Goreckiego, przytoczył w całości Dmochowski w „Wspomnieniach literackich z dawnych czasów" (*Bibl. Warsz.*, 1866, sierp.).

Początek jej tylko podał przedtem Dmoch. w swych „Wspomnieniach“ (Warsz., 1858). Tekst przytoczony w r. 1866 różni się w niektórych wierszach do poprzednio podana (w r. 1858).

Autobiografję (krótka) Morawskiego, przytacza Siemieński w „portrecie“ „Fr. Morawski“. Tamże w dod. podaje Statut „Towarzystwa antipojedynkowego“, ułożony przez Morawskiego.

J. Tretiak domyśla się, że autorem anonimowego listu do redaktora *Gazety koresp. warsz.* (1826, nr. 188), napisanego z powodu wiersza Stef. Witwickiego („Ranek“), jest Morawski (zob. „Bohd. Zaleski“, I, 324).

Jędrz. Koźmian: Dom starego wieszcza wielkopolskiego. Poznań, 1858. (odb. z *Przegl. Pol.*). — F. S. Dmochowski: Wspomnienia. Warsz., 1858. — F. S. Dmochowski: Wspomnienia literackie z dawnych czasów. *Bibl. Warsz.*, 1866, sierp. — St. Koźmian: Jenerał Fr. Mor. *Przegl. Pozn.*, 1865. (Toż w jego „Pismach wierszem i prozą“. II (Poznań, 1872). — Siemieński: Fr. M. („Portrety liter.“ II. Poznań, 1867, i w „Dziełach“, IV).— Siemieński: Obóz klasyków. Kraków, 1866. (i w „Dziełach“).— Siemieński: Wierszokleta starej daty. — Kierski: Fr. Morawski. *Tyg. Ilustr.*, 1862.— Kajsiewicz: Mowa pogrzebowa. Pisma, II. Berlin, 1870. — K. Koźmian: Fr. Morawski. („Pamiętniki“, III, 409—423. Kraków, 1865). — Jarochowski: Literatura poznańska w pierwszej połowie bieżącego stulecia. Poznań, 1880, str. 158—165. — Tarnowski: Przedmowa do „Pism zbior.“. I. 1882. — Chrzanowski: Fr. Mor. *Album zasłuż. Polaków XIX w.* — Hahn: „Giermek“, śpiew historyczny Fr. Morawskiego. *Muzeum*, 1896, paźd. — St. Zathey: Wstęp do „Dworca mego dziadka“ w wyd. Westa. (Brody, 1905). — Chrzanowski: M. Fr. *Sto lat myśli polskiej.* III, (1907). — Klimczyk: O Listach do klasyków i romantyków Morawskiego. *Spraw. gimn. św. Anny w Krakowie*, 1911. — Kraushar: Tow. Przyj. Nauk. — G. Korbut: Nieznane listy Fr. Morawskiego o Mickiewiczu. *Pam. liter.* 1925/26.

6. BRUNO KICIŃSKI.

Ur. 7 października 1794 r. (1796?) w Lachowicach (w obwodzie stryjskim) w Galicji, z o. Piusa, kasztelana połanieckiego, i Franciszki z Cieciszowskich. (Ojciec od r. 1804 galicyjski hrabia). (Był krewnym Joach. Lelewela). Od r. 1802 uczył się w Teresianum w Wiedniu. Po utworzeniu Ks. Warsz. oddany do konwiktu pijar. w Warszawie. W l. 1814 — 15 przebywał we Lwowie. W r. 1816 osiadł w Warszawie i został sekretarzem Komisji Handlowej. W r. 1817, w charakterze sekretarza, towarzyszył ministrom Sobolewskiemu i Węgleńskiemu do Petersburga. Za udział w ich pracy mianowany wicereferendarzem przy Radzie Stanu (w r. 1819 odebrano mu tę godność). (W r. 1818 członkiem Tow. Nauk. Krakowskiego). W r. 1818, po powrocie do Warszawy, wystąpił jako przedsiębiorczy wydawca i redaktor kilku czasopism

literackich. W r. 1821 ożenił się z Juljanną Zaborowską. W r. 1823 porzucił zawód dziennikarski. W r. 1831 wziął udział w powstaniu Listopadowym (jako szeregowiec 1-go pułku piechoty). W r. 1831 członkiem warsz. Tow. Przyj. Nauk. Zm. 23 marca 1844 r. w Ojrzeniu w Płockiem (pow. przasnyski).

Pierwszą, młodzieńczą pracą literacką Kic., jest przekład Homera: „Batrachomyomachji". (Lwów, 1815).

Odznaczył się następnie jako ruchliwy dziennikarz i publicysta, założyciel (kilku) czasopism lekkich, popularnych, brukowych: literackich i politycznych, które wydawał i redagował w l. 1818 — 1823: W r. 1817 rozpoczął (wraz z Józ. Brykczyńskim) wydawać *Tygodnik Warszawski*, przemianowany nast. na *Tygodnik Polski i Zagraniczny* (1818 — 1820) (a po ustąpieniu Kiciń-go *Wanda*); od r. 1818 — 1819, wraz z Teod. Morawskim *Gazetę Codzienną Narodową i Obcą*; w r. 1819 *Kronikę*; od r. 1819—1820 (wraz z Morawskim i Brykczyńskim) *Orła Białego*; w roku 1821 założył, do dziś istniejący, *Kurjer Warszawski*; w l. 1822 — 1823 *Pamiętnik Zagraniczny* (przedtem 1 tom w r. 1816).

Utwory swoje, wierszem i prozą, drukował nadto w *Pamiętniku Lwowskim* 1816 — 20 (Ad. Chłędowskiego) i w czasopismach rewolucyjnych z r. 1831.

Przekł. początku I p. Odyssei w *Pam. dla płci pięknej* na r. 1830.

Osobno wydał (oprócz „Batrachomyomachji"):

1) „Kobiety", poema oryginalne w 2 pieśniach. Warszawa, 1818.

2) „Owidjusza Przemiany". 3 t. Warszawa, 1825—26 (przekład).

3) „Wyprawa satyryczna". Przekład wolny z niem. Warsz., 1830.

4) „Brewjarz świecki", podług Leopolda Szefera. Warszawa, 1843, i kilka innych przekładów lub przeróbek z niem., franc. i angiel.

Wyd. zbior.: „Poezje..." 8 t. Warszawa, 1840 — 43 (i 10-ty?) miało być t. 12). Do tego zbioru nie weszły poezje Kic. rewolucyjne z r. 1831, ogłaszane w czasop. (*Dzienniku Powszechnym*, *Kurjerze Polskim*...) i osobno, jak:

a) „Hymn wojenny Marsylczyków". Przekł. Warszawa, 1831.

b) „Trzeci Maj". Warszawa, 1831.

c) „Śpiew Żydka warszawskiego o Rożnieckim". B. m. i r. (Warszawa, 1831).

d) „Nowa wiara". B. m. i r. (Warszawa, 1831).

e) „Dwa dni zwycięstw odniesionych pod naczelnem dowództwem Jana Skrzyneckiego". Warszawa, 1831.

f) „Zbiór poezji wydanych w czasie powstania narodowego". Warszawa 1831.

Listy: *a*) Wyj. z listów do Lelewela z r. 1814—15 przytacza Wójcicki; *b*) 3 listy do ojca, z l. 1817, 1820, 1822 przytocz. w „Książce jubil. *Kur. Warsz.*"; *c*) 2 listy faksimilowane: do przyszłego teścia (z r. 1821) i do jakiegoś księcia (z r. 1840) — przytoczone tamże; *d*) 16 listów do Antoniny Cieciszowskiej z Petersburga z r. 1817, ogł. Erzepki.

Podobizna niedruk. ustępu z „Brewjarza świeckiego" w „Książce jubil. *Kur. Warsz.*".

Art. Kicińskiego przeciwko Lelewelowi przedrukow. z *Polaka Sumiennego* z r. 1831 Kraushar w „Wolność druku i dziennikarstwo warszawskie w czasach Listopadowych (Warszawa, 1909).

F. S. Dmochowski: Wspomnienia. — Wójcicki: K. B. *Enc Orgelbr.* — Wójcicki: „Warszawa"... (Warsz. 1880). Rozdz. V. — A. Nowicki: Pionier dziennikarstwa warszawskiego. *Dod. mies. Przegl. Tyg.* z r. 1890. — Życiorys (praca źródłowa) w „Książce jubileuszowej *Kur. Warsz.*" Warsz., 1896, str. 9—39. — Erzepki: Listy hr. Brunona Kicińskiego do Antoniny Cieciszowskiej, pisane z Petersburga w r. 1817. Poznań, 1896. (Odb. z *Dzien. Pozn.*). — Kaszewski (o przekł. Anakreonta): „Anakreon". Warsz. 1907. — Chmielowski: K. B. *W. Enc. powsz. ilustr.* — Kraushar: Towarz. Warsz. Przyj. Nauk., t. 8, str. 53—55 i 337—338. — Kucharzewski: Czasopiśmiennictwo pol. w. XIX, Warszawa, 1911. — Wł. Korotyński: „Marsyljanka". *Kur. Warsz.* 1915, nr. 196.

7. RAJMUND KORSAK.

Ur. w r. 1767 (na Litwie?). Był pułkownikiem wojsk polskich. Potem uzzędnikiem ceł przy Komisji Skarbowej litewskiej. Z Litwy przeniósł się na Podole. Tu popularne były jego piosenki i wierszyki. Zm. 28 października 1817 r. w Żwańczyku na Podolu (pow. winnicki). (Wedł. A. Osińskiego). Szczegóły życia nieznane.

Poezje jego rozproszone są przeważnie po czasopismach i różnych wydawnictwach oraz w rękopisach. Zbiór jego poezji przygotował do druku J. Sabiński, ale nie wydał, (i Aleks. Batowski) (rękop. w Ossol.?).

a) „Nad nową konstytucją". B. m. i r. (Hymn na cześć Konst. 3 maja).

b) „Brutus i Kasjusz". Tragiedja oryginalna w 3 akt. B. m. i r. (ok. 1790).

c) „Bibejda czyli Garniec“, poemat satyryczno-humorystyczny, nieukończony; 5 pieśni wydruk. w *Tygodniku Wileńskim* z l. 1816 i 1817. (Wyj. w „Księgach humoru polskiego“ K. Bartoszewicza).

Przedmowa do „Uwag niechybnych o śmierci“ ks. Baki, w wyd. z l. 1807, 1828 i 1855. „Poema o miłości ojczyzny“, 2 pieśni (druk. w *Pam. Warsz.*, 1819). „Sąd Jowisza“ (*Tyg. Wileń.*, t. IX, 1820); „Do J. X. Aloizego Osińskiego“ i „Pienie o Bogu“ (druk. w *Ćwicz. nauk.*, 1818); „Oda do potomności“ (*Pamiętnik naukowy*, 1819, I); „Miłość i Przyjaźń“ (*Dzien. Wileń.*, 1827); „Znikomość rzeczy ludzkich“ (*Tyg. Wileń.*, 1819); „Elegja na śmierć Onufrego Kopczyńskiego“ (przytoczył Al. Osiński w „Pochwale X. O. Kopczyńskiego“. Warszawa, 1819, str. 45); „Durniada“, satyra niedruk.

Po franc. skreślona Hist. narodów ukraińskich przy wiedeń. edycji z r. 1815 „Zofjówki“ Trembeckiego jest podobno jego pióra. (Zob. wyżej, str. 86).

BRODZIŃSKI: R. K. („Pisma“, IV, 403—405). — BIEGELEISEN: Rajmund Korsak. *Bibl. Warsz*, 1880. — BRÜCKNER: K. R. *W. Enc. powsz. ilustr.* t. 39. (1905). — DR. ANTONI J.: Literacka drużyna. („Szkice i opowiad. Ser. V. Kraków, 1887).—SMOLEŃSKI: Publicyści anonimowi.

8. LUDWIK KAMIŃSKI.

Pułkownik wojsk polskich. Napoleoński żołnierz. Ur. w roku 1786 w posiadł. Bostyń. Uczył się w Warszawie, Paryżu i Londynie. Zaciągnął się do legjonów Dąbrowskiego w Poznaniu. Brał udział w kampanjach 1809 i 1812 r. W r. 1815 osiadł na wsi (pod Węgrowem na Podlasiu). W powstaniu 1831 r. był wice-gubernatorem Warszawy, później szefem sztabu przy jenerale Rybińskim. Po upadku powstania więziony w Kaliszu, nast. zesłany do Wiatki. Po kilku latach uwolniony, wrócił ok. r. 1840 do kraju i osiadł na wsi, w Górkach pod Węgrowem. Zm. 7 sierpnia 1867 r. w Warszawie.

a) „Wybór poezji“ Aleksandra Popa... Warsz., 1822.

b) „Jerozolima wyzwolona“ Tassa. 2 t. Warsz., 1846.

Tłumaczył nadto Byrona, Macphersona, Schillera, Lamartina.

NB. Wiersz K. p. t. „Safo do Faona“ (w *Pam. Warsz.*, 1818). [Zob. Chmiel. Histor. liter., III, 75].

Przekł. pięciu pieśni Piekła Danta w *Bibl Warsz.*, 1853, I.

Z poezji orygin. niegdyś popularnych, wyróżniają się „Wspomnienia weterana“ (ogł. w *Kur. Warszaw.*, 1917, nr. 224).

F. Chmieliński: Ludwik Kamiński. *Tyg. Ilustr.*, 1863, I. — Nekrolog w *Gaz. Warsz.*, 1867, nr. 277. — L. Kapliński: Zofja Węgierska. *Rocznik Tow. histor.-liter. w Paryżu.* Rok. 1879. — W. K.: Poeta-wojownik. *Kur. Warsz.*, 1917, nr. 224 (15 sierp.). — R. Pollak: Goffred Tassa-Kochanowskiego, str. 163—4, i indziej.

9. FERDYNAND CHOTOMSKI.

F. Dienheim Prawdzic ze Szczawina Chotomski, ur. w roku 1797 na Podolu, z o. Stefana, i Katarzyny z Kochanowskich. Początkowe nauki pobierał u bazyljanów w Buczaczu; później u pijarów na Żoliborzu w Warszawie. Za ks. Warsz. służył w wojsku polskim i odbył ostatnie kampanje napoleońskie; w r. 1811 podporucznikiem; w r. 1813 porucznikiem. Za Królestwa Kongresow. wszedł do pułku grenadjerów gwardji (i został pułkownikiem?). Opuściwszy wojskową przeszedł do służby cywilnej, w wydz. Oświecenia. Po r. 1831 osiadł we Francji. Odbywszy studja lekarskie w Paryżu, otrzymał stopień dr. medycyny. W r. 1860 walczył we Włoszech. Zm. w r. 1880. (Estr. podaje mylną datę zgonu r. 1861).

Pierwsze utwory, anakreontyki i satyry, drukował w *Pam. Lwowskim* z r. 1816. Następnie w *Tygodniku polskim i zagranicznym*, 1818—1819. (Tu pomieścił: „Pojedynek", poema komiczne, początek „Eneidy" trawestowanej, „Zaloty", poema komiczne), w *Pamiętniku Galicyjskim* z r. 1821 (lwow.), który redagował z Eug. Brodzkim („Podróż", poema heroikomiczne w 4 pieśniach, w sekstynach), w *Wandzie*, 1822.

Gł. utw. „Enejda" przenicowana (ustępy w *Tyg. pol. i zagr.* 1818—1819; w *Wandzie* 1828; wyj. z 6 księgi w „Wieńcu", piśmie zbior. dla Jachowicza, t. II (1858). Przedruk. częściowo K. Bartoszewicz w „Księgach humoru polskiego".

Osobno:

a) „Pulpit żyjący Gresseta", naślad. F. Chot... Warszawa, 1817.

b) „Górno uczone kobiety". Komedja w 5-ciu aktach wierszem. Lwów, 1822. (Z Moliera).

c) „Do jenerała Rybińskiego...". Paryż (1844).

d) „Obrona Rybińskiego". Paryż, 1845.

e) „Odpowiedź panom Chełmickiemu i Zwierkowskiemu". Paryż, 1843.

f) „Jan Zachorowski". Powieść historyczna z czasów Jana Sobieskiego. Paryż, 1845. (Poemat).

W y d. z b i o r. brak.

Życiorys w *Enc. Orgelbr.* — Wójcicki: Kawa literacka. Str. 51—61. — (Krupiński): F. Ch. *Tyg. Ilustr.*, 1881, II. — Kośmiński: Słownik lekarzów polskich. Warszawa 1883. — Dr. Peszke i Chmielowski: Ch. F. *W. Enc. pow. ilustr.*

10. JÓZEF KORZENIOWSKI, Krzemieńczanin. [1]). Zob. t. III.

11. TYMON ZABOROWSKI.

Krzemieńczanin. Ur. 18 kwietnia 1799 r. w Liczkowcach nad Zbruczem, u podnóża gór Miodoborskich, w Galicji Wschodniej, z o. Józefa, i Juljanny z Szeptyckich. Uczył się początkowo w szkołach lwowskich, następ., od r. 1810, w liceum w Krzemieńcu. Po ukończeniu liceum, wyjechał w r. 1817 do Warszawy. Tu w r. 1818 zaczął wydawać (wraz z Fran. Skomorowskim) *Ćwiczenia naukowe*, czasopismo wychowańców Krzemieńca (które w r. 1819 zmieniły nazwę na *Pamiętnik naukowy*); czy był redaktorem i nawpół już romantycznego *Pamiętnika naukowego*, niema pewności. W r. 1820 opuścił Warszawę i powrócił do Liczkowic. Zm. 20 marca 1828 r. — zginął samobójczo w nurtach Zbrucza.

Utwory Zaborowskiego:

1) „Klub piśmienniczy“, poemat żartobliwy (heroi-komiczny) w 8 pieśniach, napisany w l. 1816—18. Pisany jeszcze na ławie szkolnej w Krzemieńcu, wykończony w Warszawie. Nie zachował się w całości. Pieśń I ogłosił z rękopisu (Ossol.) St. Wasylewski w *Pam. Liter.* z r. 1908; wszystkie zachowane pieśni i fragmenty wydał na podstawie rękop. bibl. Krasińskich w Warszawie, St. Vrtel w *Lamusie* z r. 1909 i osobno p. t. „Klub piśmienniczy“. Poemat w ośmiu pieśniach. Z rękopisu wydał Stefan Vrtel. Osobne odbicie z *Lamusa (*Wiosna, 1909). We Lwowie, 1909.

2) „Bolesław Chrobry czyli Zdobycie Kijowa“. Poemat bohaterski, nie zachowany w całości, czy też nie ukończony, był kilkakrotnie przez poetę przerabiany. Kilka ustępów (siedem pieśni) ogł. Zabor. w *Ćwiczeniach naukowych* z r 1818: *a*) „Dobremir i Aniela“, *b*) „Aniela i Dymitr“, *c*) „Jamedyk Blud, czarnoksiężnik ruski“, *d*) „Chrobry pod Kijowem“, *e*) „Jamedyk Blud w głębi ziemi“, *f*) „Dobremir i Aniela w Łucku“, *g*) „Grób Świętego Wojciecha“. Przedrukowane z pewnemi zmianami w *Polihymnji* z r. 1827 (Lwów). Dwa pierwsze

[1]) Określenia tego używam w znaczeniu: wychowaniec liceum Krzemienieckiego; Krzemieńczan skupiłem razem.

ustępy wydane w przeróbce osobno p. t. „Aniela, ustęp z poematu rycerskiego, którego przedmiotem Zdobycie Kijowa przez Bolesława Chrobrego w r. 1018". (Warszawa, 1818); toż przedruk. w Mińkowcach r. 1819. (Jeden epizod przedruk. w *Haliczaninie* r. 1830, I; drugi p. t. „Oblężenie Trembowli" w *Rozmaitościach* (lwow). 1828). Ustępy w tekście przerobionym w rękop. w Ossolin. i u Dynowskich w Berdyczowie. Wyjątki z tekstu przerobionego „Boleslaidy" p. t. „Bojan" podaje Biegeleisen w swojem studjum o Zaborowskim. („Bol. Chrobrego" Zabor. można, wedł. Tretiaka, poniekąd uważać za pierwszy zawiązek u nas oryginalnej poezji w duchu romantycznym, a zarazem za pierwszy utwór szkoły ukraińskiej...". W jednym z przypisów do poematu—do p. I. „Dobremir i Aniela"—jest pierwszy manifest romantyczny").

3) „Parnas we śnie"—poemacik, zawierający credo poetyckie Zabor., druk. w *Tygodniku pols. i zagran.* z r. 1818, III (B. Kicińskiego).

4) Trzy tragiedje, pisane po r. 1820, w rękop.:

a) „Umwid", poema dramatyczne w 3 aktach; wyj. druk. w *Czas. Bibl. Ossol.* z r. 1832 i 1833.

b) „Bohdan Chmielnicki", trag. w 5 aktach, pisany w r. 1823.

c) „Tajemnica czyli Borys i Milwiana" trag. w 5 aktach.

5) „Dumy podolskie", druk. poraz pierwszy w *Haliczaninie* 1830, t. II. Osobno p. t. „Dumy podolskie za czasów panowania tureckiego". Puławy, 1830. (Teksty różnią się w wielu miejscach).

Niektóre wiersze drobne druk. w *Haliczaninie*, 1830, w t. I („Strumyk", „Wyj. z pieśni o Haraldzie", „Nadzieja", „Do Liszkowiec").

Kilka wierszy druk. w *Pam. umiejętn. nauk i sztuk*, 1826

Art. „O zewnętrznej budowie wiersza polskiego", druk. w *Ćwicz. nauk.*, 1818.

Dwa wiersze w całości: „Zorza oświaty" i „Abecadło", oraz szereg wyjątków z innych wierszy Zabor. przytacza z rękop. Biegeleisen.

Przełożył wierszem trag. Woltera „Tankred" (w latach 1817—19); grana kilkakrotnie w teatrze warszawskim.

Listy Zabor. do Florjana Łaszowskiego i Juljana Sabińskiego, z l. 1820—1826, podaje w wyjątkach Biegeleisen.

Rękopisy. Szczegółową wiadomość o rękopisach Zaborowskiego, przechowujących się w Ossolineum i u Dynowskich w Berdyczowie, podaje Biegeleisen.

(J. Sabiński i F. Łaszowski): Nekrolog w *Rozmaitościach* (lwow) z r. 1828.— L. Sowiński: T. Z. *Wieniec*, 1872 (warsz). — Wójcicki: Warszawa, jej życie umysłowe... Warsz., 1880, str. 96—97 i 125—8. — F. S. Dmochowski: Wspomnienia. Str. 163—4. — Zawadzki: Literatura w Galicji. Str. 32. — Kantecki: Przeceniony poeta. *Gaz. Lwowska*, 1875. — Biegeleisen: Tymon Zaborowski. *Ateneum*, 1883, IV. (Praca źródłowa). — Dr. Antoni J.: Literacka drużyna. („Szkice i opowiad." Ser. V). Kraków, 1887. — Boberska: Z życia Tym. Zabor. („Pisma". Lwów, 1893). — Galle: T. Z. *Album biograf. zasł. Polaków XIX w.* I. — Pilat o Zabor. w Hist. liter. IV, str. 192—5. — Listy Fr. Wężyka. *Pam. Liter.*, 1902. — Wasylewski: „Klub piśmienniczy" Tymona Zaborowskiego, *Pam. Liter.*, 1908. — Vrtel: Tym. Zabor. Klub piśmienniczy. *Lamus*, 1909, z. II. — Tretiak: Bohdan Zaleski. I. Kraków, 1911, str. 52. — O. Kownacka-Machnicka: O poemacie Tymona Zaborowskiego: „Bolesław Chrobry". *Pam. Liter.* 1924/5. — L. Komarnicki: Z historji poczucia piękna przyrody w polskiej literaturze romantycznej. Tymon Zaborowski. *Prace Kom. do badań nad hist. liter. i ośw.* Tow. Nauk. Warsz. t. III. 1929. — Zob. też bibliogr. u Biegel.

12. KAROL SIENKIEWICZ.

Krzemieńczanin. Ur. w Kalinówce na Ukrainie (stąd pseud. Karol z Kalinówki) 20 stycznia 1793 r., z o. Antoniego i Józefy z Taniszewskich. Uczył się u bazyljanów w Humaniu i w szkole w Winnicy; w l. 1810—13 w liceum w Krzemieńcu. W l. 1816—19, 1820 i następ. odbywa podróże naukowe, z polecenia Ad. Czartoryskiego, po Niemczech, Szwajcarji, Włoszech, Anglji i Szkocji. Sekretarzem ks. Ad. Czartoryskiego i bibliotekarzem w Puławach. (Jego stanowisko w powstaniu 1830/31). Ocala bibliotekę puławską w r. 1831 i opuszcza, wraz z Czartoryskim, Polskę, udając się do Francji i Anglji. W r. 1833/4 był kustoszem Zakł. Ossolińskich we Lwowie. W r. 1834 osiada w Paryżu. Sekretarzem wydziału historycznego Towarz. histor.-literackiego i organizatorem Bibl. Narod. Polskiej w Paryżu. Był ożeniony (od r. 1828) z Świętosławą Borzęcką. Zm. 7 lutego 1860 r. w Paryżu.

Poeta i historyk.

Jako poeta wystąpił w r. 1811. Z młodzieńczych jego utworów najpiękniejszy „Marzenia w ogrodzie Krzemienieckim", napis. w r. 1815.

Jego przekład Waltera Scotta „Pani jeziora..." (Warszawa, 1822) wywarł wpływ na styl poetów współczesnych. Pieśń Delavigne'a „Warszawianka" (La Varsovienne) w jego przekł. z muzyką Kurpińskiego (1831) stała się jedną z najpopularniejszych pieśni powstania.

Na emigracji redagował przez czas jakiś (1836—38?) *Kronikę Emigracji Polskiej* (1834—39): wydał „Skarbiec historji polskiej" (Paryż, 1839—42, 4 t.); w obu wydawnictwach pomieścił szereg artykułów historycznych.

Wydał nadto m. in. „Documents historiques relatifs à la Russie (et la Pologne)". Paris, 1854.

Wyd. zbiorowe. *a*) „Pisma". 2 t. Paryż, 1862—4. (Tom I p. t. „Prace historyczne i polityczne". Paryż, 1862; t. II p. t. „Prace literackie". Paryż, 1864); *b*) „Pisma wierszem, pierwszy raz zebrane i osobno wydane". Kraków, 1888.

Listy: *a*) listy do Lelewela (32) w wydawnictwie „Korespondencja Joachima Lelewela z Karolem Sienkiewiczem". Poznań, 1872 (odb. z *Rocznika Tow. histor.-liter. w Paryżu. Rok 1870 – 1872*); *b*) listy z podróży z l. 1817—1821 wyd. dr. Antoni J. w *Kronice Rodzinnej* 1889; *c*) 2 listy do Mickiewicza z l. 1841—44 w Koresp. Mick.". t. IV; *d*) ustęp z listu do J. S. Bandtkiego z r. 1830 przytacza z rękop. Francew w „Polskoje sławianowiedienije", str. 285.

Wyjątki z dziennika przytacza Wł. Mickiewicz w t. IV „Żywota Ad. Mickiewicza".

W. Budzyński: Wiadomość o życiu i pismach Karola Sienkiewicza (we wstępie do „Prac literackich" 1864).—L. Siemieński o S. w *Czasie* z r. 1864 (16 listop.) i we wstępie do „Pism wierszem" (1888). — K. Godebski: Karol Sienkiewicz. *Bibl. Ossol.* XII. 1869. — Gadon: Z życia Polaków we Francji. Paryż, 1883. — Wł. Mickiewicz: Biblioteka polska w Paryżu. *Przegl. Biblioteczny*, 1908. — Wasylewski: „Klub piśmienniczy" T. Zaborowskiego. *Pam. Liter.*, 1908. — Wójcicki: Ostatni klasyk. Warsz., 1872, Str. 24—25. — J. Bartoszewicz w Hist. liter. pol., II, 217. — Dr. Antoni J.: Listy Karola Sienkiewicza z podróży po Europie, (1817—21). *Kronika Rodz.* 1889.

13. TEODOZY SIEROCIŃSKI.

Krzemieńczanin. Ur. w r. 1789 w Lachowcach na Wołyniu. Uczył się u bazyljanów w Ostrogu i w szkole pow. w Lubarze; od r. 1809 do 1816 w Krzemieńcu. Uczył tamże języków franc., niem. i łacińskiego. W r. 1823 nauczycielem języka polskiego w szkole Szczebrzeszyńskiej; od r. 1833 w gimn. warsz. i w Instytucie Aleksandryjskim wych. panien w Puławach. Zm. w 1857 r.

Ogł. m. in.:

a) „Pamiątka po dobrym ojcu". Warszawa, 1825. Jest to właściwie przeróbka dziełka M. Wiszniewskiego.

b) „Uwagi o sonecie w ogólności z załączonym krytycznym rozbiorem Sonetów Ad. Mickiewicza". (*Dziennik Warszawski*, 1827).

c) „Pedagogika". Warszawa, 1846.

Kilka artykułów druk. w *Ćwiczeniach naukowych*, 1818 i w *Pamięt. naukowym*, 1819 (m. in. „Jak się potworzyły dzieła oryginalne,

jakie są właściwie ich cechy i jakie granice zdrowy rozsądek naznacza w szukaniu oryginalności" (*Ćwicz. naukowe*) i polemikę z Świstkiem krytycznym z *Pam. Warsz.* (p. t. „Tłumaczenie się autora rozprawy o oryginalności" (*Ćwicz. naukowe*).

Wasylewski: „Klub piśmienniczy" T. Zaborowskiego. *Pam. Liter.*, 1908.

14. KAROL KACZKOWSKI.

Krzemieńczanin. Ur. w r. 1797. Kształcił się w liceum krzemienieckiem (w l. 1805—1815) i w uniwersytecie wileńskim (1815—1821), gdzie kolegował z Mickiewiczem. Uzyskawszy stop. dr. medycyny, osiadł w Krzemieńcu. D. 1/II 1830 profesorem na wydz. lekarskim uniwers. warszawskiego. W r. 1831 gienerał-sztab-lekarzem (naczelnym lekarzem) armji polskiej. Po upadku powstania znalazł się w Elblągu, nast. we Lwowie. Wróciwszy na Wołyń, przebywał kolejno w Włodzimierzu, Lubarze, w majątku Medwedówce, w Berdyczowie; w l. 1848—54 w Odessie, w Żytomierzu. W r. 1863 wygnany do gub. Woroneskiej (Wałujki). Zm. 2 września 1867 r. w Chersoniu.

Ogł. artykuły w obronie liceum krzemienieckiego, z powodu „Mieszanin obyczaj." Rzewuskiego w *Gwiazdzie* 1847—9 i w *Athenaeum*.

a) „Wspomnienia z papierów pozostałych po ś. p. Karolu Kaczkowskim, gienerał sztab-lekarzu wojsk polskich, ułożył Tadeusz Oksza-Orzechowski". 2 t. Lwów, 1876. (Ustęp dłuższy z tych wspomnień p. t. „Major S." wydruk. w *Tyg. Ilustr.*, 1916).

T. Oksza Orzechowski: we wstępie do „Wspomnień" życiorys K. Kaczk.

15. JAN KAZIMIERZ ORDYNIEC.

Krzemieńczanin. Ur. 1797 r. na Litwie (Wołyniu). Uczył się w gimn. krzemienieckiem i w uniwers. wileń. W Warszawie bibliotekarzem ordynata Zamoyskiego i dyrektorem drukarni Komisji rząd. oświec. publ. Po upadku powstania Listopad. emigrował do Francji. Przez 10 lat ostatnich był kustoszem Bibl. polskiej w Paryżu. Zm. na pocz. r. 1863 w Paryżu.

W l. 1826—29 był redaktorem *Dziennika Warszawskiego*; w r. 1830 *Dekamerona Polskiego*. Oprócz wielu artykułów w czasopismach, wydał „Zasady poezji i wymowy K. L. Schallera. Przekł. z niem. do pol. liter. zastosowany (2 t. Warsz., 1826). Tłum. z niem. romanse Bronikowskiego („Zawieprzyce", „Hipolit Boratyński"); pisał wiersze.

Wyd. „Życie Napoleona Bonapartego", 1830.

Przełożył i notami objaśnił Czyńskiego „Noc 15 sierpnia 1831 r. w Warszawie".

Zaczął też w r. 1835 wydawać „Pospolite ruszenie", ale skończyło się na 1-ym zeszycie.

Nekrolog w *Roczniku Tow. histor. liter. w Paryżu*. Rok 1867.

16. FRANCISZEK KOWALSKI.

Krzemieńczanin. Zob. t. III.

17. STANISŁAW STARZYŃSKI.

(Pseudon. Stach z Zamiechowa, Stach Doliwa). Ur. w r. 1784 (wedł. dr. Ant. J.), z o. Erazma, chorążego podolskiego, i m. z domu Poniatowskiej (w r. 1793 lub 1794 według Biegel.) w Zamiechowie, na Podolu. Uczył się prywatnie w Warszawie, poczem wstąpił do szkoły kadetów (w r. 1793). Po upadku Polski uczył się we Lwowie; w r. 1799 u pijarów w Międzyrzeczu na Wołyniu. W r. 1802 w Petersburgu, W r. 1806 kończy nauki w Wilnie i osiada na wsi na Podolu. W r. 1818 w Zamiechowie. Lata 1823 — 30 przebywa zagranicą, głównie w Paryżu. Rok 1831 spędził na wsi. W r. 1842 opuszcza Podole i przenosi się do Galicji. Zm., jak się zdaje, w r. 1851 w Kulparkowie pod Lwowem (data niepewna).

Autor popularnych niegdyś piosenek i wierszy.

W r. 1822 grano w Warszawie jego tragiedję: „Matka rodu Dobratyńskich" (naślad. z „Ahnfrau" Grillparzera).

Poezje swoje drukował najprzód w czasopismach: w *Dzien. Wileń.*, 1805? („Ero i Leander"), w *Dzien. Warsz.*, 1827 (ułamki z „Przewinienia", trag. Müllnera i z „Matki rodu Dobratyńskich"); w *Tygodniku Petersb.*, 1841, nr. 86 („List do Redaktora"), w *Dzienniku mód paryskich*, 1843, w *Haliczaninie*, 1830.

Osobno wyszły: a) „Śpiewki i wiersze Podolanina". Warszawa, 1830...

b) „Do K. Lipińskiego". Lwów, 1844.

c) „Poezje Stacha Doliwy". Lwów, 1851. (Zawierają: 1) „Matka rodu Dobratyńskich". 2) „Cykuta", komedja Augiera.

Rękopiśm. puścizna Starzyńskiego przechowuje się w Ossolineum. Są tu, oprócz wierszy pseudoklas. i romantycznych: elegji, dumek, piosnek, wierszy okoliczn., listów poetyckich, epigramatów, satyr,

wierszy albumowych i innych, utworów dramatycznych — powiastki i opowiadania prozą oraz pamiętniki i wspomnienia. Utwory rękopiśm. wylicza Biegeleisen. (Z wierszy rękop. nb.: „Na grobie Węgierskiego w Marsylji" z r. 1825, „Do Mickiewicza" (mazurek pisany przed rokiem 1829), „Do Autora Skarg Jeremiego").

(Z utw. dramat., grywanych w Kamieńcu 1822—23, oprócz „Matki rodu Dobratyńskich", grano w Warszawie w r. 1836 kom. „Bankocetle przecięte" (właśc. „Bumażki przecięte"); kom. „Manja do wierszów", drukow. podobno w r. 1850 w którymś z czasopism; „Cykuta" (krotochwila): „Plotki" (1837) kom. satyr. W czasopismach wydrukowano nadto szereg jego poezji: w *Dzien. Liter.*, 1868 (lwow.), w *Gazecie lwowskiej*, 1875, w *Ruchu literackim*, z l. 1875, 1877 i 1878.

Wiersz „Do Euz. Słowackiego" w *Pam. Liter.*, 1909 (str. 137).

Niektóre wiersze Starzyńskiego przedruk. K. Bartoszewicz w „Księgach humoru polskiego", t. IV (m. in. najpopularniejszy „Kowal").

(Jedna elegja w przekł. niem. Tiedge'go w drezdeńskiej *Abendzeitung*,, 1824, nr. 57).

Wyd. zbior. utworów, rozproszonych po czasopismach (m. in. w *Tyg. Petersb.*) i rękopisach, brak.

WÓJCICKI: Stan. Doliwa Starzyński. *Tyg. Ilustr.*, 1862, I. — J. S. (Sabiński): Notatka dopełniająca do życiorysu. *Tyg. Ilustr.* 1862. — BIEGELEISEN: Niewydane pisma Stacha Doliwy (Stanisława hr. Starzyńskiego). *Wiadom. Bibliograf.*, 1884, nr. 3—4. — J. H. RYCHTER: Stan. Doliwa Starzyński. *Kłosy*, 1884, I. — DR. ANTONI J.: Literacka drużyna. („Szkice i opowiadania". Ser. V. 1887). — SCHNÜR-PEPŁOWSKI: Polski Beranżer. *Kraj*, 1900 nr. 7—8. — Zob. nadto: — Fr. KOWALSKI: Wspomnienia. II. — WÓJCICKI: Stan. Starz. *Enc. Orgelbr.* — WÓJCICKI: Art. w *Ognisku domowym.* — WÓJCICKI: „Warszawa i jej społeczność". *Bibl. Warsz.* 1874, II, i osob. — L. BORKOWSKI w „Parafiańszczyźnie".—MICKIEWICZ: Korespondencja, t. II, str. 256.— SŁOWACKI w „Pamiętniku". — R.: w *Gaz. Lwow.* 1875, nr. 33 (feljet.).—WURZBACH: Biographisches Lexicon des Kaisert. Oesterreich, t. 37, (1878). — WŁ. ZAWADZKI: Literatura w Galicji. Lwów, 1878. — HAHN: Kilka notatek o Euz. Słowackim. *Pam. Liter.*, 1909. — Zob. Fr. Wężyka „Odpowiedź S. Starzeńskiemu", („Poezje", III, str. 104). — Listy Fr. Wężyka. *Pam. Liter.*, 1902.

18. JÓZEF DYONIZY MINASOWICZ.

Ur. 3 października 1792 r. w Warszawie; był synem Augustyna, kupca warsz. Po ukończ. liceum. warsz., udał się na studja uniwers. do Lipska w r. 1810 (do r. 1814). W r. 1814 wrócił do Warszawy i został aplikantem przy trybunale cywilnym dep. warsz. W r. 1817 tłumaczem przy Prokuratorji Król. Polskiego. W l. 1818 — 21 wykładał w uniw. warsz. prawo handlowe i historję prawa rzymskiego.

W r. 1821 obrońcą Prokuratorji. W roku 1830 referendarzem stanu. W r. 1843 członkiem warsz. depart. Senatu. W r. 1817 wydawał *Pam. Rolniczy*; w l. 1820—22 był współredaktorem *Tyg. Muzycznego* Kurpińskiego. Zm. 26 sierpnia 1849 r. w Warszawie.

Poezje oryginalne i tłumaczone ogłaszał od r. 1816 w *Pamiętn. Warsz.*; tu ukazały się w r. 1816 m. i. wiersz oryg. „Człowiek“ i przekład „Nurka“ Schillera; Minas. był jednym z pierwszych tłumaczy Schillera i Goethego. Zasłynął jako tłumacz „Precjozy“, tekstu P. A. Wolffa do opery Webera (wyst. w r. 1827); przekład ten uważany był za mistrzowski. Tworzył popularne piosenki, śpiewane przy dźwiękach gitary, np. „Serce, serce, skąd to bicie“, sonety przed Mickiewiczem, tryjolety przed Zanem (*Pam. Warsz.*, 1816); jest autorem hymnu „Niech żyje król“, wykonanego podczas koronacji Mikołaja I w archikatedrze św. Jana.

Osobno wydał m. in.:

a) „Pienia nabożne... oraz pienia do Mszy Św. przez Aloizego Felińskiego napisane, wszystkie do śpiewania z organem przez Karola Kurpińskiego“. Warszawa, 1825.

b) Przekład Em. Geibela: „Głosy czasu“, podpisany F. Y. Z. (Poznań, 1845).

Wyd. zbiorowe pism: „Twory Józefa Dyonizego Minasowicza“. 4 t. Lipsk, 1844. (Wyd. z r. 1872 jest tylko tytułowe). (W t. II znajduje się rozprawka z zakresu prozodji polskiej p. t. „Kilka rad dla piszących poezje do śpiewania, a w szczególności dla tłomaczów tekstów operowych“. Tom 4 zawiera przekład poezji Schillera, dokonany w l. 1809—43.

Odezwę Minasowicza do Komisji wyzn. i ośw. z r. 1830 ogł. Wierzbowski w „Materjał.“ II.

Wójcicki: Życiorysy znak. ludzi, t. II.—Wójcicki: „Cmentarz Powązk.“, t. II — Tyszyński: Poezje J. D. Minasowicza. *Bibl. Warsz.*, 1849. III, i w „Rozbior i krytyk.“ III. — Barącz: Żywoty sławnych ormian w Polsce. Lwów, 1856. Str. 219 – 232. — Wójcicki: J. D. M. *Tyg. Ilustr.*, 1864, II.—Wójcicki: Ostatni klasyk. 1872. Str. 14.— Lange: J. D. Minasowicz. *Kur. Codz.*, 1899, sierp. — Bieliński: Król. Uniw. Warsz., t. II. — Szyjkowski: Schiller w Polsce. Kraków, 1915). Str. 60—62, i indziej.

19. STANISŁAW JACHOWICZ.

Ur. 18 kwietnia 1796 r. w Tarnobrzegu (nie w Dzikowie) w Galicji, z o. Wojciecha, rządcy dóbr hr. Tarnowskich, i Wiktorji z Dobrzańskich. Uczył się w gimn. w Stanisławowie i w uniwers. we Lwo-

wie (1815 — 1818); należał w uniwers. do kółka, zawiązanego przez Wal. Chłędowskiego. W r. 1818 przybył do Warszawy i został urzędnikiem (aplikantem) w biurze Prokuratorji Król. Pol. Jednocześnie rozpoczął zawód swój nauczycielski, któremu się oddawał gorliwie do końca życia. W roku 1832 członkiem Towarz. Dobroczynności. Był dwukrotnie żonaty: od r. 1823 z Salomeą z Jabłońskich; od r. 1833 z Antoniną z Ośniałowskich. W r. 1856 członkiem Tow. Nauk. Krak. Zm. 24 grudnia 1857 r. w Warszawie.

Z licznych prac Jachowicza pedagogicznych, najważniejsze i najpopularniejsze:

„Bajki i powiastki". Płock, 1824. Wyd. 6-te w 4 t. Płock, 1842—47. Wyd. najzupełn. w 3 t. Warszawa, 1871. Najlepsze wyd. p. t. „Bajki, powiastki i pieśni". Zebrał, wstępem o życiu i pracach autora poprzedził Fr. Majchrowicz. Lwów, 1908.

Ogł. nadto m. in.:

„Pamiątka dla dobrych dzieci". Płock, 1827.

„Dziennik dla dzieci" wydawał w r. 1830.

„Rozmowy Mamy z Józią", Warsz., 1830. Wyd. 2, t. 1846.

„Śpiewy dla dzieci z melodjami", Warsz., 1854.

„Nowe śpiewy dla dzieci z melodjami", Warsz., 1856.

Po śmierci J. wydano: „Elementarz" i „Pomysły do poznania zasad języka polskiego". Warszawa, 1858.

Listy: *a*) Listy do J. J. Szczepańskiego ogł. W. Ćwik (Chołodecki). Sambor, 1896. (Odb. z *Roczn. Samborskiego*); *b)* listy do matki.

SKIMBOROWICZ: O Stan. Jachowiczu. („*Wieniec*". Pismo zbiorowe, III, 1858).— ZIEMIĘCKA: Stanowisko Jach. jako gramatyka. „*Wieniec*" II. — PIETRUSIŃSKI. St. J. *Tyg. ilustr.*, 1860. — TYSZYŃSKI: Powiastki i bajki Jach. (w „Rozbiory i krytyki", III). — DYGASIŃSKI: Bajka. *Enc. Wych.* I. — ŁAGOWSKI: Młodzieńcze lata St. J. *Przegl. pedagog.*, 1889. — ŁAGOWSKI: Spuścizna literacko-pedagogiczna po Jachowiczu. *Bibl. Warsz.*, 1890, III. — CHMIELOWSKI: Czasopisma polskie dla młodego wieku. *Enc. Wych.*, III. (1885). — J. WŁ. DAWID: Nauka o rzeczach. Warsz., 1892. Str. 216-217.— BR. KORWIN: W setną rocznicę urodzin Jach. *Wędrowiec*. 1896, nr. 14. — MAJCHROWICZ: St. Jach. Jego żywot i działalność pedagogiczna, literacka i obywatelska. Lwów, 1896. — MAJCHROWICZ: J. St. *Enc. Wych.* V. — A. SZYCÓWNA: J. St. *Album biogr. zasłuż. Polaków... XIX w.*, II. — CHLEBOWSKI: J. St. w *Sto lat myśli pol.* III. — Z. KOLASIŃSKI: Kilka szczegółów do biografji Stan. Jachowicza. *Bibl. Warsz.*, 1914, II. — L. BORZYWOJOWICZ: Okruchy. *Kur. Warsz.*, 1905, nr. 118. (Przytacza kilka nieznanych wierszyków Jach.). — (Zob. też art. b.: Miejsce i data urodzenia St. Jachowicza. *Kur. Warsz.*, 1908, nr. 150.

20. JAN MAKSYMILJAN FREDRO.

Ur. ok. r. 1790. Starszy brat Aleksandra Fredry. Służył w wojsku polskiem pod Napoleonem; odbył kampanje r. 1809 i 1812 — 13; był adjutantem ks. Józefa. Po upadku Napoleona został fligiel-adjutantem ces. Aleksandra I, potem gienerałem majorem. W. r. 1824 wystąpił ze służby. Był uczestnikiem obiadów czwartkowych u gien. Winc. Krasińskiego; należał do towarzystwa Ixów. Członek (od r. 1830) Towarz. Przyj. Nauk. Ož. był z rosjanką Praskowją Gołowin. Zm. w r. 1845.

Jego tragiedje. „Harald" (1827), „Wanda" i „Dydona", wyszły razem p. t. „Tragiedje Jana Maksym. hrabiego Fredra". Lipsk, 1837.

Tłumaczył Racine'a: „Andromachę", „Brytannika" i „Fedrę".

Oda „Władza poezji", odczyt. na posiedz. Tow. Przyj. Nauk 9/XII 1829 r., wydruk. w *Roczn. Tow. Przyj. Nauk*, XXI, 1830.

Listy z l. 1822—26 do brata Aleksandra w t. I „Komedji" Al. Fredry, wyd. Biegeleisena (str. 188—195).

Al. Fredro: Trzy po trzy. — Mochnacki o „Haraldzie". *Gaz. Pol.*, 1827. (przedruk. w „Pismach" wyd. Śliw. Str. 298—309 i 318—329). — Żukowski o „Haraldzie". *Gaz. Pol.*, 1828. — Osiński o „Haraldzie". *Kron. Rodz.* 1882, (str. 743). — Odyniec o „Haraldzie". *Kron. Rodz.*, 1882, (str: 673). — Pług o Odyńcu. *Kłosy*, 1888.—Wójcicki: Hist. liter. pol. III, 477. — A. E. Koźmian: Wspomnienia.—Kraushar: Tow. Przyj. Nauk. — Biegeleisen: Towarz. Ixów. *Bibl. Warsz.*, 1885. — Bieliński: Król. Uniwersytet Warszawski. — Wasylewski: ocena wyd. Pism Mochnackiego Śliwińskiego. *Pam. Liter.*, 1911, str. 179—180. — L. Dębicki: Portrety i sylwetki. Kraków, 1906, II. — Bańkowski: M. Mochnacki... Kraków, 1913. — Fr. Gajewski: Pamiętniki, I. (Poznań).

21. IGNACY HUMNICKI.

Ur. 5 lutego 1798 r. we wsi Mnichowie w Sandomierskiem; syn Wincentego, rotmistrza kawalerji narodowej, kt. walczył pod Kościuszką (pod Maciejowicami), i Barzykowskiej z domu; kształcił się w szkołach w Kielcach, następnie w Krakowie i w uniw. krakowskim. W r. 1818 opuścił Kraków i udał się do Warszawy. Tu był krótko urzędnikiem w min. spraw. wewn. i nauczycielem w liceum Lindego, poczem wrócił na wieś, a w r. 1823 (?) był już znowu w Warszawie i został urzędn. w Radzie Stanu, następ. radcą Dyr. Gł. Tow. Kred. Po upadku powstania Listop. osiadł na wsi, w pow. stopnickim. Zm. 15 maja 1864 r. w Krakowie.

Pierwszym (?) jego wierszem drukowanym był wiersz na cześć J. M. Ossolińskiego (*Pam. Warsz.*, 1819). (W pamiętnikach swoich

H. wspomina o pierwszym wierszu, druk. w *Gazecie Krak.* 1817 (na śmierć Kościuszki). „Wiersz do ludu polskiego“ *(Wanda,* 1820).

Ogłosił trzy dramaty:

a) „Goworek“, wojewoda sandomierski, czyli tryumf cnoty obywatelskiej“, trag. w 3 aktach, 1819; (wystawiona w Krakowie w r. 1818).

b) „Żółkiewski pod Cecorą“, trag. w 5 aktach, 1821. (Wyst. w Warszawie w r. 1820, następnie zakazana przez W. ks. Konstantego).

c) „Edyp“, trag. w 5 aktach. Warszawa, 1827. Wystawiona w Warszawie w r. 1823 czy 1824; (wzorowana na „Edypie“ Woltera).

Wiersze H. rozproszone po czasopismach.

Trag. „Haman i Estera“ (w rękop.).

List H. do Odyńca z r. 1826. (*Kron. Rodz.*, 1883).

Pamiętniki Humn. druk. w *Sfinksie.* 1913, (i osobno).

CHMIELOWSKI: H. I. *W. Enc. Ilustr.* — F. S. DMOCHOWSKI o „Edypie“ *Bibl. Pol.*, 1827? (Recenzję tę nazwał Mickiewicz „wcale rozsądną“). — SIEMIEŃSKI: Obóz klasyków, 29. — W. POL w Pamiętn. o lit. pol. XIX. — TRETIAK: B. Zaleski. — SOSNOWSKI: Poezja Krak. z czasów Wol. Miasta. (Str. 110). — SZYJKOWSKI: Dzieje nowoż. trag. pol. Typ pseudoklas.

22. STANISŁAW OKRASZEWSKI.

Ur. w Lubelskiem 1785 r. Syn Stanisława Samuela, szambelana St. Augusta; był nauczycielem ks. Leona Sapiehy, któremu towarzyszył w podróży zagranicę. Zm. na Wołyniu, 6 listopada 1865 r.

„Piosnki z muzyką“. Warszawa, 1817.

„Panegiryk nowych a szczęśliwie wynalezionych rymów“. (*Pam. Warsz.*, 1817).

„Izora i Artur. Duma“. (*Pam. Warsz.*“, 1817).

„Wspomnienie okolic Rzymu“. (*Pam. Warsz.*, 1818).

„Szkice podróżnego w przelocie przez Europę“. (*Bibl. Warsz.*, 1842—43) (obraz podróży do Wiednia, żywo i dowcipnie napisany).

MARRENÉ: K. Brodziński. 1881, str. 49. — CHMIELOWSKI: Hist. liter., III, str. 73—75. — SZYJKOWSKI: Dzieje polskiego upiora przed wystąpieniem Mickiewicza. Str. 308—1.

23. FRANCISZEK GRZYMAŁA.

Publicysta, klasyk umiarkowany. Ur. w ziemi Łomżyńskiej, za czasów Stanisława Augusta. Walczył w wojsku Ks. Warsz.; w r. 1812 wzięty do niewoli, zesłany został na Kaukaz. W r. 1821 wydawał *Sy-*

billę Nadwiślańską i *Pielgrzyma Nadwiślańskiego*; od roku 1821—25 *Astreę*, w której umieścił pierwszą recenzję poezji Mickiewicza (1823). W r. 1831 opuścił kraj i udał się do Paryża. Na emigracji wyd. swe „Prace rymotwórcze“ (B. m. i r.). Bańkowski (M. Mochnacki jako teoretyk i krytyk romant. pol., str. 8) przypuszcza że G. jest autorem art. „O literaturze romansów...“ (na czele 1-go n-ru *Astrei* z r. 1821).

MICKIEWICZ: O krytykach i recenz. warsz. (i poświęcił mu trzy wiersze). — WŁ. MICKIEWICZ: Żywot Ad. M. II, 198—200. — L. R. (Rettel): G. Fr. *Roczn. Tow. histor.-liter. w Paryżu*. R. 1870—72. Poznań, 1872.

24. STANISŁAW BRATKOWSKI.

Ur. w Łęczyckiem w r. 1791. Kształcił się w Piotrkowie. Wziął udział w powstaniu Listopadowym, w którym był podintendantem wojny. Po r. 1831 jako emigrant przebywał we Francji: w Awinjonie, w Poitiers, w Nantes, w Mont-de-Marsan, nareszcie w Paryżu. Ożen. z francuzką, przeżył ostatnie lat 20-cie w ubóstwie. Zm. w styczniu 1871 r. w Paryżu, podczas oblężenia.

Ogłosił m. in.: a) „Elegja na zgon wiekopomnej pamięci Aleksandra I“. Warszawa 1826.

b) „Bielany“. Warsz., 1826.

c) „Pieśni narodowe i sielanki“. Warsz., 1827.

d) „Sonety i różne wiersze“, 1828.

e) „Pan Władysław“. Powieść. Warsz., 1826.

f) „Helena i Kazimierz“. Powieść. Warsz., 1828.

Na emigracji, wydawał w Awinjonie w l. 1832—1834 czasopisma: *Scènes politiques de la Revolution Polonaise, Polacy we Francji, tygodnik awenioński, Tydzień.* Pisywał do *Les soirées d'hiver* (1835) i do *Demokraty polskiego* (1838—62).

Ogł. nadto dużo broszur rozmaitej treści, po polsku i francusku, powiastki i dramaty.

„Rys ogólny jednorocznych dziejów“. 1833.

(Br. Zaleski): Nekrolog w *Roczniku Tow. histor.-liter. w Paryżu. Rok 1870—1872.* — CHMIELOWSKI. B. St. *W. Enc. Ilustr.* — GADON: Emigracja polska, III. — ZAKRZEWSKI: Czasopiśmiennictwo polskie na emigracji. Wydawnictwa Awiniońskie (1832—33). *Przegl. Histor.*, (odb. Warsz., 1908).

25. JÓZEF MASSALSKI.

Ur. w r. 1800 w Bieliczanach, gub. mińskiej (pow. ihumeń.); by synem Onufrego, b. majora wojsk polskich, i Katarzyny z Korbutów.

Uczył się, wraz z bratem Tomaszem, w szkole jez. w Mohylowie, następnie w akademji połockiej, gdzie otrzymał stopień kandydata filozofji. W r. 1818 wrócił do domu. W r. 1822 wstępuje do uniwersytetu wileń. na wydz. liter.—jednocześnie zostaje guwernerem Juljusza Słowackiego. Należał do związku Filaretów. (Rola, jaką odegrał w procesie Filaretów). W r. 1823 więziony w Wilnie, skazany został do służby wojskowej. Wcielony do pułku, kwaterującego we Włodzimierzu, dosłużył się w r. 1829 stopnia oficera i wystąpił z wojska. Przez pewien czas zarządzał majątkami hr. Moszyńskiej na Wołyniu. W r. 1830 kupił majątek na Wołyniu i ożenił się. Po wybuchu powstania Listopadowego, ujęty i zesłany(?). Zm. ok. r. 1845 w Uścիługu.

Zdobył rozgłos jako autor bajek i ucinków, zamieszczonych w *Dzienniku Wileńskim* w r. 1823.

Z piosenek jego b. popularna była „Dalibóg że powiem mamie...".

Oprócz bajek i ucinków, drukował poem. „Karnawał" (w r. 1823 w *Dzien. Wileń.?*).

Osobno wydał: „Poezje". 2. Wilno, 1827—28.

Art. w *Nowej Polsce*, 1831, nr. 181. — Tyszyński Amerykanka w Polsce. II, 204—208. — Goszczyński: Nowa epoka poezji polskiej. — H. Cieszkowski: Józ. Mass. i Ludwik Kropiński. *Bibl. Warsz.*. 1857, III. — Wójcicki: Ostatni klasyk. Warszawa, 1872, str. 68—69. — Odyniec: Wspomnienia z przeszłości. — Malinowski: Księga wspomnień. — H. Cieszkowski: Notatki z mojego życia. Poznań, 1873. — H. Mościcki: Józ. Mass. — guwerner Słowackiego. *Pam. Liter.*, 1909, i w jego „Pod znakiem Orła i Pogoni", wyd. 2. Lwów, 1923. — Por. też Mościckiego: Wilno i Warszawa w Dziadach... 1908, str. 177. — (Czeczot o M. *Arch. Filom.* Koresp. V, 30—31. — Słowacki w liście do matki, (Listy I, 268).

26. SZYMON KONOPACKI.

Ur. 16 października 1790 r. na Ukrainie, we wsi Wołodówce, z o. Prokopa. Lata dziecinne spędził w Szulajkach na Wołyniu. Kształcił się w szkołach pijarskich w Międzyrzeczu Koreckim, następnie w konwikcie dominik. w Lubarze. Szkoły ukończył w Międzyrzeczu w r. 1809; poczem wstąpił do palestry żytomierskiej. W r. 1811 wybrany podsędkiem sądu ziemskiego zwiahelskiego; urząd spełnia przez 3 lata. W styczniu 1816 r. przybywa do Warszawy; zostaje sekretarzem Komisji tymczas. do uregulowania handlu i żeglugi. W r. 1817 wrócił na Wołyń; prokuratorem funduszów eduk. liceum krzemienieckiego. Po trzech latach wybrany podkomorzym zwiahelskim. Wreszcie powołano go w r. 1844 na prezesa Izby cywilnej wołyńskiej i na marszałka powiatu zasławskiego. Zm. w r. 1884.

Pierwsze poezje Konopackiego wychodziły w *Tygodn. Wileńskim* 1815 r. („Ustał wietrzyk, błyszczą wody"). Według M. Dubieckiego, pieśni i ballady K. do dziś dnia popularne są na Wołyniu; szczeg. ballada „Trzy krzyże pod Brykowem". (Krzemieniec, 1823); do niektórych piosenek, jak „Ustał wietrzyk...", „Powoli pączku...", dotworzył Moniuszko muzykę.

Osobno wyszły nadto:

„Poezje". Wilno, 1841.

„Święty Stanisław", powieść poetyczna. Wilno, 1842.

„Chronologja dziejów Królestwa Polskiego". Żytomierz, 1860. 2 t. Wyd. 2-ie. Poznań, 1878.

„Pamiętniki, 2 t. Warsz., 1899. *Bibl. dzieł wybor.*

„Moja druga młodość", 1816—26. Z niewydanych pamiętników. 2 t. Warsz., 1900. *Bibl. dzieł wybor.*

T. J. Stecki: Silva rerum. *Tyg. Ilustr.*, 1869, II. — E. Śleszyński: S. K. *Kłosy*, 1881. — J. A. Święcicki we wstępie do „Pamiętników". — M. Dubiecki: Hist. liter. pol., Warsz., 1888, II, 213. — M. Budzyński: Wspomnienia z mojego życia, II, 338 i n. — A. E. Balicki: Bolesław Śmiały... w poezji pol. Krak., 1905 (108—113).

27. LEON BOROWSKI.

Ur. 27 czerwca 1784 r. w Pińszczyźnie (pow. piński). (Rodzice z imienia nieznani?). Wychowywał się u wojewodziny Chomińskiej; pierwsze nauki pobierał w szkole wydz. w Postawach (woj. wileń.); potem kształcił się w uniw. wileń. od r. 1801—1803; (zasad wymowy i poezji uczył się od Golańskiego); w roku 1803 kandydatem filoz.; poczem od r. 1805 był buchalterem w biurze zarządu uniw. Od r. 1807—1811 był nauczycielem wymowy i poezji w gimn. swisłockim, od r. 1811—1814 w gimn. wileńskim. Od r. 1814 wykłada po E. Słowackim wymowę i poezję w uniw. wileń.; (w r. 1816 mag. fil.); od r. 1818 jako adjunkt. W r. 1821 prof. nadzwyczajnym; w r. 1823 prof. zwyczajnym, do r. 1832. Pod koniec zawodu profesorskiego i po zniesieniu uniwersytetu przez lat kilka był cenzorem. Od r. 1833—1842 był prof. homiletyki i historji literatury polskiej w Akademji Duchownej w Wilnie. Był członkiem wolnomularstwa wileńskiego i Tow. Szubrawców (pod im. *Pergrubius*); sprawował tu urząd „witajnika" I-go rzędu. Zm. 4 kwietnia 1846 r. w Wilnie.

Na polu literatury debiutował Borowski jako tłumacz komedji Moliera p. t. „Skąpski" (1806) i autor wierszowanej dedykacji Piotrowi

Dubińskiemu, burmistrzowi m. Wilna, na czele „Uwag ks. Baki o śmierci niechybnej“ (1807) (przedruk. w „Księg. humoru pol.“, III).

Artykuły i rozprawy i utwory wiersz., ogłaszał od r. 1815 w czasopismach wileńskich: *Dzienniku Wileńskim*, *Tygodniku Wileńskim* *Wiadomościach Brukowych*.

Z rozpraw najważn.: „Uwagi nad poezją i wymową pod względem ich podobieństwa i różnicy“. (*Dzien Wileń.*, 1820, i osobno).

Z innych rozpraw i art. kryt. nb.:

a) „Życiorys Euz. Słowackiego“ (*Dz. Wileń.*, 1815), przedr. na czele Dzieł E. Sł. (1827).

b) Rozbiór kom. Niemcewicza „Samolub“. (*Dziennik Wileń.*, 1815).

c) „Uwagi nad „Monachomachią“ Krasickiego“ (tekst I p. z przypis.). *Dzien. Wileń.*, 1818.

d) „O wpływie obcych wzorów, starożytnych i nowych, na ukształcenie smaku“. (*Dz. Wil.*, 1826).

Art. „O poznawaniu zdolności umysłowych u młodzieży (w *Dz. Wil*, 1826) jest przekł. z Chr. Garve'go.

Z art. satyr.: a) „Porównanie życia Szurłowskiego i Baki na wzór Plutarcha“. (*Tyg. Wileń.*, 1820), (Przedruk. w K. Bartoszewicza „Księgach humoru pol.“, III) [1]).

---

[1]). Jan Szurłowski. Słynny wierszokleta wileński. Ex-jezuita. Zm. przed r. 1820. Mniemany autor słynnej „Szejnekatarynki“, satyry na profesorów wileńskich. Tekst autentyczny podany w wspomnieniach Śliźnia w *Pam. Mick.* II (1888), w Odyńca zmieniony. Wiersz przytoczony przez Mickiewicza (wedł. Odyńca) („Słychać stąpanie i górne chodzenie“) miał być utworem Kiszki-Zgierskiego; wedł. Gomulickiego, Szurłowskiego, ale zmieniony przez Odyńca. O Szurłowskim pisali: Odyniec w „Wspomnieniach z przeszłości“ (str. 129 i nast.): L. Uziębło: Jan Szurłowski, dziwak wierszopis wileński (Ateneum, 1904); W. Gomulicki: J. S., wierszopis wileński (*Kraj* 1905, nr. 28); A. Walicki w *Kraju* 1892, nr. 25—26; St. Morawski: Kilka lat młodości mojej w Wilnie.

Drugim głośnym wierszokletą na Litwie był Wincenty hr. Kiszka Zgierski. Rodem z Ciechanowca. Jest autorem m. i. „Ody do JW. hr. Michała Platera Zyberga“ (Wilno, 1818), tragedyj: „Łaskawość Tytusa“, „Jan Karol Chodkiewicz“; fantazji alegorycznej „Złota wolność“; tryoletu „Adelę błonie to pieści“; przełożył: Arnault: Germanik (Wilno, 1819), Dierżawin: Obraz Felicji, oda (Wilno, 1823). O Kiszce Zgierskim pisali: Odyniec w „Wspomnien. z przeszł.“ (str. 131—135), Bełza: Dziwadła literackie (w „Sobótce“ dla Goszczyńskiego i w „Szkicach“), Baliński w Pamiętnikach o J. Śniadeckim (I, str. 771), Malinowski w „Księdze wspomnień“, St. Morawski: Kilka lat młodości mojej w Wilnie.

Chmielowski domyśla się, że Borowski, pisząc o Szurłowskim, miał na myśli Kiszkę Zgierskiego.

b) „Opisanie publicznych i prywatnych bibliotek w miasteczku Persztelach w parafji taworajskiej". (*Wiad. Bruk.*, 1821). (Przedrukow. w skróc. w „Księgach humoru pol.,", III).

Z wierszy oryg. ogł. nadto: „Leszek i Goworek", śpiewek oryginalny" (*Dz. Wileń.* 1817); Prolog i Epilog. do Niemc. „Jan Kochanowski". Oda na jubileusz uniw. wileńskiego, 1828.

Z przekł.: tłumacz. „Żalów Tassa" Byrona, „Allegro i Penseroso" Miltona i Urywek z Lukrecjusza ogł. w *Dz. Wileń.* 1820 i w dod. do rozpr. Uwagi nad wymową i poezją.

Osobno „Retoryka dla szkół powiatowych". Wilno, 1824.

„Kobiety filozofki", przekł. kom. Moliera. Wilno, 1826 (przeróbka).

Sporządził wyd. krytycz. „Przeobrażeń" Owidjusza w przekł. Żebrowskiego (Wilno, 1821).

Po r. 1831 ogł.: *a*) Art. „O Filipie Kallimachu Buonacorsim" w *Wizerunkach i roztrząs. nauk.*, 1841; *b*) Kurs literatury polskiej—urywek wykładów histor. literatury z r. 1838, w *Albumie literackim* 1848 (Wójcickiego); *c*) „Koń stepowy", ustęp z „Mazepy" Byrona (*Znicz* 1835).

List do Mickiewicza z 7 listopada 1828 r. w „Koresp. Mick.", III. Paryż, 1874.

W rękop.: 1) „Rys teorji i literatury sztuk krasomówczych".

2) „Krytyczne rozbiory celniejszych pisarzów".

3) „Wiadomości o życiu i pracach uczonych Groddka".

4) Przekład „Don Kichota" z oryginału.

Rozbiór poematu „Legend of Jona Waltera Paterson'a".

NB, art. w *Wiad. Bruk.* z r. 1819: *a*) „Boginie"; *b*) „Scena w szpitalu warjatów, na poddaszu, w mieszkaniu poety bohatyrskiego".

D. Chodźko: Leon Borowski. Wspomnienie. *Athenaeum*, 1847, I. — Jan ze Śliwina (Kirkor): Przechadzki po Wilnie. Wilno, 1859. Str. 293—295. — Ks. Jundziłł w Kirkora „Obrazkach litewskich Sobarrego". Zob. też „Pamiętniki Jundziłła", 1905.— Odyniec: Wspomnienia z przeszłości. — John of Dycalp (Pl. Jankowski): Wspomnienia. — M. Kamiński: L. B. *Tyg. Ilustr.*, 1867, II. — Chmielowski: B. L. *Enc. Wychow.*, II, 1882. — Hösick: L. B. *Album biogr. zasłuż. Polaków...*, I, 1898. — L. Uziębło: Profesor Leon Borowski. *Księga pamiątk. na uczcz. Mickiewicza.* II. 1898.— Tretiak: Mickiewicz w Wilnie i Kownie, (toż w „Młodości Mickiewicza") — Bieliński: Uniwersytet Wileński, III, 138 — 142. — Uziębło: Dla mistrza poetów. *Tyg.*

Balladę „Strachy" napisał Odyniec podobno z myślą o Kiszce Zgierskim. Jest on też bohaterem Odyńca „Żalów", które podaje St. Morawski.

Współcześnie z wileńskiemi „wierszokletami" Szurłowskim i Kiszką Zgierskim, słynął w Warszawie i ośmieszany był „wierszokleta" Jaksa Marcinkowski (Zob. s. 309).

Ilustr., 1903, nr. 11. — CHLEBOWSKI: B. L. *Sto lat myśli pol.*, II, 1907. — L. JANOWSKI: Lata uniwersyteckie Słowackiego. Lwów, 1909. (Zob. tu literaturę o Borowskim). — CHMIELOWSKI: B. L. *W. Enc. ilustr.* — CHMIELOWSKI: Liberalizm i obskurantyzm na Litwie i Rusi. (Str. 56—57, wyd. z r. 1898). — R. POLLAK: Borowski czy Malinowski wydał przekład Jerozol. Wyzw. P. Kochanow. w r. 1826. („Goffred" Tassa-Kochan. (1922). Str. 255). — Zob. też literaturę o Szubrawcach.

28. FRANCISZEK SALEZY DMOCHOWSKI.

Syn Fr. Ksaw. Dmochowskiego, tłumacza Iljady (i Izabeli z Mikorskich). Ur. się 14 marca 1801 r. w Warszawie. Uczył się u pijarów. Ukończywszy w r. 1817 szkoły, wstąpił (1819) do uniwersytetu warsz., ale nie otrzymawszy stopnia naukowego, opuścił go i osiadł na wsi na Kujawach. Po krótkim czasie wrócił do Warszawy i oddał się pracy literackiej. W latach 1840—56 gospodaruje na wsi. W r. 1856 wraca do Warszawy i obok literackiej oddaje się pracy nauczycielskiej w gimnazjach. Zm. 3 sierpnia 1871 r. w Warszawie.

Prace literackie Dmoch. Zaczął od wierszy oryginalnych i tłumaczeń poetów francuskich, Racine'a, Delille'a, Legouvé, Lamartine'a. Przekłady te wyd. razem osobno p. t. „Pisma wierszem". 2 części, Warszawa. 1827. (Tu m. i. przekł. „Andromachy" Rasyna). Jednocześnie poświęcił się pracy dziennikarskiej i wydawniczej. W l. 1820—22 redagował po B. Kicińskim, wespół z Dom. Lisieckim, *Tygodnik Polski*, przemianowany na *Wandę*. W latach 1825—26 red. *Bibliotekę Polską*. Tu druk. swoje „Uwagi nad teraźniejszym stanem, duchem i dążnością poezji polskiej" (1825) i „Uwagi nad sonetami Mickiewicza" (1826). Recenzja ta „Sonetów" wywołała głównie przemowę Mickiewicza „O krytykach i recenzentach warszawskich", na którą Dmochowski dał „Odpowiedź na pismo p. Mickiewicza" (Warszawa, 1829. Wyd. 2, z dołączeniem dwu artykułów z *Bibl. Pol.* wyszło w r. 1830). W l. 1827—29 redagował *Gazetę korespondenta warszawskiego*; w r. 1829 *Przewodnik Warszawski* (polski). Jednocześnie wydał przekłady powieści Walter Scotta, dzieła swego ojca Franciszka Ksawerego Dmochowskiego, Franciszka Zabłockiego i Kniaźnina. W roku 1831 wydawał tygodnik *Niepodległość*. Od r. 1834 wyd. zbiory powieści tłumaczonych. W l. 1835—39 red. pismo obrazkowe *Muzeum domowe*. W latach 1856—1860 wyd. *Kronikę wiadomości krajowych i zagranicznych*. Wreszcie redaguje po wyjeździe Kraszewskiego (1863) *Przegląd Europejski*. Tu w t. III: „O wydawnictwie warszawskiem od pocz. bież. stulecia do r. 1840"). Pod koniec życia wydał dzieła L. Osińskiego

1868) i zebrawszy rękopisy wykładów Brodzińskiego i jego rozprawy) ogłosił je w zbiorowej edycji dzieł Brodz. (po części w *Kłosach*, w *Bibliotece Warsz*).

Oprócz słynnej „Odpowiedzi" i szeregu broszur, powieści, poezji (m. i. bajek satyrycznych na nieudolnych romantyków naśladowców, jak np. „Stary i młody", „Cielęta" i inne), książek dla dzieci i prac treści pedagogicznej, ogłosił osobno:

„Satyryczne powieści i gawędy". Warsz., 1859.

„Wspomnienia (od 1806—1830)". Warsz., 1858.

Uzupełnieniem ich są jego „Wspomnienia literackie z dawnych czasów" (*Bibl. Warsz.*, 1866), napisane z powodu „Obozu klasyków" Siemieńskiego,

„O życiu i pismach Kaź. Brodzińskiego". (Warsz., 1871; odb. z *Bibl. Warsz.*).

Niektóre swoje wiersze z przed roku 1830 przytacza w „Wspomnieniach".

„Pisma rozmaite Fr. Dmochowskiego i Dom. Lisieckiego" (Warszawa, 1821) to właściwie t. III czasopisma *Wanda* z r. 1821, z dodrukowaną inną kartą tytułową.

W rękopisie zostawił obszerne pamiętniki.

WÓJCICKI: F. S. Dmochowski. Warsz., 1872. (Odb. z *Bibl. Warsz.*, 1871). — WÓJCICKI: w *Kłosach*, 1871 (i w 1866). — W. GROCHOWSKI: F. S. Dmochowski. *Tyg. Ilustr.*, 1871. — ODYNIEC w *Kronice Rodzinnej*. 1871. — BIEGELEISEN: Atak Mickiewicza na obóz klasyków. *Dodatek mies.* do *Przegl. Tyg.*, 1885, I.—CHMIELOWSKI w *W. Enc. powsz. ilustr.*—CHMIELOWSKI: Dzieje krytyki literackiej.—BIELIŃSKI: Uniwersytet Warszawski. — TRETIAK: Bohdan Zaleski. I.

29. DOMINIK LISIECKI.

Ur. 6 stycznia 1801 r. na Podlasiu. Uczył się w szkołach w Sejnach i w Warszawie, poczem wstąpił do uniwers. warsz. (1818), który ukończył ze stop. magistra prawa i administr. Od r. 1821 do 1833 był urzędnikiem Komisji Skarbu. W roku 1833 osiadł na wsi. Zm. 15 kwietnia 1846 r. w Warszawie.

W l. 1819—1821, wespół z B. Kicińskim, a później z F. S. Dmochowskim, redagował *Tygodnik Polski*, a nast. *Wandę*.

Zasłużył się głównie jako wzorowy tłumacz utworów dramatycznych Delavigne'a, Corneille'a, Woltera, Molière'a. Z przekładów ogłoszonych drukiem wyróżnić należy:

„Dumania poety", Lamartine'a. (Warszawa, 1822).

Wyj. z przekładu kom. Delavigne'a „Szkoła starców" podaje z rękop. Dmochowski.

Jego balladę p. t. „Ordynackie", w której ośmiesza Jaksę (Marcinkowskiego), przytacza Dmochowski w „Wspomnieniach" (1858), str. 369—72,

(Zob. wyżej o Fr. S. Dmochowskiego „Pismach rozmaitych").

F. S. Dmochowski: O życiu i pismach Dominika Lisieckiego. *Bibl. Warsz.*, 1847, II. — Wójcicki w *Enc. Orgelbr.* — Zob. też Małeckiego „J. Słowacki". Wyd. 2, t. I, 33.

30. JÓZEF BRYKCZYŃSKI.

Syn Antoniego, szambelana Stan. Augusta i m. Karsznickiej z domu. Uczył się u pijarów na Żoliborzu. W r. 1817 sekretarzem Komisji do uregul. handlu i żeglugi. Współpracownik *Tygodnika Polskiego* (1818—19); pomieszczał tu artykuły feljetonowe pod pseudon. Bywalskiego. Tłumaczył Tassoniego, Racine'a, Ossjana. W r. 1819 wyd. z B. Kicińskim i Teod. Morawskim *Orła Białego*. W r. 1820 wyjechał do Włoch. (Zob. wiersz Brodzińskiego: „Do Józ. Brykczyńskiego, jadącego do Włoch"). Zm. w Paryżu w r. 1830.

Przekłady z Ossjana pomieszczał w *Pam. Lwow.*, 1817, w *Tyg. pol. i zagr.*, 1818—19; jeden ustęp, „Temory" pieśń VI, ogł. *Tygod. Powsz.*, 1878. Z Tassoniego „Wiadra porwan." w *Tyg. pol. i zagr.* 1818.

Osobno wyszły;

a) „Kantata na obchód uroczystości przez Wielki Wschód Polski... odbytej..." (1819).

b) „Pieniacze", przekł. kom. Racine'a (Warszawa, 1820).

c) Przekład franc. „Barbary" Felińskiego. (Paryż, 1823).

Ma być współautorem z Teod. Morawskim poematu „Bard polski", wyd. w r. 1819.

F. S. Dmochowski: Wspomnienia. W. 1858, str. 164—5. — Wójcicki: Warszawa, jej życie umysłowe... Str. 97—99. — Wierzbowski: Materjały. II, 189—190. — Szyjkowski: Ossjan w Polsce. Str. 87—8. — Życiorys w *Tyg. Powsz.*, 1877. nr. 52, 1878, nr. 1—2. — Gubrynowicz: Kaz. Brodziński, str. 225—7.

31. WANDA MALECKA.

Z domu Fryze. Ur. się w r. 1800, w Warszawie. Poślubiła Klemensa Maleckiego, oficera wojsk polskich. Zm. w r. 1860 w Warszawie.

W l. 1818—1820 wydawała czasopismo *Domownik*. Pisywała do

Tygodnika polskiego i zagranicznego Kicińskiego, pod pseudonimem Pustelniczki z ul. Wiejskiej. W r. 1820 założyła *Bibliotekę romansów i powieści*. Wydawała czasopisma: w r. 1822 *Bronisława*, pamiętnik dla Polek; w 1828—29 *Wanda*, tygodnik nadwiślański; w 1829 *Rozrywki dla dobrych dzieci*.

Jest autorką poematu „Wanda", drukowanego w *Wandzie* 1828. Tłumaczyła: Walter Scotta „Pan dwóchset wysep", „Matylda de Rokeby", Moora „Lalla Rookh", Chateaubrianda „Wspomnienia Włoch, Anglji i Ameryki", Byrona „Mazepę".

Wójcicki: Hist. liter. (1879). — J. Kucharzewski: Czasopiśmiennictwo polskie w. XIX. (Warsz. 1911). Str. 27. — H. Mortkowiczówna: Podanie o Wandzie. Warszawa. 1927.

32. ANDRZEJ KUCHARSKI.

Ur. 30 listop. 1795 r. w Baranach (woj. sieradzkie) [1]. Uczył się u pijarów w Piotrkowie i w uniw. w Warszawie, gdzie w roku 1821 otrzymał stopień magistra nauk i sztuk pięknych. Był następnie nauczycielem w szkole wojewódzkiej w Kielcach. Upatrzony na profesora języków i literatur słowiańskich w uniw. warsz. odbył z polecenia ministerstwa oświecenia podróż naukową po krajach słowiańskich (1825—1830). W ostatnich latach życia swego był nauczycielem gimnazjum w Warszawie. Zm. 18 stycznia 1862 r.

Osobno ogł.:

a) „St. Zaborowskiego Ortografja polska". Warszawa, 1825.

b) „Najdawniejsze pomniki prawodawstwa słowiańskiego". Warsz., 1838.

W czasopismach: *a*) Ocena Kucharskiego Pierwszych zasad gramatyki jęz. pol. Mrozińskiego w *Gazecie Polskiej* 1822 r., wywołała słynną M. „Odpowiedź na recenzję"; *b*) „Szczegóły tyczące się języka i literatury słowiańsko-czeskiej" w listach z 1826 i 1827 (*Pam. Warsz.* 1829); *c*) „Listy z krajów słowiańskich" (*Gaz. Pol.* 1828 i 1829); *d*) „O przekładach Pisma Św. na język słowiański". (*Pam. relig.-moraln.*, 1853).

W rękop. Słownik gieograficzny miast i wiosek należących niegdyś do Słowian.

Autobiografję ogł. Francew.

[1]) Wedle autobiografji; inne źródła podają wieś Papieże (pow. piotrk.) jako miejsce urodzenia.

Wójcicki: Kawa literacka. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Francew: Polskoje sławianowiedienije. — Francew: K istorii kafiedry sławianowiedienija w Warszawskom Kor. Aleksandr. Uniwiersit. *Nowyj Sbornik statiej po słowianowiedieniju*... wyd. przez uczniów W. Łamańskiego. Petersb, 1905). — Bieliński: Uniw. Warszawski.

33. IGNACY LUBICZ CZERWIŃSKI.

Ur. w r. 1769, we wsi Gręda pode Lwowem, z o. Tomasza i Izabelli Świta-Illiczównej. Oż. był z Anną Szuskowską. Zm. po lutym 1834 r.

Pisał art. w *Gaz. lwowskiej* (od r. 1811) i w *Pamiętniku lwow.* (1816—19).

Ogł. m. in.:

a) „Swactwa, wesela i urodziny u ludu polskiego na Rusi Czerwonej". (*Pam. Warsz.*, 1805).

b) „Okolica zadniestrska...". Lwów, 1811. Pierwsza monografja etnograficzna polska.

c) „Rys dziejów kultury i oświecenia narodu polskiego, od w. X do końca w. XVII". 2 t. Przemyśl, 1816.

Lelewel: Rozbiór Rysu dziejów kultury. — Wójcicki w *Enc. Orgelbr.* — Wł. Zawadzki: Literatura w Galicji. Lwów, 1878. Str. 27—28. — Chmielowski w *W. Enc. powsz. il.* — Dropiowski: Pierwsze ślady zajęcia się twórczością ludową w literaturze polskiej XIX w. *Spraw. gim. w Rzeszowie.* 1900. — A. Fischer: Ign. Lubicz Czerwiński. *Ruś.* 1911.

34. JÓZEF FRANCISZEK KRÓLIKOWSKI.

Ur. 1781 r. w Galicji; tu pobierał nauki (od 1793) w szkole w Sanoku, Przemyślu, Zamościu i na wydz. prawnym uniwers. lwowskiego. Dr. fil. Do r. 1808 był sędzią w cyrkule brzeżańskim; poczem został zastępcą nauczyciela matem. i fizyki w Zamościu. W r. 1809 przechodzi do służby administracyjnej. Od r. 1814—1816 jest prezydentem Radomia. Potem sekretarzem w Komisji trzech dworów, a następ. kontrolerem w biurze likwidacyjnym. W r. 1820 został nauczycielem jęz. i literat. polskiej w gimn. król. w Poznaniu. W r. 1830 przeniósł się do Warszawy i był tu inspektorem szkół elementarnych (1830—33). Był członkiem kor. (od 1823) Tow. Przyj. Nauk warsz. i Tow. Naukowego krakowskiego. Zm. 17 kwietnia 1839 r. w Warszawie.

Wydawał *Mrówkę poznańską* w l. 1821—22 i *Pismo miesięczne poznańskie* (1822).

Rozprawy: a) „Uwagi nad jednozgłoskowym rymem" (*Pam. Warsz.*

1817) z powodu „Panegiryka" Okraszewskiego. Przedrukował je wraz z „Panegirykiem" w rozprawie o „Prozodji".

b) „Uwagi nad dziełem Rozprawa o metryczności i rytmiczności jęz. pol. Józ. Elsnera".

c) „O śpiewach polskich z muzyką". (*Pam. Warsz.*, 1817—18).

d) „Rozprawa, w której się rozważają istotne cele dzieł smaku..." *Pam. Warsz.* 1819).

Polemika z Okrasz. w *Pam. Warsz.*, 1818.

„Suflerois", poem. żartobl. *Pam. Warsz.*, VII.

Osobno:

1) „Prozodja polska". Poznań, 1821.

2) „Rozrywki literackie prozą i wierszem". 2 t. Poznań, 1824.

3) „Proste zasady stylu polskiego". Poznań, 1826.

4) „Wzory estetyczne poezji polskiej". Poznań, 1826.

5) „Rys poetyki...". Poznań 1828.

6) „Biblioteka konwersacyjna czyli wykład wiadomości i rzeczy najpotrzebniejszych i najpożyteczniejszych w pożyciu towarzyskim". 4 t. Poznań, 1830.

Skimborowicz: Życiorys Królikowskiego. D. F. *Przegl. Nauk.*, 1842. — Wójcicki „Cmentarz Powąz.", I, 148—158. — Plenkiewicz: K. J. Fr. *Enc. Wych.*, VI. — Kallenbach: Ad. Mick., I, 145—47. — Chmielowski: Hist. lit. pol., III, 55, 73—75. — Chlebowski o K. w *Sto lat myśli pol.*, II. — St. Mieczyński w *Poradniku dla samouków.* II, 1899. — K. Estreicher: J. F. Król. (*Album zasł. Polaków XIX w.*, II). — Życzyński: Estetyka Pamiętnika Warszawskiego. *Pam. liter.* 1918. — W. Borowy Z historji równouprawnienia żydów w powieści polskiej. *Pam. liter.* 1925/26.

35. WALENTY CHŁĘDOWSKI.

Ur. 1797 r. w Jasielskiem, niedaleko Dukli, brat Adama Chłędow. dziennikarza warsz. Kształcił się i działalność swoją literacką rozwijał we Lwowie. W r. 1821—22 w Warszawie adjunktem w Komisji wyzn. i ośw. W r. 1822 wraca do Lwowa. W r. 1819 wydawał (po wyjeździe brata do Warszawy) *Pamiętnik lwowski*, a w 1820 *Pszczołę Polską.* Należał też do redakcji *Rozmaitości* lwowskich i *Dziennika mód paryskich.* Zm. 24 grudnia 1846 r. w Wietrznie (w obwodzie jasielskim). Główną jego zasługą jest wydanie 2 tomów pisma zbiorowego p. t. *Haliczanin* (1830). Znakomite to wydawnictwo stanowi epokę w literaturze Galicji. Z artykułów Chłęd. tu pomieszczonych najgodniejsze uwagi są: *a*) „Arystoteles sędzia romantyczności"; *b*) „O poezji i poetach". Osobno wydał rozprawę p. t. „Rozbiór uwag Philopolskiego nad

Janem z Tęczyna". Lwów, 1825. W rękop. „Listy do mojej kumy" i Krytyka Listów (estet.) Kremera.—(*NB.* Wolny przekład ballady niem. poety Józ. Fr. Ratschky p. t. „Wyrok Bolesława" w *Pam. Lwow.* 1818).

K. Chłędowski: Wł. Chł. *Tyg. Ilustr.*, 1865, II. — Zawadzki: Literatura w Galicji, 1878. — Chmielowski: Chł. W. *W Enc. powsz. ilustr.* — Czarnik: Spór literacki o Jana z Tęczyna. *Pam. liter.*, 1905/6. — Czarnik: Bielowski i Chłędowski. (*Stulecie Gaz. Lwow.* Lwów, 1911.) — Czarnik: W. Chłęd. u Mickiewicza w r. 1845. *Pam. Mick.*, VI. — Struve: Hist. logiki jako teorji poznania w Polsce, 1911. — Szyjkowski: Schiller w Polsce. Krak. 1915.

36. JÓZEF ELSNER.

Ur. w Grotkowie na Śląsku 29 czerwca 1769 r. Pochodził z rodziny niemieckiej. Uczył się w szkole klasztornej Dominikanów we Wrocławiu. W r. 1792 wyjechał do Lwowa, na stanowisko dyrektora operowego. W r. 1799 osiadł w Warszawie za namową W. Bogusławskiego. W r. 1821 rektorem konserwatorjum warsz. Dyrektorem opery. Zm. w Warszawie 18 kwietnia 1854 r.

„Rozprawa o metryczności i rytmiczności języka polskiego, szczególniej o wierszach polskich we względzie muzycznym". Warszawa, 1818.

Wyj. z dalszego ciągu rozprawy w *Bibl. Warsz.* 1846, III.

List do Al. Osińskiego z r. 1820 ogłosił St. Vrtel w *Pam. Liter.* 1911, str. 90.

Hösick: Józef Elsner i pierwsze Konserwatorjum w Warszawie. *Bibl. Warsz.* 1900, III. — Hösick: Z papierów po Elsnerze. Warszawa, 1901.

37. STANISŁAW ROSOŁOWSKI.

Ur. 5 lutego 1797 r. w Rożanie (grodzień.). Kształcił się w uniw. wileńskim. W r. 1817 dr. med. i osiada w Pińszczyźnie; w r. 1830 wraca do Wilna. Zm. 11 września 1855 r. w Wilnie.

Ogł. szereg tłumaczeń w *Dzien. Wileń.* (1815—19), *Tyg. Wileń. Birucie, Zniczu* i *Radegaście* (Kirkora), z Eneidy, z Child Harolda, z Moore'a., z Lamartine'a i innych.

„Wiersz do syna" przytacza Uziębło.

Przygotowany do druku zbiór poezji dwutomowy pozostał w rękopisie.

Odyniec: Wspomnienia z przeszłości. Str. 123—4, 216—217. (Szydłowski i Rosołowski byli w r. 1820, wedł. Odyńca, koryfeuszami poezji w Wilnie). — Syrokomla: Nekrolog w *Dzienniku Wileń.*, z 3 września, i osobno?—Zob. o Rosoł. *Bibl. Warsz.*, 1857, III, str. 531—536. — L. Jenike: St. R. *Tyg. Ilustr.*, 1865, II. — L. Uziębło: Doktór-poeta (w książce zbior. „Z ziemi pagórków leśnych, z ziemi łąk zielonych". Warsz., 1899).

38. IGNACY SKARBEK KIEŁCZEWSKI.

O życiu jego nic nie wiemy(?). Ogł. następ. rozprawy: *a*) „Rozprawę o arystokracji...". Warszawa, 1818; *b*) „Wiadomość charakterystyczna o życiu i pismach P. Baronowej Holstein-Staël". Warsz., 1819; *c*) „Mowa o duchu klasyczności i romantyczności we względzie filozoficznym". Warsz., 1822. Autorstwo tej broszury przypisywano dawniej J. K. Szaniawskiemu); *d*) „Mowa nad dziełem margrabiego Chastellux o szczęśliwości publicznej czyli Uwagi nad losem rodzaju ludzkiego w rozmaitych historji epokach". Warsz., 1822; *e*) „Traktat o szczęściu". Warsz., 1823. Wyd. też przekład rozprawy Rousseau'a „O nierówności stanów pomiędzy ludźmi". (Warsz., 1819). W rękop. pozostał przekład dzieła pani Staël „O Niemczech", dokonany ok. r. 1818. Urywkiem tego przekładu jest prawdop. ustęp „O wpływie entuzjazmu na szczęście ludzkie", druk. w *Astrei*, 1821.

St. Wasylewski: „Mowa o duchu klasyczności i romantyczności we względzie filozoficznym" (1822). *Pam. liter.* 1910. — Szyjkowski: Génie du Christianisme a prądy umysłowe w Polsce porozbiorowej. Lwów. 1908, str. 160—161.

39. STANISŁAW MORAWSKI.

Ur. się 22 lipca 1802 w Mickunach pod Wilnem, z o. Apolinarego, szambelana Stan. Augusta, i Marjanny z Siemaszków. Uczył się w szkole powiatowej w Kownie, którą ukończył w r. 1818, poczem wstąpił do uniw. wileń. na wydz. lekarski. Należał do grona Filaretów i Filomatów. W r. 1823 ukończył uniw. ze stop. dr. med. W r. 1827 udał się do Petersburga, gdzie zetknął się z Mickiewiczem. W r. 1829 osiadł na stałe w Petersburgu i oddał się tu praktyce lekarskiej. W r. 1831 zostaje urzędnikiem do szczególnych poleceń przy dyrektorze departamentu medycznego. W r. 1833 lekarzem sekretarjatu stanu dla Król. Pol. W 1833 był w Paryżu, gdzie zetknął się znowu z Mickiewiczem. W 1835 rzucił zawód lekarski i został urzędnikiem Komisji prawodawczej. Po śmierci ojca w 1838 r. opuścił Petersburg i osiadł na wsi, w dziedzicznem Ustroniu (w Trockiem). Zm. 6 paźdz. 1853.

Za życia drukował tylko artykuły w *Pamiętniku Magnetycznym* (1816—1818), w *Tygodniku Petersburskim* (1830) i w rosyjsk. czasop. *Bibliotieka dlia cztienija* (1834).

W rękopisach pozostawił dużo utworów, prozą i wierszem (w kilkudziesięciu tomach), które obecnie przechowują się w bibl. Krasińskich w Warszawie. Najcenniejsze są jego pamiętniki i wspomnienia. Drukiem

ogłoszono dotychczas: *a*) Opis miejscowości nadniemeńskich p. t. „Od Merecza do Kowna“ (*Teka Wileńska* VI, 1858). Z prac jego pamiętnikarskich Ad. Czartkowski i H. Mościcki wydali:

b) „Kilka lat młodości mojej w Wilnie (1818—1825) Warszawa, 1924.

c) „W Peterburku“ (1827—28) Poznań, 1927. Niektóre wspomnienia z ostatniej książki drukowane już były przedtem w *Ateneum* (1898) i w Przeglądzie literackim *Kraju* (1890).

Dwa listy Morawskiego, z r. 1820, do Zana i Pietraszkiewicza, wydruk. w „Korespondencji“ Filomatów (1913).

Spis rękopisów podano we wstępie do „Kilku lat...“.

A. Czartkowski i H. Mościcki: Wstęp do „Kilku lat młodości mojej w Wilnie“.— W. Lutosławski: Nieznany wielki pisarz. *Tyg. Wileń.* 1925, i osobno.

40. HIPOLIT KLIMASZEWSKI.

Ur. 19 stycznia 1802 r. w Kopatkiewiczach (w Mozyrskiem) pod Pińskiem. Syn szlachcica zaściankowego. Dzieciństwo spędził w Pieńkach pod Mozyrzem. Nauki szkolne pobierał w Mozyrzu, w Owruczu (1812), potem oddano go do semin. bazylj. w Poczajowie. Jako kleryk uczył się jeszcze w liceum krzemienieckim i w Lubarze; wreszcie w uniw. wileńskim (1820—22). Przed procesem Filaretów opuścił Wilno; przebywał na Wołyniu; w r. 1826 wrócił na dokończ. studjów do Wilna, porzuciwszy przedtem stan duchowny. W r. 1827 otrzymuje stopień magistra filoz. W r. 1828 mianowany prof. liter. pol, w drugim gimnazjum wileńskim. Bierze udział w powstaniu 1831 r. Wzięty do niewoli, więziony, uciekł. W r. 1832 przybywa do Francji. Jest w l. 1834—43 konserwatorem biblioteki wersalskiej(?)—przebywa w majętności woj. A. Ostrowskiego pod Tours; w latach 1847—53 jest dyrektorem Szkoły Batinjolskiej. W r. 1844 żeni się z francuzką Anną Lauerbon. Pod koniec życia osiada jako urzędnik kolei w Marsylji. Zm. pod Marsylją w r. 1875 (w Bagnols sur Cézé, depart. Gard).

Pisma Klimaszewskiego:

1) Artykuły w *Dzienniku Wileńskim.*

2) Piosnki popularne na Litwie (np. „Dosyć bracia, w kącie siedzieć...“).

3) „Rozbiór poezji Stanisława Trembeckiego“. Część I. Wilno 1830. Pierwsze u nas wydanie poety naukowo (metodycznie) komentowane.

4) Wyd. *Noworocznik Litewski* na r. 1831. Wilno 1830.

5) „Protestacja H. Klimaszewskiego". Paryż 1853. (Wyj. w t. IV „Żywota Ad. Mickiewicza" Wł. Mickiewicza).

„Skład i rozkład mowy czyli gramatyka obrazowa języka polskiego". Paryż, 1838.

Wiersz „Wspomnienie w altanie Maryli" przedruk. Wł. Bełza w książce o „Maryli" z *Noworocznika litewskiego* na r. 1831. Wiersz „Horoskop" z r. 1860 przytocz. w *Roczn. Tow. hist.-liter. w Paryżu, 1873—8.*

Kraszewski: Hip. Klimasz. *Kraj,* 1888, w dod. *Przegl. Literacki,* nr. 40—41. — Wł. Mickiewicz: Żywot Ad. Mic., t. IV. — Chropieński: Szkoła Batignolska w Paryżu. We Lwowie 1898. — Ad. Mironowski: Ze starych szpargałów. *Gaz. Warsz.*, 1898/9, nr. 300—345 i nr. 9, (charakt. człowieka na podst. listów). — Życiorys w *Enc. Orgelbr.* — H. Romer-Ochenkowska: Szkoła Batignolska w Paryżu. *Bibl. Warsz.*, 1909, stycz. — Życiorys w *Roczniku Tow. histor. liter. w Paryżu. Rok 1873—78.* Paryż 1879. — Kraszewski o K. w „Powieści bez tytułu". — Karbowiak: Zarys dziejów edukacyjnych Polski porozbiorowej na obczyźnie. *Przew. nauk. i liter.*, 1908.

41. EDWARD LUBOMIRSKI.

Ur. w Dubnie na Wołyniu, w r. 1796. Był synem Michała, gien. w. p. Nauki pobierał w liceum warsz., następ. w Wiedniu, i tam rozpoczął zawód dyplomatyczny przy poselstwie rosyjsk., do którego potem przyłączony był także w Berlinie i Londynie. W Wiedniu bawi z przerwami od r. 1815—1820, poczem wyjeżdża do Londynu. W r. 1821 wraca do kraju i osiada w swych dobrach w Radzyminie. Zm. w Warszawie 26 lutego 1823 r., z rany odniesionej w pojedynku.

Z pism. jego wyszły:

1) „Opis historyczno-statystyczny Wiednia". Warszawa, 1821 (napis, w r. 1815; w trzech rozdziałach rozprawia o literaturze niemieckiej). Wyjątki przytacza Komarnicki w „Historji liter. pol. w. XIX". Cz. 1, str. 113—114.

2) „Faust", tragiedja w 5 aktach przez A. Klingemanna. Z niemieckiego wolnym wierszem przetłumaczona. Warszawa, 1819. (We wstępie rozprawa o „Fauście" i dramacie niemieckim).

3) „G r o b y w d n i u ś m i e r c i T a d e u s z a K o ś c i u s z k i". Dumy rycerskie oryginalnym wierszem napisane przez tłumacza trag. Faust. Cz. I. Warszawa, 1821.

4) „Rys statystyczny i polityczny Anglji". Wydał E. Raczyński. Poznań, 1829.

K. Brodziński rec. „Grobów“ w *Pam. Warsz.*, 1822. — F. S. Dmochowsk rec. przekł. Fausta *Gaz. Liter.*, 1822. — A. T. Chłędowski rec. „Grobów“ w *Gaz Liter.*, 1822. — Raczyński: Słowo wstępne do „Rysu Anglji“. — Sobieszczański o Lub. w *Enc. Orgelbr.* — Wójcicki: Kawa literacka. 1873. Str. 52—53. — St. Wasylewski: U świtu romantyzmu. I. Edward Lubomirski. *Pam. Liter.*, 1910. — Szyjkowski: Ossjan w Polsce. Kraków, 1912. — Wasylewski: Jaśnie oświecony romantyk. („U księżnej pani“. Lwów, 1918). — Kraushar: Niebezpieczna książka. *Tyodnikg Ilustr.*, 1918, nr. 25—26. — Z. Ciechanowska: Nieznana recenzja przekładu „Fausta“ Klingemanna. *Pam. liter.*, 1923.

42. WACŁAW RZEWUSKI.

(Emir Tadż-el-Faher). „Farys“ Mickiewiczowski. Syn hetmana pol. kor. Seweryna Rzewuskiego, targowiczanina (zob. t. II, str. 187), wnuk Wacława Rzew., hetmana w. kor. (zob., t. II, 49) i Konstancji Lubomirskiej, ur. 1785 r. (?)· Kształcił się w szkole wojskowej w Wiedniu· Jako rotmistrz huzarów austryjackich wziął udział w bitwie pod Aspern (1809). W r. 1805 oż. się z Rozalją Lubomirską (córką Rozalji Lubom. zgilotynowanej w rewolucji francuskiej). Zapalił się do Wschodu pod wpływem wuja Jana Potockiego (zob.), Klaprotha i Hammera. W l. 1812—13 obcuje z Tad. Czackim w Krzemieńcu. Podczas Kongresu przebywa w Wiedniu. W r. 1817 wyrusza na Wschód przez Turcję, Azję Mniejszą do Arabji, dla zakupu rasowych koni arabskich (kohejlanów). Wraca do Europy w r. 1820. Rezyduje głównie w Sawraniu (pow. bałcki), przestrzegając obyczajów beduina. Później z arabofila przeobraził się w kozakofila, pod wpływem Tomasza Padurry (który w l. 1825—31 przebywał na jego dworze). Wziął udział w powstaniu Listopadowym. Po bitwie pod Daszowem (14 maja) zginął tajemniczo, podobno zamordowany podczas ucieczki. Był członkiem (od 1815) Towarzystwa Przyj. Nauk i towarzystw naukowych zagran. — Pozostawił z podróży wschodniej rodzaj pamiętników w jęz. franc., p. t. „Sur les chevaux orientaux...“, z których wyjątki w przekł. polskim podaje Siemieński. Pisał poezje po polsku, liryki („melodje arabskie“, i „melodje greckie“) i poemat wschodni: „Oksana“; niektóre przytacza Siemieński. Ogłosił rozprawę o samumie p. t. „Podróż do Palmiry...“ (*Dzien. Wileń.*, 1821). Jego pogląd na romantyzm—zob. „portret“ Siemieńskiego. Listy: *a*) Kilka w przekładzie z francuskiego (do lady Stanhope, do Hammera) przytacza Siemieński; *b*) dwa listy z r. 1815 (franc. i pol.) podaje Kraushar w 3 t. „Towarz. Przyj. Nauk“; *c*) list do Tow. Przyj. Nauk b. d. podany w I t. *Prac Komisji do badań nad historją liter. i ośw.* (Warsz., 1914, str. 190—1). — Opiewali Rzewuskiego: Mickie-

wicz, W. Pol. Słowacki; Michał Budzyński (zob.) i inni pisali o nim całe poematy.

Siemieński: Emir Tadż-el-Faher. („Portrety literackie“, t. IV. Praca źródłowa). — Dr. Antoni J.: Emir Rzewuski. („Opowiadania“. Serja IV, t. I. Kraków, 1884. Praca źródłowa). — (Zob. nadto: Jaksa Bykowski: Resztki zeszłowiecznych oryginałów. *Kłosy*, 1879). — Kapliński: Emir Rzewuski. Poznań. 1881. — A. Jełowicki: Moje wspomnienia. (Ks. I. Rozdz. XI. Niezwykłe postacie). — Kraushar: Towarzystwo Przyj. Nauk. — J. St. Bystroń: Lady Hester Stanhope. *Przegl. współcz.* 1927, listop — J. L.: Emir Wacław Rzewuski o koniach arabskich. *Świat* 1928, nr. 18.

43. STANISŁAW RZEWUSKI

Syn emira Wacława Rzew. Kształcił się we Francji. Oficer artylerji. Brał udział w wojnie r. 1831. Rzewuski był w r. 1831 wybrany na członka przybranego Towarzystwa Przyj. Nauk Warsz. Zm. w lipcu 1831 r. w Krakowie. Autor ważnej rozprawy p. t. „Myśli o zastosowaniu fizjologji do historji, mianowicie polskiej“. Warszawa, 1830. (Odb. z *Pamiętnika fizycznych, matematycznych i statystycznych umiejętności...*). Ogł. nadto m. in.: „De la poèsie lyrique et en particulier de Jean Kochanowski, lyrique polonais. Thèse pour le doctorat ès lettres“ Paris, 1824.

O Rzew. pisał Smoleński w „Szkoły historyczne w Polsce“ (Warszawa, 1887, str. 27; wyd. z r. 1898, str. 61). — Tarnowski: Co u nas o Kochanowskim pisano. („W trzechsetną rocznicę Jana Kochanowskiego“. Kraków, 1884. Str. 215—216).

44. JAN SIESTRZYŃSKI.

Ur. 24 czerw. 1788 r. w Szczebrzeszynie, z o. Kazimierza, i Konstancji z Zawadzkich. Pierwsze nauki pobierał w Galicji, poczem wstąpił do uniwers. w Wiedniu, na wydz. medycyny, który ukończywszy w r. 1813 jako magister chirurgji i akuszerji, został asystentem przy powszechnym szpitalu wiedeńskim. W r. 1817 przybył do Warszawy i został nauczycielem Instytutu głuchoniemych. Założył w Warszawie pierwszy w Polsce zakład litograficzny. W r. 1821 nie mogąc się zgodzić z ks. J. Falkowskim co do metody nauczania głuchoniemych, ustąpił z Instytutu i został lekarzem bataljonowym 7 pułku piechoty linjowej wojska polskiego. Ożenił był z Antoniną Jarocką. Zm. 4 maja 1824 r. w Końskich.

W rękopisie pozostawił dzieło p. t. „Teorja i mechanizm mowy“ (1820).

Drugie „O litografji“ wyd. J. Muszkowski. Warsz. 1928.

L. Jenike: Dr. Jan Siestrzyński. *Bibl. Warsz.* 1856, III (Tu literatura). — Jenike: Jan Siestrzyński. *Tyg. Ilustr.* 1872, II. — T. Benni: Jana Siestrzyńskiego „Teorja i mechanizm mowy" (1820) .*Spraw. Tow. Nauk. Warsz.* 1917.

45. KSAWERY GODEBSKI.

Ur. w r. 1801. Syn Cyprjana. Uczył się u pijarów na Żoliborzu w Warszawie i w uniwers. warszawskim. Poseł łucki na sejm Królestwa. Po r. 1831 emigrant w Paryżu. W r. 1858, po Szajnosze, kustoszem Ossolineum. Zm. w r. 1869.

Współredaktor *Wandy* w l. 1820—22, współpracownik *Pszczółki* krak. Brał udział w wydawnictwie L. Chodźki „Pologne pittoresque". Pisał do *Tribune des peuples* Mickiewicza.

W l. 1820—1830 napisał i tłumaczył wiele; m. i. kilkadziesiąt dzieł dramatycznych; np. komedję „Miłość i zbytek", graną w r. 1828. W *Rozmaitościach* lwowskich druk. trag. „Manfred".

46. ANTONI ANDRZEJOWSKI.

Ur. w r. 1785 w Warkowiczach (w Wołyń.); syn Łukasza. Uczył się w szkołach w Międzyrzeczu Koreckim. Po śmierci ojca w r. 1801 zaopiekował się nim Aleks. Chodkiewicz i oddał go na naukę malarstwa do Wilna, pod kierunek Oleszkiewicza. Chodził na wykłady botaniki i zoologji do uniw. wileń. Potem udał się do Krzemieńca, gdzie ukończył liceum. Wreście został adjunktem botaniki w liceum. W r. 1833 przeniesiony na adjunkta historji naturalnej do uniw. kijowskiego, a w r. 1839 do liceum w Nieżynie; tu przebył do r. 1856; poczem zamieszkał w Stawiszczach na Ukrainie. Zm. 12 grudnia 1868 r.

Wyd. 1) „Rys botaniczny krain zwiedzonych w podróżach pomiędzy Bohem i Dniestrem". Wilno, 1823.

2) „Flora Ukrainy". Warszawa, 1869.

3) „Ramoty starego Detiuka o Wołyniu". 4 t. Wilno, 1861. Nowe wyd. wyszło w Wilnie w r. 1914.

Jako serję drugą „Ramot" ogłosił powieści z dziejów ojczystych: *a*) „Synowie Wład. Hermana" i *b*) „Dobiesław". Kraków, 1866.

Sobieszczański: A. A. *Tyg. Ilustr.*. 1869, I.—Art. w *W. Enc. ilustr.*—L. Berezowska: A. A. *Ziemia*, 1913. — Rawita-Gawroński we wstępie do wyd. „Ramot" z r. 1914.

47. JÓZEF JASIŃSKI.

Dr. fil., chir. i med., członek Towarzystwa medycznego wileńskiego. Był przez lat kilka lekarzem domowym Józ. Obuchowicza,

podwojewody nowogródzkiego. Jest autorem pierwszej polskiej anrtopologji: „Antropologja o własnościach człowieka fizycznych i moralnych". Wilno, 1818. Napisał dzieło to w r. 1810.

K. Stołyhwo: Przyczynek do historji antropologji w Polsce. *Spraw. Tow Nauk. Warsz.* 1912.

48. ANTONI WAGA.

Ur. 8 maja 1799 w Grabowie (w Augustowskiem.) z o. Bernarda i Agaty z Gutowskich. Po ukończeniu nauk u pijarów w Warszawie, został w ich szkole nańczycielem. W r. 1820 udał się do Berlina na studja nauk przyrodn. w uniw. Po powrocie w r. 1823 do kraju, objął posadę nauczyciela w szkole wojew. pijarów w Warszawie, a w r. 1826 został profesorem w liceum warsz., od r. zaś 1829 w instytucie pedagogicznym. W r. 1832 nauczycielem w gimnazjum w Warszawie. Po wysłużeniu emerytury oddał się badaniom entomologicznym. W roku 1864 odbył podróż naukową do Egiptu i Nubji; w r. 1866 do zach.-połudn. Europy i Afryki. Zm. 23 listopada 1890 r. w Warszawie.

Z rozpraw jego, oprócz wielu specjalnych, osobno wyd., na uwagę zasługują:

a) „Rozprawa o naukach przyrodzonych, a w szczególności o historji naturalnej". Warszawa, 1819.

b) „O zwierzętach przez poetów i malarzy zmyślonych". (*Pamiętn. naukowy*, 1819, i osobno, 1820).

c) „O błędach przeciwko naukom przyrodzonym w dziełach rymotwórców naszych". (*Program gimn. warsz.*, r. 1836).

Był współpracownikiem *Biblioteki Warsz.* od r. 1841.

Wydał krytycznie „Myślistwo ptasze" Cygańskiego (1842).

List do M. Wiszniewskiego z r. 1842 (w *Kron. Rodz.* 1886).

Nekrolog w Bibl. Warsz. 1890, IV.

49. JAN SAMUEL KAULFUSS.

Pochodził z rodziny niemieckiej, obdarzonej indygienatem polskim za Stanisława Augusta. Rektor liceum poznańskiego w l. 1815—1824. Członek Warsz. Towarzystwa Przyj. Nauk (od r. 1805). Zm. 5 wrześ. 1832 r. w Neustettin na Pomorzu. Jest autorem licznych dzieł w jęz. niemieckim, łacińskim i polskim.

Ważniejsze:

„Ueber den Geist der polnischen Sprache und Litteratur". Halle, 1804.

„Warum ist die deutsche Sprache u. Litteratur, als Hülfsmittel zur Fortbildung, der französischen vorzuziehen". Poznań, 1816.

„O edukacji narodowej dla kraju naszego", projekt złożony Izbie Edukacyjnej w 1807 r. wyd. H. Rygier w *Materjałach do dziejów ośw. w Polsce.* Warszawa, 1919. (Por. Przegl. pedag. 1918).

STASZIC: Raport o projekcie edukacji krajowej, od Kaulfussa podanym. (Pisma pedagogiczne. Lublin. 1926). — CHMIELOWSKI: Hist. liter. III, 102—103. — MAŁECKI: Lechici w świetle historycznej krytyki. Lwów. 1907. Str. 109—111. — SZYJKOWSKI: Schiller w Polsce. Str. 33—34. — A. WOJTKOWSKI: Z dziejów walki o język w Wielkopolsce. *Minerwa polska.* 1927.

50. ANTONI MAGIER.

Fizyk i meteorolog. Profesor liceum warszawskiego, członek Towarz. Przyj. Nauk. Ur. ok. 1762. Zm. 7 lutego 1837 r. Pozostawił w rękop. wspomnienia i zbiór materjałów do dziejów Warszawy, p. n. „Estetyka Warszawy". Niektóre z niej wyjątki ogł. Magier bezimiennie w *Rozmaitościach warszawskich* (dod. do *Gazety koresp. warsz.*) z r. 1824. Inny wyjątek ogł. Wójcicki w *Archiwum domowem.* (Warszawa, 1856), p. t. „Dwór i zarysy domowego życia króla Stanisława Augusta". Streszczenie i wyjątki podane w art. „Obraz Warszawy Magiera" w *Wędrowcu,* 1904. Rękopis „Estetyki Warszawy" w bibl. Zamojskich w Warszawie.

J. BARTOSZEWICZ w *Dzienniku Warsz.*, 1855, nr. 299—313. — WIELISŁAW (Skrodzki): Wieczory piątkowe. *Bluszcz,* 1875. — KRAUSHAR: „Antoni Magier i jego estetyka Warszawy". Warszawa, 1903. — „Obraz Warszawy Magiera". *Wędrowiec,* 1904.

51. ANNA POTOCKA.

Z Tyszkiewiczów. Córka Ludwika hr. Tyszkiewicza, i Konstancji Poniatowskiej, bratanki króla Stanisława. Ur. się, jak się zdaje, w r. 1776. Wychowywała się na dworze swej babki, hetmanowej Branickiej, siostry króla („Pani Krakowskiej") w Białymstoku. W r. 1802 zaślubiła Aleksandra hr. Potockiego, syna Stanisława, głośnego mówcy i krytyka. Następnie wyszła powtórnie zamąż za Dunina-Wąsowicza, adjutanta Napoleona I. Zm. 16 sierpnia 1867 r. w Paryżu. Jej francuskie pamiętniki wyd. Kaz. Stryjeński, p. t. „Mémoires...". Paryż, 1897. Wprzekł. pol. wyszły p. t. „Pamiętniki Anny hr. Potockiej" z przedmową Chmielowskiego. 2 t. Warszawa, 1898. (*Bibl. dzieł wybor.*).

STRYJEŃSKI w przedmowie do Mémoires. — CHMIELOWSKI w przedmowie do Pamiętn. — ASKENAZY: Pamiętniki pani Potockiej. *Wczasy historyczne,* I. — ST. WASYLEWSKI: Siostrzenica ks. Józefa. („Opowieści dziewczęce). Lwów. 1920.

DRAMAT W DOBIE POROZBIOROWEJ.

W dobie Stanisławowskiej, w zakresie dramatopisarstwa rozwijała się pomyślnie komedja tylko w smaku Molière'a; próby natomiast tragiedjopisarskie w smaku Corneille'a, Racine'a i Voltaire'a nie udawały się. W dobie porozbiorowej ambicją pseudoklasyków jest stworzyć doskonałą pod względem formy, wzorową tragiedję klasyczną, na wzór Racine'a i jego „Atalji" przedewszystkiem. Tworzyli w tym czasie tragiedje pseudoklasyczne: Niemcewicz, Wężyk, Kropiński, Ign. Humnicki, A. Hoffman, Maks. Fredro, E. Słowacki, Al. Chodkiewicz. Ale doskonałe w tym rodzaju, za jakie je uznano, dzieło stworzyć powiodło się tylko Aloizemu Felińskiemu („Barbara"). Nie Feliński jednak był najznakomitszym dramaturgiem tej doby, lecz największym komedjopisarz polski po wszystkie czasy, Aleksander Fredro, najwybitniejszy i najpopularniejszy pseudoklasyk polski.

Literatura o dramacie. Chmielowski: Nasza literatura dramatyczna. — Kielski: Wpływ Moliera na rozwój liter. dramat. w Polsce. — Chmielowski: Poglądy na dramat („Dzieje krytyki literackiej w Polsce". Str. 507—583. Streszczenie rozpr. „Znaczniejsze teorje dramatu w literaturze polskiej". *Pam. Liter.*, 1902). — Tarnowski: Rozwój poezji dramatycznej w Polsce. Cz. II. *Enc. Pol.* Ak. Um. XXI. — Szyjkowski: Dzieje nowożytnej tragedji polskiej. Typ pseudoklasyczny. Kraków. 1920. Literaturę o teatrze zob. wyżej, str. 197.

1. JULJAN URSYN NIEMCEWICZ.

Zob. wyżej, str. 211.

2. FRANCISZK WĘŻYK.

Zob. wyżej, str. 313.

3. LUDWIK KROPIŃSKI.

Zob. wyżej, str. 304.

4. ALOIZY FELIŃSKI.

Zob. wyżej, str. 292.

5. ALEKSANDER FREDRO.

Z rodu mazurskiego; szlachcic h. Bończa; praprawnuk po kądzieli E. Drużbackiej. (Potomkiem A. M. Fredry, autora „Przysłów", nie był). Ur. w Surochowie, pod Jarosławiem (w Galicji) dn. 20 czerwca 1793 r.,

z o. Jacka, i Marjanny z hr. Dembińskich. (Data urodzin niepewna; był, wedł. Kucharskiego, prawdop. o dwa lata starszy). (Tytuł hrabiowski otrzymał ojciec Fredry w r. 1822). Wychowywał się i kształcił w zamożnym domu rodziców w Beńkowej Wiszni. Do szkół publicznych nie chodził. Od r. 1806 (po śmierci matki) mieszkał z ojcem we Lwowie. W r. 1809, po wkroczeniu wojsk ks. Józefa do Galicji, 16-letni Fredro zaciągnął się do wojsk Ks. Warsz., do pułku ułanów, potem do strzelców konnych. Odbył kampanje r. 1812, 1813 i 1814 r. (W r. 1812 dostał się do niewoli w Wilnie; uciekł). W r. 1814 znalazł się w Paryżu. Po upadku Napoleona powróciwszy wraz z wojskiem do kraju, porzucił służbę wojskową w grudniu 1815 r. w stopniu kapitana. Zajął się gospodarstwem na wsi w Jatwięgach, potem w Beńkowej Wiszni. W 1824 podróż do Włoch. W r. 1828 ożenił się (z Zofją z Jabłonowskich hr. Skarbkową). Przebywał w Beńkowej Wiszni lub we Lwowie. Od roku 1833 (do r. 1842) był deputatem Stanów; w 1848 członkiem lwowskiej Rady Narodowej; zasiadał w pierwszym sejmie w r. 1861. W l. 1850 — 55 przebywał zagranicą, głównie w Paryżu. D. 4 stycznia 1829 r. wybrany był na członka Towarz. Przyj. Nauk w Warszawie. Zm. 15 lipca 1876 r. we Lwowie.

Twórczość poetycką rozpoczął Fredro od wierszy; najdawniejszym z zachowanych utworów jego jest wiersz p. t. „Lampartiada", który napisał w r. 1809, gdy miał lat szesnaście. Ogłosił go wydawca „Dwu rozdziałów ze wspomnień Jana Aleks. Fredry". (*Przegl. Pol.* 1897, grud.). Kilka wierszy ogłosił Fredro bezimiennie w *Pamiętniku Lwowskim* z l. 1816—19: „Kupido bankierem", „Epigramata", „Strumyk", „Czyżyk i zięba". Zachowało się nadto kilka wierszy z l. 1814—20, mających charakter klasyczny: „Ach, któż na widok swej rodzinnej wioski..." (przytacza Fredro w pamiętniku „Trzy po trzy". Dzieła, XI, 167); „Do Ludwika Jelskiego" (1814), „Do Józ. Grabowskiego" (1814), „Żona", „Kupido" (1816), „Do Ign. Konarskiego nim się ożenił", „Kasia, kotka i motyl" (1817), „Do L " („Szczęśliwy, kto w twych oczów przegląda się niebie"); „Wylew Hipokrenu" (1820). (Zob. Biegeleisen: „Z nieznanego pamiętnika Al. Fredry". *Bibl. Warsz.*, 1892). Bajka „Orzeł i żóraw" (z r. 1817) (podana w „Cudzoziemczyźnie").

Wiersze „Do L. Jelskiego" (1814) i „Do J. Grabowskiego" (1814) przytacza też Schnür-Pepłowski w „Z papierów po Fredrze" (str. 30 i 32).

Pierwszą próbą komedjopisarską Fredry była komedyjka, napisana gdy miał lat 12-cie p. t. „Strach nastraszony".

Pierwszą sztuką Fredry wystawioną na scenie, w roku 1817, we

Lwowie (przez J. N. Kamińskiego) — była napisana w r. 1815 jednoaktówka „Intryga na prędce czyli Niema złego bez dobrego“, (wyd. z rękop. bibl. teatr. lwow. H. Cepnik (Kraków, 1917) (w później. przeróbce „Nowy Don Kiszot“). Potem napisał komedję „Kwita“ i wodewil „Teatr na teatrze“ (nie grane); te ostatnie zaginęły.

Pierwszy okres twórczości dramatycznej Fredry 1817 — 1835.

Daty pierwszych wystawień jego sztuk:

W r. 1817 wyst. we Lwowie „Intryga na prędce“. (Napis. w 1815).

W r. 1821 wyst. w Warszawie „Pan Geldhab“. (Napis. w 1818).

W r. 1822 wyst. w Warszawie „Zrzędność i przekora“.

W r. 1822 wyst. we Lwowie „Mąż i żona“ (w Warszawie w 1823).

W r. 1824 wyst. we Lwowie i w Warszawie „Cudzoziemczyzna“. (Napis. w 1822).

W r. 1824 wyst. we Lwowie „Nowy Don Kiszot“. (Napis. w 1822).

W r. 1824 wyst. w Warszawie „Pierwsza lepsza“. (Napis. w 1823).

W r. 1825 wyst. we Lwowie „List“ (w Warszawie w r. 1826).

W r. 1825 wyst. we Lwowie „Damy i huzary“. (w Warszawie w r. 1826).

W r. 1826 wyst we Lwowie i w Warszawie „Odludki i poeta“. (Napis. w 1825).

W r. 1826 wyst. we Lwowie „Nikt mnie nie zna“. (w Warszawie w r. 1827).

W r. 1828 wyst. w Warszawie „Przyjaciele“. (Napis. w r. 1826).

W r. 1832 wyst. we Lwowie „Pan Jowialski“ (w Warszawie w 1835). (Napis. w 1832).

W r. 1833 wyst. we Lwowie „Śluby panieńskie czyli Magnetyzm serca“. (w Warszawie w r. 1834). (Pis. 1827 — 32).

W r. 1833 wyst. we Lwowie „Dyliżans“. (Napis. w r. 1827).

W r. 1834 wyst. we Lwowie „Zemsta“. (w Warszawie w r. 1845). (Napis. w 1833).

W r. 1834 wyst. we Lwowie „Ciotunia“ (w Warszawie w r. 1858).

W r. 1835 wyst. we Lwowie „Gwałtu co się dzieje“. (Napis. w 1826).

W r. 1835 wyst. we Lwowie „Dożywocie“ (w Warszawie w r. 1845).

Do tego okresu z utworów dramatycznych Fredry należą jeszcze: napisana w l. 1826—27, czy też w r. 1825, jak utrzymuje E. Kuchar-

ski, operetka „Nocleg w Apeninach“, (grana poraz pierwszy, z muzyką Franc. Mireckiego, w r. 1835 we Lwowie (wedł. Kuchar. w r. 1841), w r. 1836 w Krakowie), obrazek dramatyczny „Obrona Olsztyna“, napis. prawdopod. w r. 1827, komedyjka „Koncert“, powstała, wedł. Kuchar., ok. 1832, i libretto do opery „Rymond“, napis. podobno w r. 1836. Prawie wszystkie utwory dramatyczne Fredry z l. 1817—35 weszły do pierwszego, 5-ciotomowego (wiedeńskiego) zbiorowego wydania jego „Komedyj“ z l. 1826—1838. Są to zarazem pierwodruki.

Pierwszy rzut „Dam i huzarów“, wierszem, scenarjusz (plan) p. t. „Magnetyzm“ (w 4 akt.) i pierwszą redakcję (dwa pierwsze akty) p. t. „Nienawiść mężczyzn“ (w 4-ch aktach) z r. 1827 „Ślubów panieńskich“, dwie redakcje „Pana Jowialskiego“, scenarjusz „Zemsty“ i pierwszy rzut i odmienną redakcję „Dożywocia“ oraz odmiany tekstu wszystkich komedji na podstawie rękopisów ogłosił Biegeleisen w wyd. lwowskim „Dzieł“ z r. 1897. Wszystkie dotychczasowe wydania „Ślubów panieńskich“ (do r. 1928) oparte były na pierwodruku lwowskim z r. 1834, czyli na skrócie reżyserskim. Tekst całkowity poraz pierwszy ogłosił J. Lorentowicz. „Śluby panieńskie“. Tekst uzupełniony według manuskryptu z r. 1833... wyd. J. Lorentowicz. Warsz., 1928. (Na podstawie rękop. Bibl. Teatralnej w Warszawie).

Utwory Fredry o charakterze romantycznym, wiersze i poematy, pochodzące z lat 1822—1830, były drukowane pierwotnie w *Polihymnji* Szczepańskiego (Lwów, 1827) i w *Haliczaninie* Chłędowskiego (Lwów, 1830). Są to następujące utw.: druk. w *Polihymnji*: „Walka“, „Hedwiga“, ballada, („Złamanie wiary“, ballada; w *Polihymnji* niema tego utworu), „Kwiatek biały“ (1833), Wyjątek z listu do Maksymiljana Fredry“ (1823), „Żeglarz“; druk. w *Haliczaninie*: w t. I „Kamień nad Liskiem“, powieść z podania gminnego (w Dzieła, XIII, tekst zmieniony); w t. II: „Obrona Olsztyna“, obraz dramatyczny; „Mogiła na rozdrożu“, „Sen“, „Śpiew żałobny“. (Wiersz „Sen“ w Dziełach (1880) nie przedrukowany; ballady „Złamanie wiary“ (182x), druk. w Dziełach, XII, w *Polihymnji* niema).

„Nieszczęścia najszczęśliwszego męża“. Lwów, 1832. (Powiastka humorystyczna).

Drugi okres twórczości komedjowej Fredry 1854—1868.

Po 19 latach milczenia (1835—54) Fredro zaczął znowu tworzyć komedje. (Pierwszą, którą napisał w tym drugim okresie, były, wedł. Kucharskiego, „Dwie blizny“ (1854). Za życia ich ani drukował, ani

wystawiał. Te t. zw. komedje pośmiertne wyszły drukiem (z wyj. kom. „Z Przemyśla...“) poraz pierwszy w zbiorowem wydaniu „Dzieł“ poety w r. 1880. Są następujące: „Dwie blizny“ (1854), „Lita et Compagnie“, „Wychowanka“, „Co tu kłopotu“ (1858), „Ożenić się nie mogę“, „Pan Benet“, „Rewolwer“ (1861), „Godzien litości“, „Teraz“, „Z jakim się wdajesz, takim się stajesz“, „Świeczka zgasła“, „Z Przemyśla do Przeszowy“, „Jestem zabójcą“, „Wielki człowiek do małych interesów“ (1866—67), „Ostatnia wola“ (1867—68).

Komedję „Z Przemyśla do Przeszowy“, napisaną, jak przypuszcza Kucharski, w r. 1862, wykończoną w r. 1867, wyd. poraz pierwszy, z rękop. Biegeleisen w *Bibl. Warsz.* 1897, I. (Przedruk. ją Chmielowski w wyd. „Komedyj“ warsz. z r. 1897 *(Bibl. najceln. utw.)*; osobno wydana w Warszawie w 1916. *(Bibl. teatr.* nr. 1).

Próbę „Chronologji komedyj“ dał E. Kucharski (1923).

W „Dziełach z r. 1880 wyszły nadto z pośmiertnej puścizny: „Brytan Bryś“, „dramatyczna bajęda“ w 4 aktach, „Rymond“, opera, „Dyliżans“, komedja, pamiętnik „Trzy po trzy“, zbiór aforyzmów p. t. „Zapiski starucha“, „Dziennik wygnańca“, powieść wierszem „Jeremjasz Sęp“, oraz różne wiersze, ballady, bajędy, poezje wierszem nierymowym, wiersze ulotne, bajki, satyry i epigramaty. (Są nadto bajki w „Panu Jowialskim“, jak np. popularna „Paweł i Gaweł“, i w „Cudzoziemczyźnie“).

Wiersz „Jeszcze Polska nie zginęła“, wydany w całości przez Badeckiego w *Pam Liter.*, 1910. Teksty wierszy „Pieśń Polaków“ (=„Pieśń nasza“) i „Pro memoria“ (1872) z autografów ogł. Mościcki w dodat. do „Trzy po trzy“ (1918). Z rękop. bibl. Krasiń. „Nieznany zbiór poezji Fredry“ ogł. Tad. Radoński (Kraków, 1929).

Wspomnienia Fredry zawierają:

a) Autobiografja, ogłosz, przez Siemieńskiego w *Kronice Rodz.*, 1876, nr. 21, przedruk. przez Schnür-Pepłowskiego w jego „Z papierów po Fredrze“ (1900).

b) „Z nieznanego pamiętnika Al. Fredry“ (z lat młodzieńczych) wyd. Biegeleisen w *Bibl. Warsz.*, 1892, II. Pamiętnik p. t. „Książka dla mnie samego“, pis. w l. 1817—1820, zawiera wiersze, uwagi i listy. Niektóre z tych wierszy i listów B. podaje.

c) „Trzy po trzy“, pamiętnik z czasów młodości i kampanji napoleońskich. Pis. w l. 1844 — 46, czy też 1843 — 48 (Druk. w t. XI „Dzieł“). Nowe wyd., zupełne, ogł. H. Mościcki. (Kraków, 1918). (Z podobizną autografu).

d) „Fragment“ ze wspomnień Al. Fredry z kampanji 1813 r. *Bibl. Warsz.*, 1911, stycz. Przedtem ogł. go Biegeleisen w *Przegl. Liter.*, 1897.

Listy: *a*) listy do Ign. Konarskiego i do brata Maksymiljana w Biegel. „Z niezn. pam. Fredry“; *b*) listy: do matki (z r. 1804); do braci Maksym. i Henryka i in. w S. Pepłowskiego „Z papierów po Fredrze“; *c*) list do brata Maksymiljana z r. 1827 wydruk. Biegeleisen w „Uwagach wydawcy“ w t. IV „Dzieł“ Fredry wyd. lwow., 1897 r., str. 227; *d*) list do Niemcewicza z 5 stycz. 1829 wydruk. Kraushar w t. 7 „Tow. Przyj. Nauk“ (1905); *e*) list do redakcji z r. 1868 w *Kłosach*, 1868, nr. 167; *f*) list do Hermana Hołowińskiego z r. 1817 ogł. Mościcki w dod. do pam. „Trzy po trzy“ (1918).

Młodzieńczą rozprawę o wychowaniu młodzieży wydał z rękop. Biegeleisen w *Muzeum*, 1897. Pierwodruk ukazał się w *Pamiętniku Lwowskim* 1818 p. t. „Rzut oka na teraźniejsze wychow. młodzieży“.

Wiersz „Matka“ przedr. z *Przegl. pol.* w *Wieś i dwór.* 1915. Sonet „Westchnienie“ druk. w *Czasie* 1855, nr. 26.

Memorjał skreślony dla hr. Stadiona p. t. „Uwagi nad stanem socjalnym Galicji 1846 r.“ ogłosił S. Pepłowski w „Z papierów po Fredrze“, str. 71—91.

Wiersz „Terminologja ekonomiczna w Austrji w r. 1847“, wydruk. z autografu w *Kur. Warsz.*, 1902, nr. 303. Wiersz do Lenartowicza. *Tyg. Ilustr.*, 1883.

Wyd. zbiorowe dzieł Fredry:

1) „Komedje“. 5 tomów. Wiedeń i Lwów, 1826—38.

2) „Komedje“. Wyd. 2. Lwów, 1839.

3) „Komedje“. (Wyd. 3.) Warszawa, 1853.

4) „Komedje“. Wyd. 4. Warszawa, 1871.

5) „Dzieła“. 13 tomów. Warszawa, 1880. Najzupełn. zawiera oprócz utworów za życia Fredry drukiem ogłoszonych, komedje (oprócz kom. „Z Przemyśla do Przeszowy“) i inne utwory z puścizny pośmiertnej. (Wyd. przez autora do druku przygotowane).

6) „Dzieła“. 5 tomów. Lwów, 1897. Wyd. dr. Henryk Biegeleisen. Zawiera komedje za życia Fredry wydane, z warjantami z tekstów rękopiśmiennych, przechowanych w archiwum rodzinnym.

7) „Komedje“. 3 tomy. Warszawa, 1898 (*Bibl. najc. utw.*). Wyd. P. Chmielowskiego. Zawiera oprócz komedji za życia Fredry wyd., z pośmiertnych kom. „Z Przemyśla do Przeszowy“.

8) „Komedje". 6 tomów. Lwów. 1926—27 (Ossol.) Wyd. E. Kucharskiego. Obejmuje komedje za życia Fredry i po śmierci wydane. Z dotychczasowych wydań najlepsze.

Wyd. komedji popularne z objaśn.: 1) „Pan Geldhab". Oprac. B. Kielski. Brody, 1906. 2) „Pan Jowialski". Oprac. B. Kielski. Brody, 1907. 3) „Zemsta". Oprac. B. Kielski. Brody. 4) „Śluby panieńskie". Oprac. E. Kucharski. Brody (1911). 5) „Śluby panieńskie". Z obj. H. Gallego. Warszawa, 1909 (*Książki dla wszystkich*). — W *Bibl. Narod.* ukazały się: „Śluby panieńskie", „Zemsta" i „Pan Jowialski." w oprac. E. Kucharskiego oraz „Dożywocie" i „Cudzoziemczyzna" w oprac H. Windakiewicza.

„Wybór poezji". Warszawa, 1918.

Monografja: Chrzanowski: O komedjach Aleksandra Fredry. W Krakowie. 1917. (Oceny: J. Ujejskiego w *Głosie Narodu*, 1917, nr. 301 („Monogr. histor.-literacka nowego typu"), W. Borowego w *Ilustracji pol.* 1918, z III („Fredro w pryzmacie krytyki naukowej") i w *Przeglądzie pedagog.*, 1918, z. IV, i Porębowicza w *Pam. liter.* 1917).

W. Zaleski o „Odludkach i poecie" w *Rozmaitościach* lwowskich 1827.—Goszczyński: Nowa epoka poezji polskiej. *Pam. powsz. nauk i umiejętn.*, 1835. — Pol: Teatr i Al. Fredro. *Kwart. nauk.*, 1835, (przedruk. M. Łyszkowski w „Krótkich wiadomościach z dziejów piśmien. pol.", Warszawa, 1855). — (L. D. Borkowski): Uwagi nad literaturą w Galicji. *Tyg. Liter.* (pozn.), 1842. — Kraszewski: Dramat. („Studja literackie". Wilno, 1842; przedrukowany w t. X „Wyboru pism", 1894). — A. Ambrożkiewicz (Korzeniowski): Sceny w różnych miejscach. *Bibl. Warsz.*, 1844, lut. (Sąd o „Mężu i żonie"). — Wędrychowski: Słów kilka o Korzeniowskim, Magnuszewskim, K. Balińskim i Al. Fredrze. Lwów, 1864. — Siemieński: A. F. „Portr. liter." I. Poznań, 1865. (toż w „Dzieła", III i na czele t. I „Komedji Fredry" wyd. warsz. z r. 1871). — Wójcicki: Odwiedziny u Al. Fredry. *Kłosy*, 1869. — Lewestam: Al. F. Szkic biograficzno-literacki. Warszawa, 1876, (przedtem w *Kłosach*, 1868). — S. Krzemiński: Al. Fredro. *Bluszcz*, 1876. — W. Pol: Pamiętnik do literatury pol XIX w. Lwów, 1866, str. 175—180. — St. Koźmian: A. F. Wspomnienie pośm. *Przegl. Pol.*, 1876. (Toż w jego „Rzeczach teatralnych". Kraków, 1904). — Małecki: Mowa na pogrzebie Fredry. *Czas*. 1876, 15 lipca. — Wójcicki: A. F. *Kłosy*, 1876. — (Lewestam?): A. F. Wspomn. pośm. *Czas*, 1876, 18 lipca. — Rzętkowski: Al. Fr. *Tyg. Ilustr.*, 1876, I. — Wł. Zawadzki: Literatura w Galicji, 1772—1848. Lwów, 1878. Rozdz. II. — Siemieński: O Al. Fredrze i jego twórczości. *Kron. Rodz.*, 1876. — Tarnowski: Komedje Al. Fr. *Bibl. Warsz.*, 1876, (i w „Rozpr. i Spraw.", II). — Tarnowski: O pośmiertnych komedjach Fredry. *Przegl. Pol.*, 1877—78. Toż w *Kron. Rodz.*, 1877—78, (i w „Rozprawach i Sprawozd.", II). — Siemieński: „Jeremjasz Sęp". Z teki pośm. Al. Fr. *Kron. Rodz.*, 1877. — Chłędowski: Al. Fr. *Przew. nauk. i liter.* 1880.—Bełcikowski: (o Ślubach panień.) w „Charaktery kobiece w poezji polskiej". („Ze studjów..."). — Biegeleisen o F. w „Złotej przędzy". t. 2. — S. Pepłowski: Teatr polski we Lwowie. Lwów, 1889. — Gostomski: Arcydzieło komedji polskiej., *Ateneum*, 1889. (i w „Z przeszłości i teraźniejszości". 1903). — Chmielowski: Posta-

cie kobiece w komedjach Fredry. *Tyg. Ilustr.*, 1892. — CHMIELOWSKI: Nasza literatura dramatyczna. I. — BIEGELEISEN: Z nieznanego pamiętnika Al. Fr. *Bibl. Warsz.*, 1892, maj. — BEŁCIKOWSKI: Al. Fredro jako człowiek i poeta. *Tyg. Ilustr.*, 1893. — BIEGELEISEN: Pierwszy rzut komedji Fredry „Zemsta". *Echo muz. i teatr.*, 1892. — BIEGELEISEN: Pierwszy szkic „Ślubów panieńskich". *Echo muz. i teatr.*, 1892. — WASILEWSKI: Goszczyński i Fredro. *Głos*, 1897. — BEM: Teorja poezji polskiej. Petersburg, 1899. — BIEGELEISEN: Wstęp do t. I, „Dzieł" Fredry (1897). — BIEGELEISEN: Nieznana rozprawa Aleks. Fredry o wychowaniu młodzieży". *Muzeum*, 1897. — BIEGELEISEN: Nieznana komedja Aleks. Fredry. *Bibl. Warsz.*, 1897, I. — CHMIELOWSKI: Wstęp do „Komedji" Fr. Warsz., 1898. — JAN ALEK. FREDRO: Dwa rozdziały ze wspomnień. Kraków, 1898, (odb. z *Przegl. Pol.* 1897, grud.). — Z. KACZKOWSKI: Mój pamiętnik z lat 1833—1843. Lwów, 1899. — SCHNÜR-PEPŁOWSKI: Z papierów po Fredrze. Wyd. 2-gie, Kraków, 1900. (Z *Przegl. Pol.*, 1899). — MAZANOWSKI: Al. Fredro *Charakter. liter.* VII. Złoczów. — TARNOWSKI: Hist. liter., IV. — BR. ŁOZIŃSKI: Epilog Stanów galicyjskich. *Bibl. Warsz.*, 1901, wrześ., (i w książce „Szkice z historji Galicji w XIX w. Lwów, 1913). — L. DĘBICKI: Portrety i sylwetki z XIX st., t. II. Kraków, 1906. — Z. z FREDRÓW SZEPTYCKA w pamiętnikach ogłoszonych przez W. Kozłowskiego w *Gaz. Narod.*, 1904, nr. 96 i n. — BR. ŁOZIŃSKI: Sprawa kryminalna Al. hr. Fredry o zdradę stanu. *Przegl. Histor.*, 1905, I. (i w „Szkice z historji Galicyi w XIX w.", 1913). — B. KIELSKI: Wstęp do „Pana Geldhaba". Brody, 1906. — B. KIELSKI: Wstęp do „Pana Jowialskiego". Brody, 1907. — B. KIELSKI: O wpływie Moliera na rozwój komedji polskiej, *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. 42, 1906. — KUCHARSKI: Fredro jako romantyk. *Pam. Liter.*, 1906. — M. z FREDRÓW SZEMBEKOWA: Dworek na Chorążczyźnie. *Przegl. Pol.*, 1905, kwiec. — KUCHARSKI: Gieneza „Zemsty". *Bibl. Warsz.*, 1909, czerw. — WŁ. GÜNTHER: „Śluby panieńskie" a „Le Joueur" i „Le Distrait" Regnarda. *Przegl. Pol.*, 1907, listop. — WŁ. GÜNTHER: Przyczynek do studjów nad Al. Fredrą. I. Nocleg w Apeninach. II. Cudzoziemczyzna. *Przegl. Pol.*, 1909, lipiec. — J. ST. PANAŚ: W sprawie genezy „Zemsty" *Czas*, 1909, nr. z 4-go listop. — GÜNTHER: Twórczość Fredry w stosunku do jego epoki. *Przegl. Pol.*, 1909, grudz. — BADECKI: Nieznany wiersz Aleksandra hr. Fredry. *Pam. Liter.*, 1910. — KIELSKI: Wstęp do „Zemsty". Brody, 1910. — KUCHARSKI: Romantyzm w komedji Fredry. *Bibl. Warsz.* 1911, luty. — KUCHARSKI: Wstęp do „Ślubów panieńskich" Brody, 1911. — SMOLARSKI: Fredro i Wolter. *Bibl. Warsz.*, 1912, czerwiec. — WŁ. GÜNTHER: Ze studjów nad twórczością Fredry. *Bibl. Warsz.* 1914, styczeń. (O „Gwałtu co się dzieje" i „Przyjaciołach"). — GÜNTHER: Fredro jako poeta narodowy. *Bibl. Warsz.*, 1914, I i II. — SCHREIBER: Uwagi nad komedjami A. hr. F. (*Sprawozdanie Ginm. II Tarnów*, 1913). — GALLE: F. A. *Sto lat myśli pol.*, III, 1907. — MOŚCICKI: Przyłbice, *Tygod. Ilustr.*, 1915, I. — CHRZANOWSKI: Klasyfikacja komedji Fredry. *Pam. Liter.*, 1916. — W. BOROWY: „Paweł i Gaweł". Przyczynek literacki. *Spraw. Tow. Nauk. Warsz.* Wydz. I—II, 1917. — CHRZANOWSKI: Jowialski—symbol. *Głos Narodu*, 1917, nr. 83. — CHRZANOWSKI: Stanowisko Fredry w historji literatury polskiej. *Głos Narodu*, 1917, z d. 21/IX i *Tyg. Ilustr.*, 1917 — CHRZANOWSKI: „Zemsta" Fredry jako komedja tradycyjna. *Rok polski*, 1917. — ST. WASYLEWSKI: Jakim był Fredro? (*Dziennik Pol.*, 1916 i *Kur. Pozn.*, 1916, nr. z 27 kwietnia (podaje fragm. z pamiętników L. Jabłonowskiego). — CEPNIK: Nieznana komedja Al. Fredry „Intryga na prędce". Kraków, 1917. — SINKO: Fredro w świetle nowej komedji. *Czas*, 1917, nr. z 9—10 lipca. — A. G. SIEDLECKI: Przedmowa do

„Trzy po trzy" Fredry, (1918). — SINKO: Około wspomnień Fredry. *Czas*, 1917, nr. 599. — SINKO: Dookoła Jowialskiego. *Czas*, 1918, nr. z 12/II. — WASYLEWSKI: W dworku Fredry na Chorążczyźnie. *N. Reforma*, (1918, nr. z 4—6/I i w książce „U księżnej pani". Lwów, 1918. — KLEINER: Śluby panieńskie i Zemsta jako komedje antyromantyczne. *Tyg. Ilustr.*, 1917, nr. 15. — SINKO: Genealogja kilku typów i figur A. Fredry. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* LVIII. 1918. — KALLENBACH: Żywioł osobisty w twórczości A. Fredry. *Przew. nauk. i liter.* 1919. — E. KUCHARSKI: „Wychowanka" Fredry a Goldoniego „La Pamela" i „Pamela maritata". *Przew. nauk. i liter.*, 1919. — SINKO: Liryka A. Fredry. *Maski*, 1919. — KUCHARSKI: Źródła i podniety niektórych pomysłów i wątków fredrowskich. *Pam. liter.* 1920 i 1921. — KUCHARSKI: Wstępy do „Ślubów panieńskich, Zemsty i Pana Jowialskiego w wyd. *Bibl. Narod.* — L. JABŁONOWSKI: Złote czasy i wywczasy. Wyd. 2. Poznań. (Wyd. 1. 1920). — SZEMBEKOWA: Niegdyś... Wspomnienia. Lwów, 1927. — KUCHARSKI: Fredro a komedja obca. (Stosunek do komedji włoskiej). Kraków. 1921. — GRZYMAŁA SIEDLECKI: O „Ślubach panieńskich". *Tyg. Ilustr.* 1921, nr. 36 i nast. — W. BOROWY: Ze studjów nad Fredrą. (O Pawle i Gawle, Uwagi o fredrowskiem „Trzy po trzy", Akcja „Zemsty"). Kraków, 1921. (Ocena E. Kucharskiego w *Pam. liter*, 1924/5). — REUTT-WITKOWSKA: Dokoła źródła „Męża i żony" Fredry. *Pam. liter.* 1921. — KUCHARSKI: O narodowości Geldhaba. *Rzeczpospolita.*, 1921, nr. 189. — FOLKIERSKI: Molière en Pologne. *Revue de littérature comparée.* 1921, nr. 2. — GRZYM. SIEDLECKI: Papkin. *Scena polska.* 1922. — KUCHARSKI: Epoka Fredry i jej wizerunek w komedji. *Przegl. Warsz.* 1922, stycz. — KUCHARSKI: Lwów fredrowski. *Przegl. Warsz* 1922, luty. — BRÜCKNER: O Fredrze. *Przegl Warsz.* 1923, maj. — KUCHARSKI: Chronologja komedyj i niektórych pomniejszych utworów Al. Fredry. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* LXI. 1923. — FOLKIERSKI: Fredro a Francja. *Rozpr. wydz. filol. Ak Um.* LXII. 1925. („Śluby panieńskie we Francji, Rodowód Astolfa z „Odludków i poety", Papkiniana). — GRZYM. SIEDLECKI: Trzy mury graniczne w „Zemście". *Myśl Narod.* 1926. — GRZYM. SIEDLECKI: Fredro w swojej ziemi i w swoim czasie· *Tyg. ilustr.* 1926, nr. 8—12. — WINDAKIEWICZ: Fredro i Molier *Przegl. Współcz.* 1926, marzec. (Streszcz. w *Spraw. Akad. Um.* 1926). — KOTARBIŃSKI: Wspomnienia o „Zemście" Fredry. („Ze świata ułudy". Warsz., 1926. Przedtem w Kur. Warsz.). — KOTARBIŃSKI: Jak cenzura poprawiała Fredrę. („Ze świata ułudy". Warsz., 1926. Przedtem w Kurj. Warsz.). — KUCHARSKI: Aleks. Fredro. Życiorys literacki. Lwów, 1926 (Odb. ze zbior. wyd.). — KUCHARSKI: Komedja polityczna z przed wieku. *Ruch. liter.* 1926, nr. 10. — WINDAKIEWICZ: Wstępy do „Dożywocia" i „Cudzoziemczyzny" w wyd. *Bibl. Narod.*—WINDAKIEWICZ: Fredro i Szekspir. *Pam. liter.* 1928.—G. PRZYCHOCKI: Papkin i Pyrgopolinices. *Pam. liter.* 1928. — J. LORENTOWICZ: Nieznane fragmenty arcydzieła. *Świat* 1928, nr. 4—5. — LORENTOWICZ: wstęp do wyd.„ Ślubów panień." warsz. z r. 1928. — GRZYM. SIEDLECKI: Jowialski w sądach historyczno-literackich. *Kur. Warsz.* 1928, nr. 300 (29 paźdz.).

6. JAN NEPOMUCEN KAMIŃSKI.

Ur. 16 maja (27 paźdz.?) 1777 r. w Kutkorzu, w Złoczowskiem, w Galicji, z ojca ekonoma. Uczył się w zniemczonych szkołach we Lwowie i w uniwers. Pod wpływem W. Bogusławskiego, który w l. 1795—1799 bawił we Lwowie, K. poświęcił się zawodowi dramatycznemu.

Potem zorganizował sam teatr amatorski we Lwowie. W l. 1804—1809 wędrował ze swoją trupą i grywał w Kamieńcu Podolskim, w Dubnie i w Odessie. W roku 1810 założył we Lwowie stały teatr, którym kierował do roku 1833 jako dyrektor, a od r. 1841 był jego reżyserem. Zasługi Kamińskiego około teatru lwowskiego położone, pozwalają go nazwać ojcem sceny galicyjskiej. Dla tej sceny przetłumaczył lub przerobił, przeważnie z jęz. niemieckiego, około 180-iu sztuk; napisał też kilka oryginalnych. Od r. 1827 do 1848 K. był redaktorem *Gazety Lwowskiej* oraz *Rozmaitości*. Zm. 5 stycznia 1855 r. we Lwowie.

Pierwszą pracą, którą K. drukiem ogłosił, był przekład „Hamleta", z przeróbki niem. (Mińkowce, 1805).

Ze sztuk K. oryginalnych najceln. i najpopularn.: „Zabobon czyli Krakowiacy i Górale", zabawka dramatyczna ze śpiewkami w 3-ch aktach. Lwów, 1821. („Zabobon" ma być częścią drugą „Krak. i Górali" Bogusławskiego; napisał i cz. 3-cią, w całości niedrukowaną). Inne w rękop.

Poezje orygin., liryczne i epiczne, wyszły w następ. zbiorkach:

„Sonety". Lwów, 1827.

„Przekłady i ulotne wiersze". Lwów, 1828.

„Haliczanka". Lwów, 1835 (zawiera m. in. poemat „Lunatyk", balladę „Bajazzo" i humoreskę „Przypadek na odpuście").

„Przypadek na odpuście". Lwów, 1848.

„Zbiór niektórych wierszy", jako dalszy ciąg „Haliczanki", wyszedł w książce zbiorowej p. t. „Gołąb pożaru" (Lwów, 1843; wyd. nowe, 1862).

Zasłużył się też K. jako jeden z pierwszych u nas tłumaczy Schillera; tłumaczenia zaczęły się ukazywać w pismach galicyjskich od r. 1816. Z przekładów tych wyszły osobno:

„Ballady i pieśni". Lwów, 1818 (obok z tekstem niemieckim).

„Pieśń o dzwonie". Lwów, 1820.

„Dwaj Pikkolominiowie". Lwów, 1834.

„Wallenstein". Lwów, 1837.

Wydał też swój przekład (z tłom. niem.), Kalderona „Lekarz swojego honoru". Lwów. 1827.

W *Haliczaninie* I i II (Lwów, 1830) piśmie zbiorow. W Chłędowskiego, ogłosił: „Czy język nasz jest filozoficzny?" i „Wywód filozoficzności naszego języka". „Badaniami" temi zachwycali się Mochnacki, Mickiewicz, Goszczyński, Dembowski. W *Halicz.* druk. też „Myśli o umnictwie dramatycznym".

Osobno: „Dusza, uważana jako myśl, słowo i znak“. Lwów, 1851. Memorjał z r. 1829 o stanie sceny polskiej we Lwowie ogł. z rękop. Czarnik (p. bibliogr. liter., niżej).

Listy: *a*) list do Ad. hr. Zamojskiego z r. 1844 w Estreichera „Teatra“, III, 461; *b*) 2 listy do Tadeusza Wasilewskiego z 1829 i 1830 podaje Czarnik w „Z życia J. N. K“. *c*) list do Fredry z r. 1833 ogł. Kucharski w „Chronologji komedyj Fredry“.

Spis utworów Kamińskiego dramat. w rękop. podaje Bernacki w art. o K. w „Stul. Gaz. Lwow.“.

MOCHNACKI o przekł. „Lekarza“ i o Sonetach. *Gaz. Pol.*, 1827—28.—L. D. BORKOWSKI: Uwagi ogólne nad literaturą w Galicji. *Tyg. Liter.*, 1822 (pozn.). — DEMBOWSKI: J. N. K. *Przegl. Nauk.*, 1842. — L. PIETRUSIŃSKI: J. N. K. („Życiorysy znakomitych ludzi...“ II. Warsz., 1851.—SKIMBOROWICZ o K. w *Gaz. Warsz*, 1856, nr. 30.— J. A. KAMIŃSKI: Materjały do monografji i historji rodzin Kamieńskich i Kamińskich, I. Lwów, 1854—56. — ESTREICHER: J. N. K. *Tyg. ilustr.*, 1863. — ESTREICHER o K. w *Enc. Orgelbr.*, XIII. — ESTREICHER: Teatra w Polsce, 3 t. Kraków, 1873—79. — STRUVE: Historja logiki jako teorji pozn... Warsz., 1911, str. 272 i n. — ZAWADZKI: Literatura w Galicji. Lwów, 1878, str. 17—19 i 50—56. — PEPŁOWSKI: Teatr polski we Lwowie. Lwów, 1889. — CHMIELOWSKI: K. J. *W. Enc. powsz. ilustr.* — CZARNIK: Memorjał J. N. K. *Sprawozd. z czyn. Zakł. Nar. im. Ossol.* Lwów, 1890 — CZARNIK: Z życia J. N. K. *Ateneum*, 1890, IV. — BAWOROWSKI: Notatka o liście Mickiewicza do J. N. K. *Pam. Mick.*, II. — BRUCHNALSKI: Sonety Mickiewicza w literaturze galicyjskiej w l. 1827—28. *Pam. Mick.*, VI. — BERNACKI: Z dziejów Szekspira w Polsce. Przekład „Hamleta“ J. N. K. *Bibl. Warsz.*, 1904, stycz.—WŁ. KOŁŁOTYŃSKI: Pamięci J. N K. *Kur. Warsz.*, 1905, nr. 58. — KORBUT: K. J. N. *Sto lat myśli pol.*, III. — JAWORSKI: Lwów stary i wczorajszy. Lwów, 1910, — BERNACKI: J. N. Kamiński. Materjały do biografji Kamińskiego i dziejów teatru polskiego we Lwowie. („Stulecie *Gazety Lwowskiej*“. Lwów, 1911, odb.). — HAHN: Przyczynki do twórczości J. N. Kamińskiego. *Pam. liter.*, 1911. — CHOŁODECKI: Arcyksiążę Ferdynand d'Este o J. N. Kamińskim. *Kronika Powsz.*, 1913. — SZYJKOWSKI: Schiller w Polsce. Kraków, 1915. — WŁ. TARNAWSKI: O polskich przekł. dram. Szekspira. Kraków, 1914, str. 28—31. — CEPNIK: Stulecie „Krakowiaków i Górali“ 1816 — 1916. *Gaz. Poranna*, 1916, nr. 3263 i n.—HAHN: Tłumaczenia J. N. Kamińskiego z jęz. hiszpań. *Pam. liter.* 1920. — ST. WASYLEWSKI: Historje Lwowskie. Lwów, 1921. — M. RULIKOWSKI: Autobiografja J. N. Kamińskiego. *Ruch liter.* 1926, nr. 10.

7. LUDWIK DMUSZEWSKI.

L. Adam D. ur. 24 grudnia 1777 r. w Sokółce (obw. białostocki) z o. Jana oficera pułku kawalerji nadwornej Stan. Augusta, i Magdaleny z Sobolewskich. Uczył się u bazyljanów w Żyrowicach i u pijarów w Warszawie. W r. 1794 urzędował w kancelarji Rady Najwyższej. Potem gospodarował z ojcem na wsi. Ok. r. 1800 udał się do Warszawy i wstąpił do trupy W. Bogusławskiego; występował na scenie

jako aktor od r. 1800—26; za Osińskiego był reżyserem; od r. 1827—1832 był jednym (obok Osińskiego) z dyrektorów teatru; od r. 1832 do zgonu członkiem Dyrekcji rządowej teatrów warszawskich. W r. 1822 objął po Kicińskim wydawnictwo i redakcję *Kurjera Warszawskiego* i prowadził ją aż do śmierci. Był żonaty 1-o v. z Zofją z Petraszów, 2-o v. z Konstancją Pięknowską. Zm. 9 grudnia 1847 r. w Warszawie.

Napisał około 150 sztuk dramatycznych; wychodziły najprzód z druku pojedyńczo (od r. 1802).

Wyd. zbior.: „Dzieła dramatyczne". 4 t. Wrocław, 1821; dalsze 8 t. wyszły w Warszawie r. 1823.

Wójcicki: L. D. „Cmentarz Powązk.", II, Warszawa, 1856. — Wójcicki o D. w *Enc. Orgelbr.*—Życiorys i charakterystyka w „Książce jubileuszowej *Kur. Warsz.*", (W. 1896), str. 40—74, (praca źródł.). — K. Koźmian: Pamiętniki, III, 386—390. — J. Bartoszewicz w Pamiętn. *Przegl. Histor.* 1912.—Kielski: O wpływie Moliera...— Pilat: Hist. liter. IV, 170—173. — O Dmuszewskim jako wydawcy Rocznika Teatru Narod. Warsz. pis. M. Rulikowski w *Pam. liter.* 1926, str. 718 i n. — J. N. Urbański: L. A. Dmuszewski wolnomularzem. *Ruch liter.* 1927: nr. 4

8. KONSTANTY MAJERANOWSKI.

Ur. w r. 1790. Po wyjściu z wojska, osiadł w Krakowie; za Ks. Warszawskiego kalkulator departamentu krakowskiego; za Rzptej Krak. naczelnik cenzury. Zm. 16 lutego 1851 r. w Krakowie.

M. stworzył ognisko życia piśmienniczego w Krakowie i ożywiał je przez długie lata. Zasłużył się jako redaktor i pisarz sceniczny. Ożywił czasopiśmiennictwo i był podporą teatru za Wolnego Miasta Krakowa. Wydawał po kolei 13 pisemek i zapełniał je przeważnie utworami swego pióra: „*Pszczółka*" krakowska, 1819—23, *Pszczółka polska*, *Muza nadwiślańska*, *Goniec krakowski*.

Napisał 27 sztuk oryginalnych, które cieszyły się swego czasu wielkiem powodzeniem, i przeszło 20 przetłumaczył lub przerobił. Był dla teatru krakowskiego tem, czem Kamiński dla lwowskiego, a Dmuszewski dla warszawskiego. Rozpoczął od tłumaczenia komedji: „Dla króla i ojczyzny wszyscy w mundurach" (1810). W. l. 1817—24 wystawił cały szereg sztuk oryg. (m. in. „opery": „Kościuszko nad Sekwaną", „Kazimierz Wielki i Brózda", „Wesele na Pocieszce" i in.). Po kilkunastoletniej przerwie wystąpił znowu w r. 1843 z komedją historycz.-obyczaj. „Rej z Nagłowic" (1843), „Dwory polskie" (niedruk.) na tle „Marji" Malcz.; najlepszy niedruk. dramat histor.: „Urszula Majerin".

Niektóre utwory Majeranowskiego podaje Bartoszewicz w t. 4 „Ksiąg humoru polskiego".

K. Sosnowski: Poezja krakowska z czasów Wolnego Miasta. Kraków, 1901 (Str. 100 — 110). — A. Grabowski w „Wspomnieniach". — Estreicher: Teatra. w Polsce. — Nehring w „Kursie liter.". Str. 220. — O fałszerstwach M. zob. Dopełn. do t. II *Enc. Staropol.* G l o g e r a. — Zob. *Wisła*, 1902, o Koniku Zwierzynieckim. — T. Gutkowski: Cenzura w W. M. Krakowie. Kraków, 1915. Str. 38—41, i indziej.

POWIEŚĆ W DOBIE POROZBIOROWEJ.

W tym czasie powieść rozwija się u nas w dalszym ciągu, szczególnie w piętnastoleciu Królestwa Kongresowego. Oprócz rodzajów, uprawianych już w 2-ej połowie XVIII wieku, jak powieść o b y c z a j o w a i s p o ł e c z n a (Skarbek, Jaraczewska, Niemcewicz), powstają nowe rodzaje: powieść r o m a n t y c z n a („Schauerroman"; Mostowska), pow. u c z u c i o w a (sentymentalna; wzorem Rousseau'a „Nowa Heloiza" i Goethego „Werther": Wirtemberska, Kropiński, Bernatowicz), pow. h u m o r y s t y c z n a (w rodzaju Sterne'a: Skarbek), pow. t r a d y c y j n a (Niemcewicz, Tańska); pow. h i s t o r y c z n a (wzorem Walter Scott: Niemcewicz, Bernatowicz, Krasiński). Niektórzy powieściopisarze ogłaszają swoje powieści w językach obcych; jak: J. Potocki, A. Nakwaska w jęz. francuskim, A. Bronikowski w jęz. niemieckim.

Literatura o pow. pol. w dobie porozb. M. Grabowski: Literatura i krytyka. — J. I. Kraszewski: O polskich romansopisarzach. *Wizerunki i roztrząsania naukowe*, 1836, (i w „Wyborze pism". Oddział X. Warsz., 1894). — A. Cieszkowski: O romansie nowoczesnym. *Bibl. Warsz.*, 1846, I. — Tarnowski: Romans polski w początku XIX w. *Przegl. Pol*, 1871, (i *Niwa*, 1880). Osobno. Krak., 1871. — Chmielowski: Autorki polskie w. XIX. — Chmielowski: Poglądy na powieść („Dzieje krytyki literackiej w Polsce". Str. 473 — 507) — Jeske-Choiński: Historyczna powieść polska. Warsz., 1899, (przedtem w *Niwie*, 1888). — Wojciechowski: Werter w Polsce. — Wojciechowski: Przedmowy do pierwszych powieści polskich XIX w. *Pam. Liter*, 1905. — Wojciechowski, Przyczynek do dziejów reakcji przeciw wszechwładztwu uczucia po r. 1820. *Pam. Liter.*, 1905. — Wojciechowski: Zagadnienia społeczne w powieści polskiej w w. XVIII i w początkach w. XIX. We Lwowie, 1906. (Odb. ze *Spraw. gimn. VI we Lwowie* za r. 1905/6). — Szyjkowski: Génie du Christianisme a prądy umysłowe w Polsce porozbiorowej. Lwów, 1908. — Borowy: Ignacy Chodźko. Kraków, 1914. — Wojciechowski: Rozwój powieści w Polsce. (Od r. 1776—1830). *Enc. Pol.* Akad. Um. Dzieje literatury pięknej w Polskie. Cz. II). — Wojciechowski: Historja powieści w Polsce. Lwów, 1925.

1. J. U. NIEMCEWICZ.

Zob. wyżej, str. 211.

2. ANNA z RADZIWIŁŁÓW hr. MOSTOWSKA.

A. Olimpja M. Ur. ok. 1762 (czy ok. 1760) na Litwie, z o. Stanisława Radziwiłła, gen. lejtn. wojsk litew., i Karoliny z Pociejów, wojewodzianki trockiej. W r. 1778 wyszła za Dominika Przeździeckiego. W kilka lat po jego zgonie (1782) wyszła powtórnie za mąż (ok. 1787) za Tadeusza Mostowskiego, późniejszego ministra. W r. 1792 wyjechała z mężem do Drezna. W l. 1794 — 1802 przebywała we Francji. Po powrocie do kraju rozwiodła się z drugim mężem. Zm. przed r. 1833. (Dokładne daty urodz. i zgonu nie są znane).

Wyd.: a) „Moje rozrywki". 3 t. Wilno. 1806. (Zawierają powieści: „Strach w zameczku", „Matylda i Daniło", „Nie zawsze tak się czyni, jak się mówi", „Zamek Koniecpolski", „Cudowny szafir", „Posąg i salamandra" i inne). (*NB.* Przedmowę).

b) „Astolda, księżniczka z krwi Palemona, pierwszego książęcia litewskiego". Wilno, 1807.

c) „Zabawki w spoczynku po trudach". Wilno, 1809. (Zawierają 5 powieści).

Mostowska przeszczepiła na grunt polski t. zw. romans grozy („Schauerroman").

Wojciechowski: Przedmowy do pierwszych powieści polskich XIX w. *Pam. Liter.*, 1905. — Szyjkowski: Génie du Christianisme a prądy umysłowe w Polsce porozbiorowej. Lwów, 1908. Str. 112—116. — Szyjkowski: Ossjan w Polsce na tle gienezy romantycznego ruchu. Kraków, 1912. (Odb. z t. LII Rozpr. Ak. Um.). — Szyjkowski: Dzieje polskiego upiora przed wystąpieniem Mickiewicza. *Rozprawy wydz. filol. Akad. Um.* LV, 1917. Str. 375—8. — Borowy: Ign. Chodźko. — J. Gebethner: Poprzedniczka romantyzmu. Kraków, 1918. — Wojciechowski: Rozwój powieści w Polsce od r. 1776—1830. *Enc. pol.* Ak. Um. XXII, str. 113—116. — Wojciechowski: Hist. powieści w Polsce (1925). Str. 94—106.

3. MARJA z CZARTORYSKICH ks. WIRTEMBERSKA.

Ur. 15 marca 1768 r. z o. Adama Kaz. Czartoryskiego, gien. z. p., i Izabelli z Flemingów. W r. 1784 wydano ją za Ludwika ks. Wirtembergji. W r. 1792 rozwiodła się z mężem i zamieszkała w Puławach, przy rodzicach. W r. 1810 mianowana dozorczynią pensji i szkół żeńskich, osiadła w Warszawie. Po r. 1831 przebywała (zagranicą) w Galicji (1831—1836 (w Wysocku), w Wiedniu i w Paryżu, gdzie osiadła przy bracie w r. 1838. Zm. 21 października 1854 r. w Paryżu.

Zapoczątkowała u nas powieść uczuciową i literaturę dla ludu.

1) „Malwina czyli domyślność serca". Warszawa, 1816. 2 wyd. 2 t., t. 1817 (z rycinami); 3-cie, 1821; 4-te 1828—29. Wyd. krytyczne,

na podstawie wyd. 2-go, poprawnego, i rękop. (Zamojsk.) ogł. K. Wojciechowski w *Bibl. Narod.* 23. (Przekł. franc. Nakwaskiej p. t. „Malvina ou l'instinct du coeur" wyszedł w r. 1817; przekł. rosyj. w r. 1834).

2 „Powieści wiejskie". 5 powieści dla ludu, wyd. przy „Pielgrzymie w Dobromilu" Izabelli Czartoryskiej (1818). (Pierwsza próba pisania wprost dla ludu).

Listy: 1) listy do matki z l. 1790—1815, do brata Adama z l. 1831—36; do siostrzeńca Władysława Zamojskiego z l. 1836—49 i list do Jadwigi z Działyńskich Zamojskiej z r. 1852—ogł. (w wyj. i niekrytycznie) Duchińska w art. o ks. Wirtemberskiej w *Kron. Rodz.*, 1885. 2) 2 listy do Fr. Morawskiego (z r. 1842) i do Kajetana Morawskiego (z r. 1843) w *Kron. Rodz.*, 1886. 3) liścik do Lindego z roku 1820 ogł. Wierzbowski w „Materjał.", II.

Podobiznę autografu podaje Kleiner.

J. Śniadecki: „Malwina". List stryja do synowicy. *Dziennik Wileń.*, 1816, (toż w „Dziełach", IV. Warsz., 1837). — (A. E. Koźmian): Wizerunki osób społeczeństwa warszawskiego z czasów Kongres. Królestwa. Dwie siostry, Marja z ks. Czartoryskich Wirtemberska i Zofja Zamojska. *Przegl. Poznań.*, XXIV, 1857. — Siemieński: Marja z ks. Czartor. ks. Wirtemberska w „Kilka rysów z literatury i społeczeństwa", I. 1859 (i w „Dziełach", III). — Chmielowski: M. z Cz. Wirtemb. („Autorki polskie XIX w."). Warszawa, 1885. — Duchińska: Wspomnienia z życia Marji z ks. Czartor. Wirtemberskiej. *Kron. Rodz.*: 1885, i osobno. Warszawa, 1886. — Biegeleisen: Towarzystwo Ixów. *Bibl. Warsz.*, 1885, IV. — Lisicki: Art. w *Gaz. Lwow.*, 1885. — Tarnowski: Romans polski w pocz. XIX w. — L. Dębicki: Małżeństwo księżniczki Marji Czartoryskiej z ks. Ludwikiem Wirtemberskim. *Przew. nauk. i liter.*, 1886. — L. Dębicki: Dwie autorki. *Przew. nauk. i liter.*, 1887. — L. Dębicki: Toż w „Puławy". I i IV. — Ks. Feliński: Pamiętniki. Kraków, 1897, Cz. I, str. 290—297. — Tarnowski: Hist. liter., IV, 195—199.—Plenkiewicz: Księżna Marja Wirtemberska. *Album. biogr. zasłuż. Polaków i Polek XIX w.* — Wojciechowski: Czy autorka „Malwiny" znała Wertera? *Pam. Liter.*, 1904. — Wojciechowski: Przedmowy do piewszych powieści polskich XIX w. *Pam. Liter.*, 1905. (Toż w „Dwie notatki do dziejów romansu polskiego z począt. XIX w. Lwów, 1905). — Szyjkowski: Ossjan w Polsce. Kraków, 1912. — Wojciechowski: „Malwina" ks. Marji z Cz. Wirtemberskiej. *Pam. Liter.*, 1913. — Wojciechowski: wstęp do „Malwiny" w wyd. *Bibl. Nar.* — Kleiner: Powieść Marji z Czartor. ks. Wirtemberskiej *Przegl. Narod.* 1921. (i w „Studja z zakresu liter. i filozof." Warsz., 1925).

4. KLEMENTYNA TAŃSKA. (Hofmanowa).

Ur. 23 listopada 1798 r. w Warszawie, z o. Ignacego Tańskiego, literata (zm. 1805)[1], i Marjanny z Czempińskich. Przez lat 10, do 14-go

---

[1]) Zob. o nim wyżej, str. 301.

roku życia, wychowywała się u Dor. Szymanowskiej w Izdebnie, w duchu francuskim, następnie u matki w Warszawie (wpływ Brodzińskiego pism). W r. 1824 mianowana „eforką" (inspektorką) pensji żeńskich; w r. 1825 nauczycielką w instytucie guwernantek (wykładała tu do r. 1831 „naukę obyczajową"); w r. 1827 wizytatorką wszystkich zakładów naukowych dla panien w Warszawie. W r. 1829 poślubiła Karola Hofmana, radcę prawnego Banku polskiego (późniejszego historyka). W r. 1831 (14 października) wyjechała zagranicę; zjechała się z mężem we Wrocławiu; zamieszkali najprzód w Dreźnie, następnie w Paryżu. Zm. 19 września 1845 r. w Passy pod Paryżem. Pochowana na cmentarzu Père Lachaise.

Pierwszą jej pracą literacką—omówienie kilku synonimów, wydruk. w *Pamiętn. Warsz.* 1818. r., i powieści tłumaczone z francuskiego.

Ważniejsze dzieła Tańskiej (Hofmanowej):

1) „Pamiątka po dobrej matce". Warszawa, 1819. 2 wyd. t. w tymże r., 3. t. 1820; 4. t. 1823; 9. t. 1872. 10. t. 1883. (Przeróbka dziełka Glatza: „Vermächtniss an meine Tochter").

2) „Amelja matką". Warszawa, 1822—24, 3 t.

3) „Wiązanie Helenki". Warszawa, 1823. Kilkanaście wydań.

4) „Druga książeczka Helenki". Warszawa, 1825.

5) „Rozrywki dla dzieci", wydawane od r. 1824—28. Pierwsze u nas czasopismo dla dzieci. Tu pomieściła m. in. Tańska dwie powieści tradycyjne:

a) „Listy Elżbiety Rzeczyckiej" (1824) i b) „Dziennik Franciszki Krasińskiej". (1825). Tłumaczony na jęz. francuski, angielski, niemiecki i włoski.

6) „Karolina". Lipsk, 1839, 3 t.

7) „Krystyna". Lipsk, 1841, 2 t.

8) „Jan Kochanowski w Czarnym lesie". Lipsk, 1845. 2 t. (Pierwsze opracowanie tej powieści, przesłane w r. 1826 przez Tańską w rękopisie Brodzińskiemu do oceny, nie dochowało się; do gienezy ważny jest list Brodzińskiego do autorki z r. 1826, zob. *Przegl. Liter.* 1897). (Tamże „Osnowa pisma", t. j. plan powieści o J. Kochanowskim przez Tańską).

9) „O powinnościach kobiet". Berlin, 1849 jako tom IV—VI „Pism pośmiertnych". Dzieło osnute na podstawie wykładów w Instyt. guwern. W skróceniu ukazało się p. t. „O moralności dla kobiet". (Kraków, 1841) (przedtem w *Dzien. domowym* (pozn.) 1840 r.).

Wyszły nadto z druku następ. dzieła Tańskiej-Hofmanowej:

10) „Książka dla modlitwy dla dzieci". Warsz., 1828.

11) „Powieści z Pisma Świętego". Warszawa, 1819.

12) „Powieści moralne dla dzieci". Warszawa, 1820.

13) „Nowe rozrywki dla dzieci". 2 t. Paryż, 1834.

14) „Biografje znakomitych Polaków i Polek". Wrocław, 1833.

15) „Powiastki, powieści i komedyjki moralne". Wrocław, 1838.

16) „Nowa Biblioteczka, poświęcona dzieciom i młodym panienkom". 5 t. Wrocław, 1838—42.

17) „Książka do nabożeństwa dla Polek". Kraków, 1836.

18) „Święte niewiasty". 2 t. Warszawa, 1844.

19) „Opis przejazdu przez Niemcy". Lipsk, 1844.

20) „Próbki dobrej literatury XVI w." Wrocław, 1838,

21) „Pismo Święte, wybrane z ksiąg Starego i Nowego Testamentu". 2 t. Lwów, 1846.

22) „Podarek dobrej matki". 3 t. Wilno, 1850.

23) „Encyklopedja doręczna czyli Zbiór ciekawych wiadomości dla panien". 2 t. Warszawa, 1851.

24) „Wspomnienie z podróży w obce kraje czyli Drezno i jego okolice". Warszawa, 1858.

25) „Historja powszechna dla płci żeńskiej". Warszawa, 1865—67.

26) „Notatki przez K. z T. H.". Warszawa, 1851.

Nowele: „Nieszczęśliwy poeta" i „Pan Młody" (w *Rozrywkach wieczornych*, 1823—25).

„Pamiętniki" wyszły jako t. I—III „Pism pośmiertnych", (Berlin, 1849).

Wyd. zbior.: a) „Wybór pism". 10 t. Wrocław, 1833

b) „Pisma pośmiertne". 9 t. Berlin, 1849. (Zawierają: Pamiętniki, O powinnościach kobiet i Rozmaitości).

c) „Pisma". 8 t. Warszawa, 1857—8,

d) „Dzieła". Pod redakcją N. Żmichowskiej 10 t. Warszawa, 1875—77. (Wyd. niezupełne.—Pamiętniki skrócone; brak opisu Puław).

e) „Wybór dzieł" (z przedm. Chmielowskiego). 6 t. Kraków, 1898. (Zawiera: Listy Rzeczyckiej, Dziennik Fr. Krasińskiej, Krystyna, Jan Kochanowski, Pamiątka po dobrej matce, Wybór opowiadań historycznych).

Wyd. kryt. a) „Listy Elżbiety Rzeczyckiej" oraz „Nocleg w Kromołowie" i „Obiad czwartkowy". Oprac. J. Kotowa 1927. (*Bibl. Narod.*

99). b) „Dziennik Franciszki Krasińskiej". Oprac. J. Kotowa. 1929. (*Bibl. Narod.* 119).

Listy: 1) 13 listow do Lelewela z l. 1824—29. (*Kłosy*, 1882, II). 2) 5 listów do Łuk. Gołębiowskiego — przy „Pamiętniku o życiu Ł. Goł.". Warszawa, 1852. 3) list do K. Lewockiej z r. 1843 (autobiograficzny). („Dzieła", VI, 442—460). 4) list do Trentowskiego z r. 1841. (*Przegląd Liter.*, 1897). 5) list do ks. Fr. Siarczyńskiego z r. 1825. (*Wędrowiec*, 1899, nr. 30). 6) z listów do K. Nakwaskiej (Kallenbach: „Ad. Mickiewicz", II). 7) list z roku 1841 (o śmierci Niemcewicza). (*Kur. Warszawski*, 1902, nr. 303). 8) list do Bobrowicza z r. 1840 (faksim.) w 5 t. Biegeleisena Dziejów liter. 9) list do Wiktorowej Jundziłłowej z r. 1839. (*Księga pamiątk. Mickiewicza* I. 1898).

Art w *Piśmiennictwie Kraj.* (H. Skimborowicza), 1840.—Art. Kraszewskiego w *Wizer. i roztrząs. nauk.* z r. 1836. — Grabowski: Liter. i kryt., IV. Wilno, 1840. („Literatura romansu w Polsce"). — Ziemięcka: Rozbiór talentu i pism autorki *Rozrywek.* (*Pielgrzym*, 1842). — Ziemięcka: Święte niewiasty. *Pielgrzym*, 1844. — Ziemięcka: Wspomnienie Kl. z T. H. *Pielgrzym*, 1845. — Pruszakowa: Życiorys Kl. z T. H. (*Rozrywki dla młodocianego wieku*, I, 1856). — P. Krakowowa: Wstęp do 9 wyd. „Pamiątki po d. m.". (Warsz, 1872). — Żmichowska. Życiorys Kl. z T. H. z jej własnych notatek i wspomnień. (Dzieła Hofm. t. VI, (1875). — Żmichowska: Słowo przedwstępne do dzieł dydaktycznych pani Hofmanowej. („Pisma" N. Ż., t. 5. Warszawa, 1886). — Deotyma: Klem. Hofmanowa wobec nowych pokoleń. *Kron. Rodz.*, 1881. — Chmielowski: Klem. z T. Hofm. *Bibl. Warsz.*, 1877. — Chmielowski: Toż w „Autorki pol. XIX w.". Warszawa, 1885. — Chmielowski: Kl. z T. Hofm. Zarys biograf.-pedagogiczny. Petersburg, 1899. — Morawiecki: Korespondencja Kl. z T. H. *Przegl. Liter.*, 1897, (listy Brodzińskiego o „Janie Kochanowskim"). — Majchrowicz: Hofmanowa a Br. Trentowskiego Chowanna. (*Rodzina i Szkoła*, 1897, nr. 17). — Jerlicz: Kl. z T. H. Zarys literacki. *Bibl. Warsz.*, 1898. — M. G. (Gawalewicz): W setną rocznicę urodzin Kl. z T. H. *Kur. Niedz.*, 1898, nr. 22. — Boberska: Kl. z T. H. (odczyt) („Pisma" Boberskiej. Lwów, 1893). — Przyczynek do życiorysu Hofm. Ze wspomnień rodzinnych z Cieciszowskich Netrebskiej. *Wędrowiec*. 1898, nr. 50 — Łopaciński: Dwie drobne pamiątki po Klem. z T. Hofm. *Wędrowiec*, 1899, nr. 30, (list do Siarczyńskiego i urywek faksim., wpisany do sztambucha z r. 1826). — Machczyńska: O życiu, pismach i wpływie Kl. z T. Hofm. *Szkoła*, 1899.— Chmielowski: H. z T. Kl. *Enc. Wych.*, V, 1901. — Kraushar: Kandydatura panny Klementyny Tańskiej do Towarz. Król. Przyj. Nauk. *Tyg. ilustr.*, 1901, nr. 49. (Zob. nadto Kraushara Tow. Król Przyj. Nauk t. VI, str. 255—259). — Szyjkowski: Z obozu klasyków. II. Salon literacki. *Bibl. Warsz*, 1911, luty. — Bienenstock: Ze studjów nad historją oświaty w Polsce (Klementyna z Tańskich Hofmanowa). *Spraw. filji gimn. w Stryju* za r. 1912/13. — Wojciechowski: O t. zw. „powieściach tradycyjnych" Klem. z Tań. Hofmanowej. *Pam. Liter.* 1914—15. — Borowy: Ign. Chodźko. (1914). — Bienenstock: Pedagogika Kl. z T. Hofmanowej na tle wieku. *Wychowanie w domu i szkole*, 1914, marzec. — Kraushar: Gienerałowa Sowińska i Klem. Hofmanowa w czasach powstania Listopadowego i po kapitulacji Warszawy.

Przew. nauk. i liter., 1914, i w „Miscell. histor.". — H. GALLE w *Sto lat myśli pol.*, III. — J. KRZYMUSKA: Hofmanowa i wychowanie dzisiejsze. *Tyg. ilustr.*, 1898, II. — ST. LAM: Z listów Klem. z Tań. Hofmanowej do Lelewela. *Tyg. ilustr* 1921. — (Zob. też B. Merwina „Pol. listy miłosne" (1922). — ST. WASYLEWSKI: Klementyna z Tańskich i Delfina z Komarów. („O miłości romantycznej").—I. KOTOWA: Pierwsze dzieło Klementyny Tańskiej. *Pam. liter.*, 1926. — Zob. też: E. Dembowski w Piśm. pol. w zarysie. 1845. Słowacki o H. w liście do matki z r. 1845.

5. LUDWIK KROPIŃSKI.

Zob. wyżej str. 304.

6. FRANCISZEK WĘŻYK.

Zob. wyżej, str. 313.

7. FELIKS BERNATOWICZ.

Fel. Aleksander Geysztowt Bern, ur. 18 maja 1786 r. w Kownie, z o. Jakuba, rotmistrza wojew. trockiego, i Wiktorji z Baranowiczów. Lata dziecinne spędził w Opuszacie (pow. marjampolski). Nauki szkolne odbył w Wilnie i w liceum krzemienieckiem. Zwiedził potem Litwę, Pińszczyznę i Podole. Oddany na dwór Czartoryskich w Sieniawie, został sekretarzem księcia gienerała z. podol. Był wysyłany przez księcia kilkakrotnie, w różnych sprawach, zagranicę; zwiedził Wiedeń, Monachjum i Drezno. Po śmierci ks. gien. z. p. (1823) przeniósł się wraz z dworem do Puław; tu został bibliotekarzem. W r. 1831 przebywał w Warszawie; poczem wyjechał za granicę; był w Poznaniu, Dreznie i Paryżu. W r. 1834 wrócił do Warszawy i objął redakcję *Dziennika Powszechnego*. Zm. w obłąkaniu, 7 września 1836 r. w Łomży.

Pracę literacką rozpoczął od dwu komedji prozą: „Koczyk pomarańczowy [1]) i „Bezżeniec w kłopotach", których jednak drukiem nie ogłosił. Poczem oddał się twórczości powieściopisarskiej. Napisał następujące powieści:

1) „Nierozsądne śluby. Listy dwojga kochanków na brzegach Wisły mieszkających". Warszawa, 1820.

2) „Pojata, córka Lezdejki albo Litwini w XIV w. ". Warszawa, 1826. (Do 1898 r. wydań). (Najcelniejsza polska „walterskotyzacja"). Tłum. na jęz. franc., niem., angielski i rosyjski.

---

[1]) Wbrew twierdzeniu samego Bernatowicza, „Koczyk pomarańczowy", nie Adam Czartoryski, lecz sam B. (według Kotowskiego) napisał, lub przynajmniej miał udział w pisaniu.

3) „Nałęcz“. Z czasów Kazimierza W. Warsz., 1828. 3 wydania. Tłum. niem.

4) „Powieści z podań ludu i obyczajów krajowych“. Warszawa, 1834. (Zawierają dwa utwory: *a*) „Powódź“; *b*) „Reginka z Sieciechowa“).

Ostatniej powieści swojej, p. t. „Madonna albo Niemy zakochany“, B. nie kończył.—W rękop. pozostała powiastka „Szczęście z przypadku“.

„Żywot ks. Adama Czartoryskiego, j. z. p. w „Zbiorze wizerunków sławnych ludzi w Polsce“ Ksaw. Preka (przedrukow. w *Pamiętn. umiejętn. warsz.*, 1830.

Podczas pobytu swego w Paryżu po powstaniu Listopadowym B. ogłosił podobno w pismach francuskich kilka artykułów o współczesnych wypadkach politycznych.

Urywek listu do przyjaciela przytacza Kotowski.

Pisma w rękop. pozostałe wylicza Kotowski. Niektóre zaginęły, jak „Historja literatury polskiej“.

(Bezim.): „O literaturze romansów wogólności i wszczególności o polskich tego rodzaju płodach... *Astrea*. 1821. — S. B.: „O romansach Walter Scotta“. *Dzien Wil.*, 1827. — M. Grabowski: Literatura romansu w Polsce. Bernatowicz. („Literatura i krytyka“. IV Wilno, 1840. Str. 1—46). — S. Ciemniewski: F. B., autor „Pojaty“. *Przegl. Nauk.*, 1844, I. — Skimborowicz: Wiadomość o rękopismach autora „Pojaty“. *Przegl. Nauk.*, 1844, III. — K. Kotowski: O życiu i pismach autora „Po jaty“. *Bibl. Warsz.*, 1860, II. (Praca źródłowa). — Tarnowski: Romans polski w początku XIX w. *Przegl. Pol.*, 1871. — Tarnowski: Historja liter. pol., IV, 202, 374—377. — Chmielowski: F. B. *Album biograficzne zasłuż. Polaków i Polek XIX w* Tom. I. — Chmielowski: B. F. *W. Enc. pow. ilustr.* — Jeske-Choiński: Historyczna powieść polska. Warsz., 1899, (*Bibl. dz. wyb.*). (Przedtem w *Niwie*, 1888). — Wojciechowski: Werter w Polsce. Lwów, 1904. — Wojciechowski: Bernatowicza „Nierozsądne śluby“ jako pierwszy objaw werteryzmu w Polsce. *Pam. Liter.*, 1904. — Kraszewski: O polskich romansopisarzach. 1836. — Wójcicki: Ostatni klasyk. Str. 81. — Hahn: Przyczynek do gienezy „Marji Stuart“ Słowackiego. *Ateneum*, 1894, I. 292—293, (w odb. str. 33—34). — Borowy: Ign. Chodźko. Kraków, 1914. — K. Wojciechowski: „Dwa romanse Walterskotowskie... *Przew. nauk. i liter.* 1919. — K Wojciechowski, Historja powieści w Polsce. Lwów, 1925.

8. ALEKSANDER BRONIKOWSKI.

Ur. w r. 1783 w Dreźnie, z o. gienerała-adjutanta elektora saskiego. Otrzymawszy wykształcenie prywatne, wstąpił do wojska pruskiego. Przebywał najprzód garnizonem na Śląsku; w r. 1802 odkomenderowany do Erfurtu. W r. 1805 przeniesiony do Warszawy; w r. 1806 wraz z pułkiem do Wrocławia, gdzie dostał się do niewoli. Po pokoju Tylżyckim wstąpił do legji nadwiślańskiej gien. Kniaziewicza, potem do giener. sztabu marszałka Victora. W r. 1814 wrócił do Niemiec, ale

po utworzeniu Królestwa Kongresowego wstąpił do wojska polskiego. Wkrótce opuścił karjerę wojskową i osiadł w Dreźnie. W r. 1830 przebywał w Halbersztadzie, Berlinie i Magdeburgu. W r. 1828 został członkiem Towarz. Przyj. Nauk Warszawskiego. Zm. 22 stycznia 1834 r. w Dreźnie.

Pisał po niemiecku. Rozpoczął od ogłoszenia kilku poezji niemieckich w wydawn. zbiorowym w 1804 r. W roku 1825 wystąpił jako autor powieści historycznych z dziejów polskich; pierwsze opowiadania drukow. w drezdeńskiej *Abendzeitung*. Powieści te wyszły w dwu zbiorach: „Schriften" 21 tomów (Drezno, 1825—1833) i „Neue Schriften" 10 tomów (Halberstadt 1829—34). Jednocześnie wychodziły one po polsku.

a) „Jana Kazimierza Wazy więzienie we Francji". 2 t. Warszawa, 1826.

b) „Mysza wieża...". Poznań, 1826.

c) „Hipolit Boratyński". 6 t. Warszawa, 1828 (po niemiec. wyd. w Dreźnie, 1825—26).

d) „Kazimierz Wielki i Esterka". Warszawa, 1828.

e) „Zawieprzyce". Warszawa, 1828.

f) „Moina". Wrocław, 1828.

g) „Elekcja". Warszawa, 1829.

h) „Pretendenci". Warszawa, 1829.

i) „Olgierd i Olga". 5 t. Wrocław, 1829.

k) „Polska w XVII w. czyli Jan III Sobieski i dwór jego". 5 t. Warszawa, 1830.

Po niem. ogł. m. in. broszurę. „Wenige Worte eines Polen an seine Mitbrüder gerichtet", 1831.

Listy. *a*) 2 listy: do Towarz. Przyj. Nauk i do Niemcewicza, z l. 1828 i 1829 wyd. Kraushar w t. 7 „Tow. Przyj. Nauk" (1905); *b*) list do majora Juljusza von Wartensleben z r. 1829 (po niem.). ogł. Wierzbowski w „Materjał.", II.

TARNOWSKI: Romans polski na pocz. XIX w. *Przegl. Pol.* 1871 i *Niwa* 1880.— WÓJCICKI: „Ostatni klasyk" (L. Osiński). Str. 81—82. — CHMIELOWSKI: A. B. w „Złotej przędzy", II. — CHMIELOWSKI: Hist. liter. pol., III, 226—227. — LELEWEL: Die Geschichte Polens von Al. von Bronikowski. („Rozbiory dzieł" II w „Polska, dzieje i rzeczy jej", t. XVIII. Poznań, 1865).

9. FRYDERYK SKARBEK.

Z rodziny hrabiowskiej. Ur. 15 marca 1792 r. w Toruniu, z o. Kaspra i Ludwiki z Fengerów. Nauki początkowe pobierał w domu,

w Żelazowej Woli (pod Sochaczewem) pod kierunkiem Mikołaja Chopina, ojca znakomitego muzyka, a następnie w liceum w Warszawie (1805—1808); poczem studjował ekonomję polityczną w Paryżu, w Collège de France. Powróciwszy do kraju w r. 1811 został urzędnikiem ministerjum skarbu (za Tadeusza Mostowskiego), ale wkrótce porzucił urzędowanie i osiadł na wsi. W r. 1818 ożenił się z Praksedą Gzowską. W r. 1818 został profesorem ekonomji polit. w uniwers. warszawskim (wykładał do r. 1830). W 1821 został członkiem Towarz. Przyjaciół Nauk, w którym rozwinął ruchliwą działalność. W r. 1828 zwiedził z polecenia rządu zakłady dobroczynne i więzienia zagranicą (w Niemczech, Belgji, Francji i Austrji), za co otrzymał urząd referendarza stanu i członka Komisji Spraw wewnętrznych oraz polecenie reformy więzień i zakładów dobroczynnych w Królestwie. W r. 1830, przed wybuchem powstania, udał się w tych sprawach do Petersburga; wrócił już po upadku powstania, pod koniec r. 1831. W r. 1845 mianowany prezesem rady głównej zakładów dobroczynnych, dokonał reformy więzień i szpitali. W r. 1842 prezesem Dyrekcji ubezpieczeń. W r. 1854 dyrektorem głównym w Komisji Sprawiedliwości (do r. 1858). Zm. 25 listopada 1866 r. w Warszawie.

Pracę literacką rozpoczął w r. 1815 artykułami w *Pamiętniku Warszawskim* (Bentkowskiego); tu też ogłaszał później feljetony satyryczne w duchu liberalnym, pod pseudon. Agapita Liziewicza. Podobne artykuły umieszczał później w r. 1820 w *Orle Białym*.

Pierwszą książką drukowaną Skarbka były:

a) „Pieśni Anakreonta". Warszawa, 1816. Przekł.

Następnie ogł. jeszcze przed r. 1830, kilka dzieł z zakresu ekonomji politycznej i powieści.

b) „Gospodarstwo narodowe". 4 t. Warszawa, 1820 i 1821.

c) „Rys ogólny nauki finansów". Warszawa, 1824.

d) „Théorie des richesses sociales". 2 t. Paris, 1829.

e) „Chwila wesołości". Warszawa, 1822.

f) „Pan Antoni". Warszawa, 1824.

g) „Podróż bez celu". Warszawa, 1824.

h) „Pan Starosta", Warszawa, 1826. (Wyd. 3, 1874).

i) „Tarło". Warszawa, 1827.

k) „Damian Ruszczyc". Warszawa, 1827.

W l. 1822 i 1823 redagował wspólnie z Brodzińskim i J. K. Skrodzkim *Pamiętnik Warszawski*. (Druk. tu powieści drobniejsze p. t. Sanszopansiana").

Po r. 1831 ogłosił:

l) „Życie i przypadki Faustyna Feliksa na Dodoszach Dodosińskiego". Warsz., 1838. (3 wyd. Petersburg, 1860).

m) „Pamiętniki Seglasa". Warsz., 1845 (druk. przedtem w *Bibl. Warsz.*, 1844—45; 3 wyd. Petersburg, 1860. Wyd. nowe. Warsz. 1898 (*Bibl. dz. wybor.*).

n) „Powiastki polskie". Poznań, 1861.

o) „Olim". Berlin, 1866.

p) „Ogólne zasady nauki gospodarstwa narodowego" 2 t. Warsz. 1859. (Nowe wyd. 1925),

r) „Gospodarstwo narodowe stosowane". Warszawa, 1860.

s) „Idées générales sur la législation pénale. Bruxelles, 1848.

t) „Essai de morale civique". Bruxelles, 1860.

u) „Dzieje Księstwa Warszawskiego". 2 t. Poznań, 1860; 2 wyd. przerobione. Poznań, 1876; 3 wyd. (cenzur.). Warsz. 1897.

w) „Królestwo Polskie do r. 1863". Poznań, 1877, 2 t.

y) „Pamiętniki". Poznań; 1878.

Wyd. zbior. „Powieści i pisma humorystyczne". 7 t. Wrocław, 1840—47. (Zawiera utwory powieściowe z przed r. 1847). „Teatr Fryd. hr. Skarbka". 2 t. Warszawa 1847. (Zawiera zbiór jego komedji).

Bibljografję szczegółową pism Skarbka drukowanych osobno i po czasopismach, oraz rękopiśmiennych, podaje Wójcicki. Rękopisy złoż. w Ossolin. Wiadomość o nich dokładną podała Z. Żebrowska w *Roczniku Zakł. Nar. im. Ossol.* I. 1927.

Listy: *a*) dwa listy do Lindego z r. 1810 ogłosił Wójcicki w swojej monogr.; *b*) list do Komisji wyzn. i ośw. z r. 1818 ogłosił Wierzbowski w „Materj.", II.

Krupiński: Fryd. hr. Skarbek. *Tyg. ilustr.*, 1866. — Wójcicki: Fr. hr. Skarbek. Warsz., 1873, (odb. z *Bibl. Warszawskiej*). — Tarnowski: Romans polski na pocz. XIX w. Kraków, 1871 i *Niwa*, 1880. (Por. „Hist. liter. pol.", IV). — Chmielowski: Fr. hr. Sk. *Album biograf. zasłuż. Polaków XIX w.* I. — Chmielowski w przedm. do „Dziejów Księstwa Warszawskiego. Warsz., 1897. — Chmielowski w przedm. do „Pamiętn. Seglasa". Wyd. warsz. z r. 1898, (*Bibl. dz. wyb.*). — Kraushar: Tow. Przyj. Nauk Warsz. 8 tomów. Warszawa, 1900—1906. (Przyczynki). — Wojciechowski: Przyczynek do dziejów reakcji przeciw wszechwładztwu uczucia po r. 1820. *Pam. Liter.*, 1905. — Wojciechowski: „Przedmowy do pierwszych powieści polskich XIX w.". *Pam. Liter.*, 1905. — Kaszewski: Anakreon. Warsz., 1907. — Z. Pietkiewicz: Ekonomiści w Polsce. II. Fryd. Skarbek. *Dod. mies. Przegl. Tyg.*, 1885. — St. Grabski: Der polnische Nationalökonom Graf Friedrich Skarbek. *Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik u. Verwaltung.* Band, VIII. 1899. — G. Korbut: Sk. Fr. *Sto lat myśli pol.* III. — Bieliński: Uniwersytet Warszawski, t. II,

str. 424—446. (tu autobiografja, 437—440) i indziej. — DASZYŃSKA-GOLIŃSKA: Fr. hr. Sk. jako ekonomista i działacz społeczny. (Wstęp do wyd. skróconego „Ogólnych zasad nauki gospodar. narodowego". *Bibl. dzieł. społ.-ekonom.* Warsz., 1911. — A. SŁAPA: Fryderyk Skarbek jako powieściopisarz. Kraków, 1918. (*Prace histor.-liter.* nr. 9).

10. ŁUCJA z GIEDROJCIÓW RAUTENSTRAUCHOWA

Córka napoleońskiego gienerała Romualda ks. Giedrojcia. Ur. 22 czerwca r. 1798 w Bobcinie na Litwie. Po odwrocie Napoleona z Rosji 1812 r. przebywała, wraz z siostrą Kunegundą, na dworze ces. Józefiny w Paryżu. Po śmierci ces. Józefiny powróciła do Warszawy. W r. 1821 wyszła za gien. Rautenstraucha. W roku 1836 wyjechała do Paryża. W Sèvres poznała Mickiewicza. Zm. w r. 1886 w Puławach.

Napisała:

Powieści: „Emmelina i Arnolf". Warsz., 1821.

„Ragana czyli skutki płochości". Warsz., 1830.

„Przeznaczenie". Warsz., 1831.

Opisy podróży: „Wspomnienia moje o Francji". Kraków, 1839.

„Ostatnia podróż do Francji". Lipsk, 1841.

„Miasta, góry i doliny". 5 t. Poznań, 1844.

„W Alpach i za Alpami". 3 t. Warsz., 1847; 2 wyd., t. 1850.

Wspomnienie R. o siostrze Kunegundzie Białopiotrowiczowej w *Kłosach*, 1884, I. (Zob. niżej).

MARRENÉ: Łucja z ks. Giedrojciów Rautenstrauchowa. *Świt.* 1886, I. — K. N.: Kilka wspomnień z życia ś. p. Łucji z ks. Giedroyciów Rautenstrauchowej. (*Kłosy,* 1889). — CHMIELOWSKI o Rautenstrauchowej w „Hist. liter. pol.". III. — WOJCIECHOWSKI: Werter w Polsce. 1904. — SZYJKOWSKI: Ossjan w Polsce.

11. ADAM KASPEROWSKI.

Ur. ok. 1800 r. Rodem z Kołomyi w Galicji. Syn b. sekretarza lwowskiego magistratu. W r. 1809 wstąpił do wojska polskiego. W r. 1813 przeszedł do armji neapolitańskiej, w której służył do r. 1815; poczem wstąpił w stopniu majora do armji Król. Pol. Z powodu broszury „O stosunku przełożonego do podwładnych w armji", w r. 1822 wystąpił z armji i wyjechał do Galicji, gdzie oddał się technologji i chemji. W r. 1831 wstąpił do armji powstańczej. Po upadku Warszawy, przebywał jakiś czas w Królestwie, następ. udał się do Petersburga, gdzie badał urządzenia fabryczne, poczem wrócił do Galicji

(1832). W r. 1837 zaczął wydawać *Tygodnik ekonomiczno-techniczny*. Zm. 6 listopada 1839 r.

Wyd. m. in.: 1) „Marzenia Tassa". Warszawa, 1820. Przekład apokryfu wydanego przez Kompanioniego.

2) „Żale Elwiry". Warszawa. 1821. Romans.

Drugiego romansu „Cierpienia Albina" nie ukończył. (Wyj. w *Rozmaitościach* lwow., 1826).

Dmochowski: Wspomnienia. Warsz., 1858, str. 170—173. — Wojciechowski: Werter w Polsce. (Str. 74—82). — Szyjkowski: Ossjan w Polsce. — Bruchnalski: Pierwsze utwory Mick. naśl. w liter. galicyjskiej. (Str. 9—10). — Ostaszewski-Barański: Wacław Michał Zaleski. Lwów, 1913.

12. ANNA z KRAJEWSKICH NAKWASKA.

Ur. 28 marca w r. 1781 w Warszawie (wedł. Tysz. i Estr. w r. 1779, w Gołębiu) z o. Stanisława Kostki Krajewskiego, instygatora kor. Rzptej, i Franciszki z Kluszewskich. Wychowanie odebrała francuskie, w Warszawie i w Gołębiu (niedaleko Puław). W r. 1799 poślubiła Franciszka Nakwaskiego, późniejszego prefekta departam. za Ks. Warsz. (1807) (od r. 1816 kasztelana senatora) i osiadła w Lipinach w Płockiem. Za Ks. Warsz. była eforką (t. j. wizytatorką) szkół żeńskich, należała do Rady nadzorczej nad wychowaniem kobiet. Po r. 1831 przebywała w Warszawie albo w majętności swej Mała Wieś, w Płockiem. W Warszawie utrzymywała za Król. Kongres. i po r. 1831 salon literacki. Zm. 21 października 1851 r. w Małej Wsi.

Zaczęła pisać po francusku:

a) Przekład „Malwiny" ks. Wirtemberskiej p. t. „Malvine ou l'instinct du coeur". Warszawa, 1817 (2 wydanie w Paryżu, 1822).

b) „Trois nouvelles, publiées par une Polonaise". Warszawa, 1821.

c) „Suite des trois nouvelles...". (Warsz., 1821).

d) „Marguerite de Zembocin" w *Revue du Nord*. (ok. r. 1835).

Po polsku rozpoczęła od dwu artykułów pedagogiczno-społecznych: *a)* Odpowiedź na art. A. G. „O przyczynach oziębłości mężczyzn dla kobiet". (*Pam. Warsz.*, 1819); *b)* „Krótki rzut oka na teraźniejsze wychowanie Polek przez Polkę". (*Pam. Warsz.*, 1820). Przedruk. J. Sowiński w książce: „O uczonych Polkach".

Główne utwory:

1) „Aniela czyli ślubna obrączka". Warsz., 1831. (Powieść na tle powstania Listopad.). (W przekł. franc. p. t. „Angélique ou l'anneau nuptial", 1833).

2) „Odwiedziny babuni, czyli powieści dla zabawy grzecznych dzieci". Warsz., 1833. (4 powiastki).

3) „Niedzielne wieczory starego stolarza". Powieści dla rzemieślników. Leszno i Gniezno, 1843. (4 utw.).

4) „Młodość Kopernika" — w nowor. *Jutrzenka*, 1834. Przedruk. Ign. Polkowski w „Kopernikijana", III (1875).

5) „Powstaniec litewski". Obraz romantyczny z czasów rewolucji w Polsce 1831 r. Lipsk, 1845. Pod pseudon. pani T(rza)skiej. Powieść na tle powstania 1831 r., napis. w r. 1832.

6) „Czarna mara". Warszawa, 1841. Powieść historyczna z życia ostatnich książąt mazowieckich, pis. w roku 1838.

7) „Chrzestna matka w koronie czyli pierwsze róże", druk. w *Pielgrzymie*, 1844. (Pow. histor.; bohaterką Elżbieta Granowska).

8) „Otton i Berta", druk. w *Pielgrzymie*, 1844. (Pow. z pocz. XVIII w.).

9) „Obraz warszawskiego społeczeństwa w dwu powieściach". Poznań, 1842. (Powieść na tle czasów pruskich i Ks. Warsz.).

„Wspomnienia" z l. 1792—1830, pis. w r. 1840, druk. częściowo: *a)* w *Gaz. Warsz.*, 1852, nr. 197 i nast. p. t. „Wyjątki z pamiętników współczesnych"; podał je do druku J. Korzeniowski; *b)* w *Kron. Rodz.*, 1891, p. t. „Ze wspomnień wojewodziny Nakwaskiej". (Na wspomn. Nakwaskiej osnuł Skarbek pow. „Pamiętniki Seglasa").

„Wspomnienia z podróży po Szwajcarji i Tyrolu w roku 1837", druk. w *Przyj. ludu*", 1838.

„Wspomnienia z podróży do Śląska" (w r. 1844) druk. w *Pielgrzymie*, 1845.

„Urywki z przejażdżki do Karlsbadu". (Wody karlsbadzkie i spotkanie z Goethem) — w *Niezapominajkach* (Korwella).

Listy. Wyjątki z listów (franc.) do siostry Teresy Rastawieckiej, z l. 1806—1816, przytacza Bełcikowski; (rękopisy w Muzeum archeol. uniw. krak.). Pruszakowa wspomina o listach jej do Marji Krasińskiej, matki Zygmunta.

Rękopisy Nakwaskiej zawierają m. in. niedrukow. powieść współcz. p. t. „Testament".

Skimborowicz: A. N. *Piśmiennictwo krajowe*, 1840; przedruk. przy „Obrazie warsz. społecz.". (Poznań, 1842). — Tyszyński o „Czarnej marze". *Bibl. Warsz.*, 1841, IV. — Grabowski o „Czarnej marze" w „Korespond. liter.", II, 43. — Ziemięcka o „Niedziel. wiecz." w *Pielgrzymie*, 1844. — Tyszyński: A. N. (Wspomnienie), *Bibl. Warsz.*, 1851, IV. (Charakt. N-ej). — Art. o N. w *Dzien. Warsz.*, 1852,

nr. 75. — PRUSZAKOWA: A. N. *Tyg. ilustr.*, 1862. — WILKOŃSKA: „Wieczory niedzielne u wojewodziny Nakwaskiej“ w jej „Moje wspomnienia o życiu towarzyskiem w Warszawie“. — SKIMBOROWICZ: Polki autorki i artystki. *Bluszcz*, 1879. — J. SOWIŃSKI: O uczonych Polkach. Krzemieniec, 1821. — F. M. S.: N. A. *Enc. Orgelbr.*— BEŁCIKOWSKI: Anna z Krajewskich Nakwaska. *Ateneum*. 1887, II. (Studjum źródłowe, zawierające życiorys i rozbiór pism, oparte na listach i wspomnieniach N ej). — CHMIELOWSKI: N. A. *W. Enc. powsz. ilustr.* — SZYJKOWSKI: Génie du Christianisme a prądy umysłowe w Polsce porozbiorowej. Lwów, 1908. (Str. 174—183). — W. BOROWY: Ignacy Chodźko. Kraków, 1914. (Str. 95—96 i indziej). — Listy Marji Radziwiłłówny, późniejszej Wincentowej Krasińskiej, do Nakwaskiej, przytoczone przez J. Falkowskiego w t. I jego „Obrazów z życia kilku ostatnich pokoleń w Polsce“. (Poznań, 1877).

13. ELŻBIETA JARACZEWSKA.

Z hr. Krasińskich. Ur. w r. 1792. Wychowanie odebrała francuskie. Mając lat 22 wyszła za Adama Jaraczewskiego, byłego wojaka, i zamieszkała w Lubelskiem. Dopiero w 35-ym roku życia pisać zaczęła. Działalność jej literacka trwała lat trzy. Po wybuchu powstania w r. 1830, osiadła w Krakowie. Zm. 28 września 1832 r. w Krakowie. Szczegóły życia nieznane.

1) „Zofja i Emilja“. Warszawa, 1827.

2) „Wieczór adwentowy“. Warszawa, 1828.

3) „Pierwsza młodość, pierwsze uczucie“. Warszawa, 1829.

Nadto wyd. „Upominek dla dzieci“ (zbiór powiastek).

Wyd. zbiorowe. „Powieści narodowe“. 4 tomy. Lipsk, 1845.

L. OSSOLIŃSKA: Życiorys E. z hr. K. Jareczewskiej na czele zbior. wyd. z r. 1845. — M. GRABOWSKI: Szczegóły o życiu i pismach pani Jaraczewskiej („Korespondencja literacka“. II. Wilno. 1843. Str. 54—60, podane w przytoczonym przez G. liście brata jej Józefa Krasińskiego).—WÓJCICKI: E. Jaraczewska. *Tyg. ilustr.*, 1863.— SKIMBOROWICZ: Polki autorki i artystki i w dziejach krajowych sławne. *Bluszcz*, 1880, nr. 5—6. — CHMIELOWSKI: E. z Kras. Jaraczewska („Autorki polskie XIX wieku“, 1885, przedtem w *Świcie*, 1884). — KRASZEWSKI: O polskich romansopisarzach. *Wizerunki i roztrząsania nauk.*, 1836. — M. GRABOWSKI: Literatura romansu w Polsce. („Liter. i kryt.“, IV. Wilno, 1840). — TYSZYŃSKI: Powieści Jaraczewskiej. („Rozbiory i krytyki“, III. Petersburg, 1854). — TARNOWSKI: Romans polski na pocz. XIX w. *Przegl. Polski* z r. 1871, i odb., Kraków, 1871; *Niwa*, 1880. — NITOWSKI: E. z Kras. Jaraczewska. *Album biograf. zasłużonych Polaków i Polek XIX w.*, t. I. 1900. — WOJCIECHOWSKI: Zagadnienia społeczne w powieści polskiej. Lwów, 1906.— W. BOROWY: Ignacy Chodźko. Kraków, 1914.

14. JAN CHODŹKO.

Ur. 24 czerwca 1777 r. w Krzywiczach (wojew. mińskiem). Nauki szkolne pobierał w Wilnie, poczem oddał się gospodarstwu rolnemu;

był kolejno sędzią, podkomorzym, wreszcie prezesem izby cywilnej mińskiej. Był założycielem i wielkim mistrzem dwu lóż wolnomularskich—w Mińsku i w Wilnie. Przeniósł się następnie do Wilna, w charakterze prokuratora masy Radziwiłłowskiej. Należał do Tow. Szubrawców (Wajzgantos). Był też wizytatorem szkól gub. mińskiej i wileńskiej. Pod koniec życia usunął się od spraw publicznych i osiadł na wsi. Zm. w Mińsku, 10 listopada 1851 r.

Z pism jego najważniejsze:

„Pan Jan ze Swisłoczy, kramarz wędrujący". Wilno, 1821. Wyd. 2. Wilno, 1825. (Przekł. litewski. Wilno, 1823).

Pisał też dramaty i powieści. Z pow. najlepsza: „Pani kasztelanowa i jej sąsiedztwo".

Zbior. wyd. dzieł Chodźki wyszło p. t. „Pisma rozmaite" w Wilnie, 1837—42, w 12 tomikach.

D. C. Chodźko: J. Ch. obrazek życiorysowy. *Teka Wileń.*, 1858. — Odyniec: Wspom. z przeszł., (101). — Chmielowski w *W. Enc. pow. ilustr.* — Galle w *Sto lat myśli polskiej.* II.—Borowy: Ign. Chodźko. Kraków, 1914, (str. 14—21 i indziej).

15. TOMASZ MASSALSKI.

Brat Józefa. Ur. 12 (23) wrześ. 1799 r. w Rudawce pod Nieświeżem, z o. Onufrego, majora wojsk pol., i Katarzyny z Korbutów. Uczył się u jezuitów w Mohylowie i w akademji Połockiej, a następ. w uniw. wileńskim, na wydz. nauk moralnych i polityczn.; należał do Filaretów. W r. 1832 udał się do Petersburga, gdzie urzędował w ministerstwie finansów. Był potem zarządzającym dobrami Lubomirskich na Wołyniu. W r. 1853 przeniósł się do Warszawy; tu był urzędnikiem w Bibliotece Głównej. Żonaty był z Pauliną Nowosielską. Zm. 28 czerwca 1879 r. w Louvain w Belgji.

W Petersburgu redagował przez pewien czas *Bałamuta*, wydawanego przez Józ. Sękowskiego, i pomieszczał artykuły z zakresu gospodarstwa i przemysłu leśnego. Przedtem pisywał do *Dziennika Wileńskiego.*

Gł. utwór: „Pan Podstolic, albo czem jesteśmy, czem być możemy". 5 t. Wilno i Petersburg, 1831—33 („romans administracyjny"). Miał być uzupełnieniem „Pana Podstolego" Krasickiego.

W rękop. Pamiętniki z l. 1799 — 1853. Część ich, obejmującą wspomnienia z l. 1799 — 1824, wyd. H. Mościcki w „Z Filareckiego świata" (Warsz. 1924), str. 213—303.

Art. w *Enc. Orgelbr.* — Otto Ślizień w pamiętn. Zob. I. G. „Materjały do dziejów Akad. Połockiej", str. 124. — J. Bieliński: Uniw. Wileń. III, 442. — Chmielowski w Hist. liter. pol., III. 233—4.—A. Cieszkowski: O romansie nowoczesnym. *Bibl. Warsz.*, 1846, I. — H. Mościcki: wstęp do „Z pamiętników" („Z filareckiego świata". Warsz., 1924). (Zob. też „Pod znakiem Orła i Pogoni". Wyd. 2. Lwów, 1923, str. 235).

16. KUNEGUNDA BIAŁOPIOTROWICZOWA.

Z ks. Giedrojciów. Ur. 1 lutego 1793 r. w Bobcinie na Litwie, z o. Romualda ks. Giedrojcia, gienerała wojsk napoleońskich. Była damą dworu cesarzowej Józefiny i dworu ces. Aleksandra I. Po upadku Napoleona zamieszkała z siostrą Łucją (Rautenstrauchową) z rodzicami w Warszawie. Wyszła za Jerzego Białopiotrowicza, niegdyś adjutanta jej ojca. Po upadku powstania Listopadowego wyjechała do Paryża. Zm. 24 kwietnia 1883 r., w Radzikowie pod Warszawą. Jest autorką nast. utw.: a) „Hrabia Teodor czyli Łazienki w Warszawie". b) „Esquisses polonaises... (Paryż, 1831; o powst. Listop.); c) „Pamiętnik księżnej G." w tyg. pozn. *Lech* 1878, nr. 34-50 (o czasach powst. Listop.). Jej odezwę do ks. Czartoryskiego z r. 1831 ogł. Kraushar.

Ł. z Ks. G. Rautenstrauchowa: „Kunegunda z ks. Giedrojciów Białopiotrowiczowa". (Wspomnienie rodzinne). *Kłosy*, 1884, I. — K. Kaszewski: w *Kłosach* 1884. — Kraushar: Kunegunda z książąt Giedrojciów Białopiotrowiczowa. Warsz. 1909. *Miscell. histor.* XXXVII. (Odb. ze *Sfinksa*).

17. ZYGMUNT KRASIŃSKI, jako powieściopisarz. Zob. t. III.

CHODAKOWSKI I BRODZIŃSKI.

Chodakowski i Brodziński pierwsi wprowadzili świadomie ludowość (pierwiastek ludowy) do literatury polskiej i uzasadnili tego potrzebę; Chodakowski wprowadził ludowość do nauki, Brodziński — do poezji. Chodakowski stał się przez to ojcem ludoznawstwa polskiego, Brodziński, rzucając hasło odrodzenia poezji polskiej na podstawie twórczości ludowej, ojcem oryginalnej, narodowej poezji polskiej[1]).

[1]) Określenia „ojciec" użyłem w względnem tylko znaczeniu, tak jak względne tylko znaczenie mają utarte określenia: Rousseau „ojciec romantyzmu", Rej „ojciec piśmiennictwa polskiego", Zabłocki (czy Bohomolec) „ojciec komedji polskiej". W tym

ADAM CZARNOCKI. (Zorjan Dołęga Chodakowski).

Ur. 4 kwietnia 1784 r. w Podhajnej pod Nieświeżem (województwo mińskie), z o. Jakóba, i m. z Borodziczów. Uczył się w szkole powiat. w Słucku (do r. 1801), następ. odbywał praktykę prawną w Nowogródku i Mińsku (do r. 1807). W r. 1807 pomocnikiem rządcy, potem zarządzającym u hr. Niesiołowskiego. W r. 1808 aresztowany w Worończy, z powodu zamiaru udania stę do Ks. Warszawskiego, i zesłany najprzód do Petersburga, stąd do Nowogrodu; pozbawiony szlachectwa i oddany w sołdaty, zesłany do Omska; w roku 1810 wraz z pułkiem na Litwie; w r. 1811 zbiega z obozu pod Bobrujskiem do Warszawy. W roku 1812 adj. podoficerem 5-go pułku piechoty; używany był do różnych misji przez ks. Józefa Poniatowskiego i marsz. Davoust; bierze udział w wyprawie Napoleona (1812). W r. 1813 udaje się na Wołyń; bywa w Krzemieńcu 1813—16. W r. 1817 w Puławach. Przybrawszy nazwisko Zorjana Dołęgi Chodakowskiego, bada z zasiłkiem ks. Ad. Czartoryskiego, w l. 1817—19 Galicję, Wołyń i Ukrainę pod względem etnograficznym i archeologicznym. W r. 1819 udaje się do Petersburga; po drodze żeni się z Konstancją Fleming. W r. 1820 z subsydjum rząd. udaje się na zbadanie Rosji i Słowiańszczyzny pod względem archeologicznym; zwiedza okolice Ładogi, Nowogrodu i Tweru. W roku 1821 staje w Moskwie. W końcu zostaje rządcą majątku w gub. Twerskiej. Zm. 17 (29) listopada 1825 r. we wsi Petrowskoje (w gub. Twerskiej).

Po polsku ogłosił tylko rozprawę: „O Sławiańszczyznie przed chrześcijaństwem". (*Cwicz. nauk.*, 1818). Przedrukowana ze zmianami w *Pamiętn. lwowskim*, 1819.

Osobno p. t. „Z. D. Chodakowskiego „O Sławiańszczyznie przed chrześcijaństwem" i W. Surowieckiego zdanie o piśmie temże, z dodaniem krótkiej wiadomości o Chodakowskim i korespondencji jego". Kraków, 1835. Przedrukowane w pracy Raw. Gawrońskiego o Chodakowskim (1898).

W rękop.: a) „Słownik nazw horodyszcz i wsi, p. t. „Stare-Sta", w 4 tomach.

---

względnym tylko znaczeniu możemy też użyć określenia: Mickiewicz „ojciec romantyzmu polskiego". Z równą słusznością możnaby powiedzieć, że Fredro, nie Zabłocki, był ojcem komedji polskiej, Mickiewicz, nie Brodziński — ojcem narodowej poezji polskiej.

b) „Śpiewy sławiańskie pod strzechą wiejską zbierane". Zbiór (ok. 2000) pieśni ludowych, przeważnie ukraińskich, niewydany; rękopis przechowuje się w bibliotece Tow. im. Szewczenki we Lwowie. Część tylko ogł. pod swoim imieniem Maksimowicz w „Ukrainskija narodnyja pieśni" (1827; 2 wyd., 1834).

Wyd. nadto Czarnocki szereg prac w jęz. rosyjskim.

Listy: 1) do Łuk. Gołębiowskiego — w *Pam. umiej. mor. i lit.* 1830 i przy osob. wyd. „Sławiańszczyzny przed chrześc." (1835); 2) do D. Chodźki i do Karola Czarnockiego z l. 1818 — 22 (9 l.) — w *Athenaeum*, 1841 i 1842; 3) do J. S. Bandtkiego (9 l.) z r. 1817— w *Pam. Nauk. Krak.*, t. III, z r. 1837; 4) do gien. Kropińskiego (16 l.) z l. 1817—1821— w *Bibl. Warsz.*, 1866, II; 5) list do Rakowieckiego z Moskwy z r. 1822— w Wójcickiego „Cmentarz Powązk.", II; 6) 2 listy do Staszica z r. 1818 i 1823 — w Kraushara t. 4 i 5 „Towarz. Przyj. Nauk."; 7) listy w książce Francewa („Polskoje sławianowiedienije"); 8) list do ojca (z lat szkolnych) i kilka urywków z rękop. w *Przegl. Nauk.*, 1842, III.

Memorjał Uniwersytetowi Wileńskiemu w roku 1818 przesłany, wydruk. Kraushar w t. 4 „Towarz. Przyj. Nauk" (str. 375—378).

Fr. Rawita Gawroński: Z. D. Chodakowski, jego życie i prace. Lwów, 1898. (Odb. z *Przew. nauk. i liter.*, 1897).—Pypin: Zorian Dołenga Chodakowskij. *Wiest. Jewr.*, 1886, (toż w Istorja russkoj etnografji, III). — W. Domanyckij: Pioner ukrainskoj etnografii. (Zapyski nauk Tow. im. Szewczenka, 1905), (po rusku). — L. Dębicki: Puławy, 1888, t. III, str. 21—36. — Krzemiński o Chod., w *Sto lat myśli pol.* II.—Francew: Polskoje sławianowiedienije... Praga, 1906, str. 332—75 i materj. do historji podróży Chod. (listy i inne). — Pilat w Hist. liter. pol., V. — Zupełną bibliografję prac o Chod. podają Domanyckij i Krzemiński; uzupełnienie u Pilata t, V. 36—37.

KAZIMIERZ BRODZIŃSKI.

Kaz. Maciej. Ur. 8 marca 1791 r. w Królówce w Galicji Zachodniej (w cyrk. bocheńskim), z o. Jacka, dzierżawcy dóbr Fryd. Moszyńskiego, i Franciszki z domu Radzikowskiej. Matka odumarła go, gdy miał lat trzy. W r. 1797 oddano go do szkółki w Lipnicy Murowanej, w której przebył 3 lata; następnie w 1800 do szkoły w Tarnowie, poczem przeszedł w r. 1803 do gimn. tarnowskiego. Rok szkolny 1804/5 przebył w gimnazjum w Krakowie. Po śmierci ojca, wrócił w r. 1805 do domu. Część r. 1806 przebył u stryja w Wojniczu. Przez l. 1806—1809 uczył się w gimn. w Tarnowie. W r. 1809 wstąpił w Krakowie do wojska pol. (do artyl., pod komendę Winc. Reklewskiego); chodził

na wykłady w uniw. Jagiell. (ale, jak się zdaje, nie jako wolny słuchacz). Ok. poł. r. 1811 opuścił B., wraz z wojskiem, Kraków i wyruszył do Modlina. Odbył kampanje r. 1812, dosłużywszy się stop. porucznika, i r. 1813. Ranıony pod Lipskiem, dostał się do niewoli pruskiej. Uwolniony, przebywał czas jakiś w Poznaniu i na wsi (w Swadzimiu i Sulikowie). W drugiej poł. r. 1814 udał się do Warszawy. Tu zrazu zajmował różne posady biurowe: był zastępcą kancelisty w Komisji Oświecenia, adjunktem a potem sekretarzem Kom. Spraw wewnętrznych; jednocześnie był archiwistą Kom. Likwidacyjnej (1816—20) i sekretarzem Dyrekcji teatralnej. W tym samym czasie został wolnomularzem (1815—22). W l. 1818—22, przez lat 4, był nauczycielem języka i liter. polskiej w konwikcie pijar. na Żoliborzu i naucz. wymowy i poezji w seminar. pijar. (przez rok 1819/20 dawał nadto lekcje liter. w 6 kl. szkoły wojew. pijarskiej). W r. 1821 był prof. liter. w liceum warsz. Od r. 1822—31 profesorem literatury polskiej, estetyki i stylistyki w uniwers. warsz. W r. 1821 obrany członkiem Towarz. Przyj. Nauk (czynnym od r. 1823) bierze w pracach jego gorliwy udział. (W r. 1824 dr. fil. i magistrem sztuk wyzw. uniw. warsz.). W r. 1824 udaje się, dla poratowania zdrowia, zagranicę. Bawi przez pewien czas w Pradze; poznaje tu Hankę, Jungmanna, Kollara, zaprzyjaźnia się z Czelakowskim; zwiedza północne Włochy, leczy się w Karlsbadzie, zwiedza Szwajcarję i Paryż. Po 2-letniej nieobecności, wraca do kraju w r. 1826; w tym samym roku żeni się z Wiktorją Holly. Dnia 3 maja 1831 r. czyta na posiedzeniu Tow. Przyj. Nauk mowę „O narodowości polskiej“. Dn. 7 lipca 1831 r. mianowany przez Rząd Narodowy wizytatorem gieneralnym szkół. W r. 1833 bawił przez kilka miesięcy w Krakowie. W r. 1835 wyjeżdża dla poratowania zdrowia do Karlsbadu. Zm. w Dreźnie, 10 października 1835 r.

Utwory młodzieńcze z l. 1806—1814.

Najdawniejsze znane utwory poetyckie Brodzińskiego pochodzą z lat 1806—1809: w części znajdują się w listach jego do siostry Szczęsnej i do brata Andrzeja, w części wydrukowane w „Zabawkach wierszem“ Andrzeja Brodzińskiego (Kraków, 1808); urywek wiersza z r. 1808 „Żal na śmierć utonionego przyjaciela“ przytacza Dmochowski w *Bibl. Warsz.*, 1870, III; elegję „Pożegnanie z J. K.“ z roku 1808 podaje w podobiźnie Gubrynowicz w monografji o Brodzińskim.

W r. 1809 wyszła (w Krakowie) „Oda w dzień urodzin Napoleona Wielkiego... Dnia 15 sierpnia 1809 r.“ — pierwszy osobno drukowany wiersz Brodz. (Podobiznę druku podaje Gubryn. w monogr. o Brodz.).

W r. 1811 „Hymn napisany wśród Alpów", przekład utworu panny H. M. Willams, przytoczony przez A. Grabowskiego w książce „Cuda natury" (Kraków, 1811) i „Pożegnanie Krakowian" w *Gazecie koresp. warsz. i zagran.*, 1811.

W r. 1813 „Na odejście do Saksonji", wiersz wydruk. osobno. Trzy ostatnie wiersze przedruk. Łucki w Dod. do rozpr. „Młodość K. Brodzińskiego" (1910).

Listy do A. Grabowskiego z l. 1812—14 przeplatane są wierszami. Ok. 20-tu wierszy z tego okresu ogł. z rękopisu Łucki w „Nieznanych poezjach" (Kraków, 1910). Niektóre z nich przytoczył przedtem Gubrynowicz w *Pam. Liter.*, 1910.

„Dziennik wojskowy z 1813 r." (Dziennik wyprawy pod Lipsk), (przeplatany wierszami) ogł. w całości Łucki w „Nieznanych pismach prozą" (w *Arch. do dziej. liter. i ośw. w Polsce*, t. XII (1910); urywki z dziennika wydruk. Chodźko w X t. „Dzieł" Brodz. wyd wileń., z roku 1844, a przedrukował je Tretiak przy „Wspomnieniach mojej młodości" (1901).

Spis chronologiczny utworów Brodz. z l. 1805—1814, odszukanych i zaginionych, podaje Łucki w Dod. do rozpr. „Młodość K. Brodz.". (1910).

T w ó r c z o ś ć Brodzińskiego z l. 1814—1830.

„Na wprowadzenie zwłok ks. Józefa Poniatowskiego do Warszawy. (Warsz. 1814).

Utwory swoje poetyckie i rozprawy ogłaszał w tych latach głównie w czasopismach (warsz.), przeważnie w *Pamiętniku Warszawskim* Bentkowskiego (1815—1821), którego był stałym współpracownikiem, a od końca r. 1819 współredaktorem, w l. 1822—23 redaktorem wraz z Fryd. Skarbkiem i Skrodzkim. Drukował tu z poezji m. i. drobne wiersze, które później skupił p. n. „Pieśni rolników", „Pole Raszyńskie" (1819, napis. 1815), „Poezja" („Do Dafny o poezji" — 1816 i 1821), „Żal za polskim językiem", (1818), poemat „Wiesław" (1820), „Legjonista" (1820), „Pobyt na górach Karpackich" (1822).

„W i e s ł a w". Sielanka krakowska". Tekst w ostatecznej redakcji z r. 1828, wraz z warjantami pierwodruków z r. 1820 (*Pam. Warsz.*) i z r. 1821 („Pisma"), z autografu (Bibl. Jagiell.) wydał Gubrynowicz w „Księdze pamiątk. ku uczczeniu 250-ej rocznicy założenia uniwers. lwowskiego" (Lwów, 1912).

Wiersz z r. 1817 p. t. „Dobranoc Wiesławowi" mylnie był uważany za epilog „Wiesława".

Utwory swoje, poetyckie, z lat 1814—21 skupił B. w wyd. oddzielnym p. t. „Pisma". („Różne poezje"), 2 tomy. Warszawa, 1821,

Oprócz w *Pamiętniku Warszawskim*, drukował Brodz. utwory swoje, wierszem i prozą, w l. 1815—1831 w następ. czasopismach: w *Tygodniku polskim i zagr.*, w *Pamiętniku Naukowym* (tu „Oldyna" w 1819), w *Dzienniku Warszawskim*, w *Bibliotece Polskiej* Dmochowskiego 1825, w *Rocznikach Towarzystwa Przyj. Nauk*, w *Orle Białym*, w *Rozrywkach dla dzieci* (1824—28) Tańskiej, w *Gazecie korespondenta warsz. i zagran.*, w noworoczniku *Melitele* Odyńca (1829—30), w czasopismach z r. rewoluc. 1830/31: *Patryota*, *Nowa Polska*, *Kurjer Warszawski*; w *Pamiętniku dla płci pięknej* (1830) Gaszyńskiego.

W l. 1815—1822 ogłosił B. bezim. osobno kilka wierszy swoich i przemówień wolnomularskich. Zob. o nich art. Chmielowskiego i Jankowskiego.

Dziesięć wierszy ogł. B. przy Elsnera: „Rozprawie o metryczności i rytmiczności języka polskiego"... (Warszawa, 1818) (z wstępem do nich); są to: „Pasterka", „Mikon i Filis", „Matka i dziecię", „Gołąbki", „Tęschna", „Brat i siostra", „Wiosna", „Przodkowie", „Muza wiejska" i „Praca".

Osobno wyd. nadto:

a) „Pieśni Madagaskaru, z francuskiego, z prozy p. Parny przełożone..." Warszawa, 1819.

b) „Pieśni do mszy świętej..." Wiersz Kaz. Brodz. Muzyka Józ. Elsnera. Warszawa, 1820. (Odb. z dzieła Elsnera „Msza polska. Warsz. 1820).

c) „Cierpienia młodego Wertera. Z niem. p. Goethe". Warszawa, 1822. (Przedruk. w *Bibl. Powsz.* Złoczów, (1904).

d) Elegje Jana Kochanowskiego, z łacińskiego przełożone..." Warszawa, 1829.

„Dwór w Lipinach", sielanka szlachecka na tle wojny Napoleońskiej r. 1812, poemat zamierzony przez Brodz. na większą skalę, pisany w r. 1824 i 1825, ale w końcu zaniechany. Kilka ułamków ogłosił pierwszy Dmochowski w art. „O życiu i pismach Kaz. Brodzińskiego" (1870). Pełny tekst wszystkich zachowanych fragmentów podał Łucki w rozprawie „Epos szlacheckie Kazim. Brodzińskiego" (w „Książce pamiątkowej" dla Józ. Tretiaka).

Wiersz: „Czelakowskiemu" (z r. 1824) ogłosił z autografu Fran cew w „K. Brodz. i czechi", a za nim St, Kossowski w rozpr. „Brodz.

tłumaczenia pieśni lud." (1906). (Przedtem *Tygodnik Literacki* poznań. z r. 1842). Francew i Kossowski podali też wiersz „Do Hanki" (1824).

Z rozpraw B. estetyczno-krytycznych, ogłoszonych w czasopismach lub osobno, najważniejsze:

a) „O klasyczności i romantyczności, tudzież o duchu poezji polskiej" (w *Pam. Warsz.*, 1818). (Pierwotny tytuł: „Uwagi nad duchem poezji polskiej"). Krytycznie wydał Chmielowski w *Arcydz. pol. i obc. pis.* (wydawn. F. Westa) Brody, 1904, oraz Łucki w *Bibl. Narod.*

b) „O poetycznej literaturze niemieckiej, z uwagami tłumacza nad poezją polską". (*Pam. Warsz.*, 1819).

c) „O wdzięku naturalności". (*Pam. Warsz.*, 1819).

d) „Listy o polskiej literaturze". (*Pam. Warsz.*, 1820).

e) „Myśli o dążeniu polskiej literatury". (*Pamiętnik Warsz.*, 1820).

f) „O Barbarze", tragiedji Felińskiego". (*Pamiętnik Warsz.*. 1821).

g) „Listy Sieciecha i Żelisława o literaturze". (*Pam. Liter.*, 1822). (Przedruk. *Niwa*, 1876).

h) „O satyrze" (Warszawa, 1822 i w *Roczn. Tow. K. W. Przyj. Nauk*, t. XVI, 1823).

i) „O elegji". (Warszawa, 1822 i w *Roczn. Tow. K. W. Przyj. Nauk*, t. XVI, 1823).

k) „O idylli pod względem moralnym" (w „Posiedz. publiczne król.-warsz. Uniwersytetu... odbyte 16 lipca roku 1823" i w *Pam. Warsz.*, 1823). (Przedruk w *Sto lat myśli pol.* III, 1907).

l) „Artykuł nadesłany, z powodu pism o poezji w *Gazecie polskiej* umieszczonych". (*Gaz. koresp. warsz. i zagr.* z r. 1827). (Przedruk. w t. V „Pamiętnika Tow. im. Mickiewicza"). Art. napis. z powodu rec. „Sonetów" Mickiewicza przez Mochnackiego. (Art. „Recenzenci i estetycy" jest przeróbką 1 ej części tego „Artykułu").

m) „O życiu i pismach Franc. Karpińskiego". *Roczn .Tow. Przyj. Nauk*, t. XX, 1828).

n) „O Józefie Lipińskim". (*Pamiętn. warsz. umiejętn. czyst. i stos.*, 1829? i w *Roczn. Tow. Przyj. Nauk*, 1830).

o) „O Fabjanie Birkowskim". (*Roczn. Tow. Przyj. Nauk*, t. XX, 1830).

p) „O wymowie u dawnych Polaków". (*Roczn. Tow. Przyj. Nauk*, t. XX, 1828).

r) „O krytyce". Jest odpowiedzią na Mickiewicza „O kryt. i recenz. warsz.".

s) „O egzaltacji i entuzjazmie". Niektóre z tych rozpraw pomieścił

Brodz. w wyd. zbior. p. t. „Pisma rozmaite". Tom I. Warszawa, 1830. („O krytyce" tu poraz pierwszy, „O życiu i pismach Karpińskiego", „O satyrze", „O Fab. Birkowskim", „O elegji" i „O egzalt. i entuzj." tu poraz pierwszy).

Z rękopisów pośmiertnych wydano:

1) „Kurs krytycznej historji i literatury polskiej". Kurs ten z r. 1822—23 wydruk. poraz pierwszy w tom. III, IV i V. poznań. zbior. wyd. „Pism" Brodzińskiego. Tekst wyjęty nie z rękopisu przygotowanego do druku, który zaginął, lecz z bruljonu, w ułamkowym stanie pozostałego.

2) „Programma kursu krytycznej historji literatury polskiej", na r. 1823—24. Wydruk. z rękopisu Bieliński w monogr. „Uniwersytet Warszawski", t. III, str. 427—435.

3) Kurs estetyki", wykładany w uniwers. warszaw. w l. 1825—27, wydruk. z rękop. ułamkowego w t. VI ed. poznań. „Pism" Brodziń. (Rozprawy: „Piękność i wzniosłość, druk. w *Jutrzence*, 1834, i „O egzaltacji i entuzjazmie" są ustępami kursu).

4) „Kurs nauki o stylu", wykładany w l. 1825—1831 w uniwers. warsz., wydruk. poraz pierwszy w t. V poznańsk. edycji „Pism" Brodz.

Z rzeczy pedagogicznych ogł. Brodz. osobno:

a) „O powołaniu i obowiązkach młodzieży akademickiej". (Warszawa, 1826). Rzecz czytana na publ. posiedz. Król. Uniw. (Przedtem druk. w „Posiedzenie publ. Królewsko-warsz. Uniwersytetu... odbyte d. 15 lipca 1826 roku").

b) „Głos do uczniów Konwiktu XX. Pijarów w Warszawie przy końcu roku szkolnego 1820—21. („Programma popisu publ. w Konwikcie Żoliborskim").

Z rozpraw o języku polskim:

a) „O łagodzeniu języka polskiego". (druk.w *Rozprawy i wnioski o ortografji polskiej* przez Deputację od Król. Towarz. Warsz. Przyj. Nauk wyznaczoną". Warsz., 1830).

b) „Zdanie sprawy Deputacji przy złożeniu Towarzystwu Przyj. Nauk rozpraw i wniosków, dotyczących się ustalenia pisowni polskiej." (Tamże).

Autobiografję Brodz., napis. w r. 1823, wydruk. pierwszy Wójcicki w „Cmentarzu Powązkowskim", t. II (w życiorysie pijara K. Kamińskiego); po nim Arabažin w dod. do monogr. o Brodz., Tretiak przy „Wspomnieniach mojej młodości" (wyd. 1901) i Bieliński w t. III monogr. o Uniw. Warsz." (str. 445—448).

Twórczość Brodzińkiego w l. 1830—1831.

W dobie powstania Listopadowego ogł. B. szereg wierszy, artykułów i odezw patrjotyczno-rewolucyjnych w następ. czasopismach ówczesnych: *Patryjota, Nowa Polska, Kurjer Polski* i *Kurjer Warszawski*: z utworów poetyckich: „Do Boga" („Z gruzów więzienia..."), „Mazur" („Padły turmy, spadły pęta..."), „Dalej do broni, do broni, Sarmaci", „Do Polek", „Rok 1830", „Dumka", „Nadgrobek Juljanowi Małachowskiemu", „Nadgrobek Kazim. Plichcie", „Na dzień Zmartwychwstania Pańskiego", „Do gospodarza"; z artykułów i odezw: *a*) „Mowa miana przy wprowadzeniu uczniów, składających gwardję honorową, w mury uniwersytetu" (wydruk. w czasop. *Polak sumienny*, z roku 1830, i osobno; przedruk. Gubrynowicz, i Chrzanowski w t. III *Stu lat myśli pol.*); *b*) „O zachowaniu pamiątek narodowych". (*Kurjer Polski* z r. 1831); *c*) „Prośba do sejmu" (*Kur. Pol.*, 1831); *d*) „Święta sprawa nasza" (*Kur. Pol.*, 1831; przedruk. Gubryn. i Chrzan.); *e*) „Odezwa do narodu" (*Kur. Pol.*, z d. 4 lipca 1831; przedruk. Gubryn.).

Mowę o Narodowości Polaków, wygłoszoną na zgromadzeniu Towarzystwa Przyj. Nauk w dniu 3 maja 1831 r. wyd. osobno p. t. „O Narodowości Polaków, czytano na sesji Towarz. Przyj. Nauk w dniu 3 maja 1831 r.". (Przedruk. m. in. w całości Chrzanowski w t. III *Stu lat myśli polskiej*. Osobno, z przedmową i objaśnieniami Wacława Reindla. Warszawa, 1917. *Bibljoteczka Narodowa* nr. 73).

Twórczość Brodzińskiego z l. 1832—35.

W l. 1834—35 redagował B. noworocznik *Jutrzenka* i pismo *Magazyn Powszechny*. W *Jutrzence* umieścił szereg utworów poetyckich, oraz ustęp z wykładów estetyki, p. t. „Piękność i wzniosłość".

Poemat, napisany w r. 1832 w rocznicę 8 września 1831 r. p. t. „Rocznica", ogłosił poraz pierwszy w całości Łucki w Brodziń. „Nieznanych poezjach". (Kraków, 1910, str. 85—102).

„Posłanie do braci wygnańców". (Pis. w roku 1835). 1 wyd. p. t. „Poselstwo z ziemi ucisku do synów jej w rozproszeniu", (Paryż, 1838), wyd. St. Witwicki; 2-ie wyd. p. t. „Posłanie do braci wygnańców i Mowa o narodowości polskiej". Paryż, 1850. (Z przedmową B. Zaleskiego). (Wyd. poprawne) (Przedruk. w *Bibl. lud. pol.* Paryż, 1867 i w *Bibl. Mrówki*. Lwów, 1878). Wydania krytycznego brak. Autograf w arch. rodziny Zaleskich w Paryżu.

„Wspomnienia mojej młodości" (Pis. około r. 1833)

wyd. poraz pierwszy Skimborowicz w *Przeglądzie Naukowym* z r. 1844, t. IV. Są częścią większej całości, która zaginęła i obejmuje l. 1791—1800. Osobno wydał Tretiak, p. t. „Wspomnienia mojej młodości i inne urywki autobiograficzne". Kraków, 1901. Nieznany urywek" ze Wspomnień ogł. Gubrynowicz w *Pam. Liter.* z r. 1905.

Listy. 1) 18 listów do stryj. siostry Szczęsnej, z lat 1806—1809 Łucki w *Przew. nauk. i liter.*, 1906. (Jeden list w podobiznie podaje Gubryn. w monografji o B. 2) 12 listów do brata Andrzeja, z l. 1807—1809, wydał Pilat w *Pam. Liter.*, 1906. 3) 6 listów do Ambr. Grabowskiego, z l. 1812—1814 wyd. Łucki w *Archiwum do dziej. ośw. i liter. w Polsce*, t. XII. 4) list do Szotarskiego z r. 1813 przytacza Wójcicki w „Życiorys. znak. ludzi", (1850). 5) list do X. Janowskiego z r. 1821 przytacza Wójcicki w „Cment. Powązk.," II. 6) 2 listy do F. Słotwińskiego, z r. 1814, Łucki w *Archiwum do dz. liter. i ośw.* XII. 7) list jak się zdaje do Chłędowskiego, red. *Gazety literackiej*, z r. 1822, (z powodu krytyki poezji z r. 1821) wyd. Łucki tamże . 8) 5 listów z Szwajcarji z r. 1824 (4 do niewiadomej osoby, jeden do rektora Szwejkowskiego) druk. w *Bibliotece Polskiej* (Dmochowskiego) z r. 1825 i w *Kron. Rodz.*, 1870 r. oraz w *Archiwum do dz. ośw.* t. XII 9) list do Franc. Armińskiego, z Genewy, z r. 1824 ogł. w „Wieńcu", piśmie zbior. ofiar. Stan. Jachowiczowi, w t. I. (Warsz. 1857). 10) 2 listy do Czelakowskiego, z r. 1824 i 1825, ogł. Francew w „K, B. i czechi". 11) 4 listy do Lelewela, z l. 1825—1830, wyd. Łucki w *Archiwnm do dz. ośw.*, XII 12) 2 listy: *a*) do niewiadomej osoby i *b*) do Kl. Tańskiej, z r. 1826, ogł. Morawiecki w *Przegl. Liter.*, 1897, (Krak.). 13) 4 listy do Łuk. Gołębiowskiego, z r. 1833 i 1835 wydruk. w „Pamiętniku o życiu Ł. Gołębiowskiego". (Warsz. 1852). 14) list do Helcla z r. 1835 wyd. Gubrynowicz w dod do rozprawy „K. Brodz., 1830—35". 15) 3 listy do jen. Mrozińskiego z r. 1830, wyd. Gubrynowicz w *Pam. Liter.* 1904. 16) list do jez. Mrozińskiego ogł. Kantecki w art. „Z autografów biblioteki Poturzyckiej". *Przegl. nauk. i liter.*, 1878. 17) Wyjątek z listu do S. Witwickiego, wydruk. w *Roczniku Emigracji polskiej* z r. 1836. 18) list przedśmiertny w wyj. podał Witwicki w „Wieczorach pielgrzyma", II. 19) listy do Fryd. Skarbka wyd. Gubrynowicz w *Księdze pamiątkowej 250-ej rocznicy założ. Uniw. Lwowskiego*. 20) 2 liściki: do Brodowskiego i do pp. Łąckich (z r. 1834) wyd. Łucki w *Archiwum do dziejów ośw...* XII. 21) list do J. Krasnosielskiego z r. 1812, list do Ad. Czartoryskiego z 1829 i list do Wład. Ostrowskiego z r. 1829 wyd. Gubrynowicz w *Pam. liter.* 1923. — 22) List do Stef. Witwic-

kiego z r. 1829, dwa bileciki do tegoż i jeden do Goreckiego ogł. Łucki w *Pam. liter.* 1926. 23) list do Niemcewicza z r. 1825 w *Pam. liter.* 1924/5. 24) list do Lindego z r. 1823 w *Exlibris* 1920. 25) list do W. Hanki w *Ruchu liter.* 1929, nr. 2.

Wyd. zbiorowe. Wydania zupełnego i krytycznego brak. 1) „Pisma". 2 tomy. Warszawa, 1821. (Wyd. to zawiera tylko poezje).

2) „Pisma rozmaite", Tom. pierwszy. Warszawa, 1830. (Więcej tomów B. nie wydał. Wyd. to zawiera tylko pisma prozą, mianowicie: „O krytyce", „O życiu i pismach Franc. Karpińskiego", „O satyrze", „O Fabjanie Birkowskim", „O elegji", „O egzaltacji i entuzjazmie").

3) „Dzieła". 10 tomów. Wilno, 1842—44. (Wyd. D. C. Chodźko).

4) „Pisma". 8 tomów. Poznań, 1872—74. Wyd. to prowadzone przez F. S. Dmochowskiego i J. I. Kraszewskiego, miało być zupełne, nie zostało jednak doprowadzone do końca, to też nie obejmuje nawet wszystkich utworów poprzednio drukowanych (przeszło 30-cie), czy to pomieszczonych w wydaniach zbiorowych i osobno wydanych, czy to rozproszonych po czasopismach.

Uzupełniają poniekąd to wydanie następ. wydania pism Brodz. (wierszem i prozą), przeważnie z rękopisów wydobytych:

a) „K. B-go Nieznane poezje". Kraków, 1910. (Wydał A. Łucki). Zawiera ok. 200 utworów przedtem niedrukowanych.

b) „Nieznane pisma prozą". (*Archiwum do dziejów liter. i ośw. w Polsce*, t. XII. Kraków, 1910). (Wyd. A. Łucki). Zawiera: *a*) Dziennik z r. 1813; *b*) Kilkadziesiąt listów; niektóre były już przedtem drukowane; *c*) Przekład rozprawy Kanta „Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen" („O uczuciu piękności i wzniosłości"), *d*) „O kursie krytycznej historji literatury polskiej"; *e*) „Uwagi do projektu wydania pieśni religijnych"; *f*) Kilkadziesiąt artykułów o Polsce różnej treści; wśród nich: „Słownik rzeczy narodowych", który ogł. już z rękopisu Kraushar w t. 5 monogr. o „Towarzystwie Przyj. Nauk", p. t. „Projekt wydawnictwa Dykcjonarza rzeczy polskich". (Oba wydawnictwa Łuckiego ocenił Gubrynowicz w *Pamiętn. Liter.*, 1911).

c) Kraushar w t. 5 monogr. o „Towarz. Przyj. Nauk" wydał, oprócz „Projektu Dykcjonarza rzeczy narodowych", „Uwagi nad potrzebą wydania wyboru poezji dla młodzieży...", wydrukowane już w t. VII „Pism" Brodz.

d) Wierzbowski w t. II „Materjałów do dziejów piśmiennictwa polskiego" (Warszawa, 1904) wyd.: *a*) „Rozkład rocznego kursu historji krytycznej literatury polskiej" z r. 1822; *b*) „Program lekcji na rok

szkolny 1825/6"; *c*) list do Komisji W. R. i O. P. (z r. 1822) w sprawie wykładów w uniwersytecie, i parę innych dokumentów.

e) Bieliński w III t. monogr. o „Uniwersytecie Warszawskim", wydruk. z autografu: *a*) ogłoszoną już przez Łuckiego rzecz: „O kursie krytycznej historji literatury polskiej"; *b*) Memorjał B. o obowiązkowości słuchania wykładów języka polskiego przez uczniów wszystkich wydziałów; *c*) „Programma kursu krytycznej historji literatury polskiej na r. 1823—24"; *d*) Autobiografję z r. 1823.

f) Gubrynowicz, oprócz utworów w rozpr. „K. B., 1830—1835" i w *Pam. Liter.* wydanych, wydał w *„Księdze pamiątkowej 250-ej. rocznicy Uniwers. Lwowskiego"*, w art. „Ze studjów nad życiem i pismami K. Brodzińskiego": *a*) tekst z autografu „Wiesława" (rękop. bibl. Jagiellońskiej); podobiznę autografu daje w monogr. o Brodziń.; *b*) korespondecję z Fryd. Skarbkiem; *c*) Ocenę powieści Kropińskiego „Julja i Adolf"; *d*) „Wspomnienie o Szczęsnej"; *e*) kilka wierszy nieznanych w wyj. podaje z rękop. Gubr. w swej monogr. o Brodziń. — Kilka wierszy wydruk. Gubryn. w *Pam. liter.* 1924/5.

g) Łucki przedr. przy rozpr. o „Młodości K. Brodz." trzy wiersze z rzadkich wydań: *a*) „Hymn wśród Alpów"; *b*) „Pożegnanie Krakowian"; *c*) „Na odejście do Saksonji".

Wydania krytyczne wybranych B-go utworów:

a) „O klasyczności i romantyczności, tudzież o duchu poezji polskiej", w oprac. A. Łuckiego. Kraków. 1920 (*Bibl. Narod.*),

b) „Wybór poezyj", w oprac. A. Łuckiego. Kraków, 1921 (*Bibl. Narod.*).

c) „Mowy i pisma patrjotyczne oraz O powołaniu i obowiązkach młodzieży akademickiej", w oprac. Ign. Chrzanowskiego. Kraków, 1926. (*Bibl. Narod.*).

d) „Wspomnienia mojej młodości i inne pisma autobiograficzne", w oprac. A. Łuckiego. Kraków. 1928. (*Bibl. Narod.*).

Bibljografja pism Brodz. — Spis pism Brodzińskiego z l. 1815—34, druk. i rękop., ułożony przez niego samego, podaje Dmochowski w „O życiu i pismach K. Brodz." (1870). Wielu z tych pism, jakoteż z wymienionych przez Szotarskiego, D. C. Chodźkę i Wójcickiego, jeszcze nie odszukano. Uzupełnienia w monogr. Gubryn.

Rękopisy Brodz. w Bibl. Jagiell., w bibl. Zamoysk. w Warszawie, w Ossolineum.

Literatura o K. Brodzińskim.

A. Monografje: — GUBRYNOWICZ: Kazimierz Brodziński. Życie i dzieła· Część pierwsza (1791 — 1821). We Lwowie, 1917. — ARABAŻIN: Kazimir Brodzinskij i jewo litieraturnaja diejatielnost'. Kijów, 1891. (Po rosyj.). (Oceny: *a)* Pypin: Kaz. Brodzinskij. *Wiestnik Jewropy* z r. 1891, okt. *b)* Murko: w *Archiv. f. slav. Philol.* XV. *c)* Chmielowski w *Kwart. histor.*, 1893.

B. Życiorysy i przyczynki biograficzne. — SKIMBOROWICZ: O Kaz. Brodzińskim i jego pismach. *Przyjaciel ludu*, 1836. — A. GRABOWSKI: Kilka słów dodatkowych do art. o Kaz. Brodzińskim. *Przyj. ludu*, 1836. — ODYNIEC: List o śmierci Brodz. *Przyj. ludu*, 1836 (i w t. 10 „Dzieł K. Brodz.". Wilno, 1844. Zob. też list jego do Katarzyny Lewockiej przy art. Wójcickiego w „Życiorysach znakomitych pisarzy". Warsz., 1850, I, i przy art. Dmochowskiego „O życiu i pismach K. B.". *Bibl. Warsz.*, 1870). — SZOTARSKI: Wzmianka o K. Brodz. i jego pismach. *Rocznik Emigracji Pol.* Paryż, 1836. — D. C. CHODŹKO: Wzmianka o życiu i pismach K. Brodz. Wilno, 1845. (Odb. z t. X „Dzieł"). — ODYNIEC: Ostatnie chwile Brodz-go (z wstępem Lewestama). *Wiek*, 1873. — ODYNIEC: K. B. w „Wspomnieniach z przeszłości". Warszawa, 1884. — SIEMIEŃSKI: Żywot Kaz. Brodziń. Kraków, 1851, (i w „Dziełach", VIII. „Wieczornice"). — WITWICKI: Przejezdny, w jego „Gadu-gadu". Lipsk, 1852. — WÓJCICKI: K. B. w „Życiorysy znak. pisarzy", I. Warszawa, 1850. — WÓJCICKI: „Cmentarz Powązkowski", II, 134—141 (w Życiorysie K. Kamińskiego). — WÓJCICKI: K. Brodz. (Wspomnienie). (W książce zbior. „Kłosy i kwiaty". Kraków, 1869). — WÓJCICKI: Wspomnienia z życia K. Brodz. *Kłosy*, 1872. — STATTLER: Przypomnienie starych znajomości. *Kłosy*, 1873, I. — WÓJCICKI o B. w „Warszawa, jej życie umysł...". (1880). — WÓJCICKI o B. w „Kawa literacka". — DMOCHOWSKI: Wspomnienia. Warszawa, 1858. — SKIMBOROWICZ: K. B... *Przegl. Nauk.*, 1844, III. — DMOCHOWSKI: O życiu i pismach K. Brodz. Warsz., 1871. (Odb. z *Bibl. Warsz.*, 1870). — A GRABOWSKI: Wspomnienia. 2 t. Kraków, 1909. — K. KOŹMIAN o Brodz. w art. o Osińskim w „Pamiętnikach" III, (porówn.). — DUCHIŃSKA: K. Brodz., Paryż, 1885. (Por. art. w *Tyg. mód i pow.*, 1886). — CHMIELOWSKI: K. Brodz. wolnomularzem. *Ateneum*, 1886, III. — JELINEK: Brodziński i Czelakowski. *Kraj*, 1888. Dod.— HORDYŃSKI: Brodzińskiego lata szkolne. *Kwart. histor.* 1888. — GUBRYNOWICZ: Kaz. Brodz., 1830 — 1835. Lwów, 1892, (odb). — MORAWIECKI: Korespondencja Klem. z Tańskich Hofmanowej. *Przegl. Liter.*, 1897. (Kraków). — KRAUSHAR: Tow. Przyj. Nauk. Warsz., t. I—VIII: — FRANCEW. K. Brodz. i czechi. (Odb. z „Sbornika", poświęc. F. D. Florińskiemu. Kijów, 1904) (po rosyj.). (Zob. rec. Kossowskiego w *Pam. Liter.*, 1905). — KS. ZALĘSKI: O masonji w Polsce (1908). — ASKENAZY: Łukasiński. WŁ. JANKOWSKI: W loży masońskiej. Złoczów, 1910, (*Bibl. Powszechna*). — GUBRYNOWICZ: Z młodych lat K. Brodzińskiego. *Pam. Liter.* 1910. — ŁUCKI: Młodość Kaz. Brodzińskiego. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XLVII. (1910). (Ocena Drogoszewskiego w *Bibl. Warsz.*, 1910, paźdz.). — TRETIAK: B. Zaleski. I. — BIELIŃSKI: Uniwersytet Warszawski, III. — PILAT: Nieznane listy Brodz. z czasów szkolnych. *Pam. Liter.*, 1906. — KRAUSHAR: Z przed i pozgonnych chwil Brodzińskiego. (w „Echa przeszłości". Warsz., 1917). — GUBRYNOWICZ: Z nieznanej korespondencji B. Brodz *Pam. Liter.* 1923. — GUBRYNOWICZ: Garść szczegółów do biografji i twórczości K Brodz. *Pam. liter.* 1924/25. — A. ŁUCKI: Nieznane listy K. Brodz. do Witwickiego i Goreckiego. *Pam. liter.* 1925/26.

C. Charakterystyki twórczości Brodz. wogólności i rozbiory poszczególnych utworów. — MOCHNACKI: „Pisma rozmaite" K. Brodzińskiego. *Kur. Pol.* 1830. (Przedruk. Śliwiński w „Pismach" (Lwów, 1910), str. 244—256). — J. B. OSTROWSKI: Co są prawidła. *Powsz. Dziennik Kraj.* 1830. — ZIEMIĘCKA: Poezja i Kazimierz z Królówki. *Pierwiosnek,* 1841. — ZIEMIĘCKA: Rozbiór dzieł Kaz. Brodz. *Pielgrzym,* 1844. — KRASZEWSKI: Słówko o Kaz. Brodzińskim. *Athenaeum,* 1844 (i w „Wyborze pism", X). — MECHERZYŃSKI: O pismach Kaz. Brodz. *Bibl. Warsz.,* 1859. — DMOCHOWSKI: Wykład literatury i estetyki K. Brodz. *Bibl. Warsz.,* 1869. — MICKIEWICZ: Liter. Słowiańska, II, 321—323 i 379—381. — BEŁCIKOWSKI: K. Brodz. Lwów, 1875, i w „Ze studjów nad literaturą polską". 1886. — BEŁCIKOWSKI: Romantyczność przed Mickiewiczem (tamże). — TOMKOWICZ: Przyczynek do historji początków rozwoju romantyzmu w Polsce. Kraków, 1878. — MARRENÉ: Kaz. Brodz. Studjum. Kraków, 1881. Odb. z *Muzeum.* (Ocena Chmielowskiego w *Ateneum,* 1881, IV). — B. ZALESKI: Przedmowa do „Mowy o narodowości Polaków i Posłania do braci wygnańców". (Paryż, 1850, przedruk w Korespondencji Zal., II.). — KASZEWSKI: Kaz. Brodz. *Bibl. Warsz.,* 1881, IV. (Z powodu studjum Marrenowej). — ZIPPER: Fr. Grillparzer. *Przew. nauk. i liter.,* XIII, (o przekładzie „Safony"). — CHMIELOWSKI: Poezja w wychowaniu. Wilno, 1881. — CHMIELOWSKI: K. B. jako pedagog. *Enc. Wychow.,* II. — CHMIELOWSKI: Kaz. Brodz. („Studja i szkice", II, 1886). (Ocena Pilata w *Kwart. histor.* 1887). — GAWALEWICZ: O śpiewaku „Wiesława". („Sylwetki i szkice literackie". Kraków, 1888; przedtem jako wstęp do ilustr. wyd. „Wiesława". 1886). — BEM: Echa mesjanistyczne w liter. pol. *Prawda,* 1888, i w jego „Studjach i szkicach", Warsz., 1904. — HORDYŃSKI: Mickiewicz i Brodziński. *Pamiętnik Mickiewiczowski.* IV. 1890. — GUBRYNOWICZ: Artykuł Brodzińskiego o Mickiewiczu. *Pamiętnik Mickiewiczowski,* t. V, 1891.—KONOPNICKA: O aforyzm Brodzińskiego. *Kraj,* 1894, nr. 25. — PRÓCHNICKI: O czytaniu ważniejszych utworów literackich. *Sprawozd. gimn. V. we Lwowie, za r. 1897.* Str. 29—32. (porówn. „Wiesława" z „Hermanem i Dorotą"). — TARNOWSKI: Hist. liter. pol. IV i V, 40—41. III, 374 (o stosunku „Wiesława" do „Cyganów" Kniaźnina). — MARRENÉ: Lud w poezji i powieści. *Bibl. Warsz.,* 1888, IV. — TRETIAK—wstęp do „Wspomnień młodości" Brodz. Kraków, 1901. — ŁOPACIŃSKI: Kilka szczegółów ludoznawczych ze „Wspomnień młodości" Brodz. *Wisła,* 1901. — ZDZIARSKI: Pierwiastek ludowy w poezji pol. XIX w. (1901).—KOPIA: Notatki do Brodzińskiego. *Pam. Liter.,* 1902.— BRÜCKNER o B. w ocenie Hist. liter. Spasowicza. *Archiv. f. slav. Phil.* VII, 1884.— BRÜCKNER: Dzieje liter. pol. II. — CHMIELOWSKI: Dzieje krytyki literackiej. Warsz., 1902. — CHMIELOWSKI: Nieco o „sońskich śpiewakach i nadsońskich fletach". *Ogniwo,* 1903, nr. 11. — CHMIELOWSKI: Kaz. Brodz. Złoczów, 1903. („Charakterystyki literackie pis. pol."). — CHMIELOWSKI—Wstęp do „O klasyczności i romantyczności". Brody, 1904. — KOPIA: Tatarzy w „Wiesławie". *Muzeum,* 1903. — WOJCIECHOWSKI: „Werter" w Polsce. Lwów, 1904. Str. 88—98).—GUBRYNOWICZ: Nieznane listy Brodz. *Pam. Liter.,* 1904. — GUBRYNOWICZ: Nieznany urywek z K. Brodz. „Wspomnień". *Pam. Liter.,* 1905. — STODOR: Drobne poezje K. Brodz., do r. 1818. Stanisławów, 1905. — BAREWICZ: Fryd. Schiller i t. zw. romantyka polska przed Mickiewiczem. Lwów, 1905. — TARNOWSKI: T. Lenartowicz. „Rozpr. i Sprawozdania", II, 292—293. (porów. Brodz. z Lenart.). — JARECKI: Ideje historjozoficzne Woronicza. *Pam. Liter.,* 1904. str. 422. (O wpływie Woron. na Brodz.). — KOSSOWSKI: Brodzińskiego tłumaczenia pieśni ludowych. Lwów, 1906. — CHRZANOWSKI: Brodz. Kaz. *Sto lat myśli*

pol. III, 1907. — Jankowski—Wstęp do „Wiesława“ w wyd. Westa. — Karbowiak: K. Brodz. na niwie wychowawczo-oświatowej. („Przyczynki do dziejów wychowania i oświaty w Polsce. Dod. do *Muzeum*, 1910). — T. Grabowski: Krytyka literacka w czasach romantyzmu (1818—30). *Bibl. Warsz.*, 1909, IV. — Francew: Polskoje słowianowiedienije. — Z. Klarnerówna: Słowianofilstwo w liter. pol. lat 1800 do 1848. — Śliwiński: M. Mochnacki. Lwów, 1910. Str. 45—109. — Tretiak: B. Zaleski. I. — Drogoszewski — ocena Łuckiego, „Młodość K. Br.“ i „Nieznane poezje“ *Bibl. Warsz.*, 1910, IV. — Pigoń: O „Księgach Narodu i Pielgrzymstwa Polskiego“. Kraków, 1911. („O stosunku „Mowy o Narodowości“ i „Posłania“ do „Ksiąg Pielgrzym.“). — Pilat: K. Brodz. w Hist. liter. pol., t. V, cz. I. — Gubrynowicz: Ze studjów nad życiem i pismami K. Brodzińskiego. I. W sprawie ustalenia tekstu „Wiesława“. II. Z nieznanej korespondencji Brodz. *(Księga pamiątk. 250 roczn. Uniw. Lwow.*, I. Lwów, 1912). — Jankowski: Kilka objaśnień do „Nieznanych poezji K. Brodzińskiego“, (w „Trzy notatki“. Śniatyń, 1912). — Łucki: Epos szlacheckie K. Brodz. Kraków, 1912. (Odb. z *Księgi Pamiątkowej* dla Józ. Tretiaka) — Szyjkowski: Ossjan w Polsce. Kraków, 1912. — T. Grabowski: K. Brodz. i współczesna krytyka literacka. (*Spraw. Akad. Um.*, 1914). — Gubrynowicz: Z nieznanych autografów K. Brodz. *Pam. Liter*, 1917. (Fragm. przekł. „Safony“, Grillparzera).—Chrzanowski: Mowa Brodz. „O narodowości Polaków“ na tle współczesnej ideologji narodowej. (*Rocznik Tow. Nauk. Warsz.*, VII, 1914, i w „Z epoki romantyzmu“, 1918). — Szyjkowski: Schiller w Polsce. Kraków, 1915. — Ks. C. Pęcherski: Brodziński a Herder. Kraków, 1916. (*Prace histor.-literackie*, nr. 7). — Kraushar: John Bowring, poeta angielski, i Kaz. Brodziński. Kraków, 1916. (Odb. z „*Księgi pamiątk. ku czci Orzechowicza*“. I). — A. Łucki: Autograf „Posłania do braci wygnańców“. *Pam. Liter.*, 1914—15. — Życzyński: Estetyka Pamiętnika Warszawskiego. *Pam. Liter.*, 1918. — St. Rygiel: K. Brodzińskiego projekt gromadzenia muzykaljów. *Exlibris* III. 1920. — Szyjkowski: Dzieje nowoż. trag. pol. Typ. pseudoklas. — Życzyński: Brodziński i Mickiewicz wobec „Laokoona“ Lessinga. (*Archiwum Tow. Nauk. we Lwowie.* I). — Kleiner: Brodziński jako naśladowca Matthissona. *Pam. liter.* 1923. — Z. Ciechanowska: Źródła artykułu K. Brodz. „O pieśniach ludu niemieckiego i angielskiego“ (1819) i zawarte w nim przekłady poezji Herdera i Goethego. *Pam. liter.* 1923. — Ciechanowska: K. Brodz-go przekład ballady morlackiej Goethego. (Tamże). — K. Perić: K. Brodz. i serbska pieśń ludowa. *Arch. Tow. Nauk. we Lwowie* I. 1924. — A. Łucki: wstęp do „Wyboru poezyj“ Brodz. w *Bibl. Narod.*—Łucki: wstęp do „O klasyczn. i romantycz.“ *(Bibl. Narod.)* — Łucki: wstęp do „Wspomnień mojej młodości“ (*Bibl. Narod.*). — Chrzanowski: wstęp do Mów i pism patryjotyczn. Brodz. *(Bibl. Narod.)*. — Z. Ciechanowska: K. Brodziń. jako pierwszy tłumacz Goethego w Polsce. *Pam. liter.* 1928. — A. Łucki: Jakiego Brodzińskiego znamy. *Ruch. liter.* 1929, nr. 3.

O *Czasopiśmiennictwie* w dobie porozbiorowej, zob. w t. III-im.

TABLICA CHRONOLOGICZNA

do dziejów literatury i oświaty w Polsce w okresie 1701—1820.

Wiek XVIII.

1701. J. Chryz. Pasek †.
1702. St. Herakl. Lubomirski †.
1705. „Job cierpiący" Chrościńskiego.
1706. „Ecclesiastes" Lubomirskiego.
1709. „Eclipsis Poloniae" Szczuki.
— „De ordinanda republica" Karwickiego (pis.).
— (-11). „Epistolae historico-familiares" J. Chr. Załuskiego.
1711. J. Chr. Załuski †.
— Pierwodruk Kroniki Długosza (Huyssena w Lipsku).
1715. „Małpa-człowiek". (Pis.).
1718—19. *Polnische Bibliothek* Lengnicha.
1717. „Viennis" D. Kalińskiego.
1720. „Fama polska" Wieruszowskiego.
1721. „Historia naturalis R. P." Rzączyńskiego.
1722. „Kawaler polski"
1724. „Dźwięk na wdzięk Op. B." Łoskiego.
— „Elegiarum libri III" Konarskiego.
1725—66. Kalendarze Duńczewskiego.
1726. „Historja Telemaka" J. St. Jabłonowskiego.
— J. D. Kaliński †.
Ok. 1728. Pamiętniki E. Otwinowskiego.

1728—43. „Korona Polska“ Niesieckiego.
1730. „Skrupuł bez skrupułu“ J. St. Jabłonowskiego.
1730. „Rozmowa Polaka z Francuzem“ J. K. Lipskiego.
— „Vir consilii“ A. M. Fredry.
— „Polak sensat“ Bystrzonowskiego.
1731. J. St. Jabłonowski †.
— „Sto i oko bajek“ Jabłonowskiego.
— „Refleksje duchowne“ Juniewicza.
1732. „Poselstwo Chomentowskiego“ Gościeckiego.
— Mowa Teresy Załuskiej przed trybunałem piotrk.
— „Programma litterarium“ Załuskiego.
— (-82). „Volumina legum“ Konarskiego.

[*1733—1763. Panowanie Augusta III*].

1733. „Epistolae familiares“ Konarskiego.
— „Rozmowa ziemianina z sąsiadem“ Konarskiego.
— „Specimen historiae Polonae criticae“ Załuskiego.
1735. „Boleslaus II“ St. Golańskiego.
1737. „Illustris peregrinatio“ T. St. Wolskiego.
— G. Rządczyński †.
1738. „Przestrogi córce“ U. Radziwiłłowej. (pis.).
1739. „Janina“ Rubinkowskiego.
— „Wojsko serdecznych afektów“ Falęckiego.
— „Opera heroica Ponińskiego.
— D. Rudnicki †.
1740. „Świat we wszystkich swoich częściach“ Łubieńskiego.
— „Theatrum życia ludzkiego“ Kwiatkowskiego.
— „Historia polona“ Lengnicha.
1741. Założ. Collegium nobilium przez Konarskiego.
— „De emendandis eloquentiae vitiis“ Konarskiego.
— „Sarmatides“ Ponińskiego.
— „Głos wolny w wiązanej mowie“ Rudnickiego.
— „Opisanie zgryzot ludzkich“ Udalr. Radziwiłła.
1742—6. „Jus publicum Regn. Pol.“ Lengnicha.
1743. „Kwestje polityczne obojętne“ Poklateckiego.
— „Krótkie zebranie konjektur“ Niemiryczowej.
1744. „Otto“ Konarskiego.
— „List ziemianina do przyjaciela“ Poniatowskiego.
— Dykcjonarz Trotza.

1774. Ant. Poniński †.
— K. Niesiecki †.
1745. „Pamiętne uprowadzenie“ St. W. Jabłonowskiego.
— „Theatrum eloquentiae“ Grodzickiego.
— „Lechus“ Skorskiego.
— (-47) „Swada polska i łacińska“ Daneykowicza.
1745. „Aman poniżony“ Chróścińskiego.
— „Józef od braci przedany“ Chróścińskiego.
— (-6). „Nowe Ateny“ B. Chmielowskiego.
1746· „Propositiones philosophicae ex physica recentiorum“ A. Wiśniowskiego.
1747. „Jovialitates“ W. Potockiego.
— „Księgi Ester“ J. K. Jabłonowskiego.
— Zayfadyn“ J. Bielskiego.
— (-53). „Nachricht von d. in d. Zaluskischen Bibl. raren Büchern“ Janockiego.
1748. (1747). Otwarcie biblioteki Załuskiego w Warszawie.
— „De vera eloquentia“ Ad. Malczewskiego.
— „L'Empire des Sarmates“ J. A. Jabłonowskiego.
— „Miscellanea życia ludzkiego“ M. Kochanowskiego.
— „O obowiązkach żołnierza chrześć.“ U. Radziwiłłowej.
1749. „Punkt honoru“ Dembowskiego.
— „Głos wolny“ Leszczyńskiego (nie 1733).
1750. „Inflanty“ Hylzena.
— „Feniks rzadki“ Niemiryczowej.
— „Tytus Japończyk“ J. Bielskiego.
1751. „Anatomia Rzeczypospolitej“ Garczyńskiego.
— „Pro vera eloquentia“ Jaworskiego.
— „Adagia polonica“ Żeglickiego.
— „Réponse au discours“ Leszczyńskiego (Odpowiedź Rousseau'owi).
— „Ostafi“ J. A. Jabłonowskiego.
— „Tymoklia“ Fr. Pruszyńskiego.
1752. „Museum Polonum“ J. A. Jabłonowskiego.
— „Zbiór rytmów“ Drużbackiej.
— „Bibliotheca poetarum polonorum“ Załuskiego.
— „De lingua polonica colloquium“ Bohomolca.
— (-56). „Zebranie rytmów wierszopisów żyjących“, wydawnictwo Załuskiego.

1753—4. Reforma szkół pijarskich przez Konarskiego.
— „Ordinationes" Konarskiego.
— (-5). *Warschauer Bibliothek* Mitzlera.
1753. (-5). „Nowe Ateny" Chmielowskiego w 2 wydaniu.
— Próba pióra nowego poety" Załuskiego.
— „Regulus" Męcińskiego.
— Ursz. Radziwiłłowa †.
1754. „Komedje i tragiedje" U. Radziwiłłowej.
— „Podhorecensia" Skopa.
— „De viro honesto" Konarskiego.
1755. (-60). Komedje szkolne Bohomolca.
— „Lexicon..." Janockiego.
— (-6). Zbiór rytmów Minasowicza
— Stef. Garczyński †.
1756. „Tragiedja Epaminondy" Konarskiego.
— „Kazanie w Berdyczowie" Krasickiego.
— „Myśli o Bogu i człowieku" Kempskiego.
— (-64). *Acta litteraria* Mitzlera.
1757. Herbarz Dunczewskiego.
— „Dyalog Częstochowski"
1758. (-61). *Nowe wiadomości ekonomiczne* Mitzlera.
— (-64). „Codex diplomaticus" Dogiela.
— „Żółkiewski" W, Rzewuskiego.
1759. „Natręt" W. Rzewuskiego.
1760. (-3). „O skutecznym rad sposobie" Konarskiego.
— „Zabawki wierszem" W. Rzewuskiego.
— „Listy do delikatnej negocjacji służące" Podgorzanina
— „Władysław pod Warną" W. Rzewuskiego
— „Dziwak" W. Rzewuskiego.
— M. Dogiel †.
1761. „Historja Star. i Now. Testamentu" Leszczyńskiego.
— „Historiarum Poloniae scriptorum collectio" Mitzlera.
— Mowy i listy W. Rzewuskiego.
— „Ecclesiastes Salomona" P. Mnińskiego (pis.).
1763. „Rozrywki ucieszne" Bohomolca.
— „Myśli na myśli" Konarskiego.
— (-66). „Bibliographia Zalusciana" Załuskiego.

[*1764—1794. Panow. Stanisława Augusta*].

1764. Bohomolec zaczyna wydawn. klasyków polskich Złotego Wieku.
— „Syloret" W. Potockiego.
— „Trwałość szczęśliwa królestw" Majchrowicza.
— „Oeuvres du philosophe bienfaisant" Leszczyńskiego.
— „Myśli o utrzymaniu sejmów" W. Rzewuskiego.
— Mowy sejmowe Jacka Jezierskiego.
— Kazanie koronacyjne Krasickiego.
— „Fizyka" Chróścikowskiego.
— (-68). „Zbiór dziejopisów polskich" Bohomolca.
1765. Otwarcie Teatru Narodowego w Warszawie.
1765—84. *Monitor* Bohomolca.
— „Natręci" Bielawskiego.
— (-70). „Doświadczenia" Rogalińskiego.
— E. Drużbacka †.
Ok. 1765 M. Matuszewicz pisze pamiętniki.
1766. „Dzieje Król. Pol." Albertrandiego.
— „Małżeństwo z kalendarza" Bohomolca (wyst.).
— „Uwagi śmierci niechybnej" Baki.
— „Zabawki dziejopiskie" W. Rzewuskiego.
— „Wiersze podczas Akademji Załuskiego mówione".
— „Historja nauk wyzwolonych" Carlancasa.
— „Satyra przeciw bożnikom" Minasowicza.
— „Dziwak" Bielawskiego.
— „Filozofja Chrześcijańska" Chróścikowskiego.
— Stan. Leszczyński †.
1767. Komedje na teatrum Bohomolca.
— „De arte bene cogitandi" Konarskiego.
— „Opera lyrica" Konarskiego.
— (-73). „Biblioteka historyków..." Załuskiego.
— „Matka świętych polska" F. Jaroszewicza.
— „Specimina litteraria" Jaworskiego.
— „Historja książąt i królów polskich" T. Wagi.
— „Rozmowy dwóch kawalerów" Konarskiego.
— J. D. Hylzen †.
1768. „Jeografja" K. Wyrwicza.
1769. „Historja Eufraty" Drużbackiej.
— „O religji poczciwych ludzi" Konarskiego.

1769. „Logika" Kaz. Narbuta.

1770—77. *Zabawy przyjemne i pożyteczne* Albertrandiego i Naruszewicza.

— „Mowa do J. Król. Mości" Węgierskiego.

— „Pasterki" Wirgiljusza Nagurczewskiego.

1770. Horacjusza Sztuka rymotwórcza w przekł. Korytyńskiego.

— „De jure naturali" Chrościkowskiego.

— „Nędza uszczęśliwiona" Bohomolca.

— „Gramatyka" W. Szylarskiego.

Ok. 1770. „Olkinicka potyczka" Korytyńskiego.

1770. O. Korytyński †.

1771. „De religione honestorum hominum" Konarskiego.

— F. Jaroszewicz †.

— „Panna na wydaniu" Czartoryskiego.

1772. (-83). Tacyta dzieła przekł. Naruszewicza.

— „Chudy literat" Naruszewicza.

— „Kazania" G. Piotrowskiego.

— Szymonowicza „Opera omnia" (wyd. Duriniego).

— „Djabeł w swojej postaci" J. Bohomolca.

1773. Zniesienie Zakonu Jezuitów.

— Ustanowienie Komisji Edukacyjnej.

— „Satyr" Piotrowskiego.

— (-5). „Organy" Węgierskiego (pis.).

— „Pieśni Horacjusza przekładania różnych".

— Stan. Konarski †.

— M. Matuszewicz †.

1774. „Zbiór deklaracji" Łojki.

— Bajki (Lafontena) w spolszcz. W. Jakubowskiego.

— (-93). *Gazeta Warszawska* Łuskiny.

— „Edukacja obywatelska" Popławskiego.

— „Edukacja obywatelska" Kamieńskiego.

— Założenie Societas Jablonoviana (w Lipsku).

— Jędrzej Załuski †.

— „Katechizm kadecki" Czartoryskiego.

Ok. 1774—5. „Portrety pięciu Elżbiet" Węgierskiego.

1775. Założenie Towarzystwa do ksiąg elementarnych.

— Memorjał względem pisania historji narodowej Naruszewicza.

— „Życie Jana Zamojskiego" Bohomolca.

1775. „Na ruinę Jezuitów“ Naruszewicza.
— „Sposób edukacji“ Bielińskiego.
— „Myszeis“ Krasickiego.
— „O przywróceniu dawnego rządu“ Wielhorskiego.
— „Myśli polityczne“ Wybickiego.
1776. „Doświadczyńskiego przypadki“ Krasickiego.
— „Pieśni sobie śpiewane“ Benisławskiej.
— (-9). „Janociana“.
— „Listy“ Węgierskiego.
— „Bajki“ Kniaźnina.
— (-8). Kazania Karpowicza.
1777. „Uwagi w sprawie z Wilczewskimi“ Węgierskiego.
— „O wymowie“ Karpińskiego (pis.).
— (-8). „Listy patryotyczne“ Wybickiego.
— (-9) Roślin utrzymanie“ Kluka.
1778. Wystawienie pierwszej opery polskiej, w Warszawie „Nędzy uszczęśliwionej“ M. Kamieńskiego.
— „Monachomachia“ Krasickiego.
— „Historja“ Krasickiego.
— (-82) Reforma Akademji Krakowskiej (przez **Kołłątaja**).
— „Głos umarłych“ Naruszewicza.
— „Liryka“ Naruszewicza.
— „Pan Podstoli Cz. I“ Krasickiego.
— „Świątynia Wenery w Knidos“ Szymanowskiego.
— „Carmina posthuma“ Konarskiego.
— Konarskiego wiersze z łaciń. na pol. przełożone.
— „Sielanki polskie z różnych autorów... z kopersztychami“. (Groell).
— (-83). „Gramatyka dla szkół narodowych“ Kopczyńskiego.
— „Zbiór praw sądowych“ A. Zamojskiego.
— W. Mitzler †.
1779. „Satyry“ Krasickiego.
— „Bajki“ Krasickiego.
— „Kawa“ Czartoryskiego.
— „Listy krytyczne“ Piramowicza i innych.
— „Listy o guście“ Szymanowskiego.
— „Erotyki“ Kniaźnina.
— „Szpak klasztornego chowania“ Morskiego.
— „Zygmunt August“ Wybickiego.

1779. (-80). „Zwierząt chowanie" Kluka.
— „Religja" Racine'a i „O zapadnięciu Lizbony" Voltaire'a w przekładzie Staszica.
— F. Łojko †.
— W. Rzewuski †.
1780. „Wojna Chocimska.
— „Antimonachomachia" Krasickiego.
— „Listy" Krasickiego.
— „Łgarz", „Solenizant", „Statysta" Krasickiego.
— „Balik gospodarski" Zabłockiego.
— (-86). „Historja Narodu Polskiego" Naruszewicza.
— „Zabawki wierszem" Karpińskiego.
— „Syn marnotrawny" Trembeckiego.
— „Henryk VI na łowach" Bogusławskiego.
— „O naukach wyzwolonych" Włodka.
1781. „Doktór lubelski" Zabłockiego.
— „Dziewczyna sędzią" Zabłockiego.
— „Fircyk w zalotach" Zabłockiego.
— „Żółta szlafmyca" Zabłockiego.
— „Zabobonnik" Zabłockiego.
— „Carmina" Kniaźnina.
— „Historja K. Chodkiewicza" Naruszewicza.
— „O nauk matematycznych początku" J. Śniadeckiego.
— „O prozodji i harmonjj jęz. pol." Nowaczyńskiego.
1782. „Listy Doświadczyńskiego" Czartoryskiego.
— -92. *Pamiętnik polityczny i historyczny* Świtkowskiego.
— (-87). „Zabawki wierszem i prozą" Karpińskiego.
— (-84). „Prawo polityczne Narodu Polskiego" W. Skrzetuskiego.
— „Pieśni wiejskie" Woronicza.
1783. „Ustawy Komisji Edukacji Narodowej".
— Wiersze Kniaźnina.
— „Kulig" Wybickiego.
— „Wstęp do fizyki" Hubego.
— (-5). „Ustawy powszechne" A. Jabłonowskiej.
— „Rachunek algiebraiczny" Śniadeckiego.
1784. „Pan Podstoli". Cz. II. Krasickiego.
— „Wiersze różne X. B. W." (Krasickiego).
— „Sarmatyzm" Zabłockiego (wystaw.).

1784. „Organy“ Węgierskiego.
— „Satyry Horacjusza“ w spolszczeniu Matuszewica.
— „Gość w Heilsbergu“ Trembeckiego.
— Fr. Bohomolec †.
— W. Jakubowski †.
— M. Korycki †.
— „Podolanka wychowana w stanie natury“ Krajewskiego.
— Pierwszy spór literacki w Polsce — polemika z powodu „Podolanki“ między Siarczyńskim a Krajewskim. (List Sandomierzanki do Podolanki, List Paryżanki do Podolanki, Odpis męża Podolanki, List Podolanki do przyjaciółki).
— „Prawo cywilne Narodu Polskiego“ Ostrowskiego.
— „Dwie nocy“ M. Wolskiego (pis.).
1785. „Uwagi nad życiem J. Zamojskiego“ Staszica.
— „Elementarz dla szkół parafialnych“ Piramowicza.
— „Nauka prawa przyrodzonego“ H. Strojnowskiego.
— „Carmina“ Wilczka.
— Junga „Sąd Ostateczny“ w przekł. Dmochowskiego.
— „Wojciech Zdarzyński“ Krajewskiego.
— „Filozof bez religji“ Bohusza.
— „Wiersz na pokoje“ Woronicza.
— G. Piotrowski †.
1786. (-88). „Listy i pisma różne X. B. W.“ (Krasickiego).
— Ułomek „Raju Utraconego“ Miltona w przekładzie Dmochowskiego.
— „Pani Podczaszyna“ Krajewskiego.
— „Ksiądz pleban“ Kossakowskiego.
— „O doskonałem prawodawstwie“ K. Bogusławskiego.
— (-8). „Dykcjonarz roślinny“ Kluka.
— „Literat z biedy“ Drozdowskiego.
— „Epoki Natury“ Buffona w przekł. Staszica.
— M. A. Beniowski †.
— „O wymowie i poezji“ Golańskiego.
— J. D. Janocki †.
— A. Popławski †.
1787. „Powinności nauczyciela“ Piramowicza.
— „Tauryka“ Naruszewicza.
— (-89). Poezje Kniaźnina.

1787. „Historja Stef. Czarnieckiego“ Krajewskiego.
— (-98). „Nocy“ Junga w przekł. Dmochowskiego.
— „Polak w Paryżu“.
— „Samnitki“ Wybickiego.
— „Władysław pod Warną“ Niemcewicza (pis.).
— Kaj. Węgierski †.
1788. „Sztuka rymotwórcza“ Dmochowskiego.
— (-9). „Do Stanisł. Małachowskiego“ Kołłątaja.
— „Polka“ Wybickiego.
— „Groby“ Juszyńskiego.
— „Obywatel“ Kossakowskiego.
— „O poddanych polskich“ A. Zamojskiego.
— „Zgoda i niezgoda“ J. Jezierskiego.
1789. „Organy“ Krasickiego.
— „Goworek“ F. S. Jezierskiego.
— „Uwagi o chłopach“ Morskiego.
— „Leszek Biały“ Krajewskiego.
— „Uwagi nad uwagami“ F. Naxa.
— „Podróż do Turek i Egiptu“ J. Potockiego.
— „Pamięć dzieł polskich“ Karola Chojeckiego.
— (-92). „Essay sur l'histoire universelle“ J. Potockiego.
— „Myśli polityczne dla Polski“ A. Zamojskiego.
— „O sukcesji tronu“ Sew. Rzewuskigo.
— „Prawo polityczne“ Trębickiego.
— „Zaszczyt wolności“ Łobarzewskiego.
— „Uwagi ogólne“ Baudouina de Courtenay.
— „Zakus nad zaciekami“ Dmochowskiego.
— „Urywek bicza“ Dmochowskiego.
1790. „Rzepicha“ F. S. Jezierskiego.
— „Jarosza Kutasińskiego uwagi“ F. S. Jezierskiego.
— „Prawo polityczne Narodu Pol.“ Kołłątaja.
— „Katechizm o tajemnicach rządu polskiego“ F. S. Jezierskiego.
— „Powrót posła“ Niemcewicza.
— „Przestrogi dla Polski“ Staszica.
— „Luzjada“Kamoensa w przekł. Przybylskiego.
— „Bolesław III“ Karpińskiego.
— „Odezwa obywatela“ Ad. Krasińskiego.
— „O gienjuszu“ Fijałkowskiego.

1790. „Co się też to dzieje w Ojczyznie naszej“ Kołłątaja.
— „Uwagi nad pismem Sew. Rzewuskiego“ Kołłątaja.
— „Ostatnia przestroga dla Polski“ Kołłątaja.
— „O bezkrólewiach w Polsce“ F. S. Jezierskiego.
— „Duch nieboszczki Bastylji“ (Sièyes'a) F. S. Jezierskiego.
— Refleksje nad pismem Rzewuskiego—Potockiego.
— „O formie rządu republikań. myśli“ Ad. Rzewuskiego.
— „Myśli o królach“ W. Turskiego.
— „Rozrywki“ M. Wyszkowskiego.
— „Lyrica“ Fr. Leśniewskiego.
1791. F. S. Jezierski †.
— Konstytucja 3 Maja.
— Dumy (o Żółkiewskim i Stef. Potockim) Niemcewicza.
— „Iljady“ cz. I w przekł. Dmochowskiego.
— „Opisanie roślin“ Jundziłła.
— -92. *Gazeta Narodowa i Obca* Weyssenhoffa i Niemcewicza.
— „Przemowa do wojska“ Piramowicza.
— „Raj Utracony“ Miltona w przekł. Przybylskiego.
— „Dowód wdzięczności Narodu“ Bogusławskiego.
— „Myśli moje przy kominku“ Wybickiego.
— „Szlachcic mieszczanin“ Wybickiego.
— „Katechizm Narodowy“.
— „Niektóre wyrazy“ F. S. Jezierskiego.
— „Odpowiedź Tomaszewskiemu“ Trębickiego.
— „Czamarka i sarafan“ Makulskiego.
— „Ossjana trzy poemata“ w spolszcz. Tyminieckiego.
— W. Skrzetuski †.
1792. „Kazimierz Wielki“ Niemcewicza (wyst. 3 maja).
— „Wymowa i poezja dla szkół narodowych“ Piramowicza.
— „Głos przy założeniu kamienia węgielnego“ Naruszewicza.
— „Pieśni nabożne“ Karpińskiego.
— Satyry polityczne Zabłockiego (przeciw Targowicz.).
— Pamflety polityczne Niemcewicza („Na hersztów Targowickich“, „Forma prawdziwego wolnego rządu“, „Biblja Targowicka“, „Lamentacje Szczęsnowe“).
— „Żydoswaros“ Juszyńskiego.
— „Zabawy obywatelskie“ Świtkowskiego.
— „Pociecha w utrapieniu“ Woronicza.
— „Pochwała Kościuszki“ Felińskiego.

1792. „Zdanie o królu polskim“ St. Aug. Poniatowskiego.
— A. Zamojski †.
— „Ksiądz z kropidłem“ K. Surowieckiego.
— „Python“ K. Surowieckiego.
1793. „O ustanowieniu i upadku Konstytucji 3 Maja“ Kołłątaja, Potockich i Dmochowskiego.
— S. Łuskina †.
— P. Świtkowski †.
— K. Wyrwicz †.
— „Prawidła nauk obyczajowych“ K. Skrzetuskiego.
— „Do egzulantów“ Jasińskiego.
— „Wiosna“ Niemcewicza.
1794. „Krakowiacy i Górale“ Bogusławskiego (wystaw.).
— „Powieść o kamienicy narożnej“ Krasickiego.
— „Kalendarz obywatelski“ Krasickiego.
— J. Kossakowski †.
— J. Jasiński †.
1795. „Bard polski“ Ad. Czartoryskiego (pis.).
— „Treny na rozbiór Polski“ Morelowskiego (pis.).
— (-1800). „Świątynia Sybilli“ Woronicza.
— „Asketomoria“ Juszyńskiego.
— J. Bohomolec †.
— „List do przyjaciela“ Linowskiego.
1796. „Stanislaida“ Molskiego.
— Ad. Naruszewicz †.
— J. E. Minasowicz †.
— Krz. Kluk †.
— „Muzeusz i Sielanki“ Fr. Zagórskiego.
— „Dzieła miłości“ Kropińskiego.
1797 (-1801). „Żale Sarmaty“ Karpińskiego.
— Pieśń legjonów („Jeszcze Polska...“) Wybickiego.
— „Spazmy modne“ Bogusławskiego.
— „Do Ign. Potockiego“ i „Do A. Zamojskiego“ K. Koźmiana.
— „Historja podróży“ Beniowskiego.
1798—9. „Co tydzień“ Krasickiego.
— „Sciagraphie“ M. Nikuty.
— Stan. August Poniatowski †.
— Trembecki pisze „Sofiówkę“.
1799. „Zbiór zabawek“ L. Osińskiego.

1799. „O niepewności zdań i nauk na doświadczeniu fundowanych“ Jędrz. Śniadeckiego.
1800. Założenie Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie.
— „O litewskich i polskich prawach“ Czackiego.
— „Początki chemji“ Jędrz. Śniadeckiego.
— „Iljada“ w przekładzie Dmochowskiego.
— Izab. Czartoryska zakłada w Puławach pierwsze muzeum starożytności polskich („Świątynia Sybilli“).
— Histoire de la Tauride“ Siestrzeńcewicza.
— „Oda na batalję pod Marengo“ Koźmiana.

Wiek XIX.

1801. Ign. Krasicki †.
— „Mowa na obchód pamiątki Krasickiego“ Dmochowskiego.
1801—5. *Nowy Pamiętnik Warszawski* Dmochowskiego.
— „Nauka ojca synowi“ Al. Osińskiego.
— (-9). „Ziemianin“ Delille'a w spolszcz. Felińskiego.
— G. Piramowicz †.
— J. Szymanowski †.
— Teod. Waga †.
1802. „O Koperniku“ Śniadeckiego.
— (-4). „Dzieła Krasickiego“. (Pierwsze zbior. wydanie).
— Kołłątaja program zbierania rzeczy ludowych.
— „Alondzo i Helena“ Niemcewicza (pierwsza ballada poska) (pis.) (druk. 1803).
— (-04). „Puławy“ Niemcewicza (pis.).
— „Co jest filozofja“ Szaniawskiego.
— „Rolnictwo“ Tomaszewskiego.
— M. Wolski †.
1803. Otwarcie Uniwersytetu Wileńskiego.
— T. Mostowski rozpoczyna wyd. „Wybór celniejszych pisarzów polskich“.
— „Pisma różne“ Niemcewicza.
— (-1805). „Rozprawy o pieśniach narodowych“ Woronicza.
— „Pułtawa“ N. Muśnickiego.
— „Bigos hultajski“ Drozdowskiego.
— M. Karpowicz †.
1804. „Początki botaniki“ Jundziłła.
— „Teorja jestestw organicznych“ Jędrzeja Śniadeckiego.

1804. „Jeografja“ Jana Śniadeckiego.
— „Gotowalnia sentymentalna“ Gorczyczewskiego.
— „Moje godziny szczęśliwe“ Wybickiego.
— „Halina i Firlej“ Lipińskiego.
— „List do Dmuszewskiego“ Żółkowskiego.
— Jędrz. Kitowicz †.
1805. Otwarcie Liceum w Warszawie.
— Otwarcie Liceum Krzemienieckiego.
— „Wiersz do legjów polskich“ Godebskiego.
— „Hymn do Boga“ Woronicza.
— „Granadjer filozof“ Godebskiego.
— „Manuscrit trouvé à Saragosse“ J. Potockiego.
— „Swactwa... u ludu pol. na Rusi“ Czerwińskiego.
— „Rady przyjacielskie“ Szaniawskiego.
— „O fizycznem wychowaniu dzieci“ Jędrz. Śniadeckiego.
— Satyry Boileau'a w spolszcz. Gorczyczewskiego.
— „Do Stan. Trembeckiego“ Felińskiego.
— K. Koźmian poczyna pisać „Ziemiaństwo polskie“.
— Jacek Jezierski †.
— Nik. Muśnicki †.
— Ign. Tański †.
1806. Sofiówka“ Trembeckiego.
— Pisma Trembeckiego.
— „Sierota chiński“ Trembeckiego.
— „Moje rozrywki“ Mostowskiej.
— „O ogrodach“ Izab. Czartoryskiej.
— „List do przyjaciela“ W. Surowieckiego.
— „O początkach narodu Litewskiego“ Bohusza.
— K. Skrzetuski †.
1807. O duchu języka polskiego“ Kopczyńskiego.
— (-14). „Słownik języka polskiego“ Lindego.
— „Rozprawa o Żydach“ Czackiego.
— „O statystyce Polski“ Staszica.
— -1815. Jan Śniadecki rektorem Uniw. Wileńskiego.
— „Muza polska“ Świderskiego.
— „Astolda“ Mostowskiej.
— „Kazanie przy poświęceniu orłów polskich“ Woronicza.
— „Uwagi względem poddanych“ W. Surowieckiego.
— „Andromeda“ L. Osińskiego.

1807. „Oda do Polaków" Wężyka.
— „Uwagi o śmierci niechybnej" Baki, przedruk. (z przedmowami wierszowanemi R. Korsaka i L. Borowskiego).
— „Edda" w przekładzie Lelewela.
— „Wanda" T. Łubieńskiej wystawiona.
— F. D. Kniaźnin †.
1808. „Rzut oka na dawność Litewskich narodów" Lelewela.
— „Uwagi nad Ks. Warszawskiem" Kołłątaja.
— „Zabawki wierszem" Andrz. Brodzińskiego (tu pierwociny druk. Kaz. Brodzińskiego).
— „Oda do Kopernika" Osińskiego.
— F. Ksaw. Dmochowski †.
— J. Albertrandi †.
1809. „Eneida" w spolszcz. Dmochowskiego.
— -1812. „Ody Napoleońskie" Koźmiana.
— -10. *Pamiętnik Warszawski* Osińskiego.
— „Oda w dzień urodzin Napoleona" Brodzińskiego.
— „Na powrót zwycięskiego wojska" Osińskiego.
— „Oda na powrót wojska" Wężyka.
— „Rzym oswobodzony" Wężyka.
— „Cypr. Godebski †.
— Ign. Potocki †.
— Fr. Bieliński †.
1810. „Myśli o pismach polskich" Czartoryskiego.
— „Krótkie wyobrażenie dziejów Król. Pol." Bandkiego.
— „O stanie Akademji Krakowskiej" Sołtykowicza.
— „Porządek fizyczno moralny" Kołłątaja.
— „Dumania żołnierza polskiego w Hiszpanji" Tymowskiego.
— „O upadku przemysłu i miast w Polsce" Surowieckiego.
— „Jakiej filozofji Polacy potrzebują" Jarońskiego.
— J. Drozdowski †.
— „Emrod" Kropińskiego.
— „Julja i Adolf" Kropińskiego (pis.).
— „Galicja oswobodzona" Świderskiego.
— „Zajazd" Juszyńskiego.
— M. Poczobut †.
— Ferd. Nax †.
1811. „Pienia wiejskie" Reklewskiego.
— „O poezji dramatycznej" Wężyka (pis.).

1811. „Uwagi nad Mateuszem h. Cholewa“ Lelewela.
— „O krytyce“ St. Potockiego.
— „Okolica Zadniestrska“ Czerwińskiego.
— „Podróże w krajach słowiańskich“ Al. Sapiehy.
— „Historja Graec. litter. elementa“ Grodka.
— „Barbara“ Felińskiego (pis.).
— Ign. Nagurczewski †.
— Sew. Rzewuski †.
1812. Koźmian zaczyna ogłaszać w pismach ustępami „Ziemiaństwo“.
— -20. Akademja Połocka.
— „Listy Litewskie“ Niemcewicza.
— „Duch Księgi Natury“ Trzcińskiego.
— „Do braci w służbie moskiewskiej“ Tymowskiego.
— „Recherches sur l'origine des Sarmates“ Siestrzeńcewicza.
— „O filozofji“ Jarońskiego.
— „O historji prawa natury“ Słotwińskiego.
— „Oda na pożar Moskwy“ Koźmiana.
— Stan. Trembecki †.
— Hugo Kołłątaj †.
— Joach. Chreptowicz †.
— W. Reklewski †.
— Al. Sapieha †.
— M. Nikuta †.
1813. „Na odejście do Saksonji“ Brodzińskiego.
— „Oda na upadek dumnego“ Koźmiana.
— „Do tańcującego Krakowa“ Koźmiana.
— „Mowa o ks. Józefie w Sedanie“ Morawskiego.
— Tad. Czacki †.
1814. „Historja literatury polskiej“ Bentkowskiego.
— „Na wprowadznie zwłok ks. Józefa“ Brodzińskiego.
— „Samolub“ Niemcewicza.
— „Duma o gien. Grabowskim“ Goreckiego.
— „Pisma rozmaite“ Jana Śniadeckiego.
— „Pisma pomniejsze gieograficzne“ Lelewela.
— (-19). Recenzje Ixów.
— „O metafizyce“ Jana Śniadeckiego.
— K. Tyminiecki †.
— Euz. Słowacki †.

1815. (-18). Lelewel profesorem historji w uniw. Wileńskim.
— „Dwaj panowie Sieciechowie" Niemcewicza.
— „O ziemiorodztwie Karpatów" Staszica.
— Marzenia w ogrodzie Krzemienieckim" K. Sienkiewicza.
— „Historja drukarni krakowskich" Bandtkiego.
— „O edukacji publicznej" Lipińskiego.
— „O poemacie sielskim" Lipińskiego.
— „Pan Nowina" Niemcewicza.
— „O sztuce u dawnych" St. Potockiego.
— „O wymowie i stylu" St. Potockiego.
— (-16). „Listy o języku polskim" J. Śniadeckiego.
— „O poezji w ogólności" Wężyka.
— „Historyka" Lelewela.
— -31. *Dziennik Wileński*, założ. przez Kontryma.
— -22. *Tygodnik Wileński*, założ. przez Lelewela.
— -21. *Pamiętnik Warszawski*, (Bentkowskiego).
— Pierwsze wyjątki z „De l'Allemagne" pani Stael w czasopismach polskich.
1815—19. Mickiewicz studjuje w uuiw. wileńskim.
— H. Strojnowski †.
— Jan Potocki †.
1816. „Śpiewy historyczne" Niemcewicza.
— „Malwina" ks. Wirtemberskiej.
— Założ. Towarz. Naukowego w Krakowie.
— (-20). Dzieła Staszica (tu „Ród ludzki").
— „Pochwały" St. Potockiego.
— „O Statucie Litewskim" Lindego.
— „Opis starożytnej Polski" Święckiego.
— „Boże coś Polskę..." Felińskiego.
— -22. *Wiadomości brukowe.*
— „Krakowiaki" Goreckiego.
— „O Sławianach i ich pobratymcach" Majewskiego.
— „Ekonomika powszechna" W. Strojnowskiego.
— (-21). Pisma Felińskiego.
— „Ludgarda" Kropińskiego (wystaw.).
— „Nurek" Schillera w odtworz. Minasowicza.
— Rozprawa o wyższości literatury niemieckiej nad francuską" Kaulfussa.
— Recenzja „Hamleta" Morawskiego.

— „Do Dafny o poezji“ Brodzińskiego.
— „Złe i dobre“ Brodzińskiego.
— „Tryjolety“ Minasowicza.
— (-18). „Klub piśmienniczy“ Zaborowskiego (pis.).
— „Bibejda“ R. Korsaka.
1817. Otwarcie Uniwersytetu Warszawskiego.
— Załoź. Biblioteki Ossolińskich we Lwowie.
— O. Kopczyński †.
— „Gramatyka jęz. pol.“ Kopczyńskiego „pozgonna“.
— „Barbara“ Felińskiego wystaw. w Warszawie.
— „Panegiryk nowych rymów“ Okraszewskiego.
— „Piosnki z muzyką“ Okraszewskiego.
— M. D. Krajewski †.
— Rajm. Korsak †.
— „Jan Kochanowski w Czarnym lesie“ Neimcewicza.
— „Bajki i powieści“ Niemcewicza.
— „Rozprawa o języku Samskrytskim“ Majewskiego.
— „Podróż do Kalopei“ Gutkowskiego (pis.).
— „Uwagi nad Pułtawą“ Styczyńskiego.
— „Jagiellonida“ Tomaszewskiego.
— Pisma K. Tyminieckiego.
— Pisma Al. Chodkiewicza.
— „Pulpit żyjący“ z Gresseta Chotomskiego.
— „Intryga na prędce“ Fredry, wystaw. we Lwowie.
— „Rozprawa o śpiewach z muzyką“ Królikowskiego.
— „Zabytki mitologji słowiańskiej“ M. Czarnowskiej.
— Załoź. Towarzystwa Szubrawców.
— Załoź. Towarzystwa Filomatów.
— „Mieszko“ i „Pani Aniela“ Mickiewicza (pis.).
1818. Osiński profesorem literatury porównawczej w uniwers. Warszawskim.
— „Dzieje starożytne“ Lelewela.
— „Badania starożytności we względzie gieografji“ Lelewela.
— -21. Lelewel profesorem historji w uniw. Warszaw.
— *Gazeta Narodowa i Obca* Kicińskiego i T. Morawskiego.
— „Pielgrzym w Dobromilu“ Czartoryskiej.
— *Tygodnik polski i zagraniczny* Kicińskiego.
— „Uwagi nad Monachomachją“ Borowskiego.
— Pisma Gorczyczewskiego.

1818. „Bolesław Chrobry“ Zaborowskiego.
— „Powieści wiejskie“ ks. Wirtemberskiej.
— „Rozpr. o metryczności i rytmiczności“ Elsnera.
— „Pustelnik z Krakowskiego Przedmieścia“ Witowskiego.
— „Oda do szubrawstwa“ Szydłowskiego.
— „Józefada“ Świderskiego.
— „Kobiety“ Kicińskiego.
— (-19). „Eneida przenicowana“ Chotomskiego.
— „Zabawy wierszem“ Jaxy Marcinkowskiego.
— „Nowy Parnas“ Morawskiego.
— (-21). „Próżniacko-filozoficzna podróż po bruku“ Jędrz. Śniadeckiego.
— „O klasyczności i romantyczności“ Brodzińskiego.
— „Parnas we śnie“ Zaborowskiego.
— *Ćwiczenia naukowe* Zaborowskiego.
— „O Sławiańszczyźnie przed Chrześcjaństwem“ Chodakowskiego.
— „Jaś i Zosia“, „Zdanek i Halina“ Lacha Szyrmy.
— Artykuł o twórczości ludowej Lacha Szyrmy.
— „Żal za polskim językiem“ Brodzińskiego.
— „Zima miejska“ Mickiewicza.
— „Oda do Filomatów“ Mickiewicza.
— „Śmierć zdrajcy ojczyzny“ Goreckiego.
— „Pożegnanie do O. E. od przyjaciół“ T. Zana.
1819. „O pismach klasycznych i romantycznych“ J. Śniadeckiego.
— „Pamiątka po dobrej matce“ Tańskiej.
— (-22). „Wiadomości historyczno-krytyczne“ Ossolińskiego.
— „Dzieje panowania Zygmunta III“ Niemcewicza.
— „Zbigniew“ Niemcewicza.
— „Żółkiewski pod Cecorą“ Humnickiego wystaw.
— Ustanowienie cenzury prewencyjnej dla pism perjodycznych w Król. Polskiem.
— „Uwagi nad Jagiellonidą“ Mickiewicza (druk.).
— „Żywila“ Mickiewicza (druk.).
— „Kartofla“ Mickiewicza (pis.).
— „Warcaby“ Mickiewicza (pis.).
— „To lubię“ Mickiewicza (pis.).
— „Oldyna“ Brodzińskiego.
— „Pieśni Madagaskaru“ Brodzińskiego.

1819. Tad. Matuszewic †.
— „Oblężenie Saragossy“ Mrozińskiego.
— „O filozofji“ Jana Śniadeckiego.
— „Poema o miłości ojczyzny“ R. Korsaka.
— „Kamilla i Leon“ Lacha Szyrmy.
— „Uwagi nad balladą Bürgera“ Lacha Szyrmy.
— „O poetycznej literaturze niemieckiej“ Brodzińskiego.
— Bezimiennego Uwagi nad Śniadeckiego rozprawą „O pismach klasyczn. i romantyczn.“.
— „Rozprawa, w której się rozważają istotne cele dzieł smaku“ Królikowskiego.
— Mickiewicz nauczycielem w Kownie.
— Założenie Tow. Filaretów.
— „Pieśń Filaretów“ Mickiewicza.
— J. Przybylski †.
1820. „Śledzenie początków narodów słowiańskich“ W. Surowieckiego.
— „Okolice Krakowa“ Wężyka.
— „Dykcjonarz poetów“ Juszyńskiego.
— „Podróż do Ciemnogrodu“ St. Potockiego.
— „Nierozsądne śluby“ Bernatowicza.
— „Wiesław“ Brodzińskiego.
— „Oda do młodości“ Mickiewicza (pis.).
— „Malwina“, „Zamek Jazłowiecki“ Niemcewicza.
— Ballady i pieśni Schillera w przekł. Kamińskiego.
— „Uwagi nad poezją i wymową“ Borowskiego.
— „Marzenia Tassa“ w przekł. Kasperowskiego,
— „Porównanie Szurłowskiego i Baki“ Borowskiego.
— (-21). „Gospodarstwo narodowe“ Skarbka.
— „Pieśni do mszy“ Brodzińskiego i Elsnera.
— Al. Feliński †.
— (-22). „Prawda Ruska“ Rakowieckiego.
— „Momus“ Żółkowskiego.
— „Myśli o dążeniu polskiej literatury“ Brodzińskiego.
— Pierwsze przekłady z Byrona.

Tablica chronologiczna do dziesięciolecia walki klasyków z romantykami 1821—1830 podana w t. III-cim.

DOPEŁNIENIA.

Do str. 5. FRANCISZEK KOWALICKI, jezuita. Ur. 1668, zm. 26 grudnia 1730 r. (Brown życiorysu nie podaje). Ośmieszony jako kaznodzieja przez Gorczyczewskiego. Wydał kilka zbiorów swoich kazań. Z jednego p. t. „Kaznodzieja odświętny" (Sandomierz 1721) podał wyj. W. Taszycki w „Wybór tekstów staropolskich XVI—XVII w." (str. 212).

Do str. 5. Obszerny zbiór utworów nowelistycznych nieznanego autora, powstały w początkach w. XVIII, znajduje się w rękopisie w zbiorach Akademji Um. Obejmuje 88 opowiadań, zaczerpniętych przeważnie z beletrystyki francuskiej w. XVII. Tytuł tego zbioru: „*HISTORJE ŚWIEŻE I NADZWYCZAJNE.*" Wiadomość o nim podana w streszczeniu pracy J. Krzyżanowskiego p. t. „Dwa ustępy z dziejów dawnej noweli polskiej", w *Sprawozd. Akad. Um.* 1929, nr. 7.

Do str. 136. MACIEJ RADZIWIŁŁ, wojewoda wileński; syn Leona, strażnika litew. i Anny z Mycielskich. Napisał operę „Agatka", wystawioną poraz pierwszy w r. 1784 w Nieświeżu, na uświetnienie pobytu króla Stan. Augusta, z muzyką Jana Dawida Hollanda. Później grana niejednokrotnie w Warszawie. (Rękop. w bibl. Akademji Um. w Krakowie i w bibl. teatr. w Warszawie). Według Jachimeckiego „ważne dla historji opery polskiej dzieło", „pierwszy odważył się wprowadzić lud polski do opery", lud prawdziwy. Zob. Jachimecki: Rozwój kultury muzycznej w Polsce. Kraków. 1914, str. 101—104. — Tenże: Historja muzyki polskiej. Krak. 1920, str. 107—111. — Windakiewicz: Teatr polski przed powstaniem sceny narodowej. Str. 96—97. — M. Rulikowski: Poprzedniczka „Krakowiaków i Górali". *Życie teatru.* 1924

(i odb.) (Zob. rec. E. Kucharskiego w *Pam. liter.* 1924/25.—Bernacki: Teatr... za Stan. Augusta, t. II, str. 196.

Str. 136. STANISŁAW SZYMAŃSKI, jako autor popularnej opery „Zośka" (1780). Zob. o nim wyżej str. 60. Por. Bernacki, 1. c. str. 322.

Do str. 140. „*SIEDEM PSALMÓW, W KTÓRYCH WOLNOŚĆ CZYNI LAMENTACJE NAD UPADKIEM SWOIM*". Ulotne pismo polityczne z r. 1767 nieznanego autora. Ogł. je z rękop. J. Kozłowska w *Przegl. Histor.* 1913.

Do str. 140. Znana z literatury jarmarcznej, wciąż przedrukowywana powieść moralna: „*ŻYCIE GENOWEFY KSIĘŻNICZKI BRABANCKIEJ*" jest produktem wieku XVIII-go. Przełożona z francuskiego w r. 1773 wyszła w r. 1779 p. t. „Okoliczności ciekawe Zygifryda, elektora trewirskiego i Genowefy, księżniczki brabanckiej".

UZUPEŁNIENIA I SPROSTOWANIA.

Str. 57. (Wiek Oświecony). Ujejski: Główne koryta mistyki Wieku Oświeconego. *Przegl. Warsz.* 1923, wrzesień.

Str. 35. (Mitzler) i 59 (Monitor) W. Sternbach: Dr. Wawrzyniec Mitzler de Koloff a Monitor. *Pam. liter.* 1929.

Str. 74—75. (Naruszewicz). Ks. St. Bednarski: Geneza Naruszewiczowego wiersza „Na ruinę Jezuitów". *Przegl. Powsz.* 1929, lip.-sierp.

Str. 80. (Krasicki). Pierwodruk przekładu Krasickiego „Pieśni Ossjana" wyszedł jeszcze za życia poety. Zob. Estr. Bibl. t. 23, str. 491 i Szyjkowski: Ossjan w Polsce, str. 51—63. — Str. 83. Bernacki: Materjały do życiorysu i twórczości Ign. Krasickiego. *Pam. liter.* 1929.

Str. 87. (W. 13 od dołu). Ks. Ksawery Zubowski, autor „Wierszy różnych" (1786) i „Helikonek" (Lublin. 1789). tłumacz Kochanowskiego i Szymonowicza. Ośmieszył go Gorczyczewski.

Str. 113. (Karpiński). Rękopis pełniejszy pamiętników Karpińskiego znajduje się w zbiorach przyszłej Biblioteki Narodowej.

Str. 133. (Zabłocki). Sajdak: Fr. Zabłocki jako tłumacz Horacego. Poznań. 1928, (Odb. z Księgi pamiątk. dla Dobrzyckiego).

Str. 136. (W. Bogusławski). — W. Brumer: Służba narodowa Wojciecha Bogusławskiego, Warszawa. 1929. — M. Rulikowski: W. B. posesorem. *Kur. Warsz.* 1929, nr. 197. — Rulikowski: W. B. *Tyg. Ilustr.* 1929, nr. 29.

Str. 142—3. (Wybicki). „Mowa do Akademików Wileńskich" z r. 1777 w *Alma Mater Vilnensis* 1929. — Breitmeier. Narodziny tematu. Polak a Francuz. („Szkice literackie").—O kom. „Szlachcic mieszczaninem" zob. Brumer. Służba narod. W. Bogusł. str. 23—30.

Str. 153. (K l u k). Monografję Kluka przygotował do druku J. Kołodziejczyk p. t. „Ks. Krzysztof Kluk, jego dzieła i twórczość".

Str, 156. Pow. być: Albertrandy.

Str. 166. (K. S u r o w i e c k i). K. Górski: Epizod walki racjonalistów z obskurantami na pocz. XIX w. Węgrzecki i Surowiecki. *Ruch liter.* 1929, nr. 6.

Str. 168. (B e n i o w s k i). Wayda: Beniowski w Ameryce. *Kwart. histor.* 1926.

Str. 176. (S t a s z i c). K. Konarski: Ostatnia podróż wizytacyjna ks. Stanisława Staszica. *Ziemia.* 1928.

Str. 193. (D. P i l c h o w s k i). W. Januszkiewiczowa: Dawid Pilchowski jako profesor literatury w Szkole Głównej W. K. Lit. *Księga pamiątk. ku uczcz. 350 roczn. założ. Uniw. Wileń.* I. 1929.

Str. 210—211. (W o r o n i c z). Drogoszewski: Kilka dat do życiorysu i działalności pisarskiej Woronicza. *Prace Komisji do bad. nad hist. liter. i ośw. T. N. W.* III. 1929.

Str. 218, 220. (N i e m c e w i c z). Komedja „Monseigneur Staś" w rękop. w bibl. Rogalińskiej. — Pamflet na J. K. Szaniawskiego wyd. Gubrynowicz w *Ruchu liter.* 1928, nr. 2. — Chrzanowski: Pochwała Niemcewicza. *Rocznik Tow. Nauk, Warsz.* 1927. Najwszechstronniejsza charakterystyka Niemcewicza. — L. Płoszewski: J. U. Niemcewicz o Mickiewiczu. *Pam. liter.* 1924/25.

Str. 227. (K. T y m o w s k i). P. Krzowski: Kantorbery Tymowski w Towarzystwie Przyjaciół Nauk. *Głos Prawdy* 1928. Dod. nr. 260. — Tenże: K. T. jako tłumacz Schillera. *Głos prawdy.* 1928. Dod. nr. 261. — A. Mirkowicz: K. T. w przyczynkach P. Krzowskiego. *Głos prawdy.* 1928. Dod. nr. 273. — P. Krzowski: K. T. jako tłumacz Horacego. *Kwart. Klasycz.* 1929, III.

Str. 238. (O s s o l i ń s k i). A. Bar: Z korespondencji J. M. Ossolińskiego. *Silva rerum.* 1928. — Fr. Biesiadecki: J. M. Ossoliński jako bibljofil. *Pam. III zjazdu bibljofilów polskich.* Lwów. 1929.

Str. 239. (B e n t k o w s k i). Korpała: Dzieje drugiej edycji Historji liter. pol Bentkowskiego. Kraków. 1929.

Str. 246. (J. K. S z a n i a w s k i). Ks. Bednarski: Biblioteka J. K. Szaniawskiego Kraków. 1929.

Str. 264. (J a n Ś n i a d e c k i). „Uwagi Jana Śniadeckiego o rozprawie Chodakowskiego. (Pigoń: Dyletant osobliwy przed sądem uczonych. „Z dawnego Wilna" 1929). — Gubrynowicz: Z nieznanej korespondencji Jana Śniadeckiego z Tadeuszem Czackim. *Księga pamiątk. 350 roczn. założ. Uniw. Wileń.* 1929.

Str. 270. (G r o d d e c k). Jundziłł o Groddecku zob. L. Janowski. W promieniach Wilna i Krzemieńca, Str. 63—65.

Str. 272. (A. D o w g i r d). K. Kolbuszewski: Do biografji ks. Anioła Dowgirda. *Księga pamiątk. 350 roczn. założ. Uniw. Wileń.* I. 1929.

Str. 275. (M. B o b r o w s k i). Przemówienie Bobrowskiego z r. 1828: „Wspomnienie o znamienitych profesorach Akademji Wileńskiej. *Alma Mater Vilnensis.* 1929. W. Charkiewicz: Bez steru i busoli. (Sylwetka ks. prof. Michała Bobrowskiego). Tamże i osobno.

Str. 297. (L. O s i ń s k i). O „Andromedzie" Osińskiego zob. W. Brumer. Służba narodowa W. Bogusławskiego (Warsz. 1929), str. 89—95, 184, 232—3. — Jachimecki: Polskie opery o Napoleonie. *Muzyka.* 1929, nr. 1. — Brumer: Jeszcze o Andromedzie Osińskiego. *Muzyka.* 1929, nr. 2.

Str. 307. (A. Żółkowski). Brumer: Służba narodowa W. Bogusławskiego, str. 164 i nast.

Str. 318, w. 13 od dołu, pow. być: w Sedanie.

Str. 321. (B. Kiciński). Przełożył prozą „Oblężenie Koryntu" i „Korsarza" Byrona w *Bibliotece romansów* W. Maleckiej. 1828. — (Str. 342). Tamże ułamek „Korsarza" w przekładzie wierszem Dominika Lisieckiego.

Str. 341. (L. Borowski). Pigoń: Dzieje jednego konkursu. *Księga pamiątk. 350 roczn. założ. Uniw. Wileń.* 1929.

Str. 343. (W. Malecka). W wydawanej przez siebie *Bibliotece romansów* (1828) pomieściła przekłady prozą z Byrona „Paryzyny" i „Giaura".

Str. 347. (St. Rosołowski). Tłumaczenia jego z Byrona w *Dzienniku Wileńskim* 1829, w *Noworoczniku Litewskim* 1831, w *Zniczu* 1834 i w *Radegascie* 1846.

Str. 350. (H. Klimaszewski). J. Iwaszkiewicz: Z pamiętników Hipolita Klimaszewskiego. *Księga pamiątk. 350 rocz. założ. Uniw. Wileń.* 1929.

Str. 352. (W. Rzewuski). Birkenmajer: Rękopisy orjentalne emira Wacława Rzewuskiego. *Exlibrys.* 1924.

Str. 361. (Al. Fredro). — Dwa listy do syna Jana Aleksandra z r. 1848 przytacza M. Szembekowa w „Niegdyś..." Str. 50—57. — Str. 364. Pigoń: Do genezy „Rymwida" Al. Fredry. *Źródła mocy*, z. 5. 1929. Tu 2 listy Fredry do Fr. Mireckiego z l. 1836 i 1842. — Pomarański: Nieznane autografy Al. Fredry w Archiwum akt dawnych. *Ruch liter.* 1927, nr, 3. Stan służby i inne dokumenty biograficzne. — Boy (Żeleński): Proces Pana Jowialskiego („Ludzie żywi". 1929).—Lorentowicz: Dwadzieścia lat teatru. Warsz. 1929.

Str. 367. (L. Dmuszewski). O okolicznościowych sztukach Dmuszewskiego zob. Brumer: Służba narodowa W. Bogusławskiego. Str. 96—105. — L. Simon: Do źródeł twórczości dramatycznej L. A. Dmuszewskiego. *Pam. liter.* 1929.

Str. 377. (Skarbek). Pracę literacką rozpoczął Skarbek właściwie od wierszy, drukowanych w czasopismach warszawskich w r. 1808 i 1812. Zob. Z. Mocarski: Młodzieńczy wiersz Fryderyka Skarbka. *Tygodnik Toruński* 1924, nr, 27 i przedruk w *Gazecie Warszawskiej* 1924, nr. 188. Przytacza z *Gazety koresp. warsz i zagr.* 1812 (nr. 5) „Wiersz do wojska polskiego z okoliczności rozpoczętej wojny z Moskwą.

Str. 386. (Chodakowski). Pigoń: Dyletant osobliwy przed sądom uczonych. („Z dawnego Wilna", Wilno. 1929).

SKOROWIDZE

a) Wykaz pisarzów polskich.

b) Wykaz dzieł autorów nieznanych, lub bezimiennie wydanych i czasopism.

SPIS RZECZY
